PSALLENTIS ECCLESIAE HARMONIA

TRACTATVS HISTORICVS, SYMBOLICVS, ASCETICVS.

De diuina Psalmodia, eiusque Causis, Mysterijs, & disciplina, de varijs Ritibus omnium Ecclesiarum in Psallendis diuinis Officijs.

Opus nouum, & curiosum, ac multiplici Eruditione illustratum.

AVCTORE

D. IOANNE BONA

E Monte Regali Congreg. Reform. S. BERNARDI Ord. Cisterciensis Abbate.

ROMAE,

Ex Typographia Io. Petri Collinij. M. DC. LIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Augustissimæ Cœlorum Reginæ

MARIAE DEIPARAE

In Subalpinis Italiæ propè Montem Regalem

MIRACVLIS CORVSCANTI

D. IOANNES BONA

Eius Ecclesiæ indignus Abbas

D. D.

ADSTO pauens, ac tremens altari tuo, Gloriosissima Virgo, & hunc primum ingenioli mei fœtum, qui tua potenti manu obstetricáte in lucem eductus est, pedibus tuis venerabundus aduoluo. Audies hic psallentis Ecclesiæ Filij tui dilectissimæ Sponsæ mysticam harmoniam; audies ploratum multum captiuæ filiæ Sion ab hoc miserrimo exilio, in quo incolatus eius prolongatur, suspirantis ad patriam; audies mœsta cantica, quæ labia fidelium eructant cœlestis tuæ Hierusalem æmulantium gau-

dia: audies inquam. & exaudies. Quid enim suauius potest in auribus tuis resonare, quam preces & hymni seruorum tuorum Deum iugiter collaudantium, & ad ipsum clamantium die, ac nocte? Hoc huius meæ lucubrationis argumentum est, hic scopus. Sacram siquidem, & diuinam Psalmodiam, eiusque historiam, mysteria, & asceticam institutionem noua methodo explicare conatus sum; teque cœptis aspirante, te vires subministrante, quod nequaquam me posse sperabam, tandem perfeci. Indignus forem deinceps tuo patrocinio, Clementissima Mater, ni hoc tuum beneficium ad te rediret. Suscipe igitur qua soles benignitate hoc qualecunque munusculum, quod templi huius tholo inter tot quæ circumpendent aurea, & argentea anathemata reus voti iam pridem concepti affigo: nec enim minus pretiosum, vel tibi gratum fore confido, quam si ex auro vel gemmis compactum esset. Excipe illud & foue munifico amplexu; placidissimus affulgeat illi obtutus tuæ incomparabilis pietatis tanquam solare iubar, vt per omnes orbis Ecclesias radios emittat: vt modum laudandi Numinis omnibus indicet, atque in æternum tui nominis gloriæ elucescat. Posside me vt rem tuam, ò suprema cœlorum Regina, & cum volueris in hac tibi dicata æde ægris mortalibus tot impẽdere beneficia, ne me indonatum hinc patiaris abire. Innoua signa,

immu a-

immuta mirabilia. Si hic cœcorum oculos discussa caligine, vt Solem aspicerent, aperuisti: oculos mentis meæ clarissima tua luce perfunde, vt lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, puro semper intuitu perspiciam. Si obturatas surdorum aures reserasti; da gaudium & lætitiam auditui meo interno, vt audiam vocem sponsi loquentis in silentio ad cor Hierusalem. Si mutarum linguarum vincula dirupisti; tribue ori meo sermonem rectum & bene sonantem, vt cum diuinas concino laudes, placeant verba mea in conspectu æterni Regis. Si malè affectis pristinam valetudinem depulso morbo restituisti; sana me diuturna infirmitate laborantem, vt integer animus meus sine vlla ægritudine prauæ affectionis in die nouissimo inueniatur. Id precor humillimè ante hanc mirificam imaginem tuam in genua prouolutus, hac die solemni, quam nobis venerabilem reddidit Natale tuum, Anno post Verbi in vtero tuo admirabilem Incarnationem CIↃ IↃ CL.

PRAE-

Imprimatur,

Si videbitur Reuerendiss. P. Sac. Palatij Apost. Magistro.

Ascanius Riuald. Vicesger.

Imprimatur Fr. Vincentius Cepolla Magist. & Reuerendiss. P. Magistri Sacri Palatij Apostolici Socius Ordinis Prædicat.

PRAEFATIO
AD LECTOREM.

1 OTij monastici beneuole Lector, rationem reddere incipio, cum hanc meam de diuina Psalmodia lucubrationem typis euulgo. Scio quidem hac ætate eruditissima scribētibus multa à multis imminere iudicia, multas parari censuras: sed recordatus sum cum D. Hieronymo illius versiculi, Pollio, & ipse facit noua carmina; meque cum alijs plerisque tenuit, & corripuit, iuxta satyrici dictum insanabile scribendi cacoëthes: Cum præsertim docuerit me vir magnus Enodius Ticinensis, non minus de otioso silentio reddendam esse rationem, quam de otioso sermone. Sed istis paginis, inquies, quid erit loci post tot sāctissimos Patres, post tot doctissimos viros, qui de diuinis officijs vberrima nobis commentaria reliquerunt? An non hanc spartam satis superque exornarunt, qui viri, & quam eximij! Isidorus Hispalensis, Amalarius Fortunatus, Rabanus Maurus, Rupertus Tuitiensis, & alij innumeri tum veteres, tum recentiores? Ornarunt illi quidem, & ecclesiasticæ functionis Sacramenta operosissimis scriptis illustrarunt. Sed an ideò sequi pudet, quia illi præcesserunt? Numquid, vt verbis vtar D. Hieronymi, aut Tertullianus B. Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium deterruit à scribendo? Diuina eloquia, inquit Chrysostomus, fonti similia sunt largis, perennibusque fluentis scaturienti. Qui ante nos fuere pro viribus suis aquas inde hauserunt: & similiter qui post nos futuri sunt idem attentabunt, neque sic totum euacuare poterunt: sed magis interim augescunt flumina, & increscunt. Rectè Romanus Sapiens. Qui præcesserunt, non præripuisse mihi videntur, quæ dici poterant, sed aperuisse. Crescit in dies materia, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea conditio optima est vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter instructa, nouam faciem habent: nec illis manus inijcis tanquam alienis; sunt enim publica. Iurisconsulti negant, quidquam publicum vsucapi. Et si concedamus omnia à veteribus inuenta esse, hoc semper nouum erit, vsus, & inuentorum ab alijs scientia, & dispositio. Rectè item Damascenus: Nonnunquam id, quod à perfectis re-

Hieron. præf. lib. 3 in Oseam.
Virgil. Ecl. 3.
Iuuen. Sat. 7.
Enod. præf. carmin. 9.
Hieron. prol. lib. 2 in ep. ad Ephes.
Chrys. hom. 3. in Genes.
Seneca epist. 79.
Id. ep. 64.
Damasc. orat. de defunctis.

lictum

lictum est, reperit puellus: & in id quod præter cursum est à Sapientibus, incidunt idiotæ: & id quod occultatum est Magistris, comparuit discipulis. Denique alius alio plura inuenire potest, nemo omnia. Et sæpè iuniori reuelat Deus, quod melius est, ait Pater Monachorum.

Auson. Idyll. 10. Benedict. reg. c. 3.

2 Non fuit autem meum consilium post tot editos de sacris precationibus libros, malè recoctam, quod aiunt, crambem fastidioso huius seculi palato obijcere: sed fiduciam mihi præbuit, aliquid de nouo audendi id, quod scribit Augustinus libro primo de Trinitate, vtile esse plures à pluribus fieri libros diuerso stylo, non diuersa fide, etiam de quæstionibus eisdem, vt ad plurimos res ipsa perueniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Quod si dixero me in his scriptis methodum seruasse, ab aliorum methodo prorsus diuersam, magis libera vox erit, quàm superba. Confer, si placet, hunc librum cum cęteris, qui hactenus de eodem argumento prodierunt, fateberis proculdubio neminem reperiri, qui omnes Diuinæ Psalmodiæ partes, mysteria, & disciplinam hac ratione explicarit. Possum audacter de stylo, & methodo huius operis dicere, quod Phocas Grammaticus de breuitate suæ artis.

August. lib. 1. de Trinit. c. 3.

Ars mea multorum es, quos secula prisca tulerunt,
Sed noua te breuitas asserit esse meam.

Phocas proœmio de nomine, & verbo.

Possum quoque Paschasij Ratberti verba vsurpare dicentis. Expositio mea multorum eruditissimorum est Doctorum, quos antiquior tulit ætas, & firmauit auctoritas veritatis, sed proprio commendatam stylo, nouitas facit esse meam; ita vt tractatus qui de omnibus colligitur, vnus verè videatur, & specialiter esse meus. Si quid verò benè tractaui, malo id cum prædicto Phoca lectoris iudicio laudari, quàm mea iactari prædicatione. Simias enim ferunt, inquit Synesius, postquam pepererint in fœtibus suis tanquam simulachris obtutus defigere præ admiratione pulchritudinis; adeò natura eius amans est, quod peperit: quamobrem alijs permittenda est in sobolem inquisitio. Ob id Lysippus Apellem ad tabellas admittebat, & Apelles Lysippum. Porrò si quid peccatum in hoc opere est (& sanè plurima peccata sunt) meum est: si quid bonum, si quid laude dignum, non meum, sed alienum est.

Pasch. præf. lib. 6. in Matth.

Phocas ibid.

Synes. epist. 1.

Lapsus est memoria Synesius, nam Lysippum pro Protogene posuit.

3 Ex scriptis probatissimorum auctorum pleraque meo stylo

stylo alicui illud Poëtæ sequutus.

Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

Lucret. lib. 3.

Nonnulla vt apud ipsos sunt admiscui, vt quod ait Bernardus, ex vasculorum pulchritudine gratiora fiant, quæ in eis lectori apposuerim. Nec mihi vitio vertas (verba sunt Theodosij Macrobij ad Eustachium filium) si res, quas ex lectione varia mutuabor, ipse sæpè verbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo: quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. Afranius togatarum scriptor, (ex cuius fabulis exempla sæpius afferunt in suis grammaticis institutionibus Sosipater Charisius, & Nonius Marcellus) in ea togata, quæ Compitalia inscribitur, nō inuerecundè respondens arguentibus, quod plura sumpsisset à Menandro. Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modo, sed vt quisque habuit, quod conueniret mihi, quodque me non posse, melius facere credidi, etiam à Latino. Plautus, Cæcilius, Terentius, & cęteri eloquentes viri, teste D. Hieronymo, non solùm versus, sed multa capita acceperunt ab antiquis. Quare Terentium Luscius Lauinius criminabatur quasi publici ærarij furem: Virgilius compilator veterum dicebatur: Tullius quoque, qui in arce eloquentiæ Romanæ stetit, rex oratorum, & latinæ linguæ illustrator, repetundarum accusabatur à Græcis. S. Ambrosij scripta, vt D. item Hieronymus refert, Origenis sermonibus plena sunt; Exaëmeron autem ex Basilio cōpilauit. Recentiorum libri quid aliud plerumque sunt, quam Centones è pulchrioribus Antiquorum dictis? Secunda pars Theologicæ Summæ D. Thomæ magna ex parte legitur in Speculo Morali Vincentij Beluacensis. Plura capita A. Gelij transcripsit Macrobius. In Eclogis Calpurnij, & Nemesiani ijdem quandoque versus leguntur, quos alter alteri sublegit. Si ab Aristotele aliena demātur, qui Phęnix videtur, cornicula apparebit, furtiuis nudata coloribus. Plato se reū furti audiuit accusari quod magnam partē Philolai transtulerit in Timęum. Alia veterum Scriptorū furta recensent, eleganter ex Græcis Clemens Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis: ex nostris autem Aurelius Macrobius, & Augustinus Eugubinus. Si quispiam nouus Archimedes adesset nobis, qui proprium, & alienum in libris discerneret, si iudicem haberemus

Bern. serm. 3. sup. Missus est.

Macrob. præfat. Satur.

Afran. apud Macrob. lib. 6. Sat. cap. 1.

Hieron. proœm. lib. 2. in hli hxã. & proœm. qq. seu traditionum Hebraic. in Genes.

Idem initio Apolog. ad Pammach. & epist. ad eundem de erroribus Origenis.

Clemens Alex. 6. Strom.

Euseb. lib. 10. præp. Euang.

Macrob. 5. & 6. Sat.

Eugub. de perenni philosoph.

Ariſtophanem, qui mortuorum linguam intelligeret; cum à loquuntur per ora viuorum: Si Cratinum, qui libros torqueret, vt latrocinia confiterentur; quot in re literaria fures inueniremus? Texunt plerique libros, ſicut ſerta ex varijs floribus, *Miranturque nouas frondes, & non ſua poma*. Pauci poſſunt cum Manilio dicere.

Manil. Aſtronom. lib. 2.

Noſtra loquar: nulli vatum debebimus orſa,
Nec furtum, ſed opus veniet.

4 Ab hoc autem communi vitio, haud immunis ego ſum: quod vltrò, & ingenuè fateor, ne me quiſpiam accuſet, & lege Iulia peculatus damnandum cenſeat, ſi hemiſtychium aliquod, vel integrum verſum, ſiue ſententiam probati alicuius Scriptoris meis carminibus, & ſcriptis immixtam videat. Vix enim fieri poteſt, vt quis eruditum aliquod argumentum pertractet, quin vel inuitus è veterum monumentis plura tranſcribat. Porrò negant Iuriſconſulti eum damnari debere, qui pecuniam publicam acceperit, ſi poſtea erogauerit. Ligna quidem, & lapides ad hanc ſtructuram ab alijs accepi: at ædificij forma, & conſtructio mea eſt. Sanctorum verò Patrum, & antiquorum ſententias fideliter ex fonte excerpſi riuulorum peroſus impuritatem. Verba tamen ſcrupuloſè non ſector, dum ſenſus integer maneat. Nam & Apoſtoli in citando veteri teſtamento aliquando, & media interſecant, & ex pluribus locis vnum conflant, vt Hadrianus Papa, Leo Caſtrenſis, & Franciſcus Ribera doctè obſeruant.

ff. ad l. Iuliam peculat. l. 4.

Hadr. ſ. ep. 3 pag. mihi 740. Leo in c. 8. & 9. Iſaiæ. Riber. in c. 13. Oſeæ n 33.

5 De ſtylo nihil habeo, quod præfari oporteat: poſſum autem cum Caſſiodoro humilem verecundè promittere, mediocrem non improbè polliceri. Sacræ doctrinæ profanam coniungere eruditionem, vbi neceſſe fuit, non dubitaui præclariſſimorum Eccleſiæ procerum inſiſtens exemplo. Sapientia enim vocat ancillas ad arcem, & gentilis puella in coniugium aſſumitur à Iudæo. A malis etiam Scriptoribus aliquãdo abſtinere non potui, Senecam imitatus, qui volens Publium Mimum citare, ait: Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. Librum in capita, capita in paragraphos ſubdiuiſi, quia vt monet Fulgentius, lectoris renouat ſtudium temperies diſtincta librorum. Et ſicut labor viatoris hoſpitio, ait Auguſtinus, ita libri termino reficitur Lectoris intentio.

Caſſiod. præf. lib. 1 Var ar. Auguſt. de doctr. Chriſt. lib. 2. c. 18. & 40. Nazianz. orat. 20.

Sen. de Tranquil. cap. 11.

Fulg. in f. lib. 1. ad Monimum. Aug. in f. lib. 1. con aduer legis, & Prophet.

6 De

6 De singulis officijs, eorumq; partibus non ea dumtaxat, quæ ad historiam pertinent, sed symbolicas insuper rationes, & asceticam doceo disciplinam. Ascetas autem illos vocant Philosophi, qui solidarnm virtutum exercitationibus incumbunt: quare Patres Græci Monachos Ascetas, & monasteria Asceteria, atque tractatus de virtutum exercitatione Asceticos nuncuparunt. Quæ omnium scriptis euulgata sunt, prætermisi quandoque, quia operæ redundantis est, cunctis nota replicare: atque omnia persequi velle, aut nimiæ miseriæ, aut inani iactantiæ adscribi solet.

Simmach. lib. 6. ep. 12.

Plin. lib. 7. cap. 37.

7 Solutæ orationi quædã Poëmatia intermiscui vario carminum genere, vt si minus à stylo, saltem à versuum varietate placerent. Laudem ab istis non quæro. Licet enim scribat Cicero neminem se Poëtam cognouisse, qui sibi non optimus videretur: noui tamen ego, quam sit mihi curta supellex, & iure cogor mirari cum Satyrico, quomodo fieri potuerit, vt sic repentè Poëta prodirem. Ignosce lector, cum possem culpa carere, malui hanc deprecari; id nimirum exigente genio meo, cui in hac re non obsequi, & si voluissem, non valuissem. Adde, quod & rationem Dininarum Laudum sequutus sum, quæ hymnis constant, & prosa. Neque tamen fortuitò in Poëticos passim sonos erumpo, sed ibi dumtaxat, vbi forma quædam subest, vel materia poëtica. Miscere verò poëtica Philosophicis docet me, teste Ficino, omnis antiquitas, idque olim à Græcis vsitatum asserit Cicero in Tusculanis. Idem permittunt, & laudant Plutarchus, Iamblichus, Plinius, & ex nostris Pacianus, atque Ambrosius. Nec desunt exempla: nam prosæ versus miscuere doctissimi viri Valerius Martialis, Statius Papinius, Decius Ausonius, Lucianus Samosatenus, Theodorus Prodromus, Petronius Arbiter, Fulgentius in Mythologijs quicunque ille sit, Martianus Capella, Seuerinus Boëthius, Valerius Probus, Phocas grammaticus, Curius Fortunatianus Rhetor, Iunius Moderatus Columella, Sidonius Apollinaris, Venantius Fortunatus, Ennodius Ticinensis, Marcus Varro in satyris Menippæis, Seneca in ludo de morte Claudij, & multi Recentiores. Si quis autem à poëticis alienus fuerit, Poëtica non legat, ea enim ratione composita sunt, vt sine dispendio cęterorum omitti possint.

Cic. 5. Tuscul.

Persius init. Satyrar.

Ficin. lib. 3. epist. ad Bartol. Fontiũ.
Cic. 2. Tuscul.
Plut comm Quomodo adol. Poëtas audire debeat.
Iambl. lib 2. de vita Pythag. c. 3.
Plin. iunior. lib 7. ep. 9.
Pacian. ep. 1. adu. Nouatianos.
Ambros. lib. 3. de fide ad Gratian. cap. 1.

8 Dicam ego de hoc libro, quod Chrysostomus de suis

Chrys. tom. 1. hom. de Paradis. & Scripturis.

b 2 sermo-

fermonibus: Licèt omnes non legant, pars faltem dimidia leget. Quod fi nec dimidia quidem portio legerit, vel tertia pars. Quod fi nec tertia, nec quarta, fint faltem decem. Quod fi nec decem, faltem quinque. Quod fi nec quinque, vnus faltem. Et fi nec vnus, mercedem tamen perfectam pro meo labore, & bona intentione accepturus fum. Dicam cum Chriftiano Druthmaro Monacho; Ego nulli nolenti iuffero, aut legere, aut habere hunc librum, fed qui voluerit: & fi aliquis hunc deteftetur, ordinet meliorem, & ego voluntariè ipfum fufcipio, nam ifte nihil vlli nocet. Dicam & cum Afpendio Citharędo, atque cum Hifmenia tibicine, quorum præclari viri mentionem faciunt, Noui intus mihi ipfi & Mufis canere. Mihi foli fcripfi, mihi fcenam ftruxi. Sufficiunt, mihi pauci Lectores, fufficit vnus, fufficit nullus. Dicam tandem cum Valerio Martiali.

Druth. prol. in Matth.

Ambrof. præf. in Pf lm.
Hieron lib. 2 adu. Ruffin c. 8.
Dio Chryf. ft. or. 78
Seneca epift. 7.

Martial. init. lib. 10.

Si nimius videor, feraque coronide longus
Effe liber, legito pauca, libellus ero.

Vale mi Lector, & fi quid ex huius libri lectione profeceris Deum lauda, & ora pro me.

PRO-

PROSPECTVS OPERIS

PER CAPITA, ET PARAGRAPHOS.

CAP. I.

De antiquitate, & excellentia Diuinæ Psalmodię.

CAP. 2.

Quibus de Causis certæ quædam horæ ad psallendas Deo laudes fuerint institutæ.

Nona

CAP. III.

De varia diei, ac noctis diuisione.

CAP. IV.

De Nocturnis Vigilijs.

CAP. V.

De Laudibus.

CAP. VI.

De Prima.

CAP. VII.

De Tertia.

CAP. VIII.

De Sexta.

CAP. IX.

De Nona.

CAP.

CAP.

CAP. XIII.

De officio Defunctorum.

CAP. XIV.

De Psalmis Pœnitentialibus, & Litanijs.

CAP. XV.

De psalmis Gradualibus.

CAP. XVI.

De singulis Partibus Diuinæ Psalmodiæ.

Pri-

CAP. XVIII.

De varijs Ritibus, quibus vtitur Ecclesia Catholica in recitandis diuinis officijs.

CAP. XIX.

De disciplina Psallendi.

Va-

CAP. XX.

De varijs Sanctorum exemplis ad Diuinum officium pertinentibus.

IN-

INDEX CARMINVM.

METR.

METR. XVII.

Laudatur mediocritas. Ode, Tricolos tetrastrophos. Duo Asclepiadei cum Pherecratio, & Glyconico, vt apud Horatium lib. 1. od 5. 168.

METR. XVIII.

Affectus animæ amantis erga Christum Crucifixum Ode, Dicolos distrophos Iambicus trimeter cum dimetro, vt apud Horatiũ Epod. od. 1. 80

METR. XIX.

Comparatio antiquæ, & nostræ ætatis. Anapestici dimetri, quibus passim vtuntur Seneca, *Boethius, & alij.* 188.

METR. XX.

Rerum vicissitudo. Ode, Dicolos distrophos. Tetrameter dactylicus cum penthemimere dactylica, qua compositione vtitur Ausonius. 195.

METR. XXI.

Inuitatio ad lacrymas. Elegia quarta. 199.

METR. XXII.

Pax vbi inuenienda Phaleucij Hendecasyllabi, vt apud Boethium, Martialem, & alios. 205.

METR. XXIII.

Sicut Sol, ita & homo vix natus vergit ad finem. Ode, Dicolos distrophos. Exameter. heroicus cum dactylico tetrametro, vt apud Horatium lib. 1. od 7. 221.

METR. XXIV.

Contemptus Terræ, eleuatio ad Cœlum, varijque affectus amantis animæ. Dithyrabus. versus Dactylici, Iambici, Trochaici, Anapestici, Choriambici, Antispastici, Ionici, Pæonici, diuersorum generum, puri, & impuri: integri, & mutili; simplices & compositi. Amat Dithyrambus genus dicendi tumidum, plenum vocum compositarum, quas Horatius sesquipedales vocat. plenum iocorum, & licentiæ Sed ab his consultò abstinui, ne luderem in re seria: solam autem libertatem, & inconstantiam Dithyrambi in varietate versuum sequutus sum. 229.

METR. XXV.

Inuocatio B. Virginis Mariæ. Versus dactylici qui constant ex syllaba longa, vel duabus breuibus in principio, deinde ex tribus postremis pedibus versus heroici. Vtuntur his Boethius lib. 2. Metr 5. *& Mart. Capella* lib. 2. 259.

METR. XXVI.

Laudes, & innocatio Beatæ Virginis. Elegia quinta. 245.

METR. XXVII.

Coniuratio inferni, vt portas pandat. Versus Trochaici tetrametri brachycatalecti, vt apud Senecam, Prudentium, & alios. 255

METR. XXVIII.

Mortis cõtemplatio vera philosophia. Ode, Dicolos distrophos. Trimeter Iambicus cum Pentametro elegiaco, vt apud Boethium lib. 3. Metr. 3. 262.

METR. XXIX.

Omnia contemnenda, quia mors inexorabilis est. Ode Dicolos distrophos ad instar illius Horatianæ, Non ebur, neque aureũ: lib. 2. od. 18. 274.

METR. XXX.

Felicitas pœnitentis Ode, Dicolos distrophos. Dactylicus trimeter hypercatalectus cũ pherecratio, vt apud Boethium lib. 3. Metr. 6. 278.

METR. XXXI.

Litaniæ. Ode Dicolos distrophos. Exameter heroicus cum dactylico trimetro hypercatalecto. Hac compositione vsus sum ego prisine vllo exemplo 289.

METR. XXXII.

Oratio, & excessus ab humanis. Trimetri Iambici. 295.

METR. XXXIII.

Diuitum curæ Ode, Dicolos distrophos. Asclepiadeus cum Dimetro Iambico, vt apud Boethium lib. 3. Metr. 8. 298.

METR XXXIV.

Vera felicitas. Ode, Monocolos. Asclepiadei, Horat. lib. 1 od 1. 301.

MEER. XXXV.

Viri iusti constantia. Ode. Dicolos distrophos. Sapphicus cum dimetro Iambico, qua compositione vtuntur recentiores. 308.

METR. XXXVI.

Conformitas humanæ voluntatis cum diuina Ode, Dicolos distrophos. Phaleucius hẽdecasyllabus cum pentametro elegiaco, vt apud Boethium lib 4. Metr. 4. 312.

METR XXXVII.

Oratio Dominicalis. Ode Dicolos distrophos. Versus exameter cum Penthemimere dactylica, vt apud Horatium lib. 4. od. 7. 318.

METR.

METR. XXXVIII.

Mysteria fidei Ode, Monocolos Alcaici dactylici, quibus utitur Claudianus in Epithalamio Constant ex Penthemimere Iambica, & duobus dactylis 330.

METR. XXXIX.

Oratio poenitentis ad Christum. Ode, Dicolos distrophos Trochaicus dimeter cum Glyconico Vtuntur hac compositione Lyrici recentiores. 337.

METR. XL.

Varij affectus amantis animae erga sponsum absentem, & praesentem: dulcisque lucta amoris creati, & increati Elegia sexta. 381.

METR. XLI.

Laudatur Dauid, eiusque Psalmi. Ode, Dicolos distrophos. Asclepiadeus cum Pherecratio, vt apud Boethium lib. 2. Metr. 2. 388.

METR. XLII.

De Sanctis Martyribus. Ode, Dicolos distrophos. Exameter cum dimetro Iambico, vt apud Horatium epod. od. 4 425.

METR. XLIII.

Concentus musicus in laudem Dei. Ode, Dicolos distrophos. Trochaicus dimeter acatalectus cum altero dimetro catalecto, vt apud Martianum Capellam lib. 2. 441.

METR. XLIV.

Harmonia mundi. Ode, Dicolos distrophos. Tetrameter dactylicus cum dimetro Iambico, vt apud Boethium lib. 4. Metr. 1. 467.

METR. XLV.

Laudes Diui Benedicti Patris Monachorum Ode, Dicolos distrophos. Exameter cum dactylico tetrametro acatalecto, vt apud Boethium lib. 1. metr. 3. 478.

METR. XLVI.

Vbique Deus. Ode, Tricolos Tristrophos. Exameter heroicus cum dimetro Iambico, & penthemimere dactylica. Horat epod. od. 13. 524.

METR. XLVII.

Angeli orantibus, & psallentibus assistunt. Elegia septima 530.

METR. XLVIII.

Laudes solitudinis. Dimetri Iambici, *quibus solis vtuntur Ausonius & alij.* 558.

METR. XLIX.

Amoris potentia. Ode, Tricolos tristrophos. Trimeter Iambicus cum penthemimere dactylica, & dimetro Iambico, vt apud Horatium epod. od. 11. 561.

METR. L. & VLTIMVM.

Hymnus Eucharisticus. Carmen Exametrum. 583.

d NO-

NOTITIA AVCTORVM, ET LIBRORVM, QVI IN HOC OPERE

Citantur, Notantur, Illustrantur.

PRÆMONITIO AD LECTOREM.

OBsequor genio huius seculi, Amice Lector, cui nihil placet, nisi critico sale respersum sit. Quare non nuda Auctorum nomina præfigo, quod alij solent: sed singulis ausus sum adijcere censuram, & de ijs proferre, quid sentiam. Nolim tamen huic Edicto semper subscribas, BONVM FACTVM: Mendaces enim sumus in stateris Filij hominum; sæpè decipimur, sæpè dormitamus. Vt autem ipsi Veteres, ita nos posteri castigabunt, hoc summam habente æquitatem, iuxta Sententiam Iurisconsulti, *ff. quod quisq; iuris, l. 1.* vt idem ius nobis dicatur, quod ipsi alijs diximus. Lege, & vale.

A

ABbas Vrspergensis Ordinis Præmonstraten. cuius nomen diu ignotum est Cō. radus à Lichtenauu, in Chronico diligens, sed Pontificibus infensus.

Abbas Vercellensis, dictus Thomas Gallus, siue à S. Victore primus Abbas S. Andreæ Vercellarum, cuius est commentarius in S. Dionysium Areopagitam facilis, & accuratus.

Absalonis Abbatis SprinKirsbacensis sermones docti, & elegantes. Huius cum laude meminit Cæsarius Heisterbacensis, *lib. 4. cap. 89.*

Achillis Bocchij Bononien. symbolicarum quæstionum libri 5. multæ eruditionis, sed styli depressi.

Achillis Tatij Alexandrini ex Ethnico, & in Eroticis venusto, sed parum casto Scriptore Episcopi Christiani, teste Suida, Isagoge in Arati Phęnomena.

Adam Abbas Persennæ, quæ est Abbatia Ordinis Cisterciensis in diœcesi Cenomanensi, cuius

ius elegantissimi sermones extāt Romæ M. SS. apud doctissimum virum Hilarionem Rancatum Abbatem Cistercienſem.

Adam à s. Victore auctor sequentiarum Missæ, quas non admisit vetus Eccelesia.

Adonis Viennensis Archiepiscopi Chronicon breue, ab origine Mundi ad sua tempora.

Adrianus Turnebus Criticus celebris, & emunctæ naris.

Aelredus Abbas Rieuallis in Anglia Ordinis Cistercienſis vir sāctissimus, & suauissimi eloquij.

Aegidius Columna Romanus, Ordinis s. Augustini Archiepiscopus Bituricensis, & Cardinalis, vir celebris doctrinæ, & miri ingenij, Doctor fundatissimus nūcupatus.

Aelius Lampridius Historicus fidelis, sed dicendi genere futilis.

Aelius Donatus Grammaticus præstantissimus, præceptor D. Hieronymi.

Aelianus Scriptor Græcus, sed natus Præneste, ob sermonis suauitatem dictus Melliphtongus, cuius de varia historia, deque historia animalium libros exquisitissimos habemus.

Aeneas Gazeus Philosophus Platonicus pietate, & eruditione clarissimus, qui Dialogum de resurrectione, & immortalitate animorum inscripsit Theophrastum, quod potiores in Dialogo partes isti tribuat.

Aenæ Scriptoris vetustissimi (nisi fallit inscriptio) commentarius poliereeticus.

Afranius fabularum Togatarum egregius Scriptor, quarum extant sola fragmenta apud veteres Grammaticos.

Agapetus Diaconus vir pius, & magni spiritus, de Regis officio ad Iustinianum.

Agathias Scholasticus Smyrnęus, qui tenui stylo, & confuso de rebus Iustiniani libros quinque necessarios conscripsit.

Agobardus Lugdunensis Episcopus, vir doctrina insignis, sed Iconomachis consentiens, pręterquam in cultu s. Crucis: qui etiam lapsus est, quod in diuinis officijs nihil vellet admittere præter sacram scripturam.

Agrętius inter veteres Grammaticos recensitus ob libellum de Sermone Latino.

Aimoinus, siue Aimonius Monachus de rebus Francorum laudabiliter scripsit, sed notat Baronius *Tomo* 10. eum Iconoclastis consensisse.

Alanus Insulensis ex primo Abbate Ripatorij Ordinis Cistercienſis in diecęsi Trecensi Episcopus Antissiodorensis, quem plerique confundunt cum altero Alano conuerso Cistercij, qui dictus est Doctor vniuersalis, cum longè ab illo diuersus sit.

Albinus Flaccus Alcuinus Abbas multæ pietatis, & scientiæ Scriptor, quem quidam aiunt, Magistrum fuisse Caroli Magni. Li-

d 2 ber

ber autem de diuinis officijs malè tributus ei videtur, quia in eo citantur versus Theodulphi Episcopi Aurelianensis, qui vixit sub Ludouico Pio, quod etiam obseruauit P. Sirmondus in notis ad Teodulfum.

Alcinous de doctrina Platonis Platonicorũ lectioni necessariò pręmittendus, quem librum commẽtarijs illustrauit Iacobus Carpentarius.

Alcimus Auitus Viennen. Archiepiscopus, qui plura grauiter, & venustè scripsit versu, & soluta oratione.

Alexandri ab Alexadro I. C. dierum genialium opus omni antiquitate, & eruditione refertissimum.

Aldhelmus Episcopus Anglus, cuius est liber de Laudibus Virginitatis stylo tumido, poetico, confuso, verbisque nouis, & inusitatis.

Alexander Halensis Anglus insignis Theologus Ord. Minorum, dictus doctor irrefragabilis.

Alardus Gazęus Monachus eruditus Cassiani Scholiastes.

Algazel Philosophus Arabs Auicennę Sectator, & abbreuiator.

Aloysius Nouarinus vir multa pręditus eruditione sacra, & profana.

Albertus Crantzius Hamburgensis diligens historicus regionũ Septemtrionalium, cuius Catholicę doctrinæ impiæ notæ ad marginem additæ sunt à Sectarijs.

Albertus Pighius vir acutissimi ingenij, sed liber eius de Ecclesiastica hierarchia cautè legendus est, quod non semper solidam tradat doctrinam.

Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis vir ingenio, iudicio, ac pietate eximius, qui breuissimo tempore, cum non nisi XL. annis vixerit, copiosissima in scripturã commentaria reliquit.

Alphonsus à Castro Ordinis Minorum acerrimus Fidei propugnator, sed notat eum, aliquando Bellarminus in controuersijs.

Alphonsi Regis Hispaniarum Tabulæ Astronomicæ Astrologis necessariæ, quas Lucas Gauricus castigauit

Alypius Musicus, cuius Isagogen edidit Ioan. Meursius, eumque vixisse putat sub Iuliano.

Alcoranũ lex impijssima Turcarũ.

Ambrosius Ansbertus Monachus sacra literarum peritia clarus. Vixit circa finem seculi Noni.

Ambrosius Mediolanẽsis Episcopus verè cœlesti manans ambrosia: cui tamen, sicut & cęteris Patribus, quædam tribuuntur, quæ sua non sunt.

Amalarius Fortunatus Episcopus Treuiren qui ecclesiastica officia libris quatuor explicauit doctè, diffusè, sed quandoque nimium subtiliter. Hoc autem opus de diuinis officijs huic Amalario perperam, tributum fuisse, docet Constantinus Caietanus in dissertatione, quam vidi M S. de

duo-

duobus Amalarijs, qua ostendit esse alterius Amalarij, qui ex Monacho Metensi, & Archidiacono Turonensi factus est Romę Cardinalis, & viuebat anno Domini 840.

Amedeus ex Abbate Altęcumbæ Ord. Cistercien. Episcopus Lausanen. dulcissimus B. Virginis encomiastes.

Ammianus Marcellinus Historicus iudicio, & fide clarus; sed stylo Poëtico, duro, & inepto: Homo enim Gręcus græcas retinuit loquendi formas.

Amphilochius Iconij Episcopus, quem D Hieronymus parem facit Basilio, & Gregorio Nazianzeno. Sed vita Basilij ei falso tributa est.

Andreas Hierosolymitanus Episco Cretēsis, magni spiritus orator.

Andreas Tiraquellus I.C. vario litterarum genere excultus.

Ansgardus Monachus scriptor vitę S. Ansberti Rothomagensis Episcopi.

Anacreon Lyricus Gręcus festiuissimus.

Anacleti Sicci de ecclesiastica Hymnodia, eiusque vsu & pręstantia liber elegans, & eruditus.

Anastasius Abbas, & Bibliothecarius Apostolicus Gręce & Latinē doctus.

Anastasius Abbas alter, cuius est eruditum, sed mutilum opus aduersus Iudęos.

Anastasius Episcopus Nicœnus, cuius sunt doctæ responsiones ad Ortodoxos, si tamē eius sunt & non alterius, vt quidam putant.

Anastasius Sinaita Patriarcha Antiochenus eruditione, & scientia scripturarum insignis, cui tamen quædam tribuuntur, quæ sunt alterius Anastasij Patriarchæ item Antiocheni recentioris.

Angeli Caninij Anglarensis doctę & solidæ disquisitiones in nouum testamentum ex linguis Orientalibus.

Angelus Minorita Musicus auctor Floris Angelici.

Angela de Fulgineo in cuius spiritualibus scriptis quædam duriora sunt, quam ferat communis vsus Scholasticæ Theologiæ.

Antigonus Carystius, quem laudant Laërtius, & Athenæus, multa scripsit; nunc verò sola supersunt Collectanea historiarum mirabilium, quarum iucunda, sed sæpè fabulosa narratio est.

Antonij Magni sanctissimi Patris Monachorum epistolæ Apostolici sensus, & spiritus, quas ex Arabico in Latinū idioma transtulit vir Cl. Abrahamus Ecchellensis Maronita.

Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconen. Iuris Pontificij diligens & doctus Epitomastes, sed in expēdenda temporum ratione, & Canonum veritate nō admodum accuratus.

Antonij Dauroultij Catechismus historialis magno labore, & diligen-

ligentia scriptus.

Antonius Iepez Ordinis Benedictini Chronologus in multis corrigendus.

Antonius Patauinus sanctitate admirandus, cuius scripta cum solida doctrina iunctam habent Christianam simplicitatem.

Antonius Perez vir doctus, sed in regula S. Benedicti explicanda parum diligens.

Antonij Riciardi Brixiani commentaria Symbolica, quibus arcana multa explicantur.

Anselmus Cantuarien. Archiepiscopus, cuius opera doctrina & succo plenissima sunt.

Antiochi Monachi Græci Homiliæ spirituales, siue Pandectes scripturarum stylo conciso, & eleganti.

Anthologia seu Florilegium epigrammatum Græcorum, opus varium, in quo plura frigida, & inepta.

Annibal Rossèlius Calaber, cuius est in Pimandrum Trismegisti ingens commentarium omnem ferè Philosophiam, & Theologiam conplectens.

Apollodori Grammatici Bibliotheca, siue Deorum Genealogia compẽdium continens omnium fabularum.

Apollonij Rhodij Argonautica, opus laboriosum, in plerisque durum, & ingratum.

Apuleius Medaurensis Philosophus Platonicus stylo tumido & inflato, magno tamen ingenio, & faceto.

Aratoris subdiaconi historia actuum Apostolorum eleganti carmine explicata.

Apollinarius Episcopus Laodicenus, postea in hęresim lapsus, nobilis poëta, auctor Tragediæ Christi patientis, quæ Grægorio Theologo tribui solet.

Aponius antiquus, & Latinus scriptor cantica canticorum iuxta sensum allegoricum exactissimè explicauit. Sed magna pars huius operis interijt.

Aristeas scripsit ad Philocratem historiam LXXII. interpretum. Sed qui nunc extat sub eius nomine vulgatus liber suppotititius existimatur.

Aristoxenus Tarentinus discipulus Aristotelis, quẽ Suidas ait in omni disciplinarum genere excelluisse. Eius Harmonica elementa primus edidit Ioannes Meursius.

Arnobij Afri libri vij. contra gentes variæ eruditionis, sed styli asperioris, confusi, & inæqualis.

Arnobij alterius iunioris, qui paulò post S. Leonem vixisse creditur, breuissimi commentarij in psalmos iuxta mysticum sensum, id seruantes vt psalmi series omni ex parte sibi cohæreat, quod & iucundum, & ingeniosum est.

Arnoldus Abbas Bonæuallis vir admodum pius, & doctus, non Cisterciensis vt quidam puta-

putarunt, sed Benedictinus. Huius esse librũ de operibus Christi Cardinalibus olim Cypriano tributum testatur Lucas Holstenius ex fide antiqui Codicis M. S. Nec officit coniectura Pamelij existimantis illius auctorem propè tempora S. Cypriani vixisse, quod scribat contra Nouatianos, nam Arnoldus eosdem hæreticos redarguit, libro de 7. verbis Domini. Stylus quoque non est dissimilis ab alijs operibus Arnoldi. Inscriptio verò ad S. Cornelium Pseudepigrapha est.

Arnoldus Vuion Ordinis Benedictini laudator egregius, cui plura addi, multa etiam demi possunt.

Aristoteles Stagirites Sũmus Princeps omnium scientiarum, cuius mores Laërtius, & Tertullianus, doctrinam alij carpunt, præsertim Melchior Canus in suis locis Theologicis.

Aristenæti eroticæ, & lepidissimę epistolæ; sed obscænę, & in quibus non verba rebus, sed verbis res inseruiunt.

Aristophanis Comediæ facetæ, & elegantes.

Artemidori Daldiani liber vanissimus, sed eruditus de somniorum interpretatione, inter cętera, quæ mendax Græcia finxit, numerandus.

Archãgeli Burgonouẽsis Minoritę Caballistarum obscuriora, & selectiora dogmata cautè legẽda.

Arati melioris Poëtę, quam Astrologi Phęnomenon liber vnus.

Arrianus Nicomediensis Epictet discipulus, cuius dissertationes libris octo, sermones libris duodecim scripsit, ex quibus soli quatuor supersunt: Historicus item insignis, dictus alter Xenophon, vt testatur Suidas.

Aristides pręnomine Aelius Adrianensis omnium Sophistarum artificiosissimus.

Asterij Episcopi Amaseæ in Ponto homiliæ dulcissimi styli, & ad affectus concitandos aptissimi.

Astrampsychi Onirocritica, olim falso tributa Nicephoro Patriarchæ Cpolit. Eius meminit Suidas.

Asconius Pædianus Patauinus antiquus, & doctus Grammaticus, cuius supersunt in quasdam Ciceronis orationes notæ, seu Cõmentarij.

Athanasius Alexandriæ Episcopus columna Ecclesiæ, sincerus Fidei defensor.

Athanasius Kircher Fuldẽsis omnium linguarum cognitione, & totius Mathesis, præsertim Musicæ scientia singulariter excultus, qui abditam Aegyptiorum, aliorumque Orientalium Philosophiam è tenebris excitauit.

Athenagoras Atheniensis eximius Christianæ Fidei defensor aduersus Gentilium calumnias: Cum verò Athenagoræ nulla sit mentio apud Eusebium, & D. Hyeronimum dubitat Baronius *in notis ad diem* 18. *Ianuarij*, an

opera

opera tributa Athenagoræ sint S. Martyris Athenogenis. Sed Proclus Philosophus relatus ab Epiphanio *hæresi 64. num. 21.* citat ea sub nomine Athenagoræ, vt obseruat Petauius.

Athenæi vndequaque doctissimi libri dipnosophiston, idest decenis sapientum.

Augustinus Hipponensis Præsul, Phęnix ingeniorum, omni laude superior.

Augustini Fortunij historia sacri Ordinis Camaldulensis.

Augustinus Steuchus Eugubinus, cuius libri de perenni Philosophia solidæ pietatis, ac veræ Philosophiæ indices sunt, continentque medullam omnium antiquorum Philosophorum.

Aurelius Olympius Nemesianus Poëta suauis, & venustus.

Aurelius Victor summæ auctoritatis historicus, qui scripta sua ex Suetonio, Eutropio, & alijs antiquioribus contexuit.

Auli Gellij, siue Agellij, vt alijs placet, Noctes Atticę purę latinitatis, ac multiplicis eruditionis.

Ausonius Magnus Burdegalensis laudabilis Poëta, sed styli durioris. Hunc Victor Giselinus *in Scholijs ad lib. 2. Prudentij cōtra Simmachum* falsò insimulat apostasię à Fide Christiana ad Ethnicismum.

Audoënius Rothomagen. Episcopus vir sanctus, & doctus Scriptor vitę S. Eligij Nouiomensis.

Auerroës Summus inter Arabes Philosophus, & Aristotelis commentator, à verę sapientię semita sępè aberrans.

Auicenna Arabs Medicus, & Philosophus multi nominis ad Christianam Philosohiam proximè accedens.

B

Bacchij Isagoge artis Musicæ. Extat M.S. Romæ cū alijs antiquis Musicis in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Barberini.

Bacchiarij elegans, & efficax epistola ad Ianuarium de recipiendis lapsis.

Bandonia, siue Bandominia Sanctimonialis, quę ad vitam S. Radegundis Reginę librum addidit, quo complectitur pręter missa à Fortunato.

Bartholomęus Gauantus sacrorū Rituum cognitione celebris.

Bartholomęi Cassanęi multę lectionis viri Catalogus glorię mundi.

Baptista Platina vir doctus, sed in vitis Pontificum parum verax.

Baptista Vernacia Sanctimonialis magni spiritus, & à Deo edocta.

Basilius Magnus facundia, & sciētia maximus.

Basilius Seleuciæ Episcopus perspicacis ingenij, & ornatę dictionis orator, quem notat Photius nimium tropis abundare.

Basilij alterius Iunioris Monachi Asce-

Aſceticę vitę deſcriptio edita à Iacobo Pontano.

Baſilij Imperatoris ad Leonem F. Capita exhortatoria Chriſtiana pietate plena.

Barnabas Briſſonius I. C. & Criticus iudicio, & eruditione inſignis.

Beda Ven. Monachus omni diſciplinarum genere excellens.

Benedicti Monachorum Patris regula ſermone luculenta, diſcretione pręcipua.

Benedictus Pererius Sacrorum librorum accuratus interpres.

Bernardus Abbas Clareuallis Doctor mellifluus, & Theodidactus, ſpiritualis doctrinę Theſaurus.

Bernardus Abbas Fōtis Calidi aduerſus Valdenſes.

Berno Augię Abbas myſteriorum Miſſę explanator.

Berengoſius Abbas vir multę, & facundę ſcientię.

Bernardini Sacci Ticinenſis hiſtoria varia, curioſa, & multa continens ſcitu digna.

Beroſus Chaldæus ab Annio Viterbienſi confictus.

Beſſarion Cardinalis acerrimus, Platonis defenſor.

Bionis Smyrnęi Idyllia, & carmina varia.

Bonauentura, vita & doctrina Seraphicus.

Boëtius Seuerinus Philoſophus, Mathematicus Theologus Rhetor item, ac Poëta acutus, locuples, & ſublimis; multum licet repugnante Laurentio Valla, qui docet eum, latinè loqui.

Bonifacius Archiepiſcopus Mogūtinus, & Martyr, vir Apoſtolici ſpiritus.

Bonifacij Simonetæ Abbatis Ciſtercienſis opus eximium de Chriſtianis perſecutionibus, quod nouo inuento in ſex libros Epiſtolarū diuiſit. Vir fuit multæ lectionis.

Breuiaria diuerſorum Ordinum, & Eccleſiarum.

Brigittæ ſanctiſſimę fœminæ Reuelationes maturo Theologorum iudicio approbatę.

Brunonis Cartuſianorum Fundatoris comentaria pia, & docta in ſcripturam.

Brunonis Herbipolēn. Epiſcopi patruelis Conradi II Imperatoris commentaria item in ſcripturam.

Burchardus, ſiue Brochardus Epiſcopus Vormacien. ſacrorum Canonum collector.

C

CAlliſtrati Gręci expoſitio ſtatuarum; quem ſolum librū habemus ex multis, quos huius nominis varij Scriptores ediderunt.

Callimachus Cyrenæus hymnographus, & apud Græcos Elegię Princeps.

Calfurnius Flaccus declamator diſertiſſimus.

Calfurnius Poeta generoſę venæ bucolicus.

c Caro-

Carolus Sigonius vir multæ, & excellentis doctrinæ.

Cassiodorus Senator, & Regi Theodorico ab epistolis, postea Monachus, vir grauis & solidè doctus, cuius sacræ & profanæ lucubrationes plenę sunt iucunditatis, & gratiæ.

Catharina Bononiensis mysticæ Theologiæ alũna præclarissima.

Catharina Senensis, cuius dialogi, & epistolæ mirabilem sapiẽtiam pro vitæ institutione continent

Caius Iul. Cæsar in commentarijs purus, tersus, sine fuco, quem Quintilianus eodem animo scripsisse ait, quo pugnauit.

Cæsarij Arelatensis homiliæ suaues & deuotæ.

Cæsarius scriptor dialogorum de fide Catholica, frater Gregorij Nazianzeni, vt ait Photius, & alij post eum; tametsi id neget Iacobus Billius, *in orat.* 10. *Nazianz.*

Cæsarius Heisterbacensis ord. Cistercien. in historijs memorabilibus pius, verax, & simplex.

Cæsaris Baronij Cardinalis Annales Ecclesiastici, opus ingens, & Ecclesiæ necessarium.

Cebetis Thebani discipuli Socratis Tabula, qua vitę humanę rectè instituendę pręcepta continentur.

Censorinus luculentus & curiosus auctor, cuius libellum de die natali laudant Sidonius Apollinaris, & Aurelius Cassiodorus.

Chalcidij in Timęum Platonis argutissima cõmentaria, nisi quod dimidiã tantum partẽ explanat.

Christian' Druthmarus Monachus Corbeiensis trium linguarum peritus, euangelij secundum Matthæum doctus commentator, sed incultæ dictionis.

Christophorus Clauius Bambergensis recentiorum Mathematicorum Princeps.

Chromatius Aquileiensis Episcopus SS. Hieronymi, & Ambrosij testimonio celebris.

Chrysippus presbyter Hierosolymitanus, cuius extat elegans sermo de B. Virgine.

Chrysostomus Henriquez diligens compilator Menologij Cisterciensis, in quo tamen quædam sunt sphalmata circa historiam, & chronotaxim.

Claudianus Latinorum Poëtarum gloriosissimus, & si Græcis comparetur soli Homero secundus. Non tamen Christianus fuit, vt quidam putant; nam Augustinus, *lib* 5. *de Ciuit. c.* 26. dicit eũ à Christi nomine alienum fuisse: & Paulus Orosius, *lib.* 7. *histor: c.* 35. eundem vocat eximium Poëtam, sed paganum peruicacissimum. Versus autem de Christo, qui ei tribuuntur, sunt Claudiani Mamerti Viennensis Presbyteri.

Claudij Marij Victoris Massiliensis commentariorum in Genesim libri tres versu heroico elegãti.

Claudius Espencæus insignis Theologus Parisiensis.

Claudius Salmasius Ecclesiæ Romanæ hostis, vir loquax, & veterum

terum auctorum compilator.
Claudius Minoes vir multæ lectionis, & eruditionis.
Clemens Alexandrinus penu scientiæ, priscorumque sapientum medullam continens.
Clemens Romanus martyr in cuius operibus vtilia multa sunt, multa item apocrypha, & quæ tanto viro perperam adscripta censentur.
Clemens Galanus Clericus Regularis vir de Armena Ecclesia optimè meritus, qui de eius cum Romana conciliatione luculentum opus edidit Latino, & Armeno idiomate.
Cledonius Romanus Senator, cuius est expositio in Donati Grammaticam.
Constantius Presbyter de vita Sancti Germani.
Constantinus Caietanus Abbas rerum monasticarum peritia clarus.
Constantino Imperatori cognomento Pogognato tributa Geoponica, siue de re rustica liber, quem collegit ex varijs auctoribus Dionysius Vticensis, vel secundum alios Cassianus Bassus, vt ait Vossius, *cap. postremo libri primi de historicis Græcis*.
Constantinus Harmenopulus dignitate, & literatura illustris.
Consaluus Durantus Episcopus, qui reuelationes S. Brigittæ notis illustrauit.
Columbanus Abbas notæ sapientię & sanctitatis magister.
Cornelius Gallus mellitissimus Poeta.

Cornelius Tacitus vir liberi iudicij & styli, prudens & acutus; sed impius quandoque, & detestandus.
Cornelius Celsus Medicus; at in illo styli facilitas, breuitas, numerus, non Medicina spectanda est.
Cornelius Iansenius senior sacrarum literarum accuratus interpres.
Cornelius à Lapide pius item & doctus scripturarũ explanator.
Coluthus Thebanus Lycopolita Poëta præclarus de raptu Helenę.
Columella vtilis, eloquens, & politus auctor.
Corippus Africanus Grammaticus, & Poëta sub Iustino iuniore Augusto, cuius laudes cecinit carmine heroico.
Cosmę Hierosolymitani Hymni sacri, & elegantes.
Concilia generalia, & Prouincialia.
Curius Fortunatianus, cuius sunt libri tres Rhetoricæ Scholicæ quibus hanc artem optimè expressit.
Cydonij oratio de contemnenda morte. Est autem hic Demetrius ille Cydonius Thessalomicensis, vir multæ doctrinę & pietatis, qui multa opera D. Thomæ Aquinatis in Gręcum transtulit, & aduersus Schisma Grecorum plura scripsit.
Cyprianus martyr floridus, suauis, doctus, & efficax ad persuadendum. Tertullianum in-

Ennius primus inter Latinos epicus Poeta, ingenio maximus, arte rudis, vt ait Ouidius.

Epiphanius Episcopus vniuersę antiquitatis ecclesiasticę promptuarium, sed qui in sermone Atticæ elegantiæ nitorem neglexit.

Epiphanij Constantinopolitani epistola ad Hormisdam.

Ephrem Syri Diaconi opera spiritualem doctrinam, & cœlestem pietatem redolentia.

Epictetus Stoicus verę philosophię incomparabilis Magister, quem Franciscus de Sales Episcopus Gebennen. *lib. 2. de Amore Dei cap.* 18. probabile existimat ad fidem conuersum in fine. Expurgandus autem est ab erroribus Stoicismi.

Eradius presbyter, cuius sunt quidam sermones inter opera D. Augustini.

Ericius Puteanus vir admodum doctus, & eruditus.

Ermengardus contra Valdensium Sectam.

Esaias Abbas monasticarum virtutum optimus præceptor.

Etherius Episcopus Vxamēsis aduersus Elipandum Episcopum Toletanum.

Euagrius Ponticus, qui opuscula quædam Ascetica, & vitas quorundam Patrum scripsit: sed hic Pelagianæ hæresis semina iecit.

Euagrius Scholasticus ecclesiasticę historię Scriptor, res potiùs profanas, quam sacras pertractans.

Euclides antiquus celeberrimus, & incomparabilis Mathematicus.

Eucherius Lugdunensis Episcopus, quem Senecam Cristianum vocant, scripsit multa: sed commētaria in Genesim, & in libros Regum ei falsò tributa videntur, quia in his Gregorium Magnū citat, qui centum, & amplius annis post eum vixit.

Eudoxi optimi Astologi Phęnomena.

Eugippus Abbas Scriptor vitę S. Seuerini Noricorum Apostoli.

Eulogij Cordubensis martyrio, & scriptis eximij Memoriale Sanctorum.

Eumenij Rhetoris elegantissima oratio pro Scholis instaurandis.

Eunapij Sardiani opus elegans, & venustum de vitis Philosophorum, & Sophistarum, in quo passim ostendit, quā fuerit Christianis infensus.

Euripides Summus Tragicorum, quem Scenicum Philosophum uocāt Sextus Empyricus, & Clemens Alexandrinus.

Eusebio Emiseno falsò tributę homilię, quarū pleręque sunt Eucherij Lugdunensis, alię etiam Fausti Regiensis, aliæ Cæsarij Arelatensis.

Eusebius Pāphili Episcopus Cęsariensis omnium antiquorū Philosophorum doctrinis excultus, atque insignis historicus, & laude dignus; si Ariana hęresi non fuisset infectus.

Eusthatij martyris Episcopi Antiocheni

cheni egregia commentaria in Exaemeron.

Eusthatius Archiepiscopus Thessalonicensis Homeri interpres doctissimus, acutissimus, religiosissimus.

Eutropius historicus nec diligens, nec elegans, quem putarunt nonnulli fuisse Christianum, & discipulum S. Augustini; sed repugnant tempora, nam hic sub Iuliano Apostata in Perside militauit, vt obseruat Vossius *lib 2. de histor. latinis*.

Euthymius Zigabenus, cuius sunt elegantes, eruditi, & pressi commentarij in scripturam.

Eutychianus de pœnitentia Theophili, qui Deum, & B. Virginē scripto negauerat, *apud Surium die 4. Februarij*.

Exordium Ordinis Cistercienfis incerti auctoris.

F

Facūdus Episcopus Hermaniēsis in Africa, vir sui nominis, cuius libri pro defensione trium Capitulorum Concilij Calcedonensis, licet malæ faueant causę, plura tamen bona continent, & lectu digna.

Faustus Episcopus Regiensis in Gallia, quem Regiensis Ecclesia vt Sanctum colit *die 16. Ianuarij*, sed eius doctrina damnata est, nam & Semipelagianorum antesignanus fuit, & nihil pręter Deum esse incorporeum asseruit *epist. 16. & 17.* satis prolixa, & insulsa disputatione.

Felix Ennodius Ticinensis sentētijs abundans, eloquio intricatus.

Festus Pōpeius Grammaticus eruditissimus.

Ferrandus Diaconus Chartaginēsis vir excellentis doctrinę, quē auctiorem edidit, & notis illustrauit Franciscus Chiffletius è Soc. Iesu.

Flauius Vopiscus diligens, sed tenuis historicus.

Flori cognomento Magistri Ord. S. Benedicti expositio Missæ.

Franchinus Gafforius Laudensis Musicus excellens, & eruditus.

Franco Abbas Affligeniensis, cuius est luculentum opus de gratia Dei.

Francisci Aluarez Aethiopica legatio multa continens curiosa.

Franciscus Georgius Venetus ingeniosus auctor, sed Cabalistis nimium addictus.

Francisci Luisini Vtinensis critici exquisiti Parergon libri tres.

Francisci Perucij Pompę funebres Italicè descriptæ.

Franciscus Petrarcha, Poeta, Orator, & Philosophus multi nominis, qui, vt ait Iouius, sepultas literas è Gothicis tumulis excitauit.

Franciscus Ribera in sacris literis explanandis disertissimus.

Frāciscus Suarez primæ notę Theologus.

Franciscus Salesius Episcopus Gebenen.

benen. cœlesti Sapientia, & Apostolico spiritu plenus.

Franciscus Turrianus rerum ecclesiasticarum peritissimus.

Frecalfus Monachus, deinde Episcopus Lexouiensis, celebris historicus.

Frontinus prænominatus Sext. Iulius, cuius est præclarum opus stratagematicon.

Fulbertus Carnotensis scientia, sãctitate; & zelo ecclesiasticæ disciplinæ insignis.

Fulgẽtius Ruspensis Episcopus stylo clarus, doctrina profundus.

Fulgentij alterius Mythologiarũ libri tres, vtiles quidem, sed dictionis admodum tumidæ, & verbis abstrusis, atque poeticis abundantes. Hoc opus editum olim fuit sub nomine Fulgentij Episcopi Cartaginensis, deinde tributũ est Fulgentio Planciadi Grammatico. Hunc verò Bollandus *die* 14 *Ianuarij* censet esse S. Fulgentij Episcopi Astigitani in Hispania, Fratris SS. Leãdri, & Isidori qui primò fuit Episcopus Cartagenæ, vnde fortassis factum est, vt Fulgentio Cartaginen. tribueretur.

G

GAbrias Scriptor fabularum, quæ in antiquis Codicibus nomen præferunt Ignatij Diaconi. Hunc non Gabriam, sed Babriam vocat Suidas.

Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis rerum Ecclesiasticarum scientia omni ex parte ornatus.

Gabrielis Biel literalis, & mystica Canonis Missæ explicatio.

Gabriellis Paleoti Cardinalis laudatissimus liber de sacris, & profanis Imaginibus.

Galenus Pergamenus Medicus, & Philosophus magni nominis, in cuius scriptis intempestiuas digressiones, & longas periodos damnat Photius.

Gaspar Barthius Criticus, & Philologus multæ eruditionis.

Gemini Rhodij, qui viuebat Ciceronis ætate, elementa Astronomica.

Genebrardus Archiepiscopus Aquensis sacrarum literarum, & linguarum peritia Eminentissimus.

Gennadius Massiliensis, cujus est opus de Ecclesiasticis dogmatibus tributum Augustino.

Gennadius Scolarius Patriarcha Cpolit. lingua nitidus, & ingenio acer, qui scripsit aduersus Græcos pro Synodo Florentina.

Georgius Buchananus Scotus nobilis Poeta, sed infamis Apostata, & hæreticus impijssimus.

Georgius Cedrenus Monachus Græcus, cuius historia si quid boni habet, ab alijs compilatum est.

Georgius Codinus Curopalates Scriptor exactissimus de officijs Ecclesiæ, & aulę Cpolitanę.

Georgij Nicomediensis Metropolitę

litæ orationes, in quibus summa pietas, & eloquentia nitet.

Georgius Pisides Diaconus, & Cartophylax Ecclesiæ Cpolitanæ, haud ignobilis Poëta.

Germani Patriarchę Cpolitani Theoria rerum Ecclesiasticarũ, & sermones elegantissimi. Cum verò plures eius nominis eiusdem Sedis Episcopi fuerint, incertum est an vni, & cui tribuenda sint hæc scripta.

Gertrudæ sanctissimæ Abbatissæ vita, siue Insinuationes Diuinæ pietatis.

Gilibertus Abbas Suuinshetensis in Anglia Ord. Cistercien. post D. Bernardum, eodem ferè spiritu Canticorum explanator.

Girardi Rufi cõmentaria in Arithmeticam Boëthij Pythagoricis, & Platonicis subtilitatibus illustria; sed cautè legenda: Auctor enim, cum esset Episcopus Oleronensis in Bearnia hæresim in ea prouincia propagauit.

Gofridus Abbas Vindocinensis, & Cardinalis, vir florẽtissimę pietatis, & doctrinæ.

Gorgiæ Leontini Rhetoris omniscij, sed numerorum nimium studiosi, oratio de Laudibus Helenæ.

Gregorius Nazianzenus dictus Theologus, humanæ, & diuinæ sapientiæ thesaurus.

Gregorius Neocęsariensis dictus Thaumaturgus, scriptis; & miraculis admirandus.

Gregorius Nyssenus vir eloquentissimus, & omni doctrina refertus, frater Basilij Magni.

Gregorius Magnus Papa morum instructor præcipuus, & omniũ virtutum Magister.

Gregorius Turonensis fidelis historicus, sed simplicioris eloquij.

Gregentij Archiepiscopi Tephrẽsis in Regno Homeritarum, qui olim Sabæi, disputatio doctissima aduersus Hebræos.

Guerricus Abbas Igniacensis Ordinis Cistercien. suauis, pius, & abundans cœlesti doctrina.

Guido Aretinus Monachus Ecclesiasticæ musicæ decus; & facilioris methodi canendi inuẽtor.

Guigo maioris Cartusiæ Prior, vir probatissimæ vitæ, & scientiæ, cuius est tractatus Augustino, & Bernardo tributus sub titulo Scalæ Paradisi, siue de modo orandi.

Guilbertus Tornacensis doctus, & pius Theologus Ord. Minorum.

Gulielmus Abbas S. Theodorici auctor Tractatuum ad fratres de Monte Dei, & de amore Dei inter opera D Bernardi.

Gulielmus Baldesanus Theologus Taurinen. scripsit historiam Ecclesię Occidentalis, quæ extat M. S. in Bibliotheca Serenissimi Sabaudiæ Ducis.

Gulielmus Budæus Græca, & Latina eruditione, legumq; scientia instructissimus.

Gulielmi Canteri viri multarum literarum, ac summi iudicij nouę lectiones.

Gulielmus Durandus dictus Speculator pręter speculum iuris scripsit Rationale diuinorum officiorum omnibus Ecclesiasticis necessarium.

Gulielmus Parisiensis Episcopus dictus Aruernus in scripturis diuinis, & doctrina morali copiosè eruditus.

Gulielmus Postellus auctor damnatus, nugator superstitiosissimus, qui capacissimum ingeniũ, variaque doctrina instructum nugis suis, ac somnijs multum fœdauit.

H

HArtmannus Monachus Poeta pius, & simplex.

Haymo Monachus, & postea Episcopus Halberstaten. in explicãdis scripturis facilis, & accuratus.

Henricus Cardinalis Ostien. Iuris Pontificij consultissimus. Primus omnium summam scripsisse creditur multa eruditione canonica plenam.

Henrici Glareani Heluetij Musici eruditissimi Dodecachordon.

Henricus Harphius mysticę Theologię Magister doctus, methodicus, singularis.

Henricus Spondanus Episcopus Appamiarum Baronij Epitomastes, & continuator, qui etiam librũ de sacris Cœmeterijs edidit omnigena eruditione refertum.

Henricus de Palma auctor mysticę Theologię, quę incipit *Via Sion lugent*, & D. Bonauenturę tribuitur.

Heliodori Triccę Episcopi historia Aethiopica suauissima, castissima, & sine exemplo artificiosa. Hunc tanquam Principem sequuti sunt, qui fictas historias ediderunt, sed vt eius artificium non sunt assequuti; ita nec modestiam sequuti sunt, nõ sine morum, & honestatis irreparabili detrimento.

Heraclidis Pontici (non illius, qui fuit discipulus Aristotelis, sed alerius Recentioris, citantur enim in hoc libro posterioris ęui auctores) doctissimę Allegorię in Homerum.

Hermannus Contractus ex illustri Veringensium Comitum sanguine, pietate, & scientia illustrissimus; sed Chronicon eius penè ad verbũ ex Beda exscriptum est.

Hermetis Pastor, liber ab antiquis Patribus laudatus, & à S. Ireneo nomine scripturę citatus, quamuis nunquam in Canone fuerit. Qui verò nunc extat corruptus ab hæreticis censetur, & & tanquam Apocryphus reijcitur.

Herodianus historicus elegans, perspicuus, copiosus, veritati vbique studens, nisi in Alexandro,

dro, & Maximino, vt Angelus Politianus, & veteres etiã Scriptores obseruarunt.

Herodotus Pater historiæ, dulcis, candidus, fusus, sed quandoque fabulosus. Athenæus vocat eum maximè admirandũ, & mellifluum. Hic est antiquissimus historicorum, quos habemus, nam quæ circumferuntur historiæ de bello Troiano sub nomine Daretis Phrygij, & Dyctis Cretensis fictitiæ sunt, & antiquis illis falsò attributæ.

Heribertus Roseuuidus, cuius multa eruditio, & viuidum ingeniũ tum in alijs libris elucet, tum præcipuè in vitis patrum, quas collegit, & illustrauit.

Heruęus Natalis Brito Ord. Prædicatorum Magister Generalis. auctor Commentariorum in Paulum, quæ S. Anselmo Cantuarien. tribuuntur.

Hesiodus Poeta perelegantis ingenij; & mollissima dulcedine carminum memorabilis.

Hesychij presbiteri Centuriæ de temperantia, & virtute stylo nõ admodum claro.

Hesychij (alteriusne an eiusdem nescio) Presbyteri Hierosolymitani, quem Isychium vocant, Commentaria in Leuiticum. Hic eius Ecclesiæ Presbyter, nõ autem Patriarcha fuit, vt constat ex Photio, & ex Rabano *Proemio in Leuiticum*, quibus consentiunt antiquæ inscriptiones in Codicibus M. SS. Addit in hanc rem alias coniecturas Ioan. Bollandus *in cap. 6. vita Euthymij Abbatis die 20. Ianuarij*.

Hieremiæ Drexelij varia opuscula spiritualia lectu dignissima.

Hieroclis Philosophi in aurea Pythagoræ carmina valde vtiles ad bene viuendum commentarij.

Hieronymus Stridoniẽsis vir omnium virtutum, diuina, & humana eruditione orbi notissimus.

Hieronymus Cardanus vir doctus, & magni ingenij, sed impius, vt constat ex eius libris, præsertim ex eo, quem scripsit de vtilitate capienda ex aduersis, in quo sceleratos suos mores graphicè expressit.

Hieronymus Emser Sueuus vir doctus, & Fidei Catholicæ tenacissimus, qui aduersus Lutherum strenuè decertauit. Sed in vita S. Bennonis, quam scripsit vellem eum abstinuisse ab ethnica locutione, nam B. Virginem magnam Deam, sanctos Deos, Clericorum collegium psallentium Sectam vocat, & alias huiusmodi phrases habet viro Catholico prorsus indignas.

Hieronymi Magij solertissimi Critici Miscellanea. Fuit hic capta Cypro in Asiam adductus, & quod mirum est, seruus hominis Turcæ libros composuit.

Hieronymi Mercurialis variæ le-

ctiones, atque eruditum opus de re gymnaſtica.

Hieronymus Platus, cuius libri de bono ſtatus Religioſi ſingularē eius doctrinam, & ſtyli elegantiam valdè commendant.

Hieronymus Oſorius vir eloquio ſuauis; ingenio, doctrina, & pietate præſtantiſsimus,

Hieronymi Rubei Scriptoris diligentiſsimi hiſtoriæ Rauennates.

Hilarius Pictauiēſis Epiſcopus doctrina, & ſtylo grauiſsimus, ſed difficilis, & obſcurus.

Hilarius Diaconus, cuius ſunt Cōmentaria in Paulum, quę Ambroſio tribuuntur. Huius meminit Auguſtinus *lib. 4. contra duas epiſtolas Pelagianorum c.4.* citatque locum ex his Coment. *in cap.5. ad Romanos*. Hieronymus autem *in Dialogo aduerſus Luciferianos* vocat eum Orbis Deucalionem ob inductū anabaptiſmum.

Hildegardis celeberrimæ Sanctimonialis opera varia, diuino ſpiritu exarata.

Hildebertus Cenomanen. Epiſcopus poſtea Archiep. Turonen. cuius epiſtolę dulciſsimę, & venuſtiſsimę ſunt.

Hildefonſus Archiepiſcopus Toletanus B. Virginis laudator deuotiſſimus, ac eius intemeratę Virginitatis defenſor eximius.

Hilduinus Abbas S. Dionyſij Pariſien. qui hiſtoriam Areopagiticam, ſeu vitā S. Dionyſij ſcripſit petente Ludouico Imp.

Hincmarus Remēſis Epiſcopus vir doctus, ſed dubiæ famę, dubio vitiorum, ac virtutum temperamento.

Hipparchi Bithyni veteris Aſtronomi, quem Plinius *lib. 2. c. 26.* nunquam ſatis laudatum dicit, expoſitio in Arati Phęnomena.

Hippocrates Cous Summus Philoſophus, & totius Medicinę parens.

Horatius Venuſinus Lyricorū Phęnix, ſatyricus mordaciſsimus.

Honorij Auguſtodunenſis Gēma animę, ſiue explicatio diuinorum officiorum.

Homerus Fons ingeniorum, Princeps Poëtarum.

Horus Apollo Niliacus antiquus Scriptor Hieroglyphicorum.

Hugo à S. Victore humanis, & diuinis literis apprimè excultus, doctrinę D. Auguſtini ęmulator, vocatus ob id lingua Auguſtini.

Hugo Eterianus Gręcè, & Latinè doctus, ſed pro ſeculi vitio non multum elegans.

Hugo Folietenſis Monachus auctor librorum de Clauſtro animę inter opera Hugonis Victorini.

Hugo Menardus Monachus ſacra, & monaſtica eruditione, omnique literarum gloria illuſtris.

Humbertus Cardinalis Syluę Cādidę Epiſcopus, Latinorum rituum aduerſus Gręcos propugnator, nimius tamen, & minutior quam par eſſet.

Humberti Magiſtri Ord. Prędicatorum

torum pium, & vtile opusculũ de Religiosorum eruditione.

Hyginus prænominatus C. Iulius Augusti libertus nobilis Antiquiarius, & fabulator.

Hyginus alter, siue Hygenus inter auctores Gromaticos editus à Nic. Rigaltio, qui vixit Traiani ætate, vt ipsemet testatur in suo elegantissimo libello.

Hyppolitus Marraccius Lucensis vir eruditus, & multæ pietatis erga B. Virginem.

Hyppolitus Portuensis Episcopus, & Martyr Scriptor disertissimus & Apostolici spiritus.

I

IAcobi Aluarez pium, prolixũ, & sacris documentis plenissimum opus de vita spirituali.

Iacobus Boulduc Capuccinus vir iudicio, inuentione, & doctrina egregius, vt constat ex eius libris de Ecclesia ante, & post legem, & de oggio Christiano.

Iacobus Bozius ecclesiastica eruditione clarus, crucis encomiastes.

Iacobi Fabri stapulensis viri docti elementa musicalia: sed hic in fine defecit ad Caluinistas.

Iacobus Gretzerus malleus Hereticorum, cuius libri de cruce omni laude dignissimi sunt.

Iacobus Gualterus Chronographus diligens, & hæresum profligator.

Iacobi Gutherij de iure manium, siue de prisco funere libri tres valde eruditi.

Iaçobi Pamelij Liturgica, & notæ doctissimæ in Tertullianum, & Cyprianum.

Iacobi Philippi Foresti Bergomatis egregium opus, quod prænotauit supplementum Chronicorum, in quo tamen nihil alijs indictum dicit.

Iacobus de Valentia Episcopus Christopolitanus Psalmorum, & canticorum commentator.

Iacobus de Vitriaco Episcopus Aconensis, & Cardinalis celebris historicus, & feruens diuini verbi declamator.

Ignatius Martyr dictus Theophorus, vir Apostolicus.

Iamblicus nobilis Platonicus, qui de mysterijs Aegyptiorum, & de vita Pythagoræ libros scripsit, & protrepticas ad Philophiam orationes: sed in vita Pythagoræ multa surripuit ex ea, quam scripserat Porphyrius eius præceptor.

Ianus Durantius Casellius Criticus insignis.

Idiota pius Scriptor, cuius nomen nuper repertum est Raimundus Iordanus.

Innocentius Papa iij. stylo tenuis, doctrina sublimis.

Ioachimus Abbas Ord. Cistercien. vir Prophetici spiritus, & scientiæ non vulgaris.

Ioannes Andreas Bononiēsis I. C. doctissimus.

Ioannes Antonius Flaminius de vita

vita sancti Petri Damiani.

Ioannes Antonius Valtrinus, cuius est eruditum opus de re militari.

Ioannes de Anania, vulgò Archidiaconus iuris Pontificij celebris interpres.

Ioannes Azorius morali literatura instructissimus.

Ioannis Baptistæ Nouati pium, & spissum opus de Eminentia Deiparæ.

Ioannes Bollandus, cuius labor in colligendis actis Sanctorum Ecclesiæ Dei multum vtilis est. Vtinam vitam habeat tam prolixo operi parem.

Ioannis Bonifacij historia Virginalis de vita, & miraculis B. Virginis.

Ioannis Beleth accurata explicatio diuinorum officiorum.

Ioannis Brodęi Critici multæ eruditionis Miscellanea.

Ioannes Busęus Petri Blesensis Scholiastes.

Ioannes Cassianus monasticæ perfectionis perfectissimus magister.

Ioannes Cantacuzenus Eximperator Cpolitanus eximus historicus, sed res suas nimium extollęns.

Ioannes Climacus, siue Scalasticus (non Scholasticus, vt quidam perperam scribunt) sic dictus à Scala graduum perfectionis, quam luculenter descripsit gradibus triginta.

Ioannes Chrysostomus vir notæ sanctitatis, & diuinæ eloquentiæ theatrum.

Ioannes CochKierus Leodiensis prudens, & eruditus Politicus.

Ioānes Curopalata historicus Gręcus, græco schismate infectus.

Ioannes Damascenus in confessione Fidei clarus in docendo, ac differendo subtilis. De historijs autem, quas scriptis suis inserit, quædam notarunt Baronius, & Bellarminus, alijq; Theologi.

Ioannes Diaconus Scriptor vitę S. Gregorij Magni.

Ioāni Episcopo Hierosolymorum adscriptus liber de Institutione Monachorum ab aliquo Carmelita confictus, vt censet Baronius *anno* 444.

Ioannes Ecchius Sueuus Catholicorum dogmatum aduersus Lutherum strenuus defensor.

Ioannes Filesacus Theologus Parisiensis doctus, & eruditus.

Ioannes Geometra Græcus elegans hymnographus.

Ioannes Gerson Scholasticæ, moralis, & mysticæ Theologiæ professor eximius.

Ioannes Goropius Becanus de Symbolica Theologia optimè meritus.

Ioannes Iustus Lanspergius veræ pietatis instructor exactissimus.

Ioannes Keplerus rerum mathematicarum, præsertim verò musicæ peritissimus.

Ioannis Kuchmanni Lubecensis opus eruditum de solemnitatibus

bus Romanorum funerum.

Ioannis Lorini vberrima in scripturam commentaria.

Ioannes Mauburnus exercitiorum spiritualium Scriptor nulli secundus.

Ioannes Michael Constantiensis in spiritualibus exercitijs pius, sed prolixus.

Ioannes Monachus de vita S. Petri Damiani.

Ioanis Moschi Monachi cognomento Euirati Pratum spirituale de vitis SS. Patrum stylo rudiori, & humiliori, vt ait Photius. Tribuitur hoc opus à quibusdam Sophronio Episcopo Hierosolymitano, cui dicatum est.

Ioannes Nyder, cuius præter Formicarium est Alphabetum diuini Amoris inter opera Gersonis.

Ioannes Picus Mirandulanus vir ingenij portentosi, & ad omne genus literaturæ idonei.

Ioannes Pineda profundus, & eruditus Diuinæ Scripturæ interpres.

Ioannes Presbyter Nicomedien. de martyrio S. Basilei Episcopi Amaseæ.

Ioannes Abbas Raythu eruditione diuina copiosè instructus, climaci Scholiastes.

Ioannis Reuclini, seu Capnionis damnatę lectionis libri de Arte Cabalistica, & de verbo mirifico.

Ioannes Rosinus in Romanis antiquitatibus veterum Scriptorũ Sedulus exceptor.

Ioannes Rusbrochius Theologus mysticus, obscurus, Magni Areopagitę æmulator.

Ioannes Sauaro, cuius notæ ad Sidonium, velut Cornucopiæ variarum rerum sunt.

Ioannis Sapientis Cyparissiotæ expositio elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur, quo libro abdita continẽtur mysteria mysticæ, & symbolicæ Theologię.

Ioannes Sarisberiensis Episcopus Carnotẽsis tempore Alexandri iij. super cui illius morem doctissimus, vir grauis etiam cum de nugis scribit.

Ioannes de Sacro Bosco Anglus, cuius libellus de Sphœra primũ tenet locum inter eius generis Scr ptores.

Ioannis Schenckij obseruationum medicarũ libri varij, & curiosi.

Ioannes Stephanus Durantus de Ritibus Catholicæ Ecclesiæ.

Ioannes Stobęus, cuius est præclarissimum, & valde vtile opus Sententiarum ab antiquissimis Scriptoribus excerptum.

Ioannes Stofflerinus celebris Mathematicus de vsu Astrolabij.

Ioannes Taulerius Ord. Prædicatorum Theologus mysticus profundus, & cœlesti sapientia singulariter imbutus.

Ioannes Trithemius doctus, & pius autor, sed in historia non satis accuratus.

Ioannes à Turre Cremota Cardinal. Ord. Prædicatorum Theologus,

gus, & I. C. eximius.

Ioannes Tzetzes Poeta Polyhistoricus, in Chiliadibus quas scripsit sæpè stolidus, & fertilis.

Ioannes Xiphilinus Monachus, & postea Patriarcha Cpolit. Dionis Casſij abbreuiator.

Iodoci Clichtouæi sacrarum literarum scientissim i Elucidatoriũ Ecclesiasticorum.

Iodoci Coccij infinitę lectionis opus, quod Thesaurus Catholicus inscribitur.

Ionas Abbas Luxouiensis natione Scotus, qui multas Sanctorum vitas luculento sermone descripsit.

Ionas Episcopus Aurelian. aduersus Claudium Taurinensem.

Iordanus, siue Iornandes ex notario Gothorum Episcopus Rauennas, cuius liber de rebus Getarum epitome est Geticorũ Casſiodori.

Ioseph Flauius Hebręus stylo dilucidus, amabilis, iucundus sed in antiquitatibus parum fidelis.

Ioseph Vicecomes Mediolanensis, qui de antiquis Ecclesię Ritibus plures libros doctè, & luculenter conscripsit.

Ioseph Zerlinus recentiorum Musicorum Princeps, qui edidit Italico sermone plures libros Institutionum, & Demonstrationum harmonicarum.

Ireneus Episcopus, & martyr, omnium doctrinarum, vt inquit Tertullianus, curiosissimus explorator.

Isidorus Hispalensis omni genere literarum excultus. Iunior à quibusdam vocatur, vt distinguatur ab Isidoro Cordubensi, qui vixit circa an.400.

Isidorus de Holanis Mediolanensis Ord. Prædicatorum præclarus suo tempore Philosophus, & Theologus.

Isidorus Pelusiota doctrinæ spiritualis non sine eloquentiæ laude professor.

Isaaci Syri Presbyteri Antiocheni vtilis, & pius liber de Contemptu mundi; sed Phrases habet difficiles, & modum loquendi obscurum.

Iulius Cęsar Bulengerus vir multæ antiquitàtis, & plurimæ lectionis.

Iulius Cęsar Scaliger eruditorum maximus, sed nimium sibi tribuens.

Iulius Capitolinus historicus, quē multi hoc nomine indignum censent.

Iulius Maternus Firmicus cultus, & grauis auctor libri de mysterijs, & erroribus profanarum Religionũ ad filios Magni Constan tini.

Iu lius Maternus Firmicus iunior Genethliacus, impostor superstitiosissimus, qui primus astrorum iudicia latinè fecit audiri.

Iulius obsequens de prodigijs auctor curiosus.

Iulij Pollucis diligentissimi, & eruditissimi viri Onomasticon.

Iulianus Aurelius, aut spernendus auctor

auctor de cognominibus Deorum.

Iuliani Archiepiscopi Toletani viri sancti, & sapientis Prognosticon de futuro seculo. Hic obijt æra Hispanica 728. anno scilicet Christi 690. ideò malè confunditur cum Iuliano Pomerio, qui teste Ennodio Ticinensi viuebat anno 490.

Iulianus Imperator Apostata loquacissimus, & impius Scriptor.

Iuo Carnotensis Episcopus scripturarum, & Canonum scientia illustris.

Iustinus historicus Trogi Pompei breuiator stylo nitidissimus, cuius Epitome ipsi Trogo exitio fuit.

Iustinus Martyr doctissimus Philosophus, & vindex Christianæ Religionis.

Iustus Abbas Ordinis Cisterciensis, cuius extat luculentus sermo de ordinis præstantia.

Iusti Episcopi Vrgelitani explicatio Cantici Canticorum sermone breuis, sensu profunda.

Iustus Lipsius magnę doctrinę vir, & elegantis eruditionis apex.

Iuuenalis Satyricorum Princeps.

Iuuenci Presbyteri Hispani, & Poëtæ non ignobilis Euangelica historia.

L

Lactantius Firmianus Tullianæ eloquentiæ fluuius, qui tamē plus studij posuit in destruēdo Hellenismo, quam in Christiana Religione astruenda.

Latinus Pacatus Drepanus elegās Panegyristes.

Laurentius Iustinianus Sanctissimus, eloquentissimus.

Laurentius Nouariensis Episcopus vir disertissimus, quem quidam conijciunt illum fuisse, qui mellifluus vocatur à Sigiberto *cap.* 121. quod omilias ore mellito declamarit, à quo reuera titulo non dissentit stylus.

Laurentius Surius nitidus Scriptor, cuius laboriosum opus de vitis Sanctorum gratius foret, & vtilius, si veterum Scriptorum primigeniam phrasim retinuisset.

Leander Albertus de vita B. Iordani Ord. Prædicatorum.

Leonardus Lessius Theologus subtilis ingenij, & liberi iudicij.

Leontius Byzātinus aduersus Eutychianos, & Nestorianos. Dubium est, an idem sit, qui Salaminius dictus est, eius videlicet Ciuitatis Episcopus.

Leo Castrensis, cuius sunt doctissima Commentaria in Isaiam, ex Scriptoribus Græcis, & Latinis contra Rabbinorum deliramenta.

Leonis Hebræi Philosophi Platonici Dialogismus de Amore.

Leonis Imperatoris de re tactica vtilis liber.

Leo Magnus Papa, cuius eloquētia cor afficit, penetrat, vrit.

Liber de Viris illustribus Ordinis

Cistercienſis incerti auctoris.

Libanius Sophiſta declamator mirè diſertus; ſed dum nimis diligens eſſe vult, in obſcuritatem ſæpè delabitur.

Lilius Girardus multæ lectionis Philologus, & acris iudicij Criticus.

Liturgiæ Apoſtolorum, & aliorum SS. Patrum.

Longi Sophiſtæ Scriptoris confuſi, & Græca licentia laſciuiẽtis Paſtoralia.

Lucanus Grandiloquus, & concitatus Poëta, ſtyli inæqualis.

Lucas Holſtenius Hamburgenſis vir clariſſimus, ſingularis doctrinæ, & admirandæ eruditionis in omni genere literaturæ.

Lucas Tudenſis Epiſcopus aduerſus Albigenſes.

Lucianus Presbyter Scriptor hiſtoriæ Inuentionis S. Stephani, in qua multa peccari circa nominum Syriacorum interpretationem obſeruarunt eius linguæ periti.

Lucianus Samoſatenus vir doctus, & puræ, ac venuſtæ dictionis, ſed Deorum, & hominum irriſor.

Lucifer Calaritanus, cuius lapſus notiſſimus eſt. Baronius cenſet eum impœnitentem obijſſe, ac Sardiniæ hiſtorici, vt Sanctum laudant. Eius libelli ex centonibus ſcripturarum compacti ſunt.

Lucius Florus conciſus, & elegãs, non T. Liuij, vt quidam putãt, ſed rerum Romanarum Epitomaſtes.

Lucretius Carus poeta phyſicus ſubtilis, argutus, enucleatus, ſed impius.

Luctatius, ſiue Lactantius Placidius Grammaticus veterum tranſcriptor, Statij Papinij cõmentator.

Ludolfus Saxo Cartuſianus de vita Chriſti Scriptor pius, & ſimplex.

Ludouicus ab Alcazar, de cuius ingenio teſtimonium perhibent, docta in Apocalypſim commẽtaria.

Ludouicus Bloſius rerum ſpiritualium peritiſſimus, qui inter cętera opuſcula Speculum Monachorum edidit ſub ficto nomine Dacriani Abbatis.

Ludouici Carrionis Critici elaboratiſſimi antiquę lectiones, & obſeruationes.

Ludouicus Cœlius Rhodiginus vir reconditæ eruditionis, & multæ antiquitatis.

Ludouici Creſolij Myſtagogus, opus varium de ſacrorum hominum diſciplina, ex SS. Patribus multa eruditione contextum.

Ludouicus de la Cerda celebris Criticus Tertulliani, & Virgilij commentator.

Ludouicus Viues Valentinus vir quidem doctus, ſed nimium ſæpè inſolens, & elatus, quippè qui Auguſtinum docere præſumit.

Luitprandi Ticinenſis Diaconi, poſtea

postea Episcopi Cremonen. historiæ sui temporis. Liber autem de vitis Romanorum Pontificum sub eius nomine editus, supposititius est.

Lycophron Græcorum Poëtarum obscurissimus, cuius extat sola Alexandra, siue Cassandra.

Lysidi Pythagorico tributa epistola de dogmatibus Magistri.

M

Macarius Aegyptius signis, virtutibus, & scriptis clarissimus.

Macrobius Philosophus eximius, & criticus acutissimus.

Mamertinus Conspicuus Panegyristes.

Manuel Paleologus Summi Princeps ingenij de regia educatione ad filium.

Maphæus Vegius Laudensis Orator, & Poëta insignis.

Marcelli Francolini nunquam satis laudatum opus de tempore horarum canonicarum.

Marchettus Patauinus Musicus. qui de cantu plano tractatum vtilem scripsit.

Marcus Antonius Muretus Orator, & Criticus scientissimus, & Poeta non ignobilis.

Marcus Antonius Natta Astensis non solùm Iurisprudentia, sed & scientijs politioribus excultus.

Marcus Antonius Imp. cognomẽto Philosophus, cuius libri de se ipso, & ad se ipsum, olim de vita sua malè inscripti, medullam continent totius moralis philosophiæ ex placitis Stoicorum.

Marcus Eremita, dictus Asceta, cui sanctam Communionẽ Angelus ministrabat. Capitula de temperantia sublimia, & difficilia sunt,& stylo diuersa ab alijs eius opusculis, quæ ab Hęreticis deprauata sunt.

Marcus Gazensis Ecclesię Diaconus vitam scripsit S. Porphyrij Episcopi sui, à quo Legatus ad Arcadium Imp. missus fuerat.

Marcus Manilius Poëta Astronomicus elegantissimus, sed rei Astronomicę non admodum peritus.

Marcus Tullius Cicero summus Philosophus, & princeps oratorum, typus perfectæ eloquentiæ.

Marcus Varro vir vndecunque doctissimus, quem Cicero acutissimum, Augustinus acerrimum, peritissimum, & grauissimæ auctoritatis vocat.

Marianus Victorius Episcopus Amerinus D.Hieronymi studiosissimus Scholiastes.

Marius Bettinus Bononien.subtilis & ingeniosus Mathematicus.

Marius Victorinus Afer sensu profundus, dictione obscurus, durus in sententijs, & sæpè Platonizans.

Marinus Neapolites Philosophus Platonicæ sectæ, & Rhetor, ac Mathe-

Mathematicus eruditus.
Marinus Mersennius ordinis Minimorum de diuinis humanisque, literis, deque re Harmonica optimè meritus.
Martianus Capella stylo asper, doctrina varius, de nuptijs Mercurij, & Philologiæ.
Martialis Lemouicen. Episcopi viri sanctissimi, & Apostolici epistolæ suppostitię à quibusdam viris doctis existimatæ.
Martialis, qui primus epigrammata scribere docuit, acutissimus Poëta, sed obscœnitas in eo castiganda est.
Martinus del Rio vir variæ doctrinæ, rerumque magicarum incomparabilis disquisitor.
Martinus Aspilcueta Nauarrus, cuius opera omnium manibus versantur non sine ipsius laude, & legentium fructu.
Martinus Perez Episcopus Guadixensis celebris ob librum quem reliquit de diuinis, Apostolicis, & ecclesiasticis traditionibus.
Martinus Polonus ex Monacho Cistercien. Archiep. Cosentinus Chronologus simplicissimus, & sæpè fabulator.
Marsilij Cagnati Medici Veronen. Critici exquisitissimi variæ obseruationes.
Marsilius Ficinus Platonicorum decus, qui ferè solus ex Platonicis inoffenso pede percurri potest.
Matthęi Riccij Sinarum historia elegans, & curiosa.

Maximilianus Sandæus, vir magno ingenij acumine pollens, vt patet ex eius varia, medica mystica, & Symbolica Theologia alijsque tractatibus.
Maximus Martyr sublimis, feruens, & limatissimus scriptor.
Maximi Margunij Episcopi Cytherorum hymni sacri Anacreontici.
Maximus Medaurēsis Philosophus Ethnicus, *cuius est ep.43. Tom.2. Augustini*.
Maximus Planudes humanis & diuinis literis inter Græcos, qui seculo decimo quarto floruerunt, maxime instructus.
Maximus Taurinensis Episcopus summa præditus sanctitate, & eloquentia.
Maximus Tyrius Platonicorum mellitissimus, sapientia & dicendi venustate soli cedens Platoni.
Mechtildis Virginis vita, siue liber gratię spiritualis.
Menander Rhetor Græcus, cuius est de genere demonstratiuo luculentum opusculum.
Metrophanes Smyrnæus vir doctus, sed schismaticus.
Methodius Episcopus, & martyr, cuius sunt quidam sermones: nam Reuelationes pseudepigraphę sunt, & fabulosis scatent narrationibus.
Mercurius Trismegistus Pythagora, & Platone antiquior, vt scribit Lactantius *libro de Ira Dei*, cuius quę extant opera quidam con-

conficta cēsent, alij putāt ex ve-
ris eius operibus excerpta esse.

Michaël Glycas historię Byzantinę Scriptor, à quo plurima recondita eruuntur, quamuis historię leges non admodum exactè obseruarit.

Minutius Felix Causidicus Romanus Christianę veritatis aduersus gentes acerrimus, & perelegans assertor.

Modesti libellus de vocabulis rei militaris ex Vegetio transcriptus.

Moschi Siculi Poëtæ Græci Idyllia suauissima.

Moses Bar-cepha Episcopus Syrus vir doctus, & profundus, sed à vera Theologia quādoque dissentiens.

Musæi Poema de Amore Herus, & Leandri stylo politissimo.

N

Natalis Comes, cuius mirificum ingenium, ac multiplicem erudirionem concelebrant Mythologiarū libri ab eo conscripti.

Nemesius Episcopus Emesę vrbis in Phœnicia scripsit librū de natura hominis olim Gregorio Nysseno tributum: differit autem de re proposita exactissimè, sed nimium Platoni addictus fuit.

Nicetas Acominatus Choniates dignitatibus, ingenio, ac doctrina illustris, historicę veritatis vbique studiosus, sed Latinis infensus.

Nicetas Heracliæ Metropolites Gregorij Nazianzeni commentator.

Nicephorus Calistus Xanthopulus historicus Ecclesiasticus elegans, sed parum diligens, & Schismaticus.

Nicephorus Gregoras historicus probatissimus, nisi quod ęui vitio alienus ostenditur ab Ecclesia Romana, & de se multa loquitur parum decorè.

Nicephorus Patriarcha Cpolitanus, qui aduersus Iconomachos strenuè decertauit.

Nicolaus Cabasilas Archiepiscopus Thessalonicen. vir doctus, sed Gręco Schismate infectus. Gentianus Heruetus conatur eū excusare, sed Aethiopē lauat.

Nicolaus Caussinus Rhetor floridissimus, atque omni politiori literatura ornatus.

Nicolaus Copernicus Mathematicus multę subtilitatis, sed nouarū rerum nimium studiosus.

Nicolaus Cusanus Cardinalis vir profundę scientię, & subtilissima exercitatione limatæ.

Nicolaus Oresmius Lexouiensis Episcopus, cuius est non contēnendum opusculum de mutatione monetarum.

Nicomachus Gerasenus Philosophus Pythagoricus laudatus à Photio, cuius Enchiridion Harmonices edidit Ioannes Meursius.

Nico-

Nicolaus Serarius ecclesiasticę antiquitatis diligentissimus peruestigator, hostis hęreticorum.

NicolausGodigaus de rebus Abassinorum vir clarus è Soc. Iesu. Auctor verò, quem tacito nomine reprehēdit, est Ludouicus de Vrreta, cuius historia ætiopica multis fabulis plena est.

Nilus Monachus discipulus S. Ioānis Chrysostomi de interemptione Sanctorum Patrum, qui erant in Sina, Scripsit, & Ascetica quædam. Plures autem fuerunt huius nominis Asceticorum Scriptores, sed quę singulis opuscula assignari debeāt mihi certò non constat.

Nonius Marcellus Grammaticus ob crebra, quæ apud ipsum extant veterum fragmenta, quæ alibi non reperiuntur, expetendus, alioquin nec eruditione, nec iudicio laudabilis.

Nōni Panopolitæ Poëtæ Græci felicissimi, ac mirabilis genij Paraphrasis in Ioannem, & Dionysiaca.

NotKerus Balbulus Monachus S. Galli Othonis Magni Nepos, cuius antiquum Martyrologiū edidit Canisius.

O

ODo Abbas Cluniacensis doctrina, & pietate celebris, qui commentaria B. Gregorij in Iob breui coarctauit volumine, & alia quædā scripsit, lectu digna.

Occumenius auctor catenæ græcę veterum Patrum in plerosque libros noui Testamenti.

Ogerius Abbas Lucedij, quod est Cœnobium Ord. Cistercien. in diœc. Vercellen. auctor 15. sermonum de Cœna Domini inter opera D. Bernardi, cui synchronus fuit, vt constat ex veteri Cod. M. S. Abbatiæ Stafardæ eiusdem Ordinis, qui nunc est Taurini in Bibliotheca Serenissimi Ducis Sabaudiæ. Extat in Menologio Cisterciensi die 10. Septembris, & in Monastico Martyrologio Hugonis Menardi. At hic eum Oglerum vocat: alij Occlesium.

Olympiodori Monachi succincta, & accurata enarratio in Ecclesiasten, iuxta triplicem sensum.

Onosandri Platonici Strategicus, siue de Imperatoris militari institutione.

Onuphrius Panuinius Veronensis vir ingentis lectionis, rei antiquariæ sacræ, & profanæ peritissimus.

Oppiani Cilicis Poetę absolutissimi Cynegetica, & Halieutica.

Ordo Romanus, quo veteres Romanæ Ecclesiæ ritus explicātur.

Oracula Sybillina octo libris comprehensa, si tamen vera sunt.

Origenes Adamantius à D. Hieronymo Chalcenterus, dictus, id est habens ærea intestina, rarum sapientiæ Sydus, atque vtinam non caducum.

Orientij Episcopi Illiberitani commino-

minotorium morale versu elegiaco elegantissimo, sed mutilum in fine.

Orpheus poeta epicus, mysticus, physicus, & hymnographus.

Osbertus Monachus Cantuarien. Scriptor vitæ SS. Elphegi, & Dunstani Archiepiscoporum.

Ottomari Luscinij Musici præclarissimi Musurgia.

Otho Monachus Molismensis auctor vitæ S. Roberti primi Abbatis Cisterciensis.

Ouidius poetarum copiosissimus, & ingeniosissimus, Elegia eorũ Latinorum Princeps, cui Seneca *controu.* 5. *lib.* 9 battologiam obiecit.

P

Pachomij Abbatis Sanctissimi Monachorum Magistri Regula, quam Angelo dictãte scripsisse dicitur.

Palladij Monachi Galatę historia Lausiaca, seu vitæ Patrum ad Lausum. Fuit autem Palladius Episcopus Helenopoleos Pelagij, & Origenis fautor.

Palęphati Aegyptij, seu verius Atheniensis, vt ex Suida colligitur, Mythologi perantiquilibe historiarum incredibilum, siue de non credendis fabulosis narrationibus.

Pappus Alexandrinus celebris Mathematicus, cui Musica Euclidis à quibusdam eruditis adscribitur.

Paschasius Diaconus Cardinalis, qui de Spiritu Sancto luculentissimos edidit libros Magni Gregorij testimonio celebres *lib.* 4. *dial. c.* 4. Verum qui nuc extant editi sub eius nomine in M. S. Cod. Bibliothecę Vaticanę nomen pręferunt Fausti Regiensis, cui etiam eos tribuebat P. Sirmundus.

Paschasius Ratbertus Abbas Corbeiensis vir in diuinis scripturis valdè eruditus, secularium literarum non ignarus.

Paulinus Episcopus Nolanus Sanctitate, & scientia eminens; sensu, & eloquio sublimis.

Paulus Aemilius historicus elegans, & disertus, ac teste Lipsio omnium Recentiorum Pręclarissimus.

Paulus Emisenus, cuius extant doctæ quędam lucubrationes in actis Concilij Ephesini.

Paulus Orosius, quē Gelasius Papa virum eruditissimum appellat, S. S. Hieronymi, & Augustini amicitia clarus. eius historias castigat Scaliger circa temporũ rationem in animaduersionibus Eusebij.

Paulus Manutius vir copia, scientia, eruditione, & elegantia sũmus.

Pauli Sherlogi eruditissima, & accutissima cõmentaria in cãtica Canticorum.

Paulus Riccius Cabalista ex Iudęo Christianus, cui nigrum Theta Romanus index præfixit.

Pausanias minus quidem facũdus Scri-

Scriptor, sed ob rerum copiã, & historiarum varietatem vtilissimus.

Pelagius Diaconus citari solet in libro de doctrina, vita, & perfectione SS. Patrum, cuius non auctor, sed interpres fuit.

Persius acutus satyricus, sed obscurus. Stylum enim magnificum affectans, crebrisque, & audacibus translationibus vtẽs in obscuritatem frequenter labitur.

Petronius Arbiter purissimæ latinitatis impurissimus Scriptor.

Petrus Abailardus D. Bernardi celebris Antagonista, cuius opera nuper è tenebris prodierunt.

Petrus Antonius Spinelus, cuius est præclarum opus de Laudibus, & cultu B. Virginis.

Petri Aron Florentini Harmonicę Institutiones.

Petrus Babyon; seu de Babyone Anglus auctor Commentariorũ in Matthæum, quæ sub nomine S. Anselmi circumferuntur. Viuebat hic an. 1300. fuitque Poeta, & Rethor elegantissimus, vt afferunt Catalogi Scriptorum Angliæ.

Petrus Blesẽsis Archidiaconus Bathonien. libertate spiritus in scribendo eximius, & normam viuẽdi Ecclesiasticis præscribẽs.

Petrus Bongus Platonica, & Pythagorica disciplina optimè instructus, vt eius liber de mysterijs numerorum ostendit.

Petrus Canisius vir peracris iudicij, & solidę pietatis.

Petrus Cellensis Abbas panem cęlestis doctrinæ libro de panibus alijsque opusculis abundè subministrans.

Petrus Chrisologus ex aurea ingenij, & eloquentię vbertate id cognomen assecutus. Familiares illi sunt congeminationes, & periodorum conformationes.

Petrus Comestor, dictus Magister historię Scholasticę, quam ex libris sacris potissimum texuit; itemque, ex profanis, ex quibus incertas historias aliquando admiscuit.

Petrus Damianus ex Monacho Cardin. vir optimi sensus, & aureę facundię, quem fuisse Canonicum Regularem absurdo errore asserit Ioannes Trullus.

Petrus Diaconus Casinensis, cuius pleraque opera nondum impressa sunt, pręsertim commentar. in Regulam S. Benedicti. Habet quędam eius opuscula Io. Baptista Marus S. Angeli in foro piscario Canonicus vir doctus, & antiquorum Patrum studiosissimus.

Petri Dorlandi Cartusiani Chronicon sui ordinis, quo res pręclarè in eo gestas explicat.

Petrus Faber. I.C. nominatissimus, penu omnium scientiarum.

Petrus Galatinus Ord. Minorum Theologus insignis, qui tamen librum de arcanis Catholicę veritatis aduersus Hebręos maiori ex parte transcripsit ex pugione

gione fidei Raimundi Martini Ord Prędicatorum.

Petrus Gregorius Tholosanus vtriusque iuris, & omnium scientiarum peritia magnus.

Petrus Lombardus Episcopus Parisien. Theologię compilator, dictus Magister sententiarum.

Petrus Mauritius dictus Venerabilis, Abbas Cluniacen. vir sanctus, verborum venustate placens, & sententijs grauis.

Petrus Nonius non ignobilis Mathematicus, cuius est egregius liber de crepusculis.

Petrus Pilichdorfius, qui sectam Valdensium docto volumine confutauit.

Petrus Pithœus omnium bonarum artium ornamentum, & vindex antiquitatis.

Petri Pontij Parmensis de re Musica dialogi praxim eius edocentes.

Petrus Tyręus Nouesius rerum reconditarum cognitione conspicuus.

Phalaridis Agrigentinorum Tyranni epistolę verbis concisę, sententijs locupletes, si tamen verę sunt, & non ab aliquo exercitij gratia confictę.

Phœbadij Episcopi Agennensis in Gallia liber singularis aduersus Arianos. Alij Sebadium vocāt, eiusque laudes celebrat *lib. 2. bittor.* Seuerus sulpitius.

Phœdrus Neronis libertus fabulator elegans, & cultus.

Philastrius Brixiensis Episcopus hęresum profligator: quędam tamen tanquam hęretica respuit, quę talia non sunt; vt quod stellæ sint cœlo infixæ.

Philippus Abbas Bonæ spei pius & doctus, sed dicendi genere singularis, quippè qui clausulas similiter desinētes vbiq; affectat.

Philippus Beroaldus vir summus suo seculo, sed audax, & in quo iudicium subinde desideratur.

Philippus Clareuallensis de miraculis S. Bernardi.

Philippus Cluuerius vir singulariter eruditus, de antiqua & noua Geographia optimè meritus.

Philo Carpathiorum Episcopus à S. Epiphanio ordinatus, cuius commentario in cantica canticorum inserta sunt quædam ex S. Gregorio Papa, quæ ideò cum reliquis malè cohærent.

Philo Iudæus Platonis æmulus, vir omnium consensu doctissimus.

Philostrati iuxta Suidam senioris, iuxta alios iunioris, Heroica, Icones, et vitæ Sophistarum floridissimo, et suauissimo stylo.

Philostratus Lemnius in vita Apollonij Thianæi fabulator, & mendax, sed sermo eius melle dulcior fluit.

Philotheus Patriarcha Cpolit. facūdus orator, sed schismaticus peruicacissimus.

Phocas antiquus Grammaticus, à quo Grammaticam suam magna ex parte mutuati sunt Aelius Antonius Nebrissensis, & Ioan. Despauterius.

Phornutus, vel Cornutus Græcus auctor, cuius est liber de natura Deorum, siue vt Christiani veteres inscripserunt, de Græcanica Theologia.

Photij Pseudopatriarchæ Cpolitani Bibliotheca, quę infinitam eius lectionem, & acerrimum iudicium demonstrat: sed hic homo perditus fuit, & primus auctor Schismatis Grecorum.

Pierius Valerianus Hieroglyphicorum accuratissimus collector & illustrator.

Pindarus Lyricorum princeps inimitabilis.

Plato sapientię Antistes, Philosophorum Antesignanus, quem tamen dolet Tertullianus, *lib. de Anima cap.* 23. omnium hæreticorum condimentarium factum. Multa quoque congerunt aduersus eum Athenæus, *lib* 11. *Dipnosoph.* & ex recentioribus Io. Bapt. Crispus, *lib. de Platone cautè legendo*.

Plautus decima musa, Romanæ linguæ lex, omnium leporum pater.

Plethonis Scholia in magiam Zoroastris. Hic Georgius Gemistus prænominatur, & in Concilio Florentino pro vnione Ecclesię multum laborauit.

Plinius maior vir singularis doctrinę & styli, sed non est vbique sui similis.

Plinius iunior, cuius Panegyricus & epistolę omnibus numeris absolutæ sunt miscētes vtile dulci. Sed in Panegyrico nimia quandoque prolixitate aggrauat animum legentis.

Plotinus Platonicus profundissimus, & à populari captu omnino disiunctus.

Plutarchus compendium eruditionis, prudentię thesaurus, totius Philosophię Venus, ac lyra, vt de eo scribit Eunapius. Libri autem de Placitis Philosophorum alteri Plutarcho recentiori tribuuntur.

Pœnitentiale Romanum, ex quo apparet ecclesiasticę disciplinę quanta olim seueritas fuerit.

Polięni stratagemata militibus vtilia, arguta, & curiosa.

Polybius Megalopolitanus historię Romanę auctor vetustissimus, ciuili prudentia, & scientia militari nulli secundus; qui duplici fungitur munere historici & Philosophi narrans, & docens.

Polidorus Ripa I. C. qui luculentum tractatum scripsit de Nocturno tempore.

Polidorus Virgilius non contemnendę literaturę homo, sed in libro de inuentoribus rerum sępè futilis, & mendax est.

Pomponius Mela, cuius libellum de situ orbis styli elegantia, & breuitas valdè commendant.

Porphyrius Philosophus Christianę fidei desertor, vt asserit Augustinus, *lib.* 10. *cap.* 28. *de ciuit. Dei*, quem Theodoretus, *lib.* 3. *adu. Græcos* fautorem mendacij,

&

& Cyrillus *lib. 3. cont. Iulian.* patrem calumniarum vocant. De huius vita & scriptis dissertationem eruditissimam edidit V. CL. Lucas Holstenius.

Posidippus Graecus Poëta cuius in Anthologia quędam sunt epigrammata. Mentionem eius faciunt Clem. Alexandrinus *in Protreptico*, Arnobius, *lib. 6.* & Stephanus *de Vrbibus*.

Posidius Afer Episcopus Calamésis, qui malè quibusdam est Posidonius, scriptor vitę S. Augustini.

Pothonis Presbyteri Prumiensis libri pij, & ingeniosi de statu domus Dei, deque magna domo sapientię.

Priscianus Cęsariensis, Grammaticus, omnium sui generis Princeps scriptor.

Primasius Episcopus Vticensis in Africa, cuius sunt commentaria in D. Paulum stylo dulci, & temperato.

Proclus Lycius Philosophus Platonicus, Mathematicus, & Poëta, hostis Christianorum.

Proclus primo Cyzicenus Episcopus, postea Patriarcha Cpolit. vnus de antiquis Ecclesię Patribus, ęqualis Cyrillo Alexandr. qui ipsum egregiè laudat.

Procopius Gazeus Sophista sacrę Scripturę commentator magis ex aliorum laboribus, quam ex proprio ingenio.

Procopius Illustrius Caesariensis verax historicus, styli medioctis.

Propertius Poëta dulcissimae venę.

Prosper Aquitanicus Episcopus Regiensis, acerrimus fidei defensor in scribendo accuratus, siue soluta, siue ligata oratione loquatur. Sirmundus in notis ad Sidonium Apollinarē constanter negat hunc Episcopum fuisse.

Prudentius Pindarus Christianus, dulcissimus, & prudentissimus Christi vates.

Psellus nobilissimus, & disertissimus Philosophus, & Theologus. Quis autem hic fuerit, & quae scripserit docet vir doctissimus Leo Allatius in diatriba de Psellis.

Ptolomaei Alexandrini, seu verius Pelusiotę libri tres Harmonicorum. Hos autem libros non esse huius Ptolomęi Geographi & Astrologi, sed alterius Ptolomaei Philadelphi recētioris Philosophi Pythagorici asserit Ioānes Meursius in notis ad Musicam Nicomachi Geraseni.

Publij Syri Mimographi graues, & elegantes sententiae.

Pythagorae sapientissimi Philosophi aurea Carmina, si tamen eius sunt, & non potius Philolai, vel Lysidis. Nihil enim quod verè Pythagorę foret extare tum Ioseph in Antiquitatibus, tum Rufinus aduersus D. Hieronymum, alijque recentiores affirmant.

Q

Quintilianus Aristides Musicus Græcus excellentissimus.

Quintiliani Senioris acutissimæ declamationes.

Quintilianus Iunior auctor Oratoriarum Institutionum, optimus dicendi artifex.

Quintus Curtius tersus, & perspicuus historicus, acutus in sententijs, in orationibus mirè disertus.

Quinti Calabri, siue Cointi Smyrnæi suauissimi styli Paralipomena, siue prætermissa ab Homero.

R

Rabanus Maurus ex Abbate Fuldensi Archiepiscopus Moguntinus æquè doctus, ac pius ligata, & soluta oratione excellens.

Rabbi Abraham Sepher ietzirah, id est liber Creationis Magno Abrahamo Patri Credentium, solemni mendacio à Cabalistis attributus.

R. Abraham Aben Esra inter magistros suæ gentis nominatissimus.

R. AKiba commentarius in librũ Ietzirah, quem ipse scripsisse dicitur, & Abrahamo supposuisse.

R. Dauid Kimchi celebris Hebræorum Grammaticus.

R. Eliefer auctor libri Berachot, id est Benedictionum.

R. Iacob Cohen explicatio libri Ietzirah.

R. Ioseph Castiliensis Cabalista, cuius est liber Nucum, & porta lucis.

R. Isaac explanatio nominis sancti.

R. Iuda, qui ab Hebræis Rabbenu HaKados, id est magister noster sanctus nuncupatur, vir magni nominis inter suos, auctor Mischnæ, quæ est quasi secunda lex, qua vtuntur Hebræi.

R. Moyses Aegyptius, qui doctissimum librum conscripsit More Haneuochim Ducem dubitantium, de dubijs perplexis veteris testamenti stylo difficili, & scholastico.

R. Simeon ben Ioachai auctor libri Zoar, quo fundamenta ponuntur vanæ artis Cabalisticæ.

Radulphus Ardens feruentissimus concionator.

Radulphus Glaber Monachus historiarum sui temporis accuratissimus Scriptor, quem Baronius, & alij meritò reprehendunt, quod velit Romanum Pontificem, nihil posse extra suã diœcesim.

Radulphus de Riuo Decanus Tũgrensis tenacissimus antiquitatis in diuinis officijs, vt constat ex eius libro de Canonum obseruantia.

Raimundi Martini Ordnis Prædicatorum Pugio fidei aduersus

Mau-

Mauros,& Iudęos,liber aureus, post quatuor secula è tenebris erutus, & nouissimè impressus Parisijs cum varijs,& doctissimis obseruationibus eximij viri Ioseph Voisin Burdegalen. ex quo Galatinus, vt supra dixi, optima quæque in sua arcana transfudit, suppresso penitus auctoris nomine.

Raimundi de Sabunde Theologia Naturalis valdè ingeniosa, praxim cōtinens Artis magnæ Raimundi Lulli.

Rampertus Episcopus Brixiensis S. Philastrij Encomiastes in libro de eius translatione.

Raphaël Volaterranus vir multæ industriæ, ac doctrinæ, ac veterum auctorum laboriosissimus excerptor, qui inter cętera ingenij sui monumēta reliquit libros 38. vrbanorum commentariorum, quibus omnia comprehendit.

Ratpertus Monachus, Poëta pius, & simplex.

Remigius Antissiodorensis Monachus, postea eiusdem Ciuitatis Episcopus, vt quidam scribunt, cuius est in Prophetas minores luculenta enarratio miram breuitatem cum perspicuitate cōplectens.

Rhegino Abbas Prumiensis non inutilis historiographus.

Richardus à S. Laurentio probæ notæ auctor, B. Virginis eximius laudator, stylo simplici.

Ricardus à S. Victore vir scientia cautus, lingua disertus, diuinę contemplationis subtilissimus Magister.

Richardus Panopolitanus Anglosaxo Eremita, pius Scriptor.

Robertus Bellarminus Cardinalis omni scientiarum genere excultus,& summa imbutus pietate.

Roberti à Flud Oxoniensis Eterodoxi inanis subtilitatis opera, nimirum vtriusque Cosmi historia, Philosophia Mosaica, & aliæ, quibus meritò Græcum prouerbium conuenit, magnus liber, magnum malum.

Ruffinus Aquileiensis non minima pars Doctorum Ecclesiæ, vt ait Gennadius, vir elegantis ingenij, D. Hieronymi quondam amicissimus, postea aduersarius, de quo extat Censura Gelasij Papæ, *cap. Sancta Romana, distinct.* 15.

Rupertus Abbas Tuitiensis pietate eximius, eloquio nitidus, sensu profundus: errauit tamen circa Sacramentum Eucharistiæ errorem astruens impanationis, vt Bellarminus obseruat, & ex scriptis eius manifestum est.

Ruricius Lemouicensis Episcopus, cuius extant Epistolę elegantes, & artificiosæ.

Rustici Cardinalis disputatio contra Acephalos. Hic autem dānatus fuit sub Vigilio Papa ob pertinacem trium capitulorum defensionem.

Rusticus Helpidius V. C. & exillustris Boetij æqualis, qui summatim

matim tribus versibus heroicis, plerasque historias vtriusque testamenti non sine acumine, & venustate complexus est.

Rutilius Numātianus Gallus egregius Poeta, nisi quod Christianis, præsertim verò Monachis, iniquus est.

S

Salonius Episcopus Viennensis in Gallia, qui prouerbia, & ecclesiasten mysticè explicauit. Hunc fuisse Episcopum certum est, sed an fuerit Viennen. dubitat Baronius *an.*441.

Saluianus presbyter Massiliensis cultus, ac pius auctor, nouus sui temporis Hieremias.

Sallustius Græcus Philosophus Cynicus auctor doctissimi libelli de Dijs, & Mundo.

Sallustius historicus admirandus, florentissimæ breuitatis artifex; cuius dictionem Asinius Pollio damnabat tanquam obscuram, & in trāslationibus audacem: ab Augustino autem *lib. de vita beata* electissimus verborum pensator nuncupatur.

Sanctes Pagninus Hebraicarum literarum, & diuinæ Scripturæ peritia insignis.

Sapho Lesbia suauissima in Lyricis Poetria.

Saxo Grammaticus viuidus, & elegans historicus, sed fabulator quandoque, & sublestę fidei.

Sebastianus Foxius Morxillus Platonis Interpres doctus, nobilis, sine labe.

Secūdi Atheniensis Sophistæ, quē Suidas crasso errore confundit cum Plinio Secundo, aureæ sententiæ.

Sedulius florentissimus Scriptor, & optimæ, ac Christianæ venæ Poeta.

Seneca Sapientiæ fons, ac virtutis studio penè Christianus, expurgādus tamen ab erroribus Stoicorum.

Seneca Iunior Tragœdus tersus, & grauis; sed ei tributæ Tragediæ non vnius Poetæ sunt. Octauiā censent nonnulli L. Flori esse, cuius est Epitome Rerum Romanarum, qui adoptione dictus est Annæus Seneca.

Sergius Hieropolitanus Christianus, & disertus orator.

Seruius Honoratus celebris Grāmaticus, & Virgilij commentator.

Seueri Rhetoris, & Poëtę Christiani carmen Bucolicum.

Seuerianus Gabalensis Episcopus antiquus, & eloquentissimus scriptor. Cum autem fuerint duæ ciuitates Gabalorum, vna in Gallia, quæ nunc ciuitas Mimatensis est; altera in Syria; duo item Seueriani fuerunt earum Episcopi ambo doctissimi scriptores, quorum opera confundi solent; sed Seuerianus Gallus vir fuit mirandæ sanctitatis; Syrus verò iunior fuit, isque factiosus, & ambitiosus, atque

aduer-

aduerſarius S. Ioannis Chryſoſtomi.

Sexti Empyrici ſubtiliſſimi Philoſophi, Plutarchi ex ſorore Nepotis, libri admirabiles aduerſus Mathematicos, & Pyrrhoniarum hypotypoſeon.

Sidonius Apollinaris Aruernorum Epiſcopus vir acris ingenij, & cothurnatæ eloquentiæ, ſed ſtylo duro & obſcuro ob corruptū à Gothis ſeculum.

Sigibertus Gemblacenſis Monachus vtilis, & laudabilis hiſtoricus, niſi quod Gregorio vij. iniquior fuit, & in gratiam Imperatoris multa mentitus eſt.

Silius Italicus orator verius, quam Poëta; qui, vt ait Plinius, carmina ſcripſit maiore cura, quam ingenio.

Simplicius magnus Philoſophus Platonis, & Ariſtotelis conciliator, ac vtriuſque ſectator, & Epicteti ſtoici commentator.

Simeon de Caſſia vir admodum pius, & feruens, cuius eſt inſigne opus de geſtis Domini Saluatoris.

Simeon Metaphraſtes vir Sanctus Sanctorum vitas deſcripſit, in quibus quid obſeruandum ſit docent Bellarminus de ſcript. eccleſiaſticis, & Baronius ſæpè in Annalibus.

Simeonis Prępoſiti Monaſterij S. Mamantis, quem Græci nouum Theologum poſt Nazianzenum vocant, orationes & opuſcula ſanctis documentis pleniſſima.

Sunt qui hunc confundant cum Simeone Metaphraſte, qui etiā nouus Theologus dictus eſt; ſed ex huius ſcriptis colligitur ipſū vixiſſe annis circiter CCL. poſt Metaphraſtem.

Simeon Vuangnereck è Soc. Ieſu vir doctus & pius, qui pietatem Marianam Græcorum ex eorum Menæis luculenter exſcripſit.

Smaragdus Abbas diuinę ſcientiæ lumine imbutus, cuius commentaria in regulam S. Benedicti Iac. Pamelius perperam tribuit Rabano Mauro.

Socrates Cpolitanus eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptor, hæreticus Nouatianus, quem Photius ait nec ſtylum ſplendidum habere, nec in dogmatibus eſſe accuratum.

Solinus Polyhiſtor Plinij tranſcriptor ſæpè dormitans, qui tamen Plinij curæ quædam adiecit.

Sophoclis Tragœdiæ graues, acutæ, ſublimes.

Sophronius Patriarcha Hieroſolymitanus, cuius elegans & declamatorium ingenium in varijs, quas ſcripſit, orationibus elucet.

Soſipater Chariſius doctus, & antiquus Grammaticus.

Sozomenus Salaminius hiſtoricus eccleſiaſticus ab eccleſia alienus, & parum verax.

Speuſippi libellus valdè vtilis de diffinitionibus Platonis.

Statius Papinius ſummus, & egregius Poeta.

Ste-

Stephani Abbatis, & postea Episcopi Tornacen. epistolæ elegātes, & curiosæ.

Stephani Eduensis Episcopi præclarum opus de Sacramento Altaris.

Strabo Amasenus Princeps Geographorum, quem frustra conatur de sui operis possessione deijcere Franc. Patricius *lib.3. Peripatetic. discussionum*, vt cuidam Stratoni tribuat. Castigādus autem videtur Strabo, quod historias, & philosophicas disputationes Geographię miscuerit.

Suetonius Tranquillus historicus emendatissimus, & candidissimus, liber, & concisus, qui vitas Cæsarum scripsit pari libertate, ac ipsi vixerunt, vt censet D. Hieronymus.

Suidas Monachus Byzātinus Grāmaticus eruditissimus, & admirabilis.

Symmachus V.C mirabili eloquio, & scientia præditus, sed Christianis infensus.

Symposius Poëta ænigmatum Scriptor non contemnendus.

Symphoriani Camperij Lugdunen. Platonica Symphonia, ijs valde vtilis, qui Platonicæ doctrinæ student.

Synesius Cyrenensis Episcopus, qui in suis scriptis Platonem, Demosthenem, ac Pindarum exhibet nobis Christiano ore loquentes.

T

Tatiani florētissimus liber aduersus Gentiles. Sed post martyrium S. Iustini, cuius erat auditor, factus est Tatianus Hæresiarcha.

Terentius tersissimus Comicus, quem Cicero elegantissimum vocat.

Terentianus Maurus, qui librum de metris scripsit versibus difficilibus, & labotiosis.

Teridij Presbyteri nomine scripta Regula Monachorum, quæ S. Cæsarij est, cuius Teridius Nepos fuit.

Tertullianus Presbyter acris, & vehementis ingenij, & in loquēdo obscurus, cuius lapsus nos admonet, non altum sapere, sed timere.

Thalassij Monachi Centuriæ spirituales de charitate, continentia, & regimine mentis.

Themistius Euphrades, id est eloquens sapientiæ, ac regiæ disciplinæ thesaurus. Non tamen fuit Christianus, vt quidam putant, licet Christianos Impp. laudauerit.

Theocritus floridissimus Bucolicorum Princeps.

Theodoretus Episcopus Cyrensis fluidus, copiosus, & vndequaque doctissimus.

Theodorus Balsamon Patriarcha Antiochenus Canonum interpres sæpè vacillans, & Ecclesiæ

Ro-

Romanæ aduersarius.
Theodorus Gaza Thessalonicensis Græcæ, & Latinæ linguæ scientissimus, quem Pomponius Lętus sui æui doctissimum existimauit.
Theodori Ecclesiæ Cpolitanæ Lectoris collectanea ex ecclesiastica historia.
Theodorus Pelcanus catholicæ doctrinæ aduersus Nouatores defensor acerrimus.
Theodorus Prodromus vir excellentissimus seu versu, seu prosa; seu sacra, seu prosana scribat.
Theodorus Studites vir admirandus, potens opere, & sermone.
Theodoricus Erfordiensis scriptor vitæ S. Dominici.
Theodulfus ex Abbate Floriacensi Episcopus Aurelianen. tam versu, quam prosa excellens.
Theofridus Abbas, cuius extant sermones nitidi eloquij de reliquijs & veneratione sanctorũ.
Theoleptus Philadelphiæ Metropolita suauis hymnographus.
Theon Smyrnæus Mathematicus, cuius Arithmetica, & Musica sola supersunt.
Theophanes Byzantius, qui res gestas sub Iustino ij. libris 10. eleganter prosequitur.
Theophanes Cerameus Archiepiscopus Tauromenię in Sicilia, cuius extant hymni sacri, & orationes.
Theophanis Episcopi Niceni hymni pro ecclesiasticis officijs
Theophilactus Bulgarorum Archiepiscopus schismaticus, qui ex Chrisostomo sua in scripturam commentaria compilauit.
Theophilactus Simocatta, cuius præter historiam extant quęstiones physicæ, & epistolę agrestes, morales, amatorię; stylum habet venustum, sed dum nimis elegantiam sectatur in cacozelon, & puerilem affectationem incidit.
Theophili Alexandrini epistolę Paschales vtiles, & doctę.
Theophilus Episcopus Antiochenus primigenium Ecclesię spiritum in suis lucubrationibus ostendens.
Theophili Protospatarij lib. v. exquisitissimi de hominis fabrica.
Theophilus Raynaudus omni doctrina, & eruditione refertus, multitudine librorum quos scripsit omnibus notus.
Theophrastus Philosophię decus, diuinę vir eloquentię, vnde & nomen ab Aristotele magistro suo accepit, cum prius Tyrtamus diceretur.
Theostérictus politus & amœnus in hymnis, & in historia.
Thomais sanctimonialis auctrix vitæ S. Febroniæ Virginis, & Martyris.
Thomas Aquinas doctor Angelicus, Princeps Theologorum Scholasticorum.
Thomas Cantipratanus Ord. Prędicatorum sub figura Apum librum scripsit de officio Prælatorum

torum, & subditorum, quo miracula sui temporis vere, & fideliter describit.

Thomas Cisterciensis Cantica Canticorum exposuit stylo conciso, & aspero, crebrisque diuisionibus intricato.

Thomas de Vio Caietanus profundus Theologus, & Interpres sacræ Scripturæ, vir summi ingenij, nec minoris pietatis.

Thomas Dempsterus optimæ notæ Philologus, & rerum Scoticarũ historicus.

Thomas de Villanoua Archiep. Valentinus, qui sanctitate, & doctrina vniuersam Hispaniam illustrauit.

Thomas de Kempis simplici stylo magnam tradens doctrinam spiritus.

Thomas à Iesu Carmelita excalceatus vir multiplicis doctrinæ, & in praxi mysticæ Theologiæ singulariter eruditus.

Thomas Valdensis Carmelita magno pollens ingenij acumine, vt ex doctrinali fidei colligitur, quo hæreses extirpantur.

Thucydides omnium cultissimus, & verax historicus, stylo sæpè durus, nec satis rotundus, vt ait Cicero; de qua re etiam reprehenditur à Dionysio Halicarnasseo.

Titus Bostrorum Episcopus Sectã Manichæorum doctè confutauit, & Euangelium secundum Lucam explicauit. Sed hanc Lucæ expositionem falsò huic tribui censeo, nam citantur in ea Chrysostomus, Cyrillus, & alij Patres, qui post ipsum floruerunt.

Titus Liuius historiæ Latinę Princeps, lactea vbertate fluens, cui tamen Asinius Patauinitatem obiecit, Lipsius frigidum aliquando, & supinum agnoscit.

Trebellius Pollio nobilis historicus cuius dictio paulò altius assurgere censetur, quam conueniat historico.

Tycho Brahe excellentissimus Astronomus, qui in siderum obseruatione nulli priorum cessit.

Tychonius Afer Donatista, cuius meminit Augustinus *lib. 3. de doct. Christi.*

Turcius Ruffus Asterius, cuius est Collatio veteris, & noui testaméti venusto carmine expressa, à quibusdam Sedulio, ab alijs Claudiano Mamerto adscripta.

V

Valerianus Cemeliensis Episcopus, quem Theophilus Raynaudus erudita apologia libera renititur à suspicione Semipelagianismi.

Valerius Flaccus felicis ingenij, & magni iudicij Poëta; sed imperfectum Argonauticorum opus reliquit.

Valerius Maximus rerum varietate conspicuus, in plerisque acutus, & subtilis; in plerisque durus, & abiectus, labe quoque adu-

adulationis vilescens.
Valerius Probus Grammaticus, vir multæ industriæ in notis antiquorum explicandis.
Vegetius disciplinæ militaris eloquens, & doctus Scriptor.
Venantius Fortunatus Pictauien. Episcopus nitidæ venæ Poëta, quem Hilduinus virum prudentem, & scholasticissimum appellat.
Victorinus Episcopus Pictauiensis, & Martyr, quem optatus Mileuitanus, vt insignem hæresum debellatorem laudat *lib.* 1. Hieronymus autem eum enumerat inter Chiliastas *in c. 36. Ezech.* Nihil eius superest præter Commentarium in Apocalypsim, de quo etiam dubitamus, an sit legitimum.
Victor Cartennæ in Mauritania Episcopus stylo, & dictione sublimis, cuius liber de Pœnitentia inter opera D. Ambrosij reperitur.
Victor Giselinus Prudentij scholiastes non admodum accuratus.
Victor Episcopus persecutionis Vandalicæ in Africa Scriptor, & particeps. Hic Episcopus Vticensis per errorem vocatur. Nã vt notat Franciscus Chiffletius in notis ad vitam S. Fulgentij scriptam à Ferrando, quo tempore hic scripsit, erat Episcopus Vticensis Florentinus. Victor itaque Episcopus Vitensis fuit, & postea Primas Byzacenus, in qua Prouincia est Ciuitas Vitensis. Ita Chiffletius ex antiquo Codice M. S.
Vigilij Episcopi Tapsitani in Prouincia Byzacena libri 5 aduersus Eutychen, hactenus tributi Vigilio martyri Episcopo Tridentino, cuius esse non posse, iam agnouerat Baronius. Verus auctor repertus est in Cod. M. S. Monasterij S. Eugendi, siue S. Claudij Iurensis. Idem Chifflet. præf. in Ferrandum.
Vincentius Beluacensis vir omniscius, ac plurimæ lectionis, vt ex eius quadruplici speculo cõstat.
Vincentius Galilæus, qui doctissimum tractatum edidit de antiqua, & noua Musica.
Virgilius Maro Poëta absolutissimus, dictus Plato Poetarum ab Alexandro Seuero, vt refert Lampridius; omnium optimus, & incomparabilis.
Vitruuius, cuius sunt de Architectura notissimæ, & omni laude dignę lucubrationes.
Vlpianus Rhetor Demosthenis scoliastes creditus ille, quem inter sapientes enumerat Athenæus in Cœnis.
Vranius, siue Oranius, qui vitam B. Paulini descripsit.
Vrbani Quarti Rom. Pontificis pia Metaphrasis in Psalmum 50.
Vualfridus Strabo vir sapiens, & literarum scientia illustri. Fuit Monachus Fuldensis, postea Decanus S. Galli, demum Abbas Augiæ diuitis: qua de cau-

sa quidam decepti, duos Strabones fecerunt, vnum Monachum Fuldensem, alterum Angię Abbatem, cum idem sit.

Vuillelmus Malmesburiensis Monachus rerũ Anglicarum luculentus historicus.

Vuolfangi Lazij Viennen. eruditissima Romanę Reipub. Commentaria.

X

XEnophon Summus Philosophus, magnus historicus, suauis Orator, Apis Attica, dictus à Suida, cuius stylus dulcior melle à Tullio dicitur, & cum quadam lenitate fluens. Cyripædia non ad fidem historiæ, sed ad effigiem iusti imperij ab eo scripta est.

Xenocratis Platonici insignis libellus de morte.

Z

ZAchariæ Scholastici, ac postea Episcopi Mytilenes subtilissima disputatio de Mundi opificio contra Philosophos.

Zeno Veronensis Antistes acumine ingenij, styli præstantia, rerumque diuinarum peritia clarissimus.

Zonaras historicus grauis, & copiosus, sed in quo maiorem curam desiderant Critici Recentiores.

Zoroastris oracula Magica, seu verius reconditæ Philosophiæ artificiosum compendium: non autem reuelationes sub eius nomine à Grosticis euulgatæ. Dubium est autem, fueritne hic Bactrianorum Rex, an alius recentior.

MEN-

MENDA TYPOGRAPHI.

AMICE siste, quisquis hunc voluis librum,
Et me fauore sublena, sicut decet
Hominem probum, qui compati sciat malis.
Errata plura hic sunt, eorum incuria,
Praesse qui Typis solent. Grauissima,
Quae sensui noxam inferunt, & versibus,
Hac praenotaui pagina. Ista primitus
Vt corrigas obtestor, antequam legas.
Minora menda tuae relinquo industriae,
Quae si legendo, vti par est, correxeris,
Rem feceris gratissimam, & pro te Deum
Precabor, experi semper vt sis criminum.

IN *praef. num.* 8. *lin.* 4. *ante finem lege* Si nimius videor. *In Indice Auctorum lit. A. Verbo* Antonius Augustinus *lege* Epitomastes, *lit. D. adde*. Diadochi Photicensis Episcopi capita centum de perfectione docta, et sublimia. *lit. G. adde* Gaudentius Episcopus Brixiensis pietate, & sapientia illustris: Guilielmus Eisengrenius, qui aduersus haereticos voce, & scriptis strenuè decertauit. *lit. I, V.* Ioannis sapientis *lege* Cypariffioti. *V.* Ioannes Tzetzes. fertils *lege* Futilis. *V.* Iodoci Clictou ei. Ecclesiasticorum *lege* Ecclesiasticum. *V. Iordanus.* ex notorio *lege* ex notario. Rauennus *lege* Rauennas. euius *lege* cuius. Gerarum *lege* Getarum. *V.* Ioseph Terlinus *lege* Ioseph Zerlinus. *V.* Iulianus Aurelius, aut *lege* Iulianus Aurelius haud.

Pag. 18. lin. 15. *facti* lege *facri*. pag. 45. lin. 13. *vel post circa* lege *vel post, vel circa*. pag. 50. lin. 38. lege *exaltaris*. pag. 52. lin. 9. *ad Abraham* lege *ab Abraham*. Ibid. lin. 16. *vndecima* lege *vndecimam* pag. 63. lin. 5. corrige *ab* ὑψίζω pag. 147. lin. 13. *vt* lege *aut*. pag. 178. li. 17. *Pydianus* lege *Padianus*. pag. 180. in Metro versu 7. *circumflent* lege *circumstent*. Ibid. vers. 11. initio lege *Et*. pag. 183. lin. 1. lege *epulas*. pag. 196. versu 6. lege Quas. pag. 223. li. 19. *appropinquabat* lege *appropinquat*. pag. 225. lin. 33. *quidem* lege *quidam*. pag. 229. in Metro vers. 1. lege *diffluunt*. Ibid. vers. 2. lege *verna*. pag. 235. lin. antepenult. *Hoc autem* lege *Hoc est autem*. pag. 239. in Metro versum secundum

dum sic lege *summo qua proxima Regi*, omissa est enim vox *qua* in quibusdam exemplaribus, pag. 240. vers. 16. lege *pulsa*. pag.244. lin.35. *manuscriptus* lege *manuscriptum*. pag.246.vers.17.lege *patet*. pag.285. lin.2. *internus* lege *internas*. pag 250. vers. 15. lege *Annuit*. pag. 302. vers.2.lege *improba*. Ibid. vers. 15. *solus 'est Entheo* lege *solus & entheo*. pag.309. sic corrige versum vndecimum *& per angores*. pag.327. lin.31. *sum* lege *sunt*. pag.330. vers.5.lege *ingens*. pag.337. vers.5.dele punctum interrogationis. pag.358. lin.9. *Constantino* lege *Constantio*.Ibid. lin.5.ante finem sic corrige *aureis fermè literis*, pag 368. lin.3. *iubilationum* lege *tribulationum*.pag.377 lin.8. ante finem *alterius* lege *alternis*. pag.400. notam marginalem sic corrige *Cyprian. praf. lib.de exhort. martyrij*: pag 418. lin.1. *fit* lege *sit*. pag.426. vers.7. lege *constans*. pag. 432. in margine *Gellius lib.9.* corrige *lib.*1.pag.523.lin.17.*Ioam* lege *Ionam*. pag.527. lin.15.*conscientia* lege *consistentia*. pag.542. lin 2.*producta* lege *perducta*. Ibid. lin.20. *litet* lege *licet*. pag.549.lin.26.*quali* lege *qualis*. pag.550. lin.15. *stuta* lege *stulta*.

ADDENDA.

PAg. 394. lin. penult. post *illius fecit*. adde. In Psalterio M. S. Basilicæ S.Petri in Vaticano inscribitur, Hymnus S. Sisibuti. In Psalterio Latino-gallico, cuius meminit Iacobus Vsserius Armachanus in tractatu de Symbolo Romanæ Ecclesiæ epistola ad Vossium S.Nicetio adscribitur. Sed an hic fuerit Treuirensis, aut Lugdunensis Episcopus non liquet; nec etiam constat quis fuerit ille Sisibutus. Nam Sisibuto Hispaniarum Regi vix puto conuenire, cum ratio temporis obstet.

PSAL-

PSALLENTIS ECCLESIAE HARMONIA.

TRACTATVS HISTORICVS, SYMBOLICVS, ASCETICVS.

De Diuina Pſalmodia, eiuſque cauſis, myſterijs, & diſciplina; deque varijs ritibus omnium Eccleſiarum in pſallendis diuinis officijs.

CAP. I.

De antiquitate, & excellentia diuinæ Pſalmodiæ.

METRVM I.

MAGNVM opus aggredior: laudum veneranda ſacrarum
Dogmata, & arcanos hymnorũ pandere ritus.
Quid pſalmi, ſanctæque preces, quid myſtica templi
Relligio, quid dia notent modulamina certis
Horarum ſpatijs ſummo reſonantia Regi.
Quamuis priſcorum dudum hæc illuſtria ſcriptis
Eniteant; mihi plura tamen penetranda ſuperſunt.
Angelicos cantus, vixque vlli audita priorum

Verba referre iuuat, superosque recludere sensus.
Tu Deus ignitis olim qui corda repleſti
Linguarum pluuijs, tanti tu muneris auctor
Dexter ades, nutuque tuo reſerare latentes
Officij cauſas liceat, gratiſſima dona
Myſtis, mortalem ſine te fallentia ſenſum.
Tu quoque diuini puriſſima mater Amoris,
Lux mundi, cœlique decus, quæ prodiga terræ
Aethereas largiris opes, ac diuite dextra
Effundis ſuperæ ſeptena charismata lucis;
Duc age, Diua, tuum ſalebroſa per inuia vatem;
Te ſequor, audaci labor hic tibi militat auſu.
Eſte mihi faciles & vos clariſſima mundi
Lumina, vos cœli proceres, vos conſcia Chriſti
Pectora, ſidereis vos me ſuccendite flammis.
Forſitan hæc Latias volitantia ſcripta per oras
Accendent pietate animos, cultuque perenni
Creſcet in immenſum diuina gloria laudis.

§. I.

Antiquitatis quanta ſit vis. Diuinarum laudum antiquiſſima origo. Religio ſolius hominis propria. Cur homo recta ſtaturæ. Ignorantia malorum radix. Dei cognitio difficillima. Quædam obiter aduerſus Atheos.

Arnob. lib. 2. contra gentes.

Tertull. lib. 1. adu. Marcionem.

1 SCitè quidem dictum eſt ab Arnobio Religionis auctoritatem non eſſe tempore æſtimandam, ſed Numine: ſcitè quoque Tertullianus ſcripſit, res diuinas debere potius de ſua veritate, quam de vetuſtate cenſeri; ſed quia filiorum hominum mendacium in ſtateris opinio eſt, id ſolum præſtantiſſimum eſſe, quod eſt antiquiſſimum, operæpretium me facturum exiſtimaui, ſi in ipſo tractationis limine diligenter inueſtigarem, quibus Diuinæ laudes adoleuerint incunabulis, vt illarum videlicet cognito exordio, dignitas ſimul, & excellentia clarius innoteſcant. Quod ſi ad vulgi mentem tanta longæuæ durationis poteſtas eſt, vt miſcendo humana diuinis, multarum vrbium, & populorum initia ad Deum aliquem referre, & auguſtioribus primordijs cõſecrare potuerit;

T. Liuius Initio hiſtor.

hac

hac sanè gloria sacras precationes non carere argumento es-
se multa possunt.

2 Fama inprimis exploratissimæ sanctitatis sacrarum lite-
rarum irrefragabili testimonio, omniumq; sapientũ consensu
cõfirmata. Tum natura ipsa Dei cognitionem mortalium ani-
mis ingenerans, quem cognitum summis laudibus prosequi,
eiusque auxilium in omnibus implorare eiusdem naturæ du-
ctu edocemur. Quis enim abscondi potest, vt non sentiat
Dei beneficia, vt non eius experiatur amorem? Aut quis di-
uinæ largitatis munificentia locupletatus non ei protinus of-
ferat *hostiam laudis, fructum labiorum confitentiũ nomini eius*? ad Hebræos cap. 13. 15.
Natura, inquit Simplicius, non homines soli, sed & muta ani- Simplicius in Epi-
malia, plantæ, & lapides, omnesque res pro cuiuslibet facul- ctet. cap. 67.
tate singula ad Deum conuersa sunt. Homines verò præterea
statim à pueritia ad Dei cultum à parentibus assuefiunt, com-
munesque hominum sententias sequuntur. Omnes namque
homines, & Barbari, & Græci tam priore infinito tempore,
quam nunc, licet alij alijs sententijs, Deum esse arbitrantur.
Et, vt scribit Iamblicus, ante omnem rationis vsum inest cuiq; Iamblic. de my-
naturaliter insita Deorum notio. Nam quia mundus factus stet. Aegypt. c. 1.
est, ait Plotinus, si mentis aures ad hunc conuertere libeat,
forsitan audiemus ita clamãtem: Me proculdubio fecit Deus. Plotin. enneade 3. lib. 2. c. 3.
Eodem sensu Epictetus apud Arrianum; Ex ipso, inquit, appa- Epict. lib. 1. cap. 6.
ratu operum solerti, & artificioso pronunciare solemus effe-
ctorem esse artificem aliquem, nec temerè, & casu euenisse
ista. Ergo horum quiduis suum nobis declarat artificem: as-
pectabilia verò illa in mundo corpora, inspectiones etiam, &
oculis vndique lumen effusum opificem suum non testabũtur?
O multam cæcitatem, exclamat Trismegistus, ò multam im- Trismeg. Pimãdr.
pietatem, ò multam perfidiam! Simulachrum, aut imaginem cap. 5.
sine sculptore, aut pictore nullus fieri dicet, hoc autem opifi-
cium sine opifice factum erit? Cui consonans Tullius; Quid Cicero lib. 2. de
potest, inquit, esse tam apertum, tamque perspicuum, cum nat. deorum,
cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quam
esse aliquod Numen præstantissimæ mẽtis, quo hæc regantur?
Quod qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem sol sit,
an nullus sit dubitare possit. Nemo est enim tam rudis, tam
feris moribus, ait Lactantius, qui non oculos suos in cœlum Lactant. diuin. in-
tollens, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regatur hoc stit. lib. 1. cap. 2.
omne, quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat ex ipsa

A 2 rerum

rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate, pulchritudine, temperatione. Rectè Gregorius Nazianzenus; Sicut quispiam citharam pulcherrimè confectam, & elaboratam conspiciens, eiusque concinnitatem, & constitutionem; aut etiam ipsius citharæ cantum audiens, nihil aliud, quam ipsum citharæ conditorem, atque citharœdum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ignotum: eodem modo is nobis, qui res effecit, effectasque mouet, atque conseruat, manifestus est, etiamsi mente minimè comprehendatur. Rectè item Theophilus Patriarcha Antiochenus: Sicut anima in humano corpore non videtur inuisibilis existens, verum ex corporis motu cognoscitur; sic nec Deus corporeis oculis videri potest, cęterum ex prouidentia, qua singula ordinat, intelligitur. Quemadmodum si quis cernat nauim suis armamentis instructam mare sulcare, & in portum appellere, certè credit aliquem, à quo gubernetur in ea esse gubernatorem: sic certè nemo adeo abiecti animi est, quin credat Deum esse gubernatorem omnium, quamuis ipsum oculis carnalibus non assequamur.

Nazianz. orat. 2. de Theologia.

Theoph. lib. 1. ad Autolycum.

3 Ideò religionem virtutum omnium moralium excellētissimam mortalium animis inseuit Deus, vt quos eadem humanitas forti nexu inter se ligat; vna, eademque religio Deo religet omnipotenti. In hoc totius vitæ nostræ summa ratio consistit, vt summum illud Numen ante omnia cognoscamus, cognitum purgatissima pietate veneremur. Vtrumque actū docet religio omnium bonorum firmamentum, & mater, totius mundi pacatissima beatitudo. Hac sublata, si quis mundum dixerit cœlum esse sine sole, nihil dixerit: Nox mera erit, & quod nocte deterius est, nihilum, & inane. Hac sola tanquam rationalis naturæ præclarissima dote super bestias, & vniuersa pecora præcellit homo. Artium enim, & gubernationis industria, ipsa quoque ratio, atque internos animi sēsus exprimens sermo adeò hominem non distinguunt à brutis, vt plerique Philosophorum illud etiam inani subtilitate disputare præsumpserint; Num brutis animantibus insit ratio. Sola religio est, cuius in brutis nullum extat vestigium. Eleganter Lactantius in hanc sententiam; Summum hominis bonum in sola religione est. Nam cętera omnia, quæ putantur esse homini propria, in cęteris quoque animantibus reperiuntur: cùm enim suas voces proprijs inter se notis discernunt,

Plutarchus in opusc. de hac re, & Sextus Empyric. lib. 1. Pyrrhoniorum cap. 14.

Lact. lib. 3. c. 10.

atque

atque dignoſcunt, colloqui videntur: ridendi quoque ratio apparet in his aliqua, cum demulſis auribus, contractoque rictu, & oculis in laſciuiam reſolutis aut homini alludunt, aut ſuis quiſque coniugibus, ac fœtibus proprijs. Iam illa, quæ ſibi proſpiciunt in futurum, & cibos reponunt, habent vtique prouidentiam. Rationis quoque ſigna in multis deprehenduntur. Nam quando vtilia ſibi appetunt, mala cauent, pericula vitant, latibula ſibi parant in plures exitus diſparentia, profectò aliquid intelligunt. Incertum eſt igitur, vtrumnè illa, quæ homini tribuuntur, communia ſint cum alijs viuentibus: religionis certè ſunt expertia. Hinc omnium hominũ ſapientiſſimus humanam naturam diffiniens non à rationalitate eſſentialem eius differentiam deſumpſit, ſed ſupra communem philoſophantium ſcholam altiori ſublimatus faſtigio, *Deum*, inquit, *time, & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo*. Ergò neceſſaria conſecutione infert Bernardus, ſi hoc eſt omnis homo, abſque hoc nihil omnis homo. Cultus enim Diuinus, iuxta Platonicos, ita fermè hominibus eſt naturalis, ſicut equis hinnitus, & canibus latratus, Chryſoſtomus aurea ſua eloquentia illud Geneſeos explicans, *Hæ ſunt generationes Noë: Noë vir iuſtus, atque perfectus fuit*. Rarus, inquit, & nouus genealogiæ modus. Nam, vt Scriptura dixit, *Hæ ſunt generationes Noë*, aures noſtras excitauit, quaſi genealogiam illius narratura, & quis eius pater fuerit, & vnde genus duxerit, & quomodo in hanc vitam editus, & alia, quę mos eſt genealogias narrantibus recenſere: relictis tamen illis omnibus, & aliorum conſuetudinem ſuperans inquit, *Noë vir iuſtus, atque perfectus fuit*. Nam quia cęteri homines ob carnales voluptates, quibus immerſi erant, amiſerant eſſe homines, iſte in tanto populo hominis imaginem ſeruauit. Quæ autem eſt imago hominis? Rationalem eſſe. Quid ergo? annon & illi fuerunt rationales? Verùm non hoc ſolum fuerit hominem eſſe, ſed & virtutibus eſſe deditum, & vitia fugere; illicitis affectionibus imperare, & mandatis dominicis obtemperare. Nam cum in malum declinant homines, & ſerui fiunt irrationalium vitiorum, hominis nomenclatura ſe reddunt indignos, & cum beſtijs computantur. Quando enim, ſicut idem alibi ſcribit, vt aſinus calcitras, vt taurus exultas, libidine incenſus ſic hinnis vt equus: quando in epulis vrſorum imitaris voratum, & pinguedine corpus mu-

Bruta vti ratione affirmabat Celſus Epicureus, vt ait Origenes libro 4. contra ipſum.

Eccleſ. 12. 13.

Bern. ſer. 20. in Cantic.

Ficinus libro 14. Platon. Theologiæ cap. 9.

Gen. 6. 9.

Chryſ. hom. 23. in Gen.

Idem hom. 4. in Matth.

lorum

lorum more distendis: cum exercenda simultate camelum; lupum imiteris rapina: cum irascaris vt serpens, & atrocitate scorpionum percutias: cum subdolè insidieris vt vulpes, ac veneno malignitatis armeris vt coluber, & vipera: qua ratione in hominum te possum numero collocare, nulla in te cernens signa humanæ naturæ? Sanè qui huiusmodi est, inquit Cydonius, non homo vocari debet, sed portentosa bestia, quales in fabulis describuntur, qui solo aspectu falsam hominis speciem præseferat.

Cydon. orat. de contemnenda morte.

4 Hominum verò, brutorumque discrimen ipsa corporũ figuratio demonstrat. Cætera animantia prona facie incuruantur in terram, quia ventris, in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates: Homo recto stat corpore, despicitque terras, vt qui erecto vultu intuetur cœlum, quæ sursum sunt quærere discat, non quæ super terram. Rectè Silius.

Silius Italic. lib. 15. v. 84.

Nonne vides hominum vt celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora:
Cum pecudes, volucrumque genus, formasque ferarum
Segnem, atque obscœnam passim strauisset in aluum?

Ruric. lib. 1. epist. 42.

Solus nempe homo, ait Ruricius Lemouicensis Episcopus, de omnibus animalibus sublimis creatus est, vt auctorem suum semper cœlo intentus aspiciat, non mundalia opera solo defixus exerceat. An non confunderis, exclamat Bernardus, sursum caput habere, qui sursum cor non habes? corpore rectus stare, qui corde repis in terra? His autem qui terrena sapiunt quam læti illudunt dęmones prophetico sermone dicentes, *Incuruare, vt transeamus*? Propterea, vt scribit Iulius Firmicus iunior, homo licet ethnicus, & superstitiosus; Nihil aliud, dum in hac vitæ breuitate sumus, nobis elaborandum est, nisi vt terreni corporis labe purgata, & amputatis, si fieri potest, omnibus vitijs, incorruptam animi diuinitatem, & nulla scelerum contagione pollutam auctori nostro reddamus Deo, ne diuinæ fabricationis immemorem animũ vitiosis libidinum laqueis implicatum, tamquam proiectum per præcipitia perdamus. Nihil enim debemus cogitare terrenum, præsertim cum sciamus fabricatorem nostrum Deum, ita nos diuini artificij moderatione fecisse, vt recti corporis forma ab omni humilitatis deiectione deposita, nihil aliud primum patefacta oculorum acie, nisi solem, & lunam, stellasque, & horum omnium pulcherrimum, atque immor-

Bern. ser. 12. de diuersis.

Isaiæ 51. 23.

Iulius Maternus Firm. præf. lib. 8. Matheseos.

tale domicilium videremus. Simile est illud Octauij apud Minutium Felicem. Præcipuè cum à feris beluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo, & ratio, per quæ Dominum agnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem. Sacrilegij enim vel maximi instar est humi quærere quod in sublimi debeas inuenire. Augustinus item sic de hac re philosophatur; Figura corporis non proni, sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo, qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est animo, similes pecoribus simus, à quibus corporis erectione distamus. Sed sicut corpus ad ea quæ sūt excelsa corporum, id est ad cœlestia, naturaliter erectum est; sic animus, qui substantia spiritalis est, ad ea quæ sunt in spiritualibus excelsa erigendus est, non elatione superbiæ, sed pietate iustitiæ. Propter hoc enim, ait Chrysostomus, rationales facti sumus, & à brutis differimus, vt laudemus, celebremus, glorificemus iugiter Dominum omnium conditorem.

Min. Fel x. in Octauio.

Augustin lib. 12. de Trinit. cap. 1.

Chrys. homil. 16. in Gen.

5 Rectus itaque Deus rectum hominem fecit, at ille recto corpore cutuum animum gerens tantum Dei munus neglexit, & degeneri conuersatione naturæ iura transgrediens *cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Prodijt hæc peruersitas ex ignorantia, ex infecta radice pessimus frutex. Quam veritatem in cæca errorum nocte Philosophus Chæronensis vidēs, Inscitia Deorum, atque ignoratio, inquit, iam inde ab initio in duos quasi riuos dimanans ab vna parte in duris, ac refractarijs ingenijs tamquam in aspero solo impietatem, quæ nullos putat esse Deos: ab altera velut in molli, ac tenero solo superstitionem animis lenibus ingenerauit. Nam, vt vnum omnium rerum principium fuit, cuius omnipotentia è nihilo cuncta produxit; ita olim vna de illo scientia erat, atque vna religio, quæ cum primis parentibus nata ad posteros est deuoluta, vt in libris de perenni philosophia doctissimè disserit Eugubinus. Sed cum ingenti propagatione diffusi longius à se homines recessissent, spretoque virtutum exercitio rebus dumtaxat terrenis incumberent, tum rerum præteritarum memoriam, tum ipsum Dei cultum neglexerunt. Ita solet fama non tam vires acquirere, quam perdere eundo: sicut

Psalm. 48.

Plutarc. initio lib. de superstit.

Aug. Eugubin. lib. 1. de per. philosophia.

aqua

aqua in plures riuulos deriuata, quo magis à fonte recedit, eò insalubrior euadit. Hoc modo labefactata religio tot fabulis, ac figmentis violata est, vt non minus in Dei cognitione, quā in eius cultu maxima inconstantia, & veri ignoratione plerique mortalium errarint. Nam veri Dei vera notitia vix in vna Israëliticæ gentis prosapia integra mansit, sicut scriptum est: *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.* Vnde & Ethnicus quidā scriptor de illius populi moribus differens, Diuersum, ait, à reliquis hominibus obtinent, cum alijs in rebus vsuque vitæ quotidiano, tum eo præsertim quod nullum ex cęteris Dijs colunt, suum illum Deum ineffabilem, inuisibilemque existimantes. De quibus & Satyricus cecinit.

psalm.75.

Dio Cassius. lib. 37. histor.

Iuuenal. sat.14.

Quidam sortiti metuentem sabbata Patrem
Nil præter nubes, & cœli Numen adorant.

Quosdam quidem fuisse extra genus Israëliticum, qui ad cœlestis ciuitatis consortium ante Christi tempora pertinerent, ostendit Augustinus; sed hi paucissimi sunt, vixque numerū faciunt, si cum infinita perditorum hominum multitudine comparentur. Gens enim humana semper male de Deo meruit, vt loquitur Tertullianus, primò quidem vt inofficiosa eius, cūm intelligeret ex parte non requisiuit, sed & alios insuper sibi commentata est, quos coleret: dehinc quod non inquirendo innocentiæ magistrum, & nocentiæ iudicem, & exactorem, omnibus vitijs, & criminibus inoleuit. Cæterum si requisisset, sequeretur vt cognosceret, & recognosceret requisitum, & recognitum obseruaret; & obseruatum magis propitium experiretur, quam iratum.

Aug. lib. 18. de ciuit. Dei cap. 47.

Tertullian. in Apolog. cap. 40.

6 Difficile quidem est quis, & qualis sit Deus absque diuini luminis illustratione dignoscere; nam, vt Heraclitus apud Themistium dicit; Natura latere gaudet, & ante naturam naturæ opifex, quem vel ea de causa veneramur, & admiramur, quod minimè sit expedita ipsius cognitio, nec sine sudore comprehendi possit. Et vt Magnus Gregorius scribit; Penè omne quod de Deo dicitur, eo ipso iam indignum est, quod potuit dici. Nam cuius laudi non sufficit obstupescens conscientia, quando sufficiet loquens lingua? Notum est illud Simonidis apud Ciceronem, qui ab Hierone rege Siculo interrogatus, quid Deus sit, diem vnum huic considerationi petijt: elapso illo, nondum sibi liquere dixit, & biduum in eamdem deliberationem postulauit, elapso & biduo, triduum

Themist. orat. in laudem Iouiani.

Greg. lib. 20. mor. cap. 23.

Cic. l b. 1. de nat. Deorum.

sibi

sibi depoposcit: denique id vnum respondit, quo plus cogitaret, plus cogitandum occurrere; minus atque minus expediri se, quo diutius in hac cogitatione luctaretur. Hanc Simonidis cunctationem admirandam omnibus, & sectandam ait Cæcilius apud Minutium Felicem. Tantum enim virium non habemus, inquit Plutarchus, vti nostra ratione assequi Dei cognitionem valeamus. Et Fulgentius; Quomodo, ait, sufficienter, aut dignè loqui poterit quis? de quo? homo de Deo, mortalis de immortali, visibilis de inuisibili, paruus de immenso, temporalis de æterno, de creatore creatura? Auctor itē libri de operibus Christi cardinalibus apud Cyprianum, quem esse Arnoldum Abbatem nuper repertum est. Affirmatio, inquit, de Dei essentia in promptu haberi non potest, neque enim diffinibilis est Diuinitas, sed verius, sinceriusque remotio indicat negando quid non sit, quam asserendo quid sit. Atque, vt docet Ficinus, sicut sol sine sole non cernitur, ita neque Deus sine Deo cognosci potest. Sapienter Hilarius Pictauiensis Episcopus; Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coarctetur. Perfecta scientia est sic Deum scire, vt licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorandus est, & his officijs eloquendus est.

Min. Felix in Octauio.
Plut. in lib. de Pythiæ oraculis.
Fulg. serm. de duplici natiuit. Christi.
In præf.
Ficinus lib. de Christ. relig. c. 2.
Hilar. lib. 2. de Trinitate.

7 Esse verò Deum, eumque vnum, infinitum, sapientissimum, & immortalem adeò manifestum est, vt omnino inexcusabiles sint, non illi soli, qui dicunt in corde suo, ***Non est Deus;*** sed & illi, qui, vt dicit Apostolus, ***Cùm cognouissent Deū, non sicut Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.*** Dum enim abiecta, & indigna veneratione lignum adorabant, & lapidem, debere se cultum conditori omnium profitebantur. Inuenissent proculdubio Deum, si inquirendi apponere voluissent affectum, dicente Domino, ***Quærite, & inuenietis:*** nec eò dementiæ deuenissent, vt terram colerent, quæ idcirco pedibus nostris subiecta est, vt calcanda nobis sit, non adoranda. De humano videlicet arbitratu Diuinitas pensitatur, vt loquitur Tertullianus: omnisque error religionis inde promanat, teste Augustino, quia

Psalm. 13.
Ad Rom. 1. 21.
Matth. 7. 7.
Tertull. Apolog. cap. 5.

B anima

Aug. de vera relig. cap. 9.

anima pro Deo suo phantasmata sua colit. Et quidem lex intus inserta docuit Numinis venerationem, sed negligentia, & contumacia inuenire non meruit veritatem: quia cum veritatem cognoscerent, & contemnerent, iure receperunt in pœnam, vt nec cognoscerent. O stultitiam filiorum hominum sub vestigijs pedum suorum Deum sibi quærentium, quē adorarent!

Non pudet in Diuos feles, & bruta referre?

Theoph. lib. 2. ad Autolyc. Sedulius carm. pasch. lib. 1. Iuuen. sat. 15.

ait Sibylla apud Theophilum; & vt Christianus Poeta canit,

Nonnulli venerantur olus, mollesque per hortos
Numina sicca rigant.

Aegyptij scilicet, quorum nascētia in hortis numina quidam quoque Ethnicus Poeta irridet in Satyra: vt non immeritò regius Propheta in speciem acerbioris vindictæ imprecatus sit, vt similes Dijs suis cultores eorum efficerentur. Hæc duplex in orbe terrarum viget impietas, duplex atheismus, vt Philotheus affirmat Episcopus Constantinopolitanus, Deos nimirum sibi fingentium, cultumque creatoris transferentiū ad creaturas: & eorum, qui Deum omnino negant, qui, vt Satyricus cecinit,

Psalm. 113.

Phil. in laud. SSS. Basilii, Gregor. & Chrysostomi.

Iuuen. sat. 13. v. 86.

---In fortunæ casibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moueri,
Natura voluente vices & lucis, & anni:
Atque ideò intrepidè quæcunque altaria tangunt.

Hoc summum nefas est, & ad omnem malitiam gradus.

Silius lib. 4. v. 794.

Heu prima scelerum causa mortalibus ægris
Naturam nescire Deum.

Plato 10. de legibus.

Quamquam affirmat Plato magnæ mens philosophorum neminem vnquam, qui hanc opinionem de Dijs habuerit, quod non sint, in hac sententia ad senectutem vsque perseuerasse. Deum enim, inquit Paulus Orosius, quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire in totum non potest. Maximus Tyrius doctissimus Platonicorum, In tanta, ait, Philosophorum pugna, contentione, ac dissonantia, nusquam gētium cernere est aut leges, aut rationes non in hoc saltem omnes conuenire, quod vnus Deus Princeps, ac Pater omniū existat. Hoc non solum fatetur Græcus, sed & Barbarus, sed & insularum, & continentis habitator: ipsi denique qui sapiētiam abnegant. Nam quo pacto rationem hominis obtinere poterit, qui Deum negat animæ suæ parentem? est enim homo,

Oros. initio lib. 6. histor. Maxim. Tyrius serm. 1.

mo, vt Hildebertus Episcopus scribit, animal diuinũ, & quasi quodam participio Numinis insignitum. Ossibus, & carne parentem circumfert, & sapit terram; ratione Deo se propinquum, & affinem denuntiat. Porrò brutalem Atheorum impietatem, quamuis non sit huius loci pluribus redarguere; libet eam tamen hoc claudicante metro detestari. Hildeb. epist. 54.

METRVM II.

Ergonè quispiam sub axe cœlorum est,
Delirus adeò, vt dicat in suo corde
Non est Deus? vel plenus improbis votis,
Orbis Monarcham, siderumque rectorem
Turpi veterno publicæ rei ignarum
Clausum latere in ædibus poli credat?
Siciné in Deum conspirat, & minas iactat
Vilis homo, spolium mortis, vrna fœtoris,
Lutosa terræ massa, pulueris saccus?
Ergò solutus Numinis metu infelix
Sic in diurna luce sponte caligas,
Naturæ apertis abnegans fidem dictis?
Videsnè vt vndas legibus nitens Phœbe
Temperet? vt vda comprimat Thetis fluctus
Tenuis arenæ terminum mari ponens?
Vt semper Helles portitor, parens florum
Iustis adæquet partibus diem nocti?
Vides vt æstu torridus ferus cancer,
Caprique sidus algidum statis horis
Sistant diem, solisque cursui metas
Ponant? vt errent fulgida poli flammæ,
Seruentque certo fœdere inditas leges?
Quis voluit astra? quis rotat vices rerum?
Quis è recondito, abditoque thesauro
Educit Æoli furentis insanam
Turbam, procellarumque concitat nimbos?
Quis lacte pingit lilium, quis argento
Ligustra, calthas ignibus, rosas auro?
Quis vniuersam graminumque, florumque,
Hortique, pratique decorat venustatem?
Annè reperiri vanitas potest maior,

Quàm mentis effrani impetu Deum summum
Temerare, & illi sceptra denegare orbis?
An quod scelestis proroget viris pœnas,
Dormire credit impius pigrum Numen?
Sed praestat alto nos silentio Diuos
Colere, luent mox impij scelus: tuncque
Vindicta cœlum absoluet, & malos perdet.

Chrysostom. in psal. 13.

Optimè de hac re oris aurei concionator. Non est fundamẽtum, & quonam modo stat ædificium? Non est carina, & quomodo consistit nauigium? Non est fabricator nauis, & quonam modo nauis comparata est? Non est ædificator, & quomodo domus facta est? Non est architectus, & quis vrbem condidit? Non est agricola, & quomodo agri tulere manipulos? Non est musicus, & quomodo in mundi lyra apparet cõcentus? Non est qui prouideat, & quomodo per omnia peruadit prouidentia? Non est auriga, & quomodo quatuor elementorum currus agitur? Non est statuarius, & quomodo homines veluti quædam statuæ in mundo facti sunt? Non est fornicis constructor, & quis tibi cœli fornicem construxit? Nõ est aurifex, & quis veluti discum aureum tamquam in mensa solem in cœlo posuit? Non est qui ferat lampadem, & quis tibi veluti lampadem argenteam dedit lunam in nocte? Non est qui illuminet, & quis tibi clara, & lucem præbentia dedit luminaria? Non est qui faciat solus magna lumina, & quis accensos astrorum lychnos tibi in cœlo posuit? quemadmodũ dicit Propheta, *Qui facit luminaria magna solus; solem vt præsit diei, & lunam vt præsit nocti.* Non est opifex, & quomodo pulchritudo creaturarum testatur creatorem? Quæcunque in mundo fiunt, aguntur, exercentur, habent qui eis præsit, eaque perficiat: & solus mundus non habet qui eum administret? Hactenus Chrysostomus. Extolle te igitur, atq; erige spiritus meus, & virtute, qua à Deo mihi es inspiratus, vt verbis vtar Marij Victorini Afri, agnosce Deum intelligere difficile, non tamen desperatum: nam ideò nosse se voluit, ideò mundum, & opera sua diuina constituit, vt eum per ista omnia cerneremus. Scire autem quid sit Deus, hoc est viuere, hoc est esse. Quid est enim homo, inquit Bernardus, nisi quod tu ò Deus innotuisti ei? Itaque si notitia Dei causa est, vt homo aliquid sit, ignorantia facit, vt nihil sit. Quare Plato maximum esse cẽset nostræ diuinitatis indicium, quod soli

Psalm. 135.

M. Victor. lib. 3. adu. Arium.

Bern. epist. 18.

Plato in Protagora.

solllnos in terris tamquam fortis diuinæ participes Deum cognoscimus, & inuocamus, cultuque religioso tamquam supremum Numen colimus, & veneramur.

§. I I.

Sensum Religionis hominibus innatum Dei existentiam probare. Diuinæ laudis initium ab Angelis, imo ab ipso Deo. Vnde sumi debeat Ecclesiastica psalmodiæ origo.

1 CONstat igitur viguisse semper diuini cultus aliquod studium, quamuis barbaræ gentes extra leges, moresque proiectæ sacrilegis erroribus religionis candorē deprauarint. Est autem quidam religionis sensus ita cunctis innatus, & in animo quasi insculptus, vt ex eo sumpserit argumentum ad probandam Dei existentiam Sextus Empyricus Pyrrhonius: Si non sunt Dij, inquit, nec religio, quæ est scientia cultus Deorum: eorum enim, quæ non sunt, cultus esse nequit; est autem religio, ergo sunt Dij. Quædam verò naturalis propensio ad religionem, vt Themistius scribit, omnium hominū communis est; ratio tamen, & modus colendi Numinis pro cuiusque libertate diuersus. Quæ cum ita sint, tantam habent diuinæ laudes antiquitatem, quantam habet religio. Religio autem humanę menti ingenita virtus cum primo parente nata ab eodem in filios, & nepotes diffusa est. Sext. Empyricus lib. 8. adu. mathematicos. Them. orat. 12. ad Iouian. Imp.

2 Verumtamen non ad solos homines spectat prima diuinarum laudum exercitatio. Est aliud, quod eis debetur, sublimius initium à nobilioribus creaturis. Nam & super muros cœlestis Hierusalem constitutos custodes, qui non taceāt die, ac nocte laudare nomen Domini Isaias Propheta commemorat. Seraphicos item spiritus apud eumdem legimus alterna modulatione clamantes: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, Plena est omnis terra gloria eius.* Quæ verba explicans Chrysostomus, In cœlis ait, exercitus Angelorum Deum celebrant, in terris hominum chori easdem diuinas laudes imitantur. In cœlis Seraphim hymnum ter sanctum exclamant, in terra hominum cœtus eumdem modulantur. Cœlestium verò, & terrenorum communis quædā Isai. 62. 6. Isai. 6. 3. Chrysost. hom. 1. de verbis Isaiæ.

pane-

panegyris admirabili concentu constituitur, vna gratiarum actio, vnum gaudium, vnus lætitiæ chorus, atque concentus. Sed & ipse Dominus Angelorum, *Vbi eras*, ait ad Iob, *quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiā. Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei*. Obstupuerunt videlicet Angeli sancti ipso rerum aspectu cum pulchritudinem vidissent creaturarum: nam prima die diuisa est lux à tenebris, Angeli scilicet boni à malis, vt Hugo Victorinus docet. Quod enim agebatur in mundo sensibili imago erat eorum, quæ in mundo intelligibili agebātur. Existimat autem Hugo simul cum cœlo, & terra creatos fuisse Angelos, & per illam moram, qua terra fuit inanis, & vacua, vsque ad lucis creationem, eos in via fuisse ad merēdum, & demerendum. Tum creata luce qui fuerunt in gratia confirmati, quomodo putas iubilarunt? quam excelsis, & sonoris vocibus celebrarunt Deum? O si haberemus hymnos illos, & digni essemus ore humano eos proferre, quam perfecta esset in ore nostro laus diuina! Quarta verò die censet Anastasius Synaita Angelos laudasse Deum, non solum propter creationem astrorum, sed etiam propter mysterium Incarnationis, quod in illis repræsentabatur. Hymnis, inquit, Deum celebrarunt. Quamobrem? Quoniam facta sunt astra? Non certè propterea; sed cum vidissent solem è terra recurrentem, in mysterio didicerunt Christi Incarnationem, & è terra assumptionem; & ideò cum vidissent eum ex sancta Virgine tamquam ex abysso exortum, statim exclamarunt dicentes, Gloria in excelsis Deo. Optimè Rupertus Abbas. De tenebris iubente Deo resplenduit lux, Angelica scilicet creatura, quando dixit Deus in principio, hoc est in Filio suo, Fiat lux, & facta est lux. Vnde Angeli non ingrati incessabiliter laudant, confitentur, amant, adorant. Huius eorum laudis, vel confessionis assiduitatem, & incessabilem intentionem mirificè Psalmista his verbis exprimere contendit: *confessionem, & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento*. Magnificentius & dignitatem eius, qui laudatur, & eorum qui laudant instantiam exprimere non potuit. Suo namque indumentō iure quisque vestitur, quia non alterius; sed suum est, quod tunc illum non dedecet, si secundum habitudinem corporis eius benè accommodatum est. Cum ergò dicit confessionem, & decorē induisti, amplissimè gratulatur, & optimè dicit

Iob. 38. 4. 7.

Hugo lib. 1. de Sacramentis.

Anastas. libro 4. Hexam.

Rupert. in Gen. lib. 1. c. 12.

Psalm. 103.

dicit dignum illum esse tantis confitentium Angelorum laudibus, & decere illum quicquid boni clamare possint, aut norint, eo quod ipsa substantiæ, vel vocis eorum organa ille fecerit, & in circuitu excelsi solij sui in magno honore feliciter constituerit, vel ordinauerit. Sublato quoque, & terribiliter deturbato Sathana cum Angelis eius, continuò profectum hûc sancti Angeli habuerunt, vt nouam diuinæ laudis habentes materiam nouum inciperent canere canticum; sicut idem Tuitiensis Abbas obseruat. Et in creatione mundi, teste Basilio Seleuciæ Episcopo, spectaculi stupore correpti ad singula quæ fiebant iteratis faustis acclamationibus conditorem prosequebantur. Hæc sunt diuinorum cantuum auspicatissima natalia, hæc alternæ modulationis regalia prorsus, ac dignissima incunabula.

Rupert. lib. 1. de Victoria Verbi Dei cap. 30.

Basil. Seleuc. or. 1. in cap. 1. Gen.

3. Sed quid Angelos commemoro? Pudet ab illis diuinæ laudis repetere antiquitatem, quæ ipsimet diuinæ æternitati coexistit. Deus, Deus inquam, in augustissima illa solitudine, antequam quicquam faceret à principio, se solo gloriosissimè beatus seipsum iugiter collaudabat. Omnem superat creatarum mentium intelligentiam dulcissima illa, & consonantissima harmonia, qua se mutuò laudant in simplicissima vnitate tres distinctæ personæ: Pater à nullo genitus, principium sine principio: Filius Verbum Patris, paternæ gloriæ splendor, omnium intelligibilium expressio: Spiritus sanctus à Patre, & Filio procedens, vtriusq; nexus, & amor, fons pacis, & bonitatis. Deus nimirum se degessit in Deum, vt ait sanctus Zeno, & suo manente integro statu totum se Pater reciprocauit in Filium: atque alter in altero exultat cum Spiritus sancti plenitudine vna originali coæternitate renitens. In Patre totus Filius, & totus in Verbo Pater. Vnus in altero est, numerum tamen sine numero omnes conseruant. Pater Filio semper interior, semperque manet exterior, vt loquitur Hilarius, & excedens quicquid humano sensu concipi potest, ex se Filium genuit, nô ex aliqua subiacente materia, quia per Filium omnia: non ex nihilo, quia ex se Filium: non vt partem sui, quia in ipso est omnis plenitudo diuinitatis. Laudat autem Filium Pater, quia Deus ex Deo est: laudat Patrem Filius, quia ipse est Verbum Patris, quo ille dicit omnia: laudat Spiritum sanctum Pater, laudat Filius, nam ex Patre, Filioque procedens vtriusque amor, & nexus est: laudat Spiritus sanctus Patrem, & Filium,

Zeno serm. 1. de Genesi.

Hilar. lib. 3. de Trinit.

lium, qui cum Patre, & Filio in summa, & incredibili regnat unitate. O musicam, ò concentum, ò laudes! ò supremi Seraphici spiritus, ò excellentissimæ creaturæ, velate alis faciem vestram, demittite pennas, & præ admiratione deficite ad tantam archetypæ musicæ suauitatem. Sordescit in ore proprio humana laus, quia, vt dicit Plutarchus in eo libello, quo tractat, qua quis ratione seipsum citra inuidiam laudare possit; qui seipsos laudant impudentes sunt, nam decebat eos pudor, etiamsi ab alijs laudarentur; sunt etiam iniusti, quia sibi sumunt, quod tribui ab alijs debuit. At Deus, cum sit infinitæ virtutis, ipse solus potest se dignè laudare, qui propriam solus immensitatem comprehendit. Audeo dicere cum Augustino; Vt benè ab homine laudetur Deus, laudauit se ipse Deus. Et quia dignatus est laudare se, ideò inuenit homo quemadmodum laudat eum. Neque enim hoc potest dici Deo, quod dictum est homini, *Non te laudet os tuum*. Vt homo se laudet arrogantia est, vt Deus se laudet misericordia est. Nouit prodesse nobis, vt amemus eum, ideò laudando se, amabilem se facit, vt nos amando, & laudãdo eum, meliores efficiamur. Deus itaque, inquit Gregorius Magnus, qui nos prohibet, ne proprio ore laudemur, per Scripturam sacram laudes suas loquitur, vt valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes verò eius visione perfrui. Vnde Psalmista ait, *Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illis hæreditatem gentium.*

Plutarchus.

Aug. præf. in psal. 144.

Prou. 27. 2.

Greg. lib. 18. mor. cap. 7.

psalm. 110.

4 Laus ergo diuina, si ad ipsummet Deum referatur, tūc incœpit, cum non erat tempus, omnia transcendens tempora semper præsentis æternitatis eminentia. Non enim habet tempus æternitas, ait Tertullianus; omne tempus ipsa est, quod facit pati non potest. Si verò ab Angelis eius originem deducamus, fuit illa quidem, cum iam tempus factum esset, initio enim corporalis creaturæ creatos illos fuisse probabilior Theologorum sententia asseuerat: sed sicut illi à duratione successiua illius temporis, quod numerus, & mensura motus dicitur esse, omnino exempti sunt; sic etiam eorum operationes nequaquam ijs mutationibus sunt obnoxiæ, quibus corporalis creatura subiecta est non volens. Ideò laudes, quas Deo concinunt in nouem choros distincti, nullam pati possunt vetustatis iniuriam, nullum temporis detrimentum. Quid verò nobis commune cum Deo, cuius comparatione sic

Tertull. libro. 1. adu. Marcionem.

D. Thom. est fuis 1. p qu. 61. art. 2. & 3.

sic sumus, quasi non simus? Quid nostros hymnos Angelicis assimilare præsumimus, quorum æmulari felicitatem etsi volumus, non valemus? Ea igitur omissa laude, qua & Deus seipsum, & Angeli Deum glorificant, quam nec verbis exprimere, nec mente concipere possumus, è cœlestibus ad terrena descendendum est, quò eius hymnodiæ describamus exordium, quam statis temporum, horarumque spatijs in hoc miserrimo terreni incolatus exilio frequentamus. Inoleuit autem quorumdam mentibus nimis iniqua aduersus canonicas preces opinio, eas tertio, vel quarto seculo post Christum natum cœpisse: sed, vt fateri oportet eas, vt hodie in vsu sunt, non adeò antiquam, saltem aliqua ex parte, originem habuisse; ita perspicuum est ritum orand aliquoties in die cum ipsa religione, hominumque cœtibus inchoasse. Certa sunt rerum omnium principia, certi progressus, & ætates. Nihil simul natum, & politum est; rerumque exordia exilia semper, & rudiora fuerunt; nec facilè reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Aspice Rhenum, inquit Romanus sapiens, aspice Euphratem, omnes denique inclytos amnes, quid sunt, si illos illic, vnde effluunt, æstimes? Quicquid est, quo timentur, quo nominantur, in processu parauerunt. Sic diuina psalmodia obstetricante manu Domini cum primo omnium parente nata in primo sui ortus rudimento rudis, & indigesta tacitis sensim, & ordinatis adoleuit augmentis.

Polydo. Virgilius lib. 6. de inuent. rerum c. 2. quem sequuntur Sectarij.

Seneca lib. 3. de benef. cap. 29.

§. III.

Viguisse semper diuini cultus studium à primis Parentibus vsque ad Christum. Testimonia infidelium de precibus, & hymnis primorum Christianorum.

1 Varias laudes, & hymnos, prout nascentis seculi simplicitas exigebat, diuinæ maiestati tamquam debitæ seruitutis tributum primos homines cecinisse docet Cyrillus Alexandrinus, qui cultum Dei ab Adamo cœpisse scribit; idq; etiam Paraphrastes Chaldæus indicat, qui Psalmo nonagesimo primo hunc titulum præfixit: Laus, & canticum, quod dixit homo primus in die Sabbati. Moses quoque Bar-cepha do-

Cyril. lib. 3. in Iulianum.

Moses de paradiso p. 1. c. 18.

Psalm. 138. cet Psalmistam in persona Adæ verba ista protulisse, *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam*: ita vt Sacerdotium acceperit, & munus Deo laudes, ac preces solemniter offerendi, quod per manuum impositionem conferri solet.
Hugo in Gen. Hugo item Victorinus; Credimus, inquit, Deum docuisse Adam cultum diuinum, quo eius beneuolentiam recuperaret, quam per peccatum transgressionis amiserat, ipsumque do-
Eccl. 17. cuisse filios suos. *Deus enim*, ait Scriptura, *creauit primos homines, & sensu repleuit cor illorum, vt nomen sanctificationis collaudarent, & magnalia enarrarent operum eius*. Perperam
Rupert. lib. 2. in Gen. c. 39. Gelas. tract. adu. Pelagianos. Rupertus Abbas post S. Gelasium Papam protoparentes nostros accusat, quod tantis à Deo beneficijs cumulati nullas laudes, & preces grati animi indices reddidisse legantur. Nam ad illorum iustissimam defensionem satis, superque sufficiens est scriptoris sacri simplicissima, & sobria narratio alia multa silentio tegens, de quorum certitudine nemo sanè mentis dubitarit. Quando enim sapientissimus vir Adam è nihilo procreatum se vidit ad imaginem, & similitudinem Dei: quando formatam Euam aspexit similem sibi: quando nimirum, vt
Auit. lib. 1. de orig. mundi, vers. 190. Alcimus Auitus Viennensis Archiepiscopus canit,

Pro thalamo Paradisus erat, mundusque dabatur
In dotem, & lætis gaudebant sidera flammis;

nonne protinus in vocem laudis, & gratiarum actionis erupisse censendus est? Eius quoque filios par est credere non tam natura impellente, quàm docente vtroque parente didicisse Deum sacrificijs venerari, precibusque inuocare. Nec est quod aliquis occidenti literæ nimium inhærens ad Enos
Gen. 4. ac ibidem Abulen. Caietan. Pererius, Corn. à lapide, & alii. filium Seth Adami nepotem vsum, & ritum diuini cultus referre contendat, quia de illo dicit Scriptura, *Ille cœpit inuocare nomen Domini*; multiplex enim huius dicti explicatio est. Sunt qui dicant Enos primum fuisse, qui nomen Dei sub nomine illo ineffabili יהוה inuocarit. Alij primum intelligũt, id est præstantissimum, quod super omnes religione eniteurit. Alij, quod populũ cœperit ad publicas Dei laudes, ad publicum cultũ congregare, iam tunc fideliũ Ecclesiam coadunans. Mihi magis arridet eorum placitum, qui docent Enos certas precandi formulas, certosque ritus, & ceremonias primum omnium adinuenisse, atque ideo dici, quod nomen Do-
Bouldùc lib. 1. de Eccl. ante legem. mini cœperit inuocare. Legendus hac de re doctissimus vir Iacobus Bouldùc, qui libro primo de Ecclesia ante legẽ docet

Enos

Enos instituisse sodalitatem psallentium Deo, qui dicti sint Enoscæi, postea Essæi, vel Esseni. Verum de Essenis diuersa apud Scriptores fama est. S. Philastrius inter hæreticos veteris testamenti Essenos numerat, vitam monasticam exercentes, sed Christum filium Dei non expectantes. Plinius de illis hęc habet. Per seculorum millia, incredibile dictu, gens Essenorũ æterna est, in qua nemo nascitur. Et Solinus Plinij transcriptor; Per immensum spatium seculorum, incredibile dictu, æterna gens est cessantibus puerperijs. Putat autem Baronius paulò ante Christum eos cœpisse, & ad prædicationem Apostolorum conuersos Christo nomen dedisse.

& lib. 1. de oggi Christ. cap. 5.
Philastr. lib. de hæres. num. 9.
Plin. lib. 5. c. 17.
Solin. c. 36.
Baron. ann. 64. Plura de Essenis Nic. Serarius l. 3. Trihæresii.

2 Hæc diuini cultus laudabilis institutio crescentium annorum cumulo adaucta maiora in dies suscipiebat felicissimi progressus incrementa. Nam & Noë solicito cultu vltra cęteros tunc mortales Deum propitiauit, eumdemque sacros ritus, & Theologiam docuisse, ac rituales libros scripsisse asserit Berosus Chaldæus, siue Annius Viterbiensis. Post diluuiũ autem quomodo laudes Deo cecinerit explicat his versibus Claudius Marius Victor Massiliensis.

Beros. lib. 3. antiq.
Cl. Marius comm. in Gen. lib. 3.

Non prius officij quicquam seruatus inire
Constituit, quam sacra Deo, laudesque rependat,
Gratesque euaso referat discrimine Noe.
Mox niueo sacra exurgunt altaria saxo,
Agnouitque hæc prima recens altaria mundus;
Antea totus enim conuexo tramite cœli
Templum mundus erat.

Hic iustus in generatione sua, & perfectus fuisse afferitur, cuius sanctitas eò magis est admirabilis, quod toto prorsus à iustitia declinante mundo solus iustus inuentus est. Successit Abraham pater credentium in idem studium sanctissimis ceremonijs à Cananæis distinctus. Deinde Isaac, & Iacob illustrissimos Patriarchas feruentissimos in Dei laudibus fuisse, & humanis argumentis conijcias, & diuina lectione compereris. Quorum vnus egressus in agrum ad meditandum orandi studium luculenter ostendit: alter luctatus cum Angelo magni nominis mysterium cęlesti benedictione cumulatus adimpleuit. O quantum præpropera virtus in ipsa infantia splendoris effudit! Sed iam in altum tolluntur anni, & crescit ætas. Post alios Patres, quorum sedulam in diuinis laudibus diligentiam euincunt eximia eorum gesta, familiaritas cum Deo, & can-

Gen. 24. 63.
Ibidem 32. 28.

didiſſimæ innocentiæ mores, magnus Dux,& legiſlator Iſraëliticæ plebis effulget. Hic gentem à Deo electam verſus, & hymnos nō tam pſallere, quàm pangere docuit, adhibitis inſuper muſicis concentibus, & inſtrumentis. Aperiuntur maria ante pedes illorum inaudito prodigio, tranſeunt inter tumentes aquas ſicco veſtigio, tum reuolutis vndis hoſtiles exercitus maritimis vorticibus ſubmerguntur: &, vt canit nobilis Poeta Sedulius,

Sedul.lib. 1.carm. Paſch.

Peruia diuiſi patuerunt cærula Ponti
In geminum reuoluta latus, nudataque tellus
Cognatis ſpoliatur aquis, ac turba, pedeſtris
Intrat in abſentis pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas ſtupuerunt marmora plantas.

Exod. 15.

Quid autem illi tanta, & tam incruenta potiti victoria? *Tunc cecinit Moſes*, ait ſacer Textus, *& filij Iſrael carmen hoc Domino, & dixerunt. Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum, & aſcenſorem deiecit in mare.* Ad hæc Maria virorum exemplum ſecuta ſumpſit tympanū in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens, *Cantemus Domino glorioſè enim magnificatus eſt.* Porrò hæc mulier typus Eccleſiæ fuit, vt S. Zeno ſcribit, quæ cum omnibus Eccleſijs, quas peperit, hymnum canens, & pectoris verum tympanum quatiens, populum Chriſtianum ducit non in eremum, ſed in cœlum. Idē Moſes cum legem Domini audiente populo legiſſet, canticum illud triumphale cantauit, *Audite cœli quæ loquor.* Progrediamur. Feliciora nos vocant diuinarum laudum augmenta. Ecce hominem ſecundum cor Dei, egregium pſaltem Iſrael. *De omni corde ſuo laudauit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum, & ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos.* Huius pſalmi adhuc reſonant in ore fidelium, & in Eccleſia Dei æternum duraturis concentibus cantabuntur. Quod ipſe in ſpiritu præuidens, & prædicens, *In Eccleſiis,* ait, *benedicam te Domine, pſallam tibi in nationibus, in medio Eccleſia laudabo te, pſallam nomini tuo in ſeculum ſeculi, vt reddam vota mea de die in diem.*

Zeno ſerm. 5. de Exodo. — Deute. 32. — Eccli. 47 10. — Pſal. 25. 107. 21. & 63.

Daniel 6. 10.

3 Perſeuerauit in populo Dei hoc pſalmodię ſtudium, Daniel enim tribus temporibus in die flectebat genua, & adorabat. Rechabitæ, ſiue Cinæi canentes, atque reſonantes vocantur, quia aſsiduas Deo laudes canebant. Eliam docuiſſe

1. Par. 2. in fin.

diſci-

discipulos suos hymnos, psalmos, & cantica ad laudem Dei cũ musicis instrumentis decantare scribit auctor monasticarum institutionum sub nomine Ioannis Hierosolymitani. Apud Esdram quater in die confitebantur, & adorabant Dominum: passimque sancti veteris Testamenti psalmos, & cantica cecinisse leguntur; donec, fundata Christi sãguine Ecclesia, vmbris claritas, figuris veritas, vetustati nouitas, prophetarum vaticinijs diu expectata promissio admirabili mutatione successit. Tunc amplioribus sacramentis nobilitata religio solemniori cultu summi largitoris clementiam adorauit. Ipsum Dominũ ad instructionem nostram pernoctasse in oratione, & post mysticam cœnam hymnum dixisse narrant Euangelistæ. De Apostolis certa res est. Hora enim tertia orantes acceperunt Spiritum sanctum. Paulus, & Silas in ipso carcere media nocte laudabant Dominum. Hora sexta Petrus ascendit in superiorem ædium partem, vt orationi vacaret. Denique Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quod si libeat ad fideles accedere teneræ adhuc, & vagientis Ecclesiæ, testimonia non deerunt ab his quoque, qui foris sũt. Philo Iudæus primo loco aduocandus scriptor celeberrimus, & vno Platone minor, quem Photius in Bibliotheca perperã scripsit ex Christiano Iudæum factum. Is librum scripsit, cui Suidas titulum tribuit de vita Christianorum: alij inscribunt de vita contemplatiua, siue de virtutibus supplicum, quod fideles Alexandrini B. Marci discipuli, quorum mores describit, orando, & supplicando tempus omne transigerent. Hunc librum laudat Eusebius in Ecclesiastica historia. In rem nostrã hæc inter cætera scribit. Hymnos canunt in Dei laudem, vel recens à se factos, vel pridem ab aliquo priscorum vatum, qui carmina & cantica multa ipsis reliquerunt trimetri generis; Prosodias item, & hymnos varios, qui ad libamina, ad aram, in stationibus quoque, & choris concinuntur, diuersis, quæ in choro fiunt, conuersionum vicibus eleganter commensurati. Peracta cœna subdunt vigilias, in quibus pernoctare solent, & cantare hoc modo. Confestim surgunt omnes ex vtraque parte conuiuium quoddam celebraturi, & primum fiunt chori duo, virorum vnus, alter mulierum. In vtroque suus eligitur dux, & præcentor, qui simul & personæ dignitate, & arte musicæ antecellit. Deinde hymnos canunt in Deum metris, & modulationibus multis compositos,

Io. Hierosol. instit. c. 10. 2. Esdr. 9. 3. Luc. 6. 12. Matth. 26. 30. Marc. 14. 26. Act. 2. 15. Act. 16. 25. Act. 10. 9. Ibid. 3. 1. Suidas V. Philo. Euseb. lib. 2. c. 17. Philo de vita cõtempl.

positos, nunc iunctis vocibus simul resonantes, nunc sibi inuicem congruè respondentes. Hæc Philo, cui Græcum testem adiungo Lucianum Samosatenum cognomento Atheum. Hic in dialogo quodam, postquam ore sacrilego Christi religionem impudenter irrisit, Christianos in fine conuiciatur ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes. Plinius item Secundus libro decimo epistolarum, Christianorum mores Traiano Cæsari ita describit, quod soliti essent stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secũ inuicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere; sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, & quæ sequuntur. Ammianus quoque Marcellinus Christianorum in Ecclesia pernoctationes commemorat. Hæc infideles: sed fidelium testimonia quis recenseat? Lassatur calamus grauissimorum Patrum Græcorum, & Latinorum numero, qui vnanimi consensu hymnodiæ ritum, horas, & antiquissimum institutum stabilierunt. Hic sacrosanctæ Psalmodiæ meridies est, hic autumnus, hæc nunquam interitura iuuentus. Sed præcipuas tantum insigniorum Patrum sententias recitabo, seruato ordine temporis, quo quisque vixit.

Lucianus in Philopatre. Plin. lib. 10. ep. 97. Amm. Marcellin. lib. 28. in f.

§. IV.

Testimonia sanctorum Patrum de sacra Psalmodia ab ortu Ecclesiæ, & deinceps temporum serie seruata. Addita quædam de eius excellentia, & de perenni psalmodia in quibusdam Ecclesijs instituta. Desiderium laudandi Deum. Tacti obiter quidam Ecclesiasticæ Hymnodiæ calumniatores.

1 OCcurrunt nobis in ipsis Ecclesiæ incunabulis, primo scilicet Christiano seculo, qui viri S. Clemens Romanus, & Dionysius Areopagita. Primus in Apostolicis constitutionibus orandum esse præcipit mane, hora tertia, sexta, & nona, vespere, & ad galli cantum. Mane gratias agentes, ait, quod illuminauit nos nocte sublata, & reddito die: Tertia, quod ea hora Pilatus iudicium aduersus Dominum pronunciauit: Sexta, quod ea hora in crucem actus est: Nona, quod tunc omnia mota, & tremefacta sunt Domino crucifixo, quia horre-

Clem. Rom. lib. 8. cap. 34.

horrerent audaciam impiorum Iudæorum, & contumeliam Domini ferre non possent: Vespere quod noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus: Ad galli cantum, quod ea hora nunciet aduentum diei ad facienda opera lucis. Alter epistola ad Demophilum laudat S. Carpum, quod soleret circa mediam noctem ad diuinos euigilare hymnos. Et libro de Ecclesiastica hierarchia Ecclesiasticum cantum vocat concordem, & consonam sacrarum rerum choream: passimque meminit hymnologiæ, psalmorum, lectionum, & canticorum. Sanctus quoque Ignatius martyr epistola ad Magnesianos, & ad Heronem sacros cœtus, & synaxes ad orandum commendat: & epistola ad Philippēses salutat collegia Virginum, quæ cum Deo se consecrassent, proculdubio psalmis, & orationibus statis horis incumbebant. In vita etiam S. Cornelij Centurionis, quem Petrus Apostolus baptizauit, nocturnæ psalmodiæ, hymnorumque mentio fit. Spectat denique ad primũ seculum, quod Cassianus in monasticis institutionibus scribit. Nam cum in primordijs fidei pauci quidem, sed probatissimi Monachorum nomine censerentur, qui à beatæ memoriæ Euangelista Marco normam suscepere viuendi, cum diuerso modo quidam quinquagenos, alij sexagenos psalmos in nocturna, & vespertina synaxi dici instituerent, quidam in medio fratrum apparens duodecim psalmos recitauit, & repentè disparuit, sicque illis angelico monitu præscriptus est numerus psalmorum tam in vespertinis, quàm in nocturnis conuentibus seruandus.

Dionys. Areopag.

Ignatius martyr.

Apud Surium die 13. Septembr.

Ioan. Cass. lib. 2. cap. 5.

2 Secundo seculo præter Iustinum martyrem, & Philosophum nullum ex Patribus inuenimus, qui specialiter, & expresè diuinorum officiorum mentionem faciat: nam Theophilus, Athenagoras, Tatianus, & Irenæus toti sunt in confutandis infidelibus: aliorum opera non extant. Iustinus autem in libro Apologetico pro Christianis conuentus, & preces, ac in ijs sacras lectiones commemorat. Et ibidem; Precibus finitis, inquit, vnusquisque laudem, & gloriam rerum vniuersarum Patri per nomen Filij, & Spiritus sancti offert. Epistola quoque ad Zenam, & initio colloquij cum Triphone Iudæo hymnorum, & laudum meminit, precumque nocturnarum, ac diurnarum. Hoc item seculo occurrit Sanctus Abercius Episcopus Hierapolitanus, qui solitas horæ nonæ preces recitasse dicitur, vt refert Surius in eius vita ex Simeone Metaphraste.

Iustinus martyr.

Surius die 22. Octobr.

phraste. Occurrit & monasterium sancti Heleni episcopi, cui præfuit Theodorus, illique successit Eugenia, quæ ibidem in habitu virili mentita sexum monachum agebat. Inter huius autem virtutes auctor vitæ eius apud Heribertum Roseuidum hæc habet. Tertię, sextæ, nonæ, vespertinis, vel nocturnis, atque matutinis horis tam cautissimè insistebat, vt videretur iam perisse Deo, si horarum vel quidpiam spatij absque diuinis laudibus aliqua pręterisset.

Roseu. de vitis Patr. lib. I.

Tertullianus.

3 In limine Tertij seculi statim inueniemus Tertullianũ: quem meritò Latinorum scriptorum antesignanum dixerimus. Hic in Apologetico aduersus gentes cœtus antelucanos ad canendum Christo ex epistola Plinij citata commemorat. Et ibidem, Coimus, inquit, in cœtum, & congregationem, vt ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes, cogimur ad diuinarum litterarum commemorationem. Libro de Corona militis cœtus antelucanos iterum laudat, aliosque ritus Ecclesiæ, libro secundo ad Vxorem: & libro de Ieiunijs horam tertiam, sextam, nonam, & vespertinam, earumque rationem eleganter explanat. Ex aduerso floret Græcorum præcipuus Origenes, qui libro primo contra Celsum primum caput criminationis aduersus Christianos fuisse scribit, quod clancularios conuentus haberent, ad agapen nimirum, & ad synaxim. Idem libro tertio in Iob (si tamen ipsius sunt ea commentaria) matutinas, & vespertinas deprecationes commendat. Quid eius præceptor Clemens Alexandrinus, nonne septimo Stromatum tertiæ, sextæ, & nonæ meminit? Deinde subdit; Iam verò triplicem horarum diuisionem, quæ totidem sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionum Trinitatem. His omnibus & martyrio, & eloquio maior est Cyprianus, qui libro de oratione dominica nocturnæ, & matutinæ precis, tertiæ item, & sextę, & nonę, ac vesperarum mysteria edisserit, cuius aurea verba capite sequenti recitabo. Sanctus item Zeno sermone primo ad Neophytos post baptisma dulces vigilias clarissimæ noctis exaltat: Et Cæcilius apud Minutium Felicem nocturnas congregationes Christianorum calumniatur, eosque vocat Latebrosos, & Lucifugaces. Similiter Arnobius libro primo contra gentes; Quotidianis, inquit, precibus Deum colimus. Vixit & hoc seculo sanctus Hippolytus martyr Episcopus Portuensis, qui oratione de con-

Origenes.

Clemens Alexandrinus.

Cyprianus.

Zeno.

Minutius Felix.

Arnobius.

Hippolytus Portuensis.

consummatione seculi, inter ceteros Ecclesię ritus ab Antichristo tollendos psalmorum decantationem enumerat. Ad hęc tandem tempora pertinent plures sancti, ex quorum actis illustria de horis canonicis testimonia eliciuntur. S. Chariton plures Lauras ædificauit, suisque Monachis constitutiones scripsit, pręsertim verò de psalmodia tam diurna, quam quę noctu fieret. Cum S. Basileus Episcopus Amaseę detineretur in carcere, Clerici, & Diaconi auro impetrarunt à custodibus, vt ad ipsum magnum Pontificem intrare possent, & vna cum illo diuinas preces, noctibus pręsertim canere, vt scribit in eius vita Ioannes Presbyter Nicomediensis. In actis S. Sebastiani à B. Tiburtio Pręfecti Filio quidam Torquatus reprehenditur solo nomine Christianus, quod hymnos noctu psallentibus peruigil non interesset. Matutinum officium, & horę nonæ preces in vita S. Febroniæ virginis, & martyris leguntur, quam scripsit Thomais Sanctimonialis. In actis Sanctorum martyrum Indes, & Domnæ cum alijs, qui passi sunt Nicomediæ mentio fit Christianorum, vt nocturna Officia Deo psallerent, de more in Ecclesia congregatorum.

Surius 28. Septembr.

Ioannes Nicomediens.

Surius 20. Ian.

Thomais Sanctimonialis.

Surius 27. Decēb.

4 Quartum seculum exhibet nobis Eusebium Cæsariensem passim in ecclesiastica historia; & Pachomium Abbatem, qui regulam, & modum psallendi accepit ab Angelo; Magnumque Antonium, qui plura monasteria instituit plena choris psallentium.. Quid Athanasium commemorem, quid Basilium, quid Gregorium Nazianzenum? Primus libro de virginitate, siue de meditatione; Sol oriens, inquit, videat librum in manibus. Post tertiam synaxes conficies, quoniam ea hora defixum est lignum crucis. Sexta hora absolues deprecationes cum psalmis, ploratu, & supplicationibus, quoniam hac hora pependit Filius Dei in cruce. Nona hora rursum in hymnis, & glorificationibus eris, quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum. Duodecima hora maiorem, & longiorem facies synaxim. Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Matutino tempore hunc psalmum dicito, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo*, & *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Idem Apologia ad Constantium Imp. agit de precationum synaxi, deque vigilijs, & pernoctationibus. Basilius easdem horas celebrat in regulis fusius disputatis quæstione 37. & sermone primo de institutione monachorum, qui alijs

Eusebius Cæsariēsis.

Pachomius Abb.

Antonius Magn.

Athanasius.

Basilius.

D est

est sermo quartus exercitamentorum pietatis; epistola item 69. ad Neocæsarienses; & epistola prima ad Gregorium Theologum; Ecquid beatius, ait, quam hominem in terra concentum Angelorum imitari? ineunte statim die in orationes ire? in hymnis, & canticis creatorem venerari? Ipse verò Theologus oratione habita coram CL. Episcopis, & oratione prima aduersus Iulianum, & secunda in pascha, psalmodiarum concentus, nocturnas vigilias, & alternas modulationes commendat, & oratione vndecima de laudibus Gorgoniæ sororis, O noctes insomnes, exclamat, & psalmorum cantus, & stationem, ex die in diem desinentem! ò Dauid, quam tu pijs duntaxat animabus haud prolixè cecinisti; In carminibus verò tanquam de re notissima sic canit,

Gregorius Nazianzenus.

Iamb. 18.

——— *sed quod omnibus notissimum,*
Noctunè cernis vt canat laudes Deo
Natura vterque sexus oblitus sua?
Quot, quamque sancti? cernis angelicum chorum,
Qui nunc simul, nunc vocibus alternis canit?

Ephrem Syrus.

Consentiunt alij Patres. S. Ephrem Syrus sermone de beatitudinibus, horæ tertiæ, sextæ, nonæ, vespertinæ, & matutinæ mentionem facit: & Parænesi 19. & 21. morem surgendi nocturno tempore ad celebrandas diuinas laudes vsitatissimum semper fuisse asseuerat. Gregorius Nyssenus epistola ad Olympium monachum, quæ est, de vita sororis eius Macrinæ, assiduam psalmorum decantationem inter præcipuas sanctimonialium exercitationes recenset, speciatim verò vespertinas preces, & nocturnas vigilias celebrat. Cæsarius in Dialogis de fide catholica; Peculiariter, inquit, à sacro cœtu Christigeræ Ecclesiæ nostræ vsurpatur septenaria beneficentia; septies enim in die laudaui te, ait Dauid auctor carminum diuinorum. Gaudentius Episcopus Brixianus vigiliarum meminit primo, & quarto sermone: psalmorum, hymnorum, & canticorum spiritualium sermone octauo, & nono, specialiter verò sermone nono ait; Lectiones diuinas aure percipimus, ore Dñum cõfitemur, laudamus, benedicimus, obsecramus, manus supplices ad cœlum tẽdimus, pedibus ad ecclesiam currimus, & vnam Trinitatis Deitatem flexis ad terram genibus adoramus. Theophilus Alexandrinus epistola prima paschali circa finem hymnos commemorat in ecclesiastica congregatione Domino decantatos. Hymnos item matutinos, & psalmos ad

Gregorius Nyssenus.

Cæsarius dial. 4. interrog. 191.

Gaudentius.

Theophilus Alexandrinus.

ad lucernam decantatos laudat Epiphanius in compendio omnium hæresum: atque ipsum in suo monasterio tertiam, sextam, nonam, & vesperas more maiorũ instituisse libro quinto de vitis Patrum inuenio. Palladius in historia Lausiaca narrat de monte Nitriæ, in quo viuebant quinque millia monachorum tempore Magni Antonii, circa horam autem nonã, inquit, licet stare, & audire in vnoquoque monasterio hymnos, & psalmos Christo canentes, & preces ad hymnos emittentes, adeò vt existimet quispiam se sublimè elatum transmigrare in paradisum delitiarum. Astruit vigilias Hilarius ad psalmũ 118. ad illum versiculum, Memor fui nocte nominis tui Domine: itemque Ambrosius ibidem, & tractatu ad Virginem lapsam, & sermone 151 qui est in die Cinerum, aliasque horas enumerat libro tertio de Virginibus. Paulinus Nolæ Episcopus libro tertio de vita S. Martini sic canit.

Epiphanius.

lib. 5. de vitis PP. libello 12. num. 6.

Hist. Lauf. cap. 7.

Hilarius.

Ambrosius.

Paulinus.

——————Vigil ocius omnis
Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
Aduolat, & sanctis solatia quærit in hymnis,
Quæ pellant segnes vegetato corpore somnos,
Canticus, & sacris nocturna silentia vincant.

Dicebant Donatistæ Ecclesiam apud ipsos tantum esse. Redarguit eos libro secundo contra Parmenianum S. Optatus Mileuitanus ex psalmo, qui præcipit laudari Dominum à solis ortu vsque ad occasum, & ait. Numquid pagani extralegales possunt cantare Deo, aut laudare nomen Dei, & non sola Ecclesia, quæ in lege est? Quam si apud nos tantummodo esse diciti s, fraudatis aures Dei. Si vos soli laudatis, totus tacebit orbis, qui est ab ortu solis vsque ad occasum. Clausistis ora omnium Christianarum gentium: indixistis silentium populis vniuersis Deum per momenta laudare cupientibus. Igitur si & Deus debitas sibi laudes expectat, & vt sonent Spiritus sanctus hortatur, & totus orbis quod debet paratus est reddere, ne fraudetur Deus: etiam vos ipsi laudate cum omnibus, aut quia noluistis esse cum omnibus, soli conticescite. Aurelius Prudentius hymno primo Καθημερινῶν noctis vigilias concelebrat, & hymno ad incensionem cerei Paschalis, vel, vt habent aliæ impressiones, ad incensionem lucernarum, ait:

Optatus Mileuitanus.

Prudentius.

Nos festis trahimus per pia gaudia
Noctem conciliis, votaque prosperè,
Certatim vigili congerimus prece.

Extructoque agimus liba sacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus,
Quæ suffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natatibus
Lucem perspicuo flamma iacit vitro.

Sed omittamne hoc seculo clarissimos viros Hieronymum, & Chrysostomum? Hic ad psalmum 118. ad versum, Septies in die laudem dixi tibi: optimi quique viri, inquit, ac pietate præditi quouis die stationem ad Deum septies faciunt. Primum scilicet noctu vigilantes, quod etiam diluculum appellamus. Deinde ad solis exortum Deo, qui diem inuexit, gratias agunt. Hora tertia cum Spiritus sanctus ad Apostolos accessit: Sexta, cum Christus Deus noster carne cruci affixus est, ac chirographum illud, quod nobis contrarium erat, deleuit: Nona cum cruorem effudit, ac spiritum tradidit, nosq; à diaboli dominatu liberauit. Ad solis occasum, quod etiam lucernarium appellamus, quia tunc ob diei transitum Deo gratias agimus. Postremò cum ad somnum nos conferimus. Quæ quidem omnia in vnum collecta septenarium efficiunt. Idem homilia 59. ad populum Antiochenum postquam celebrauit vigilias nocturnas, ad quas monachos surrexisse asserit ante diem cum gallus cantauit, rursum facto die matutinas orationes, & hymnos commemorat, tum tertiam, sextam, nonam, & vespertinas preces. Et in quatuor partes, inquit, diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, psalmodijs, & hymnis Deum venerantur. Vespere facto mensam petunt, deinde parum sedentes, vel potius hymnis omnia concludentes in suo quisque lectulo requiescunt. Et homilia 14. in primam ad Timotheum describēs vitam monachorum post nocturnas preces laudes matutinas enumerat, itemque tertiam, sextam, nonam, & vespertinam synaxim. Hieronymus autem epistola octaua ad Demetriadem; Præter psalmorū, inquit, & orationis ordinem, quod tibi hora tertia, sexta, nona, ad vesperum, media nocte, & mane semper est exercendum, statue quot horis sanctam Scripturam ediscere debeas. Et epistola 22. ad Eustochium, Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoq; & vesperam nemo est, ait, qui nesciat: noctibus bis, terque surgendum. Legendus item est epistola 27. quæ est epitaphiū sanctæ Paulæ: & in caput sextum Danielis.

Chrysostomus. Hieronymus.

5 Quinti seculi agmen ducit Augustinus. Sat dictum solo no-

Augustinus.

lo nomine. Vigiliarum meminit sermone 2. 56. & 140. de tẽpore: & initio concionis ad Catechumenos, tomo sexto, & homilia 26. inter quinquaginta: quibus sermone 55. tertiam, sextam, & nonam; sermone verò 251. & libro 22. de Ciuitate Dei cap. 8. vespertinas preces adiungit. Libro autem nono confessionum, vigiliarum, hymnorumque à D. Ambrosio institutorum concentum laudat, itemque epistola 119. ad Ianuarium, quæ est de ritibus Ecclesiæ, & alibi passim. Sequitur Ioannes Cassianus rerum monasticarum diligens scriptor, qui libro secundo, & tertio de institutis cœnobiorum horarum canonicarum ritum, & modum accuratè describit, tertiæ scilicet, sextæ, & nonæ, vespertinarum, & nocturnarum precationum, matutinæ laudis, & primæ, quam alteram matutinā vocat, & suo tempore in suo Bethleemitico monasterio institutam tradit. Nec desunt alij Patres, & scriptores insignes huius seculi. Petrus Chrysologus laudat vigilias sermone 24. & 39. itemque diurnas orandi horas sermone 21. Synesius Episcopus hymno primo matutinos, vespertinos, & nocturnos hymnos offert Deo. Victor Vticensis libro secundo Vvãdalicæ persecutionis Clericos describit hymnos nocturnos psallentes: & libro tertio Hunnericum regem, cum in exiliū egisset catholicos Episcopos, & sacerdotes, legem tulisse narrat, vt non psallerent, neque orarent: nec codicem ad legendum in manibus gestarent. S. Cæsarius Arelatensis in regula monastica S. Teridio tributa ritum psallendi in noctibus sic ordinat; Vigilias à mense Octobri vsque ad Pascha duos nocturnos faciant, & tres missas: ab vna missa legat frater tria folia, & orate; legat alia tria, & orate; legat alia tria, & leuet se. Dicite antiphonam, responsorium, & aliam antiphonam; antiphonas ipsas de ordine psalterij. Post hæc dicant matutinos directaneum, ***Exaltabo te Deus meus rex***; deinde ***Confitemini***, inde ***Cantemus Domino***, ***Lauda anima mea Dominum***, Benedictionem, ***Laudate Dominum de cœlis***, ***Te Deum laudamus***, ***Gloria in excelsis Deo***, & Capitellum. Omni Dominica sic dicatur. Sidonius Apollinaris epistola 17. libri 5. Cultu, ait, peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi, clericique psalmicines concelebrauerant, quisque in diuersa secessimus, non procul tamen, vt pote ad tertiam prǽstò futuri, cum Sacerdotibus res diuina facienda. Simeon Metaphrastes in vita S. Theodoræ Alexandrinæ, quæ Zenone impe-

Cassianus.

Petrus Chrysologus. Synesius.

Victor Vticensis.

Cæsarius in regula num. 19. & 20.

Sidonius Apollinaris.

Metaphr. apud Surium 11. Septẽbris. imperante virili habitu induta in monaſterio vixit, Docet, inquit, eam Abbas de more pſallere debere, veſpertinam, & matutinam glorificationem quotidie peragere, nec horarum vllam prætermittere. Ipſa quoque moritura puerum ſic inſtruebat. Conſuetas preces numquam neglexeris, neque horas, quæ ſunt conſtitutæ fratribus ad conueniendum, matutini, inquam, tertiæ, ſextæ, nonæ, & veſperarum. Narrat Nilus Monachus ſanctos Patres in Sina à barbaris trucidatos ſummo mane, cum paulò ante deſijſſent hymnos cantare. Meminit veſpertinæ pſalmodiæ in vita S. Seuerini Eugippus Abbas. In Monaſterio S. Theodoſij Cœnobiarchę, ſepties in die varijs linguis hymnodiæ regula peragebatur. Poſſem alia multa ex vitis Sanctorum, qui hoc ſeculo vixerunt, adferre: itemque ex hiſtoria Lauſiaca Palladij, ex Socrate ſimiliter, & Sozomeno, qui ad præſens quoque ſeculum pertinent; ſed pergo conſulens breuitati.

Nilus monachus.

Eugippus Abbas. Metaphraſtes.

Palladius. Socrates. Sozomenus.

6 Sexto ſeculo horarum canonicarum aſſertor erit, & teſtis, vnus pro mille, ſanctiſſimus Monachorum Patriarcha Benedictus, qui omnium iuſtorum ſpiritu plenus, quantus fuerit in ſtudio diuinarum laudum propagando à capite octauo, vſque ad vigeſimum ſuæ regulæ luculenter oſtendit: ſed de officij monaſtici ordinatione fuſius infra ſuo loco. Meminit autem Sanctus Benedictus omnium partium tam maiorum, quam minorum cuiuſque officij, cæteriſque horis completoriũ adiunxit, quod ab ipſo inſtitutum eſt, vt capite vndecimo demonſtrabimus. Huius diſcipulus Gregorius Magnus ad ſeptimum ſeculum ſpectat, cuius laudes in ſacramentario, & cantu, quem ab ipſo auctore Gregorianum vocamus, manifeſtæ ſunt. Cæterum hîc ſiſto gradum. Quid enim adhuc egemus teſtibus? Dicam cum Vario iudice apud Tullium: Aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit. Paucis annis poſt Gregorium vixit Iſidorus Hiſpalenſis, cuius ingenioſum laborem in explanandis Eccleſiaſticis officijs ſequuti ſunt poſtea haud cõtemnenda induſtria Alcuinus, Amalarius Fortunatus, Rabanus Maurus, Vvalfridus Strabo, Rupertus Abbas, Hugo de S. Victore, & alij recentiores, qui per latiſſimũ hymnodiæ pelagus plenis eloquentiæ velis ſpatiantur.

Benedictus.

Greg. Magnus.

Cic. 2. de finib.

7 Sacra igitur pſalmorum modulatio æquales cum Angelis ſortita natales creuit ſub Patriarchis, nouo viguit iuuentæ flore, non ſub Pelagio ſecundo, ad quem inſigni errore

precis

precis horariæ institutionem refert Polidorus Virgilius, sed nascente Ecclesia Apostolorum decretis stabilita. Et quidem nocturnas vigilias, laudes matutinas, tertiam, sextam, nonã, & vesperas iam ab ipsis Apostolorum temporibus in vsu fuisse ex supracitatis testimonijs constat. Ex veteri quoque testamento multum momenti habet antiquitas illa matutini, & vespertini sacrificij: itemque illud, quod in mundi creatione vesper dumtaxat, & mane commemorantur, vt Rupertus Abbas obseruat. Prima verò tempore Cassiani, Completorium autem ex Diui Benedicti institutione initium habuerunt. Auctor vitæ S. Guduuali Archiepiscopi, & Eremitæ horas canonicas Christi, & Apostolorum auctoritate institutas dicit, quas vir sanctus recitaturus cum dixisset, ***Deus in adiutorium meum intende***, Angeli subiunxerunt, ***Domine ad adiuuandum me festina***: & sic totum officium alternis vicibus cum viro Dei expleuerunt. Porrò successu temporum tantum fuit in Ecclesia diuinæ psalmodiæ studium, vt nec diminui amplius, nec augeri posse videatur. Scribit Palladius oculatus testis ciuitatem se vidisse, in qua cum plura essent monasteria, quam profanæ domus, in omnibus vicis, & angulis diuinæ laudes cantabantur, vt ex vna ciuitate vna facta cerneretur Ecclesia. Metaphrastes apud Surium auctorem Acœmetarum fuisse tradit Alexandrum Abbatem, qui cum prius Byzantij exerceretur in templo magni martyris Menæ, postea in ipso ostio Pôti venerandum statuit monasterium, in quo nouam quidem, sed longè omnium pulcherrimam legem imposuit, vt hymnorum ad Deum numquam interrumperetur perpetuitas; Sed per vices mutatis ministris hæc numquam silens, & numquam conquiescens tribueretur Deo glorificatio. Mortuo verò Alexandro successit Ioannes, qui in regione Bythinorum aliud excitauit monasterium ἀκοιμήτων, id est, non dormientium. Ioãni successit Marcellus, qui in plura cœnobia idem studium inuexit. In regia autem vrbe Constantinopoli simile monasterium constructum fuisse scribit Nicephorus, in quo perpetuis carminibus numquam non hymni Deo canebantur, sodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus diuisa. Nec caruit occidens hoc instituto. Bernardus enim in vita Sancti Malachiæ postquam de multitudine monasteriorum Hyberniæ, & Scotiæ loquutus est; Ex quibus, inquit, ad has nostras Gallicanas partes S. Columbanus ascendens Luxouiense con-

struxit

Polid. virg. de inu. rerum lib. 6. cap. 2.

Rup. de diu. off. lib. 1. cap. 9.

apud Surium 6. Iunij.

Pallad. in histor. Lausiaca.

Sur. 29. Decemb.

Niceph. hist. eccl. lib. 3. c. 23.

struxit monasterium factus ibi in gentem magnam. Aiunt tā magnam fuisse, vt succedentibus sibi vicissim choris continuarentur solemnia diuinorum, ita vt ne momentum quidē diei, ac noctis vacaret à laudibus. Diu etiam viguit in monasterio Agaunensi Thebæis martyribus sacro hæc incessabilis psalmodiæ ratio à sancto Sigismundo rege & martyre instituta, vt in historia Francorum Gregorius Turonensis testatur; Libro quoque de gloria martyrum assiduum, & quotidianum psallentium à prædicto Rege ibidem institutū affirmans. Ab Agauno verò hæc psallendi regula in alias partes diffusa est, nam vt refert Aimonius libro tertio de gestis Francorum, Gūtramnus rex basilicam ædificauit, in qua monachi iugiter psallerēt, prout rex Sigismundus in Agauno instituerat. Qui videlicet psallēdi ordo, ait ille, etiam ad sepulchrum S. Martini antiquitus celebrabatur: & à B. Germano in monasterio S. Vincentij seruari iussus, nec non in monasterio S. Dionysij à Dagoberto rege agi præceptus est. Quo Dagoberto regnante S. Amatus Abbas monasterium Virginum construxit, quas in septem turmas distributas noctu diuque per vices sine intermissione psallere voluit, ita vt semper duodecim Virgines in vnaquaq; turma essent. Teste item Fulberto apud Surium sub disciplina Sancti Aichardi Abbatis viuebant in vno cœnobio nōgenti monachi diuinis laudibus iugiter incumbentes: ex his vna die obierunt quadringenti quinquaginta à Deo præmoniti, quorum vna pars hora tertia, pars altera hora sexta, pars tertia hora nona, pars quarta hora vespertina decessit. Narrat Hieronymus Emser in proœmio vitę S. Bennonis Episcopi, Clericos Ecclesiæ Misnensis in varias classes distributos iugiter psallere consueuisse die, ac nocte; quam perennem laudationem Ernestus, & Albertus fratres Saxoniæ Principes, & Misnię Marchiones fundarunt. Sunt & aliæ multæ eiusmodi Ecclesiæ, in quibus olim iugis psalmodia exercebatur: nam, vt in Orientem regrediar, monasterium S. Publij describit Theodoretus in Philotheo, in quo hymnos matutinos, & vespertinos decantabant monachi primo Græci, deinde Syri, vtrique propria lingua sibi succedentes. Describens quoque monasterium Zozimæ Sophronius Episcopus in vita S. Mariæ Aegyptiacæ, Psallentia, inquit, ibi erat incessabiles totius noctis habens stabilitates. Tū Oxyrynchus dicta est ciuitas in Thebaide, in qua per omnem partem die, ac nocte hymnos, & laudes

Greg. Turon. hist. Franc lib. 4. c 6. & de glor. mart. cap. 75.

Aimon. de gestis Franc. l. 3. c. 80.

Surius 13. Septēbris.

Fulbert. cap. 17. vitæ S. Aichardi, apud Sur. 15. Septemb.

Hier. Emser. apud Sur. 16. Iun. c. 7.

Theod. Philoth. cap. 5.

Sophronius lib. 2. de vitis Patrum cap. 4.

des

des Deo referebant viginti millia virginum, & decem millia monachorum. Etiam in ordine nostro Cisterciensi quædam cœnobia fuisse legi, quibus ex hac institutione nomen inditũ fuit, nam laus perennis, & iugis laus vocabantur, quod in eis perenni successione diuinæ laudes celebrarentur. Aemulabãtur nimirum antiquiores monachi supernæ Hierusalem gaudia, per cuius vicos festiuum Alleluia numquam interruptis concentibus cantatur. Nam, vt optimè Augustinus; Cum post istas corruptionis angustias habitabimus in domo Dei, tota vita nostra non erit nisi laus Dei. Recedente necessitate omnia negotia necessitatis intercidunt, quoniam non erit quid ibi agatur. Non dico die, ac nocte, vbi nox non est; sed toto die, cum vnus dies est, non erit quid ibi agamus, nisi laudemus quem diligimus, quia tunc & videmus. Modo non visum desideramus, & laudamus: tunc visum quod amamus, quomodo laudabimus? sine fine erit laus, quia sine fine amor. Aug. in psal 141.

8 Longum esset retexere quam sublime, quam diuinum sit opus diuinis quotidie laudibus vacare; hymnis, & canticis spiritualibus exercere seipsum, & beatorum in terris felicitatem imitari, sicut scriptum est, *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te*. Placet hic Antiochi sanctissimi monachi verba dedisse. Psalmodia, inquit, est opus incorporearum virtutum Deo administrantium, & indiuulsè adsistentium, iuxta quod dicitur, *Laudate Dominum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius*. Hoc opus competit & hominibus, omnis enim spiritus laudet Dominum. Monachis autem peculiari quadam prærogatiua, vel in primis conuenit, quod institutum vitæ prorsus Angelicæ delegerunt. Suffragatur Antiocho Cyrillus Hierosolymitanus his verbis. Propterea traditam nobis hanc Seraphicam Theologiam Sanctus, sanctus, sanctus recitamus, vt in illa cœlesti hymnodia cum supramundana militia communicemus per huiusmodi hymnos nos sanctificantes. Scribit Philo magis gaudere Deum puris mentibus, quæ hymnos offerant in gratiarum actionem, quam Hecatombis. Ad hoc enim, teste Chrysostomo, creatus est homo, vt laudet Deum. Nihil à nobis, ait ille, æquè requirit Deus, ac laudes, & gratiarum actiones; propterea rationales nos fecit, & à brutis lingua discreuit, vt eum laudemus, & iugiter glorificemus. Sed de psalmodiæ excellentia ne plura hic scribam, fecit vir omnium li-

Psalm. 83.

Antiochus hom. 105. quæ tota est de psalmodia.

Cyrill. catech. 5.

Philo lib. de vict. offerenda.

Chrys. in ps. 116.

Anaclet. Siccus. terarum gloria illuſtris Anacletus Siccus, qui vniuerſa de genere hoc elegantiſſimè pertractauit edito inſigni opere de Eccleſiaſtica hymnodia, eiuſque vſu, & præſtantia.

9 Vtinam poſſem, Deus meus, vera iucunditas cordis mei, vtinam poſſem laudare te tam excelſa voce, tam pura mente, ſicut vnquam laudatus es ab aliqua creatura tua in cœlo, & in terra. Vtinam poſſem omni momento vacare tibi, & à laude tua nunquam ceſſare. Vbi eſt enim bonum meum, & lætitia mea, vbi pax, & requies animæ meæ, niſi in laude creatoris mei? Sed quomodo potero te dignè laudare, qui nec te ſatis mirari dignus ſum? Nam ſocordia depreſſus ad te, qui iuſtus es, ipſe non iuſtus erigi nequeo: & cum adhuc ſimulacra mundi huius circumferam, vel inuitus ad terram allidor: neque ſpecioſa laus eſſe poteſt in ore peccatoris. Verumtamen ante te eſt omne deſiderium meum, & multiplex gemitus cordis mei pro defectibus meis. Suſcipe igitur ardẽtiſſimum deſiderium languẽtis animæ meæ in laudem, & gloriam nominis tui. Suſcipe vota cordis mei in holocauſtum matutinum, aſcendat oratio mea ad te, ſicut incenſum veſpertinum: da ſermonem rectum, & bene ſonantem in os meum, vt placeant verba mea, & hæ qualeſcunque lucubrationes meæ in conſpectu tuo in æternum.

10 Poſſem hoc loco acriori ſtylo aduerſus quoſdam Anonymos inuehi, qui ementito Theologi nomine, vt facilius deciperent ſimpliciores, auſi ſunt publicam horarum canonicarum recitationem irridere, & calumniari. Aiunt ſuperuacua eſſe tot officia, ad honeſtam dumtaxat religioſorum alioquin otio, & inertia languentium occupationem adinuenta. Nunc in Eccleſiæ vtilitatem, in ſtudia literarum, in præſtantiſſima charitatis opera diu noctuque incumbentibus quid opus cantu, & pſalmodia? Quaſi verò omnium Ordinum religioſi viri choro iugiter mancipati non infinita pietatis opera exercuerint, non plura poſteris reliquerint doctrinæ monumenta. Nuſquam ſancti Patres officij diuini ſolemniter recitandi cauſam deſignant otioſorum occupationem. Aliæ illis cauſæ. Nec ſe otioſos nuncupari patientur tot Eccleſiæ proceres, tot præſules, & antiſtites, tot primæ notæ Theologi, tot ſanctitate inſignes viri, tot illuſtres dominici agri cultores, qui in Deo dicatis cœnobijs non ſine proximi ædificatione, & animarum fructu vixerunt, & viuunt: non tot preſ-

byteri,

byteri, & Ecclesiarum cathedralium canonici & scientia, & natalibus illustrissimi, non ipse summus Pontifex Ecclesiæ Catholicæ caput, non Cardinales, non Reges, & Principes, qui omnes summo studio hunc morem statis horis publicè psallēdi ab ipsius Ecclesię incunabulis ad hanc nostram senescētem ætatem coluerunt, laudarunt, frequentarunt, semperq; laudabunt, & frequentabunt, donec Antichristi tyrannis omnē Dei cultum à fidelibus tollat. Sectarios tanta intemperie Ecclesiasticum cantum irridere non miror: solemne illis est omnem pietatis speciem, omnem religionis maiestatem euertere. At inter Catholicos, inter eos qui se Theologos nuncupant, homines reperiri, qui antiquissimos Ecclesiæ ritus, qui sanctissimam psallendi disciplinam, si non omnino tollere, at saltem dignitatem eius minuere, præstantiam eleuare conentur; profectò non crederem, ni typis euulgatæ scriptiones id euidenter ostenderent. Psalmodiam igitur nihili æstiment fideles, quæ maximas Dei laudes continet, nostræ religionis arcana commemorat, contemplationem nutrit, gignit amorem, perfectam orandi formam exercet, dæmones fugat, lætificat Angelos, delitias spirituales subministrat, & quamdā in terris cœlestis gloriæ felicitatem repræsentat? *Væ retroactis* seculis, quæ istos Theologos non tulerunt, vt admonerent Ecclesiam, ne tot cantibus, & prolixis precibus fatigaretur. Sed parco verbis. Latitant, quia malè agunt, aduersarij. Nolo ego cum laruis, aut instar illius Cyclopis apud Homerum cum nemine luctari. Porrò de ortu, & excellentia sacrosanctæ Psalmodiæ iam diximus: nunc dicendum, quæ causæ à sanctis Patribus assignentur, ob quas certæ horæ ad psallendum Deo fuerint institutæ.

CAP. II.

Quibus de cauſis certæ quædam horæ ad pſallendas Deo laudes fuerint inſtitutæ.

§. I.

Varia nomina horarum canonicarum explicantur. Cur diuina myſteria ſymbolis, & allegorijs occultarint antiqui.

CERTOS hymnos, certamque rationem publicè laudandi Deum primi patres Eccleſiæ diuinum officium nuncuparunt. Vocant enim officium latini idiomatis profeſſores, id quod quiſque debet efficere, habita ratione locorum, temporũ, & perſonarum. Inde titulum de Officijs acceperunt libri tres Ciceronis, totidemque Ambroſij Præſulis Mediolanenſis. Eſt etiam officium apud Suetonium honor, vel obſequium: Aſſidentem, inquit, coniurati ſpecie officij circumſteterunt. Dicitur autem officium vna immutata litera ob decorem ſermonis, quaſi efficium ab efficiendo, vt notat Ambroſius. Quia verò in diuinis laudibus id omne continetur, quod nobis faciendum eſt erga Deum, eaſque ſtatis horis perſoluentes debitum ſeruitutis obſequium ſupremæ maieſtati impendimus, ideò ſub hac duplici acceptione Dei laudibus officij nomen impoſuerunt antiqui. Alij horarias preces curſum diuinum vocarunt, vel à curſu ſolis deſumpto vocabulo; vel quia legendo, & cantando percurruntur. Sanctus Columbanus regulæ ſuæ caput ſeptimum inſcripſit de curſu: S. Bonifacius epiſtola 17. ſpeciales horas, & curſum Eccleſiæ cuſtodiant: Gregorius Turonenſis, exurgente Abbate cum monachis ad celebrandum curſum: Fortunatus Pictauienſis Epiſcopus in vita S. Germani, S. Germanus iter agẽs ſemper nudo capite curſum recitauit, etiamſi nix, aut imber vrgeret: Idem in carminibus:

Carmine Dauidico diuina poemata pangens

[Margin notes: Suet. in Cæſar. — Ambroſ. de off. lib. 1. cap. 8. — Columban. reg. cap 7 — Bonifac. ep. 17. — Greg. Turon. l. 1. de glor. martyrũ cap 11. — Fortunat. cap. 79. vita S. Germani. — Idem lib. 2. ep. 10.]

Cur-

Cursibus assiduis dulce reuoluit opus.

A Græcis officiũ canon dicitur: Basilius in regulis breuioribus; Si quis non occurrat adesse canoni psalmodiæ: Io. Moschus in prato spirituali, post canoné, quod latinus vertit post officium: S. Antiochus, Psalmodia nostra canon appellatur: sicut agricola nisi suum canonem plenum, & bonum reddiderit, in carcerem conijcitur, donec integrum persoluat debitum; ita cõtinget monaco, si per oscitantiam sibi præscriptum canonem transmiserit. Dicitur etiam synaxis passim apud Cassianum à verbo συνάγειν quod est colligere, seu cõgregare, quia ad psallendum colliguntur in vnum, & congregantur Religiosi. Eodem sensu à S. Pachomio in regula dicitur collecta: & in vitis Patrum narrat Ruffinus pulsasse Diabolum aliquando nocturno tempore ad ostium cellulæ Macarij iunioris, & dixisse; Surge abba Macari, & eamus ad collectam, vbi fratres ad vigilias congregantur: & infra; Nulla sine nobis collecta agitur, nullaque congregatio monachorum. In concilio Agathensi Missa nuncupatur his verbis, in conclusione matutinarum, vel vespertinarum missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur. Ab alijs Psalmodia, Agenda, & solemnitas dici solet. Sanctus autem Benedictus insigni prænomine vocat officium diuinum opus Dei, opus nimirum, quod erga Deum deuotæ mentis actione præstare debemus; opus illud, de quo scriptũ est, *Opus iusti ad vitam*, & alibi: *Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter*. Et quia maiores nostri tempus, & horas, quibus prædictum officium persoluendum est, Ecclesiasticis canonibus diffinierunt; ideo canonicas horas appellamus constitutis horis regulariter celebrandas. Quam institutioné non temere, nõ inconsultò sancitã secretiores causę, symbolicæ rationes, ac solis sapientibus reuelata mysteria cõsecrarũt.

Basil. reg breu. 147
Prat. sp. cap. 27. & 40.
Antioch. homil. 105.
Cass. lib. 2. c. 10. & coll. 15. cap. 1.
lib. 2. de vitis pp. cap. 29.
Concil. Agathen. cap. 30.
Bened. reg. c. 43. & 47.
Prou. 10. 16. Hier. 48. 10.

2 Visibilibus enim imaginibus ad diuinas intelligentias pro virium nostrarum modo conscendimus, teste Dionysio Areopagita. Neque aliter fas erat infirmitati nostræ lucere diuinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum opertũ, & his quæ nobis familiaria sunt vestitum, quia iuxta Domini sententiam illicitum est proijcere ante porcos mundam, & luciformem venustatem inuisibilium margaritarum. Negabat Plato secretiora mysteria ijs communicari debere, qui animo purificati non essent, ne immunda multitudo eorum sanctitatem contraria, aut falsa interpretatione corrumperet. Hipparchus

Dion. Areop. de Eccl. hier. cap. 1. & de Cæl. hier. cap. 1.

Clem Alex. lib. 5. strom.

parchus Pythagoricus, teste Clemente Alexandrino, expulsus è schola fuit, quod magistri præcepta apertè scripsisset, eique tamquam mortuo columnam imposuerunt. Lysidis hac de re elegantissimam epistolam ad ipsum Hipparchum refert Bessarion Cardinalis, eamque commemorat Iamblichus. Quot fabulæ, & allegoriæ ab antiquis fuerunt inuentæ, vt earum inuolucro sublimiorem philosophiam occultarent? Metrodorus Lampsacenus, de quo Diogenes in Anaxagora, & Tatianus oratione contra Græcos meminere, totum Homeri poema ad allegorias traxit, quem Proclus, & Eusthathius sunt imitati. Strabo autem libro primo Geographiæ aduersus Eratosthenem id euincit: idemque prudentissimus scriptor Plutarchus, & Leo Hebræus eroticus doctor asseuerant. Heraclides quoque Ponticus initio libri allegoriarum in Homerum, si quis, ait, citra philosophicam contemplationem, & allegoricũ sensum Homeri carmina accipiat, non alius vtique fuerit Homerus, quam Salmoneus, & Tantalus, intemperantia linguæ, qui morbus est turpissimus, laborans. Legendus item de hac re Porphyrij libellus de Antro Nympharum, quem latinũ fecit vir clarus & abstrusiori sapientia singulariter præditus Lucas Holstenius. Aenigmatum sunt omnia referta, inquit Tyrius, tam quæ Poetæ, quam quæ Philosophi enunciant: Quod enim humanæ imbecillitatis captus manifestè percipere non potest, eius est fabula modestior interpres. Heraclitus Ephesius, vt Laertius testatur, librũ de natura ex industria obscurius scripsit, ne si à vulgo passim legeretur, contemptibilis esset. Dominus Iesus, cum esset sapientia æterna, loquebatur in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis, ne diuina secreta passim omnibus paterent, & facilè intellecta vilescerent. Scribit Ignatius ad Trallianos se abstrusiora illis non scribere, metuo enim, ait, ne vim mysteriorum minimè capientes strangulemini. Sacra mysteria, inquit Gregorius Nazianzenus, apud abiectos non sunt explicanda: idem enim est, ac si quis imbecillæ auri tonitrui sonum, & solem infirmis oculis, & lacte adhuc vtentibus solidum cibum committat. Rabbi Moyses Aegyptius in libro, quem Directorem perplexorum inscripsit, siue de dubijs perplexis veteris testamenti, docet sapientes prohibuisse, ne quis arcana legis patefaceret. Nicetas in fine commentarij ad orationem 40. Nazianzeni, Fidei, inquit, mysteria, quæ magis recondita sunt apud profanos

Bess adu. calumn. Plat. lib. 1. cap. 2. Iambl. de vita Pythag. lib. 1. c. 17.

Strabo 1. Geogr.

Plut. lib. de aud. poet.

Leo dialog. 1. de amore.

Heracl. lib. Allegor. in Homerũ

Max. Tyr. ser. 29.

Laert. de vitis Philos. lib. 9.

Matth. 13.

Ignat. epist. 5.

Nazianz. or. 44.

R. Moyses lib. 3. cap. 1.

Nicet. ad or. 40. Naz. num. 51.

ſanos homines, tecta, & occulta habebis, atque inuiolata cuſtodies non aliter atque ea, quæ impreſſa ſigillo ſeruantur. Ipſi reges maieſtatem imminui, & vulgari olim putabant, vt verbis vtar Latini Pacati, niſi eos intra repoſitum palatinæ ædis incluſos, tamquam aliquod Veſtale ſecretum, veneratio occulta conſuluiſſet: niſi intra domeſticam vmbram iacentes ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Solet nimirum ignoratio addere rebus auctoritatem, eaque eſt humanæ mentis imprudentia, vt quæ palam expoſita ſunt minoris faciat, quæ abſtruſa vehementer admiretur. Hinc Phalaris Agrigẽtinorum Tyrannus ad Ariphætum ſcribens; Opera tua, ait, & his quæ miſimus, & longè maioribus præmijs digna ſunt, mea autem perſcrutari noli; nihil enim in his potius, quam ſilentium ducimus. Syneſius ex philoſopho Platonico Epiſcopus catholicus vetuſtiſſimum inſtitutum eſſe arbitratur ſub vilioris argumenti ſpecie, quæ ſunt in philoſophia magna, atque præſtantia diſſimulare, vt neque quæ difficulter inuenta ſunt ex hominum memoria excidant, neque in profanum vulgus edita deprauentur. Fabulis autem veritatem occultare, inquit Saluſtius Philoſophus, inſipientes prohibet, ne contemnant: ſtudioſos vt philoſophentur compellit. Narrat Iulius Firmicus, quod cum Orpheus ſacrorum ceremonias aperiret, nihil aliud ab his, quos initiabatur in primo veſtibulo, niſi iuſiurandi neceſſitatem, & cum terribili quadam auctoritate religionis exegit, ne profanis auribus religionis ſecreta proderentur: patiuntur enim hæc omnia iacturam, cũ perditis, & deſperatis animis ingeruntur. Ideò Aegyptij in ingreſſu templorum, teſte Syneſio, Sphinges collocarunt, vt admonerent myſtica dogmata à profana multitudine inuiolata cuſtodiri debere. Nam nec lippiens oculus, ait Iſidorus Peluſiota, in ſolis orbem aciem defigere poteſt, & ſi eam defigat, fruſtra id agit: nec ſordida mens ſanctarum rerum quicquam vtiliter perſcrutari poteſt. Ozias rex, cum ſacris rebus profanas manus inijcere præſumpſiſſet, lepra percuſſus extra templum eiectus eſt. Gentiles quoque ſacris arcere ſolebant profanos, vt poetæ paſſim oſtendunt. Virgilius enim ſic canit.

———— Procul, ò procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.

Et Silius Italicus:

Parcite pollutis contingere vincula palmis,

[Margin notes: Lat. Pac. Drepanus in Panæg. Theodoſij. — Phalaris epiſt. 16. — Syneſius præf. libri de Inſomnijs. — Saluſt. lib. de Dijs, & mundo cap. 3. — Iul. Mat. Firmicus præf. lib. 7. Matheſ. — Syneſ. de regno, & Pierius lib. 6. Hieroghlyph. cap. 12. — Iſid. Pel. lib. 6. ep. 304. — 2. Paral p. 26. — Virgil. 6. Aeneid. — Sil. Ital. lib. 17.]

Et procul hinc, moneo, procul hinc quæcunque profana.

Calph. eclog. 2. Titus quoque Calphurnius:

——*Ite procul, ſacer eſt locus, ite profani.*

Ouid. 1. Faſt. Ouidius item in Faſtis:

Innocui veniant, procul hinc, procul impius eſto.

Stat lib. 3. Sylu. Et Statius Papinius in Syluis:

——*Procul hinc, procul ite nocentes.*

Quò etiam pertinet illa Mimotum γνώμη

Sordere vis diuina? vulgo fac palam.

3. Τὰ μυστήρια ἀπὸ τοῦ μύειν, quod eſt os claudere, dicta ſunt, quod nequaquam reuelari debeant his, qui ſacris non ſunt initiati. Omnibus autem myſterijs ſilentij fidem olim adhibitam (Tertull. apolog. cap. 7.) Tertullianus in Apologetico, & initio libri contra Valentinum demonſtrat. (Ariſtid. in eleuſ.) Ariſtides in Eleuſinio eos arguit, qui indignè myſteria euulgant. (Apul. lib. 3.) Apuleius in Mileſijs; Sacris pluribus initiatus noſti, ait, ſanctam ſilentij fidem. (Chryſ. ad Coloſſ. or. 5.) Myſterium, inquit Chryſoſtomus, eſt quod nemo nouit, quod eſt admirabile, quod eſt abſconditum. (Ambroſ. lib. 6. de Sacramentis.) Ambroſij ſententia eſt ineffabilibus myſterijs nullam rem magis quadrare, quam ſilentium. (Baſil. de Spir. ſancto cap. 27.) Cui adſtipulatur Baſilius ſic ſcribens. Qui in primordijs Eccleſiæ certos ritus præſcripſerunt Apoſtoli, & Patres, in occulto, ſilentioque ſuam myſterijs ſeruauerunt dignitatem. (Io. Rayt. ad gr. 27 Climaci.) Sanctus quoque Ioannes Abbas Raythu docet Climacum obſcurè narraſſe contemplationem, quia noluit omnibus myſteria reuelare. Qui verò ab ethnicis admittebantur ad ſacra myſtæ, ac myſtici dicebantur: vnde eſt illud apud (Cl. Alex. in Protreptico. Iul. Mat. de error. prof. relig. profan. religionum.) Clementem Alexandrinum, & Iulium Maternum Firmicum, Ieiunaui, potum confectum bibi, de ciſta accepi, factus ſum myſticus. Nos autem vt myſtæ euadamus, Ieſum prius inuocemus, qui eſt vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & ſic pergamus ad contuendas pro viribus ſacrarum precum intelligentias, pro vt illas à Patribus accepimus; & quas illi nobis vel per ſigna, vel per intelligentiæ ſacratioris arcana tradiderunt, in quantum poſſumus, ſpeculemur. Leuemus velum, faciem Moyſi reuelemus, & ingreſſi ſanctuarium videamus ſpiritum vitæ, qui eſt in rotis. Veniant qui altiori myſteriorum commercio digni ſunt, & ſolutis terrenorum affectuum calceamentis accedant ad videndum, & audiendum Deum: meminerintque ſcriptũ, (Iſaiæ 24. 16. Pſal. 118.) *Secretum meum mihi*: &, *In corde meo abſcondi eloquia tua*: item-

itemque; *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Sed quo ausu occulta reuelare potero ingenio pauper, affectu iners; nisi tu, Iesu bone, qui potes omnia, emittas manum tuam de excelso habitaculo tuo, & introducas me in domum tuam, in locũ tabernaculi admirabilis? Dedecet enim, vt Arnoldus Abbas scribit, corruptum incorrupta contrectare, & purificatorijs muneribus manum apponere impurum. Tu ergo, qui potes facere mundum de immundo conceptum semine, purifica me potenti illapsu gratiæ tuæ, & clarifica me claritate interni luminis, vt supernæ tuæ lucis splendore perfusus incerta, & occulta sapientiæ tuæ percipere valeam; sacrarumque precationum mysteria explicare. Græcorum quidem scriptores, ait Epiphanius, vbi fabulosum aliquod scriptum aggrediuntur, Musam aliquam inuocant, non Deum. Nos autem inuocamus sanctum vniuersorum Dominum, vt adiuuet paupertatem nostram, & inspiret Spiritum sanctum suum, vt nihil adscititium in promissum scriptum comportemus, atque hoc ipsum petentes nostræ insufficientiæ nobis conscij, iuxta fidei mensuram, ac proportionem ipsum nobis largiri obsecramus.

1. ad Cor. 2. 6.

Arnold. de 7. verbis cap. 3.

Epiphanius in principio Panarij.

METRVM III.

MYstica sacrarum penetralia pandere rerum,
Atque adyton reserare poli, perfusa superno
Lumine mens gestit. Procul hinc gens vana recedat,
Quæ residem, tetraque animum caligine mersum
Tollere nescit humo, scelerum deuincta catenis.
Si nihil ad vestros cœli mysteria mores,
Sanctaque relligio, pietasque, & Numina spectant;
Parcite pollutis hæc scripta euoluere dextris,
Parcite vulgus iners, dira plebs conscia culpæ,
Cui fixum stat corde nefas, quam vulnere fœdo
In Bacchi, Venerisque luem malus impulit error.
Non hic obscuris rerum primordia pando
Naturæ è claustris: non hic digesta per annum
Tempora, non Thebas, non alti sidera cœli
Concino diuersos hominum variantia casus:
Non freta fatidica primum sulcata carina,
Non stygij raptoris equos, non pocula Circes,
Non clarum Aeacidem, formidatumque nouercæ

F *Amphi-*

Amphitryanidem, miseraque incendia Troiæ.
Non refero hic varias subeuntia corpora formas,
Non syluas, viridesque plagas, Veneresque, iocosque.
Hæc, pereant, quicunque colunt. Mihi splendida ab alto
Lux nitet, & diuo iam cor perfunditur æstu.
Ecce Deus, Deus ecce venit, procul este profani:
Este procul, nocuos procul hinc auertite vultus.
At vos sanctæ animæ, solidæ pietatis alumnæ,
Quas amor, & summi perstringit Numinis horror,
Vos precor hic paucas perituri temporis horas
Conterere, & mecum veterum vestigia Patrum
Certa sequi. Dignas, Deus est, cui pangere laudes
Legibus hic doceo sacris, quem iussa per orbem
Terra colit, celebratque polus, manesque tremiscunt.

§. II.

Prima ratio institutionis horarum ex Diuo Cypriano. Secunda ex Amalario Fortunato, & Honorio Augustodunensi.

Cyprianus lib. siue serm. de orat. Dominica propè finem.

1 PRimam rationem mysticam, ob quam horariæ preces sunt institutæ, eloquentissimus Cyprianus assignat his verbis. In orationibus celebrandis inuenimus obseruasse cũ Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiam, sextam, & nonam sacramento scilicet Trinitatis, quæ in nouissimis temporibus manifestari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens consummatũ numerum Trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram Trinitatem. Et quando à septima nona completur, per ternas horas Trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia iam pridem spiritualiter determinantes adoratores Dei statutis, & legitimis ad precem temporibus seruiebant: & manifesta postmodum res est, sacramentum olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam Dominicæ promissionis impleuit. Item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens signo pariter, & voce Dei monentis instructus est, vt omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de-

emun-

emundandis gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus ad nonam peccata nostra sãguine suo abluit, & vt redimere, & viuificare nos posset, tunc victoriã sua passione perfecit. Sed nobis, præter horas antiquitus obseruatas, orandi nunc & spatia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur, quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis dicens, *Rex meus, & Deus meus, quoniam ad te orabo Domine manè, & exaudies vocem meam, manè assistam tibi*, & contemplabor te. Recedente item sole, ac die cessante necessariò rursum orandum est. Nam quia Christus sol verus, & dies verus est; sole, ac die seculi recedente, quando oramus, & petimus, vt super nos lux denuò veniat Christi, precamur aduentum lucis æternæ gratiam præbiturum. Et post pauca de nocturnis precibus. Quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox resoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filijs lucis & nocte dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quomodo sol ei, & dies non est, cui sol, & dies Christus est? Qui autem in Christo, hoc est in lumine, semper sumus, nec noctibus ab oratione cessemus. Hæc Cyprianus Christianæ eloquentiæ Princeps.

Psalm. 5.

2 Secunda ratio Amalarium Fortunatum habet auctorẽ. Christi enim sanguine, magno, & inæstimabili pretio, à diabolica seruitute redempti iam nostri non sumus, sed Redemptoris nostri, quotquot Christiano nomine censemur, quem debitis gratiarum actionibus prosequi, ac iugiter glorificare debemus, vt quoniam singulis horis, ac momentis eius beneficio viuimus, & sumus; ita etiam, quantum præsentis vitæ necessitas permiserit, ab illius nunquam laude cessemus. Hoc pro modulo nostro præstamus, dum in nocturna synaxi duodecim psalmos cantantes, diurno etiam tempore quolibet horarum ternario tres psalmos modulãtes singulis horis per huiusmodi psalmorum repetitionem Deo præsentes viginti quatuor diei horas diuino famulatui consecramus. Sic enim fit, quod in re simili Sanctus Leo Magnus obseruat, vt anima, quæ terrenis adhuc desiderijs implicatur, & curis secularibus impeditur, ex interuallo saltem ad diuina respiret. Consonat huic doctrinæ Honorius Augustodunensis in Gemma animæ. Sol totum mundum viginti quatuor horis perlustrat, & stellas

Amalar lib. 3. de Eccles. officijs c. 1.

Leo ser. 4. de ieiun. septimi mensis.

Gemma animæ lib. 2. cap 49. & 52.

 quidem

quidem ſibi in die præſentes lumine ſuo obſcurat, abſentes verò in nocte illuminat. Sol autem Chriſtum iuſtitiæ ſolem perfigurat, qui hunc ſuperiorem mundum quaſi in die illuſtrabat, dum illum præſentia ſua doctrinis, & miraculis illuminabat. Inferiorem verò quaſi in nocte irradiauit, dũ morte ſua ſedentes in tenebris, & vmbra mortis viſitauit. Stellas verò præſentes velat in die, dum ſanctos in gloria ſuæ præſentiæ à mundi tenebris cœlat. Stellas in nocte abſens illuminat, quia iuſtos in nocte huius vitæ illuſtrat. In nocte ergò duodecim pſalmos, & in die totidẽ pſallimus, quot horis ſtellas à ſole vndiqueuerſum illuminari diximus, quatenus nos Chriſtiani in baptiſmate ſtellæ facti ab æterno ſole in omni hora illuminemur, ſi Dominum in omni tempore benedicentes veneremur. Optimè S.Eligius; Cui dicendum eſt, oportet ſemper orare, & non deficere, niſi ei, qui canonicis horis quotidie, iuxta ritum Eccleſiaſticæ traditionis, pſalmodijs precibuſque conſuetis Dominum laudare, & rogare non deſiſtit? & hoc eſt quod Pſalmiſta dicebat, *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo*. Septenario enim numero, inquit Primaſius, vniuerſitas figuratur, propterea canitur; *Septies in die laudem dixi tibi*, quod alibi dicit, *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo*.

Elig. hom. 11. — Pſalm. 33. — Primaſ. lib. 1. in Apoc. cap. 1.

§. III.

Tertia ratio ex Hugone Victorino. Quarta ex communi Scriptorum ſententia ob Dominicæ paſſionis memoriam.

Hugo cap. 7. Speculi de Eccleſiæ myſterijs.

1 Tertiam rationem tractat Hugo de S.Victore. Octo horas ſancti Patres præ cæteris ad laudandum Deum elegerunt, mediam ſcilicet noctem, diluculum, primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperas, & completorium. Quia dignum eſt, vt homo, qui corpus gerit ex quatuor elementis, quater reſpectu noctis, & quater reſpectu diei per diem naturalem Deum ſibi placare ſatagat. Et cum omni tempore laudandus ſit Deus, potiſſimum in prædictis horis laudatur ab Eccleſia, in quibus opera præ cæteris inſignia dignatus eſt facere. Nocte enim media natus eſt de Virgine, diluculò ſurre-

surrexit, hora prima mulieribus ab Angelis nunciata est Resurrectio, hora tertia Spiritus sanctus inflammauit Apostolos, hora sexta crucifixus est Dominus, hora nona emisit Spiritũ pro salute mundi. In vesperis commemoramus aduentum Domini in mundi vespere. In completorio completum erit gaudium sanctorum in die generalis retributionis. Hæc Hugonis sententia cuipiam subobscura videbitur, dum orationem à nobis fieri commemorat quater in die, & quater in nocte. Sciendum proinde est, ex his, quæ infra dicentur, primam dumtaxat, tertiam, sextam, & nonam horis diurnis: laudes verò, vesperas, & completorium cum nocturnis nocturno tempori ab illo assignari. Nam & laudes ante solis ortum, vesperæ autem, & completorium, vel post circa eiusdem occubitum olim celebrabantur, vt suis locis ostendemus.

2 Quarta ratio omnium scriptorum calculo approbatur, quam eleganter explicant Rupertus Abbas, & Gemma animæ. Ad conseruandam enim copiosæ Redemptionis memoriam septies in die laudem dicimus Domino, iuxta vulgatissimos glossæ versiculos. Rup. lib. 1. de diu. officiis. Gem. lib. 2. c. 55.

Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis. Glos. in cap. 1. de celebr. missarum.
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.
Prima replet sputis. Causam dat Tertia mortis.
Sexta cruci nectit Latus eius Nona bipertit.
Vespera deponit. Tumulo completa reponit.

Plurimi auctores è Canonistarum populo alios recitant versus, sed historicæ veritati non omnino conformes: nam Resurrectio ante primam horam facta est, & quod de hora duodecima dicunt, in Euangelio non legitur.

In matutino damnatur tempore Christus.
Quando resurrexit Primam canit ordo fidelis.
Tertia cum canitur tunc est cruciamina passus.
Sexta sunt tenebræ per mundi climata facta.
Emissus Nona est diuinus Spiritus hora.
Vespere clauduntur Christi sacra membra sepulchro.
Christo bissena custodia ponitur hora.

Hæc potissima ratio est, ob quam his horis diuina celebrantur officia: hæc præcipua mysteria sunt, quibus, dum psallimus, insistere debemus: Nihil enim, iuxta Magni Leonis sententiam, inter omnia opera Dei, in quibus humana admirationis fatigatur intentio, ita contemplationem mentis nostræ Leo serm. 11. de pass. Domini.

stræ & oblectat, & superat, sicut Passio Saluatoris. Atque vtinam possem omnibus horis, ac momentis vitæ meæ tam beatæ passionis, tam viuificæ mortis recordari, à qua vita, & resurrectio mea, & omne bonum meum procedit. Plus enim mihi contulit Dominus redimendo, quam creando: creando quippe me mihi dedit, redimendo verò & seipsum dedit, & me reddidit mihi. De nihilo creatus sum, sed non de nihilo redemptus. Flagella, spinas, clauos, & crucem sustinuit amarissimam, totumque sanguinem effudit, vt me vitæ sempiternæ participem efficeret. Vade igitur anima mea ad montem myrrhæ, collige tibi fasciculum ex omnibus amaritudinibus
Cantic.1.12. Domini tui, & dic cum anima dilecta, *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*. Hunc fasciculum, si semel collegero, nemo tollet à me, inter vbera mea commorabitur. In hoc iustitiæ consummatio, in hoc scientię plenitudo, in hoc diuitiæ salutis, & copia meritorum. Hæc mea sublimior Philosophia scire Iesum, & hunc crucifixum. Nulubi melius discitur quid sit sanctitas, quid sit perfectio, quam in vulneribus Saluatoris. Nulla efficacior medicina ad purgandas animæ sordes, ad curanda conscientiæ vulnera, quam Christi vulnerum meditatio. Horum non obliuiscar in æternum, quia in ipsis viuificatus sum.

METRVM IV.

CVrrite sanguineis lacrymarum flumina riuis,
Et corde ab imo tristis exundet dolor.
Erumpant moriente Deo suspiria, & intus
Occulta amoris æstuent incendia.
Ite manus nocuæ, sceleratum tundite pectus,
Vindexque apertis sanguis è venis fluat.
O fluat, & totus detur pro sanguine sanguis,
Measque culpas diluat fusus cruor.
Dicite vos cæli, vos conscia funeris astra,
Si maius vnquam polluit terram nefas.
En iacet exanimis soboles æquæua Tonantis
Damnata ligno, crimina vt mundi luat.
Spinea serta caput præcingunt, membra cruentis
Discerpta virgis sanguinis riuos pluunt.

Omnis

Omnis abest species, notam dignoscere formam,
Notosque vultus ipsa vix posset parens.
Horruit aspectu, densisque in nubibus æther
Phœbique, siderumque condidit faces.
Aeternas populi mundo timuere tenebras,
Strauitque mœstus anxias gentes pauor.
Grandia terrificis sunt saxa excussa ruinis,
Et ipsa trepido terra subsiluit solo.
Scilicet (ò superi cur non emittitis ignem?
Cur non ferocem armatis in me dexteram?)
Scilicet (ab scelerum nimis improba causa meorum,
Qua lucis, & vitæ reum Numen facis.)
Scilicet interitum summi gemuere parentis
Quæcunque cœli continentur ambitu.
Et vos mortales tantorum causa malorum
Siletis? & non irrigat fletus genas?
Ah fluite ò lacrymæ totoque è corpore sanguis,
Vt sole nix soluta, riuis effluat.
Ecce sitit moribundus Amor, date pocula Amantes,
Amoris haustum rex amantium sitit.
Nempè sitit lacrymas, lacrymæ ne arescite: vestro
Sedare fletu feruidam cupit sitim.

§. IV.

Quinta, & sexta ratio in gratiarum actionem ob diuina beneficia. Septima per analogiam ad ætatem humanam. Addita quædam de breuitate vitæ.

1 QVintò septem distinctis horis seruitutis nostræ pensum reddimus Deo, vt pro creationis beneficio septem diebus peracto creatori gratias agamus. His accedit octaua nocturnæ vigiliæ hora pro spe resurrectionis, quam media nocte futuram plerique doctiores sentiunt, tum quia Dominus se venturum ad iudicium tamquam furem in nocte prędixit: tum quia media nocte de aduentu sponsi excitatum clamorem in parabola fatuarum, & sapientum virginum legimus. Facem mihi prætulit ad hanc rationem astruẽdam Rupertus Abbas his verbis. Septem canonicas horas diei non licet à quoquã,

Ambros. Hieron. Chrysost. August. & alii apud Suarez in 1. p. To. 2. disp. 30. sec. 10.

Rup. lib. 1 de diu. off. cap. 1.

qui

qui in conspectu Dei vacuus, & ingratus apparere nolit, negligenter præteriri. Hæ siquidem creatori nostro deferunt laudes, & pro certis, ac magnis eius beneficijs quasi vectigales sunt gratiarum actiones. Vt enim cecinit Prudentius.

Prudent. Cathim. hym. 3.

Quod generosa potest anima
Lucis, & ætheris indigena
Soluere dignius obsequium,
Quam data munera si recinat
Artificem modulata suum?

Laur. Iustin. ligni vitæ de orat. c. 7.

Gratiarum actio, inquit Laurentius Iustinianus, est in intellectu, & cognitæ gratiæ Dei bonæ voluntatis indeficiens, & irreflexa intentio. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium, quia maiora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probatur delere. Inuitatur ad magna, qui de paruis gratias agere assuescit, & spem de futuris recipit, qui transacta beneficia recognoscit. Ideò S. Maximus Taurinensis Episcopus hortatur nos, vt minutissimas aues imitemur mane, & vespere creatori gratias referendo. Et si es, inquit, deuotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicēdas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia peruigili cātilena decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem vincens operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam psalterij serie consolare. Notat Richardus Victorinus septem esse tentationes, importunam, dubiam, subitam, occultam, violentam, fraudulentam, perplexam, quibus impugnantur fideles, iuxta illud, *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum:* ad quas illud etiam accōmodatur, quod scriptum est, *septies cadet iustus, & resurget.* Propterea idem iustus septies in die laudem dicit Domino, nam quoties post lapsum resurgit, & quoties tentanti malo resistit, debet sanè cooperatori suo gratias referre, à quo vtiq; factum est, vt tentatus resistere, & lapsus posset resurgere. Septies autem oramus in die, ait Ebrardus contra Valdenses scribens, quia septies in die cadit iustus, & resurgit per orationem. Addit Petrus Damianus septem canonicarum horarum officia quasi septem baptismatum lauacra in sanctæ Ecclesiæ gremio constituta esse; vt septem offensionum maculas, quas ex quotidiana vitæ huius conuersatione contrahimus, totidem orationis quotidianæ fluentis expiare curemus, quatenus assiduum corruptibilis vitæ puluerem satisfactionis aura

Max. hom. 2. de nō timendis hostibus carnalib.

Rich. in psal. 90.

Iob 5. 19.

Prou. 24. 16.

Ebrard. cap. 4.

Petrus Damianus opusc. 10. cap. 1.

aura decutiat, & mundanæ conuersationis lutum superfusæ orationis frequens vnda detergat.

2 Sextò, sunt qui has temporum præscriptiones ideo censent ordinatas, vt per nocturnum officium tempus tenebrarũ ante Christi aduentum significemus: Nox enim, vt ait Remigius Antissiodorensis, tempus significat ante Christi aduentum: Per diurnum verò tempus gratiæ, & miserationis, quo visitauit nos oriens ex alto. Septies igitur Deum laudamus, quia dono septiformis gratiæ lucem, & libertatem adepti sumus. Par esset equidem supernæ Hierusalem imitari custodes, quorum militia est semper esse in Dei laudibus, vt Ambrosius scribit, qui super muros æternæ ciuitatis constituti tota die, & tota nocte in perpetuũ non tacebunt: sicut & Animalia in circuitu sedis procidentia requiem non habent, die, ac nocte clamantia, & dicentia, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Sed aggrauante corpore præpediti à diuinis laudibus multoties cessare cogimur, certis dumtaxat interuallis vitulos labiorum nostrorum immolantes. Rectè Primasius; Ecclesia circumquaque diffusa in singulis membris, professionibusque diuersis, vrbibus, regionibus, prouincijs, linguis, & gentibus varijs Dominum die ac nocte laudare non cessat, manente intellectualis creaturæ perpetua in cœlestibus laude super Ierusalẽ, ad cuius se instar informari peregrina lætatur Ecclesia. Hoc est tributum, quod à nobis exigit Deus. *Immola*, inquit, *sacrificium laudis*. Quæ verba explicans Augustinus, Ara tua, ait, conscientia tua. Securi sumus, non imus in Arabiam thus quærere; non sarcinas auari negotiatoris excutimus. Sacrificium laudis quærit à nobis Deus. Habebat hoc sacrificium laudis Zachæus in patrimonio suo, habebat vidua in sacello suo, habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo. Alius nec in patrimonio, nec in sacello, nec in dolio aliquid habebat: totum habebat in animo suo. Immola Deo sacrificium laudis, & hæc immolatio, hoc sacrificium laudis est, gratias agere illi, à quo habes quicquid boni habes, & cuius misericordia tibi dimittitur quicquid tuum mali habes.

Remig. Antissiod. in cap. vlt. Ionæ.
Ambros. epist. 25.
Isa. 62. 6.
Apoc. 4. 8.
Primas. in Apoc. lib. 2. in fine.
Psalm. 49. & ibid. Augustinus.
Aug. serm. 59. de verbis Domini.
Greg. hom. 19. in Euang.
Hieron. in c. 20. Matthæi.
Fulg. de remiss. pec. lib. 2. c. 18.
Theophylac. in c. 20. Matthæi.
Hon. Gem. anim. lib. 2. c. 54.

3 Septima ratio nos ipsos respicit, ætatisque nostræ progressum non inutili significatione repræsentat. Augustinus, Gregorius, Hieronymus, Fulgentius, Theophylactus, & Honorius per horas diei ætates hominum, quamuis non omnino

simili explicatione interpretantur. Nam quis neget quemcunque hominem profunda nocte sepultum fuisse, cum adhuc in potentia causarum latitans proprio existentiæ actu careret? Nox igitur tempus illud indicat, quod natiuitatem antecessit. Matutinę laudes in confinio diei, ac noctis recitandæ, primam ætatem denotant, quam infantiam aliqui, pueritiam alij vocant. Prima diei hora, cum iam se purior exerit solis radius, adolescentiæ index est. Iuuentus per Tertiam designatur, cum solis radij longe, latèque diffusi orbem terrarũ nitidius illustrant. Per Sextam, virile robur, intelligo sole in medio cœli, & maxima augis altitudine constituto. Hora Nona inclinato iam die tarda senectus indicatur. Vespere vltima ætas decrepita innuitur terram respiciens, in quam mox terrenum corpus resolui debet: quam ætatem eleganter deplorans Cornelius Gallus, sic cecinit.

Cornel. Gallus.

Nec cœlum spectare licet, sed prona senectus
Terram à qua genita est, & reditura videt.

Completorium denique æui seriem completam, vitæq; finem manifestat. Adeò breuis est vita nostra, vt vnicæ diei omnis eius decursus comparetur. Nam diei vnius sunt homines, ait Pindarus, vmbræ somnium sunt homines. Et rex Ezechias clamabat dicens, *De mane vsque ad vesperam finies me*. Narrant Plinius, & Antigonus Carystius auem esse ad Hypanim fluuium vitæ prorsus diariæ: manè nascitur, crescit vsque ad meridiem, ac soli tandem morienti commoritur, Hemerobios dicitur, de qua Cicero; Confer, inquit, nostram longissimam ætatem cum æternitate, reperiemur in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, quæ vnum diem viuunt. Flos etiam Hemerocalis vltra diem viuere nequit, eius meminere Dioscorides, & Plinius: legendus item Suidas verbo Ephemerij botri. Optimè Iob, *Homo natus de muliere, breui viuis tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra*. Optimè item Isidorus Pelusiota, Mundi huius gloria Hemerocalis est. *Omnia tempus alit*, inquit Poeta, *tempus rapit*, *vsus in arcto est*. Libet itaque exclamare cum sanctissimo Abbate Columbano. O tu vita quantos decepisti. quantos seduxisti, quantos excæcasti! quæ dum fugis, nihil es; dum videris, vmbra es; dum exaltaris fumus es: quæ quotidie fugis, & quotidie venis, veniendo fugis, quæ fugiendo venis: dissimilis euentu, similis ortu; dissimilis

Pindar. in Pythijs ode 8. v. 135.
Isai. 38. 13.
Plin. lib. 11. c. 36.
Antigon. histor. mirabilium c. 92.
Cic. 1. Tuscul.
Dioscorid. lib. 3. cap. 137.
Plin. lib. 21. c. 21.
Iob 14. 1.
Isid. Pelus. lib. 5. ep. 36.
Aurel. Olympius Nemesian eclog. 3.
Columb. homil. de fallacia vitæ humanæ.

milis luxu, similis fluxu; dulcis stultis, amara sapientibus: Qui te amant, non te sciunt; qui te contemnunt, ipsi te intelligunt. Te ostendis tanquam veram, te reducis quasi fallacem. Ergo nihil es, ò mortalis vita, nisi viæ imago, fugitiua vt auis, vt nubes incerta, fragilis vt vmbra.

METRVM V.

SIc nempè velox orbita temporum
Propellit annos: surgit, & occidit
Quicquid polorum continetur
Præcipiti nimium sub axe.
Cæco rotantur secula turbine,
Vesper sequenti vespere truditur.
Mortale nil longum, nec ætas
Præteritam reparat ruinam.
Vitæ quid auras, quid sensum miser,
Diesue longos, stultaque somnia
Mentiris? heu! puncto futurus
Præda necis, gelidum cadauer.
Quicunque lucis munere vescimur,
Omnes eodem tramite currimus.
Mors æquat omnes, parque sæpe est
Nestorea vna dies senecta.
Centena quamuis secula vixeris,
Aeternitatis si numeras diem,
Nil eius ætatem antecelles,
Vnica quem rapit hora vitæ.
Frustra senectæ tempora computet
Ales quæ ad vndas nascitur Hypanis,
Quam si videt nascentem Eous,
Decrepitam aspicit occidens Sol.
Hæc de fugaci fabula luditur
Vita. Quod ortum est vergit ad Hesperum,
Diesque veloces, & anni
Pegaseo fugiunt volatu.

§. V.

Octaua ratio ex parabola Euangelica laborantium in vinea. Nona ex mystica septenarij numeri significatione. Etiam infideles statis horis orare. Errores Cabalistarum obiter indicantur.

1 Octaua ratio ex capite vigesimo Matthæi clarè deducitur. Enimuerò cœlestis Pater familias operarios mittens in vineam primo mane tertia, sexta, nona, & vndecima hora, & cum sero esset factū, reddens illis mercedem has pręcipuè horas diuino seruitio deputauit, vt docet Cassianus. Nam vndecima vespertinam synaxim indicat, serotina autem completorium significat. Cęterum hora prima illud æui denotat spatium, quod fuit ab Adamo vsque ad Noe. Tertia à Noe vsque ad Abraham producta est. Sexta ad Abraham vsque ad Mosen. Nona à Mose vsque ad Christum. Vndecima à Christo incipiens in extrema iudicij die finem habebit. Ita Origenes, Gregorius Magnus, Theophilus, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda, Hilarius, & Fulgentius interpretantur. Sed duo postremi tum inter se, tum à cæteris nonnihil discrepant: Hilarius enim horam nonam à Mose ad Dauid, vndecimā à Dauid ad Christum producens finem mundi ad illud, *cum serò factum esset*, mystica intelligentia reuocare videtur. Fulgentius autem sextam vsque ad Dauid, nonam vsque ad transmigrationem Babylonis protrahit, & vndecimam complet in Christi aduentu. De hac verò parabola diffusè, & doctè disserit Paschasius Ratbertus Abbas Corbeiensis. Inter cætera autem in rem nostram hęc scribit; Quare quidam operarij mane conducti sunt, & post hoc non circa horam secundam, sed circa horam tertiam exijt, & conducti sunt alij, post quorum conductionem quare non circa horam quartam, vel quintam, sed circa sextam exijt, & alios misit in vineam? ita neque circa septimam, vel octauam, sed circa nonam? & nouissime non circa decimam, sed ad vndecimam exijt, quando inuenit stantes tota die otiosos, eo quod iam in nouissima hora essent. Nequaquam igitur absque ratione id factum credo. In his enim quinque ordinibus nescio quid musicum videtur sonare, vt duę extremitates simplum

Cass. lib. 3. de instit. cœnob. c. 3.

Orig. hom. 10. in Matth. Greg. hom. 19. in Euang. Theophil. lib. 1. comm. in Euang. Hieron. Chrysost. Theophyl. Beda. & Hilar. ad c. 20. Matth. Fulg. de remiss. pecc. lib. 2. c. 18.

Pasch. lib. 9. in Matthæum.

plum

plum habeant numerum, atque vnum; duæ verò medietates duplum, vt singulæ medietates duplæ suo respondeant simplo, & faciant quod diapason rectè vocatur. Hæc subtiliter Paschasius, nam inter primam, & tertiam vna tantum hora, nempè secunda, intercipitur: itemque inter nonam, & vndecimam media est sola decima. Inter tertiam autem, & sextã duæ intermediæ sunt quarta, & quinta; duæ quoque inter sextam, & nonam, septima scilicet, & octaua. Ad musicam itaque proportionem refert Domini vocationem Ratbertus, quæ horæ deinde diuinis laudibus decantandis consecratæ fuerunt. Richardus autem Victorinus per hanc horarum diuersitatem varios gradus intelligit, quibus homo perducitur ad integram perfectionis mensuram. Ait enim. Secundũ processum diei, & successionem horarum Dominus vineæ egreditur, quia secundum perfectionis profectum, virtutumque promotionem diuina cognitio augmentatur. Mane primo lux incipit apparere, ad tertiam dies solet incalescere, ad sextam vehementius æstuare, ad nonam constat solem ad inferiora inclinare, caloremque temperare, ad vndecimam verò contingit calorem cum luce paulatim deficere. Quid itaque est ortus lucis, nisi illuminatio veritatis, & quid est inchoatio caloris, nisi acceptatio bonitatis? æstuatio autem feruor est dilectionis. Temperamentum verò caloris est abominatio vanitatis. Sed & subtractio caloris, & lucis quid aliud est quam refrænatio cupiditatis, seu etiam habetatio prudentiæ carnalis? Mane itaque facit discretio boni, & mali, tertiam appetitus veri boni, meridiem desiderium summi boni, nonam fastidium falsi boni, vndecimam verò efficit odium, seu etiam obliuio veri mali. Mane illuminatur intellectus, ad tertiam corrigitur consensus, ad sextam inflammatur affectus, ad nonam restringitur corporis sensus, ad vndecimã carnalis appetitus refrigeratur. In fine verò denarium percipimus, quia post consummatum laborem ad perfectionis integritatem sublimamur.

Richard. tract. 1. de statu hom. interioris cap. 35.

2 Nona tandem, atque vltima ratio ex ipsius septenarij numeri mystica significatione deducitur. Primasius Vticensis episcopus laudans hunc numerum ait; Propterea etiam canitur, *Septies in die laudem dixi tibi*. Non patitur hæc breuis rerum perstrictio ea omnia commemorare, quæ ex sacris, & profanis scriptoribus in septenarij laudem colligi possent,

Primas. lib. 1. in Apoc. cap. 1.

cum

cum præsertim hæc numerorum philosophia leuis quibusdã, & inanis videatur. Iarchas Indosophorum præses interrogatus ab Apollonio, cur sapientes duodeuiginti tantum essent, cum hic numerus neque quadratus sit, nec ex ijs qui magno honore habentur: Nos, inquit, teste Philostrato, nec numeris seruimus, nec nobis numeri. At cæteri Philosophi, nec non & sancti Patres latitantia sub numeris mysteria magni semper æstimarunt. Nam, vt scribit Diophantus antiquus Arithmeticus, ex peritia numerandi Dei imaginem habemus, qua bestiæ destituuntur. Ipsos psalmos non secundum rerum gestarum historiam dispositos esse, sed iuxta spiritualem numerorum intelligentiam diffusè probat Hilarius Pictauiensis. Ecquis sanctorum Doctorum non euidenter ostendit numerorum rationem passim haberi in sacris Scripturis? Componitur septenarius ex impari, & pari, ex ternario videlicet, & quaternario: cumque omnes numeri vel pares, vel impares sint, sancti Patres hunc numerum ex pari, & impari compositum numerum vniuersitatis appellant. Res clara est in sacris litteris, vt cum dicunt, septuplum dandam vltionem de Cain; septies in die cadere iustum; septem dæmonia à muliere eiecta, & multa eiusdem modi. Omnes præterea numeri, qui sunt intra denarium, aut generant alios, aut generantur, solo septenario excepto, qui propterea virginitati, & sapientiæ adscribitur, tantaque religione à Pytagoricis colitur, vt eum inter præcipua suorum dogmatum arcana collocarint. Sed & Bassus quidam apud S. Philastrium numero septenario diuinitatem tribuebat. Omitto portentosa nomina, quibus hunc numerum insigniuit Nicomachus Gerasenus libro secundo Arithmeticorum Theologicorum apud Photiũ in sua Bibiliotheca. Dicitur enim ab eo esse Fortuna, & occasio, Minerua, Mars, Acreotis, Agelia, Atrytone, Tritogeneia, γλαυκῶπις, Alalcomeneia, (de qua voce videndi Pausanias, & Gyraldus) Panteuchia, Ergana (multis a Pausania in Atticis, & in prioribus Eliacis celebrata) integritas naturæ; Amaltheiæ stirps, Aegis, Osiris, somnus, vox, sonus, & de musarum numero Clio, Iudicium item, & Adrasteia, ac huiusmodi ineptiæ multæ. Vtinam haberemus M. Varronis hebdomadarum libros, in illis enim solidas septenarij laudes reperiremus. Quæ verò spectant ad huius numeri perfectionem curioso lectori suppeditabunt sancti Patres Cyprianus, Augusti-

Philostr. vitæ Apollonii lib. 3. cap. 9.

Diophant. initio primæ definit.

Hilar. prolog. in Psal.

Philastr. de hæresibus.

Photius Cod. 187.

Pausan. in Boeticis Gyrald de diis syntag. 11.

M. Varro.

Cyp. de exh. martyrum cap. 11.

gustinus, Ambrosius, Hieronymus, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Clemens Alexandrinus, Gregorius Magnus, Cæsarius, Bruno, Chrysologus, Rupertus Abbas, Innocentius Papa, Hugo Victorinus, Bonauentura: itemque Philo Iudæus libro de mundi opificio, & de decalogo, Nicolaus Cusanus, Girardus Rufus, Petrus Bongus, Franciscus Georgius Venetus, Macrobius, Gellius, Chalcidius, Censorinus, Martianus Capella, Nicetas, Elias Cretensis, Symphorianus Camperius, Sebastianus Foxius, Annibal Rossellius, Leo Hebræus, & alij multi. Porrò septenarium in mundi opificio à conditore obseruatum sacra Mosis docet historia. Septem quoque vagantes sphæras firmamento subiecit eiusdem opificis prouidentia. Luna ab illis septima septenario mouetur numero vigintiocto diebus totius Zodiaci ambitum conficiens. Sol ipse lucis, & vitæ dispensator septimo quoque signo cursum varians ab hiemali ad æstiuum Solstitium, itemque à verno ad autumnale æquinoctium septimi signi peragratione peruenit. Oceanus in augmenti, & decrementi sui vicibus, Lunæ hebdomadas seruare dignoscitur. Homo temporis, & æternitatis orizon septenarij vim, & efficaciam in seipso multiplici comprobat experimento, de qua re extat Solonis elegia apud Clementē Alexandrinum lib. 6. Strom. Septima post partum hora an sit victurus ostendit. Post septimum diem nomen infanti imponebant antiqui: post decimum quartum ad lumen visus mouetur: post septem menses dentes incipiunt emergere: post bis septem sedet fine cadendi timore: post ter septem sonus eius in verba prorumpit: post quater septem incedit, & lac nutricis exhorrescere incipit. Prima annorum hebdomada primis dentibus alij succedunt ad cibum solidum aptiores. Secunda hebdomada pubescit, tertia finem facit crescendi in longum, ornatque lanugo genas, quarta in latum etiam crescere desinit, quinta virile robur completur, sexta stabili firmitate seruantur vires, septima perficitur ætas, & completur prudentia, octaua diminuuntur vires, nona viget senectus, decima tandem vitæ spatium terminatur, attestante Propheta, Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Faciunt etiam ad septenarij laudem dies critici, & decretorij, annique climaterici tot diffidentium Philosophorum contentionibus agitati. Quid memorem è sacris Biblijs septem Angelos, septem stellas, septem Ecclesias, septem lucernas,

septem

Aug li. 12. de ciu. Dei c. 31.
Ambr. in ar. 2. ad Horont. in c. 1. Gen.
Hieron. ep. 125. ad Damasum q. 1.
Bas l. exā. hom. 12
Greg. Naz or. 44.
Cl. A ex. l. 5. et 6. Strom.
Greg. Mag mor. l. 1. c. 7. & l. 35. c. 7.
Cæsar. Dial. 4. de fide [illegible] 192.
Brun. serm. 2. de Pente.
Chrysol. ser. 139.
Rup. li. in Apoc.
Inno. e. proœm. in 7. psalmos.
Hugo de quinque septenariis lib. 2. alle. in Matt c. 15.
Bonau. in ps. 150.
Philo de mundi opif.
Nic Cusanus de docta ignorantia.
Gir. Rufus in Arithmetică Boët.
P. Bongus de mysterijs numerorū.
F. Ven. Harm mū. di cant. 1 ton. 5. c. 9 & tono 8. c. 7.
Macrob. lib. 1. in som. Scipion. c. 6.
Gell. lib. 3. c. 10.
Chalc. in Timæū.
Censor. de die natali cap. 11. & 12.
Mart. capella de nuptiis Merc l. 7.
Nicet. in or. 42. Naz. n. 32.
El. Creten. in or. 3 Naz. nu. 23.
Symph camp. Platonica Symphonia, lib. 4 tr 3. cap. 8.
Foxius in Timæū.
Rossell. in Pimandrum lib. 2 comment 5. q. 1 cap. 1.
Leo Hebr. dial. 3. de amore.
Ficinus in Timæum.
Ioachimus Abbas in c. 1. Apoc.

septem Sacramenta, septem tubas, septem vitia, septem virtutes, septem sigilla, septimum libertatis annum, septimum quietis diem, & alia sexcenta eiusdem generis? Puer quem suscitauit Propheta septies oscitauit, septem annis pro dilecta seruiuit Iacob, septem sunt spiritus qui astant ante Dominũ, septiformis denique Spiritus sancti gratia post quadratum septenarium, quinquagesimo scilicet die à gloriosa Christi Resurrectione, in Apostolos, & discipulos diffusa est. Tot virtutibus igitur insignitum septenarium meritò sancti Patres diuinis etiam laudibus decantandis consecrarunt. Adde quod septenarius plenitudinem, & vniuersitatem significat, quare, vt dicit Augustinus, *Septies in die laudem dixi tibi*, nihil est aliud quam *semper laus eius in ore meo*. Beda etiam dicit eum semper orare qui canonicis horis quotidie iuxta ritum Ecclesiasticæ traditionis psalmodijs, precibusq; consuetis Dominum rogare, & laudare non desistit. Septem quoque horas pro maiori saltem diei parte vsurpasse videtur Satyricus his versibus.

Aug. lib. 3 de doc. christ. cap. 35. Beda in c. 18. Lucæ.

Iuuen. Sat. 6.

———quis deditus autem
Vsque adeò est, vt non illam, quam laudibus effert,
Horreat, inque dies septenis oderit horis?

3 Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas horarias preces fuisse institutas asserunt Scriptores sacri. Stultum enim fuisset temerè, & sine ratione istas potius horas, quam alias sacris precationibus assignasse. Nam, vt scitissimè scribit S. Asterius Episcopus; Nulla res est humana, cuius non aliqua ratio reddi possit, & si quid fortè eiusmodi est, quod rationem, aut scopum non habet, meræ nugæ sunt. Porrò certas orationis horas etiam infideles determinarunt. Apollonius Thianæus docuit Athenienses, qua diei, noctisque hora sacrificari oporteret, vt scribit Philostratus Lemnius in eius vita. Iulianum Apostatam vsum statis horis orandi sacerdotibus idolorum indixisse refert Sozomenus. Ipsimet Turcæ distinctionem horarum obseruant in orationibus. Orant enim in ortu solis, quam orationem vocant Tamzith, item meridie, hora nona, in occasu solis, & hora prima noctis. Laudat Dauidicos psalmos Mehemet eorum Pseudopropheta in Alcorano, iubetque suos surgere ad lectionem circa mediam noctem. Hoc autem loco quorumdam errorem dissimulare non possum, qui Cabalistarum mendacijs adhærentes secretiores Theologi vocari volunt.

Asterius hom. in festum calendarũ

Philostr. l. 4. c. 6. Sozom. lib. 5. c. 15.

Alcorañ. libro 2. azora 25. iuxta diuisionem orientalium Item lib. 3. azora 35.

volunt. Aiunt isti singulis tribus horis mutari Angelorum custodiam in cœlis, statuuntque decem numerationes, veluti decem categorias, quas vocant Sephiroth, quæ virtute nominum diuinorum per ordines hierarchiarum in sphæras cœlestes, & elementa inferiora suas virtutes statis horis influant, quas si quis rectè intelligat, earumque nomina benè applicet, mirabilia præstare possit. Ideòque Ecclesiam primam horam, & tertiam, & sextam, & nonam, atque duodecimam præ cæteris ad orandum elegisse, quod illis horis talis dispositio in cœlis sit, tales Angeli præsideant, talis Sephiroth, siue numeratio dominetur, qualis necessaria est vt deprecatio nostra exaudiatur. Legendus hac de re Archangelus Burgonouensis Minorita auctor Catholicus, sed Cabalistis plus iusto addictus, libro de dogmatibus Cabalistarum in explicatione huius Assertionis: per secretum orationis antelucanæ nihil aliud debemus intelligere, quàm proprietatem pietatis. Mihi nec libet, nec vacat hanc doctrinam copiosius examinare. Hoc tantum moneo artem Cabalisticam, quam Hebræi summis laudibus celebrant, nonnisi meram superstitionem esse, ac theurgicam quamdam Magiam sub fictis Angelorum nominibus Cacodæmones inuocantem. Quod si adeò necessaria esset ad Dei cultum, & scripturarum intelligentiam, quemadmodum isti iactant, Spiritus sanctus, qui repudiata Synagoga docuit nos omnem veritatem, hanc etiam sapientiam Ecclesiæ suæ reuelasset. Scio quidem varia esse Cabalistarum genera, de quibus vir doctissimus Martinus del Rio in magicis disquisitionibus disserit; Sed scio etiam horum omnium doctrinam nihil habere soliditatis, nã cum versentur circa principia vniuersalia, & causas maximè remotas, nunquam ad veram scientiam pertingunt. Eas verò nugas, quas de horis orandi ingerere simplicioribus conantur, explodit Scriptura, quæ dicit, *Quoniam oportet semper orare*, &, *orantes in omni tempore*, &, *sine intermissione orate*. Ergò illius oratio omni hora acceptabilis erit, qui necessaria sibi ad salutem perseueranti animo postulabit. Vt enim scribit Antiochus In omni re captanda semper est opportunitas temporis, præterquã in oratione. Nunquam enim intempestiua potest esse oratio, sicut scriptum est: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*. Ipsis verò Cabalistis clausæ sunt ianuę orationis, vt vnus ex illis R. Eliezer in libro Berachoth, id est

Archang. Minor. pag. mihi 167.

Del Rio disquis. magic. lib. 1. c. 4. qu. 5.

Luc 18. 1.
1 Th ss 5. 16.
Ephes. 6. 18.

Antioch. hom. 91.

R. Eliezer apud Hieron. a S. fide lib. 1. de perfidia Iudæorum c. 2.

H bene-

benedictionum fatetur: nam à die, inquit, quo templum fuit destructum, orationis portæ clausæ sunt, vt dicit in Lamentationibus Hieremias, *Cum clamauero, & rogauero, exclusit orationem meam*. (Thren 3.8.)

CAP. III.

De varia diei, ac noctis diuisione.

§. I.

Quid dies, quid nox sit. Prima diei diuisio in naturalem, & artificialem. Diei ciuilis initia varia apud varias gentes. Hora nomen æquiuocum.

1 QVONIAM diuinis persoluendis officijs certæ sunt horæ à sãctis Patribus assignatæ, vix intelligi poterunt, quæ de illis dicturi sumus, ni prius explicentur varij antiquorum ritus circa diei, ac noctis diuisionem. Initio autem mundi facta est diei, noctisque alternatio per præsentiam, & absentiam lucis. Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit. Hinc Pindarus in olympijs diem vocat filium Solis, & Hesiodus in Theogonia ex Erebo, & Nocte natum diem asserit, quod post noctem dies sequatur. Non est autem omittendum hoc loco, quod obseruat Athanasius. A creatione mundi vsque ad Christum præcessit dies, sequuta est nox; dicit enim Scriptura, *Fiat lux, & facta est lux, vocauitque Deus lucem diem, & tenebras noctem*. A Christi verò aduentu nox diem præcedit: nam à vespera incipientes solemniter celebramus dies sequentes. Ratio discriminis est, quia primò fuit posita lux, at nos à luce defecimus ad tenebras, à Dei scilicet cultu ad errores, & idola. Ex eo verò tẽpore, quo sol iustitiæ Christus Deus noster ex tenebris errorũ ad lucem diuinæ cognitionis nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce terminum constituimus. Dies, ait Isidorus, in principio operum Dei lumen habebat exordium ad significandum

(Pind. olymp. od. 2.v 19. Hesiod.Theog.v. 124. Athan.in qq.sac. Script. qu.54. Gen.1.3. Isidor.Lib. de nat. rerum cap.1.)

candum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem progredimur, vt non dies obscuretur in noctem, sed nox lucescat in diem, quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei, scientiamque peruenit. Speusippus in Platonicis diffinitionibus; Dies, inquit, est solis iter ab ortu ad occasum. Aurora diei principium, primum à sole lumen. Meridies tempus, in quo vmbræ corporum quam breuissimæ sunt. Nox vmbra diei contraria, solis priuatio.

Speusippus.

2 Sed tam diei, quam noctis multiplex distinctio est. Vulgus scriptorum diem diuidit in naturalem, & artificialem. Naturalis dicitur esse horarum 24. quibus semel circumuoluitur cœlum. Hac diei appellatione etiam noctes intelliguntur, vt cum dicimus ægrotasse aliquem per dies viginti, vel cum hoste pactas inducias dierum decem. Nomen diei accepit à parte meliore. Ideò Heracletus apud Senecam dixit. Vnus dies par omni est. Nam si dies tempus est 24. horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Mensura viginti quatuor horarum, inquit Ambrosius, vnius diei tempus est. Artificialis est, qui cursu solis ab ortu ad occasum definitur, cui contraria est nox ab occasu solis ad ortum. Hæc dierum diuisio, & obseruatio communis est apud omnes nationes, sed vocabula diuersa sunt. Nam Censorinus, & alij veteres, quos quidam recentiores sequuntur, diem 24. horarum ciuilem, & artificialem vocant: diem verò ab ortu ad occasum naturalem. Ego verba ætatis meæ scribo: quod dictum volui, ne antiquitatem spernere, quæ modesta, & venerabilis est, aut recentiorum voces omittendo quasi cum matre Euandri loqui videar, vt Phauorinus apud Gelliū, & Auienus apud Macrobium facetè dixerunt. Repeto. Prima diuisio diei est in naturalem 24. horarum, & artificialem ab oriente sole ad eundem occidentem. De hac dierum partitione Geminus Rhodius antiquus auctor, qui viuebat Romæ ætate Ciceronis, in elementis Astronomicis περὶ ἡμέρας, καὶ νυκτός sic scribit. Dies dicitur dupliciter, vno modo tempus illud, quod est ab ortu solis vsque ad occasum: altero modo dies dicitur tempus, quod est ab ortu solis vsque ad proximum ortum solis. Est autem dies iuxta secundum modum conuersio mundi, & ortus eius arcus, quem sol peragrat, dum in conuersione mundi mouetur contra mundum. Secundum alterum modum mensem dicimus

Seneca ep. 12.

Ambros. lib. 1. exam. cap. vlt.

Censor. de die natali cap. 10.
Tiraquel. de vtroque retractu §. 1. gl. 11.
Dauid Origanus in Epheme. id. in introd. par. 1. c. 5.

Gell. lib. 1. c. 10.
Macr lib. 1. Satur. cap. 5.

Geminus cap. 5.

esse dierum 30. annum verò dierum 365. & vnius quartæ. Non sunt autem per omnes regiones,& vrbes eædem magnitudines dierum; sed ijs, qui versus septemtrionem habitant, maiores fiunt dies, minores verò his qui versus meridiem.

3 Romani veteres diem legitimum, & naturalem inchoabant à media nocte, & sequentis noctis media parte terminabant. Id etiam nunc seruat Ecclesia, quoad ieiunia, & ciborum abstinentiam. Ab eodem puncto mediæ noctis diem auspicantur Theologi, qui circa montem Athon versantur, vt scribit Theodorus Gaza, quod credant ea hora Christum resurrexisse. De hoc ciuili Romanorum die plura Gellius vir elegantissimi eloquij, vt eum vocat Augustinus, & multæ, ac facundæ scientiæ, & Gellij exscriptor Macrobius. Eius plurimas rationes adducit Plutarchus. Cur, inquit, diei principium sumunt à media nocte? an quia Reip. institutio principio fuit militaris? In re autem bellica multa noctu capiuntur consilia. An quemadmodum meridies finis est publicas, & ferias res agendi, sic noctem intempestam actionum omnium initium statuerunt? An quia ortu, & occasu solis principium, & finis diei diffiniri non possunt, multa adhuc luce manente post occasum, & multa item incipiente ante ortum? Tametsi enim Mathematici diei, ac noctis discrimen in appulsu centri solis ad Horizontem constituant, plerique tamen sensus arbitrio diem protrahunt à primis ad vltima crepuscula. Restat igitur, vt pro principio diei illum temporis articulum sumamus, quo sol vel in medio cœli est, vel in opposito eius pũcto. Hoc autem posterius melius congruit. Sol enim à meridie versus occasum à nobis fertur: à mediæ noctis puncto versus ortum ad nos. Hæc ille. Athenienses, quos nunc Itali sequũtur, itemque, vt Origanus asserit, Silesij, Bohemi, Austriaci, & Marcomanni, ab occasu solis ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus, vnum diem esse dixerunt. Babylonij, & Persæ olim, nunc & Noribergenses, inter duos solis exortus diem esse existimarunt. Vmbri, Aegyptij, Arabes: nunc Galli, Hispani, & magna pars Germaniæ à meridie in meridiem vnius diei spatium constituunt. Hoc initium diei Astronomi sibi sumpsere, quod à meridiano circulo proficiscatur, qui cum fixus, & immutabilis sit, certum diei principium designat. Sed variant in accipiendo puncto meridiei. Alphõsi Regis

Theod.Gaza lib. de mensibus. Gell.lib.3 c.2. August. lib.9. de ciu. Dei cap.4. Macrob.lib.1.sat. cap 3. Plutarch. in qq. Romanis.

Origan. in eph. introd.p.1. cap.5.

Alphonsus Rex.

Regis tabulæ à meridie diei antecedentis exordiuntur, vt primam diem Ianuarij à meridie postremæ diei Decembris. A sequente inchoat diem Tycho Brahe, vt primam Ianuarij diem à meridie, quæ ipsas Calendas incurrit. Copernicus Romanorum consuetudine à media nocte ad mediam noctem diei cursum in suis astrologicis obseruationibus vsurpat. Ecclesia eumdem diem esse dicit, quoad indulgentias, & festiuitates, à primis vesperis vsque ad occasum solis diei sequentis: quoad iudicia, à mane vsque ad tenebras. Aliter fictione iuris determinatur dies quoad ordinum collationem. Iudæos à vespere in vesperam florente eorum Rep. diem computasse ostendit Baronius: quos tamen Chrysostomus reprehendit tamquam Scripturæ præuaricatores, quæ diem diffinit ab ortu solis ad ortũ, vt ipse colligit ex capite primo Geneseos. Discrepabant ab alijs gentibus in dierum computatione Galli veteres, & Germani. Nam de istis hæc scribit Tacitus: Nec dierum numerum, vt nos, sed noctium computant: sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem videtur. De illis Cæsar. Galli omnes ab Dite patre se prognatos prædicant, ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt: & dies natales, & mensium, & annorum initia sic obseruant, vt noctem dies subsequatur. Naturalis autem diei constitutio nonnisi quadruplici initio supputari potest. Nam diei principium ab aliquo puncto secundum naturam maximè noto desumi debet: sunt autem huiusmodi puncta quatuor totidem anni punctis correspondentia. Ortus solis ad æquinoctium vernale refertur, occasus ad autumnale: Meridies solstitium æstiuum respicit, media nox hiemale.

Tycho Brahe.
Nic. Copernicus.
c. 2. de ferijs cap. consuluit, de off. & pot. iud. deleg.
c literas, de tẽp. ordin.
Baron. an. 34. nu. 33.
Chrys. hom. 5. in Genes.
Corn. Tacitus de morib. Germanorum.
Cæsar de bello Gallico lib. 6.

4 Has quatuor anni partes horas vocant multi scriptores. Isidorus Pelusiota, circularis, ait, est figura temporis, quippè cum dies circumuoluatur in hebdomadam, hebdomada autẽ in mensem, mensis verò in annum, rursumque in eadem signa, quæ peragrauit, restituatur. Hanc ob causam alibi quidem coronam anni, alibi verò rotã generationis Scriptura appellauit; circuli namque, & coronæ, & rotæ eadem est figura, quod quatuor horæ, videlicet vernum tempus, & æstiuum, & autumnale, & hybernum inuicem quodammodo manus connectant, & annum circumuoluant, atque in optimam quamdam choream ducant. Sanctus Eustathius Archiepiscopus Antiochenus, & martyr explicans illud Geneseos, vt sint

Isid. Pelus. lib. 4. epist. 1.
Eustath. cõment. in Hexam.

sint in signa, & tempora, Tempora, inquit, horarum, siue tẽporis ipsius mutationes, ac vices, hiemis scilicet, veris, æstatis, autumni intelligendas esse censemus. Flauius item Philostratus in iconibus horas accipit pro anni tempestatibus. Ita passim Poetæ Græci. Pindarus in olympijs horas floribus abundantes dixit pro vere. Roseam veris horam lego in Anthologia. Oppianus veris horam in Halieuticis, siticulosam Syrij horam ibidem, hiemis horã in Cynegeticis posuit. Aestiuam horam dixerũt Nonnus in Dionysiacis, Hesiodus in operibus pro æstate. Iniquam hiemis horam scripsit Calaber in Paralipomenis, itemque Musæus in Erotopægnio, & Nonnus in paraphrasi Euangelij secundum Ioannem. Est igitur horæ nomen æquiuocum. Apud Suidam significat venustatem, occasionem, curam, solicitudinem, quatuor anni tempestates, tempus opportunum, & duodecimam diei partem. Apud veteres accipitur hora pro cuiuslibet temporis parte. Virgilius.

——— Nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidijs noctis capiere Serena.

Propertius. *Cum fuerit multis exacta trientibus hora.*

Horatius. *Te flagrantis atrox hora caniculæ*
Nescit tangere.

Valerius Flaccus in Argonauticis introducit Iasonem sic Medeæ iurantem, *Per has nostri iuro discriminis horas* Sic etiam apud D. Hieronymum, captiuum se interficere cogitantem adiurauit mulier, Ego te per Iesum Christum, per huius horæ necessitatem rogo, ne effundas sanguinem tuum in sanguinẽ meum. Marcus Antoninus Philosophus, & Imperator, O natura rerum, inquit, quicquid tibi conuenit, id omne mihi conuenit; omne id fructum meum puto, quod tuæ ferunt horæ. Horam quoque pro die ponit Virgilius in hoc versu:

Hic alienus oues custos bis mulget in hora.

Legendus item hac de re Iulius Pollux in Onomastico, Agrætius libello de sermone latino, & ex recẽtioribus Petrus Gregorius Tholosanus in Prœludijs optimi I.C. Ipsos annos prisca Græcorum lingua horos dictos asserit Plutarchus in symposiacis. Alij ad Aegyptios hanc referunt nominationem, eo quod solem Horum vocent. Est & Dea Hora apud Romanos, quam dicunt fuisse Hersiliam Romuli vxorem, quæ post mariti apotheosim in cœlum trãslata Hora vocata sit, vt Ouidius fabulatur, de qua Ennius,

Teq; Quirine pater veneror, Horamque Quirini. §.2.

Flau. Philostr. in Icon. initio lib. 1. & in fin. 2.
Pind. olym. od. 13. v. 12.
Anthol. lib. 1. cap. 91.
Opp. Halieut. l. 1. v. 459.
Ib d lib. 3. v 47.
Cyneg. l. 3. v. 308.
Nonn. Dionysiac. lib. 12.
Hesiod. v. 282.
Q Calab. Paralip. lib. 8. v. 51.
Musæus v 293.
Nonn. in Io. 10. v. 81.
Suidas V. Hora.
Virg. 1. Georgic.
Propert. lib. 3. eleg. 10.
Horat. l. 3. od. 13.
Val. Flaccus l. 7. Argonautic.
Hieron. in vita Malchi monachi.
M. Anton. lib. 4. de seipso.
Virg ecl 3.
Iul. Pollux lib. 1.
Tholosan. l. 5. 4. cap. 1.
Plutarch. lib. 5. q. 4.
Macrob. lib. 1. cap. 21.
Ouid. metamor. lib. 14. in fine.

§. II.

Hora vnde dicta. Figmenta Poetarum de Horis. De vsu Horologiorum apud veteres. Horá olim nunciata à seruis. Verus dies Christus est.

1 SVnt qui horas à sole dictas putent, Aegyptij enim, vt dixi, solem Horum vocabant. Alij à luce, quæ Hebraicè אור Hor vocatur, horas quasi lucis partes denominãt. Quidam malunt ἀπὸ τοῦ ὅρου, quod terminum significat, deduci: siue ab ὁρίζειν, quod est terminare, diuidere, diffinire. Porrò de Horis multa suo more fabulantur Poetæ. Fingit Ouidius Horas puellas esse, quæ soli ministrent, easque Homerus cœli ianitrices facit, quia tempora moderantur è cœli, solisq; motu pendentia. Chrysippus apud Senecam ait Horas Gratiarum sorores esse, sed natu maiores. Nascenti Auroræ inseruire Horas canit Smyrnæus in Paralipomenis. Easdem futurorum nuncias esse, Bacchum coronasse, & cœli phalanges aduersus Typhęum armasse tradit Nonnus in Dionysiacis. Itẽ Horas dedisse vbera Serenæ vxori Stiliconis fabulatur Claudianus in eius Panegyrico. Apud Apuleium in nuptijs Psyches Horæ ministrabant. Rursum Homerus in hymnis Horas vocat sapientes, Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerẽ susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes, omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circulares, suaues, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cœlis, terrisque gratificantes, & inculpatas. Panyasis Poëta apud Athenæum primam in mensa potionem Gratijs, Horis, & Baccho tribuebat: atque ibidem commemorat Athenæus in Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod horæ fructus vitis nutriant, & ad maturitatem perducant. Hesiodus in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Vt enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Euangelio, *Nondum venit hora mea: & sciens Iesus, quia venit hora eius*. Theocritus horas tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid noui ferẽtes hominibus.

Ouid. lib. 2 met.
Hom. Iliad. 8. v. 393.
Id. Il. 5. v 750.
Senec. de benef. lib. 1. cap 3.
Coint. Smyrn. l. 1. Paralip. v. 48.
Non. Dionys. l. 1. v. 224 & initio lib 9.
Apul. lib. 6. vbi quædam Philippus Beroaldus.
Hom. hymn in Apoll. v. 194 & hy. 2. in Venerẽ.
Athenæus initio lib. 2. dipnosoph.
Hesiod. Theog. v. 900.
Ioan. 2. 4.
Ibid. 13. 1.
Theocrit. Idyll. 15. v. 104.

Philo-

Philost. in Icon. in fine lib. 2.

Philostratus in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, feruensque præ cursu gena, & vna salientes oculi fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic Georgius Pisides concinit,

Georg. Pisid. Cosmurg. v. 286.

Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digitosque conserentium inter se suos,
Vita decora vt choream agant pulcherrimam.

Est de horis regula quinta Tychonij Afri.

Pausan. in Bœoticis.

Phorn. de natura deor. cap. 29.

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Iouis capite insident, nam eius nutu temporum vices decurrunt. Olen Poeta apud eundem in Corinthiacis ab Horis educatam Iunonem scriptum reliquit. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphi describit Athenæus libro quinto δειπνοσοφ. Ipsis Horis diuinos honores habitos ab Atheniensibus narrat iterum Pausanias, vnamque vocat Carpon, alteram Thalloten: tertiæ nomen non dixit. Phornutus libro de natura Deorum, Ab Horis, inquit, omnia bona, quæ nobis adsunt, custodiuntur, & seruantur. Vna Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem: altera Dice, id est iustitia, quod iure contendentium lites dirimat: Tertia Irene, id est Pax, quasi ratione, & non armis lites consopiat. Alia horarum nomina Hyginus, & ex eo Lilius Gyraldus recensent. Nunc communiter accipitur hora pro his spatijs, in quæ dies diuiditur. Ante Palamedem nec horas, nec horologia fuisse Philostratus in Heroicis commemorat; Cæterum Claudius Salmasius in Plinianis exercitationibus prolixa, & odiosa disputatione conatur ostendere nullum apud veteres horologij vsum, nec diem in horas tributum ante Magni Alexandri tempora fuisse. Confutat eius coniecturas doctissimus vir Dionysius Petauius in Auctario operis omni laude dignissimi de doctrina temporum, monstratque florente Græcia diuisionem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad Græcos ab Aegyptijs manasse scribit Herodotus in Euterpe.

Hygin. fabul. 183.
Gyral. de dijs gēt. synt. 13.

Claud. Salmasius in Plin. exercit. pag. 632. vsque ad 658.

Petau. lib. 7 variar. dissertationum cap. 7. 8. 9.

2 Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim horarum nomine processit; sed aut partium, aut signorum, vt Iulius Pollux refert ex Menandro, Congessit Plinianus exercitator

Iul. Pollux lib. 1. Onomast. c. 8.

citator

citator quæcunque de horis, & horologijs apud priscos Scriptores reperiuntur. Ipsum legat, qui hæc fusius scire, eiusque loquacitate patientiam exercere desiderat. Scioterici horologij primus inuentor in Græcia celebratur à Plinio Anaximenes Milesius: sed Laërtius, & Suidas Anaximandro eius præceptori hanc inuentionem tribuunt. [Plin. lib. 2. c. 76.] His tamen antiquior ducentis ferè annis fuit Achaz rex Iudæorum, cuius solare horologium commemorat Scriptura. [4. Reg. 20. & Isai. 39.] Romæ indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nasica horologia introduxit anno Vrbis 595. si vera Plinius refert. [Plin. lib. 7. cap. 60.] Ctesibium Alexandrinum horologia hydraulica mira ratione reperisse narrant Cicero, & Vitruuius, itemque Athenæus ex Aristocle libro de choris. [Cic. 2. de natura deor. Vitruuius l. 9. c. 9. Athen. lib. 4 c. 24.] Vsum verò clepsydrarum in Vrbe Achanta trans Nilum incœpisse docet Pierius in Hieroglyphicis. [Pier. hierog. lib. 6. cap. 4.] Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, vrget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius Thyanæus coram Domitiano causam dicturus esset, Quanta aqua, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, si quodcunque causa exigit, dicere me sinas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. [Philostr. de vita Apollonij lib. 8. cap. 1.] Plinius iunior cum causam cuiusdam Proconsulis egisset in senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. [Plin lib. 2. ep. 11.] Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma, eleganter Petauius docet in notis ad Dionem Synesij. [Petau. pag. mihi 20.] Eamdem sic describit Apuleius. Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim deflua infusa aqua, populum sic adorat. [Apul. initio lib. 3.] Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis vsos refert Matthæus Riccius in historia Sinarum. [Riccius hist. Sinarum lib. .] Extat non inelegans Symposij ænigma de clepsydra minus rectè à quibusdam de ratione explicatum. [Sympos. num 69.]

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,
Ius auida linguæ, finis sine fine loquendi,
Ipsa fluens dum verba fluunt, vt lingua quiescat.

Narrat Saccus in historia Ticinensi Seuerinum Boethium primum fuisse, qui horologia libratis ponderibus Romæ componi curarit. [Bernardin. Saccus hist. Ticin lib. 7.] Cassiodorus libro primo variarum duo horologia mirabilis structuræ describit; vnum, ait, in quo humana [Cassiod. lib. 1. variar. epist. 45. & 46.]

solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia peruagari. Alterum vbi solis meatus sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poeta apud Athenæum in quodam conuiuio patinam superbam aduectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cœli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodiaci in orbem disposita, & super illa conuenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium, quod à Sultano Babyloniæ Friderico secundo Imperatori dono datum refert Spondanus, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatijs obseruabant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicabantur. Chromatius quoque Præfectus in actis S.Sebastiani; Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur; & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu, rationis ministerio, & calculi supputatione præuidentur. Iam multa fabricantur horologia non solum horas, solisque motus, & siderum indicantia, sed quæ diuersis librata ponderibus varij generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carouagius boue capitosior, oculis emissitijs, ore exporrecto, & lingua blæsus, si Sacco Ticinensium historico credimus, vnum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, vt qua quisque statuisset hora noctu ære sonante expergisci posset, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subiectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat Cardanus horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas vtebantur, vt scribit Iosephus. Idem nunc faciunt Turcæ clamore è turri sublato. Antiquiores monachi, teste Cassiano, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses obseruasse ex relatione de miraculis S.Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca Cluniacensi. Diurnarum verò precum horam vt dignoscerent, sole sereno aut proprij corporis, aut Gnomonis in Sciothe-

Athenæus lib. 2. cap. 18.

Petronius Arbiter in Satyrico.

Spondan. an. 1232.

Apud Bollandum 20. Ian. c. 16.

Saccus hist. Ticin. lib. 1.

Cardan. de subtilitate.

Ioseph. de bello Iud. lib. 5. cap. 9.

Cassian. lib. 2. c. 17.

Biblioth. Cluniac. pag. 448.

Sciotherico horologio vmbrarum proiectiones inspiciebant: cœlo autem nubilo clepsydris veterum more vtebantur, sicut tradit in diuinis lectionibus Cassiodorus. Porrò modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmodiæ ostendit Petrus Damianus; Vt quandocunque, inquit, solis claritas, siue stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmodiæ, quam tenuerit monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologij verò mechanici primum inuentorem Siluestrum Secũdum fuisse ex Monacho Floriacensi Pontificem summum tradunt nonnulli, sed mala historiæ fide; nam Persiæ regem donò misisse huiusmodi horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Siluestrum refert Aimoinus de gestis Francorum. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primum auctorem mechanici horologij ignotum esse.

Cassiod. diu. lec. cap. 30.

Petr. Damianus opusc. 13, cap. 17.

Vincen. spec. hist. lib. 24. cap. 98. Arnold. Vvion. ligni vitæ lib. 5. cap. 72.

Aimoin. l. 4. c. 95.

3 Apud Romanos serui erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. Martialis de hac re hi versus sunt:

Martial. lib. 8.

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Iam conuiua mihi, Cæciliane, venis.

Iuuen. sat. 10.

Satyricus quoque de hoc ritu sic canit;

Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.

Eamdem cõsuetudinem commemorant Seneca, Marcus Varro, Suetonius, & alij. Artemidorus Daldianus actiones, impetus, & motus ab horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare, quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseuerat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, vt ait S. Zeno, cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses seruiunt in Prophetis, quem euangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splẽdor lucis æternæ, cuius claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus sanctorum, vt in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat omnem hominem sedentem in tenebris, & vmbra mortis. O quando veniam, & apparebo, Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem iucunditatis, & lætitiæ; diem quem tu fecisti, vt exultemus, & lætemur in eo! O præclarũ

Senec. de breuit. vitæ cap. 10. Varro lib. 5. de ling. latina. Suet. in Domitiano. Artemidor. de interpræt. somniorum l. 3. c. 69.

Zeno serm. 1. de Pascha.

diem illum, diem verum, diem æternum, diem votis omnibus expetendum! Caret horis, & tenebris dies ille, iugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat illum. Atque vtinam ad diem illum post tenebras huius mundi perduci citius merear, tunc enim gaudens, & exultans non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

METRVM VI.

Tempora præcipiti glomerantur concita cursu,
Et refluunt gyris noxque, diesque suis.
Atque vt bissenis finitur mensibus annus,
Sic totidem spatijs diuidit hora diem.
Diuidit hora diem, iustis & partibus aquat,
Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
Vda prius siccos signauit clepsydra soles,
Et secuit calidos frigida meta dies.
Scilicet impulsis agitatur solibus orbis,
Et refluis annus præcipitatur aquis.
Tum cœpit tenues percurrere tempus arenas,
Omnia nam rabido frangere dente solet.
Mox, quia sunt vmbris humana simillima, gnomon
Innuit vmbroso tramite lucis iter.
At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
Secula, ferratis aufugit hora rotis.
Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
Admonet ad duram nos properare necem.
O quicunque dies docuisti hac arte secari,
Scito: non cunctis hac monumenta placent.
Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
Aut cur dissimili mobilitate viget?
Flet quidam longo sua duci stamina filo,
Dum cupit æterni Regis amore frui.
Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
Cur mihi contractis præterit hora rotis?
Nempe licet motum mensuret temporis hora,
Non tamen affectus queis agitatur amor.
Credite: dilato cruciantur tempore Amantes,
Estque illis anno longior vna dies.

O igitur

O igitur quando fugitiui temporis expers,
Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruar!
Illa dies tenebris, horisque, ac fine carebit,
Vnica si quando fulserit illa dies.

§. III.

Secunda diuisio diei naturalis antiquo Romanorum more. Tertia diuisio diei, & noctis artificialis. Cur diuisa dies in 12. horas. De horis æqualibus, & inæqualibus. In vicissitudine diei, & noctis relucet mirabiliter Dei prouidentia.

1 SEcunda diuisio diei plura noctis, & diei tempora subnotat, proprijsque discernit nominibus, quę apud Poetas, aliosque scriptores passim obseruata inueniuntur. Ea omnia suo ordine Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte, siue mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctē. Deinde Conticinium, cum & galli silent, & homines quiescūt. Tum primum diluculum, siue crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur mane, cum sol videtur, & dies iam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiē, quod est medij diei nomen. Inde tempus occiduum, siue pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas, nouissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet eius stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porrò crepusculum vespertinum. Post sequitur tempus, quod antiqui primæ facis dicebant, vel prima face; siue quia tunc primum accendebantur faces, & luminaria; siue quia, vt obseruat vir reconditæ eruditionis Ioannes Brodæus, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde cōcubium dicitur, cum itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam Varro noctis meridiem vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio.

Macrob. lib. 1. Sat. cap. 3.
Censorin. de die natali cap. 10.
Io. Brodæus l. 4. miscell. c. 33.
Varro in Marcipore.

Noctis

Apuleius libro 1. metamorph.

Noctis partes eleganter describit Philosophus Medaurensis, Ecce, ait, crepusculum, & nox prouecta, & nox altior, & deinde concubia altior, & iam nox intempesta. Tum noctis inducias cantus perstrepebat cristatæ gallorum cohortis. His vocibus τὸ νυχθήμερον, vt aiunt Græci, hoc est spatium lucis, atq; noctis, à priscis auctoribus passim describitur.

2 Tertia diuisio diem, ac noctem artificialem in suas quoque partes destribuit. Diem artificialem intelligo præsentiā solis super terram, à reali ipsius ortu vsque ad occasum. Possunt equidem tam matutina, quam vespertina crepuscula, cum sint media inter diem, & noctem, ad vtrumque referri, de qua re disputant Theologi, Iurisque ciuilis, & canonici interpretes. Sed vt omissis controuersijs clarè, & distinctè in hoc tractatu procedam, ego diem artificialem cum Mathematicis definio ab illo puncto, quo sol realiter secūdum corpus, & substantiam suam super Horizontem emergens nobis exoritur, ad illud punctum, quo Horizonti nostro absconditus hemisphærium illud suo corpore deserit, etiamsi radijs suis, & virtute adhuc illuminet. Noctem similiter esse dico ab occidente sole ad orientem, omne id medium tempus ipsa vespertina, & matutina crepuscula comprehendens. Et dies quidem secundum quosdam [a] in mane, & vespere diuiditur; in tempus scilicet antemeridianum, & pomeridianum: quo sensu horam pomeridianam pro vespertina, & serotina; & Ianum Consulem pomeridianum nuncupatum reperies apud Adrianum Turnebum in Aduersarijs. Vel secundum alios [b] in mane, meridiem, & supremum. Mane vsque ad horam ante tertiam producitur; meridies vsque ad horam ante nonam; supremum vsque ad solis occubitum. Omnes verò antiqui tam diem, quam noctem in duodecim horas diuidere consueuerunt. Huius partitionis rationem affert Galenus, quem laudat, & explicat Hieronymus Magius multæ antiquitatis homo in varijs lectionibus. Porrò, inquit, numerū hunc duodenarium tamquam omnium vtilissimum delegerunt. Dimidium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus vsque ad vigesimumquartum continere videtur. Hunc etenim tamquā longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum veluti cōmoderatum iudicantes, in tot particulas totius diei tempus diuiserunt. Hanc autem partitionem ex vsu esse alij multi, & Ro-

Theologi in 4. sent. distin. 13. D. Thom. 3. p. q. 51. art 4. ad 2. & qu. 83. art. 2.
Legistæ ad l. more Romano ff. de ferijs, & l. 2. §. 1. ff. de verborum signific.
Canonistæ cap. si perfodiens, de homicidijs, & c. consuluit, de off. & potest. Iud. de legati. Polid. Ripa de noct temp c. 3. M. Ant. Natta cōsilio 469.
a Suida v Ἡμέρα. Censorin. de die nat.
Ægid. in exam p. 2. cap 2.
Turneb. libro 18. cap. 13.
b Isidor. libro 5. orig.
Beda lib. de rat. temp. c de die.
Magius l. 1. c. 15. Galen. l. de cuiusque animi peccatorum notitia.

& Romani ipsi experientia comprobantes,atq; vtentes ostendunt. Siquidem hæreditatem omnem, cum testamentum condunt, in 12. portiones distribuunt: & pondera, ac mensuras, quibus in vita opus est, in 12. partes diuidunt. Hæc Galenus. Quod autem de 12. partibus hæreditatis dixit, habetur in Institutionibus Iustiniani Imperatoris libro secundo. Alij sectionem diei in horas 12. constitutam referunt à Mercurio illo Trismegisto, quem fuisse Ietro Madianitarum Sacerdotem, & Regem, atque Philosophum, socerum Moysis contendunt Hebræi apud Franciscum Georgium Venetum. Hic cum obseruasset quoddam animal, de quo Horus Apollo, & Pierius in Hieroglyphicis, & Damascius in vita Isidori apud Photiū, duodecies in die, (sit pax naribus) lotium emittere, ex illo duodenario mictu in totidem partes diem distinxit. Mihi fabulam redolere videtur hæc fœtida horarum institutio, quam tamen tacitus præterire nolui, quod eam primi nominis auctores referant, & probent. Aiunt autem Cynocephalum in æquinoctijs tantum, ælurum singulis diebus duodecies mingere, & horas hac ratione indicare. Nec minus ridenda, & inter fabulosa figmenta numeranda videtur hac parte subtilior quorumdam obseruatio, qui ex cœli dimensione in 12. partes, secundum musicas proportiones horas item 12. adinuentas existimant.

Instit. de hæredibus instituendis §. Hæreditas.

Fr. Venet. tom. 1. problem. sac. Scriptura sec. 6 prop. 356.
Hor. Apollo lib. 1. hierogl. 15.
Pierius lib 6. c. 4.
Phot. Cod. 242.

3 Solidior ratio petenda à Mathematicis. Hi ex circuli æquinoctialis conuersione, itemque ex ortu, & occasu signorum horarum constitutionem desumunt. Sunt autem signa 12. Zodiacum circulum, quem ideò signiferum vocant, in 12. partes æqualiter diuidentia. Horum nomina poeticis fictionibus celeberrima hæc sunt. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces. Quoduis signum in 30. gradus diuiditur, quare cum signa sint duodecim, in toto Zodiaco 360. gradus continentur. Hic circulus obliquitate sua dierum, ac noctium inæqualitatem, omniumque temporum vicissitudinem causat: dirimit totum cœlum in duo hemisphæria, & est regula, & mensura motus planetarum, qui fit ab occasu in ortum. Alium item circulum describunt Astronomi in sphæra, quem vocant æquatorem, siue æquinoctialē ab vtroque mundi polo æqualiter distantem, & in gradus etiam 360. diuisum. Huius officium est diem artificialem nocti adæquare,

cum

cum sol per illum transit, quod bis in anno contingit, initio scilicet Arietis, & Libræ: Tempus quoque, primumque motum ab ortu in occasum spatio 24. horarum dirigere, & mensurare. Ex his duobus circulis duo genera horarum constituuntur, quorum vnum ad æquatorem, alterum ad Zodiacũ refertur. Primi generis horæ dicuntur æquales, & æquinoctiales, & vnaquæque earum est vigesima quarta pars diei naturalis, continens illud temporis spatium, quo 15. gradus circuli æquinoctialis oriuntur, qui circulus, vt diximus, est graduum 360. & semel in die totus ascendit, & circumagitur super Horizontem. Aequales vocantur, quia semper eiusdem sunt quantitatis: æquinoctiales, quia ex motu vniformi dicti circuli desumuntur. Secundi generis horæ inæquales, planetariæ, naturales, & temporariæ nuncupantur. Harum intelligentia difficilior est, dupliciter enim accipi possunt. Primo pro eo spatio temporis, quo medietas vnius signi super Horizontem emergit. Semper enim sex signa oriuntur in die, & totidem in nocte, siue dies breuissima, siue longissima sit. Ea signa, quæ rectè oriuntur, tardiorem habent motum: ea quæ obliquè, velociorem. Quæ verò signa rectè, quæ obliquè oriãtur, ex his versibus cognosci potest.

Recta meant, obliqua cadunt à sidere Cancri
Donec finitur Chiron: sed cætera signa
Nascuntur prono, descendunt tramite recto.

Quam doctrinam Scotus Poeta eterodoxus nobiliori hoc carmine conclusit.

Georg Buchanã. lib. 4. sphæræ.

Ergò via surgunt flexa caper, hydria, pisces,
Dux ouium, taurusque minax, geminique puelli.
Ast cancer, Nemeæsque pauor, virgoque maligna
Desertrix terræ, speciesque bilancis, & acer
Scorpio, Centaurusque truci spectabilis arcu
Conscendunt recto cælum sublime meatu.

Sex itaque signa à Cancro ad Capricornum, quæ in sphæra obliqua rectè oriuntur, & obliquè occidunt, dies longos faciunt, & noctes breues: reliqua sex signa, quæ obliquè oriuntur, & rectè occidunt, dies breues faciunt, & noctes prolixas. Non igitur oriuntur quolibet die plura, vel pauciora signa quam sex, quantumuis longa, vel breuis sit dies. Excipitur ab hac regula ea sphæræ obliquitas, in qua poli eleuatio excedit gradus 66. cum dimidio; nam ibi quædam signa nullo modo oriun-

oriuntur. Non loquor hic etiam de sphæra recta, quia in ea semper æquales sunt ascensiones. Hora autem inæqualis accepta pro eo temporis interuallo, quo medietas cuiusq; signi oritur, inæqualis omnino est, seu cum eiusdem, seu cum alterius diei horis comparetur, quia nõ omnes medietates æqualiter ascendunt. Ideò Hipparchus Bithynus libro secundo enarrationum ad Arati, & Eudoxi Phęnomena, Arati, & Attali sententiam refellit existimantium ex ortu signorum horam noctis dignosci posse, quia videlicet inæquali temporis spatio ipsa signa oriuntur. Atque id etiam Manilius in Astronomicis eleganti carmine explicauit.

Hipparch. lib. 2. cap. 1. & 2.

Manilius lib. 3. Astronomic.

Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,
Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
Et paribus spatijs æqualia digerit astra.
Vt parte ex illa, qua Phœbi cœperit orbis,
Discedat numerus, summamque accommodet astris,
Donec perueniat nascentis tempus ad ipsum;
Atque vbi substiterit, signum dicatur oriri.
Sed iacet obliquo signorum circulus orbe,
Atque alia inflexis oriuntur sidera membris:
Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
Vt propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
In tam dissimili spatio, varijsque dierum,
Vmbrarumque modis, quis possit credere in horas
Omnia signa pari mundi sub lege manere?
Adde quod incerta est horæ mensura, neque vllam
Altera pars sequitur, sed sicut summa dierum
Vertitur, & partes surgunt, rursusque recedunt:
Cum tamen in quocunque dies deducitur astro,
Sex habeat supra terras, sex signa sub illis:
Quo fit vt in binas non possint omnia nasci,
Cum spatium non sit tantum pugnantibus horis,
Si modo bissena seruantur luce sub omni,
Quem numerum debet ratio, sed non capit vsus.

& quæ sequuntur satis diffuse. Secundo modo, qui communior est, & à nobis deinceps vsurpandus, accipitur hora inæqualis pro duodecima parte cuiuslibet diei, vel noctis artificialis: & tunc istæ horæ sunt æquales inter se, quia sunt omnes duodecima pars diei; sed dicuntur inæquales, quia horæ vnius diei non æquantur cum horis alterius, neque cum horis no-

ſturnis, niſi tantum bis in anno, initio Arietis, & Libræ. Exẽplo res erit manifeſta. Sit dies longior æſtiui temporis, cum ſol oritur hora nona horologij Italici, hunc diem in 12. horas inæquales diſtinguamus, quælibet hora continebit minuta 75. horam ſcilicet integram æquinoctialem, & inſuper quadrantẽ eiuſdem horæ. Rurſum ſit dies breuior hiemalis, cum ſol oritur hora 15. hic dies in horas 12. inæquales diuiſus dabit ſingulis horis minuta dumtaxat 45. tres nimirum quartas partes horæ æquinoctialis. Hora enim 60. minutis conſtat. Ecce quomodo iſti dies ad inuicem ſunt inæquales, æſtiui namque horas multò longiores habent, quam hiemales. Idem de noctibus dicendum eſt, quarum horæ 12. ſimiles æſtate breues, hieme longiores ſunt. Hinc Vitruuius Architectus horas ſolſtitiales in Cancri ſigno ampliſſimas vocat, brumales verò horarum breuitates. Et Auguſtinus libro de vera religione; Hora brumalis, inquit, æſtiuæ comparata minor eſt. Sic paſſim apud Poetas hora æſtiua pro longiori, hiberna pro breuiori poſita reperitur. Martialis æſtiuam horam pro longiſſima poſuit in hoc epigrammate.

Vitru. lib. 9. c. 9.

Auguſt. de vera relig. cap. 43.

Martialis lib. 12.

Quia Priſce breui poteris donare libello,
Hora nec æſtiua eſt, nec tibi tota perit.

Apud Plautum cum Simo ſenex dixiſſet Pſeudolo ebrio,

Plaut. in Pſeudolo act. 5. ſc. 2.

Credo equidem poteſſe te, ſcelus, Maſſici montis vberrumos quatuor
Fructus ebibere in hora vna. Hiberna addito,

Reſpondit Pſeudolus, ideſt breuiſſima. Seneca item in Agamemnone ſic canit,

Seneca in Agamem. v. 53.

Sed cur repente noctis æſtiuæ vices
Hiberna longa ſpatia producunt mora?

Seuerinus quoq; Boeth. æſtiuę noctis agiles horas vocat, dicẽs,

Boethius libro 1. metr. 5.

Tu, cum feruida venerit æſtas,
Agiles noctis diuidis horas.

Ex his perſpicuum eſt, cur iſtæ horæ dicantur inæquales. Planetariæ autem vocantur, quia per tales horas diſtinguuntur dominia planetarum, vt ex Chaldæorum obſeruatione tradit Ioannes Stofflerinus. Naturales item, & temporariæ appellantur, quia ductu naturæ didicerunt homines iuxta temporũ variationes ipſas quoque variari.

Stoffler. de vſu Aſtrol. lib. 2. par. 2. pr. poſ. 27.

4 Hæ ſunt horæ, quibus olim omnes ferè gentes vtebantur. De Hebræis conſtat ex Euangelio cum Chriſtus dixit, Nonne

Ioan. 11. 9.

Nonne duodecim sunt horæ diei? De Græcis testatur Galenus locô citato. Extat & luculentum Achillis Tatij Alexandrini de hac re testimoniũ, qui post erotica scripta de Clitophonte, & Leucippe factus est Christianus, & Episcopus, teste Suida. Hic in Isagoge ad Arati Phænomena de horis differens ait: Roget aliquis, cur dixerimus solem in æstiuo solstitio constitutum horarum 15. facere diem, in hiberno 9. cum tamen in mechanicis horologijs,& hydrologijs dies perpetuò horis 12. constare videatur. Huic ita respondemus. Quemadmodum quilibet homo tam puer, quam vir quinos in manu digitos habet, non tamen æquales: sic eamdem habent horæ in diebus, ac noctibus magnitudinis, & celeritatis rationem; adeò vt magnarum magnæ sint, paruarum paruæ. Igitur æstiui dies hibernis maiores interuallo constant horarum 15. æquinoctialium, quæ in 12. proportione diuiduntur. Idem de maioribus, & minoribus tam diebus, quam noctibus iudicium est. Eumdem morem viguisse semper in Græcia ostendunt Constantinus Cæsar cognomento Pogognatus, qui libro primo de re rustica diem, & noctem in horas 12. perpetuò diuidit: & Secundus Atheniensis Sophista,qui in sententijs diem diffinit duodecim horarum decursum.De Romanis præter alia liquet ex eo Martialis epigrammate,quo diurnarum horarum distributionem commemorat.

Achill.Tatius, siue Statius Isag. cap.25.circa finé.

Cōstantin. Cæsar l.1.Agricult.c.7.

Martial. libro 4. epigr.8.

Prima salutantes, atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum,
Temperat ambrosias cum tua cura dapes.

Hanc denique horarum distinctionem sequitur Ecclesia in horis canonicis. Sic horam primam dicimus, cum post solis ortum duodecima diei pars exacta est: tertiam, cum quarta pars: sextam, cum media. Idem proportionaliter de alijs horis dicendum est. Marcellus Francolinus vir accuratissimè doctus in fine celeberrimi operis de tempore horarum canonicarum tabulas vniuersales composuit totius Europæ vsui accommodatas ad cognoscendam veram, & exactam horam

cuiusque officij quotidie celebrandi reductis horis inæqualibus ad communes, & æquinoctiales.

5 Sed quoniam de horis sermo est, prætetiri nullatenus debent præclaræ quędam sanctorum Patrum sententiæ de diei, & noctis necessaria vicissitudine, deque admirabili prouidentia Dei, quę in ea relucet. Theophilus Patriarcha Alexandrinus, Dies, inquit, & nox certis horarum sibi succedunt spatijs, paulatimque decrescentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt tribuunt ad eamdem mensuram bis in anno conuenientes: nec manent in eodem statu, sed breuitate, & longitudine horarum momenta discriminant, vt vtilem mūdo faciant temporum diuersitatem. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursum nox recipit, quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbe quodam quod paulatim amiserant decrescētes, sensim crescentes accipiunt, creatoris interpretantur sapientiam. Titus Bostrorum Episcopus hanc diei, & noctis alternationem ideò necessariam fuisse scribit, quia nox communis est requies omnium animantium. Deinde si semper esset dies, non possemus metiri tempus non diuisum in partes: non posset in multis ratio vitę iniri, & constare: quodque maius est, non esset voluptas luminis fruendi, si non essent tenebrę; lumen enim continuum, neque quod lumen esset, cognosceretur. Extra culpam igitur, & querelam est nox, nec quod multa noctu scelera committantur, criminis rea illa est; animus enim accusari debet, non tempus: nam si maleficus nocti pareret, dormiret sanè, hoc enim iubet nox. Dracontius Christianus Poeta fidem probans resurrectionis ex hac diei, & noctis successione desumit argumentum. Sic autē canit.

Theophil. Alexādrinus epist. 3. paschali.

Titus Bostr lib. 2. adu. Manichæos.

Dracontius in examer. cap. 6. propt finem.

Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus, & cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida, solis imago,
Lucifero redeunte polo moriuntur & astra.
Nuncius auroræ subductus morte diurna
Lucifer extinctas reficit per sidera flammas,
Ex hinc nocturnum iubar emicat igne corusco,
Roscida puniceum spargens aurora ruborem
Ducit vbique diem periturum noctis ab vmbris:

Et

Et tamen hac de sole perit, quo missa rubebat.
Sol oculus cœli, famulus super astra Tonantis,
Cuius ab immensis languescunt sidera flammis,
Ne gelidis animetur aquis per cærula Ponti.
Occidit ipse dies super æquora sole cadente,
Et quo demersus, nouus æquore mane resurgit:
Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem
Purpureis abscondit aquis, redditque diurnè
Depositum natura suum sub nocte sepultum
Mane resurgentem de fluctibus orbe recepto.

Sed de hac re nil verbis Tertulliani doctius, nil elegantius. Dies, ait, moritur in noctem, & tenebris vsquequaque sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta: vbique iustitium est, quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum sole, eadem & integra, & tota vniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mortem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet existens, donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Agnouit & Dei mirabilem in die, ac nocte prouidentiam Theodoretus: Et sane, inquit, diem, & noctem veluti sorores quasdam videre est, quæ temporis spatia ad hominum vsus inuicem mutuantur, simul & beneuolè reddunt. Deficiente enim iam hieme, & nouo illucescente vere, quando multi admodum hominibus circa sua opera labores exoriuntur, vt potè profectiones, & peregrinationes, nauiumque è portu deductiones, quando & mare stratum, & hiberni frigoris rigore liberum est, terraque segetibus superbiens agricolam ad culturam vocat, & plantæ hortulanum ad putationem, purgationem, rigationem, & sarritionē inuitant: tunc inquam dies operationis tempus hominibus augens à nocte horas mutuò sumit; & paulatim quidem eas recipit, ne nimio augmento ijs noceat, qui eius opera ad res suas conficiendas vtuntur. Vbi verò ad medium æstatis peruentum est, desinit quidem mutuò sumere, mox verò debiti solutionem aggreditur, adeò vt hanc nec vel in vnici diei moram procrastinando reijciat. Paulatim autem, & sensim, quemadmodum ante acceperat, ita quod acceptum est, reddit. Deinde vbi autumni tempore nocti æqualis factus est, se hac minorem fieri non pudet longam quietis opportunitatem conficiens. Cum enim frigoris, pluuiarum item, luti, & cœni mole-

Tertull. de resur. carnis cap. 12.

Theodoret. ser. 1. de prouidentia.

molestia domi desidere cogimur, nox ipso die multò nobis iucundior est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his spatijs absoluitur, nec minorem quam dies, nox hominibus vtilitatem confert. Nam si lux quædam perpetua nullo alio intercedente medio permansisset, certè nec annorum orbes, nec mensium numerum discere, vel edocere potuissemus; sed vnica illa dies continua totius præsentis seculi mensura fuisset, qualem nimirum futuri illius seculi conditionem fore credimus. Illum quippè diem sine vespero fore, & omni alia successione cariturum esse, edocti sumus. Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

Dies in quatuor præcipuas partes diuisa ab antiquis. Item nox. Quid stationes, quid vigiliæ sint. Quota hora quodlibet officium celebrandum. Quot sint partes officij.

1 RVrsum antiqui diem, & noctem in quatuor partes æquales inter se diuidere solebant, quarum singulæ ab vltima hora inclusa nomen acciperent. Prima enim pars horam primam, secundam, & tertiam continens Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam trium quartæ, quintę, & sextæ, Sexta: Tertia septimæ, octauæ, & nonæ, Nona: Quarta à decima vsque ad duodecimam vltima, & duodecima appellabatur. Cornelius Iansenius, Victor Geselinus, & alij aliter explicant hanc diei partitionem in quatuor sectiones, sed errant toto cœlo, vt ostendit eruditissimus Francolinus, quē consulat curiosus lector: nolo enim actum agere. Porrò istę horæ insigniores præ cæteris erant in rebus humanis, nam teste Tertulliano, diem distribuere, negotia distinguere, & publicè resonare solebant; Semper, & vbique, ait ille, & omni tempore orandum, tamen tres istas horas tertiam, sextam, & nonam, vt insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuūt, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, solemniores fecerunt in orationibus diuinis. Quare & frequentior earum mentio in sacris, & profanis auctoribus habetur: & his dumtaxat vtebantur antiqui in designando tempore non solū orationis,

Cornel. Iansenius in Conc. Euang. cap. 1:3
Victor Geselin. in notis ad hym. 1. Prudenti. Kath.
Francolin. de tēp. hor. canonic. c. 21
Tertull. de ieiun. cap. 10.

tionis, celebrationis Missæ, soluendi ieiunij, sed & aliarum rerum. Illud autem hoc loco notandum est, quod iam dicta trium horarum interualla communiter olim pro vna hora accipiebantur. Sic quæ de hora tertia a priscis scriptoribus notantur, non præcisè de hac hora, sed de prima etiam, & secunda intelligi debent, ita vt sub tertiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad ipsam tertiam comprehendatur. Censorinus de die natali, Veteres, inquit, diem quadripartito, sed & noctem similiter diuidebant. A Græcis quoque vsurpatam hanc distinctionem constat ex Pausania in Messenicis, Suida verbo φύλαξ & Onosandro in strategico. Etiam Leuitas apud Hebræos seruasse noctis vigilias, quas Græci φυλακὰς vocant & ternarum horarum obseruationem habuisse, Diuus Augustinus asseuerat. Legendus Baronius, qui tomo primo Annalium hanc doctrinam luculenter confirmat. Fauent & plurimæ sacrorum canonum sanctiones. Marcus Varro, quem refert, & probat Carolus Sigonius, Cosconius, inquit, scribit in actionibus Prætorem Accenso iubere solitum, horam esse tertiam, Accensum inclamare horam esse tertiam, meridiem, & nonam. Erant autem Accensi adminiltri magistratuum ab acciendo, id est vocando dicti. Duodecim tabulis, ait Plinius, ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & meridies, Accenso Consulum id pronunciante. Id verò quo ritu fieret Barnabas Brissonius in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet Chrysostomus quod monachi in quatuor partes diem dispertiti, dum singulæ partes implentur, psalmodijs, & hymnis Deum venerantur. S. Benedictus in regula ijs, qui leuioris culpæ rei sunt, pœnam excōmunicationis imponens, non illius, quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius monasticæ, & regularis, qua monachus solius mensæ participatione priuatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensura, vel hora, qua præuiderit Abbas ei competere: vt si, verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille nona; si frattes nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris, qui peccauit à sexta ad nonam reijcit, nulla facta mētione septimæ, vel octauæ horæ intermediæ. Talis enim erat apud veteres consuetudo, vt ijs solummodo solemnioribus horis vt plurimum vterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nulla intermedia inuenies apud Senecam. Consentit huic diuisioni Prudentius his versibus.

Censorin. cap. 10.

Onosand. strateg. cap. 10. §. 3.

Aug. lib. 4. quæstionum q. 4. sup. Num.

Baron. an. 34. nu. 162. & seqq.

c. nocte, c. solent, c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin dist. 44. & c. 1 dist. 75.

Varro l. 5. de lingua latina.

Sigon. l. 1. de iudicijs cap. 9.

Plin. lib. 7. c. vlt.

Brisson. de form. lib. 5.

Chrysost. hom. 59. ad pop. Antioch.

Bened. reg. c. 24.

Senec epist. 122.

Prudent Kathim. hym. post ieiun.

Nona

Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.

Act. 3. 16.

Princeps Apostolorum post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur viros religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum obseruatione sunt itē qui concilient Euangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia crucifixum dicat, Ioannes sexta: de qua controuersia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum Francolinum post Doctores scholasticos, & interpretes Euangeliorum.

Francolin. c. 22. & 23. Theologi in 3. p. q. 40. art. 9.

2 Porrò hæc diuisio diei, & noctis in quatuor partes, quę singulæ ternas continent horas, apud milites, teste Vegetio, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Graci obseruabant, vt ex Aenęa vetustissimo scriptore in commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, περὶ ἡμεροσκόπων de diurnis speculatoribus, & φυλακῶν κατάστασις de constitutione vigiliarum. Docet Lipsius diligentissimus antiquitatis rimator Romanum morem fuisse totas cohortes, & turmas ponere in stationibus: non vnum, aut alterum militem, vt quos hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At Modestus de singulis centurijs quaternos equites, & quaternos pedites excubitum fecisse scribit. Plura de hac re Antonius Valtrinus libro quarto de re militari, & Vvolfangus Lazius libro itē quarto commentariorum Reip. Romanę. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios aduerto, quod tesseram, vel signum à Tribunis, siue Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, vt Polybius docet. Ipsæ excubię, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. Augustinus, Vigilię spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius Presbyter apud eumdem Augustinum; Vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Lucanus.

Veget. de re militari l. 3. c. 8.
Æneas de re tact. cap. 6. & 22.
Lipsius lib. 5. de militia Romana dialog. 8.
Modestus libr. de vocabulis rei milit.
Valtrin. lib. 4. c. 6.
Lazius lib. 4. c. 3.
Polybius lib. 6.
Aug. in psalm. 89.
Eradius creditus Aug. serm 24. de verbis Domini.
Lucan. lib. 5.

Tertia iam vigiles commouerat hora secundos.

Hunc autem versum Ludouicus de la Cerda ad librum nonū Aeneidos Virgilianę sic interpretatur, vt existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam, & secundam vigiliam: se-

Cerda in Virgil. lib. 9. Æn. v. 164.

cundos

secundos tertiam, & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, vt patet. Sed pergo. Silius Italicus: Silius lib. 7.

——Mediam sonitu cum buccina noctem
Diuideret, iamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.

Propertius. Propert. l. 4. eleg. cui tit. est Tabulę Tarpeiæ.

Et iam quarta canit venturam buccina lucem,
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.

Seneca in Thieste. Senec. Thiest. v. 799.

Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum.

Frontinus, Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium diuideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula inuenio in sacris libris. Arnobius iunior, Custodia vna, ait, quarta pars noctis est: ergo prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantus transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione Euthymius Zigabenus auctor Græcus, & Paschasius Ratbertus noctis vigilias distinguunt. Moschus item Poeta Venerē somnum immisisse Europæ fingit, cum tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, noctuque vigilandi laborem, vt singulis trihorijs mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur, secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia Inuentionis S. Stephani, Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Secunda durabat vsque ad mediam noctem, de qua Liuius; Signo secundę vigiliæ conuenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia vsque ad horam nonam protrahebatur, de cuius initio sic canit Seneca:

Frontin. lib. 1. c. 5. 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 13. Esai. 21. Exod. 14. Iudic. 7. 1. Regum. Matth. 14. Luc. 2.
Arnob. in ps. 129.
Euthy. in ps. 129. Pasch. lib. 7. in Matth. c. 14. Mosch. Idyll 2.
Liuius l. 7. dec. 1.
Sen. Troad. v. 437

Partes ferè nox alma transierat duas,
Clarumque septem verterant stellæ iugum.

Quarta, quæ dicebatur matutina, vsq; ad ortum solis durabat; & de hac sic cecinit Statius. Statius l. 2. Theb

L *Quarta*

Quarta soporifera superabant tempora noctis,
Cum vacua nubes, & honor non omnibus astris,
Afflatusque fugit curru maiore Bootes.

Euripid. in Rheso v. 543. & 563.

Solus Euripides præter aliorum morem noctem in quinque vigilias partiri videtur: nam in Rheso quintę vigiliæ meminit circa auroram. Viderint doctiores. Magister historiæ scholasticæ, nescio quo fundamento, scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intempestum, in qua adolescentes: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noster alijs nominibus insigniuit, dum nos exhortans ad vigilandũ dixit, *Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an galli cantu, an mane.*

Magist. cap. 75. hist. Euangelicæ.

Marc. 13. 35.

3 Olim Christiani diebus ieiuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti vsque ad nonam, & in quadragesima vsque ad vesperas in eadem Ecclesia sine cibo, & potu perseuerabant orantes, & psallentes. Hinc vigiliarum, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanauit, vt docent Isidorus, Rabanus Maurus, & antiquissimus Tertullianus, apud quem soluere stationem idem est ac ieiunium soluere, qua loquendi formula vtitur etiam Cassianus. Sanctus autẽ Gregorius certas Vrbis Ecclesias stationibus assignauit, & diebus quoque solemnioribus stationes fieri vsque ad sextam iussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus statis diebus fidelium concursus fieri solet: quamuis nocturnæ vigilantium excubiæ, & diurnæ stationes refrigescente charitate sublatæ nunc sint, sola ieiunij abstinentia permanente. Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis in suis obseruationibus de veteribus Ecclesiæ ritibus, aduersus Pamelium conatur ostendere stationes à ieiunijs differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Christianis in stationibus facta esse præter ieiunia; cuiusmodi sunt ad Ecclesiam conuenire, & in ea commorari vsque ad horam statutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus pœnitentiæ corpus affligere, ac denique sumere Eucharistiam. De vigilijs verò, quod attinet ad historicam veritatem, legendus Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta necessariò prænotãda fuerunt, vt sciret lector quid dies, quid nox sit; quæ horæ æquales, & inæquales; quid prima hora canonica, quid tertia, quid

Isid. lib. 6. origin. Raban. lib. 2. de instit. Cler. c. 18. Tertull. lib. de ieiunijs c. 10. de orat. c. vlt. ad vxorem, & alibi. Cassian. coll. 21. cap. 29.

Albaspin. lib. 1. obseruat. 16.

Baron. to. 2. Ann. an. 51. num. 68. & seqq. tō 8. an. 590. num. 35. 37. & in Rom. Martyrolog die 5. Ianuarij.

quid sexta, quid nona; quale matutinum tempus, quale vespertinum; quid vigiliæ nocturnæ, quid diurnæ stationes. Vt igitur paucis verbis colligamus quænam sit hora legitima cuiusque officij celebrandi, dicimus regulariter Primam prima diei hora, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona, Vesperas vndecima, Completorium duodecima persolui debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hæc tempora existimamus, ita vt Primæ prima dumtaxat diei hora, Tertiæ secunda, & tertia; Sextæ quarta, quinta, & sexta; Nonæ septima, octaua, & nona; Vesperis decima, & vndecima; Completorio sola duodecima assignentur. Huius extensionis exẽplum patet in regula S. Benedicti; Nam S. Pater æstiuo tempore Nonam agi temperius præcipit mediante octaua hora; hiberno autem dici Tertiam iubet hora secunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora est initium crepusculi matutini: & nocturnæ synaxis, vel media nox, vel hora secunda post mediam noctem, siue hora vna ante lucem, vt clarius ex dicendis infra constabit. Bened.reg.c.48.

4 Cæterum in fine huius capitis id obiter examinandum occurrit, quot sint partes diuini officij. Potest autem multiplex responsio dari pro varia quæsiti acceptione. Et primò quidem diuiditur officium in duas partes, maiores, & minores. Maiores sunt Nocturnum, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium: Minores psalmi, hymni, cantica, versus, antiphonæ, lectiones, responsoria, collectæ, & aliæ res eiusdem generis, ex quibus vnumquodque officiũ coalescit. Secundò diuiditur totum officium in nocturnum, & diurnum. Nocturnum secundum quosdam quatuor partes comprehendit, Vesperas, Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim quatuor officia vel absente sole, vel circa eius occasum antiquitus persolui solebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam Vesperæ, & Completorium ad diurnæ seruitutis pensum; Nocturni autem, & Laudes ad nocturnam synaxim pertinent, siue vnum dumtaxat officium, siue duplex efficiant, quam controuersiã initio capitis quinti soluemus. Dico tertio diurnas preces in matutinas, & vespertinas distribui. Et quidem abusus, & vulgi acceptio Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam matutino; Vesperas, & Completorium vespertino tempori assignant. At peritiorum sensus, sacrorumque canonum sanctiones ad pomeridianum,

& vespertinum tempus etiam Nonam adiungunt. Aliæ officiorum diuisiones à varietate temporis desumuntur: quo pacto dicimus aliud esse officium feriale, aliud festiuum; aliud quadragesimale, aliud paschale, quorum omnium rationem, & causam Durandus in Rationali, & antiqui Patres Isidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alij in suis tractatibus de diuinis officijs doctè, & eruditè explicarunt.

CAP. IV.

De Nocturnis vigilijs.

§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam ethnicos nocturnas vigilias celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio vt mysticæ fugentur tenebræ.

Saluian. initio l. 3. de gub. Dei.

1 BEnè se res habet, vt verba vsurpem Saluiani viri sanctissimi, iacta sunt fundamēta operis pia molitione cœpti, & diuini officij amore suscepti. Iam ipsius officij maiores partes explicare aggredior à nocturnis vigilijs incipiēs. Tametsi enim à primis vesperis ecclesiastica dies, quoad solemnem horarum canonicarum recitationem, initium ducat; à nocturna tamen synaxi iuxta diei naturalis ordinem ordiri libuit. Antiqua est autem vigiliarum deuotio, familiare bonum omnibus sanctis, teste Isidoro, hoc enim tempore vastator Angelus transiens Aegyptiorum primogenita percussit. Quare nocturnis vigilijs orandus est Dominus, inquit Drogo Abbas, vt gladio verbi sui inuisibiliter penetrantis opera vitæ nostræ prioris tenebrosæ in nobis percutiat, & adnihilet, quæ per Aegyptiorum primogenita significari nouimus: in quibus etiam Pharaoni, id est regi tenebrarum captiuati seruiuimus. Qui enim facit peccatum, seruus est

Isidor. lib. 1. de Eccl. offic. c. 22.

Drogo tract. de bonis c nonic s.

Exod. 12.

peccati

peccati. Dum enim proprijs obediremus voluptatibus (ſicut ait Apoſtolus, *fuiſtis aliquando tenebræ*) malignis ſpiritibus excæcati obediuimus: nunc autem conuerſi, & facti lux in Domino ante ipſum intuitu vigili pernoctantes id etiam poſtulemus, vt ipſum fide cernamus, qui per Iſraelis primogenita ſignabatur, quia prima eſt,& fundamentum omnium virtutum. Ab Angelo autem vaſtatore tuti eſſe poterimus, ſi paſſionis dominicæ in ſanguine agni deſignatæ imitationem vbique teneamus, cuius ſigna ſi diabolus in nobis proſpexerit, exterritus diſparebit. Hoc etiam tempore dum medium ſilentium teneret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, Omnipotens Dei ſermo à regalibus ſedibus veniens pro ſalute noſtra de Virgine naſci dignatus eſt: atque ipſo eodem tempore, qui iudicandus venit in primo aduentu, in ſecundo cum gloria iudicaturus adueniet, ſicut fur in nocte: quocirca ad vigilandum ipſe pro nobis ſolicitus nos exhortatur, beatos fore promittens quos inuenerit ſic facientes. Nocte itaque,ait,Cælius Lactantius, vigilias celebramus propter aduentum regis, ac Dei noſtri, cuius noctis duplex eſt ratio, quod in ea & vitam tunc recepit, cum paſſus eſt; & poſtea orbis terræ regnum recepturus eſt. Vnum quoddam eſt de magnis Chriſti præceptis, ait Gregorius Nyſſenus,debere nos ſomno minimè addictos eſſe, quicunque ad vitam ſupernam reſpicimus. Nocturno enim tempore acrius proſerpunt inuiſibilium hoſtium inſidiæ, feruent carnis illecebræ, viget tenebrarum poteſtas, ſubrepunt animo impuræ cupiditates. Vita hæc noſtra, clamat S.Leo, in medio inſidiatorum,in medio præliorum eſt: ſi volumus non decipi, vigilandum eſt; ſi volumus ſuperare, pugnandum eſt. Media nocte ſurgebam, ait Propheta, ad confitendũ tibi. Multa enim in illo tempore, inquit Ambroſius,tentamenta proſerpunt. Tunc feruet carnis illecebra, tunc tentator illudit, coquitur cibus, potuſque digeritur. Stomachus æger, mens ſomnolenta, animus occupatus eſt. Itaque aut quieſcenti calor ſoporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refuſus eſt vigor, qui errorum cauere poſſit incurſus. Tunc igitur tentator aſſiſtit, tunc retia iacit, quibus turbare poſſit mentem improuidam. Tunc ſpiritales nequitiæ tenebras offundunt, tunc omne nefas ſuadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conſcius, nullus poteſt eſſe erroris teſtis. Tunc varias diſceptatio-

Epheſ. 5. 8.

Sap. 18. 14.

Luc. 12. 37.

Lactant. diu. inſtit. lib. 7. cap. 19.

Greg. Nyſſ. or. 11. in Cant.

Leo ſer. 1. Quadr

Ambroſ. in pſ. 118. v. 62.

nes

nes pectori dormitantis infundunt, vt primò de ſtatu mentis deijciant reluctantem, & impellant ad erroris aſſenſum. Ideò nocturno tempore ſancta mater Eccleſia, vt caſtrorum acies ordinata, Deo dicatis viris excubias agendas inſtituit temporalis militiæ ſtudium æmulata. Rectè Hieronymus. Bona eſt diurna meditatio, ſed efficacior nocturna, quia per diem neceſſitates variæ obſtrepunt, occupationes diſtrahunt mentem, ſenſum duplex cura diſpergit. Nox quieta, nox ſecreta opportunam ſe præbet orantibus, aptiſſimam vigilantibus, dum carnalibus occupationibus expeditum, collectum ſenſû, intentum hominem diuinis conſpectibus ſiſtit. Rectè item Chryſoſtomus. Non ideò facta eſt nox, vt per totam dormiamus, & otioſi ſimus. Teſtantur hoc opifices, nautæ, negotiatores. Eccleſia Dei medijs ſurgit noctibus: Surge & tu, & vide aſtrorum choream, profundum ſilentium, magnam quietem. Obſtupeſce Dei tui miram diſpenſationem. Purior tunc eſt anima, leuior, ſubtiliorque tunc eſt, ſublimia videt, & expedita eſt. Tenebræ ipſæ, ſilentiumque multum in compunctionem inducere ſufficiunt. Si autem & cœlum videris quaſi innumeris interpunctum oculis, omni voluptate frueris ſtatim concepta opificis ſapientia. Inflectitur Deus nocturnis precibus, ſi quando tu quietis tempus facias lamentorum tempus. Hæc Chryſoſtomus.

Hieron. ep. 36. de obſeru. vigiliarũ tomo 4.

Chryſ hom. 26. in act. Apoſtol.

2 Ipſimet Ethnici nocturni temporis religionem agnouiſſe videntur. Nocti enim diuinos tribuebant honores, eique gallum immolabant, vt ex antiquis ſcriptoribus oſtendunt Natalis Comes in Mythologijs. Orpheus quoque Theologus, & Poeta celeberrimus Noctis apotheoſim hymno elegantiſſimo celebrauit, quem hic tranſcribere non grauabor è Græco latinum factum nulla habita metri ratione, quod Græci carminis elegantiam Latino aſſequi deſpondeam. Sic autem inſcribitur. ΝΥΚΤΟΣ, θυμίαμα δαλούς Noctis ſuffimentum lampades.

Nat. Comes Mythol. l. 3. cap. 12.

Orpheus in hymnis.

Noctem Deorum, atque virorum generatricem cantibus celebrabo.
Nox omnium generatio, quam & Cyprium vocabimus.
Audi beata Dea, nigrum ſplendorem habens aſtris lucens,
Quiete gaudens, & quiete multi ſomnij:
Læta, delectabilis, pernoctationes amans, mater ſomniorum,
Obliuioni tradens curas, laborum quietem habens,

Hymno-

Hymnorũ datrix, amica omniũ, equis vecta, noctu splẽdens,
Semiperfecta, terrestris, & cœlestis rursum ipsa,
Circularis, ludens, & cursibus per aera iens:
Quæ lucem emittis ad inferna, & rursum fugis
In infernum: grauis enim necessitas omnia vincit.
Nunc verò beata nox, valdè diues, omnibus desideranda,
Et obuia, audiens sermonum supplicatoriam vocem
Venias beneuola, timoresque dimitte splendore victos.

His versibus noctem celebrat in nocte superstitionis sepultus Orpheus. Nocturnas autem peruigilationes in colendis Dijs laudat Cicero: sacras item pernoctationes canit Critias Poeta Græcus apud Athenæum. Festum nocturnum Aegyptiorũ Herodotus commemorat: & Dijs nocturnis libationes fieri solitas recenset in Aethiopicis Heliodorus. In honorem Veneris peruigilium trium noctium olim fiebat, de qua re antiqua quædam carmina refert Lipsius in Electis. Eiusdem peruigilij meminit Plautus in Curculione hoc versu: Quid? tu Veneri peruigilare te nouisti Phædrome? & in Aulularia de vigilijs quoque Cereris mentionem facit: de quibus scribens Nazianzenus, Pudet me, inquit, nocturnum sacrum in lucem proferre, ac turpitudinem mysterium facere. Idem honor vulgatus in cœteros Deos. Fortunæ peruigilium lego apud Suetonium in Galba. Alijs Dijs apud Liuium, & iterũ apud Suetonium in Caligula, & in Vitellio. Apollinis quoque sacrum media nocte factum idem in Augusto commemorat. Sabazia sacra in honorem Bacchi noctu celebrata Oppianus canit in Cynegeticis. Quædam alia nocturna sacra ab Ethnicis frequentata describit, & irridet Iulius Maternus Firmicus libro de erroribus profanarum religionum ad Constantium, & Constantem Augustos. Media nocte surrexisse Indos, vt laudarent Solem, scribit Philostratus in vita Apollonij. Nocturnum cultum Mitibus Dijs, quos Milichios vocabant, à Myonensibus olim exhibitum docet Pausanias in Phocicis propè finem. Vigilijs item nocturnis cultam ab Aegyptijs Mineruam Themistius recenset. Seneca Vestales virgines cõmendat, quæ ad sacra facienda noctibus excitabantur. Et hæc quidem Dæmonum latriæ tribuerũt infideles: Christianos autẽ summi Dei veros cultores in hoc vigilãdi studio haud segnes fuisse demonstratum est supra.

Cic. 2. de legibus
Athen. Dipnosoph lib. 13. cap. 8.
Herodot. lib. 2.
Heliodor. lib. 3.
Lipsius lib. 1. elect. cap. 5.
Nazian. orat. 39.
T. Liuius lib. 25.
Oppian. de Venat. lib. 4. v. 25.
I. Firmicus c. 23.
Philostr. l. 3. c. 10.
Themist. orat. 23.
Senec. de prouid. cap. 5.
| cap. 1. §. 3. & 4.

3 Pro-

3 Propter nocturnos cœtus quot olim calumnijs Christiani primo, & secundo post Christi natiuitatem seculo ab Ethnicis exagitati fuerint, notissimũ est ex Tertulliani, Athenagoræ, Arnobij, Iustini, & Minutij Felicis Apologeticis. Natio enim lucifugax, & latebrosa vocabatur, tum promiscui incestus, infanticidij, idololatriæ, & impiatæ religionis accusabantur. Ignorabant videlicet quid in his antelucanis congregationibus fieret, summo studio occultantibus Christianis nostræ fidei sacramenta. Ab ipsis itaque Apostolis sacrarum vigiliarum origo fuit. Nec desunt in veteri testamento huius pietatis exempla. Abraham de nocte consurgens filium immolaturus ascendit in montem. Iacob noctu scalam mysticam videre meruit, & luctatus cum Angelo vsque mane cœlesti benedictione repletus est. Noctu eduxit Dominus filios Israel de Aegypto. Samuel Propheta oraturus pro rege clamauit ad Dominum tota nocte. Iudith exibat nocte, & orabat. Regius Propheta lauabat lachrymis lectulum suum per singulas noctes; media nocte surgebat ad confitendum Domino; quæsiuit Deum nocte, & non est deceptus: nocte visitatus est à Domino, & probatus: Et quia in nocte lucis opera peragebat, sancti Spiritus ignem misit Dominus in cor eius, vt luceret ei per noctem, cuius fulgore nox illustrata illuminatio facta est illi in delicijs: quare fugatis peccatorum tenebris, & principe tenebrarum debellato, alios etiam ad tanti luminis participationem inuitans ait, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum*. O si scirent homines quam sanctæ, quam gratæ Deo, quam salutares sint Sacræ vigiliæ; non soli Monachi, & alij Ecclesiastici, sed & fideles singuli, simul in vnum diues, & pauper noctem verterent in diem nocturnis precibus summo studio insistentes. Vt viuas igitur, vigila: hoc age, inquit Horatius. Et Cassiodorus, Quotidie triumphas, si benè vigilas. Nestor item apud Homerum sic suos hortatur ad vigilandum.

Genes. 22. 28. & 32. Exod. 12. 1. Reg. 15. Iudith. 12.

Psal. 6. 118. 21. 76. 104. 138. 133.

Horat. lib. 1. sat. 3. Cassio. lib. 7. var. ep. 8. Homer. Iliad. 16.

——Vigilate viri, atque insistite curæ,
Vt facitis, somnumque oculis arcete nocentem;
Rebus in afflictis sæuo ne forsitan hosti
Ludibrium, risumque incuria nostra pararit.

Suid. v. Νὺξ εὐφρόνη.

Prouerbium Græcorum est ἐν νυκτὶ βουλή In nocte consilium: ad quod

quod Suidas, & Clemens Alexandrinus respicientes noctem vocarunt εὐφρόνην, quod benè prouideat, quoniam anima tunc cessans à sensibus conuertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ particeps. Præclarè Cyrillus Hierosolymitanus; Quid nocte ad sapientiam vtilius? Nam in ea sæpè de Deo cogitamus: in ea diuinorum oraculorum lectionem, & contemplationem meditamur. Quandonam maiori mens nostra contẽtione psalmos canit, & preces fundit? nõnè noctu? Quãdonã sæpius ad nostrorũ peccatorũ recordationẽ venimus? nõnè noctu? Helladius Bezantinous apud Photiũ noctẽ, quæ græcè Νὺξ dicitur, à νύσσω, id est stimulo dictam per apocopen arbitratur, stimulamur enim in tenebris offendentes; & vt Antiochus monachus in Pandectis asseuerat. Si in obseruandis excubijs attentè, ac prudenter vigilauerimus, vulnere atrocissimo consauciabimus aduersarium. Docet Climacus nequissimos hostes mille nocendi artibus instructos vigilare in exitium nostrum, vt somnolentia nos opprimant, & oppugnent: At vigilia, inquit Antiochus, scutum miræ magnitudinis est, & eleganti decore conspicuum nobis indultũ à Deo aduersus diabolum, eiusque milites, nimirum contra spiritus totius artifices malignitatis. Ipsimet Angeli, vt obseruat Hieronymus, vigiles nuncupantur, quod semper vigilent, & ad Dei imperium sint parati. Vnde & nos, ait ille, crebris pernoctationibus Angelorum imitamur officia. Quòd si institores aurifices, vt docet S. Cæsarius, maturius vigilant, quatenus possint corporis necessaria prouidere: nos non debemus ante lucem ad Ecclesiam surgere, vt peccatorum indulgentiã mereamur accipere? Verum in hanc sententiam super aurum, & topazion pretiosa verba Rauennatis Archiepiscopi audiamus: Semper, & ad omnia vigilias esse salutares nullus ignorat, quia reuera plus vigilare, plus viuere est. Quæ ars, quod opus, quod tempus, quæ potestas, quod officium non vitæ lucra lucubratione perquirit? Rex in procinctu peruigil callidi hostis præcauet, & euitat insidias. Miles in castris superuenientes nocturnos impetus, cauta pernoctatione propellit. Nauta vigilando diffusi itineris incertas vias intrat, & calles transit inuios, & vestigio furtiuo ad lucrosi portus votiuam peruenit mansionem. Pastor adiungit noctes diebus, & totum sibi tempus denegat dormiendi, ne qua lupis, suffragante somno, grassandi in gregem præbeatur occasio. Viator solers

Clem. Alex. lib. 4. Strom.

Cyrill. catech. 9.

Photius Cod 279.

Antioch ho. 104.

Climac. gr. 18. & 19.

Antioch loco cit.

Hieron. in cap. 4. Daniel.

Cæsar hom. 33.

Chrysol. g. ser. 24. de tertio vigil.

per auras, noctis æstus solis præuenit, actumque diem prouidentius deputat mansioni. Hoc Propheta sciens non die solo, sed & nocte tota clamabat ad Dominum: *Domine Deus salutis meæ in die clamaui, & nocte coram te*. Quid plura? Ipse Dominus pernoctat in oratione Dei, vt ante nos oratione liberet, quam redimat passione. Et si pro seruis Dominus vigilat, meritò pro seipsis seruos vigilare iubet. Hæc Chrysologus.

4. O superna claritas, lumen verum, æterna lux, væ cæcitati meæ, væ tenebris meis, ni tu descendens illumines noctem meam. Væ corpori meo, væ somnolentiæ meæ, quę caligare facit oculum mentis meæ, vt non videat lucem tuam, & veritatem tuam. Dormitauit anima mea præ tædio, & inuoluor in tenebris filius tenebrarum ambulans ad tenebras in loco tenebroso, nisi tu desuper intonans in virtute tua dicas in auribus meis, Fiat lux, & discedat nubes magna, & caligo tenebrosa, quæ operuit superficiem cordis mei. Isaiæ 16.9. *Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te*: audiui enim vocem tuam per Prophetam Trēn. 2. 19. præcipientem mihi; *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, leua ad eum manus tuas*. Et dixi, Iob. 35. 10. *Vbi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte*? Verè enim Domine tu dedisti carmina in nocte, ponens in ore meo cantica lætitiæ, & exultationis, qui me de tenebris, & vmbra mortis eduxisti, & vocasti me in admirabile lumen tuum. Væ præteritæ nocti meæ, væ somnolentiæ meæ, quando dormiebam, & non vigilabam ad te. Et nunc gratias ago tibi, quoniam illuminasti me, & iam incipio videre in nocte fulgentissimum radium lucis tuæ, quæ nescit occasum. Tu radians in me potenti virtute reuerberasti infirmitatem aspectus mei, & vidi me longè esse à te in regione dissimilitudinis, in tetrica, & horribili nocte. Illuminasti tenebras meas, & ecce video lumen cœli, & facta est mihi nox in delicijs. Vtinam vigilando inueniam, quod amiseram dormiendo, inueniam scilicet amando, amem inueniendo.

§. II.

§. II.

Laudes vigiliarum. Exempla vigilantium. Nocturnum tempus maxime opportunum ad orandum.

1 DIuo Bernardo familiare dictum erat dormiētem monachum Deo mortuum esse, nec sibi, nec alijs vtilem. Idem de reliquis hominibus cuiusque ordinis, & conditionis asseuerat Plato. Turpe est, inquit, totam noctem somno indulgere. Quapropter noctu omnes excitari conuenit, & ciuium, ac domesticarum rerum plerasque partes obire: magistratus quidem per ciuitatem, cæteros in proprijs ædibus. Somnus enim multus neque corporibus, neq; animis nostris, neque actionibus competit. Nemo enim dum dormit vllius pretij est, nihilo magis quam qui non viuit. Quare quisquis vitæ, & sapientiæ curam gerit, plurimo tempore vigilat, quod ad valetudinem suam commodum est solum obseruans. Est autem hoc non multum, si rectè in consuetudinem assumptū fuerit. Hanc magistri doctrinam sequitur Aristoteles: Ante lucem surgere & ad valetudinem, & ad curam rei familiaris, & ad studium Philosophiæ prodest quam plurimum. His accedit Romanus sapiens: Extendamus vitam, circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Docet Pythagoras, ne vestigium quidem corporis in lecto relinquendum: nullus enim est vsus viri dormientis, vt neque mortui. Silius Italicus de eadem re sic cecinit.

Plato 7. de legib.

Aristot. in oeconomicis.

Seneca epist. 122.

Pythag. in Symbolis.

Silius lib. 10.

———————Vigil ille, nec vllam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitæ,
Quod sopor eripiat tempus.

Homerus, & Hesiodus frequentissimi sunt in vigiliarum laudibus celebrandis. Cleanthis, & Aristophanis lucernæ toto orbe decantantur. Aristoteles, teste Laertio, cum se ad quiescendum componeret, grues imitatus æneam sphæram brachio extra cubile protenso tenebat, vt cum neruorum rigorem sopor laxasset, pila delapsa in suppositam peluim strepitu suo dormientem excitaret. Simile quid de Alexandro Macedone eius discipulo narrat Ammianus Marcellinus, Artaxerxem, Epaminondam, & alios eximios Duces semper

Diog. Laertius in Aristotele.

Amm. Marcellin. lib. 16.

vigilantes describunt historici. Virgilius Aeneam suum alijs dormientibus vigilantem facit.

At pius Aeneas per noctem plurima voluens.

Etiam filios Imperatorum Constantinopoli vigilias seruasse refert Georgius Codinus Curopolata libro de officijs magnæ Ecclesiæ, & aulæ Constantinopolitanæ. De Principe oratorum Demosthene celeberrimum circumfertur elogium, quod plus olei, quam vini consumeret: non solum quia abstemius erat, & ὑδροπότης sed quia fabros omnes antelucanis vigilijs superabat: quare Pytheas, vt Plutarchus asserit, ipsius Enthymemata lucernam olere dicebat. Et Cicero in Tusculanis; Cui non sunt auditæ, ait, Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Dio Cassius, & Ioannes Xiphilinus monachus narrant in vita Commodi quemdam Marcellum Strategum & assiduo scribēdi exercitio, & victus tenuitate tantam sibi vigilantiam comparasse, vt omnibus esset admirationi. Plinius, & Seneca scribunt tribus annis integris insomnem permansisse Mecœnatē. Ioannes SchencKius in medicis obseruationibus compertos esse scribit, qui nouem dies continuis oculis egerint. Nizolius ille Ciceronianus decennio somnum non vidit. Nobilis matrona per annos 35. insomnis fuit sana, & citra noxam. Mulier Patauina 15. diebus insomnis nulla re ad somnum perduci poterat. Hæc SchencKius. Addi potest S. Liduuina, quæ per annos 38. nunquam dormiuit. Sed hæc prodigij, monstriq; loco habenda sunt. Vt enim scribit Theophylactus Simocatta, perpetuò vigilare immortalitatis est proprium, dormire verò mediocriter nostrum est, & humanum; at vltra dormire quam satis est, mortuis potius, quam viuentibus conuenit. Notabile est quod S. Epiphanius refert de studio vigilandi, quo Pharisæi vtebantur. Nam quidam eorum, ait, asseres sibi ipsis parabant dodrantis tantum latitudine, in his se ad vesperam locabant, vt si quis dormisset, in pauimentum decideret, & rursum excitaretur ad orationem, per hoc quod vigilantem vitam haberent, quantum fieri posset. Alij lapillos ex aquis collectos sibi ipsis sternebant, vt dum his pungerentur, non in profundum somnum deferrentur, sed vigilantiam sibiipsis parare cogerentur. Alij spinas pro strato habebant ob eamdem causam.

2 In Prouerbium abiere versus Homeri.

Codinus cap. 16.

Plutarch. in vita Demosthenis. Cic. Tuscul. 4.

Schenc. tom. 1. l. 1. obseru. 125.

Simocatta ep. 55. nomine Parmenidis ad Chrysosthenem.

Epiphan. l. 1. Panar. cap. 16.

Homer. Iliad. 2.

Per-

Perpetuam noctem dormire haud principe dignum est,
Cui populi, cuius commissa negotia cura.

Quos Oppiani commentator, siue scholiastes ita eleganter mutauit. Schol. Oppian. l. 5. Halieuticon. v. 616.

Non debet somno totas impendere noctes,
Cui libri commissi, & cui sapientia cura est.

Scopeliano more vigilare adagium est, cui locum fecit Scopelianus Sophista somni parcissimus. Hic solitus est exclamare: ò nox, nam tu sanè maxima ex parte consors es sapientiæ Deorum. Habet enim hominis mens in alto illo silentio quidpiam Diuinitatis, si se intendat ad rerum sublimium speculationem. *Mandauit enim Dominus*, vt vates Diuinus cecinit, *in die misericordiam suam*, opera scilicet vitæ actiuæ: sed *in nocte canticum eius*, opus videlicet contemplationis. Hinc præclarissimos quosque homines quotquot doctrina, vel sanctitate floruerunt vigilantiæ maximoperè studuisse adeò manifestum est, vt eorum exemplis plura volumina impleri possint. Notissimæ sunt magni Antonij pernoctationes, dulcesque cum sole querimoniæ, quod eo exoriente amabilis cum Deo lucta cessaret, & internæ suauitatis manna liquesceret. Theophilactus Bulgariæ Archiepiscopus; Nocte, ait, secedebat Christus ad montem, monstrans nobis quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, & prodesse hominibus: congregare nocte, die autem distribuere congregata. Nocte igitur accipiamus orationis fluxum è spiritualibus venis, die verò effundamus hausta his, qui opus habent. Phornutus libro de natura Deorum; Opus est, inquit, lucubrationibus nocturnis, si quid in disciplinis proficere volumus: omnia enim præclara, vt testatur Epicharmus, melius noctu, quam diu cogitando reperiuntur. Vsque adeò necessaria vigilantia est, vt sine illa nullum opus laude dignum confici possit. Sapienter Comicus.

Philostratus in Vitis Sophistarũ.

Psalm. 41.

Theophil. in cap. 22. Lucæ.

Phornut. de nat. Deor. cap. 14.

——— ——— Vigilare decet hominem,
Qui vult sua tempori conficere negotia,
Nam qui dormiunt libenter sine lucro, & cum malo quiescunt.

Plautus in Rudente act. 4. sc. 2.

Pastor ille centoculus, quem deceptum à Mercurio fingunt Poetæ, cum vigilare desijt, desijt viuere. Vellus aureum insomnis Draco seruabat, vt Apollonius Rhodius, & Valerius Flaccus in Argonauticis fabulantur. Aurea poma in Hortis Hesperi-

peridum peruigil quoque Draco custodiebat. His nimirum figmentis docuerunt antiqui sine vigilantia nullum animi bonum seruari, nullam posse virtutem custodiri. Leo fortissimus bestiarum vt fortitudinis, sic & vigilantiæ symbolum ab Horo Apolline dicitur esse, quia minimo somno contentus etiam apertis oculis dormire videtur. Quid gallum memorem leonis hostem, quod magis solaris sit, teste Proclo? Hunc ait Plinius excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno naturam genuisse. Eius autem exemplo hortatur nos ad vigilandum Petrus Chrysologus: Vt quod nobis gallus impendit hospitibus, nostro nos creatori exhibeamus.

Horus lib. 1. hierogl. 18.

Proclus lib. de Magia. Plinius l. 10. c. 21.

Chrysolog. serm. 21.

3 Occurrit hic mihi, quod de Pantarba narrat Hiarchas apud Philostratum Lemnium. Lapis est pulchritudine insignis, & virtute admirabilis; ardet enim suaui quodam fulgore, & radijs perstringens oculos, diem, vel media nocte accendit. Verum natura, ne tam pretiosum munus vilesceret, non modò occultis terræ visceribus abdidit, sed quamdam quoque facultatem indidit, qua ex capientium manibus efflueret, ni prouida ratione teneretur. Hæc omnia nocturnæ orationi mirificè conueniunt. Si lux quæritur, quid illustrius? & nox sicut dies illuminabitur. Si latebræ, quid occultius? hæc est enim multitudo dulcedinis, quam abscondit Deus timētibus se. Si vis, quid potentius? *Qui vigilauerit*, ait sapiens, *securus erit, & inueniet sapientiam*. Habent terreni principes certas horas audiendis subditis, eorumque supplicationibus expediendis destinatas: Deus autem, tametsi audiat omni hora clamantes ad se, nocte tamen promptior esse videtur ad audiendum, de qua forsitan scriptum est; *Orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*. Media nocte venit Sponsus, & qui posuit tenebras latibulum suum, in tenebris quæri vult, & in tenebris se ostendere. Ad immolanda enim orationum sacrificia, vt scribit Faustus Regiensis, amica sunt fruentibus nocturna silentia. Nam si omne tempus æquè idoneum est ad quærendum in oratione Deum, quare dicit Propheta, *Quærite Dominum dum inueniri potest*? vis autem scire quanta sit noctis opportunitas ad quærendum, & inueniendum? Audi Bernardum. Tempus feriatum commodius, aptiusque est, cū profundum nocturnus sopor indicit silentium. Tunc planè liberior exit, puriorque oratio. Quam secura ascendit solo arbitro Deo, sanctoque Angelo, qui illam superno altari suscipit

Philostratus vita Appoll. lib. 3. cap. 14.

Sap. 6. 16. & Prouerb. 8. 18.

Psalm. 31.

Faustus epist. ad Felicem.

Isaiæ 55. 6.

Bernard. ser. vlt. in Cant.

ſcipit præſentandam! Quam grata, & lucida verecundo colorata rubore! Quam ſerena, & placida nullo interturbata clamore, vel ſtrepitu! Quam denique munda, atq; ſincera, nullo reſperſa puluere terrenæ ſolicitudinis: nulla aſpicientis laude, ſeu adulatione tentata! O inſignem nocturni temporis prærogatiuam! ô ſacras noctes omni luce ſplendidiores.

METRVM VII.

O Nox purpureo ſplendidior die,
O Nox delitijs omnibus affluens,
O Nox, quæ radios prodiga cœlicos
Spargis diuite copia.
Huc te fer tacito, cærula nox, pede,
Nox duris requies grata laboribus:
O curas animi, diraque comprime
Triſtis murmura pectoris.
Iam non Theſſalicis diceris artibus
Præſes, vel ſcelerum mater, & horridi
Inferni ſoboles, Eumenidum parens,
Altrix fœda cupidinum.
Hæc de te veterum fabula finxerit:
At nunc Angelici conſcia luminis,
Nunc ſolis rutili luce ſerenior
Nigris in tenebris nites.
Tu nunc paciferum mentibus otium
Infundens ſuperum munera diuidis:
Te nunc ſollicito quærit anhelitu
Sanctis uſtus amoribus.
O Nox connubij pronuba myſtici,
Conſors æthereæ nox ſapientiæ.
Cuius per tenebras ſol nouus emicat
Sponſi vultus amabilis.
Salue: & dum patriæ perdita gaudia
Mœrens hic recolo, præcipitem polo
Curſum ne acceleres. Da veniam, tua
Si nunc turbo ſilentia.
Vrit ſidereæ me patriæ decor,
Cum fulgens teneo Cynthia lumine,

Vrit

Vrit me nitidis peruigil ignibus
Stellati tholus atheris.
O celsi placidas excubias poli,
O noctis choreas, ò tremulas faces,
O veras superæ lucis imagines
Aeterni thyasos chori.
Cur me iam nimio tempore corporis
Vinctum compedibus cernitis exulem?
Heu! terrena nimis desipiunt mihi,
Si summum intueor polum.

§. III.

A Sectarijs damnari vigilias. Quota hora nocturna synaxis persolui debeat. Somnus post vigilias Monachis interdictus, & cur? Oratio ad Deum vt excitet nos.

1 HAs noctis delitias, hunc splendidissimum fulgorem carnalis, & obscura sectariorum cæcitas sustinere nō potest, eorum præsertim, qui à quibusdam somniculosi, ab Isidoro Nyctages nuncupantur. Irrident enim, & damnant impudenti temeritate nocturna sacra, sicut & alios Ecclesiæ ritus, superstitiosum esse dicentes iura temerare diuina, quæ noctem ad quietem tribuerunt. Horum antesignanus fuisse videtur sui nominis euersor Vigilantius, quē D. Hieronymus confutat, & per iocum Dormitantium appellat. Huius hæresim ab inferis reuocauit Ioannes Vviclef, contra quem stetit murus æneus, & columna ferrea pro domo Dei Thomas Valdensis fidei catholicæ eximius propugnator. Recentiores omitto, qui ventrem pro Deo colentes, non solum nocturnas vigilias, sed ipsam Dei legem grauem, & intolerabilem existimant. Quamuis autem, teste Phœbadio Agennensi Episcopo, destruenda sint aliena, vt nostris credatur; hi tamen à viris doctissimis toties deuicti, ac debellati fuerunt, vt nequaquam expediat, aut necessarium sit nouum cum illis certamen inire: cum præsertim verissimum sit, id quod olim Sāctus Irenæus scripsit, vniuersæ terræ elleborum non sufficere hære-

Isidor. lib. 8. orig. cap. 5.

Hieronym. ep. 53.

Thomas Valden. tom. 3. de Sacramental. tit. 3. c. 25 & seqq.

Phœbad. initio lib. adu. Arianos.

Irenæus lib. 2. cap. 54.

hæreticis, vt euomant stultitiam suam. Atque vtinam istorum peruicaciam, & mollitiem, etiam inter Catholicos, & Orthodoxos non imitentur quidam, qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt. Polidorus Virgilius scriptor in plerisq; futilis, ac temerarius nocturna sacra semper fuisse damnata tradidit ob periculum impudicitiæ. Sed error tam supinus exsibilari potius debet, quàm confutari. Quod enim frequẽtius exercitium, quæ magis vulgata pietas in primis Christi cultoribus, quam sacræ pernoctationes, & peruigilia, ad quæ passim vtriusque sexus fideles in Ecclesia conuenisse sancti Patres, & Historiographi commemorant? Lego quidem in Concilio Eliberino sub Marcello primo, tertio post Christum seculo, vel, vt alij malunt, sub Syluestro, vetitum, ne fœminæ in cœmeterijs peruigilarent; eo quod sæpè sub obtentu orationis scelera latenter committerent. At sublatas ab Ecclesia vigilias apud antiquos scriptores nusquam lego. Nunc autem in hac senescentis seculi fæce, refrigescente charitate, sublatæ sunt quoad laicos vigiliæ: cuius tamen Pontificis decreto hoc factum sit, non inuenio. Tomo tertio Conciliorum editionis Coloniensis extat de hac re canon Concilij Palentini, quod in Hispania celebratum est anno 1322. sed quia Oecumenicum non fuit, vniuersalem Ecclesiam obligare non potuit. Fictus auctor sermonum ad fratres in eremo sanctum Ambrosiũ hortatu S. Monicæ vigilias abstulisse ait, quod plurimi Christianorum illud noctis tempus ludendo, ac choreas agendo traducerent. At hi sermones nulla fide digni sunt, & perperam adscribuntur Augustino, multum licet reclamantibus quibusdam, & ex ipso Augustino libro 9. Confessionum liquet eo tempore propensiori studio iisdem vigilijs Orthodoxos incubuisse, occasione Arianicę persecutionis: imò in Africa etiam citharæ introductæ fuerant, & additę sacris hymnis, quas tamen se agente pulsas scribit Augustinus.

Polid. Virgil. de inu. rerum lib. 6. cap. 4.
Concil. Elib. c. 35.
Tom. 3. Conc. p. 2.
Ad fratres in eremo serm. 15.
Aug. conc. 2. in psal. 32.

2 Olim Christiani tribus primis vigilijs tres nocturnos diuisim, quarta verò vigilia laudes recitabant. Tantus erat ardor charitatis, vt quater in nocte surgerent ad orationem, prima vigilia ad primum nocturnum, secunda ad secundum, tertia ad tertium, quarta ad laudes persoluendas, vel omnes simul, vel diuisi in cohortes: de qua re legendus D. Thomas in epistolam primam ad Corinthios, Baronius tomo primo Annalium, Suarez tomo secundo de religione, & doctissimus

D. Thom in ep. 1. ad Cor. cap. 14. lect. 6.
Baron. an. 51. nu. 69. & seqq. Suarez tom. 2. de rel. 3. lib. 4. c. 4.

Francolin. c. 1. 2. & 5. & alij apud ipſos, cõtra Azorium p. 1. lib. 10. cap. 2.

Francolinus. Nunc tres nocturni ſimul cum laudibus recitantur, & quidem à multis Religioſis media nocte, ab alijs prima vigilia, ab alijs tertia circa galli cantum: à Clericis autem ſecularibus circa finem quartæ vigiliæ matutinæ. Monachi verò ſub regula Sãcti Benedicti militantes alijs ritibus vtuntur. Sanctus enim pater annum diuidit in duas partes, æſtiuam ſcilicet à Paſchate vſque ad Calendas Nouembris, & hiemalem ab ipſis Calendis vſque ad Paſcha. Tempore æſtiuo ita præcipit horam vigiliarum temperari, vt nocturnis decantatis incipiant matutina crepuſcula: ita quod paruiſſimo interuallo poſt nocturnos cuſtodito mox matutini, qui incipiente luce agendi ſunt, ſubſequantur. At hiemis tempore iuxta conſiderationem rationis. Octaua, inquit, hora ſurgendum eſt, octaua nimirum planetaria, & inæquali. Quæ ſanè octaua expleta eſſe debet, vt explicat Smaragdus Abbas ſcriptor fide digniſſimus, quod monaſtici ſpiritus puriſſimos latices in ipſo fonte potarit. Eius verba ſunt iſta. Hora ſeptima noctis tota, & octaua dimidia pulſato ſigno omnes pariter ſurgant, & ſic illa quæ reſtat dimidia hora de octaua inter ſignorum explicetur interualla, vt ab hac hora nona noctis inchoetur pſalmi laus ipſa nocturna. Talis mihi videtur eſſe ſenſus poſitus, vt poſt ſex horas noctis pauſetur adhuc ſeptima tota, & octaua hora dimidia: & interuallo ſignorum facto quaſi hora dimidia incipientes à nona hora noctis, alacres animo, & corpore non pigro diuinæ laudis officium reddant Domino Ieſu Chriſto. Hactenus ille. Ex quo redarguere poſſumus neotericum Benedictinæ regulæ explicatorẽ Antonium Perez cæcutientem hoc loco in huius octauæ horæ explicatione. Porrò hæc hora noctis octaua ferè coincidit cum ſecunda poſt mediam noctem horologij aſtronomici, quo Galli, Hiſpani, & plerique Germanorum vtuntur. Et hanc eſſe horam competentem nocturni officij decantandi, circa finem videlicet tertiæ vigiliæ, probat Francolinus ex communi Doctorum ſenſu, & ex antiqua conſuetudine Eccleſiæ Romanę. Baſilius monachus Laurę Maleini pręfectus, Audita, inquit, hora octaua ſurgendum eſt: hunc terminum tranſilire monachos non decet. Nec obſtat huic aſſertioni illud Pſalmographi, Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Media enim nox non mathematicè, ſed moraliter: nõ per æqualem terminorum diſtantiam, ſed per ſolam intra-

Bened. reg. cap. 8.

Smaragd. cõmẽt. ad c. 8. regulæ.

Ant. Perez in c. 8. regulæ.

Baſil. monachus in aſceticis.

dictos

dictos terminos inclusionem accipi debet. Sanè Chrysostomus vitam monachorum describens eos ad galli cantum surrexisse asseuerat his verbis. Postquam gallus cantauit statim veniens Prælatus, & pede solum simpliciter cædens omnes excitauit, mox statim surgentes stant, hymnos canentes propheticos multa cum vocis consonantia, cum aptè compositis concentibus. Nec aliter intelligendus mihi videtur Simeon monachus, quem Græci iuniorem Theologum vocant ad differentiam Nazianzeni, dum ait: Oportere monachum nocte media ante diluculum surgere, ad doxologiam congregari, ad principium hymnodiæ attentum esse, ad hexapsalmum, ad versiculos, ad lectionem. Nam & hic media nox in latiori significatione accipienda est. Hæc autem assignatio temporis ad publicam pertinet recitationem: nam priuatæ aliam esse rationem nullus est qui ignoret. Veteres antelucanam lucubrationem non nisi sub finem Autumni incipiebant, vt ostendit Muretus rei antiquariæ scientissimus. Ita Satyricus.

Chrys. hom. 59 ad pop. Antioch.

Simeon orat. 25 de fide, & moribus.

Muret. l. 18. var. lection. cap. 13.

Post finem Autumni media de nocte supinum
Clamosus iuuenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe puer.

Iuuenal. sat. 14. v. 190.

Ad hunc morem respexisse videtur S. Pater Benedictus. A sancto enim Paschate, quod circa veris æquinoctium esse solet, vsque ad Calendas Nouembris, circa finem scilicet Autumni, sic horam surgendi temperauit, vt persoluta nocturna synaxi iam dies illucescat. A prædictis verò Calendis vsque ad Pascha tali hora surgendum esse præcepit, vt corporibus necessaria quiete iam refectis, quod post vigilias restat tempus, nō iteratæ dormitioni, sed rerum diuinarum meditationi, sacrisque studijs impendatur.

3. Hoc institutum, ne dormiant monachi post vigilias, semper antiquis monachis inuiolabile fuit, illudque commēdat Cassianus duplici ex causa: prima ne purificationem nostram nocturnis orationibus acquisitam inuidus hostis somni illusione contaminet. Secunda, ne somnus ille inertiam monacho parturiat, ac per totum diem vigorem eius obtundat, cordis pinguedinem exhauriat, & debilem reddat eum aduersus insidias inimici. Obijciunt pigri Endymiones se ideò post vigilias somni quietem repetere, vt valetudini consulāt, corpusque validum seruent diurnis exercitationibus. Verum hanc ridiculam inertiæ excusationem eludunt Medici, qui

Cass. lib. 2. cap. 13.

& dormiendi spatium septem horis diffiniunt, & longiorem somnum non parum officere valetudini asseuerant. Somnus enim multus, vt monent Hippocrates, & Auicenna, laxat membra, calorem natiuum hebetat, grauat caput, stupidum facit, & obliuiosum, multorumque morborum fons, & origo censetur. Quidam quoque medicus animarum in vitis Patrum dicebat: Satietas somni mentem, sensumque hominis stupidum, & pigrum reddit: vigiliæ autem tam sensum, quã mentem subtiliorem, ac puriorem efficiunt. Marsilius item Ficinus inter primarios studiosorum hostes somnum recenset matutinum. Quamquam stultum sit medicorum doctrinam illis proponere, qui carnem suam crucifigere, & animam perdere debent, vt seruent. Scriptum est enim, quia *prudentia carnis mors est:* itemque, *sapientia carnis inimica est Deo*, &, sapientia Dei *non inuenitur in terra suauiter viuentium*. Et qui eam inuenit, *super salutem*, inquit, *& omnem pulchritudinem dilexi sapientiam.* Hãc quærebat ille monachus apud Petrum Damianum, qui post solemnes vigilias somnolentia oppressus hostem vincebat dicens: Accidietur cor, palpitet oculi, os per crebra balaustia gannire non cesset, caput etiã nutet, & ad ima deuergat; sed quia hæc omnia me perimere nequeunt, ad consentiendum huius temporis somno nullatenus superabunt. Sanctus autem Romualdus somnum post vigilias adeò exosum habebat, vt si quis ei confiteretur se illo tempore obdormisse, nequaquam posset eo die cum eius licentia sacra Missarum solemnia celebrare. Christianus Pædagogus rectè nos instituens apud Clementem Alexandrinũ Tædia, inquit, dormitationes, pandiculationes, & oscitationes sunt instabilia animæ fastidia. Non est anima, quæ somno indiget, ipsa enim est semper mobilis, sed corpus, quod quieti traditur, resoluitur, dum anima non amplius corporaliter operatur. Et ideo Deum mente semper versans per cõtinuam consuetudinem corpori vigiliam inserens exæquat hominem angelicæ gratiæ; vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens. Ea porrò interualla, quæ post nocturnam psalmodiam vsque ad ortum diei protenduntur, beatissima vocat Sanctus Abbas Aelredus, quia tunc magna sit in cordibus nostris multitudo dulcedinis, suauitas deuotionis. Eadem spatia commendans Gilbertus Abbas, exclamat: Deus bone, hora illa noctis quàm sine nocte est, quàm nox illa illumina-

tio

Hippoc. 2. aph. 3. Au cen. 2. & 3. primi.

Vitæ PP. l. 3. c. 2.

Ficin. lib. 1. de sanit. studiosorum cap. 7.

Ad Rom. 8. 6. 7.

Iob. 28. 13. Sap. 7. 10.

Petr Damian. lib. 6. ep. 19.

Idem in vita Sancti Romualdi.

Cl. Alexandr. l. 2. Pædag. cap. 9.

Aelred hom. de dnob. d fest. cunctis s. ... Gilbert. ferm 23. in Cantic.

tio in delitijs! Orationes illæ priuatim fiunt, sed priuata non petunt. Submissior quidem vox, sed mens intensior, & preces tacitæ multum habent acuminis. Sed quo fortius erubescas, vade piger ad Epicuri sectatores, & vel ab ipsis disce vigilantiam. Horat. lib. 1. ep. 2.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum serues non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, curres hydropicus: & ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studijs, & rebus honestis,
Inuidia, vel amore vigil torquebere. nam cur
Quæ lædunt oculos festinas demere, si quod
Est animum differs curandi tempus in annum?

Sic canit qui se vnum Epicuri de grege fatetur. Verum huius & aliorum sapienter cantantium, & incantantium carmina aspides surdæ, viles animæ, somni mancipia obturatis auribus aspernantur. Vt enim magnus Orator ait, Non possunt audire stulti vocem clamantis sapientiæ. Demosthenes 2. olynthiaca.

4 Suscita nos Domine, vt vigilemus, & oremus, ne incidamus in tentationem, quoniam tribulatio proxima est, & nō est qui adiuuet. Quam citò clauditur oculus, ne te videat, collabitur pes noster in hoc mare magnum, & spatiosum manibus, vbi sunt reptilia, quorum non est numerus, quæ somniorum suorum phantasijs intentam ludificant animam, & trahunt in cor maris, vnde non facilis ad superiora reditus est, nisi tu emittas manum tuam de alto, & liberes nos de aquis multis. Suscita nos Domine, vt tecum vel vna hora vigilemus, & oremus. Quis autem est qui tecum vel vna hora vigilet? Etiam in cœlo non est factum silentium, nisi quasi media hora; quantò minus in terra vna hora vigilabimus tecum? Quoties redis ad nos, & inuenis dormientes, & tamen benignè suscitas nos, & iterum abis secundo, & tertio eumdem sermonem dicens? Statim autem vt recesseris, iterum somnus occupat nos, nec vigilare possumus, nisi quandiu nobiscum es, & suscitas nos. Venis in secunda, & tertia vigilia; Sed beatus ille, quem tunc inueneris vigilantem. Drogo Abbas lib. de Sacram. Dominicæ passionis.

§. IV.

§. IV.

Amor vigilare facit. Quomodo vigilandum sit: Quæ sint vigiliæ mysticæ.

1 Vigilare non poteſt, qui non amat. Iacob ille, cui tam facilis erat ſomnus, vt etiam in arena procumbens, duroque ſilici innixus inter hoſtium appropinquantium inſidias ſuaui poſſet ſopore demergi, cum tamen amori deditus eſſet, omnino dormire non poterat, & ſomnus fugiebat ab oculis ſuis. Ita quicunque diligit dormire non poteſt: quicunque amator ſapientiæ eſt, manè vigilabit ad eam, quoniam qui vigilat, inueniet illam. Vigilias inducit amor, ait Gilbertus noſter, amantis anxietas illum dormire non ſinit, ſomnolentiam excutit. Amor de quiete ipſa redditur inquietior. Tunc magis vires exercet dulce incendium, & flamma vorax de latibulis euadens vacuo liberius euagatur in animo, altius poſſidens, & auidius depaſcens. Occaſione accepta ſuum neſcit amor non exercere negotium. Verus enim, & perfectus amor, vt Laurentius Iuſtinianus docet, ſemper ſtudet præuenire dilectum, non parcit ſibi, non corpori requiem, non ſomnum oculis, non præſtat palpebris dormitationem. In ſui latitudine corporis corporales quæritat latebras, fugit publicum, hominum conſortia deuitat, notorum facies declinat, vt licentius ſuſpirijs, gemitibus inenarrabilibus, ſingultibus, & quibuſdam amoris nutibus ſuum quem diligit valeat aduocare dilectum.

Gilbert. ſer. 2. in Cantic.

Laur. Iuſtinianus de caſto connub. Verbi, & animæ cap. 13.

METRVM VLII.

Svrgit amor, iactatque faces, & ſpicula vibrat,
Mergit vt æquoreis lumina Phœbus aquis.
Cumque ſerenato luceſcunt ſidera cœlo,
Cæcaque nocturno frigore terra riget:
Tunc amor arcanis populatur viſcera flammis,
Pectora tunc rapidis ignibus vſta calent.
Lumine nempè nouo nox ambitioſa refulget,
Gaudet & occulta luce referre diem.

Flam-

Flammescunt gelidæ tremulis splendoribus umbræ,
Et polus ætherea mittit ab arce faces.
Squamigerum stupet omne genus, luditque per vndas,
Dum natat in vitreo pendula flamma mari.
In tenebris ardens scintillat pectus amantis,
Nocte vigent flammæ, nocte triumphat amor.
Quod si fessa iuuat componere membra sopore,
Tunc magis ardenti fulminat ille manu.
Fulminat, & tantis languescunt pectora flammis,
Languet vt in calidis flosculus vstus agris.
Nuper nocte meas vrebat flamma medullas,
Aetna non potuit sæuior esse rogus.
Dumque ardens iaceo, dum langueo multa volutans,
Dormio sub vili tegmine stratus humi.
Tunc mihi languenti misit bona somnia Numen,
Somnia formoso candidiora die.
Constitit ante oculos species veneranda puellæ,
E superum facies prodidit esse choro.
Induerat Tyrio distinctam murice vestem,
Textili & intactas cinxerat igne niues.
Stellantes oculi, miseri duo fulmina cordis,
Iactabant rapidos frontis ab arce rogos.
Dextera fulgebat viridi stellata smaragdo,
Ornabat nudum plurima bacca sinum.
Prætereo gemina radiantes aure pyropos,
Albaque purpureis lilia picta genis.
Mitto quod Eois certarent labra corallis,
Et rutilas premerent aurea serta comas.
Hærebam tanta pellectus imagine formæ,
Fundebamque humiles, ore tacente, preces.
Nec mora: iam lacrymas, iam mollia verba parabam,
Queis mihi tantus erat conciliandus amor.
Illa sed insolitas spargens furibunda fauillas,
Hos mihi terrificos edidit ore sonos.
Gloria summa poli, soboles primæua Tonantis,
Non soleo ignauos sacra docere viros.
Delitiæ, fateor, mihi sunt humana propago,
Ni inficerent animum, deprimerentque solo.
Dixi etiam quondam, Nox est mea sola voluptas;
Nec nisi qui vigilant me reperire queunt.

Nocte

Nocte micat mea lux, mihi sidera lumine cedunt,
Atraque fit radijs Cynthia victa meis.
Ipse meo fulgens Titan aspirat honori,
Et recreo flamma splendidiore polum.
Cum mea lux fulget, cum spargo per aera flammas,
Vertitur in clarum nox tenebrosa diem.
Cumque meo humanum perfundo lumine pectus,
Dignus homo est superum conditione frui.
Vix ea, cum subitò tenues dilapsa per auras
Aufugit, heu! lacrymis non reuocanda meis.
Tunc votis frustrata suis mens excidit, omnis
Me virtus liquit, destituitque sopor.
Et dixi recolens felicis gaudia somni,
Solus erit Sophia dignus amore vigil.

2 Verè autem vigil est, qui soli Deo iugiter vigilat: qui cor suum sedulò præparat ad aperiendum illi quacunque hora pulsauerit. Ideò vigilias noctis custodimus in quatuor partes nocturnum officium diuidentes, in tres videlicet nocturnos, & laudes, quia, vt obseruat Innocentius Papa, munire cor debemus contra quatuor hostes animæ, contra fallacias dæmonum, contra versutias hominum, contra carnales concupiscentias, contra seculares illecebras; vt sic semper parati simus, cum vocem sponsi pulsantis audierimus. Cæterum vigilat Domino, ait quidam doctus, & pius scriptor, qui ad ipsum de luce fidei, atque veritatis suspirat, & ad ipsum tota intentione se tollit. Vigilat Domino, qui omnem animæ, atque corporis beatitudinem in ipso sitit habere. Domino solum vigilat, qui propter ipsum segregatur à mundo, & animæ similiter, & corporis solitudinem quærit, & deuitat humana consortia, ne vigilia præpediatur diuina. Hoc enim dicebat Dauid orans oratione pauperis, dum eius anima anxiaretur coram Domino: *Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Notissima est illa Domini nostri exhortatio: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Et quis hoc dixerit, scitis, scribit mellito calamo Bernardus, & tempus scitis: Domini enim est verbum istud, instante iam passione sua. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem, quoniam vndique circumdati estis tentationibus: vnde & legistis quia tentatio est vita hominis super terram. Itaque si tot tentationibus plena est vita nostra, vt non immeritò tota ipsa tenta-

Innocent. 3. ser. 3. de Apostolis.

Simon de Cassia lib. 15. de gestis Saluat. cap. 23.

Bernard. serm. 5. in ps. Qui habitat.

tentatio debeat appellari, peruigili circumſpectione opus eſt, & oratione, ne inducamur in eam. Ipſa vigilantia omnia reddit facilia, carnem ſpiritui ſubijcit, vitia comprimit, mentem eleuat, diuini amoris ignem accendit, & nutrit. Nonne Patres noſtri in cuſtodiendis vigilijs ſupra modum ſoliciti admiranda potius, quam imitanda vigilantiæ reliquerunt exẽpla? Homines erant ſimiles nobis, paſſibiles: Vnde ergo, rurſum Bernardi mel propino, vnde in tanta fragilitate tanta conſtantia? Vnde in hominibus tam ſpiritualis mens, tam feruens charitas, animus tam robuſtus? Planè ſpiritus erat, qui adiuuabat infirmitatem eorum, per quem diffundebatur in cordibus ipſorum fortis charitas vt mors, imò & fortior morte. Cuius ò ſi & nos participes inueniamur! Ecce enim moleſtus eſt nobis pœnitentiæ labor, corporis afflictio grauis, abſtinentia onerosa, in vigilijs dormitat anima noſtra præ tædio, nõ ob aliud ſanè, quam propter inopiam ſpiritus. Ipſe enim, ſi adeſſet, adiuuaret ſine dubio infirmitatem noſtram. Hæc ille, qui deinde hortatur nos ad quærendũ hunc ſpiritum, vt ſpiritum ſuum in nobis augeat, qui iam primitias dedit: & quem per Dei gratiam iam nos habere confidimus, abundantius habeamus. Modus verò quærendi, & inueniendi hunc ſpiritum, ipſæ vigiliæ ſunt. Et quoniam cœpimus inter Bernardi flores ſpatiari, ad aliam areolam te duco, mi cariſſime lector. Aude doctorem inclytum interrogare, vt olim Chriſtum adoleſcens: Quid faciendo Spiritum ſanctum poſſidebo? Audi nunc reſpondentem. Cuſtodiendę ſunt vigiliæ noctis ſuper gregem cogitationum, & actionum noſtrarum, vt ſi in prima vigilia, vel ſecunda, vel tertia Dominus venerit, paratos nos inueniat. Benè profectò. Nam ſpiritus vbi vult ſpirat, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Sed quænam ſunt iſtæ vigiliæ, quas cuſtodire debemus?

Idem ſerm. 2. de S. Andrea.

Idem ſerm. 3. in vigil. Natiuit. Domini.

3 Prima vigilia, ait ille, eſt rectitudo operis, vt ad hanc quam iuraſti regulam omnem vitam exæquare coneris, nec tranſgrediaris terminos, quos poſuerunt patres tui in omnibus viæ, & vitæ huius exercitijs, non declinans ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Secunda vigilia, puritas intentionis, vt ſimplex oculus totum corpus lucidum faciat, vt quidquid feceris, propter Deum facias, & ad locum vnde exeunt gratiæ reuertantur, vt iterum fluant. Tertia eſt cuſtodia vnitatis, vt in congregatione poſitus voluntates aliorum tuis volun-

tatibus anteponas, vt non solum sine querela, sed & cum gratia inter fratres maneas portans omnes, orans pro omnibus. His tribus vigilijs ita peractis veniet mane, & videbis gloriã Domini: Veniet dies, quæ melior est in atrijs Domini super millia. Hic sisto: & quoniam matutini temporis mentionem feci, ad matutinas laudes edisserendas propero, si prius hoc caput aurea sententia Sancti Isaaci Presbyteri consignauero, quam vtinam omnium religiosorum cordibus inscribere, imò exculpere possem. Is in libro de contemptu mundi, Noli, inquit, putare ò homo, quod inter omnes operationes monachorum sit alia, quamlibet sancta, conuersatio maior vigilijs nocturnis. Monachum perseuerantem in vigilijs cum mentis discretione, ne respicias illum sicut carne feruentem. Hoc vtique Angelici ordinis opus est, non humanum. Impossibile est autem quod illos, qui semper in huiusmodi continentia versantur, dimittat Deus sine magnis bonis propter eorum vigilantiam. Anima, quæ in vigilijs laborat, & perseuerat, quasi Cherubim oculos habet, quibus semper intueatur cœlestem contemplationem. Qui somno obstat, & naturę violentiam infert, singulisque noctibus preces offert, ille solus nouit virtutem. Hæc, & alia plura Sanctus Isaacius, quem de Syriæ partibus ad Spoletanam vrbem venisse, ibique mirabiliter vixisse Magnus Gregorius asseuerat.

Isaac de contemptu mundi c. 31.

Greg. l. 3. dialog.

CAP. V.

CAP. V.

De Laudibus.

§. I.

An laudes sint officium distinctum à nocturnis. Matutini nomen æquiuocum. Laudes incipiente crepusculo persoluendæ sunt. Quid sit crepusculum, quæ eius duratio.

1 DE matutinis laudibus verba facturis illud in primis examinandum se offert, An officium nocturnum ab ipsis laudibus distinguatur: quod sub alijs terminis quęsitum ab alijs est, An horæ canonicæ sint septem tantum, vel octo. Si enim nocturnos à matutinis seiungimus, ita vt integram horam per se constituant, clarum est octonario numero preces horarias diffiniri: sin autem ex vtroque officio vnum facimus, septem dumtaxat esse concludimus. In vtrãque partem multas congerunt auctoritates, & argumenta Franciscus Suarez, & Ioannes Azorius, quos, cum passim obuij sint, consulat lector. Cæterùm vtraque sententia sine lite, & strepitu sic potest conciliari, asserendo videlicet apud Monachos, quibus Diui Benedicti regula sacrosancta est, octo omnino horas supputari, cum id clarissimè constet ex dictæ regulæ capite decimosexto. Integrum caput, quoniã breue est, & controuersiam manifestè dirimit, transcribo. Vt ait Propheta, *septies in die laudem dixi tibi*. Qui septenarius sacratus numerus à nobis sic implebitur, si matutinæ, primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vesperæ, completorijque tempore nostrę seruitutis officia persoluamus: quia de his horis dicit Propheta, *Septies in die laudem dixi tibi*. Nam de nocturnis vigilijs idem ipse Propheta ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*. Ergo his temporibus referamus laudes creatori nostro super iudicia iustitiæ suæ, id est matutinis, prima,

Suarez tom. 2. de relig. lib. 4. cap. 6. Azor. 1 p. lib. 10. cap. 1. qu. 1.

tertia, sexta, nona, vespera, completorio: & nocte surgamus ad confitendum ei. Hactenus regula; quæ diem iuxta vulgi acceptionem determinat à primis ad vltima crepuscula, septemque officia diei, vnum nocti assignat. Hinc apud omnes Monachos nocturnæ vigiliæ propria oratione concluduntur, atque etiam apud plerosque laudes à nocturnis, & tempore separantur, & distincto æris campani sonitu significantur. At verò secundum consuetudinem Romanæ Ecclesiæ septem sunt horæ canonicæ, quoniam nocturnæ preces simul cum laudibus coniunctim, & per modum vnius decantantur, vnica conclusione clauduntur, & in vnum rediguntur. Quicquid sit de antiquo ritu eiusdem Romanæ Ecclesiæ, quo hæc olim officia distinguebantur, de quo legi possunt Hugo à S. Victore, & Marcellus Francolinus. Imò antiquitus plures suisse quã octo diuinæ psalmodiæ horas constat ex his; quæ diximus supra. Si enim tres nocturni tribus vigilijs seorsim dicebantur, vt præter auctores citatos S. Columbanus in regula clarissimè ostendit, patet sanè non octo, sed decem distinctis horis ad Dei laudes decantandas Clericos, & Monachos conuenisse. Verba autem S. Columbani hunc morem explicantia hæc sunt. Quidam catholici reperiuntur, quibus idem est canonicus duodenarius psalmorum numerus, siue per breues, siue per longas noctes, sed per quaternas in nocte vices hunc canonem reddunt, ad initium noctis, ad mediumque eius, pullorum quoque cantus, ac matutinum: qui cursus sicut in hieme paruus alijs videtur, ita in æstate satis onerosus, & grauis inuenitur, dum crebris in noctis breuitate expeditionibus non tam lassitudinem facit, quam fatigationem.

Hugo Vict. lib. 2. de Eccl. off. cap. 2. Francolin. cap. 6.

Columban. in regula cap. 7.

2 Quia verò matutinæ laudes à quibusdam coniunctim cum nocturnis, ab alijs separatim recitantur: hinc factum est, vt matutini nomen æquiuocum sit. Accipitur aliquando pro solis nocturnis à laudibus separatis, quæ acceptio erronea est, & nullo modo admittenda. Quæ enim conuentio lucis ad tenebras, vt nocturnæ orationes Matutini nomine insigniantur? Accipitur secundo pro aggregato ex Nocturnis, & Laudibus, quatenus in vnum coaluerunt, quæ acceptio vulgatissima est, & communi scriptorum calculo approbata; non falsa, non abusiua, vt contendit Radulphus Tungrensis. Accipitur tertiò pro solis laudibus, qua acceptione, cum sit maximè propria, perspicuitatis gratia nos deinceps vtemur.

Radulph. lib. de canonum obseru. prop. 14.

Huius

Huius rei monitum lectorem volui, ne vocis ambiguitate laboraret. Porrò hoc officium incipiente diei crepuſculo perſolui debet. Eſt autem crepuſculum tempus medium inter diem clarum, & noctem obſcuram:

Quod teneat lucis, teneat confinia noctis: Ouid. 7. metam.

Quaſi crepera, id eſt dubia lux. A crepuſculo enim, teste Varrone, res dubiæ dictæ ſunt creperæ, accepto à Sabinis vocabulo, quod crepuſculum dieſnè ſit, an nox, multis eſt dubium. Cum ſit igitur medium inter diem, & noctem, ob affinitatem, quam habet cum vtroque, & diei, & nocti adſcribi poteſt. Nos tamen cum Mathematicis crepuſcula nocti attribuimus, diem a primo ſolis aſpectu ſupra finitorem ad eiuſdem occaſum diffinientes. Memini me olim legiſſe, quod hic prætermittendum non ſit, crepuſculum, apud quoſdam, illud dumtaxat tempus ſignificare, cum nocteſcere incipit; manè verò diluculum dici. Adam de Perſena Ordinis Ciſtercienſis Abbas, ſermone de partu Virginis, loquens de extrema iudicij die; Neſcimus, ait, vtrum dies illa nobis futura ſit lucis æternæ diluculum, an, quod Deus auertat, crepuſculum æternæ noctis. Sed hæc diſtinctio à ſcriptoribus communiter negligitur: confundunt enim crepuſculum cum diluculo. Legēdus Suidas verbo δείλη, & ἀμφιλύκη, itemque Iulius Pollux in Onomaſtico. Luctatius, ſiue Lactantius Placidius ad hos verſus Statij Papinij,

Varro lib. 2. de lingua latina.

Iul. Pollux lib. 1. cap 7.

Luct. Placidius ad lib. 1. Theb. Statij v. 340.

Sed nec puniceo rediturum craſtina cælo
Promiſere iubar, nec rareſcentibus vmbris
Longa repercuſſo nituere crepuſcula Phœbo.

Crepuſculum, inquit, dicitur, quod inter finem diei eſt, & exordium noctis: vnde & decrepiti ſenes dicuntur iam propè occaſum ſalutis, & initium mortis: vtrumque enim tempus oſtendit, & diei initium, & extremum noctis. Ouidius. Ouid. Amor. lib. 1. eleg. 4.

Qualia ſublucent fugiente crepuſcula Phœbo,
Aut vbi nox abijt, nec tamen orta dies.

Calfurnius Siculus. Calfurn. eclog. 2. in fine.

Sed fugit ecce dies, reuocatque crepuſcula veſper. Rutil. lib. 1. Itinerarij v. 277.

Rutilius Numantianus Gallus, ille hoſtis Monachorum.

Roſcida puniceo fulſere crepuſcula cælo,
Pandimus obliquo lintea flexa ſinu.

Nos communem ſcribentium vſum ſequimur, dicimuſque matutina, & veſpertina crepuſcula. Et matutina ſanè, de quibus

quibus nunc sermo est, quando incipiant, explicant Astronomi libro de crepusculis, & ad sphæram Ioannis de Sacrobosco, & in libris de fabrica, & vsu Astrolabij. Fingunt isti lineam crepusculorum distantem aliquot gradibus ab Horizonte, in qua existens sol primos lucis radios spargere incipiat. Quamuis autem scripserint aliqui prædictam lineam distare ab Horizonte gradibus 30. Communis tamen sententia nonnisi per 18. gradus talem distantiam diffinit, qui gradus 18. sumi debent in portione alicuius arcus, qui diuidat finitorē ad angulos rectos sphærales, & procedat ad punctum oppositum Zenith, vt vocant, sicut Meridianus, & alij circuli verticales, quos Astronomi Arabica nomenclatura Azimuth appellant. Huius rei demonstrationem omitto, ne commune vulgi proloquium extra chorum saltantem irrideat. Legant curiosi Christophorum Clauium lib. 1. Gnomonices.

Io. de Sacrobosco sphær. cap. 3.

Clauius libro 1. Gnomō. prop. 35.

3 Incipiunt hæc prima lucis rudimenta, cum sol incipit tangere eam lineam, quam diximus distare ab Horizonte gradibus 18. Durant quamdiu sol in dictis gradibus conficiendis immoratur. Et quidem in sphæra recta, in qua vterque polus Horizontem contingit, & circulus æquinoctialis super verticem capitis directè imminet, eos gradus conficit spatio integræ horæ æquinoctialis, & quintæ insuper partis alterius horæ. At in sphæra obliqua, in qua vnus polorum mūdi supra Horizontem eleuatur, alter infra deprimitur, semper horam vnam, & quintam partem horæ excedit, prout sphæra magis, vel minus obliqua est: nam quo magis attollitur polus supra Horizontem, eo tardior est sol in 18. gradibus percurrendis, ita quod non solum per multas horas, sed etiam per dies, per mensem, & amplius durent crepuscula. Sphærā rectam sortita est magna pars Africæ, & Indiæ occidentalis, Insulæ item Moluccæ, Taprobana, & Diui Thomæ. Sphæræ obliquæ subiecta est Europa, maior pars Africæ, & tota Asia. In his Italię prouincijs, in quibus polus eleuatur gradibus 45. existente sole in principio Cancri tam matutina, quā vespertina crepuscula, quæ semper æqualia sunt, durant circiter spatio duarum horarum cum dimidia. Sic dies iuxta vulgi acceptionem computata à primo puncto, quo minima quædam, & vix modica lux manè circa orientem apparere dignoscitur; vsque ad vltimum terminum, quo eiusdem dubię, & incertæ lucis fulgor vespere circa occidentem radios contrahere,

trahere, & mori conspicitur: hæc dies inquam ad vulgi mentem erit in dictis regionibus initio æstiualis solstitij horarum ferè 20. Varios autem modos initium, & finem crepusculorũ mathematicè computandi tradunt Clauius, Francolinus, Petrus Nonius Lusitanus, Ioannes Stoflerinus, & alij auctores, qui de sphæra, de re gnomonica, & de vsu Astrolabij scribunt. In ijs autem regionibus, in quibus vel tota nocte clarescunt crepuscula, vel contingunt noctes continuæ per plures solis circumlationes, initia, & fines dierum pro celebrandis diuinis officijs assignari facilè poterunt ex linea meridiana, & consequenter ex quatuor punctis, siue cardinibus, in quibus existens sol ortum, & occasum meridiem, & mediam noctem facere dicatur singulis spatijs 24. horarum: dies enim naturales, solis scilicet reuolutiones, & paralleli tot sunt in illis regionibus, quot in nostris, tametsi dies, & noctes artificiales pauciores sint. At in sphæra maximè obliqua, vbi polus supra Horizõtem eleuatur gradibus 90. in qua sex mẽsium spatio, dum sol signa borealia percurrit, continua dies est, & per alios sex menses continua nox, dum in signis australibus moratur: Vbi nulla prorsus linea meridiana, nulli arcus diurni, vel nocturni in 12. partes æqualiter distributi assignari possunt: in his inquam regionibus, quomodo dierum, horarumque interualla distingui poterunt ad sacras preces, & Missarum solemnia statis horis peragenda? Idque præsertim difficultatem habet duobus mensibus, & 20. diebus, à gradu videlicet 20. scorpij vsque ad 10. Aquarij, quo tempore, sole vltra lineam crepusculi elongato, obscurissima nocte, tenebrisque perpetuis damnantur. Sed dierum, ac noctium gratissimam vicissitudinem, quam nobis natura præscribit, hanc eis humana constitutio stabilire deberet, vel vsuali horologio, quod è celsa turri ære campano signum daret: vel erecta columna tamquam gnomone, cuius vmbra in lineas horarias cadens 24. horas notaret, sumpto initio à quacumq; linea, vel puncto: vel nocturno tempore ex certi cuiuspiam sideris inspectione, quo pacto possent per totum annum pro ciuilibus, & ecclesiasticis negotijs horologia accommodari notatis signis ad placitum meridiei, & mediæ noctis, vt doctissimus Clauius obseruat. Hæc de crepusculis necessariò notanda fuerunt, vt verum tempus matutinæ laudis persoluendę dignosceretur.

Clauius libro 1. Gnomõ. prop. 35. & digress. de crepusc. in posteriorẽ sphæræ editione. Francolin. c. 95. & 99. P Nonius in insigni tract. de Crepuscul. Stoflerin. parte 2. Astrolab. prop. 13.

Clauius lib. 4. Gnomonic. prop. 10.

S. II.

§. II.

Cur Matutini, & Laudum nomen huic officio tribuatur. Matutinæ orationis prærogatiua. Eiusdem rationes mysticæ. Lucis, & Auroræ, encomia.

1 HOc igitur Officium, de quo loquimur, inde nomen Matutini accepit, quod initio matutini crepusculi persolui debeat. Quamuis enim eadem hora nunc dici soleat, qua nocturnæ vigiliæ celebrantur, quia cum illis vnum conficit officium; olim tamen illucescente aurora separatum à Nocturnis agebatur, vt supra dictum est. Et nos qui ritum monasticum in ordine Cisterciensi seruamus æstate, iuxta Regulam, horam surgendi sic temperamus, vt post vigilias statim incipiente die laudes celebrentur: hieme verò exactis vigilijs, factaque mentali oratione, cellas nostras omnes repetimus sacris studijs, vel orationi incumbentes, donec primus lucis fulgor appareat; tunc enim facto signo ad psallendas laudes iterum congregamur. Gregorius Turonensis huius ritus antiquitatem astruit his verbis. S. Gallus Aluernorum Episcopus iam moriturus albescente cœlo interrogat, quid in Ecclesia psallerent: dixerunt autem circumstantes benedictionem psalli. At ille psalmo quinquagesimo, & benedictione decantata, & alleluiatico cum capitello expresso, consummauit officium totum temporis matutini. Porrò Matutinum dicitur à Matuta, quam Græci Leucotheam, id est albam Deam, nos Auroram vocamus, teste Cicerone, & cum omne officium in Dei laudibus decantandis occupetur, hoc tamen speciali laudum nomine censetur, non quia incipiat ab hymno *Te Deum laudamus*, quem laudum initium quidam faciunt secuti Durandum in Rationali; hoc enim falsum est, cum dictus hymnus ad nocturnos pertineat: sed quod potissimum laudes sonet diuinas, vt notat Hugo, præsertim ob psalmum 148. & duos sequentes, quos laudum nomine S. Benedictus insigniuit. Diuus Ambrosius sui temporis studium in matutinis precibus frequentandis declarans, ait: Omni Dominica studeant ad Matutinum venire viri, fœminæ, iuuenes, & senes, præter infirmos: vnus tantum, aut duo remaneant, qui domum custodiant.

Greg. Turon. lib. de vitis Patrum, cap. 6.

Cicero 1. Tuscul.

Durand. Ration. lib. 5. cap. 3. n. 30.

Hugo Vict. lib. 2. de Eccl. off. c. 10. Bened. regul. c. 12 & 13.

Ambros. serm. 34. de tempore.

2 Diluculo autem oratur, ait Isidorus, vt resurrectio Christi celebretur. Matutina enim luce radiante Dominus, & Saluator ab inferis resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. O pulchra lux, exclamat Cæsarius Arelatensis Episcopus, quæ de candido cœli fastigio promicasti, & inter fluenta sulphurea sedentes in tenebris, & vmbra mortis subita claritate vestisti. Dies illa amplius ex sepulchro radiauit, quàm de sole refulsit. Verum enim lumen Christus est. Mystica quædam Paganorum oratio erat, χαῖρε νύμφιε, χαῖρε νέον φῶς * quā irridens Iulius Maternus Firmicus ait: Quid sic miserum hominem per abrupta præcipitas, calamitosa persuasio? Nullum apud te lumen est, nec est aliquis sponsus, qui hoc mereatur audire. Vnum lumen est, vnus est sponsus Christus. Ipse est qui dixit, *Ego sum lux mundi, & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Exurge,* inquit in spiritu sanctus Vates, quasi prouocans Dominum, *Exurge gloria mea:* cui respondetur, *exurgam diluculo*. O felix diluculum, quo Christus resurgens captiuitatem nostram sua duxit virtute captiuam. Felix diluculum, quo cunctis fidelibus spes futuræ resurrectionis effulsit, cum omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni, ad perennem gloriam, ad immortalitatis diem euigilabunt. Hac item hora filij Israël sicco vestigio mare rubrum transeuntes baptismatis Sacramētum, & vocationis nostræ gratiam præfigurarunt. *Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Aegyptiorum interfecit exercitum eorum. Cumque extendisset Moyses manum contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locum, fugientibusque Aegyptijs occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus.* Hac hora diei primitias, quasi holocaustum matutinum olim in lege præceptum, offerimus psallentes Domino, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo*. Hæc hora, vt canit Hesiodus, καὶ ἔργον ὀφέλλει *omne opus promouet*: & ab ea totius diei decursum felici omine auspicamur. Ex ipso enim matutino tempore, dicebat quidam apud Climacum, scio totius diei decursum, qualis in me futurus sit. Ideò Essæi, vt Porphyrius apud Eusebium narrat, antequam sol oriretur, nihil dicebant, nihil audiebant profanum, vt ea hora se prępararent ad veræ lucis influxum recipiendum. Hac hora, inquit Chrysostomus, appropians lucis aduentus excitat nos, & facit vt reuigiscentes, & subtiliores

Isidor. de Eccl. off. lib. 1. cap. 23.

Cæsar. hom. 5.

*Salue sponse, salue nouum lumen.

Iul. Firmicus lib. de error prof. religionum, cap. 20.

Psal. 107.

Exod. 14. 24.

Psal. 62.

Hesiod. in Diebus.

Climac. grad. 26.

Euseb. lib. 9. præp. Euang. cap. 1.

Chrys. hom. 10. in Genes.

P

liores sensibus facti ad solis radios feruenti, & iuuenili quadã promptitudine consueta opera aggrediamur. Horæ huius encomia sic Pindarus Christianus exequitur.

Prudent. hym. 2. Cathimer.

Nox, & tenebræ, & nubila,
Confusa mundi, & turbida,
Lux intrat, albescit polus,
Christus venit, discedite.
Caligo terræ scinditur
Percussa solis spiculo,
Rebusque iam color redit,
Vultu nitentis sideris.
Hæc hora cunctis vtilis,
Qua quisque quod studet, gerat,
Miles, togatus, nauita,
Opifex, arator, institor.
Illum forensis gloria,
Hunc triste captat classicum,
Mercator hinc, ac rusticus
Auara suspirant lucra.
At nos lucelli, ac fœnoris,
Fandique prorsus nescij,
Nec arte fortes bellica,
Te Christe solum nouimus.
Te mente pura, & simplici,
Te voce, te cantu pio,
Rogare curuato genu
Flendo, & canendo discimus.

3 Hac igitur hora Deum omnipotentem iure optimo collaudamus, qui nos de tenebris ignorantiæ eductos clarissima suæ gratiæ, & cognitionis luce illustrauit. Hac hora, inquam, creaturas omnes ad celebranda Dei præconia canticis, & benedictionibus solemniter inuitamus, qua surgente aurora fugantur tenebræ, illustratur aër, rident prata, nitescunt flores, cantillant aues, & ad omnia opera sua cuncti mortales excitantur. Sed iuuat hic Guerrici Abbatis auream parænesim transcribere, qua nos hortatur ad vigilandum diluculo, ad Dominum qui fecit nos. Vigilate, inquit, fratres in orationibus intenti, vigilate in actionibus circumspecti: præsertim quia iam manè illius diei indeclinabilis inclaruit, postquã videlicet lux æterna serenior nobis, & gratior ab inferis redijt, solem-

Guerric. serm. 3. de resurrect.

solemque nouum susceptio matutina reparauit. Prorsus hora est iam nos de somno surgere, postquam nox praecessit, dies autem appropinquauit. Vigilate inquam, vt oriatur vobis matutina lux, Christus scilicet, cuius quasi diluculum praeparatus est egressus, paratus vtique vigilantibus ad se mysterium suae matutinae resurrectionis saepius innouare. Tunc vtique cantabis in iubilo cordis, *Deus Dominus illuxit nobis. Vsquequo piger dormis?* vsquequo dormitas? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus vt dormias, & cùm te dormiente, te nesciente Christus de sepulchro surrexerit, & gloria eius transeunte, nec posteriora eius videre merueris; tunc sera poenitentia planges, & dices cum impijs: *Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiae lumen non luxit nobis, & sol intelligentiae non est ortus nobis. Vobis autem,* inquit, *timentibus nomen meum orietur sol iustitiae: & qui ambulat in iustitijs, regem in decore suo videbunt oculi eius.* Elias Cretensis Nazianzeni Scholiastes, Diluculum, ait, vir pius, ac prima lucis tempora diuinae laudis causâ assumit, tum vt reliquis diei partibus aptiora, tum vt vitae suae primitias Deo dicans, atque consecrans. Omnes iustos diluculum obseruasse sacrae litterae passim asseuerant. Nam iustus cor suum tradet ad vigilandū diluculò: ipse Dominus visitat hominem diluculò: adiuuat Ecclesiam vultu suo manè consurgens diluculo: & Prophetas suos misisse dicitur manè. Iob iustitiae speculum consurgens diluculò sacrificium pro se, & filijs offerebat: & nos exhortans ad suae pietatis sectanda vestigia; *Tu,* inquit, *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiae tuae.* Sanctus Dauid meditatus est in matutinis arcana Dei, repletus est manè misericordia, mane eamdem misericordiam annunciauit, manè oratio eius praeuenit Deum; Manè, inquit, exaudies vocem meam, manè astabo tibi, & videbo. Denique omnes iusti in tribulatione sua manè consurgunt ad Deum, quia videlicet post quietem nocturnam, viribus corporis instauratis, anima vegetior fit, nulloque cibi, vel somni grauamine, aut desiderio praepedita & agere, & pati diuina facilius potest.

Psal. 117. Prou. 6. 9. Sap. 5. 6. Mala. h. 4. 2. Isai. 33. 15. 17. Elias in orat. 1. N. 2. num. 16. Eccl. 39. 6. Iob. 7. 18. Psal. 45. Ierem. 7. 25. Iob. 1. 5. Id. 8. 5. Psal. 62. 89. 92. 87. 5. Osee. 6. 1

4 Aurora sic dicta à quibusdam censetur, quod ab igne solis aureo tunc aër aurescat: & nos auro charitatis ea exoriente refulgere debemus, vt timeat nos diabolus, nec in de-

curfu diei ad nos præfumat accedere. Nihil eft enim quod
Hugo in regul. Auguftini cap. 1 tantum ille timeat, quantum charitatis vnitatem, vt docet
Hugo Victorinus. Nam fi diftribuimus totum quod habemus propter Deum, hoc diabolus non timet, quia ipfe nihil poffidet; fi ieiunamus, hoc ipfe non metuit, quia cibum non fumit; fi vigilemus, inde non terretur, quia fomno non vtitur; fed fi charitate coniungimur, inde vehementer expauefcit, quia hoc tenemus in terra, quod ipfe in cœlo contempfit feruare. Auroram rofeam paffim vocant poetæ, quo epi-
Philoftrat. vitę Apoll. lib. 1. c. 12. theto admonemur offerre Deo hac hora facrificium laudis in odorem fuauitatis. Dicebat Apollonius Thyanæus aduenie-
Apollon. Rhod. Argonaut. l. 3. v. 913. te aurora cum Dijs verfandum effe. Sacra matutina apud Ethnicos commemorat Apollonius Rhodius in Argonauticis. Veteres Hetrufci melle litabant Auroræ, nos dulcedini con-
Lycophron. in Alexandr. templationis hanc horam confecrare debemus. Auroram à Pegafo vehi folitam fcripfit Lycophron Enthufiafticus Poeta, quia nimirum furgente aurora mentis volatu ad contempla-
Aftrampfych. in Onirocritico v. 3. tionem eleuamur. Bonum eft volare, actionis probę hoc fignum eft, ait Aftrampfychus. Bonus volatus, cum de caducis furgimus ad æterna, de terrenis ad cœleftia pernicibus alis fublimioris contemplationis cœlum ipfum penetrantes.
Ifai. 50. 4. At verò ad hunc volatum nullum tempus matutino magis idoneum. *Dominus enim*, dicit Ifaias, *erigit manè, manè*
Gellius lib. 19. c. 7. *erigit mihi aurem, vt audiam quafi magiftrum*. Næuius Poeta apud Gellium fcito, & eleganti vocabulo vocat rubentem Auroram pudoricolorem, qua furgente cafto pudore imbuē-
Homer. Iliad. l. 16. da nobis eft anima, vt placeat fponfo, qui maximè virginali verecundia delectatur. Eadem ab Homero diuina nuncupa-
1. Ioan. 1. 5. tur, quia lucem nobis affert, quæ eft fymbolum Diuinitatis.
1. Timoth. 6. 16. *Deus enim lux eft, & tenebræ in eo non funt vllæ, & lucem habitat inacceffibilem*. Nihil præterea eorum, quæ fub fenfus
Dracont. in exameron c. 1. cadunt pulchrius eft luce, nihil venuftius, nihil purius, nihil iucūdius, & amabilius. Optimè Dracōtius haud ignobilis Poeta;

Lux iubar æthereum, lux noctis limes, & vmbra,
Lux facies rebus cunctis, & lux elementis,
Lux genitis, factifque calor, lux gratia folis,
Lux decus aftrorum, lux aurea cornua lunæ,
Lux fulgor cœli, lux & primordia mundi,
Lux fplendor flammæ, lux magni temporis index,
Lux bonor agricolis, requies lux omnibus ægris,

Lux

Lux opus auctoris primum, candorque pudoris.
Ideo exoriente luce Deo lucis auctori laudes pangunt filij splendoris, diuinæ lucis consortes, Angelos sanctos æmulantes, qui *astra matutina* dicuntur, & dederunt lumen in custodijs suis, obedientes Domino in tremore, *& luxerunt ei cũ iucunditate, qui fecit illos* Nõ sic ille Lucifer, qui manè oriebatur omni lapide pretioso exornatus, qui Angelicæ felicitatis splẽdidissimum mane mox in horribiles tenebras commutauit, sicut scriptũ est, *Venit manè, venit nox.* Inter astra matutina creatus cæterorum sorte non contentus coram illo sedere appetijt, ante cuius conspectum stant cum tremore millia millium ministrantium, & decies centena millia assistentium. *Ascendam*, inquit, *& sedebo*. Propterea deiectus es de gradu tuo, & detracta est ad inferos superbia tua. Cum nec Dei laudibus insisteres, nec creatori, sed tibi ipsi inani præsumptione luceres, ante lucem surgere voluisti, & illi assimilari, qui fabricatus est auroram, & solem. Quid festinas manè oriri ô Lucifer? Vanus est splendor absque feruore: simulata lux, quæ non ab igne procedit. Quò moliris ascendere? Super altitudinem nubium in latebris aquilonis, quia videlicet cum frigidus sis, frigidam cupis inhabitare regionem. Exemplum hic habemus, vt quemadmodum fecerunt Angeli boni, ita & nos faciamus: *quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem: & manè*, ait ille, *oratio mea præueniet te*. Vsurpemus igitur Angelorum officium, vt docet Abbas Claræuallensis, quorum sortimur consortium, vt in ore infantium, & lactentium perficiatur laus. Dicamus eis, *Psallite Deo nostro psallite*: atque audiamus eos vicissim respondentes, *Psallite Regi nostro psallite.* Laudem ergo cum cœli cantoribus in commune dicentes, vt potè ciues Sanctorum, & domestici Dei, psallamus sapienter.

Iob 38.7. Baruch.3.35. Isai.21.12. Daniel 7.10. Isai.14.13. Sap.16.28. Psalm.87. Bernard. serm. 7. in Cantic.

METRVM IX.

PRocul hinc tenebræ, & horror,
Procul sopor, procul nox.
Clara nitentis astri
Caligo luce fugit,
Atrisque iam tenebris
Tellus soluta ridet.

Nox

Nox victa cessit, ortum
Solis monent adesse
Titania volucres.
Dux Phosphorus nitorum
Lucis parens diurnæ,
Inter globos olympi
Blandas init choreas.
Procul ò procul facessat
Tenebrosa turba Auerni.
Procul hinc tenebræ, & horror;
Procul sopor, procul nox.
Iam læta surgit hora,
Qua dulciore cantu
Loquax auis canorum
Modulamen ore promit:
Omnisque per vireta
Proles amœna veris,
Aspersa luce vernat:
Rosaque, liliumque,
Venustiorque caltha,
Crocusque purpurascens
Produnt amoris ignes.
Procul hinc tenebræ, & horror,
Procul sopor, procul nox.
Cantemus, atque amemus,
Dum lux serena fulget,
Interque dulciorum
Fomenta gaudiorum
Sopore iam soluti
Vultu Dei fruamur.
O sola digna donis
Cœlestibus, bonorum
Amica lux, leuamen
Mœroris, & perennis
Parens beatitatis,
O lux decora salue,
Procul hinc tenebræ, & horror,
Procul sopor, procul nox.

§. III.

§. III.

Matutinum tempus aptissimum contemplationi. Quæ sit mystica lux animæ. Tota nocte quæritur sponsus nonnisi in aurora inueniendus. Oratio ad Deum, vt verum lumen oriatur in nobis.

1 AVdiamus Ambrosium, ambrosiam non ori, sed auribus instillat. Graue est si te otiosum in stratis radius solis inuerecundo pudore inueniat, & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium sine vllius deuotionis munere, ac sacrificij spiritualis oblatione feriata nocte transmissum. An nescis ô homo, quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? Occurre ergo ad solis ortus, vt te oriens inueniat iam paratum, ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia primus diei fulgor exagitet. Et post pauca. Præueni certè hunc, quẽ vides, solem: si hunc præueneris, antequam iste surgat, aspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano. Ipse tibi dicenti, de nocte vigilat ad te spiritus meus, matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux est; & videns lucem, non temporis, sed gratiæ, dices, quia lux præcepta tua. Cum autem te meditantem verba diuina dies inuenerit, & tam gratum opus orandi, & psallendi delectauerit tuã mentem, iterum dices ad Dominum Iesum, Exitus matutinos delectabis. Hæc Ambrosius, cui concordia Richardi verba placet adiungere. Qui sunt illi exitus matutini, nisi ad veri solis irradiationẽ humanæ mentis excessus? Quis autem dignè miretur, quam sit dulce, quãue delectabile feruente iã charitate, & quasi sub æstiuo tempore ad matutinã lucem radiantis diuinitatis se à somno excutere, & extra humanæ mentis angustias in auram libertatis erumpere, & in latum illum diuinorũ spectaculorum campum mentis alienatione transire? Ex sententia itaque Richardi delectant exitus matutini, quia matutinum tempus aptissimum est ad cõtemplanda magnalia Dei.

Ambros. in psal. 118. v. 148.

Richard. Victor. de erudit. hominis int. p. 1. lib. 2. cap. 25.

Hoc

Psalm. 29. Hoc est nimirum tempus lætitiæ, de quo scriptum est, *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Hoc est tempus acceptabile, quo in auribus piæ animæ resonat vox illa cœlestis, *Fiat lux*: vox illa videlicet, quæ in rerum creatione prima sonuisse narratur: vox Dei magna, & potentissima, facta super aquas in virtute, & magnificentia, quæ fecit de tenebris lucem splendescere, ac inuisibilem terræ faciem infusi luminis splendore illustrauit. Sicut enim lux sensibilis, Chrysost. hom. 3. in Genes. teste Chrysostomo, præcepto Domini producta, & tenebræ visibiles abscondiræ sunt: sic & lux mentalis tenebras errorũ effugat, & errabundos ad veritatem manuducit. Deus quidem semper in lumine est, indutus lumine sicut vestimento, sed quia lucem inaccessibilem habitat, nequit humana mens ad tanti luminis claritatem assurgere, nisi eius gratia adiuuemur, qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum. Isai. 58. & 2. Corinth. 3. 18. *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum*, ait Isaias, *& gloria Domini colliget te, & implebit splendoribus animam tuam*. Tunc reuelata facie gloriam Domini contemplantes transformabimur à claritate in claritatem tanquam a Domini spiritu. Laur. Iustinian. de casto connubio Verbi, & an. c. 25. Eleganter Venetus Patriarcha Iustinianus: Cum delectabile lumen Verbi in cor humanum illabitur, fugat tenebras, depellit tristitiam, duritiam liquefacit, renouat desideria, amorem accendit, clarificat conscientiam, infundit spem, virtutes solidat, exultationem commouet, & cunctam mentis habitudinem reformat in melius.

2 Marsilius Ficinus grauissimus scriptor insignem librum de lumine ex insignioribus Platonicis conscripsit, ex quo ea, quæ ad lucem visibilem, & inuisibilem pertinent, curiosus lector indagabit. Berengosius Abb. Abbas quoque Berengosius de luce visibili, & inuisibili tractatum edidit, vbi inter cętera longa inductione ostendit quomodo lux inuisibilis Dei sanctos Patres veteris testamenti illustrarit. Est & lumen gloriæ, de quo scriptum Psalm. 35. est, *& in lumine tuo videbimus lumen*: Sed hoc tametsi ad Richard. vbi sup. cap. 7. patriæ felicitatem spectet, Richardus tamen Victorinus etiam in hac vita posse nos in lumine videre lumen affirmat, si accedentes ad Deum ab eius claritate illuminemur. Quid enim mirum, si ex lumine lumen accenditur? Lumen autem videtur in lumine, quando ex cognitione, & operatione claritatis diuinæ plenius illuminatur animus ad cognitionem infirmitatis humanæ. Solet hæc gemina cognitio alterna sibi incrementa

menta ministrare, & vtraque profectò ex alterutra crescere. Nam & ex cognitione Dei proficit animus ad cognitionem sui, & eodem vtrique modo ex multa cognitione sui crescit ad cognitionem Dei. Quanta verò sit claritas diuini luminis, quanta vitæ huius obscuritas nullus ignorat. Dum autem humana mens ad illud diuinitatis lumen oculos aperit, & vehementer intendit, infirmitatis suæ tenebras plenius agnoscit. Sic in clarissimo lumine lumen obscurum conspicimus, & in iubare Diuinitatis imperfectionis nostræ lucem caliginosam speculamur. Aurora, vel diluculum, ait Magnus Gregorius, noctem quidem præterijsse nuntiant, nec tamen diei claritatem integram ostentant; sed dum illam pellunt, hanc suscipiunt, lucem tenebris permixtam tenent. Quid itaque in hac vita omnes, qui veritatem sequimur, nisi aurora, vel diluculum sumus? quia & quædam iam, quæ lucis sunt, agimus: & tamen quibusdam adhuc tenebrarum reliquijs nō caremus, in multis enim offendimus omnes. Venit hic in mentem quod in magicis oraculis scribit Zoroaster: Properandum tibi est ad lumen, & splendorem patris, vnde missa est anima multam complexa mentem. Locus animæ est splēdor Patris, anima enim Dei capax sola Dei præsentia satiari potest. Ad hoc igitur Deitatis lumen properandum tibi est quicunque cupis implere desiderium tuum. Esto aurora, donec crescat in te dies. Surge velociter de tenebris ad lumen, & in ortus tui diluculo murice verecundiæ, & venusto humilitatis pallore conspicuus expecta, donec ardens solis radius illustret, & accendat te. Ipsa sapientia, quæ candor est lucis æternæ, & sol intelligibilis; *Qui mane*, inquit, *vigilauerint ad me, inuenient me*. Sponsa per noctem quæsiuit dilectum, & non inuenit; quæsiuit in lectulo, & elongatus ab illa est: quia si iuxta Apostolum, *qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt*; ita non absurdè dici potest, vt opinatur Bernardus eiusdem Sponsæ encomiastes, quod qui ignorant nocte ignorant, ac per hoc qui quærunt, nocte quærunt. Quis enim quærat, quod palam habet? Porrò dies palam facit, quod nox abscondit, vt reperias in die, quod in nocte quæsieras. Nox est itaque donec quęritur Sponsus, quoniam si dies esset, de medio fieret, & minimè quæreretur. Quid est autem nox? Nox, ait Thomas Cisterciensis, est Iudaica perfidia, nox paganorum ignominia, nox prauitas hæretica, nox Catholico-

Greg. lib. 29. moral. cap. 2.

Zoroast. orac. 6. additis scholiis Plethonis & Psellii & explic. Marsilij Ficini lib. 10. Theolog. Platon. cap. 8.

Prou. 8. 17.
Cantic. 3. 1.

1. Thessal. 5. 7.

Bernard. ser. 75. in Cantic.

Thom. Cisterciē. lib. 5. commen. in Cantic.

Philipp. Abb. l. 3. comment. in Cantic. cap. 19.

rum animalis conuerſatio. Nox, inquit Philippus Abbas Bonæ ſpei, eſt difficultas quærendi, nox dilatio inueniendi, nox eſt moleſtia differendi, nox miſeria ſufferendi: nox eſt inexpletio deſiderij ſpiritualis, nox caro moritura, & ſi jam conuerſatio non carnalis: nox denique eſt onerоſa præſentia huius vitæ. Per has noctes Sponſa quærit dilectum, & non poteſt vel poſt diutinas inquiſitiones eum reperire, quia nulla ſocietas lucis ad tenebras. Et quis per noctem diem poterit inuenire, ſi nox ſolis abſentia eſt? Solem igitur præueniat aurora, iſta quærentes inſtruet quò tendant, qua parte debeat ſol oriri. Eſt autem aurora gratia illuminans, viæ huius illuſtratio, quam ſequetur in patria nitidiſſima dies æternitatis.

3 Tu autem lux nitidiſſima, ſplendor paternę glorię, ſplédidiſſime ſol iuſtitię exorere, exorere tenebricoſę animę meę: exorere, & illumina tenebras meas, vt reſoluta totius cæcitate caliginis, decor antiquę originis in nouum lumen reformetur, & nox peccatorum meorum, nox lurida, ſquallida, & horribilis diuinę tuę lucis aurora diſcutiatur. Quis mihi det ſedenti in tenebris, & vmbra mortis ab hoc ſole illuminari, vt placeam coram Deo in hoc lumine viuentium, vt videam voluntatem Domini omnibus diebus vitę meę? Verè dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem: ſolem inquam illum, in quem deſiderant Angeli proſpicere. O Ieſu benigniſſime, ò candor ſine macula, quod mihi gaudium eſſe poteſt, qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video. O lux, quam amiſit Adam, qui ex ſententia cuiuſdam Patris, quandiu perſtitit in iuſtitia, & innocentia, faciem habuit radiantē:

Anaſtaſius Synai. cap. 16. ἐξαήμ.

Cuius filius Seth ideo filius Dei nuncupatus fuit, quia cum pietate illuſtris eſſet, colluxit facies eius. O lux, quam videbat Iſaac opertis ſenectute luminibus, cum filios non agnoſcendo benediceret, ſed benedicendo cognoſceret. O lux, quam videbat Iacob, cum & ipſe prę ętate captus oculis, quę filijs, & nepotibus ventura eſſent intus agnouit, & pręſignauit. Hac luce radiabat Tobias, cum clauſis corporeis oculis viam vitę docebat filium, & pede charitatis nunquam errans ei pręibat. Hanc lucem peto, hanc deſidero, quę ſola eſt vera lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Verè fateor, Domine, quoniam conturbatum eſt cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipſum non eſt mecum. Ideò erraui in ſolitudine, viam ciuitatis habitaculi

bitaculi non inueni, quia nondum visitauit me oriens ex alto ad dirigendos pedes meos in viam pacis. Veni desiderate cunctis gentibus, quia dormitauit anima mea præ tædio moræ tuæ, & oculi mei languerunt præ inopia luminis tui. Orere sol amabilis, vt exeat homo ad opus suum, & ad operationẽ suam vsque ad vesperam, & operetur non cibum qui perit, sed qui permanet in æternum. Exere vultum tuum sol immortalis, illustra faciem tuam super seruum tuum, irradia splendoribus sanctorum animam meam, vt habeam lumen vitæ, in quo ambulem die, ac nocte, donec perueniam ad diem claritatis æternæ, ad lucem quam inhabitas, ad lumen indeficiens, & sempiternum.

§. IV.

Lucta Iacob vsque ad auroram quid symbolicè, & moraliter indicet. Denique hortatio ad laudandum Deum.

1 Gloriosissimus Patriarcha Iacob tota nocte luctatus cũ Angelo inuictus pugnauit vsque manè. At cum primum lucis fulgorem in ortu suo aurora transmitteret, videns Angelus quod eum superare non posset, à fortissimo athleta dimissionem petijt dicens, *Dimitte me*, victori enim cedendum est. Cur me brachiorum insuperabili nexu adstrictum tenes? Tecum in hac arena iam amplius decertare nõn possũ. Ratio in promptu est, *iam enim ascendit aurora*. An ergo aurora cunctis gratissima Angelis est inimica, cum ipsi in sacris literis *astra matutina* vocentur? An sicut qui malè agit odit lucem, sic Angelus princeps exercituum Dei cum homine infirmo decertans magno sibi dedecori adscribebat, quod eum superare non posset? An à socijs Iacob, qui solus remanserat, adueniente iam luce videri nolebat, & ex effigie assumpti corporis agnosci? An hic erat custos Esau, quem ab eo timidus frater amouere tentabat? Nam, vt autumant Cabalistæ, nemo potest alium superare, nisi prius deuicta, & amota eius intelligentia. An suum antagonistam salubri consilio admonere voluit, sole iam ad ortum properante, tempus esse ab otio contemplationis ad actionis negotium transeundi? An

Genes. 32. (margin)

Iob 38. 7. (margin)

vt doceret mysticas animæ visitationes, & diuina mysteria non esse palam reuelanda? An fortè, quod Hebræi interpretes non sine nostrorum risu contendunt, illa erat hora, qua sacrum Trisagion Angeli psallunt, ideòque dimitti voluit, vt alis cantantibus sociaretur, iuxta illud sæpius citatum, *Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* His quidem, & alijs explicationibus hoc Aenigma conantur dissoluere, qui librum Geneseos interpretantur. At Diuus Cyrillus Alexandrinus mihi præ cęteris arridet. Cum his, inquit, qui in tenebris, ac nocte agunt, & ignorantię caliginem in mente, ac corde habent, luctatur, ac pugnat Christus, habet enim eos pro inimicis. Vt verò mentibus ipsorum spiritualis Lucifer oritur, & quasi dies quædam veræ cognitionis Dei lux splendet, tunc pugnam soluit: cum illis enim non pugnat, qui sunt in luce, qui spiritualem auroram in mēte habent. Hæc Cyrillus, qui deinde pergit nos exhortari ad spiritualem auroræ huius amplexum. Auroram intelligo diuinæ gratiæ illustrationem, quam postulabat à Deo Propheta, cum diceret, *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum: Domine Deus meus illumina tenebras meas.* Hæc est gloria Domini, quam manè videndam sacræ literæ promittunt. Hæc est sapientia, quam manè vigilantes inueniunt. Tota igitur mentis intentione, toto cordis affectu matutino tempore orandum est, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus nostris. Sanctus Iacob surrexerat ante diem sacras celebrare vigilias, ideò, vt docet Rupertus Abbas, Angelica visione recreari, mysticam inire luctam meruit, in qua victor existens in ascensu auroræ cœlesti benedictione confirmatus fuit, quia videlicet, illustrante animam diuinæ lucis fulgore, diuina protinus benedictione mens stabilita temporalia spernit, bona dumtaxat æterna diligit, ad quæ iugiter intendit, & suspirat.

Cyrill. Alexandr. tomo 4.h.m.5.

Psalm. 42.

Psalm. 17. Exod. 16. 7. Prou. 8. 18.

Ruperi. in Genes. lib. 8. cap. 5. & 9.

2 Sic primas amoris faces experta anima quasi cum Deo luctatur, dum sacræ meditationis studio solerter incumbens sensum verbi Dei fugientem tenere contendit. Fugit Dilectus se retinere cupientem, cum multas ob causas, tum idcircò vt auiditatem magis, ac magis excitet inquirentis. Itaque brachijs quasi ad luctandum protensis quæcunque talis anima dicit: Dilecte mi apprehendam te, & ducam te in domum

mum matris meæ, ibi me docebis: e contra ille more reluctantis penè obuersus; *Auerte*, inquit, *oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt*. Dulcis colluctatio, & omni pace iucundior. Tandem victrix dicit conscientia, *Inueni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam*. Dimitte me, clamat sponsus, iam ascendit aurora. Satis est quod quædam lucis primordia peccatorum tenebras è corde tuo fugarint. Nondum plena dies illuxit tibi. Dimitte me, ait, non quod dimitti velit, sed vt assiduo luctamine sponsam exerceat, vt à negata eius præsentia crescat desiderium, vt maiori cœlestium bonorum copia eam locupletet. Illa autem iam amore magistro amantium artes sufficienter edocta perseuerans in oratione, Non dimittam te, inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Felicem prorsus benedictionem, omni dignam acceptione: felicem animam, felicissimum orationis meritum: sanctissimum matutinum tempus tantis Dei fauoribus promerendis aptissimum, ac proinde à Religiosis omni veneratione colendum. Bona violentia, quæ benedictionem extorquet: optima lucta, qua Deus homini succumbit, & victorem sanctioris nominis munere decorat. Luctare anima mea feliciter, luctare, ne succumbas, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Declinat dilectus tuus aliquando, auertit faciem, sed non in ira. Sustinuit te ille in peccatis tuis, sustine tu illum in flagellis suis; & obtinebis benedictionem. Sed quando? Cum aurora fuerit, cum aspirauerit iam dies, cum posuerit Hierusalem laudem in terra. Dic cum Propheta; *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui Domine*: Et lux perpetua lucebit super te nunquam morituro fulgore. De hac animæ lucta cum Deo præclara extat sententia sancti Abbatis Aëlredi Cisterciensis. Itaque, ait, Si in oratione tua, vel meditatione exarserit cœlestium desideriorum ignis, si amorum incentiua flammescant, si æstuans, & anhelans cœlestibus quibusdam mouearis affectibus, & modò quasi comprehensum quem diligis sentias esse præsentem, modò elapsum de manibus doleas, & suspires absentem; lucta spiritualis est, nomen tibi Israëlis imponens, vt non solum miseratione, sed etiam electione dignus habearis. *Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israël*. Eia igitur fideles animæ, pietatis alumnæ, ministræ Christi, filiæ lucis, æmulæ stellarum, conciues sanctorum, Angelo-

[Margin notes: Cantic. 6.4. — Cantic. 3.4. — Psal. 142. — Aëlredus ser. 13. in Isaiam. — Isaiæ 14. 1.]

gelo-

gelorum consortes matutinæ orationi instare vigilantes in ea. Iam Chori cœlestes rapidissimo cursu è cœlo delapsi præuenerunt nos coniuncti psallentibus: nunc propior est nostra salus, nunc hora vacandi, & videndi quàm bonus sit Deus: nunc
Isaiæ 55. 6. tempus quærendi Dominum, vt ait Propheta, *Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est:* nunc tem-
Psal. 62. pus auxilij, & gratiæ, *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus.* Ergò laudem dicite Deo pusilli, & magni: *Ter-*
Apoc. 19. 5. *ribilis est, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis, maior*
Eccl. 43. 11. *est enim omni laude.*

METRVM X.

O Quæ sidereos voluitis axes
Mentes corporea face soluta,
O cœli proceres, incola olympi
Mecum pangite laudes.
Orbes atherei, feruide Titan,
Phœbe noctiuago lumine fulgens,
Et vos flammigera lampades athra
Dulces fundite versus.
Vnda, quæ superos cingitis orbes,
Nubes, & pluuia, grando, pruina,
Nix, ros, & glacies, frigus, & æstus
Læto plaudite cantu.
Venti syluifragi, mobilis aura;
Fulgur nubiuagum, missile fulmen,
Nimbi præcipites, flamma coruscans
Hymnos dicite cœlo.
Vndosum pelagus, flumina, & amnes,
Fontes irrigui, turba natantum,
Quicunque in vitrea viuitis, vnda
Voces tollite ad astra.
Colles frugiferi, lignaque sylua,
Montes, & viridis gramina vallis,
Fœcunda segetes, dulcia poma
Summo psallite Regi.
Bruta quadrupedes reptile terra
Immensas Domino reddite grates:

Om-

Omnisque Alituum musica molles
Promat gutture cantus.
Infantes teneri, læta iuuentus,
Simplex virginitas, cana senectus
Huc denso properent agmine, & astra
Pulsent laudis honore.
Rector cælituum te canat Indus,
Te psallat nitidi potor Enipei,
Mauri te celebrent, & tua diues
Voluat nomina Ganges.
Alternis resonent, cantibus hymni,
Iungantur modulis organa mille,
Sambuca, cithara, tympana, plectra,
Sistrum, fistula, cornu.

CAP. VI.

De Prima.

§. I.

Orandum esse post solis ortum. Laudatur sol, eiusque ortus describitur. Fabula Memnonis. De cultu solis, & eius falsa apotheosi. Inter priscos adorantium ritus etiam oscula adhibita.

1 OFFICII nocturni cursum iam vt nostra imbecillitas tulit, laudisq; matutinæ mysteria deuota mẽtis actione transegimus: nunc diurnæ seruitutis pensum nos vocat; nunc solis orientis radius oculos restituit mundo, confusas rerum species distinguit, claroque luminis splendore faciem quamdam, ac venustatem cunctis rebus infundit. Sol incipit, ait Ambrosius, emunda oculos mentis ò homo, animique Ambr. Exam. li. 4. cap. 1.

que interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenij, & puri cordis turbet aspectum. Procedit sol magno iubare diem, magno mundum complens lumine, vaporans calore. Caue ô homo solam eius perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor eius visus tuæ mentis obcæcet. Caue ne radius eius exoriens tuum confundat aspectum: Qui è regione in solis lucem fixum intendit obtutum, repercusso lumine omnem subitò amittit aspectum, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. Non igitur te tanto splendori temerè committas. Sed quando hunc vides, auctorem eius considera: quando hunc miraris, lauda eius creatorem. Hæc carptim ex Ambrosio, qui etiam alibi, exemplo auium, quæ nascente sole suauissimo cantu æthera mulcent, hortatur nos ad laudes hoc tempore æterno conditori canendas. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem ordiri, cum etiam minutissimæ aues solemni deuotione, & dulci carmine ortus dierum prosequantur? Illa nemorum Siren Philomela, cantillantium auicularum præcentrix quanta spiritus contentione, quanta vocum varietate in occursum solis tota diffunditur? quam sonoro modulamine, quam mirabili ardore nascentem salutat? Nunc leni voce submurmurans musicos tonos retexit: nunc harmonicis quibusdam motibus dissultans omnium modorũ personat suauitatem; nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso. Sed & aliarum volucrum pennatus exercitus omnium dulcedinũ numeros, omnium concentuum sonos percurrens solem excipit aduenientem. Rident amabili vultu vniuersa, dum noua luce radians sol diem reddit mundo, rebus colorem, floribus venustatem. Oritur sol oculus mundi, iucunditas diei, cœli pulchritudo, naturæ gratia, præstentia creaturæ. Oritur sol aëris nitor, terræ decus, herbarum gloria, cor sphærarũ, luminum moderator, omnium viuentium genitor, magnum Dei simulachrum. Oritur inquam, ortuque suo ad celebrandas Numini laudes nos excitans mentem nostram ad æterni solis contemplationem attollit.

Idem ibid. lib. 5. cap. 12.

M E-

METRVM XI.

IAm Phœbus rutilum caput
Vectus cœruleis equis
Elotum pelago extulit.
Noctem Phosphorus horridam
Clara percutiens face
Stellas depulit æthere.
Lux fulgens radiantibus
Pingens cuncta coloribus
Vmbras lumine temperat.
Tellus omniferos sinus
Pandens ætheris ignibus
Ardet murice flammeo.
Errantes pecudum greges
Herbis luce rubentibus
Carpunt gemmea pabula.
Largis flet lacrymis polus
Noctis tristia funera,
Quas blanda excipit obstetrix
Natura, & teneris cibum
Hortis mellifluum parat.
O quam floriferum solum
Vultu ridet amabili!
Flammas exacuunt rosæ,
Candent lilia pulchrius
Rident prata venustius,
Vernant cuncta decentius.
Arguta alituum cohors
Vocis nectare diffluens
Nascentem recinit diem.
Cantat flebilibus modis
Syluosum recreans nemus
Ales garrula Daulias.
Musæ ruris Achantides
Ludentes hilari sono
Mulcent aëra cantibus.
O solis nitidum iubar
Squallentem tenebris humum

Optata irradians face,
Dum super tibi cognitas
Alti signiferi vias
Terris lumina diuidis,
Nos certo quoque tempore
Immixti superum choris
Summo carmina Numini
Psallentes terimus diem.

2 Quis enim tot naturæ prouocatus incitamentis, tot creaturarum inuitatus obsequijs, tot exemplis commotus tā iners inueniatur, vt solari iubare perfusus, non illicò eius prę- conia celebret, cuius benignitas solem suum oriri facit super bonos, & malos? Notissima est Memnonis statua in Aegyptijs olim Thebis erecta, quam Philostratus in vita Apollonij, & Callistratus in expositione statuarum describunt. Hæc spon- te sua cùm radijs solaribus tangeretur suauissimum vocis so- nitum, vt illi fingunt, emittebat, primoque lucis fulgore in os incidente nascenti Phœbo assurgēs lapidea labiorum clau- stra in eius laudes reserabat. Hoc fabuloso scilicet integu- mento antiquiores Sophi nobile documentum occultarunt debere hominem rationis compotem ad solis ortum ipsius Cōditoris maiestatem adorare. Quod simpliciores viri haud- quaquam ad illorum mentem percipientes Creatoris cultum ad solem ipsum materialem transtulerunt. Nam, vt ait Sa- pientia; *Non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex; sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, aut lunam rectores orbis terrarum Deos pu- tauerunt. Quorum si specie delectati Deos putauerunt, sciant quanto his Dominator eorum speciosior est, speciei enim gene- rator hæc omnia constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis: à magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibili- ter poterit creator horum videri.* Hæc Sapientia.

Philostrat. lib. 6. c. p. 3. Callistrat. lib. de expos. statuar. c. 1. & 9. & ex his Nat. Comes l. 6. Mytholog. c. 3.

Sap. 13. 1.

3 Quia verò speciosissimus creaturarum est sol, plures quoque inuenit cultores, non solum inter rudiores, & barba- ras nationes, sed etiam inter gentes, quæ politiori literatura, ac humanioribus placitis excultæ erant, vt Tertullianus, & Arnobius asseuerant. De his eleganter Aurelius Prudentius Clemens aduersus Symmachum sic cecinit.

Tertullian in Apolog. Arnob. l. 1. Prud. adu. Symm. lib. 1. epigr. 15.

Est

Est qui conspicuis superos quæsiuit in astris,
Ausus habere Deum solem, cui tramite certo
Conditio imposita est vigilem tolerare laborem,
Visibus obiectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, teretique globo per inane volantem,
Et quod nemo negat, mundo, cœloque minorem.

Concinnè quoque de ijsdem Cyrillus Hierosolymitanus, Quidam, ait, solem Deum ponebant, vt occidente sole noctis tẽpore sine Deo essent. Sophocles in Oedippo tyranno solem vocat primum omnium Deorum. Eius autem vetustissimi adoratores fuerunt Persę, & Chaldæi. Ad Persas, inquit Tertullianus, si fortè deputabimur, licet solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum vbique in suo clypeo. Et Darij castra describens Q. Curtius; Super tabernaculum, ait, vnde ab omnibus conspici posset imago solis crystallo inclusa fulgebat. Iustinus item historicus, Persæ, inquit, solem vnum Deum esse credunt, & equos eidem sacratos ferunt. Persarũ sacra sub Mithræ nomine soli dicata in specubus Tertullianus sæpè commemorat, itemq; Luctatius Placidius, & Lilius Gyraldus: quem errorem sequutus Basilides Deum μίθραν appellabat. Quo verò ritu Persæ soli sacrificarent tradit Eustathius Archiepiscopus Thessalonicensis in explicatione Iliadis Homeri. Quamquam Persas ignem potius, quam solem coluisse Maximus Tyrius his verbis affirmet. Persæ adorant ignem diarium, nimirum diuinitatis signum, insatiabilem, voracem. Huic cum sacrificant alimentum præbentes his verbis vtuntur, Ede ignis Domine. Chaldæos autem solem adorasse Diodorus Siculus scribit, qui & fabulam elegantem narrat de eiusdem solis apotheosi. Ab his ad Aegyptios solis cultus propagatus est, quos omnium primos solem pro Deo habuisse asserunt Eusebius, & Theodoretus. Sed Chaldæis primatum in hac re astruit Seuerianus, atque inde putat Lãpridius Heliogabalo inditũ nomen, à solis scilicet Sacerdotio, cũ prius Varius vocaretur. Sub nomine verò Serapidis, & Osiridis Aegyptios solem intellexisse testantur Cicero, Macrobius, Diodorus, & Plutarchus: de cuius statuæ pensilis mirabili artificio legi potest in suis Annalibus Michael Glycas. Solem quoque ab Assyrijs, & Phœnicibus sub nomine Adonidis maxima veneratione habitum tradit Macrobius. Et Eusebius

Cyrill. cat. 4.
Sopho. in Oedip. v. 675.
Tertull. in Apolog.
Curtius lib. 3.
Iustinus historic. lib. 1.
Tertull. libro de Baptismo, de corona militis, de præscriptionib.
Placid. ad postrema carmina l. 1. Thebaid.
Gyrald. de Dijs gent. syntag. 7.
Eustathius in 1. Il ad.
Max. Tyrius sermon. 38.
Diodor. lib. 3. c. 9. & lib. 4. c. 5.
Eufeb. de præp. Euang. lib. 1. c 6.
Theodoret. de cur. græc. affect. li. 3.
Seuerian. in catena græca ad cap. 1. Genes.
Lamprid. in Heliogabalo.
Cic. 3. de natura deor. Macrob. 1. Sat. c. 21. Diodor. lib. 1. cap. 2.
Plutarch. lib. de
Iside. Glycas p. 4. Annalium. Macrob. loc. cit. Eusebius de præp. Euang. lib. 1. cap. 7.

sebius Cæsariensis Phœnices, inquit, solem adorant vocantes eum *Beelsamen*, id est cœli Dominum. Similiter Phryges sacrorum administrationibus immutatis eumdem sub nomine *Attinis* colebant, & eodem Macrobio auctore festiuitatem in eius honorem celebrabant 8. Calendas Aprilis, quem diem Hilaria appellabant, quo primum tempore sol diem longiorē nocte protendit. Massagetas vnum solem venerari, & eidem equos immolare Strabo, & Herodotus affirmant Etiā Aethiopes equos soli offerebant Deo omnium velocissimo, id quod velocissimum est sacrificantes, teste Heliodoro. Apollinem Belum vocatum, & adoratum ab Aquileiensibus accepimus ab Herodiano. Sol Græcorum Deus ab Herodoto nuncupatur, eumque passim à Græcis pro Deo habitum Pausanias asseuerat. Indos adorasse solem tradunt Clemens Alexandrinus, & Philostratus Lemnius. Idem scribūt de Tyrijs Q. Curtius, de incolis Insularum Oceani versus meridiem Diodorus, de Atheniensibus Ioseph Iudæus, de Siculis Phalaris Tyrannus, de Armenis Xenophon, de Babylonijs Philostratus, de Pęonibus Maximus Tyrius, de Germanis Cæsar, de Manichæis Augustinus, de alijs alij. Porrò à Platonicis adoratū solem patet ex Plotino. Sed & Pythagorici soli orienti hymnos lyra canebant, ad quem Iamblicus elegantissimam orationē composuit. Et quis ignorat mensam solis apud Aethiopes Diui Hieronymi, & Pausaniæ scriptis celeberrimam? A Romanis item Imperatoribus dicata soli templa describunt Aurelius Victor, Flauius Vopiscus, Eutropius, & Ammianus Marcellinus. Denique omnes gentes in solis cultum varijs ritibus conspirasse plerique auctores ostendunt. Sanctus Philastrius Brixiensis Episcopus inter hæreses veteris testamenti eam recenset, quæ soli diuinos honores tribueręt: Tum Hermiam, & Seleucium redarguit negantes Christum sedere in carne ad dexteram Patris, sed carnem in sole posuisse existimantes, illud Psalmographi perperam intelligentes, *in sole posuit tabernaculum suum*.

4 At quod attinet ad cultum solis sacrorum librorum testimonia prætermittere grande piaculum esset. Et sanè Israelitæ à vicinis gentibus Idolorum cultum edocti ad ortum solis adorabant apud Ezechielem. Iosias verò iustissimus Rex eos deleuit, qui soli adolebant incensum: equos abstulit, quos

Strabo l. 11. Herodot. in Clio. Heliodor. in Aethiopic. lib. 9. Herodian. lib. 8. Herodot. in Polymnia. Pausan. in Corinth. in Laconic. & in Arcadicis. Clem. Alex. orat. ad Græcos. Philostrat. vit. Apoll. lib. 2. cap. 11. Curtius l. 4. Diodor. lib. 3. cap. 13. Ioseph. lib. 2. cōtra Apionem propè finem. Phalaris epist. 103. ad Citean. Xenoph. lib. 4. *avag. aberiat* Philostr. l. 1. c. 20. Max Tyr. ser. 38. Cæsar de bello gall. lib. 6. Aug. ep. 74. & lib. 14. & 20. cont. Faustum. Plotin. libro 4. enn. 4. cap. 30. Hieron. epist. ad Paulinum initio Biblior. Pausan. in Atticis, & posterioib. Eliacis. Aur. Victor in Valeriano. Fl. Vopis. in eod. Eutrop. lib. 9. histor. Rom. Amm. Marcellin. lib. 17. Theodoret. de cur. græc. affect. lib. 3. Euseb. prep. Euang. lib. 1. c. 6. & 7. Phornut. de nat. deor. Apollodor. in Biblioth. Fulgentius, & Nat. Comes in Mythologijs. Artemidor. lib. 2. c. 36. Iulian. Imp. orat. 4. Seneca de benef. l. 6. c. 21. & 23. l. 7. c. 31. Sext. Empyric. l. 8. adu. Mathem. Mapheus Vegius Lauden. in disputatione inter solem, terram, & aurum. Gyraldus de Dijs. Ezech. 8. 16. 4. Reg. 23. 5. 11. Iosue 15. 7. Id. 19. 41. Isaiæ 19. 18. Hierem. 43. 13.

quos Reges Iudæ dederant soli in introitu templi Domini: currus solis combussit igni. Lego etiam ciuitatem solis, fontem solis, domum solis, quæ omnia ad falsam solis apotheosim spectasse dubium non est. Ex curru autem Heliæ currum solis descripsisse Poetas putat Chrysostomus homilia de ascẽsione Heliæ, nam sol Græce Helios dicitur. Iob item amicus Dei, cui similis non erat sub sole aduersus amicorum calumnias summum iudicem innocentiæ suæ testem inuocans, suasque virtutes modestè enarrans ait: *Si vidi solem cum fulgeret, & latatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manũ meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deũ altissimum*. Quasi diceret vir patiẽtissimus, Affligat me Deus, & non parcat, si cultum sibi debitum transtuli ad creaturam. Nunquam me iucundissimus orientis solis aspectus splendoris illecebris, & oculorum lenocinio ita pellexit, vt diuinum illi numen inesse crederem, ac propterea osculata manu, & in cœlum porrecta diuinos eidem honores impenderem. Hac enim adorationis specie externum quoddam obsequium exhibent soli gentes, quæ verum Deum ignorant: imò sub specie obsequij nobilem creaturam multiplici afficiunt contumelia, de qua re eleganti prosopopœia idololatras reprehẽdit ipsemet sol apud Iulium Firmicum Maternum Seniorem, quẽ fuisse Archiepiscopum Mediolanensem suspicatur Baronius. Solem verò non esse Deum probat eleganter, & diffusè Zacharias Episcopus Mitylenes in disputatione de mundi opificio. Hinc putat Lipsius adorandi verbum deriuasse, quia manus ad ora admouebant adorantes: non ab ador (frumẽti id genus est) quod censet Grammaticorum acumen. Adhibita verò oscula in solis, aliorumque Deorum cultu certissimum est. Sed cum plerique vererentur ore profano Deos ipsos tangere, eminus stantes manum porrigebant, eamque statim ad os suum referebant, & suauiabantur. Hunc adorantium habitum sacra Regum historia ostendit, dicens: *Et omne os, quod non adorauit Baal, osculans manum*. Eumdem morem plures ingerunt scriptores. Minutius Felix in Octauio: Cæcilius simulacro Serapidis denotato, vt vulgus superstitiosum solet, manum ori admouens osculum labijs pressit. Lucianus Samosatenus: Si quis est pauper, ita Deo litat, vt dexteram dumtaxat suam osculetur. Apuleius: Nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Athenagoras: Osculum

Chrysost. tom. 1.
Iob 13. 26.
Iul. Firm. c. l. b. de errorib. prof. relig. cap. 8.
Baronius an. 337. num. 74.
Zacharias de mundi opificio.
Lipsius l. 2. elect. cap. 6.
3. Reg. 19. 18.
Lucian. de sacrificijs.
Apul. apolog. 1.
Atheneg. in legatione propè fine.

lum adoratio quædam est. Plura reperiet, qui voluerit apud Pithæum in aduersarijs, & Muretum in varijs lectionibus. Ex hac autem adorandi ratione ille forsitan ritus emanauit, quo principibus viris manus osculari solemus, de quo legendus in Parergis Franciscus Luisinus Vtinensis criticus exquisitissimus. Sed iam ad solem, à quo digressi sumus, his obiter adnotatis, reuertamur.

Petr. Pith. aduersar. lib. 1 cap 7. Muret. var. lect. l. 10. cap. 1. Franc. Luisin. l. 2. Parergon cap. 19.

§. II.

Omnes Ethnicorum Deos referri ad solem. Cur oremus versus Orientem.

Macrob 1. Satur. à cap. 17. ad 23.

1 AVrelius Macrobius luculentus auctor, & doctus omnes Deos gentium referri ad solem longo, & erudito sermone demonstrat ex Orpheo, Homero, Hesiodo, Platone, alijsque doctrina præstantibus viris, qui numerosam illam Deorum conflugem ad vnum solem reuocarunt, cuius varios effectus facilis, & rudis antiquitas varia esse numina censuit, quæ varijs quoque nominibus distinxit. Explicat hanc doctrinam eximius Philosophorum Plato in Cratylo, & secundo de legibus. Nonnus Panapolita in Dionysiacis Bacchum introducit, qui solem deprecans sic canit. Belus es Euphratę, Libycus vocatus Ammon, Apis es Niliacus, Arabs Saturnus, Assyrius Iupiter: & infra, siue Serapis es Aegyptius, siue Mithris Babylonis, in Græcia Delphicus Apollo, siue tu Pęon dolorem mitigans, siue es Aether varius, siue Astrochiton. Eadem ferè habent Proclus Lycius in hymno solis, & ex Latinis Papinius in Thebaide, & Iulianus Aurelius libro de cognominibus Deorum. Non est autem omittendus Martianus Felix Capella, apud quem Philologia elegantissimis hisce carminibus solem veneratur.

Nonnus in Dionysiac. lib. 40. v. 396.

Proclus in hym. solis v. 24. Statius 1. Thebaid. Iul. Aurel. de cogn. Deor. l. 1. c. 4. & lib. 3. c. 6. Mar. Capella de nuptijs Merc. & Philologiæ l. 2.

Ignoti vis celsa patris, vel prima propago,
Fomes sensificus, mentis fons, lucis origo,
Regnum naturæ, decus, atque assertio Diuum,
Mundanusque oculus, fulgor splendentis Olympi,
Vltra mundanum fas est cui cernere patrem.
Te Serapim Nilus, Memphis veneratur Osirim,
Dissona sacra Mitram, Ditemque, ferumque Typhonem.

Atys

Atys pulcher item, curui & puer almus aratri,
Ammon & arentis Libyes, ac Biblius Adon.
Sic vario cunctus te nomine conuocat orbis.

Sic etiam Mercurius Trismegistus in Pimandro Deum Deorum solem appellat, cui omnes cedunt Dij cœlestes tamquã regi, & potenti. Sunt & alij plures, qui solem maximum Deorum vocant, & omnia illa numina, quæ sibi fingebant antiqui, ad ipsum referunt. Vix enim inter ethnicos quispiã fuit sapientiæ laude conspicuus, qui non crediderit vnicum esse Deum, quem illi sub varijs nominibus colebant. De qua re Medaurensis quidam Philosophus nomine Maximus, & ipse Ethnicus sic scribit ad Augustinum. Equidem vnum esse Deum summum sine initio, sine prole, naturæ ceu patrem magnum, atque magnificum, quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? Huius nos virtutes per mundanum opus diffusas multis vocabulis inuocamus, quoniam nomen eius proprium cuncti videlicet ignoramus.

Trismeg. pimand. cap. 5.

V. Clueriũ l. 1. Germ. antiquæ cap. 26.

Maximus Medauren. ep. 43. inter epist. D. Aug.

2. Hæc nos de cultu solis officium Primæ, quod post eius exortum celebratur, vel inuitos dicere compulit. Sed priusquam hinc longius abeamus, operæ pretium fuerit solerter indagare, cur antiquissimi Christianæ fidei principes, & doctores versus orientem orandum esse decreuerint. Nam, teste Tertulliano in Apologetico, quidam Gentiles à Christianis adorari solem existimarunt, quod ad Orientis regionem precarentur. Percellit acriter animum meum hæc difficultas, nã priscos Ethnicorum Sacerdotes ad hanc cęli partem conuersos sacrificasse memini me legisse apud veteres scriptores Græcos, & Latinos: atque hunc fuisse morem Magorum, & Pytagoreorum scribunt Herodotus, & Cœlius Rhodiginus. Sanè Poetarum princeps sic canit.

Herod. 1. lib. 1. Cœl Rhodig. antiq. lec. l. 12. c. 9.

Illi adsurgentem conuersi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecorum, paterisque altaria libant.

Virgil. 12. Æneid.

Vbi Seruius Grammaticus, Disciplinam, inquit, ceremoniarum sequutus est, vt orientem spectare diceret eum, qui esset precaturus. Ouidius in Fastis:

Seruius ibid.

Ouid. Fasto. l. 4.

Hæc Dea placanda est, hæc tu conuersus ad ortus
Dic quater.

Valerius Flaccus in Argonauticis.

V. l. Flacc. lib. 2. Argonaut.

Imperat hinc altè Phœbi surgentis ad orbem

Ferre

Terre manus, totisque simul procumbere campis.

Lat. Pacatus in Pan. ad Theod.

Ex hoc ritu Latinus Pacatus Drepanus statim post exordium sui Panegyrici hæc habet: Vt diuinis rebus operantes in eam cœli plagam ora conuertimus, a qua lucis exordium est; sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaueram, soluturus, id oratione tempus afficiam, quo Romana lux cœpit.

Possid pp. apud Nat. Comit lib. 1. Myth. c. 10.

Vitruuius lib. 4. Architect. c. 5. Apuleius lib. 2. metam.

Dionys. Thrax. lib. 3. Dicres. apud Lud. de la Cerda in 8. Æneid. Hyginus de limitib.

Inter Græcorum epigrammata vnum extat cuiusdam Possidippi, in quo testatur antiquorum templa ita constructa fuisse, vt qui in eis orarent, orientem respicerent. De eadem re Vitruuius; Qui adierint, ait, ad aram immolantes, aut sacrificia facientes, spectent ad partem cœli orientis. Apuleius, Tunc Orientem obuersus, & incrementa solis augusti tacitus imprecatus. Dionysius Thrax, Antiquorum templa statim Orientem solem solebant excipere, & statim orto lumine fenestris, ac foribus patefactis repleri, vbi sacrificia fiebant. Hyginus Gromaticus; Postea placuit omnem religionem eò conuertere, ex qua parte cœli terra illuminatur. An igitur Catholica Ecclesia damnatos gentium ritus hac in re studuit imitari? Absit. Aliæ sunt causæ sanctissimi instituti, quas orthodoxi Patres obseruarunt.

Basilius l. de Spiritu sanct. c. 27.

Moses de Paradiso p. 1. cap. 13.

3 Et primò quidem ad Orientem conuersi hac de causa oramus, quia nos exules esse, & peregrinos profitemur, & ad patriam nostram, vnde eiecti sumus, ad terrestrem scilicet paradisum, quem Deus plantauit in Eden ad orientem suspiramus. Rectè Basilius magnus: Omnes quidem inter orandum orientem aspicimus, pauci autem scimus, quod antiquam patriam inquirimus, paradisum quem plantauerat Deus. Hanc eamdem rationem Moses Bar-cepha Episcopus Syrus auctoritate multorum Patrum confirmat, atque ita ait constructa olim templa, vt ad solem orientem in mense Nisan, in æquinoctio scilicet vernali, obuersa fit fabrica, quia nimirum illo mense supra paradisi locum sol oriatur. Et sic fermè antiquiores Basilicæ etiam nunc constructæ apparent, vt ortum respiciant æquinoctialem. Quare Sidonius Appollinaris describens Ecclesiam à S. Patiente Lugdunensi Episcopo constructam hæc inter cætera scribit:

Sidon. Apoll. lib. 2 ep. 10. ad Hesperium.

Aedes celsa nitet, nec in sinistrum,
Aut dextrum trahitur; sed arce frontis
Ortum prospicit æquinoctialem.
Intus lux micat, atque bracteatum

Sol sic sollicitatur ad lacunar,
Fuluo vt concolor erret in metallo.

Deinde dicit Bar-cepha ad orientalem portam paradisi solam, non etiam ad reliquas collocatam esse custodiam, quia orientis regio præstituta erat, vt esset locus adorandi Deum. Huic doctrinæ consentire videtur Gregentius Archiepiscopus dicens: Nos ad solis ortum orare edocti sumus, quoniam illic Deum inuenimus, qui hominem formauit, & paradisum condidit. Sed clarius de hac re loquitur Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus: Orientem versus precari traditum est ab Apostolis sanctis, propterea quod spiritalis sol iustitiæ Christus Deus noster in terra apparuit in orientis solis sensibilibus partibus: propterea etiam quod nos denuò paradisum illum in Eden expetimus, & speculamur ab oriente, recuperatum iri expectantes: & etiam recipientes ortum illum lucis appariture in Domini secundo aduentu, & regeneratione.

Moses in fine p.2. de Paradiso.

Gregēt. in disput. cum Herbano Iudæo.

German. in Theoria rerum Ecclesiast.

4 Secundam causam assignat Iustinus martyr, siue quisquis est auctor quæstionum ad Orthodoxos apud ipsum, ostēdens hanc orandi consuetudinem a b Apostolis acceptam, nō quod diuinum habitaculum in illo climate existiment constitutum, sed quia Deo semper ea, quæ meliora sunt destinamus; illa autem mundi pars hominum opinione præstantissima censetur. Nam vt scribit Dionysius Halicarnassæus, Pars orientalis nobilior ex Hetruscorum disciplina, & ex augurum Romanorum traditione felicior putabatur in captandis auspicijs. Accedit Augustini sententia dicentis: Cum ad orationes stamus, ad orientem conuertimur, vnde cœlum surgit: non tanquam ibi sit Deus, & quasi cæteras mundi partes deseruerit, qui vbique præsens est non locorum spatijs, sed maiestate potentiæ: Sed vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem se conuertere, id est ad Dominum, cum ipsum corpus eius, quod est terrenum, ad corpus excellentius, id est ad corpus cœleste conuertitur. Diuinitas autem, ait Nicetas, per orientem designatur, vtpotè altum, & excelsū, quoniam cum sol oritur, in sublime fertur.

Iustinus qu. 118.

Dionys. Halic. l. 1. antiquit. Roman.

Aug. l. 2. de serm. Dom. in monte cap. 9.

Nicet. in orat. 39. Naz. num. 35.

5 Tertia ratio est, quia Christus, quem oramus, vera lux est, verumque oriens. Ideò benè dicit Chrysostomus: Hoc semper appetamus, vt conuersi ab occidente, intenti ad oriētem agnoscamus Deum omnipotentem. Venit lux in mun-

Chrys. to. 1. hom. in cap. 6. Zach.

dum, radiauit mentibus nostris obscuris, declarata sunt tetra, manifestata sunt occulta, tenebrosa aperta, vt lux oriretur nobis. Ita Propheta pollicitus est: *orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitia*. Psalmista item dicit: *lux orta est iustis, & rectis corde lætitia*. Igitur in oratione à Christo vero sole illustramur, sicut illustrantur à sole corporeo, qui respiciunt ad orientem. Sententia Platonis est, quam laudat, & citat Nazianzenus, idem in sensibilibus esse solem, quod Deus in intellectibilibus: vt enim hic mentem, ita ille oculos illustrat; atque vt hic res eas omnes, quæ animo, & ratione intelliguntur, pulchritudine vincit; ita etiam ille eas, quæ oculorum sensu percipiuntur. Approbat hanc sententiam disertis verbis Athanasius: Non ideò adoramus ad orientem, quod in ea parte mundi Deus aliquo modo circumscriptus habitet, sed quia Deus lux est vera: eam ob causam ad creatum istud lumen conuersi, non illud, sed Creatorem adoramus, & ex elemento omnium splendidissimo omnium elementorum splendidissimum Creatorem veneramur. Consentit Clemens Alexandrinus: Quoniam autem diei natalis imago est oriens, illinc quoque lux augetur, quæ primum illuxit ex tenebris; sed etiam ijs, qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ideo orantes docemur verti ad orientem. Sic honor qui ab Ethnicis soli creato deferebatur, datus est à fidelibus Christo vero soli: sicut de Circensibus ludis, qui fiebant in honorem solis loquitur Corippus Africanus his versibus.

Malach. 4. Psal. 96. Nazianz. orat. 34. quæ est 2. de Theolog. Athan. qu. 37. ad Antiochum, si tamen eius est hic liber. Clem. Alex. lib. 7. Strom. Coripp. l. lib. 2.

Hunc veterum primi ritum non ritè colebant,
Esse Deum solem recta non mente putantes.
Sed factor solis postquam sub sole videri
Se voluit, formamque Deus de Virgine sumpsit
Humani generis, tunc dempto solis honore
Est Christo delatus honor.

Memorabile est quod Palladius refert in historia Lausiaca, Elpidium Abbatem totis viginti quinque annis nunquam versum fuisse ad occidentem, sed semper ad orientem respexisse, quamuis spelunca eius posita esset in cacumine montis: adeò huius ritus orandi ad orientem tenax fuit. Huc etiam pertinet quod de quodam adolescente narrat in prato spirituali Ioannes Moschus: hic enim de homicidio falsò accusatus militibus dixit; Per Dominum vos rogo, suspendite me ad orientem,

Pallad. c. p. 8. Io. Moschus c. 72.

tem,

tem, vt illum videam, quando suspensus ero. Sed postea ab imminenti morte liberatus fuit.

6 Quartam rationem docet Damascenus, cui adstipulantur Cassiodorus, & Hugo Eterianus. Dominus enim cruci pro nobis affixus humeros ad orientem, faciem vertebat ad occidentem. Ideò nos oramus ad orientem, vt in faciem Christi respiciamus. Adde quod, iuxta propheticum carmen, psallimus Domino, *qui ascendit super cælos cælorum ad orientem*, vt eum ascendentem in cœlum corde, & votis prosequamur. Hinc etiam Magi venerunt ab oriente adorare Dominum, vt fides, quæ sol animæ est, inde inciperet apparere, vnde sol oriri solet. An non item ex oriente in fine dierum creditur esse venturus? Ad orientem idcircò conuertimur, ait Hilarius Pictauiensis, quia ipse, Secundum Prophetam, Oriens ex alto sit, & ascendit ad orientem, vt eò regressus vnde descenderat Oriens nosceretur, ipseque sit omnibus in hunc cœlestis Sedis ascensum rursus auctor oriundi. Nam idipsum sequens sermo significat, cum dicitur, Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. Numquid vlla vox potest maioris esse virtutis, quam dissolutorum corporum puluerem in formam cogere, soliditatemque membrorum, & vitam rursum in homines, animasque renouare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei vera, & perfecta constantia est, hæc diuinæ magnificentiæ bonitas absoluta. Aliam huius causæ confirmationem habemus ab Athanasio: Quare, inquit, oramus ad orientem? Quia Spiritus sanctus per Dauidem Prophetam præcepit, *Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius*. Quod si Iudæus obijciat, vbinam steterunt pedes Domini? Zacharias Propheta respondet: *& stabunt pedes eius in die illa super montem oliuarum, qui est cōtra Hierusalem ad Orientem.*

Damasc. lib. 4. de fide orth. c. 13. Cassiod. ad ps. 67. Hugo Eterian. libro de regressu animar. c. 14.

Psalm. 67.

Hilar. in ps. 67.

Athanas. qu. 37. citata.

Psalm. 131.

Zachar. 14. 4.

7 Quinta tandem ratio esse potest, vt inter nos, & infideles discrimen sit. Consueuit Ecclesia Dei, ait Lucas Tudensis Episcopus, orare ad orientem, vt per hoc à sectis varijs, & erroribus separetur, quæ sole iustitiæ illustrata se Domino soli Christo Iesu desponsauit. Hæretici tenebris obcæcati à vero sole remanent alieni, & modo ad orientem, modo ad occidētem, modo ad meridiem, modo ad septemtrionem orant, & circumferuntur vagi in omnibus actionibus suis. Orant Saraceni ad meridiem, & Iudæi diuerso modo. Catholici verò,

Lucas Tuden l. 2. adu Albigens. cap. 13.

Malach. 4. 2. quibus diuina Scriptura dicit: *Vobis timentibus nomen Domini orietur sol iustitiæ*, orant ad orientem diuino oraculo admoniti per Salomonem, qui dicit Deo: *Oportet solem præuenire ad benedictionem tuam, & ad orientem lucis ibi te adorare.* Et quia, vt ait Dauid, *exortum est in tenebris lumen rectis*, debet populus Dei respicere, & adorare ad orientem, vt ille de quo dicitur, *Oriens vocabitur nomen eius*, qui est oriens ex alto Deus Israel, fideles lumine claritatis suæ perfundat, *qui habitat lucem inaccessibilem*, & in lucem suæ Diuinitatis præcepit credere dicens: *Credite in lucem, vt filij lucis sitis*. Testatur etiam ipsa veritas, quod *qui male agit, odit lucem, & qui facit veritatem, venit ad lucem*. Hactenus Lucas. Quod verò Turcæ, & Saraceni conuersi ad austrum orent, testatur Euthymius in Panoplia. Manichæi, teste Augustino, orationes faciebant ad solem per diem quaquauersum circumit: ad lunam per noctem si appareret, si autem non appareret, vertebantur ad Aquilonem. Mercurius Trismegistus sole occidente ad Austrum respicere eum præcipit, qui oraturus est: at sole oriente in eum, qui dicitur subsolanus. Iudæi autem orabant ad occidentem, quia ostium tabernaculi ad orientem respiciebat. Et illi quidem occidenti literæ insistunt habentes velamen in cordibus suis: nos spiritu viuificante illustrati vt filij lucis in luce ambulamus vero lumini adhærētes, de quo scriptum est, *super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur*. Cæterum de hoc ritu præter auctores supracitatos agunt Clemens Romanus, Tertullianus, Origenes, Naziãzenus, Epiphanius, Gregorius Nyssenus, Anastasius Nicænus, D. Thomas, & alij recentiores.

Sap. 16. 28. Psalm. ... Zach. 6. 12. Ioan. 12. 36. Ioan. 3. 20. Euthym. Panopl. p. 2. tit. 14. Aug. lib. 20. contr. Faustum. Trismegist. in fine Asclepij. Isai. 60. 2. Cl. Rom. l. 2. cōst. apost. Tertull. in apolog. & l. adu. Valentin. Origen. hom. 5. in Num. Naz. ep. st. ad Philagrium Epiphan. lib. 1. tom. 1. c. 19. Greg. Nyss. lib. de orat. Anastas. qu. 28 in script. Thomas 2. 2. quęst. 84. art. 3.

§. III.

Veterum opiniones de sole. Verus sol adorandus, qui est Christus. Quis sit ignis obscurans solem. Cur oremus hora prima.

Achill. Tatius ad Arati Phæn. cap. 19. & 20.

1 Achilles Tatius in Isagoge ad Arati Phœnomena veterum Physicorum ridiculas de sole opiniones recenset. Docet enim Plato solem ex igne constare: quidam è terræ, ac nubium exhalationibus. Philolaus eumdem quicquid habet

bet igneum, ac transparens ex æthereo igne, qui supra ipsum est, exprimere putat, ac per quædam rimarum interstitia splẽdorem ad nos transmittere. Epicurus pumicis speciem habere censet, atque ex igne per quædam foramina splendorem eiaculari. Anaximander lucem ab eo, qui sit rotæ similis, emitti sentit. Heraclitus scaphæ similem putat, Stoici sphæræ, alij disco. Quidam pedalem, alij octuplo, alij vndeuicies terra maiorem faciunt. Omitto Porphyrij placitum relatu indignissimum, quod curiosus lector inueniet apud Georgium Pisidẽ in Cosmurgia. Plures quoque de sole absurdas opiniones referunt Theodoretus, & Plutarchus. Manichæi solem nauim esse asserebant de purissima Dei substantia fabricatam, vt refert Augustinus. Narrat Cyrillus Alexandrinus Anaxagoram philosophum morte ab Atheniensibus damnatum fuisse, quod solis circulum nihil aliud esse diceret, quam lapidem quemdã ignitum. Hic, vt refert Iamblicus, tametsi de sole tam exigua sentiret, interrogatus aliquando cuius rei gratia natus fuisset, vt solem, inquit, contemplarer: Adeò externi luminis pulchritudine captus fuerat. Sed quam multipliciter peccarit, cum hoc dixit Anaxagoras, Cœlius Lactantius ostendit in diuinis institutionibus. E contra verò quidam sanctorum Patrum, quod B. Theodoro Studita narrante didicimus, cum è cella prodiret, tegumentum capiti imponebat, ne aciem in solis iubar intenderet, causamque rogatus respondit: Ecquid est cur temporarium lumen videre velim? Et rectè quidem. Nam, vt ait Magnus Gregorius, sancti viri postquam omnia præsentis vitæ oblectamenta despiciunt, præ illius lucis internæ dulcedine ab hac exteriori luce animum quasi à tenebris auertunt: multumque secum intrinsecus contendunt, ne huius lucis, quæ fulget extrinsecus, declaratione rapiantur. Hi sunt, qui dicunt cum Propheta Domino, *Diem hominis non desideraui, tu scis*. Hi sunt, qui solam dilexerunt Sapientiam, *& proposuerunt pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius, candor est enim lucis æternæ, speciosior sole, & nihil inquinatum in eam incurrit*. Hi sunt, qui verum adorant solem, quem si quis sequitur, *non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*. Idcircò prima diei hora, statim ac sol materialis exortus est, solem iustitiæ adorantes in spiritu, & veritate gratissimum adolent orationum incensum, vt luce spirituali digni sint illustrari. Solis enim instar Deus exoritur, ait

Theodoret lib. 1. & 4. de cur. Græc. affect.
Plutarch. de placitis Philosoph. lib. 2. cap. 20.
Aug lib 20. contra Faustum.
Cyrill. Alex. li. 6. adu. Iulianum.
Iamblic. de vita Pythag. l. 2. c. 9.
Lactant. l. 3. c. 9.
Theodor. Studita serm. 18.
Gregor. lib. 22. moral. c. 2.
Hierem. 17. 16.
Sap. 7.
Ioann. 8. 12.

Athan. serm. de Sabb. & circumcision. ait Athanasius, illustrans vniuscuiusque animum. Non omnium autem hæc dies est, sed eorum qui peccatis mortui sunt, Isai. 13. 10. Psal. 81. Sap. 5. 6. & viuunt Deo. Væ illis quibus obtenebratus est sol in ortu suo, super quos factæ sunt tenebræ palpabiles, & horribiles: *nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*: Et dicent in die iudicij, *Ergo errauimus à via veritatis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis*. Basil. in Psal. 33. Optimè Basilius: Quemadmodum sensibile hoc lumen non omnibus similiter exoritur, sed habentibus oculos, & vigilantibus, his item qui nullo interstite impedimento prohibentur, quin frui possint claritate solis primum aduentantis: Sic & iustitiæ sol verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem præbet, sed his qui viuendi formulam nihil ipso indignam exigunt.

12 Satagendum est igitur, vt primitias diei pura mentis intentione offeramus Domino, vt qui ad principium diei nos peruenire fecit, sua virtute incolumes ad salutaria cuncta perducat: ne fortè in nobis prophetica illa comminatio adimpleatur, Psal. 57. *supercecidit ignis, & non viderunt solem*. Ignis iste fumosus lucidissimum solis iubar obscurans ignis superbiæ est, Aug. in Psal. 57. vt explicat Augustinus, ignis concupiscentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? Super quem ceciderit non videbit solem. Quem solem? Non illum, quem tecum vident, & pecora, & muscæ, & boni, & mali: est & alius sol, de quo dicturi sunt illi, sol non est ortus nobis, quia vicit illos concupiscentia carnis. Supercecidit ignis, & non viderunt solem. Bernard. ser. 2. de Purific. Hunc ignem vocat Bernardus ignem alienum, quem si quis in diuino sacrificio offerre præsumpserit, etiamsi patrem habeat Aaron, morietur in iniquitate sua. Porrò Absalon Abb. ser. 25. qui est 2. de Pent. ignis alienus, ait Absalon Abbas, est luxuria, quæ est in cubilibus, & impudicitijs: ignis alienus est iracundia, quæ est in dissensionibus, & contumelijs: ignis alienus est inuidia, quæ est in detractione alienæ virtutis. Ignis alienus, inquit Ambr. annot. 1. in Leuit. Ambrosius, est libido. Ignis alienus est omne incendium iniustæ cupiditatis. Ignis alienus omnis ardor auaritiæ. Hoc igni nemo mundatur, sed exuritur. Sacrificia verò sua alieno incendunt igni, qui Deo seruiunt non ex amore, sed pro Rusbroch. de tabern. fœderis cap. 116. lucro externo, vt Ioannes Rusbrochius scribit rerum diuinarum contemplator eximius. De eadem re sic disserit Paulinus Paulin. Ep. 29. ad Aprum. sanctissimus Nolæ Episcopus. Ignem mihi alienum videtur

tur

tur accendere, quisquis corporeæ, vel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accendens audet appropinquare altaribus Domini, quæ non recipiunt nisi illius ignis accensionem, de quo ait; Ignem veni mittere in terram. Hic solus ignis igni resistet æterno. Sed dicis mihi. Quomodo possum hunc ignem alienum elongare àmeipso, si in peccatis natus sum totus, & in peccatis concepit me mater mea? Precare solem iustitiæ, vt oriatur in te, & præoccupet cor tuum in spiritu ardoris. Ipse venit mittere ignem in terram, si hic ignis in altari cordis tui semper ardebit, alieno igni locus non erit; à facie enim Domini extinguetur. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* *Quod si non dixeris*, ait Isaias, *iuxta verbum hoc, non erit tibi matutina lux.* Psal. 28. Isai. 8, 20.

3. Ideò fit Primæ horæ celebratio, vt verbis vtar Rabani Mauri, quia in exortu diei oportet vt solem iustitiæ nobis oriri postulemus. Sic incipiente die euangelici præcepti non surdi auditores primum quærimus regnum Dei, & iustitiam eius, vt & cætera adijciantur nobis. Sic iuxta legem quod primò nascitur Domino consecramus. Sic cum sanctis mulieribus orto iam sole venimus ad monumentum, vt mysticis orationum vnguentis vngamus Iesum. Sic cum Rege Lyricine interficimus in matutino omnes peccatores terræ: quia, vt ait Hieronymus, orto nobis sole iustitiæ omnes statim cogitationes interficimus, quę ad peccata nos prouocant, & de ciuitate mentis nostræ disperdimus peccatores. Sic Sapientis admonitionem libenter audimus, & efficaciter adimplemus ad ortum lucis adorantes Dominum, ne internæ dulcedinis manna exiguo solis radio calefactum tabescat. Sicut autem ouibus manè ad pascua exeuntibus necessarius est pastor, qui eas à lupis defendat: ita etiam nos, vt docet Amalarius, initio diei ad opera, & mandata Domini surgentes pastoris boni custodia indigemus, qui lupos abigat irruentes, de quibus legimus, & lupus rapit, & dispergit oues. Cæterum hora ista sancta est, qua Dominus noster illusus, consputus, & alapis cæsus Pilato propter nos ligatus astitit ad omnem contumeliam, & aduersitatem patienter sustinendam, suo exemplo nos erudiens. Hac item hora post gloriosam resurrectionem in magna piscium captura, qui cum tanti essent non est scissum rete, Ecclesiæ Catholicæ propagationem præfigurauit, & veram carnis resurrectionem in piscis assi comestio-

Rab. Maur. de inst. cler. lib. 2. c. 8. Matth. 6. 33. Exod 13. 12. Marc. 16. 2. Psal. 100. Hieron. lib. 2. in Isaiam. Sap. 16. 28. Amalar. lib. 4. de diu. offic. cap. 2. Ioan. 10. 12. Matth. 27. 1. Ioann. 21.

ſtione euidenter oſtendit. Sunt qui ſcripſerint horam Primam celebrari in memoriam Dominicę reſurrectionis: at omnium rectè ſentientium fides eſt Chriſtum ante ſolis exortum ſurrexiſſe.

§. IV.

De matutinis ſalutationibus. Prima quando fuerit inſtituta, & qua hora perſolui debeat.

Leo ſer. 7 de Nat. Trithemius de Script. eccleſ.

1 MAgnus Leo, quem Abbas Spanhemenſis eccleſiaſticæ dictionis Tullium appellat, elegantiſſima oratione Chriſtianos redarguit, qui manè ad naſcentem ſolem deflexi curuatis ceruicibus in honorem ſe ſplendidi orbis inclinabant: quod paganitatis quodam ſpiritu factum dolet ſanctus Pontifex. Gentiles enim præterquam quod ipſum ſolem adorabant, vt iam oſtenſum eſt, credebant quoque matutinas ſalutationes Dijs eſſe gratiſſimas, quare primam diei horam certis ritibus iiſdem nunciabant. Didici hunc morem à Philoſopho Medaurenſi, qui in fabula Mileſia hæc habet. Inchoatæ lucis ſalutationibus Religioſi primam nunciantes horam perſtrepunt. Tacitus quoque ait. Orientem ſolem, vt in Syria mos eſt, Tertiani ſalutauere, ex noſtris autem Arnobius rem indicauit his verbis. Quid ſibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini collatis ad tibiam vocibus? Obdormiſcunt enim ſuperi, remeare vt ad vigilias debeant. In hunc etiam ritum inuehitur Romanus ſapiens. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorum. Erat autem ſalutationis matutinæ propria illa vox *Aue*, iuxta illud Martialis,

Apuleius lib. 11. — Tacit. l. 3. hiſt. — Arnobius 7. contra gentes. — Senec. ep. 95. — Martial. lib. 1. ep. 56.

Et matutinum portat ineptus Aue:

Et alibi. *Diſcurris tota vagus vrbe, nec vlla cathedra eſt,*
Cui non manè feras irrequietus Aue.

Id. lib. 4. ep. 79.

Non enim erga Deos dumtaxat, ſed etiam erga homines huiuſmodi ſalutationibus vtebantur. Quo verò ritu Deos ſalutauerint Barnabas Briſſonius in doctiſſimo libro Formularum luculenter oſtendit. Hæc eſt gentium conſuetudo, quam Leonis reprehenſio ſugillat, ne quis fortè parum linceæ mentis

Briſſ. n. de form. lib. 1.

tis primæ horæ officium, aut orationis ad orientem mysteria tanti viri auctoritate sustollere conetur. Satis clarè se explicat S.Doctor, dum ait: Expergiscere ò homo, vtere creaturis quomodo vtendum est, & quicquid in eis pulchrum, atque mirabile est, refer ad laudem, & gloriam conditoris. Vtinam corda nostra veri luminis iubar illustret. Lux pietatis veri splendor orientis est. Quantum distat à splendore solis soli huius caligo! Orandum igitur, vt mundi huius tenebras claritatis suæ radijs expellat Deus.

METRVM XII.

Magne rex terræ, nitidique cœli,
Christe, qui nutu moderaris orbem,
Mentis arcanum iubar, & paternæ
Lucis imago.
O sacrum cœli decus, & corusci
Luminis candor sine nube fulgens,
Huc ades, puro tibi dum sacramus
Carmina voto.
Seruiunt cursu tibi concitato
Nox, dies, annus, properique menses,
Teque circumstant glomerata blandis
Astra choreis.
Huc nitens cæcis malè pulsa terris
Lux ades nulla temerata nocte,
Mysticum lumen, niueosque nobis
Annue mores.
Pax, fides tecum, pietas, & omnis
Audeat virtus remeare ab alto.
Pectus illustra, refluatque summi
Flumen amoris.
Erudi terras meliore flamma,
Et per ignotas tibi fundat oras
Prodigus laudes populus sacratam
Pronus ad aram.
Annuos cultus, patriosque ritus
Lætus antiqua renouare pompa
Indus, & Maurus, gelidique discat
Incola Ponti.

2 Porrò quod spectat ad officium Primæ, nulla eius expressa mentio apud Patres Cassiano antiquiores reperitur, quicquid dicant Franciscus Turrianus vir alioquin eruditissimus in notis ad Clementem Romanum, & Marianus Victorius vir etiam emunctæ naris in scholijs ad epistolas Diui Hieronymi. Isti enim, & alij Patres cum manè orandum esse dicunt, non de Prima, sed de laudibus matutinis intelligi debent, quod disertè demonstrat exactissimus scriptor Marcellus Francolinus. Tametsi autem Franciscus Suarez de huius assertionis veritate dubitare videatur, certum est tamē quod Cassianus asserit testis omni exceptione maior, Primam scilicet suo tempore in suo Bethleemitico monasterio celebrari cœpisse, ne Monachi post laudes vsque ad Tertiam otiosi, & somnolenti iacerent in cellis, cum nulla conuentus necessitas eos ad orationem exire compelleret. Vocat eam alteram matutinam, quā à matutinis laudibus ex eo distinguit, quod hanc tribus psalmis absolui dicit: ad laudes verò decantari ait psalmum *Laudate Dominum de cælis* cum duobus sequentibus. Porrò quinquagesimum, inquit, & sexagesimum secūdum, & octogesimum nonum huic nouellæ solemnitati nouimus fuisse deputatos. Nec est quod scrupulum alicui moueat Augustinus, qui initio secundæ regulæ expressam Primæ mentionem facit: nam præter alias coniecturas satis euidentes, quas censores operum Augustini notarunt, vel ex hoc liquet falsò ei attributam hanc regulam, quam ideò Louanienses Theologi inter Pseudepigrapha relegarunt. Similiter hymnus Primæ, qui criticorum animum vellicare poterit, vel non est Ambrosij, vel ab eo compositus, vt priuatim diceretur, postea publico Primæ officio aptatus fuit. Hæc de Latinis Patribus dicta sunto, nam si ad Græcorum calculos res ista reuocetur, sunt qui de Prima Chrysostomum, & Athanasium loquutos afferant. Hic enim libro de virginitate, Sol, inquit, exoriens videat librum in manu tua. Ille autem in fine libri primi de orando Deum, Dic mihi, ait, qua fronte solem intueberis, nisi prius adoraueris, qui lumen illud dulcissimū oculis tuis mittit? Sed hæc testimonia de priuata oratione intelligi possunt: Primæ autem officium, cui satis superque est mille & amplius annorum vetustas, statim post ortum solis persolui debet. Patet id manifestè tum ex Cassiano, tum ex Amalario, & Hugone, tum etiam quia à prima hora diei, à prima

Turrian. ad c 34. lib 8. cōstit apostolic. Mar. Vict. ad ep 7. Hier. ad Lætam.

Francolin. c. 14. Suarez de relig. lib. 4. cap. 5. Cassian. lib 3 de instit. cœnob. c 3. 4. & 6.

à prima ſcilicet hora poſt ortum ſolis denominatur. Cum enim diem artificialem pro celebrandis horis canonicis in quatuor partes diuiſiſſent antiqui, ſolebant in fine ſingularum partiū ſingulas canonicas preces ſingulis trihorijs perſoluere. Sed cum poſtea Primam, & Completorium pro initio, & fine diei adinueniſſent, iam ex prima diei parte, quæ primam, ſecundam, & tertiam horam continebat, & officio Tertiæ aſſignabatur, primam horam pro officio Primæ ſepararunt: duodecimam pro Completorio, vt ſupra capite tertio explicatum eſt. Drogo Abbas in ipſo ſolis exortu celebrandam eſse Primam exiſtimat: ſic enim ſcribit. Horæ primæ laudatio à ſanctis Patribus exoriente ſole conſtituta eſt celebrari: quæ ſi aliquando tardius, vt celerius negotijs exigentibus celebretur, nobis horæ debitæ officium congruo tempore perſoluentibus, huius ſimiliter & cæterarum ſtatutus terminus penes eum, cui cuncta ſunt præſentia, relinquatur. Drago Abb. tract. de horis canonicis.

CAP. VII.

De Tertia.

§. I.

Horæ Tertiæ myſteria. Numerus Ternarius commendatur.

METRVM XIII.

QVis me Numinis impetus
Sublimem vacuo librat in aere?
Falſa ludor imagine?
An celſum volucris trāſilio poliī?
Quò me nubila præpetem
Attollāt rapido turbine concitū?
Aut quis me potuit furor
Stellis inſerere, & concilio Dei?
Abſiſtant procul impij,
En præſens Deus eſt: Sentio ſpiritum.

Rugitu reboat polus,
Atque æther rapidis depluit ignibus.
O vos pectora pandite,
Quos Numen populi cœtibus eripit.
Nil parum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Sed referens Deo
Gratas obsequij vices,
Deuotis feriam sidera vocibus.

1 Eleuatus est enim ab ortus sui primordio igneus solis splendor, altius processit, dilatauit radios, incaluit, & inualuit acrius ardens, efficacius illuminans, potentius influens. Nouis igitur illustrata fulgoribus fideliũ Ecclesia tertia diei hora rursũ laudes Deo canit, noua luce diuinæ cognitionis induitur, nouo veritatis splendore allicitur, sacrarumq; precum delectabili suauitate pinguescit. Quomodo enim hac hora tacere poterit, quam tot veneranda mysteria, ipsaque Spiritus sancti gratia cœlestium charismatum sacramentis nobilitarũt? Nimirum hac hora Dominus noster ex sentẽtia Ruperti Abbatis spinis coronatus Iudæorum vocibus crucifixus est, iuxta illud, ***Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus***: nam Pilato iudicante illum dimitti, firmauerunt sibi sermonem nequam pertinaciter clamando, crucifige, crucifige. Et ille quidem iniquus iudex sacrilegis Iudæorum clamoribus commotus auctorem vitæ morte turpissima condemnauit. Iesus autem cum iniquis reputatus agnus sine macula sæuissimæ luporum rapacitati traditus est. Tum baiulans sibi crucem ad locum supplicij contumelijs, & blasphemijs lacessitus peruenit: ipsoque patibulo in terra defixo immania tormentorum genera erga ipsum Dei filium innouata sunt. Hæc vero omnia hora tertia contigisse Ignatius martyr, & Athanasius obseruant.

Rupert. lib. 1. de diu. offic. cap. 3.

Psalm. 56.

Ignat. ep. ad Trallian.
Athan. lib. de Virginit.

2 Ipsum etiam Tertiæ nomen ex ternarij numeri significatione multa suggerit haud indigna solerti consideratione. Trias princeps imparium numerus, perfectusq; censetur, nam prior initium, medium, & finem sortitur: & quia vnitate media interueniente sectionem non recipit, vt in duo æqua diuidatur, ideò, teste Hugone, indissolubilia, & incorruptibilia designat. Monadem fabricatori Deo, diadem materiæ, triadem idæalibus formis aptarunt antiqui, ac propterea ipsa Trias mundana perfectio est. Celeberrimum est Pythagoræ dogma

Hugo Vict. lib. de Script ur. cap. 15.

Martian. Capella lib. 7.

dogma numerum ternarium masculum esse, & aptissimum ad agendum. Atque hinc emanasse arbitror vulgata illa inter sapientes proloquia, Tria esse omnia, Tria in sacrificijs offerri debere, vt sic omnia in Deum conditorem referri viderentur. Aristoteles 1. de cœlo. Trina in corporibus dimensio est: Geometrici corporis prima planities tribus lineis constat, quibus trigonalis forma concluditur. Formæ, & actui ob perfectionem attribuitur Ternarius. Monas per Ternarium omnia perficit, ac definit: estque Trias vnitatis tam internæ, quam externæ fœcunda expressio. Pythagoras, qui primus in Italiam Philosophiam inuexit, tantum Ternario tribuit, vt omnem Deitatis rationē eo perfici affirmarit. Idem nullum numerum in se amplius duci voluit, quam trino progressionis ordine, adeò cubum in numeris velut complementum obseruabat. Porrò hunc numerum habemus à natura: est enim progressus multitudinis ab vno, & ad vnum regressus. Opifex, seipso contentus summa vnitas est, in creaturas, quas produxit, diffunditur binarius, easdem ad se reuocando ternarium complet reductis omnibus in proprium finem. Vnitas perfectissima est, binarius diuidens infaustus, ternarius conuertens in Deum felicissimus. Tres sunt rerum omnium proportiones, quas Timæus vincula nominat, musica, arithmetica, geometrica: his constat vniuersi pulchritudo. Quid plura? Mundus Archetypus, adoranda scilicet, & augustissima Trinitas in simplicissima vnitate hunc numerum modo prorsus ineffabili consecrauit. Extant in sacris literis innumeri propè ternarij, quos sancti Patres ad huius mysterij notitiam applicarunt. Theologi quoque cum Magistro sententiarum imaginem, & vestigium Trinitatis in omnibus creaturis trina rerum diuersarum expressione agnoscunt, & admirantur. Magist. 1. sent. Adorabilis sancta Trinitas, ait Chrysostomus, in Ternario gloriam habet, & veneratur Deus Ternarij prædicationem in terra, & virtutum numerum, quod numero Sanctæ Trinitatis respondeat. Chrys. to. 4. hom. in illud Ap. st. cū autem subiecta fuerint illi omnia. Multi sunt Patriarchæ, & Deus seipsum vocat Deū Abraham, Isaac, & Iacob. Non quod non sit etiam Deus Moysis, & aliorum, sed veneratur sicut in imagine in terrenis cœlestia. Quid dicam de mundo Angelico, cuius triplex Hierarchia, & cuiusque Hierarchiæ triplex chorus, triplex item actus purgandi, illuminandi, & perficiendi? Quid de cœlesti, eiusque motu? Quid de elementari? Quid de Microcosmo, eiusque po-

tentijs

tentijs, & facultatibus? In his enim omnibus admirabilis Ternarij vis, & efficacia relucet.

Fr. Venet. Harm. mundi cantic. 1. con. 3. & 5. Potho l. 2. & 4. de domo Dei.

3 Volunt Platonici apud Franciscum Georgium Venetũ res omnes superiores Ternarij cubo, inferiores autem triplici enneade comprehendi. Potho Prumiensis Presbyter in libris de domo Dei inter multa, quæ de huius numeri excellentia disserit, illud præcipuè subtilissima indagatione inuestigat, quomodo Ternarius ad animam pertineat. Poëtæ cum sacrificia, libamina, & lustrationes describunt, hunc numerum solent adhibere. Virgilius in Pharmaceutria.

Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco. & paulò post.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores.

Virg. Georg. l. 4. Idem in Georgicis.

Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.

Aeneid. lib. 6. Et in Aeneide.

Idem ter socios pura circumluit vnda
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Lustrauitque viros.

Ouid. lib. 6. meta. Ouidius. *Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.*

lib. 4. Fastorum. Idem. *Terque manu permulsit eum, tria carmina dixit,*
Carmina mortali non referenda sono.

Propert. lib. 4. eleg. 9. Propertius.

Terque meum tetigit sulphure, & igne caput.

Tzetzes Chiliad. 5. v. 550. Theocri. Idyll. 2. Apoll. in lib. 2.

Ioannes Tzetzes in historijs triplicem mortuorum cõclamationem commẽdat ex Homero. Theocritus in Idyllijs, Apollonius in Argonauticis, & alij Poetæ passim eodem numero vtuntur. Deficiet me dies singula enarrantem, quæ ad Ternarij commendationem faciunt. Plura curioso lectori suppeditabunt Girardus Rufus in Mysticis commentationibus ad Seuerini Boethij Arithmeticam, Annibal Rossellius in Pymãdrum Trismegisti, Nicolaus Cusanus de docta ignorantia, Marsilius Ficinus in Plotinum, Petrus Bongus de mysterijs numerorum, Ausonius in grypho ternarij, Macrobius in somnium Scipionis, Martianus Capella libro de nuptijs Philologiæ, Nicomachus Gerasenus in Arithmetica Theologica apud Photium, Albinus Flaccus apud quem extant quidam versus Sancti Ambrosij de Ternarij mysterijs, & alij plures.

Rufus lib. 1. cap. 9. l. 1. c. 9. Rossel l. 2. q. 1. c. 1. diffusissimè. Cusan. lib. 1. Ficin. in Plotin. lib. 3. Enn. 1. Bongus cap. de Ternario. Ausonius Idyll. 11. Macrob. l. 1. c. 6. Capella lib. 7. Photius Cod. 187. Alb. Flaccus in fine ep. 69.

Mihi

Mihi non libet hæc diutius sectari, meritò enim imprudentię accusarer, si lucem a minutis facibus mutuarer, quando fulget splendidissimus sol.

§. II.

Hora Tertia oramus ob aduentum Spiritus sancti. Gratia Spiritus sancti quid operetur in anima.

1 OBseruat Isidorus Ecclesiasticorum rituū solertissimus indagator illud ad horæ Tertiæ illustrationem maximè facere, quod Spiritus sanctus ipsa hora tertia, hoc est suo loco, & numero, & tempore, cum sit tertia indiuiduæ Trinitatis persona, ad terras descendit impleturus gratiam, quam Christus promisit Ecclesiæ. Hæc est potissima ratio, ad quam respicientes maiores nostri horam tertiam diuinis laudibus dedicarunt. Basilius primi nominis auctor huius institutionis rationem his verbis exequitur. Tertia hora congregentur fratres ad orationem, vt admoniti doni spiritus, quod circiter hanc ipsam horam Apostolis datum fuit, vno eodēque animo cuncti illum venerentur, ab eoque petant, vt & ipsi digni sint, qui sanctificationem suscipiant, simulque vt salutaris sibi doctrinæ, & recti itineris Dux esse, & auctor velit, illum imitantes, qui dixit, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me: Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* Et alio in loco, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectā;* atque ita denuò ad intermissa opera redeatur. Ergò hęc hora omni deuotione digna tota cordis iucunditate celebrari debet, qua signis visibilibus inuisibilis spiritus manifestari dignatus est veniens super discipulos in linguis igneis, vt verba ignea loquerentur, & legem igneam, legem charitatis igneis linguis prædicarent. *Cœli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel:* & qui iam dederat filium in pretium redemptionis, dedit & Spiritum sanctum in priuilegium adoptionis. O Deum, exclamat Guerricus mei ordinis Abbas sanctissimus, ò Deum, si fas est dici, prodigum sui præ desiderio hominis. Annon prodigum, qui sicut proprio filio suo non

Isidor. de eccl. off. l. 1. cap. 19.

Basil. in regul. fus. disput. n. 37.

Psalm. 50.

Psalm. 142.

Psalm. 67.

Guerric. serm. 2. in die Pentec.

non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; sic nec Spiritui sancto pepercit, vt ita loquar, sed noua, & mira largitate super omnem carnem effudit illum? Qualem vtique oportuit accepimus consolatorem vbique præsentem, protectorem omnipotentem, doctorem omnia scientem. Talem sanè exigebant miseriæ nostræ, vitia nostra, errores nostri: Talem, inquam, qui vbique esset, omnia posset, omnia sciret. Talem scilicet, qui posset tot dispersos colligere, tot oppressos protegere, tot exules reuocare, tot incredulos docere, inter tot discrimina custodire.

2 Quis tanta polleat eloquentiæ laude, vt cuncta possit recensere pericula, quibus obsidetur quodammodo, & circumuallatur fidelis anima fugiens Aegyptum, vt in deserto religionis abominationes Aegyptiorum offerat Deo? Persequitur eam Pharao fugientem cum curribus, & equitibus suis: cogitant vnanimiter aduersus eam alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur ille magnus exterminator Diabolus venit cum illis. Quid multa? Vrget vndique inimicus, suscitat bellum, dimicat fortiter, insidias instruit, machinas admouet, ingens excidium minitatur. Iam fluctuat miles hæsitabundus, iam improuiso hostium impetu commouetur, & qui noctis excubias fideliter peregerat, qui matutinæ precis splendore perfusus, solisque nascentis calore succensus in diei abscessu se gloriam Deo cantaturum per mundi abstinentiam promiserat, iam necessarijs externorum operum occupationibus distractus, temerarius in prosperis, timidus in aduersis, interno spiritus feruore paululum tepescente clamat cum Propheta, *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei*: &, *Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem*? In tanto igitur discrimine constitutus præclara orationis arma assumens per viam cœli proficiscitur, portas Domini intrat in confessione, atria eius in hymnis, cumque ingenti fiducia ad thronum gloriæ accesserit, Nunc, inquit, in tanta necessitate tu sancte Spiritus periclitantium fortitudo, pereuntium salus, iustorum custodia, pugnantium virtus, nunc promptus ingeri dignare nobis nostro refusus pectori. Adde ligna, nouam struem beneficiorum, vt nouo igne succensa charitas non solum ardens in se, sed & alijs luces bonorum operum splendore proximos accendat. Sic veniente Spiritu sancto vires resumit conscientia,

Psalm. 72.
Psalm. 93.

tia, fugit timor, augetur spes, & inimici nostri pacatam videntes animam, *Quæ est*, inquiũt, *tanta exultatio? Fugiamus Israelem, venit Deus in castra, Deus pugnat pro eis contra nos.* Nimirum *refulsit sol in clypeos aureos*, splenduit sancti Spiritus donum septiforme in potentijs animæ, *& resplenduerunt montes ab eis* per boni operis exempla, *& fortitudo gentium dissipata est.* Et *Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.*

1. Reg.4.

1. Machab.6.39.

Psalm.93.

3 Totum hoc negotium, eiusque seriem, & ordinem explicat elegantissimè mellifluus scriptor, sanctique Spiritus dulcissimum organum Bernardus. Veniens, inquit, Spiritus sanctus, & visitans miseram animam per septiformem gratiam suam primum infundit ei timorem, timori subinfert pietatẽ, vt miseriam timoris suauitas consoletur pietatis: pietati sciẽtiam, ne à timore tristitia abundantior absorbeat, ne à pietate præsumptio vana præcipitet: scientiæ fortitudinem, scilicet contra tentationes: & vt proficiatur in bono; scientiæ, & fortitudini suffragatur consilium; consilio intellectum addit, vt iam in interiori cordis sui legat per se non solum quæ consulant homines, sed etiam quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta: intellectui sapientiam, vt quod hactenus didicerat iam ei trãseat in affectum, vt per semeipsã ex gratia Dei sapiat, & sapidum ei fiat, & dulce quicquid hactenus durum videbatur, & intolerabile. Hanc doctrinã de donis Spiritus sancti effudit in nos abundè sanctus Pater de plenitudine sua verbum bonum eructans. Illud autem obseruandum est non omnibus eumdem spiritum infundi, diuisiones enim gratiarum sunt, & spiritus vbi vult spirat. Et quidem incipientibus seruire Deo dulcedo quædam interna concedi solet, quatenus possit eorum mens, vt Sanctus Diadochus Photicensis Episcopus admonet, sanctorum laborum præmium quantum futurum sit apertè cognoscere. Nam tenui spiritus aura afflati, & quodam quasi coruscamine transeuntis scintillulæ attacti exultant, & feruent amore; sed nondum plena charitas eis inest, nondum iuxta fluenta, & plenitudines residere dicuntur, ait Philo Carpathiorum Antistes, vt possint arcana scripturarum rimari, & ea Christiano populo ad salutem impertiri. Alij autem imperfectiores, & iam in Dei seruitio prouecti spiritu replentur, cuius vbertate potati bulliunt, exundant, erumpunt, fructificant, signa innouant,

Bern. ser.1. de pugna spiritual. si tamen ipse illius est.

Diadoch. de perfect. cap. 90.

Philo comment. in Cantic. cap.5. v.12.

V immu-

immutant mirabilia, nec vllum vanitatis periculi illis subest, quos plenissima charitas omnimodis occupauit.

§. III.

Quid sit portare spiritum, & viuere in spiritu. Oratio ad Spiritum sanctum. Cur hæc hora aurea, & sacra nuncupetur.

1 CVm dixisset Apostolus corpora nostra templum esse Spiritus Sancti, ita capitulum luculenta veritate conclusit, *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro*. Ergò, inquit Paschasius in fine librorum de Spiritu sancto, qui Spiritu sancto studiosè puritatis templum præparat in corde, per castitatem, & mortificationem carnis Deum portat in corpore, quia eum necesse est corporaliter portare, à quo spiritualiter possidemur. Hoc Sacramentum magnum est in horæ Tertiæ precibus sedulò recolendum, vt hac hora, qua Spiritus sancti gratia olim in Apostolos diffusa est, talem nos vitã instituere proponamus, qualem exigit ipse Spiritus fons puritatis, gratiarum thesaurus, discretor cognitionum, qui scrutatur profunda cordium, qui mentis intentionem discernit, qui nec minimam cuiuspiam imperfectionis paleam in cordis habitaculo residere permittit, quam non statim subtilissimæ circumspectionis flamma comburat. Felix anima, quæcunq; illa est, quæ abundans in spe, & virtute Spiritus sancti facta carnis spiritu mortificat, & solicitè ambulans cum Deo suo mandata eius efficaciter complet. Felix anima, cui bonum est adhærere Deo, itaut dicere possit: ego in Deo, & Deus in me est, & vnus spiritus sumus, quoniam *qui adhæret Deo vnus spiritus est*. Hoc est in carne spiritum esse, hoc est esse spiritũ in spiritu, imò spiritum sine spiritu, sicut Richardus Victorinus ostendit his verbis. An fortè hoc est spiritum in spiritu esse, semetipsum intra semetipsum totum colligere, & ea quæ circa carnem, seu etiam in carne geruntur interim penitus ignorare? An etiam spiritum sine spiritu esse, est semetipsum extra semetipsum, & supra semetipsum totum effundere, & quæ sub ipso, vel in ipso fiunt omnino interim ignorare, & in illud

1. ad Cor. 6. 19. Paschas. libro 2. cap. 12.

Richard. lib. 5. de contempl. c. 12.

illud diuinitatis arcanum totum intrare? Sanè *Qui adhæret Deo vnus spiritus est*, & psallere potest qui est huiusmodi, *Defecit in salutare tuum anima mea*. Sed hæc sublimioris literaturæ lineamenta alibi accuratius exprimere in animo est, si ipse spiritus adiuuet infirmitatem meam. Alioquin socordia depressus ad Deum, qui iustus est, ipse non iustus, & mundi adhuc simulachra circumferens erigi non potero: & peccatorum sarcina grauatus ad terram allidar. *In hoc scimus*, ait Ioannes Apostolus, *quoniam in Christo manemus, quia de spiritu eius accepimus*. 1.Ioan. 5.

2 Atque vtinam mihi pars sit in sermone isto, vt in Christo manens de spiritu eius accipiam, quia nemo nisi in spiritu Dei loquens dignus potest illius laudator inueniri. Vtinam tangat idem spiritus cor meum dulcedine præsentiæ suæ, & spiritum rectum innouet in visceribus meis, quia scriptum est, *Rectos decet collaudatio*. O ardor salutaris, Deus amor, spiritus paraclete, te nunc appello, te nunc obtestor, qui felicissimo incendio orbem terrarum hac hora succendisti. A quatuor ventis cœli veni spiritus, veni è patria felicitatis, & beatum illum amoris ignem, quem olim terris inspirasti, vitali tuo illapsu euentila semper, vt crescat, & viuat. Emitte de thesauris tuis pretiosum imbrem septemplicis gratiæ, cuius suaui dulcore infirmitatis meæ salsugo mitigetur. Vni cor credentium tibi, vt vnum sint, vnum sapiant, te vnum laudent, & requirant, qui Patri, & Filio coæqualis ab vtroque procedis vniens ambos, vt potè amborum indiuidua connexio, vnificum gluten, complexus indissolubilis, & pax exuperans omnem sensum. Ex innumero illo ignearum linguarum numero, quas hac hora in discipulos effudisti, non centum linguas inani Poëtarum voto, sed vnam dumtaxat expopto, quam si mererer accipere, dicerem vtique & ego. *Dominus dedit mihi linguam mercedem meam, & in ipsa laudabo eum*: dicerem & illud, *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo*. Et *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me*. Quod si nemo potest dicere, Dominus IESVS, nisi in Spiritu sancto: stultum profectò esset sine eiusdem spiritus assistentia eius laudibus incumbere, qui maior est omni laude.

Psalm. 32.
Eccl. 51. 30.
Isai. 50. 4.
Thren. 1. 13.
1. ad Cor. 12. 3.

METRVM XIV.

Accelerat cursum Titan, iam tertia magni
Pars est exacta diei:
Cum subitò ingenti reboat nemus omne tumultu,
Tellus concussa tremiscit.
Nubila terrifico quatiuntur pulsa fragore,
Tonat alti regia cœli.
Perque leuem rutila discurrunt aëra flammæ,
Tremulis micat aura fauillis.
Quæ noua tempestas? miseris an fulmina terris
Displodit Numinis ira?
Quæ flamma hæc? varias efformat acumine linguas,
Pectusque incendit amore.
Scilicet hic Amor est, proprios effusus in ignes,
Placido qui fulminat ictu.
Pandite, mortales, penetralia pandite cordis,
Deus ecce illabitur orbi.
Iam noua lux menti patefacto aspirat olympo,
Iam sacris ardeo flammis.
Aduentum testata Dei iam feruida totum
Spirant præcordia Numen.
Iam mea sublimi miscentur gaudia cœlo.
Votis iam sidera tango.
O Deus, ò Patris, Natique è Numine Numen.
Diuini spiritus oris.
Amborum communis amor, pax, vnio, nexus,
Bonitas, & flamma perennis.
O dator, & donum, diuumque æterna potestas,
Mundum qui flamine comples.
Insluè cœlestis septena charismata doni,
Lumenque infunde supernum.
Atque mea æternus præcordia concremet ignis,
Penetret tua flamma medullas.
Nam nisi ab igne Deo non debet cordis in ara
Comburi victima amoris.

Durant. lib. 3. de ritib. Eccl. cap. 8. Distinct. 44. c. fin. De consec. d. 1. c. Nocte sancta.

3. Durantus Tholosanus Præses horam Tertiam auream ab Italis appellari asseuerat. In iure etiam Canonico sacra nũcupatur, hac enim hora sacra Missarũ solemnia festiuis diebus

iuxta ecclesiasticas sanctiones ex decreto Telesphori Papæ solemniter celebrantur. Festiuis inquam diebus, non omni die, vt volunt Græci, quos Humbertus Syluæ Candidæ Episcopus impugnat in responsione contra Nicetam. Narrat Ioannes Moschus in prato spirituali cuiusdam villæ incolas accusasse Presbyterum, quod nunc hora tertia, nunc hora nona Missam die Dominico celebraret non seruans legitimum ordinem sanctæ oblationis. Antiqua enim Ecclesiæ consuetudo horam Tertiam, quæ, vt ait Rupertus Abbas, cæteris illustrior est, Missis celebrãdis ob honorem sancti Spiritus destinauit. Consigno hoc caput insigni Bernardi sentẽtia, vt prompti semper, & alacres in diuinis laudibus inueniamur. Nihil ita propriè quemdam in terris repræsentat cœlestis habitationis statum, sicut alacritas laudantium Deum.

Pratum spirituale, cap 17. Rupert. lib. 10. de diu. off. cap. 18. Bern. serm. 11. in Cantic.

CAP. VIII.

De Sexta.

§. I.

Diuina maiestas in sole præcipuè elucet. Solis, & Dei comparatio ex sanctis Patribus.

1 *SOl in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Fornacem custodiens in operibus ardoris: tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radijs suis obcæcat oculos. Magnus Dominus, qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter.* Libet enim ab hoc solis encomio sextæ horæ tractationem ordiri, vt quæ meridiano æstu feruente celebratur, æterni solis maiestatem aptissimo nobis symbolo repræsentet. Solem vocat Dionysius clarissimam imaginem diuinæ bonitatis: Sicut enim ille visibilis creaturæ vnicus Princeps quasi

Eccl. 43. 1.

Dionys. cap. 4 de diu. nomin.

quasi quidam naturæ oculus vniuersum condecorat, tēporum vicissitudines distinguit, luce & influxu vitam mortalibus administrat: ita Deus omnium causa, initium, & vita attingit à fine vsque ad finem fortiter, omnia penetrat, omnia temperat, omnia continet, omnia viuificat. Dempsit soli materiam Auerroes, subtrahamus eidem & quantitatem, adeò vt lumen solum supersit mirifica virtute refertum, nulla figura definitum, & in immensum spatium circumquaque diffusum, ita tunc excedens intelligentiam, sicut nunc aciem oculorum exuperat. Hac fermè ratione Deum pro viribus ex sole cognouisse videbimur, qui posuit in ipso tabernaculum suum.

Nazianz. orat. 31. Appositè ad hæc Theologorum Phœnix Nazianzenus. Quod sensibilibus rebus est sol noster, hoc intelligibilibus est Deus. Ille mundum hunc aspectabilem collustrat, hic inuisibilem. Ille corporis oculos ita afficit, vt lumen ipsius intueri possint: hic mentes Deiformes reddit. Ille corporeis rebus oculorum acie præditis, & ijs quæ in aspectum cadunt hanc vim tribuit, vt & illa videre, & hæc visu percipi possint; ipse tamen omnia, quæ oculis subiecta sunt, pulchritudine antecellit: hic eodem modo cum tam ijs, quæ intelligentia vtuntur, quam quæ mente, & intellectu comprehenduntur hoc afferat, vt & illa intelligant, & hæc intelligentia percipiantur; ipse tamen intelligibilium omnium summus est, in quo desiderium omne consistit, ac desigitur, nec supra eum mens vlla ferri potest, quantumuis Philosophica, altissime tendens, ac summè curiosa. Hæc Gregorius.

Thalass. centur. 2. Cui concinens Thalassius Monachus ait, Quod est lux videntibus, & visis, hoc est Deus intelligentibus, & intellectis. Sicut autem sol omnia collustrat, ita Deus

Mar. Victorin. lib. 4 adu. Arium. sedere dicitur quasi in centro τῶν πάντων ὄντων, vt Marius Victorinus loquitur, vnde vniuersali oculo id est lumine substantiæ suæ omnia videt. Hanc verò Dei cum sole analogiam alij Patres quam plurimi, & Doctores grauissimi varijs paradigmatibus expresserunt. Non sit molestum sub hoc vmbraculo aliquantulum requiescere, meridies est. Et primò quidem

Aug. tom. 1. lib. 1. Soliloq. de cogn. Dei, & animæ, c. 8. Facūdus lib. 1. c. 4. Aug. to. 10. ser. 1. de verb. Apost. audiamus Augustinum sapientissimum, atque clarissimum ecclesiarum Christi magistrum, vt eum vocat Facundus Hermianensis. In hoc sole, inquit, tria quædam licet animaduertere, quod est, quod fulget, quod illuminat: ita in secretissimo Deo, quem vis intelligere, tria quædam sunt, quod est, quod intelligitur, quod cætera facit intelligi. Idem alibi. In sole

tria

tria sunt, & separari omnino non possunt, cursus, splendor, & calor. Videmus enim solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Quomodo autem Diuinitas à semetipsa descernitur, cum lucis splendor, aut solis calor nullatenus separentur? Diuide si potes solem, & tunc demum diuide Trinitatē. Disertissimè explicat hanc eamdem sententiam Athanasius. Sol est vnus, & sunt in eo tres substantiæ, orbis, radius, & lux. Orbis est receptaculum æstus, radius repercutitur ad terram, lumen etiam in vmbrosis locis sine radio lucet. Sic etiam cogita de Deo. Deus est vnus, personæ autem vnius Dei tres, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Typus Patris est orbis solaris, typus Filij radius, typus Spiritus sancti est lumen solis. Sequitur diffusè vim comparationis exprimere. Ipsum lege Theologe, nam alijs quædam sunt æquiori lance examinanda, vt cum dicit tres personas non segregari à se inuicem: quod intelligendum est in ratione essentiæ, & Deitatis, quæ vna est, & eadem in tribus: etenim personæ in ratione subsistentiæ relatiuæ à se inuicem realiter distinguuntur.

Athanas. in quæst. varijs qu 4.

2 Eodem solis exemplo ad indiuiduæ Trinitatis mysteriū explicandum vtuntur Cyrillus Alexandrinus, & Eustachius Bonauentura. Rursum Athanasius. Sicut sol non sordescit attactu terrenorum corporum, ita nec Verbum Dei, cùm in corpore innotesceret, inde maculas in se corriuabat. Vtque etiam demus, addit Anastasius Sinaita, solem nonnihil fœtoris colligere ex istis corporibus, non continuò sequetur Deum contrahere vel tantillum contagij. Hilarius Pictauiensis Episcopus: Solem videmus in quadam cœli parte, pro ut ei cursus est, demorantem, & certè vbique protenditur, vbique adest; sed si in clausas domorum fenestras incidat, lumen quidem illius presto est, sed ipsa sibi lucem eius, quæ obserata sunt, denegabunt: ita nos in omnibus vitę nostræ operibus circumspecti, & ad Deum patentes esse debemus. Rationalis enim oculus, ait primus Venetorum Patriarcha, eamdem similitudinem fusius pertractans, spiritualis lucis nequaquam est capax, nisi per liberi consensum arbitrij se offerat, seque subijciat. Irenæus martyr antiquissimus scriptor: Quēadmodum sol ijs, qui propter aliquam infirmitatem oculorū non possunt contemplari lumen eius, lucem non præstat: ita & Deus infidelium mentes excæcauit, vt eis non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi.

Cyril. Alex. lib 6. thesauri c. 1. & in dialog. de Trinit. lib. 2.
Bonau. in 1. min. Eccl ser 20 & 21.
Athan. de incarnat
Anast. S. de rectis fidei dogm lib. 2. in fin.
Hilar. in ps. 118. v. 151.

Laur. Iustin. de humilit cap. 4.

Iren. lib. 4 c. 18.

3 Cæte-

3 Cæterum sicut sol omnibus æqualiter nascitur, & super omnes pari, & æquali luce diffunditur, ita teste Cypriano Christus sol, & dies verus in Ecclesia sua lumen vitæ æternæ pari æqualitate largitur. Sed, quod Fulgentius Ruspensis Episcopus aduertit, diuina gratia ipsum solem materialem imitatur. Hic idem permanens aliter à saucijs, aliter à sanis oculis videtur: gratia etiam aliter benè dispositis, aliter alijs infunditur. Quæ diuersitas in sola diuersitate sanitatis, vel infirmitatis bonæ, vel prauæ dispositionis consistit. Ad hęc Bernardus; Sicut sol, inquit, non omnes, quibus lucet, etiam calefacit: sic Deus, qui vera sapientia est, multos quos docet quid sit faciendum, non continuò etiam accendit ad faciendum. Aliud est multas diuitias scire, aliud & possidere: nec notitia diuitem facit, sed possessio. De eadem re sic scribit Olympiodorus. Sicut qui solem hunc sensibilem vident, per ipsius lumen visibilia intuentur, atque ita sensus ipsos varijs officijs intendunt: qui verò solem non vident, in tenebris desident otiosi, eo quod non videant, quæ solis lumine illustrantur: ita pari ratione & qui intelligibilem contuentur solem, lumen in mente sua recipiunt, per quod planè vident, atque cognoscunt quæ ad eiusdem solis voluntatem sibi agēda sunt, quæuè etiam dimittenda. Marsilius Ficinus nulli Platonicorum secundus Orphicam solis cum Deo comparationem in epistolis eleganter exequitur, itemque libro de sole, & in commentarijs ad Dionysium de diuinis nominibus. Idem argumentū copiosissimè tractant Iustinus Martyr, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Ioannes Damascenus, Marcus Eremita, Venerabilis Beda, Thomas Cisterciensis, & alij. Verum enimverò in multis similis, in plerisque dissimilis iustitiæ soli sol creatus reperitur. Ideò solis, & Dei similitudinem nō omnino approbare videtur Gregorius Nazianzenus oratione quinta de Theologia. Non est exacta finiti, & infiniti similitudo. Vrit sol, capiti nocet, & sponsam olim decolorauit, vmbris offuscatur, lunæ obiectione deficit, diei ac noctis alternatione variatur. At Deus lumen est indeficiens, nulla apud eum transmutatio, nulla vicissitudinis obumbratio. Concinnè Simeon Theologus. Sensibilis sol videtur, non videt: intellectualis videtur ab his qui digni sunt, & omnes videt, magis autem eos qui ipsum vident. Sensibilis non loquitur, nec cuiquam loqui donat: intellectualis & loquitur

Cyprian. l. 4. ep. 7.
Fulgen. lib. 2 ad Monimum.
Bern. serm. 23. in Cant.
Olympiod. in Eccles. cap. 11.
Ficin. epist. lib. 6. & in Dionys. c. 4.
Iustin. in expos. fidei.
Theoph. ad Autolyc lib. 2.
Clem. Alex. orat. ad Græc.
Io. Damasc. or. de Transfigur.
Marc Eremita lib. de Baptismo.
Beda tom. 2. lib. de Tabernaculis.
Thom. Cisterc. libro 9. in Cantic.
Simeon Theol. in moralibus c. 125. & 126.

quitur cum amicis suis, & dat omnibus vt loquantur. Ille oritur, & occidit: hic in iustis nunquam occidit; nam de impijs scriptum est, *Occidet eis sol in meridie*. Vtinam sol verus qui nescit occasum illuminet luce perpetua corda nostra, & intelligentias nostras, vt in claritate eius iugiter ambulemus sine offensione. Amos 8. 9.

METRVM XV.

O Poli princeps radiate Titan,
Naturæ eximium decus.
Cuncta qui vectus rapidis quadrigis
Cœli à vertice conspicis:
Te parens vatum fidibus canoris
Psallit Mæonius senex.
Te genus Diuum Rhodopes sub antro
Orpheus Threicius canit.
Et tuas mendax veneratur aras
Cultu Græcia supplici.
Attamen cæcos pelagi recessus,
Et terræ intima viscera,
Haud potes clara penetrare luce,
Vel tristes Erebi specus:
Sed celer cursu peragrans citato
Pronas Zodiaci vias.
Lucidis nascens radijs coruscas,
Et noctem reuehis cadens.
Fulgida verò dominator æthra,
Mundi maximus arbiter,
Intimas rerum penetrans latebras,
Et vastos animi sinus,
Vnico mentis speculatur ictu
Quicquid subiacetætheri.
Nec potest terra prohibere moles,
Aut nox, atraque nubila;
Quin sciat quicquid spatiosus amplo
Orbis continet ambitu.
Verus hic ergo celebrandus est sol,
Qui solus videt omnia.

§. II.

Effectus solis in meridie quomodo impijs, & iustis conueniant. Quid sit meridies. Affectus Sponsæ quærentis vbi pascat, vbi cubet Sponsus. Cur meridie oremus. Mediocritas laudatur.

1 SOl itaque aureo suo iubare rutilans Dei gloriam annũtiat, dum oritur: cuius formositatem declarans Beatus Dauid inquit, *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* At in meridiano quasi succensa fornax exurens terram, igneosque radios exufflans nonne immensam, & inaccessibilem diuini luminis claritatem euidentissimè demonstrat? Sanè *Deus noster ignis consumens est*, fornacem custodiens in operibus ardoris, quia sceleratis supplicia præparat gehennæ: tripliciter exurens montes, quia superbos ob elatas cogitationes, ob tumentia verba, ob sacrilegas operationes æternis ignibus castigat. Radijs suis obcæcat oculos, quia doctrina sua impiorum mentes obtenebrat, vt videntes non videant, & audientes non intelligant; & qui in sordibus sunt, sordescant adhuc. Cumque audire noluerint dicentem, *Ambulate dum lucem habetis*, dicent postea cum Propheta, *Impegimus meridie quasi in tenebris, multiplicatæ sunt iniquitates nostræ*. De quibus dixit Iob, *Per diem incurrent tenebras, & quasi nocte sic palpabunt in meridie*. At in extrema discussionis die fiet quod sequitur, *In conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Quis poterit cogitare diem aduentus eius? Quis poterit habitare cum ardoribus sempiternis?* Hæc de impijs, nam iustorum alia est ratio. Hos tripliciter exurit, quia cor eorum igne pœnitentiæ per contritionem, confessionem, & satisfactionem emũdat: sanctæ Trinitatis cognitione illustrat; fide, spe, & charitate corroborat. Igneis doctrinæ radijs mẽtes illorum succẽdit, & inextinguibili amoris incendio omnino liquefacit, & renouat, efficitque diuinæ naturæ consortes. Hinc illæ mentis eleuationes, suspensiones mysticæ, spiritua-

Psalm. 18.
Deuter. 4. 24.
Isai. 60. 10. Luc. 8. 10. Apoc. 22. 11. Ioan. 12. 35. Isai 59. 10, 12. Iob 5. 14. Malach. 3. 2. Isai. 33. 14.

les ebrietates: hinc vniones, raptus, extases: hinc illę voces, *Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est: ego dilecto meo, & ad me conuersio eius: Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Sextam igitur horam colimus, & solemni precum recitatione obseruamus, vt dum sol in auge comburit terram, sol etiam mysticus incalescat super nos, & feruentissimo suæ dilectionis ardore corda nostra succendat, & in eis requiescat. Quia enim sponsus, ait Philippus Abbas, amari desiderat, amor autem ignis est, quos amore conspicit accendi, & ardere, in his tanquam in lectulo quietis gratia vult iacere. Et propter hoc nonnisi in meridie cubare perhibetur, cum sol cœlo vicinior à terra longius remouetur: cum solito feruentior emittit radios puriores, cum maiori torret incendio campos ætheris largiores. Nam sicut hostis nequā, auctor mali, princeps perditæ Babylonis profundas noctis tenebras, & frigus diligit Aquilonis: Sic sponsus qui Deus est, lux indeficiens, ardens ignis, gratam sui præsentiam longè faciens à dissimilibus, & indignis, in his cubat, & repausat, quos diuini amoris face ignea sentit vri, qui ad perfectum diem, & feruentem meridiem sunt euecti, vnus cum Deo spiritus solo carnis adhuc contubernio non perfecti. Hæc Philippus, cuius sententiæ aliam similem adiungo S. Iusti Vrgelitani. Christus, ait, in Ecclesia Catholica tanquam in meridie cubans mundum vniuersum suo fulgore perfundit, & in spiritu feruentibus requiescit: atque ex ea charitate, qua orbem vniuersum irradiat, credentes in se populos quotidie pascit.

Cantic. 5. 6. Ibid. 7. 10. Ibid. 2. 5. Philipp. Abb. in Cantic. li. 1. c. 25. Iustus Vrgelitan. cōm. in Cāt. c. 1.

2 Ideò sponsa locum sibi postulat indicari, vbi pacat, vbi cubet sponsus in meridie. Iam nox præcessit, iam dies appropinquauit, iam refulsit aurora, nunc meridianum instat tempus, tempus lucis splendidioris, tempus in quo beneplacitum est Deo inueniri in eo. Porrò meridies tempus est gratiæ, ait Abbas Tuitiensis. Meridies magnum feruorem, magnumque splendorem significat, ait Augustinus. Meridies splendor est diuinæ maiestatis, ait Origenes. Feruor meridiani solis, inquit Beda, consueuit in scripturis ardorem dilectionis, & illustrationem Spiritus sancti significare. Propterea Manichæi meridianam partem malo tribuebant, vt refert Titus Bostrorum Episcopus, quia luce, & charitate carebant. Meridies, inquit Ambrosius, præsentis seculi Eccle-

Ruper. Abb. cōm. in Abdiam. Aug. serm. 50. de verb. Dom. Origen. hom. 1. in Cant. Beda to. 8. lib. de templo S. l. c. 20. Titus Bostr. li. 1. adu. Manichæos. Amb. 4. exa. c. 5.

 sia

sia est, vbi iustitia splendet, vbi fulget iudicium sicut meridies, vbi vmbra non cernitur. Meridies, inquit Aponius, mundi renunciatio est, & perfecta rerum terrenarum abnegatio. Meridies, ait Thomas Cisterciensis, est claritas contemplatiuorum, qui adhuc laborant in hac peregrinatione. Tandem meridies est visio beatifica, vt testatur Bernardus, quæ est electorum perpetua merces. In hoc meridie, ait Laurentius Iustinianus, cognoscitur in Verbo Pater, in Genitore Filius, & ab vtroque emanatio, processio, & amplexus, in tribus videlicet personis vna substantia, vna Deitas, par gloria, æqualis potestas, & indiuisibilis vnitas, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, vnus Deus sine initio, æternus, immensus, beatus. O verè meridies, plenitudo feruoris, & lucis, solis statio, vmbrarum exterminatio! O perenne solstitium, quando iam non inclinabitur dies, & nox absorpta erit in victoria! Non quæro alia tempora, dulcissime sponse, vnica requies, & solatium animæ meæ, non quæro alia tempora, quando in vespere, quando diluculò, quando in solis pascis occubitu: illud tempus inquiro, quando plena luce in tuæ maiestatis splendore versaris. Illum opto meridiem, in quo nullæ sunt tenebræ; illum scilicet meridiem, quem optabat qui dicebat, *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ*. Hunc locum, hunc meridiem indica mihi, suauissime sponse, quem diligit anima mea: vt quemadmodum Iacob adhuc in corpore manens vidit Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima eius: vel certè sicut Moyses vidit eum non per figuras, & ænigmata, seu per somnia, vti Prophetæ alij; sed modo planè præcellenti, atque inexperto cæteris, sibi noto, & Deo: vel sicut Isaias reuelatis oculis cordis vidit eum super solium excelsum, & eleuatum: vel etiam quomodò Paulus raptus in Paradisum audiuit verba ineffabilia, & Dominum suum IESVM Christum vidit oculis suis: ita ego quoque in lumine tuo, & in decore tuo per mentis excessum te merear contemplari pascentem vberius, quiescentem securius. Nam & hic pascis, sed non in saturitate. Nec cubare licet, sed stare, & vigilare oportet propter timores nocturnos. Heu nec clara lux, nec plena refectio, nec mansio tuta; & ideò *indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie*. Quando adimplebis me lętitia cum vultu tuo? Vultus tuus meridies est, vultum tuum Do-

Apon. initio l. 2. in Cant.

Thom. Cisterc. l. 2 comm. in Cant.

Bernard ser. 33. in Cant.

Lau. r. Iustin. de humilit. cap. 14.

Psal. 25.

Genes. 32. 30.

Num. 12. 7.

Isai. 6. 1.

2. ad Cor. 12. 2.

Cant. 1. 6.

Domine requiro. Quando exultabo in conspectu tuo, & delectabor in lætitia? Quando licebit mihi cum sponsa dicere, *Inueni quem diligit anima mea; & sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi?* Cant. 3. 4. Sub vmbra scilicet illa, qua se protegi Ibid. 2. 3. postulabat Dauid, ne per diem à sole combureretur, vel à luna per noctem: Sub illa inquam vmbra, quam spiritualis ministrat gratia torrida seculi huius, & mundi æstiua fugientibus. Sub hac vmbra calor concupiscentiæ refrigerium, ventus elationis obstaculum habet, infirmitas remedium, mœror solatium, omne vitium temperamentum. Sub hac vmbra securus quiescam, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, donec indices mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie.

METRVM XVI.

TE semel vt possim, mea lux, mea vita, videre,
Quot mihi sunt syluæ, quot penetranda iuga?
Nec tamen vlla tui misera spes certa videndi,
Vlla nec alloquij spes mihi certa datur.
Ah! dixi, vacuo dum te perquiro cubili,
Cur fugis è nostro, transfuga sponse, toro?
Dumque iterum vicos, iterumque requiro plateas,
Perditus; heu? dixi, siccine sponse lates?
Siccine inaccessos te frustra quæro per agros,
Per iuga montanis non adeunda feris?
Quæ te lustra regunt? quæ te, mea vita, latebræ,
Quæ loca, quæ syluæ, quæ tenet atra specus?
Cur fugis, vt sæuo procul hostis ab hoste recedit,
Quæque tuæ potuit caussa fuisse fugæ?
Credideram fictamque fugam, fictumque recessum,
Iram namque docet fingere cautus amor.
At geritur, video, res seria: sæpe reuertar
Dixisti fugiens, attamen vsque lates.
Vsque lates, nec te mea multa pericula tangunt,
Nec saltem ostendis quo tentare loco:
Aspice, iam medius flagrantibus æstuat horis
Phœbus, & infesto feruet ab igne caput.
Quis tibi, quis tantis nunc præbet in æstibus vmbram?
Ah! caue ne teneros vrat arena pedes.

Sponse

Sponse caue æstiuo ne forte calore liquescas ;
Ne te ardens medio Phœbus ab axe cremet.
O ego si scirem iaceas quo cespite languens,
Vmbrosi nemoris fungerer ipsa vice.
Exciperem obiecto feruentem corpore solem.
Teque meis tegerem, sponse reperte, comis.
Ergo ostende precor, mea spes, mea sola voluptas,
Quæ regio inuideat te mihi, quodue nemus.
Nulli te quærens parcam, dilecte, labori,
Exul in extremo sis licet orbe vagus.
Iamque ego te agnoscens collo dabo brachia circum,
Et pedibus ponam mollia vincla tuis.
Sed quid ago? moriar currens, languensque per agros,
Lassa etenim nequeo te fugitiue sequi.
Ergo ostende precor, mea spes, mea vita, meum cor,
Quæ regio inuideat te mihi, quisue locus.
Siste gradum, tantique semel miserere laboris,
Iam potes in pœnis mitior esse meis.
Aspice, iam medio sol altior astitit orbe,
Herbiferamque vrens æstus biulcat humum.
Iam pastor valles, vmbrasque animalia quærunt,
Inque æri tellus viuit anhela rogo.
In ramis volucres languent, Neptunus in vndis,
Ictaque cœlesti cuncta calore cadunt.
Huc igitur, mea vita, veni: protectus ab æstu
Hic eris, ad solitos sponse recurre lares.
Est in dotali mihi commoda villula campo,
Vere vbi perpetuo florida ridet humus.
Hic antrum ingens est, conuexo tegmine densum,
Frigida vbi ardentes submouet vmbra rogos.
Inscius æstatis locus est, cumque altior est sol,
Incipit hic modica luce rubere dies.
Nec desunt gelidi fontes, riuique loquaces,
Murmure qui somnum conciliare queant.
Abdita quin etiam tacito spelunca recessu
Cælabit nostras, ô mea vita, faces.
Nullus erit, placidos qui turbet acerbus amores,
Oscula, nullus erit, qui prohibere queat.
Huc mea lux, propera, procul vrbibus, atque tumultu,
Optata vt possim sola quiete frui.

Aspice, stelligerum multo tibi flore paratur
Sponte iter, & tremulo te vocat aura sono.
Ergo age, iam propera, qui causa mei tormenti
Solus es, ah! tanta, spes mea, rumpe moras.
Rumpe moras, alioquin langueni, vstaque flammis
Sponse tuis, sine te deficiens moriar.

3 Meridie autem oramus, quia Christus Saluator noster semper medio est oblectatus. Nam vt salutem operaretur in medio terræ, media nocte natus est in medio duorum animalium, & adhuc puer in medio Doctorum disputauit. Cum vitæ autem, atque virtutum iam perfecta suscepisset incremēta, sua volens impartiri charismata, dicebat, *Ego sum in medio vestri, sicut qui ministrat.* Affixus cruci in medio latronum, futuro præludens iudicio, bonum ad dexteram, malum habuit ad sinistram. Post triumphalem resurrectionem stans in medio discipulorum pacis suæ pignore ditauit illos. In regno autem suo visus est à Ioanne in medio throni, in medio quatuor animalium, in medio seniorum. Nos etiam inter medios Cleros, medioque die, in medio Ecclesiæ laudem dicimus illi, vt doceat nos medium in omnibus tenere, dictumq; illud sapientum in medio cordis nostri exculpere dignetur, vt ne quid nimis. Adagium celeberrimum est apud Ioannem Tzetzem, Dimidium plus toto; nihil est enim aurea mediocritate præstabilius, atque vt Tragicus canit,

Luc. 22. 27.

Io. Tzetz. 1 chiliad. 7. v. 235.

Quisquis medium defugit iter,
Stabili nunquam tramite curret.

Seneca in Oepid. act. 1.

Hæc est autem mediocritas non ambulare in magnis, neque in mirabilibus super se; & vt docet Bernardus, Non infra deijci, non attolli supra, non euadere in longius, non extendi in latius. Locus medius tutus est. Medium sedes modi, & modus virtus. Medium qui deserit, malos exitus habet. Galenus medium commendat tanquam primarium valetudinis fulcimentum: & Moderatus Columella illud præceptum maximè extollit, quod sapiens vnus de septem posteritati pronunciauit, μέτρον ἄριστον: medium semper, & modum rebus adhibendum. Denique carmen aureum Pythagoræ est; Optima res medium est super omnia.

Bern. de cōsider. lib. 2. cap. 10.

Galen. de sanit. tuenda lib. 1. c. 8. circa finem.

Columel. lib. 1. cap. 3.

Pythag. in carminibus aureis v. 38.

M E-

METRVM XVII.

Non fasces igitur, non nimias opes,
Non plebis cupiam munera diuitis,
Lætam fingere vitam
Si possim arbitrio meo.
Ridet terrifici fulminis impetum
Arbor, quæ gelidis vallibus incubat:
Nec cœli timet iram
Tecti pauperis incola:
Certat dum volucres vincere cœlicas,
Nomen Dædalides eripuit freto:
Alter, dum errat in axe,
In flumen stolidus ruit.
Stet quicunque volet culmine lubrico,
Regalique potens sanguine: mox erit
Stultæ fabula plebis,
Mundique instabilis iocus.
In magnis requies est minor: imminet
Mors illis grauior, qui nimis omnibus
Fama, & stemmate noti
Ignoti pereunt sibi.

§. III.

Dæmonium meridianum quid sit. Sexta hora mysteria ex sacris libris. Hac hora crucifixus est Christus.

1 SExta item hora oratio necessaria est Sanctorum exemplo, ait Basilius, vt liberemur ab incursu, & dæmonio meridiano: ab insidijs scilicet malignorum spirituum, qui cum merito tenebrosæ voluntatis in malo prorsus obfirmatæ nocte perpetua damnati sint, solent tamen ad decipiendos incautiores non solum diem, sed & meridiem simulare. Hoc Sanctus Bruno Cartusianorum sanctissimus institutor ad eos similiter refert, qui ex patre diabolo orti desideria eius, & opera conantur perficere. Hæretici, inquit, in meridiano videntur esse, id est ad modum meridiei feruentes in bona operatione,

Reg. fus. q. 37

Bruno in ps. 90.

cum

cum quædam simulatoria bona opera faciant, & clari, & splēdidi in humanis, & subtilibus sententijs suis falsissimis videātur. Hi meridiem promittunt, sed quoniam Christi lumen non habent, non sunt meridies, ait Hieronymus, sed dæmonium meridianum. Isti sunt qui dicunt, Ecce hic est Christus, ecce illic, confluunt autem ad illos multi, & credunt eis, quos faciunt filios gehennæ duplo quam se. Sed & malis Christianis tanquam membris suis vtitur tentator, vt improuidis sub specie boni malum persuadeat. Sententia aurea oris aurei est; Cum in tentationibus impugnatur à malis Christianis anima Christiana pro sua religione, & pro sua fide confusio nascitur, & ardor cum rubore, & fit quasi meridies, quando igneus est sol. Nam illi, qui alta radice non sunt fundati, tēpore tentationis, exorto sole arefiunt. Et hoc facit dæmon meridianus, vt recedat Christianus à fide: vel verecundia perfusus confundatur Christianus esse. Cur hoc, nisi quia non est ibi meridies, & perspicua lux, qua veritas agnoscatur? Sicut igitur in noctis tenebris, ait Origenes, ita & in meridie plures dæmonum tentationes, quam cæteris temporibus se demonstrant. Vtinam diffundat radios suos super nos ille meridies, qui totus dies est, qui vesperam nescit, & ignorat occasum, cuius fulgore coruscante Angelum tenebricosum, qui se transfigurat in Angelum lucis, à vero sanctoque Angelo discernamus, vt non notemur à Propheta tanquam ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.

Hieron. in eumd. psalm.

Marc. 13. 21.

Chrysost. in psal. 9

Origen. vel alius auctor sub eius nomine lib. 1. in Iob.

2 Orandum meridie, inquit Ambrosius, quia hoc tempore virtus diuinæ lucis operatur. Abraham circa meridiem sobrias tendebat excubias, & boni aliquot expectabat euentus, leuans oculos suos, ac finitima perlustrans, quod eo tempore adueniente gratiam sibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis suis diuinus ei hospes aduenit: illo tempore Christum suscepit hospitio, illo tempore illa quæ legis, & intelligis, celebrata mysteria sunt. Quando enim magis debuit fidelem virum diuina illuminare præsentia, quam cum lux diei plenior refulgeret? Meritoque etiam sanctus Ioseph receptis fratribus, & accersito iuniore germano, quem maxime diligebat, meridie instaurat conuiuium. Erat enim meridies in sancti Ioseph pectore, quando lætas epulas fratribus splendentis gratiæ ministrabat, suauissimique cibos alloquij diuidebat. Habeamus ergo in nobis meridiem. Meridies est

Ambros. in ps. 118. v. 62.

Gen. 18. 1.

Gen. 43. 16.

ei, cuius iustitiæ sol refulget, & cuius opere bono, vel cogitationibus innoxijs, & pura mente, atque sincera pascitur Christus. Disce igitur quemadmodum tibiipsi fias meridies. *Reuela*, inquit, *Domino viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet, & deducet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem*. Vbi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est. Vbi innocentiæ prolixior custodia, virtutumque longa meditatione processus, ibi splendor bonæ conscientiæ diu permanens, ibi intelligibilis est meridies, ibi & tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, & in diuitijs eius etiam ipse pasceris. Hactenus Ambrosius. Hora igitur sexta Abraham tres Angelos in typum Sanctissimæ Trinitatis hospitio suscepit. Et quidem, vt obseruat Origenes, ad Abraham venerunt tres viri meridie, ad Loth duo vespere venerunt: non enim capiebat Loth meridianæ lucis magnitudinem, cuius capax erat Abraham. Ioseph item hac hora instructo fratribus conuiuio admirandum Eucharistiæ sacramentum præfigurauit. Eadem hora mulier Samaritana ad Christum sedentem super puteum fiducialiter accedens edocta est ab illo, quemadmodum Deus sit adorandus, quid sit aqua viua, quid fons saliens in vitam æternam. Notat autem Chrysostomus eam hora sexta iuisse ad hauriendam aquam, quia ipsa hora mandatum in paradiso Eua transgressa est. Petrus quoque hac hora ascendit in superiora, vt oraret, & in mentis excessu vidit linteum magnum submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cœli, ex qua visione futuram gentium conuersionem intellexit. Omitto ex Origene, Anselmo, Beda, Theophylacto, & alijs, quod sexta hora Protoparentes nostri mortiferum illud vetitæ arboris pomum comederunt humani generis ante peremptores, quam parentes. Omitto ex Augustino quod sexta hora sextam mundi ætatem denotat tanquam senectutem veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo, qui secundum Deum creatus est. Omitto quod ipsa hora ob senarij numeri perfectionem mysterio non caret: Senarius enim inter perfectos numeros primum locum tenens diuinæ laudis indicat perfectionem. Omitto quod sicut hora prima incipientium statum, tertia proficientium designat, ita sexta perfectionis, sanctitatisque culmen manifestat.

Psalm. 36. | Origen. hom. 4. in Genesim. | Ioann 4. 6. | Chrysost. orat. in Samaritanā to. 5. | Act. 10. 9. | Origen. tr. 35. in Matth. Anselm. seu Petrus Babyon in Matth. c. 27. v. 45. Beda, & Theoph. ibid. Aug. lib. 83. qq. q. 64. | Amalar. lib. 3. c. 5.

3 Aliud spectaculum est sexta hora exhibitum, aliud mysterium

sterium hac hora impletum, quod animum meum magis percellit, commouet viscera, concutit mentem, calamum vrget, Christus Dei filius, heu quantum in hoc nomine & doloris, & sensus! Iesus inquam Saluator mundi hac ipsa hora pro salute nostra crudeliter crucifixus. Ita sanè congruum fuit, ait Cyrillus Hierosolymitanus, vt quo tempore euersio fuit, eodem fieret reparatio. Congruum fuit, vt vnde mors oriebatur inde vita resurgeret: & eadem hora, qua morbus irrepserat, remedium applicaretur. Ecce Abel occisus à fratre, ecce Isaac ligatus à patre, ecce serpens æneus in deserto exaltatus à Moyse, ecce Agnus immolatus in lege, ecce Deus occisus ab homine. Ecce, homo, vita tua quasi pendens ante te. Hostia scilicet pacifica, hostia pro peccatis extra templum, extra ciuitatem, extra castra immolatur, vt veterum victimarum figura cessante, hostia noua nouo altari imponeretur, & crux Christi gloriosa in conspectu totius orbis exaltaretur: ipso Domino magnæ promissionis fidem adimplente, qui dixerat; *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Ne quæras vltra, ò Sponsa, vbi cubet Sponsus in meridie: crux lectulus eius est, crux locus quietis eius, in quo facibus amoris torus exardescens suauissimè meridiatur. Et quidem cum animam potestate sua positurus esset, & quo genere mortis id facere vellet, eius subesset arbitrio, suspendium elegit anima eius, vt suspensus à terra nos secum à terrenis ad superna eleuaret. Dicamus igitur & nos cum sancto Iob, *Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea.* Mors ossium mortificatio carnis est, inquit Absalon Abbas, suspendium celsitudo contemplationis. Et certè dulce suspendium est cœlũ oratione pulsare, sancta meditatione penetrare, mirari Angelorum felicitatem, venerari iustorum beatitudinem, deuotione Deum quærere, dilectione apprehendere. O si spiritus assumeret me cum Propheta inter cœlum, & terram, quam dulce suspendium foret animæ meæ! Vt quæ assurgere nequit ad celsitudinem contemplationis, saltem à terra paulisper eleuata ad portas mortis non appropinquet. Expergiscere anima mea, & quæ non potes ad alta Dei attolli, infirma eius virtute qua vales amplexare: dirige mentis aciem ad fixurã clauorum, ad cicatrices vulnerum, & quem regnantem super choros Angelorum intueri non vales, cruci affixum contemplare. Immerge te in sanguine Christi crucifixi, vt Seraphica

Cyrill. Hierosol. cat. 14.

Ioann. 12. 32.

Iob 7. 15.

Absalon Abb. ser. 5. in aduentu.

Ezech. 8. 3.

Cather. Senen. ep. 14 ad Raymũdũ. virgo Catharina Senensis hortatur; laua te in sanguine, satia & inebria te sanguine, induere sanguine, contristare & lætare in sanguine, cresce in sanguine, confortare in sanguine, curre, viue, & permane in sanguine. Quid enim tam pium fidelium Guerric. Abb. ser. . in Dominicam Palmarum. affectibus, inquit Guerricus Abbas, quid tam medicinale moribus, quid sic interficit peccata, crucifigit vitia, virtutes nutrit, & roborat, sicut crucifixi memoria? Loquatur ergo Paulus inter perfectos sapientiam in mysterio absconditam, mihi, cuius imperfectum vident etiam oculi hominum, loquatur Christum crucifixum, his quidem qui pereunt stultitiam, mihi autem, & his qui salui fiunt planè Dei virtutem, Deique sapientiam: mihi prorsus altissimam, atque nobilissimam Philosophiam, per quam infatuatam irrideo tam mundi, quam carnis sapientiam. Quam perfectum me putarem, quam prouectum in sapientia, si crucifixi vel idoneus inuenirer auditor, 1. Cor. 1. 30. qui factus est nobis à Deo non solum sapientia, sed & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Omnino si Christo confixus es cruci, sapiens es, iustus es, sanctus es, liber es. Annon sapiens, qui cum Christo exaltatus à terra sapit, & quærit quæ sursum sunt? Annon iustus, in quo destructum est corpus peccati, vt vltra non seruiat peccato? Annon sanctus, qui semetipsum exhibuit hostiam viuam, sanctam, placentem Deo? Annon Psalm. 106. liber, quem filius liberauit? *Dicant* igitur, *qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici,* dicant voce magna, Galat. 6. 14. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*. Hoc est præcipuum horæ sextæ sacramentum, cui Prosper sẽt. 103. ex scriptis Aug. sanctus Prosper Aquitanicus addit Christum eadem hora in cœlum ascendisse. Sicut enim hora sexta crucifixus est, sic & ascendit in cœlum, vt doceret nos exemplo suo, quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum*. Præcessit ille baiulans sibi crucem, vt & tu tuam portes crucem, & mori affectes in cruce. Non est salus animæ, nec spes æternæ vitæ nisi in cruce, vt sanctè scribit nunquam satis laudatus, lib. 2. cap. 12. auctor pijssimi libelli de imitatione Christi. Ad crucem igitur aspira anima mea, crucem dilige, crucem amplectere, sponsum tuum cruci confixum contemplare. Hic enim feruet amoris meridies, hic sol in auge est, hic ardor meridianus inualescit, & in plenitudine lucis dilatat radios dilectionis. Felix meridies, si nunquã vergeret ad occasum, si calor eius nunquam

quam tepesceret, si liceret animæ in feruida eius luce diu cum sponso permanere. Sed non est huius vitæ tanta felicitas: nam post Sextam sequitur Nona, qua hora fuscatur splendor, feruor tepescit, & die ad vesperam inclinante instabilitas, & imperfectio humanæ mentis indicatur.

CAP. IX.

De Nona.

§. I.

Humanarum rerum inconstantia. Ea per Nonam designatur. Vtilitas tentationum.

1 Ergonè semper in lubrico versamur miseri homines, & nunquam in eodem statu permanemus? Siccine certa lege statutum est, vt nihil stabile reperiatur sub sole, contrarijs motibus, perpetuaque vertigine circumuoluantur vniuersa? Hæc nimirum naturæ nostræ conditio est. Circulus quidam humanarum reuoluitur rerum, vt Agapetus Diaconus sapienter scribit, qui modò sic, modo aliter agitat ipsas, & circumfert, atque in his inæqualitas est, eo quod nihil ex præsentibus in eodem statu permaneat. Et quis est qui possit in hac versatili rerum mutatione seipsum semper immutabilem exhibere? Nesciunt stare successus, ait quidam declamator, & quoties prodire felicitas non potest, redit. Rectè Basilius Imperator ad Leonem filium: Existima fili vitam istam nihil fixum, nihilque stabile, aut perpetuum habere; nam subinde res aliter, atque aliter variantur, & rotæ in morem, quæ circumuoluitur, ea quæ sursum sunt deorsum feruntur, & quæ deorsum iacent sursum euehuntur. Glorietur Dauid in abundantia sua, & dicat, *Non mouebor in æternum*: Deus verò faciem ab illo parumper auertat, iam effunduntur gressus eius, iam labitur, iam con-

Agapet. de off. regis ad Iustinianum Imp. cap. 11.

Cal. Flaccus decl. 8.

Basil in exhortat. ad filium cap. 34.

Psalm. 29.

Exod.17.11. conturbatur. Victrices manus attollat Moyses in cœlum; mox enim fatigatas, segnesque demittet, & vincet Amalechites. Iactet se Petrus mortem vltrò appetens pro Christo, Matth.26.35.70. mox ad vilissimam ancillulæ vocem ipsum Dei filium turpi sacrilegio denegabit. Grandia nos etiam spiremus facinora, dum sol in auge, dum meridies in mente, dum lux plenior fulget in anima: iam enim ad vesperam vergente sole, iam senescente die, iam nocte appropinquante nos etiam tepescimus, & declinamus, ac præcipites labimur in deteriora. Inconstans est vita nostra, ærumnosa peregrinatio, vita caduca, vita laboriosa, in qua momentis singulis per varios mutabilitatis defectus diuersis motibus agitamur. Bibimus de calice mixto ex hoc in hoc, veniunt super nos tempora multa, tempus amplexandi, tempus cessandi ab amplexibus, tempus ridendi, tempus flendi. Sed heu IESV bone! si appendantur in statera horæ gaudij, & horæ luctus; horæ lucis, & tenebrarum, quasi arena maris hæ grauiores apparebunt. Quam citò declinat dies, tepescit calor, meridies occumbit, & ingruente vespera finitur: Sed ita gradiendum est, donec videatur Deus Deorum in Sion, donec æstuet ille meridies, quem nulla potest vmbra offuscare. Dies, & nox; feruor, & tepor alternis vicibus regnant in anima. Nunc præsente dilecto triumphat, & exultat: nunc illo fugiente luget, & fit velut mare contritio eius. Verumtamen iustè hæc patitur, si fortè respexit in vanitates, & insanias falsas: tunc enim Sponsus ab illa recedit, & iracundiam simulans nec suspirijs, nec lacrymis reuocatur. Quod si etiam meridiano calore succensa ardeat charitate vt Seraphim, dum tamen peregrinatur à Domino, mutationi subiaceat necesse est. Fidem præstet huic August.in ps.41. doctrinæ admirabili sua eloquentia Augustinus. Festa, inquit, cum hic homines celebrant suæ luxuriæ; consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniam, vel quæcunque musica ad luxuriam seruientia, & illicientia, & vbi audita fuerint hæc, quid dicimus qui transimus? Quid hic agitur? Et respondetur nobis aliqua esse festa. Natalitia celebrant, nuptiæ hic sunt; vt non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festiuitate lætitia. In domo Dei festiuitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur, & transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum, vultus præsens Dei, lætitia sine defectu. Et dies illic festus ita est,

vt

vt nec apetiatur initio, nec fine claudatur. De illa æterna, & perpetua festiuitate sonat nescio quid canorum, & dulce auribus cordis, sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo admirabili Dei, & miracula Dei in redemptione fidelium consideranti mulcet aurem sonus festiuitatis illius, & rapit ceruum ad fontes aquarum. Sed quia, fratres, quamdiu sumus in corpore hoc, peregrinamur à Domino, & corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: & si vtcunque nebulis diffugatis ambulando per desiderium ad hunc sonum peruenerimus interdum, vt aliquid de illa domo Dei nitendo capiamus; onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, & ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inueneramus vnde gauderemus, sic hic non deerit quod gemamus. Huc vsque Augustinus.

2 Hanc miserrimam rerum nostrarum vicissitudinem hora diei Nona manifestè demonstrat, si viro doctissimo credimus, sacrorumque rituum diligentissimo explanatori Amalario Fortunato, qui dum horæ huius mysteria edisserit, sic loquitur. Status temporis quando Nona celebratur designat feruorem studiorum, quem exercebat mens in altitudine virtutum, aliquantulum tepefactum esse propter tétationes accidentes. Sicut tunc sol descendit à centro ad inferiores partes, ita mens, quando tentatur, descendit ab altitudine intimi gaudij ad considerandam naturam suam, atque fragilitatem, & videt quam facilis sit ad occasum. Stat inimicus in insidijs malignis tentans suggestionibus, occultis impugnans incitamentis: nec veretur atroci pugna nobiscum certare, etiamsi diuinæ gratiæ meridiem videat in cordibus nostris coruscantem. Hostis namque callidus, ait magnus Gregorius, quos iustitiæ luce enitescere conspicit, eorum mentes illicitis desiderijs inflammare contendit, vt plerumque plus se vrgeri tentationibus sentiant, quam tunc cum lucis internæ radios non videbant. Quid autem operetur in anima hæc diabolica impugnatio, explicat idem sanctus Pontifex his verbis. Sæpè iustorum animus aliquatenus ex tentatione frigescit, sed nequaquam gratia deserit, quæ, quo nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. Nam cum tenebrescere per tentationem cœperit, sese iterum lux interna succendit. Sic gratia diuina consurgit ad vesperam quasi

Amal. lib. 3. c. 6.

Grego. l. 15. mor. cap. 12.

Id. ibid. lib. 10. cap. 12.

Iob 11. 17.
Amos 8. 9.
Deuter. 28. 29.
Paſchaſ. lib. 3. in lament. Ieremiæ.
Ad Roman. 5. 3.
Iac. b 1. 12.
Eccli. 34. 9.

quaſi fulgor meridianus ei qui timebat, ne iuxta Prophetam occideret ſibi ſol in meridie, & palparet in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris. Fulgor quippe meridianus in veſpere eſt virtutum renouatio in tentatione. Sententia eſt viri doctiſſimi Paſchaſij Abbatis Corbeienſis, ſemper tentationem coniunctam habere conſolationem Spiritus ſancti, qui releuat de infidelitate ad fidem, de deſperatione ad ſpem, de mœrore ad gaudium, de lapſu peccati ad veniam. Quantumcunque igitur acerba ſæuiat tentatio, reſiſte quiſquis es, viriliter age, & memineris ſcriptum, *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit*. Item, *Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ*, &, *qui non eſt tentatus quid ſcit?* Tentationibus mens eruditur, accenditur amor, cuſtoditur fides, augetur præmium, perficitur animus, probatur virtus, accreſcit ſcientia, magnanimitas exercetur, homo interior roboratur, purgantur vitia, merita cumulantur.

2. Cor. 12. 7.
Cant. 5. 7.
Philo Epiſc. in c. 5. Canticorum.
Iſaac. de cont. mundi c. 42.
Doroth. doctr. 19.

3 Illuſtrabo hanc doctrinam ſanctorum Patrum documẽtis, ne loqui videar ex proprio ſenſu. Gregorius iterum audiendus eſt. Sæpè electus ipſa virtutum magnitudine ſentit ſe extolli, vnde & tentari ſe præſentis vitæ aduerſitatibus poſt virtutes deſiderat, ne peius ex virtutum confidentia cadat. Tentabatur ſanè Paulus, cum diceba datum ſibi ſtimulum carnis, ne magnitudine reuelationum extolleretur; cumque rogaſſet Dominum, diuinum reſponſum accepit, *ſufficit tibi gratia mea*, nam *virtus in infirmitate perficitur*. Tentabatur etiam Sponſa, cum dicebat, *Vocaui & non reſpondit mihi*. Sed, vt explicat Philo Carpathiorum Epiſcopus, ſæpè ad probationem fidei, maioremque profectum charitatis tentatur Sponſa, vt pugnare diſcat, ac vincere. Vocat dilectum ſuum, & non reſpondit. Vellet enim aſſiduè alimonia cœleſti paſci, interna illa ſuauitate frui, ijs delicijs internis frui, quibus ſolis ſe beari poſſe intelligit; ſed corruptibili mole corporis impedita ſæpè decidit, donec adueniat tempus, quo à corpore euocetur. Sanctus Presbyter Iſaacius libro de contemptu mundi diffuſa, & eleganti oratione demonſtrat, quod quanto magis proficit homo, tanto maiores habet tentationes. Abbas Dorotheus, Tentatio, inquit, omne bonum neceſſariò aut præcedit, aut ſequitur, neque opus bonum dici poteſt, aut ſecundum

cundum Deum, nisi tentatione approbetur. Richardus Victorinus, Quanto, ait, acrioribus tentationibus vrgemur, quãto crebrioribus periculis exercemur, tanto perfectius ad discretionem erudimur, & sæpè aliarum virtutum damna discretionis sunt lucra. Quia verò viris perfectioribus grauissimum imminet periculum ex incauta securitate admonet eos Bernardus, vt capere satagant vulpes paruulas, quæ vineam Domini Sabaoth demoliuntur. Porrò vulpes tentationes sunt. Exclamat autem experientia rerum magistra instructus sanctus Pater. Quantos ingressos vias vitæ, progressos ad meliora, super semitas iustitiæ benè, securèque proficiscentes fraude vulpium harum turpiter supplantatos expertus sum, & serò in se virtutum suffocatos plangere fructus? Cum igitur non desint luctuosa vitiorum certamina, præsertim post meridiei feruorem, post gratiæ claritatem, magno iudicij moderamine custodiri, & in quodam medio librari anima debet, quatenus nec de virtute extollatur, nec de tentatione desperet. Idcircò Nona diei hora in hymnis, & supplicationibus Deum glorificamus, vt non permittat vltra vires nos tentari, vt qui iam nos dignatus est in filiorum numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostris contristari.

Richard. de prep. animi ad contempl. cap. 68.

Bern. serm. 64. in Cantic.

§. I I.

Numerus Nouenarius infaustus. Hora Nona mysteria. Cur oremus hac hora.

1 IPse numerus Nouenarius à denarij perfectione deficiẽs operum imperfectionem designat, vt Rabanus Archiepiscopus Moguntinus obseruat. In cuius rei typum nouem partes, id est imperfectionem, nobis; decimas autem Deo adscribimus. Vix in sacris literis hunc numerum laudabiliter positum inuenies. Nam, vt ait Ambrosius, Nouenarius bella, dissidia, & lites diuinis indicat oraculis: vnitas verò Nouenario superueniens denarium perficit, & pacem, amicitiã que designat A Nouenario numero dicti Nouensiles Dij, de quibus agit Arnobius in libris aduersus gentes, quod hic numerus, vt ait Varro, in mouendis rebus potentissimus habeatur. In antiquorum sacrificijs ad funera, & expiationes spe-

Raban. lib. 19. in Hieremiam c. 52.

Ambros. libro de mansionib. filior. Israel.

Arnob. in f. lib. 3.

Varro lib. 4. de ling. lat.

ctabat hic numerus. Tullo regnante cum Romæ nunciatum esset in monte Albano lapidibus pluisse Nouemdiale sacrum publicè susceptum est. Eadem sacra ob aliud simile prodigiū instaurata sunt C. Claudio Nerone, & M. Licinio Coss. Mansitque solemne, quod Titus Liuius, & Iulius Obsequens testantur, vt quandocunque prodigium nunciaretur, feriæ per nouem dies agerentur. Fletus, & exequias pro mortuis per nouem dies commemorant Homerus, Horatius, & Apuleius. Hunc eundem numerum mœstitiæ symbolum fecerunt veteres, Græcè enim notatur litera Θ Thita, quam mortem denotare docet Isidorus, tum quia cordis humani transfixi speciē refert, tum quia initialis est Græci nominis θάνατος, quod mortem significat. Hinc ait Satyricus,

T. Liuius libro 1. dec. 1. & libro 7. dec 3. Iul. Obseq. lib. de prodigijs. Homer. Iliad. 24. v. 660. Horat. in Epod. Apul. l. 9. metam.

Et potis est vitium mortis præfigere Thita.

Persius Sat. 4.

Et alius Poeta,

O multum ante alias infelix litera Thita.

Narrat Asconius Pydianus, quod quando sortes mittebantur in vnam, Θ Thita erat signum damnationis, T Tau absolutionis. De Nouenario in diuinis legendus Plotinus libro de triplici reditu animæ ad Deum, ac ibidem Marsilius Ficinus. Beatus Rampertus Episcopus Brixiensis in tractatu de Translatione S. Philastrij sic disserit de Nouenario. Hic numerus vi, & natura secundus tetragonus est, qui per ternarium conficitur, & in ipso resoluitur. Nonnè ter tres nouem faciunt? Et Nouenarius diuidi æquè non potest, nisi in tribus ter. Vnde docemur Trinitatem credere in vna diuinitate, & ab ipsa nos esse formatos, & per ipsam iustè resolui.

Ascon. in orat. Ciceronis contra Verrem. Plotin. l. 3 enn. 1. Rampertus apud Surium die 18. Iulii.

2 Sunt qui dicant hac hora eiectos primos parentes è paradiso, nam post meridiem ambulabat Dominus ad auram, vt perniciosam illorum transgressionem argueret, cumque debitam peccato pœnam imposuisset, emisit eos de paradiso voluptatis, vt qui terram prætulerant cœlo terrenis operibus occuparentur. Quam insipientes fecit eos peccatum! Audita voce Dei absconderunt se non ferentes confusionem, gratia exspoliati, qua prius vestiti erant. Mox enim vt intrauit peccatum, simul eos inuasit erubescentia, clamante conscientia, & reos accusante, durisque flagellis puniente. Deus autem misericors, & miserator, cuius bonitatis infinitus est thesaurus, ante durissimi exilij, mortisque corporalis sententiam Redemptorem miseris promisit, qui vt effectus promissioni & merito

Moses Barc. p. 1. de Paradiso c. 28.

merito conueniret & tempore, circa finem diei Protoparentibus promissus, circa finem sæculi missus in mūdum, hora itē Nona crudelissima morte exiuit è mūdo. Hæc potissima ratio est, ob quam ad horæ Nonæ celebranda mysteria non sine lacrymis, atque singultibus conuenire debemus. Hac enim hora Dominus Iesus exclamans voce magna emisit spiritum. Tunc extensis in cruce manibus damnatam in primo homine posteritatem ad esum ligni vitæ secundus homo reuocauit. Tūc passio Domini passiones nostras euicit, & singularis misericordia reatum primæ præuaricationis absoluit. *Proprio scilicet filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, vt si eum amare superba mens nostra detrectabat, saltem amori tam singulari dilectionem rependere nō neget. Ecce Domino moriente, vt quidam sanctorum Patrum elegantissimè scribit, minatur propria mundus excidia, & rerum natura inusitato pauore terretur. Dies medius tenebrarum tyrannide discluditur, & perdidit cursum fugitiua luce fraudatum. Sol abscondit radios suos, & orbem globus lucis obscurauit. Importunæ tenebræ aliena tempora peruaserunt. Moriente verò die, nonum dies sensit occasum. Volebat seculum ire protinus in ruinam, ne auctoris sui tacens spraeteriret iniuriam. Nos autem tantæ necis auctores Redemptorem nostrum pro nobis morientem siccis oculis spectabimus? Absit. Sed vt admonet S. Cæsarius Arelatensis Episcopus, agnoscentes erga nos diuinorum beneficiorum alta mysteria respondeamus in quo possumus misericordiæ Redemptoris. Demus illi compunctionem pro spinis suis. Offeramus illi cor suo timore confixum pro clauis suis. Reddamus illi palmam perseuerantiæ pro alapis suis. Quid enim debet studere, & scire Christianus, vt Theologus non ignobilis ratiocinatur, nisi illud in quo est totum bonum suum, totus thesaurus suus, & omnes diuitiæ suæ? Quod est autem thesaurus hominis, nisi ipsum meritum? Ergò postquam in morte Christi est omne meritum hominis, sequitur quod totus thesaurus hominis est in morte Christi. Qui vult ergo in se habere omnem virtutem, & omne meritum, & omne bonum, recipiat in se Christi mortem, & passionem, & portet eam in se, & incorporet eam sibi. Hæc sapienter ille Doctor. Tu autem anima mea ingredere in petram, absconde te in fossa humo, pone tibi latibulum in crucifixo. Ibi tutò latebis, donec transeat iniquitas, ibi deli-

Chrysost. tom 3. ser 3. de mysteriis cœnæ Dominicæ.

Cæsar. in fin. hom. 6.

Raimund. de Sabunde Theologiæ naturalis c. 169.

tijs affluès; ibi gaudijs superflues, ibi secura viues ab æstu carnis, à turbine seculi, ab impetu diaboli. Super omnem gloriam mundi protectio ista, in vmbraculum diei ab æstu, in securitatem, & absconsionem à turbine, & à pluuia. Ab amplexu amoris tui crucifixi nulla te auellat creatura, nulla separet potentia, non mundi fallaciæ, non carnis illecebræ, non castra inferorum. Ibi vnicum solatium tuum, ibi requies, & omne bonum.

METRVM XVIII.

Non me reuellet à tua, Iesu, cruce
Quicquid minarum tristium:
Aut quicquid armorum feroces Tartari
In me Tyranni proferant.
Non ensium horror, non fames, vel nuditas,
Non bella, vel pericula.
Si mille circumstent truces exercitus,
Si mille iactent spicula.
Non hinc recedam. In me polus si corruat,
Si terra nutet arida,
Et si intumescat turgidis vndis fretum,
Aerque flammas depluat:
Immotus hic iacebo, & acceptabilis
Hic immolabor victima.
Tuosque clauos, & pedes amantibus
Circumligabo brachijs.
Non me probrosa dedecus terret crucis,
Non horridum mortis genus.
Lubens peribo. Me necis tua Deus
Mactabit hic reum dolor.

3 Illud etiam ad horæ Nonę venerationem facit, quod in actibus Apostolorum legimus. Cornelius enim Centurio vir religiosus ac timens Deum hac ipsa hora in oratione positus Angelum Domini videre meruit, à quo monitus est accersere Petrum, & audire ab illo verba vitæ. Eadem hora Petrus, & Ioannes ascendentes in templum claudum à matris vtero per fidem, & inuocationem nominis Christi ambulare fecerunt. Placet hac de re Venerabilis Drogonis Exabbatis, & Episcopi Hostiensis verba dedisse. Egenus, & pauper ego sum Domine, &

Act. 10.

Act. 3.

Drogo lib. 1. de Sacr. m. Dominicæ passionis.

ne, & claudus ex vtero matris meæ, & ecce sedeo ad portam templi tui, quæ dicitur Speciosa, non valens, nec volens introire, quin potius egestate bonorum tuorum mendicans foris alimoniam carnis meæ, æreas,& falsas imagines hominum, vbi coaceruem mihi talentum iniquitatis, fasciculos deprimentes. Et eece hora orationis Nona est: ascendunt Petrus, & Ioannes Apostoli tui, vt orent ad templum sanctum tuum: ego autem hæreo terræ, & luto, terrena, & vana sapiens, & alijs introeuntibus ego foris remaneo non quærens cum eis, ea quæ Patris tui sunt, sed quæ Patris mei. Ecce iam hora orationis Nona est, inclinata est dies, propè est nox, cum surrexero manè diluculo de his, quæ nunc mendico, nihil in manibus meis reperiam. Hora inquam orationis Nona est: Orasti hac hora pendens in cruce, orasti inclinato capite clamans voce magna, & expirasti, & eumdem, quem de nobis tunc habebas compassionis animum, tecum asportasti, & credo Domine, quia tecum adhuc reseruas, quia charitas tua refrigescere nescit. Erat autem hora orationis Nona. Et quare Nona orationis hora erat? quia circa horam Nonam tenebræ factæ sunt. Repellendus erat horror tenebrarum, qui vniuersam operuerat terram; repellenda caligo populorum, quæ ex tunc cœperat abundare, ex quo tu cœpisti ad auram post meridiem deambulare, ex quo tunc nō cessasti clamans, *Adam vbi es?* Hactenus Drogo.

§. III.

An hora Nona cibum sumerent antiqui. Quinam semel, qui pluries in die olim reficerentur. Christianorum qui mores de eadem re, & qua hora ieiunium soluerent.

1 CAeterum cum de Nona tractamus dissimulare nequeo quod nuper aliud agenti ingessit se mihi ex libro de ieiunijs cōtra Psychicos Septimij Florentis Tertulliani, quem librum licet aduersus catholicos scripserit, libenter tamen cum de re antiquaria agitur, illius fontibus scripta mea irrigare soleo. Scribit iste hora Nona vltimam stationi clausulam à Catholicis (quos Psychicos idest animales vocat, quod Tertull de ieiun. cap. 10. & 14.

quod Montani dogma de tribus Quadragesimis non admitterent) impositam olim fuisse, quam sui Montanistæ vsque ad Vesperam protrahebant. Expungere autem, vel dirimere stationem idem est ac ieiunium soluere, & prandere, vt supra notatum est. Lege si placet Ludouicum de la Cerda in suis Aduersarijs. Verum an præcisè hora Nona finis sit, & expunctio stationis controuersum est. Attingam hic vellicatim quod varia lectione compertum est mihi, licet hæc diutius consectari non sit omnino nostri instituti. Et quidem maiores nostri cum magis temperantiæ, & sobrietati studerent, vel semel tantum in die circa solis occasum comedebant, vel certè vsque ad sextam prandium differre consueuerunt. Hæc consuetudo non Christianis tantum, sed & ipsis Ethnicis solemnis fuit. Quod vnica refectione, quam cœnam vocabant, quidã antiquiores Græci, & Romani contenti essent, testantur scriptores fide dignissimi. Isidorus, apud veteres, ait, in vsu non erant prandia. Cicero in Tusculanis, & Clemens Alexandrinus referunt dictum Platonis, quem pudebat bis in die saturum fieri. Horatius inuitans Torquatum ad cœnam ait,

L. dou. Cerda Aduers. c. 138. & 140.

Isidor. l. 20. orig. cap. 2.
Cicer. 5. Tuscul.
Clem. Alex. lib. 2. Pæd. cap. 1.
Horat. lib. 1. ep. 5. & 7.

Supremo te sole domi Torquate manebo.

Et ad Mœcenatem.

———— Si cœnas hodie mecum,
Post Nonam venies.

Raph. Volaterr. lib 32. comment. Vrban. cap 32.

Raphael Volaterranus multum laborat in intelligendo hoc versu Martialis,

Imperat extructos frangere Nona toros.

Nam si prandium, ait, nimis tarde. Si cœna nimis citò. Dicẽdum tamen fuisse cœnam, quæ post Nonam incipiens vsque ad tenebras protrahebatur, quo tempore luminaria accendebantur, vt constat ex his versibus Virgilij.

Virgil. Æn. lib. 1.

Postquam prima quies epulis, mensaque remota,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

Sic autem incœptæ epulæ aliquando in sequentem diem extendebantur. Propertius.

Propert. lib. 4. el. 6.

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Silius Ital. lib. 11.

Silius item Italicus, cum perditos Romanorum mores sua tempe-

tempestate notaret, Regales epulas, atque ortu conuiuia solis deprehensa commemorauit. Alludit ad hunc morem Apostolus dum ait, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Huc etiam respexit princeps Lyricorum dum cecinit,

1. Thessal 5.

Horat. l. 3. od. 8.

Sume Mœcenas cyathos amici
Sospitis centum, & vigiles lucernas
Profer in lucem.

Apposite ad eamdem rem dixit Satyricus:

Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.

Persius sat. 5. v. 41.

Sanctus quoque Cæsarius, Fugiamus, inquit, prandia luxuriosa, quæ nos occupant vsque ad vesperam: contemnamus cœnas, quæ nos aliquoties etiam inuitos vsque ad noctem mediam trahunt. Vsum verò lucernarum in conuiuijs, & pendētia è laquearibus lumina multi auctores commemorant. Propertius:

Cæsarius l. 6. c. 9.

Propert. l. 3. el. 8.

Dulcis ad hesternas fuerat mihi rixa lucernas.

Lucretius, *Lumina nocturnis epulis vt suppeditentur.*

Statius, *Ast alij tenebras, & opacam vincere noctem*
Aggressi tendunt auratis vincula lychnis.

Lucret. lib. 2.

Statius libro 1. Theb.

Saluianus Massiliensis, & Aurelius Cassiodorus non nisi ad vesperam licuisse olim cibum sumere asseuerant. Athenæus, cum varia conuiuia in cœnis sapientum enumeret, semper cœnæ nomine vtitur. Aulus Gellius se Athenis à Philosopho Tauro conuiuio exceptum refert, ad id diei vbi iam aduesperauerat: id enim, ait, est tempus istic cœnandi frequens. Tertullianus in Apologetico, Post aquam, inquit, manualem, & lumina, vt quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere. Christianorum autem primi æui cœnas describit. Vitruuius hiberna triclinia cœnæ destinata ad occidentem hibernum extruenda esse præcepit, quod vespertino lumine vti opus esset. Apud Xenophontem milites Cyri nonnisi die exacto reficiebantur. Plautus vesperum metonymicè pro cœna vsurpat in Milite glorioso, & in Rudentibus: quoniam Romani hac hora cœnare solebant. Hanc veterum continentiam Seuerinus Boethius sic celebrat.

Saluian. lib. 1. de proud.

Cassiod. in ps 14.

Athen. li. 4. δεῖπνον.

A. Gell. noctium Attic. lib. 17. c. 8.

Vitruu. lib. 6. Architect. cap. 7.

Xenoph. libro 3. Cyripæd.

Boeth. de consol. Phil. l. 2. metr. 5.

Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,

Facili

Facili quæ sera solebat
Ieiunia soluere glande.

Chrys. hom. 56. in Matth.
Q. Smyrn. lib. 1. v. 135.
Aristophan. in Nubibus act. 1. sc. 2. v. 50.
Plinius l. 3. ep. 1.

Antiqui monachi apud Chrysostomum prandium ignorabant. Quintus Smynæus in Paralipomenis post exactum diem cibi refectionem sumptam ait a Penthesilea, quæ Troianis auxilio venerat cum Amazonum exercitu. Apud Aristophanem in Nubibus facetus quidam Socratis discipulus Heri, inquit, nihil nobis cœnæ fuit sub vesperam. Plinius iunior cœnæ meminit, quæ hieme post nonam, æstate post octauam sumeretur.

Val. Max. l. 3. c. 2.
Seneca epist. 83.
Cic. 1. Tuscul. & Origen. l. 2. adu. Celsum.
Trebell. in Salon. Gallieno.
Polybius lib. 3.
Onosan. cap. 12.
Cornel Celsus de re medica lib. 1. cap. 2. & 3.
Ioseph. de bello Iudaico l. 2. cap. 7
Mercurial. lib. 4. var. l. c. 17. & lib. 1. de re gymnastica c. 9. & 12.
Athe. l. 1. c. 4.
Homer. Iliad. ω Odyss. π. vt vtroque loco admonuit Eustathius.

2 Quod autem spectat ad prandium, siue ad duplicem refectionem adsunt & alia testimonia, quibus constat antiquos & prandio, & cœna vsos quandoque. Notum est illud Ducis Spartani apud probatos scriptores. Prandete milites, hodie apud inferos cœnaturi. Dictum autem prandium ex eo quod milites ad prælium paret asserit Trebellius Pollio: & apud Varronem extat inter fragmenta Satyrarum vna cum hac inscriptione, *Pransus paratus*. Atque inde scribit Polybius ab impransis militibus non suscipiendum prælium, traditque præcepta de curando prandio Onosander in Strategico. Cornelius Celsus Latinorum Medicorum Princeps commodius esse docet bis in die, quam semel cibum capere. Flauius Iosephus hora quinta Essenos prandisse notat, & vespere cœnasse. Extat apud Plutarchum Magni Alexandri apophtegma. Ad prandij condimenta nocturnas profectiones optimas esse, ad cœnæ autem prandij parcitatem. Obseruat Hieronymus Mercurialis vir reconditæ eruditionis apud Græcos, Hippocratis præsertim temporibus, nullam de hac re certam legem fuisse, nam quidam ter, alij bis, plerique semel tantum in die reficiebantur. Eustathius Thessalonicensis ad librum secundum Odysseæ Homeri veteres tribus cibis vsos fuisse asseuerat, matutino, meridiano, & vespertino. Apud Homerum militibus, & Heroibus multiplex cibatus fuit, teste Athenæo. Et primus quidem ientaculum dicebatur, græcè ἀκράτισμα, siue ἀκρατισμός, quod panis frusta mero intincta sumerentur. Sunt qui ἄριστον dictum ientaculum arbitrentur, qua voce bis tantum vtitur Homerus. Sed alij hac prandium significant. Legendus Suidas verbo Ἄριστον. Fulgentio Planciade auctore ientaculum dicitur gustatio, & quasi prægustatiua comestio. Plautus, & Martialis ientaculi mentionem faciunt

faciunt: quod auroræ exortu olim sumptum asserit Philemon apud Athenæum. Sequebantur prandium, merenda, & cœna. Merendæ certam horam assignatam non inuenio. Hanc Græci vocant Ἑσπέρισμα, eamque commemorat Homerus. Cœna vesperi sumebatur, prandium circa meridiem. Procopius Gazensis in Genesim, Adam, inquit, hora sexta vetitum cibum in ilia demisit: est enim ea hora quasi certa regula homini constituta, vt cibum capiat. Aelius Lampridius in Alexandro Seuero; Et cum dormiret post conuiuium hora diei ferè septima. Græcus Auctor Anonymus interprete Lilio Giraldo:

Homer. Odyss. 2.

Lib. 1. Antholog. c. 91.

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentur
Vt viuas numeri: littera ζῆθι monet.

Septima enim, octaua, nona, & decima hora in Græcis horologijs vt Maximus Planudes commentatur, notãtur his literis Z, H, Θ, I, quæ simul iunctæ verbum ζῆθι, exprimunt; quod Latinè sonat *viue*. Iuuenalis in fine satyræ vndecimæ sextam prandio designatam affirmat. Ausonius in Ephemeride quintam assignat dicens:

Sosia prandendum est, quartam iam totus in horam
Sol calet, ad quintam flectitur vmbra notam.

Porrò veteres quater in die cibum modicè sumpsisse ostendit Muretus. Prandium sine potu, & tenue fuisse scribit Clemens Alexandrinus: quale etiam describit Seneca dum ait, panis siccus, & sine mensa prandium, post quod non sunt lauandæ manus. Certam verò comedendi horam non existimo omnes gentes habuisse. Caspijs venter Solarium est, inquit Ammianus Marcellinus: quod multo iustissimum prædicat Plautinus ille Parasitus apud Gellium. Sed belluarum ritus est ex ventris esurie horas sentire, ait Cassiodorus. Facetè Diogenes interroganti quanam hora quis deberet cibum sumere, respondit: Si diues, quando vult; si pauper, quando potest. Prandij vero, & cœnæ mentionem faciunt auctores celeberrimi Macrobius in Saturnalibus, Plutarchus in illo opusculo, cuius titulus est, Non posse suauiter viui secundum Epicurũ, Xenophon. in Cyripædia, in Oeconomicis, & passim in libris Ἀναβάσεως, Suetonius in Domitiano, Hippocrates libro de ratione victus in morbis acutis, Atheneus in cœnis sapientum, Mamertinus in Panegyrico Iuliani Imperatoris, Clemens Alexandrinus in Pædagogia, Sidonius Apollinaris in Epistolis,

Muret. lib. 4. var lect. cap. 12.
Cl. Alex. l. 2. Pædag. cap. 2.
Seneca epist. 83.
Ammian. Marcel. lib. 23.
Gellius l. 3. c. 3.
Cassiod. l. 1. var. epist. 46.
Laertius lib. 6.
Macrob. l. 3. c. 17.
Hippocrat. sec. 4.
Athen. l. 4. c. 13.
Cl. Alex. l. 2. c. 2.
Sidon. l. 2. epist. 9.

Tzetzes chil. 8. v. 25. Sauaro ad ep. 12. lib 6. Dempst. ad c. 27. lib. 5. Bulen. 9. l. 1. c. 23.

Ioannes Tzetzes in chiliadibus: & ex recentioribus Thomas Dempsterus ad antiquitates Romanas Ioannis Rosini, Ioannes Sauaro ad Sidonium Apollinarem, Iulius Cæsar Bulengerus libro de conuiuijs, vbi de hora prandij accuratissimè disputat, & alij plures.

3 Sat dictum de infidelibus, nam quę hactenus diximus illis dumtaxat conuenisse videntur. Iam nostrorum mores disquiramus. S. Benedictus facem mihi præfert capite quadragesimo primo suæ regulæ. A sancto Pascha vsque ad Pentecosten ad sextam reficiant fratres, & ad seram cœnent: quæ prandij sexta continuanda erit tota æstate, exceptis ferijs quarta & sexta, quibus ieiunandum sit nec nè, Abbatis prouidentię remittitur. Ab Idibus autem Septembris vsque ad caput Quadragesimæ ad nonam semper reficiant. In Quadragesima verò vsque ad Pascha ad vesperam reficiant. Ecce tria tempora prandio Monachorum sanctissimus Legislator assignat, horam sextam diebus quibus non ieiunatur; ieiunijs Quadragesimalibus horam vespertinam, alijs ieiunijs horam nonam. Hanc autem distributionem apud omnes olim Christianos in vsu fuisse manifestum est. De sextæ prandio ijs diebus, qui à ieiunij lege eximij sunt, possem innumeros testes afferre Græcos, & Latinos, Cassianum scilicet in Collationibus, & libro de spiritu Acediæ. Sanctum Nilum de eodem spiritu, Basilium sermone ascetico, cui titulus est, De homine quod sit imago Dei, sanctum Pachomium initio regulæ, quam ab Angelo accepit, Theophylactum, Auctorem modi benè viuendi inter opera Bernardi, Gregorium Magnū in Dialogis, Hugonem Victorinum in expositione regulæ sancti Augustini, D. Thomam, & alios. Sed nolo tot testimonijs onerare lectorem. Id verò notandum est hoc loco errasse quosdam canonum interpretes horam prandij tertiam esse dicentes, nisi fortè suorum temporum consuetudinem respexerint. Certè Nicolaus Papa in responsionibus ad consulta Bulgarorum hortatur eos, vt ante horam diei tertiam nullum corporalem cibum etiam in ipsis insignioribus solemnitatibus omnino sumant, cum scriptum legamus, *Væ ijs qui manè comedunt*. Quam constitutionem ita decet interpretari, vt hora tertia Missarum solemnia celebrantes postea circa quintam, vel sextam reficerentur. Nec mirum si summus Pontifex antiquum Ecclesiæ rigorem aliquantulum eis relaxauerit,

Cassian. Coll. 21. c. 23. & l. 10. de c. 1.

Theoph in c. 27. Matth. De modo bene viuendi ser. 52. Gr. Dial. l. 3. c. 15 Hug. in c. 3 D. Th. 2. 2. q. 147. art. 7.

Archidiac. & Turrecrē. ad c. Quod dixit dist. 41. Nico papa. c. 60.

xauerit, feroces enim populos recens conuersos ad fidem paulatim ad austeriora ducere oportuit. Ostendunt & sacra Biblia hanc eamdem cibi capiendi horam. Fratres Ioseph parabant munera, donec ipse ingrederetur meridie, audierant enim quod ibi comesturi essent panem. Cum populus reuertisset per meridiem, duo Seniores, qui castam Susannam deperibant, dixerunt alter ad alterum, *Eamus domum, quia hora prandij est*. Cum Iesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem, hora erat quasi sexta, Discipuli verò abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Accedit quod Princeps Apostolorum discipulos non esse ebrios tanquam insolubili argumento euicit, quod hora diei tertia esset à solita comestionis hora plurimum distans, qua nullatenus fieri posset, vt homines modesti iam se mero ingurgitassent. Sed iam ad ieiunia vocamur. Sanctus Benedictus tempus prandij à tempore ieiunij distinguit, quia subtractio prandij ad ieiunij integritatem spectat, quare esurialibus diebus (vt Plautino vocabulo vtar) quæ fit comestio, cœna non prandium esse debet, quæ quò amplius differtur; eò melius abstinentiæ districtio obseruatur. Et quidem extra Quadragesimam præcipit Ecclesia, ne ante horam Nonam manducemus. Athanasius rem acu tetigit libro de Virginitate: Ieiuna totum annum, etiamsi nulla cogat necessitas: hora vero nona, cum iam in hymnis & precibus perseueraueris, sume panes tuos cum oleribus conspersis oleo. Adstipulantur alij, Hieronymus, Augustinus, Palladius, & Climacus. Eamdem horam antiquis Hebræis in vsu fuisse scribit Aristeas in historia LXXII. interpretum, quos ait scripsisse vsq; ad horam nonā, deinde curasse corpora. Aurelius Prudētius Poeta clarissimus hymno post ieiuniū sic canit:

Gen. 43. 25.
Daniel. 13. 7. 13.
Ioan. 4. 6. 8.
Act. 2. 2. 15.
Hieron: epist. 22.
August. ep. 118. in fine. Pallad. c. 139
Climac. gr. 13.
Aristeas.
Prudent. hym. 8. Καθημ.

Nona submissum rotat hora solem
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.
Nos breuis voti dape vindicata
Soluimus festum, fruimurque mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.

Idem in hymno de S. Fructuoso Episcopo, & alijs Martyribus Tarraconensibus eamdem rem clarius explicat his versibus.

Hymn. 6. περὶ στεφ.

Quosdam de populo videt sacerdos

Libandum sibi poculum afferentes:
Ieiunamus, ait, recuso potum,
Nondum nona diem resignat hora.

In maiori autem ieiunio quadraginta dierum, qui anniuersariam Christi morientis memoriam præcurrunt, vsque ad vesperam inediam prorogare antiquissima religio est. E veteri Testamento desumpta videtur consuetudo, passim enim Israelitæ ieiunasse vsque ad vesperam memorantur. Fauent sancti Patres. Basilius, Expectas vesperam, vt cibum capias. Paulinus, Quotidiana ieiunia non refugit, & pauperem mensam vespertinus conuiua non horruit. Chrysostomus, Non existimemus inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere. Theodulphus Episcopus Aurelianensis epistola ad Clerũ suum; Solent plures, qui se ieiunare putant (loquitur autem de Quadragesima) mox vt signum audiunt ad nonam manducare, qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, antequam vespertinum celebretur officium: concurrendum est enim ad Missas, & auditis Missarũ solemnibus, siue vespertinis officijs, largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. Si verò aliquis necessitate constrictus fuerit, vt ad Missam conuenire non valeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua, ieiunium absoluere debet. Bernardus sermone de Quadragesima, Hactenus vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi, reges, & principes; clerus, & populus; nobiles, & ignobiles: simul in vnum diues, & pauper. Extant & sacri canones de hac re apud Gratianum, Burchardum, & Iuonem. Hic liceat tandem subsistere, & deplorare. Heu quantum à prisco ieiuniorum ritu recessimus! Tunc vera ieiunia erant, dura, & austera: nunc leuia sunt, & vix ieiunij nomine digna, ludus, & vmbra ieiunij. Etiam in ipsis solemnioribus peruigilijs vix meridiem expectamus, statutas nonæ, & vesperarũ horas in solemni dumtaxat sacrarum precum recitatione seruantes. Vtinam quod deest abstinentiæ, aliarum virtutum exercitatione sarciamus.

Iudic. 20. 26. 1.Reg. 14. 24. 2.Reg. 1. 12. Basil. orat. 1. de ieiun. Paulin. ep. 6 ad Amand. quæ est in ordine 24. Chrysost. hom. 4. in Gen. Theodul. ep. ad clerum n 39.

Bernard. ser. 3. de Quadrag.

De consec. d. 1. c. solent. Burchar. l. 13. c. 9 Iuo p. 4. c. 42.

METRVM XIX.

O *Nimium ætas aurea felix,*
Cum sponte sua, vindice nullo

Cole-

Colerent homines iura, fidemque,
Candor morum, castusque pudor
Querulas lites; diraque vinclis
Bella premebant. Sautia nullo
Vomere tellus teneras fruges
Vbere cornu lata ferebat.
Dulces epulas herba salubris,
Dabat & potum frigidus amnis.
Nondum certo limite campus
Diuisus erat: nondum cinctæ
Mœnibus vrbes, nondum foribus
Munita domus, peruia cunctis
Diuitiarum gaza patebat.
Aberant fraudes, aberant cædes:
Non Thessalicis mixta venenis
Pocula mortis, non aconita
Nouerat orbis. Pietas sancta,
Amor, & summi Numinis horror
Placida gentes pace regebant.
At nunc miseros postquam infecit
Deterioris vena metalli.
Iam vitiorum scelerata cohors
Agmine facto mundo incubuit,
Ambitio exlex, pracepsque furor,
Intima liuor viscera rodens,
Rabies, cades, furta, rapinæ,
Dolus, & fraudum perfida larua,
Venale nefas, dira venena,
Luxus, & auri cæca cupido,
Prodiga rerum gula, lautæque
Gloria mensæ, quam morborum
Immensa lues. celerique gradu
Aspera sequitur, duraque egestas.
Tum ius, & amor, cultusque Dei,
Veraque pietas, fasque, fidesque,
Atque omnis toto exulat orbe
Candida virtus, formaque morum.
Ergo querelas fundite acerbas
Mœsta iuuentus: plangite sauo
Sidere nati, genus infelix,

In

In quos ætas vltima venit.
Sentiat æther gemitus vestros,
Sentiat aër, tellusque patens,
Et vaga pelagi mobilis vnda.
Soboles tantis obsessa malis
Non est luctu plangenda leui.
Nos infaustum genus, ô pueri,
Flebile vulgus, malè nata seges
Sæui per iter triste doloris
Celeres imus: nec sic tellus
Infima supero distat ab axe;
Quantum à senibus noua distamus
Turba nepotum. Nos senio piger
Terræ opprobrium protulit orbis,
Qui grauiori pondere pressi
Haud degeneres dabimus natos.
Sed inutilibus parcite lacrymis,
Parcite iuuenes, parcite tantos
Promere questus: dabitur vobis
Alium vitæ nosse tenorem,
Si nunc veteres renouet mores
Præsens ætas. Aurea secla
Aurea morum norma reducet.

CAP. X.

De Vesperis.

§. I.

Mysticus solis occasus. Quid sit solem oriri, & occidere. Dicta quædam breuiter de cognitione sui. Humanarum rerum magnam esse vicissitudinem.

1 IAM diurni finis officij, iam iucundissimæ lucis instat occasus. *Qui producit Luciferum in tempore suo, iam vesperum super filios terræ consurgere facit.* Nimirum, vt Sapiens obseruat, *Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.* Ortus autem sui, & occasus alterna varietate magni nos admonet sacramenti in Christo, & in Ecclesia, in Redemptore, & in redemptis. Et ipse quidem verus iustitiæ sol è purissimo Virginis vtero feliciter ortus occubuit in Passione, ac in admirabilis Ascensionis die reuersus est in locum suum. *Exiui,* inquit, *à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Hic est sol de quo psallimus cum Propheta, *sol cognouit occasum suum*, Christus scilicet cognouit passionem suam. Sed numquid ita occidit sol, vt non oriatur? Numquid qui dormit non adijciet vt resurgat? Ipse dixit, *Dormiui conturbatus*: Sed de ipso etiam dictum est, *exaltare super cœlos Deus*: & inde venturus est iudicare viuos, & mortuos. Ergò, sicut sol iste visibilis decedente die per incognitas semitas ad locũ regressus vnde exierat, rursum expleto noctis curriculo de thalamo suo festinus erumpit: ita mysticus sol, qui de sinu Patris in vterum matris descendit, vt lumine suo illustraret vniuersa, è cœlis iterato nascetur exortu, quando iterum

Iob 38.32.
Eccles. 1.5.
Ioan. 16.28.
Psalm. 103.
Psalm 56.

rum

Apoc. 1. ac ibidē. rum apparebit expectantibus se in salutem. Ideò facies eius lucere dicitur, sicut sol lucet in virtute sua, quia, vt S. Victo-
Victorin. Pictauien. rinus Pictauiensis Episcopus scribit, licet solis gloria minor sit quam gloria Domini, propter ortum tamen, & occasum, & rursus ortum scriptura dicit faciem eius similem gloriæ solis. Sed & nobis singulis oritur sol, & occidit, & ad locum suū reuertitur. Oritur cum suam nobis infundendo gratiam dixerit de tenebris lucem splendescere: occidit, cum illud con-
Psalm. 29. tingit, quod in psalmo scriptum est, *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus*. Oritur timentibus Deum, & satagētibus per bona opera certam facere vocationem suam: occidit negligentibus, & fallaci præsumptione securis. Oritur,
Salonius in cap. 1. Eccles. inquit Salonius, timentibus se: occidit etiam meridie hæreticis, & malis Catholicis, quia propter peccata sua lumen gratiæ ipsius amittunt. Oritur quibusdam, alijs occidit, ait
Marc. Eremit. de Temperantia cap. 15. Marcus eremita, pro varia eorum dispositione, qui circa diuinam cognitionem versantur: ille verò beatus est, qui possidet ipsum in seipso iustitiæ solem, qui non est circumscriptus vespera, & ignoratione. Item alio modo. Oritur nobis sol,
Ierem. 15. 9. quando veritatis intelligentia cordi nostro inspiratur: Occidit cum intelligentiæ radius obscuratur. *Occidit ei sol*, ait Propheta, *cum adhuc dies esset*. Sed post occasum ad locum suum reuertitur, vt iterum renascatur, quia per subtractionē gratiæ ad sui considerationem mentis oculus reuerberatur. Solis enim huius locus proprius ipse est animus. Per hoc verò quod diuina gratia se ad tempus subtrahit, cogitur homo agnoscere quam nihil sit, & quam per se nihil possit, per quā propriæ infirmitatis cognitionem amissa intelligentia reparatur, & quasi sol renascens ad altissimam rerum cœlestium contemplationem paulatim ascendit.

2 Ecce quantum valet humilis cognitio sui, scriptum est
Luc. 14. 11. enim, *Omnis qui se humiliat, exaltabitur*: &, *Bonum mihi*
Psalm. 118. *quia humiliasti me, vt discam mandata tua*. Post occasum sequitur ortus, & humiliatio signum est gratiæ appropinquātis, quia sicut ante ruinam exaltatur cor, ita ante exaltationem humiliatur. Rectè Satyricus.

Iuuenal. Sat. 11. v. 27. —*E cœlo descendit* γνῶθι σεαυτὸν
Figendum, & memori tractandum pectore.

Hugo libro 2. de Anima cap. vlt. Scientiam cœlestium, & terrestrium rerum, ait Hugo Victorinus, laudare, atque amare solent homines; sed multo meliores

liores sunt qui huic scientiæ præponunt cognoscere semetipsos. Laudabilior siquidem est animus, cui nota est miseria sua, quam qui ea non respecta vias siderum, & naturas rerum scrutatur. Demonax interrogatus quando cœpisset philosophari, tunc dixit, cum agnoscere meipsum incœpi. Pythico templo inscriptam olim hanc sententiam, *Nosce teipsum*, tũ multi alij, tum ipse Plato testatur, qui ait hanc inscriptionem esse tanquam Dei salutationem ad homines præcipientis, vt temperatè viuant: nosce enim teipsum, & esto temperans idẽ sunt. Est ergo, vt docet Christianus Pædagogus, disciplinarum omnium pulcherrima, ac maxima seipsum nosse: quia si quis seipsum norit, Deum cognoscit; quod si Deum cognoscet, ei assimilabitur. Idem asserit Magnus Antonius Abbas, qui ad suos Arsenoitas scribit eum, qui seipsum cognoscit, tũ vniuersos, dum Deum ipsum cognoscere. Porrò naturæ nostræ ignoratione, ait Hierocles, nullum non malorum genus in nos irrumpit. Cognitio verò sui, inquit Isaac, scientiæ omnium est plenitudo. Heu quam turpe, & probrosum est, exclamat quidam pietate insignis scriptor, multa alia scire hominem, & nescire seipsum! Nam si quis seipsum ignorat, audiet Dominum obiurgantem, & dicentem: *Si ignoras te, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum*. Videtis quæ nos maneat pœna nostræ ignorationis, obseruat Princeps Mirandulanus, illa Phœnix ingeniorum: Abeundum est à patre, quam abitionem sequitur exhæredatio, qua quid infelicius? Egrediendum est vtique ex nobis, neque enim apud se est animus, qui seipsum non videt: qui autem à se exit, à se diuellitur, quo quid acerbius? Eundum post vestigia gregum nostrorum, id est post brutorum vestigia, quæ sunt in nobis, quo quid miserius, quid despicatius, & contemptibilius? fieri scilicet pedissequos bestiarum, quarum nos duces natura statuerat. Humanæ quippè naturæ hæc conditio est, teste Boethio, vt tunc tantum cæteris rebus, cum se cognoscit excellat: Eadem tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Quod si nosipsos cognouerimus, quasi meridianus fulgor consurget nobis ad vesperam intelligentiæ sol: & iuxta Prophetam Zachariam, *In tempore vesperi erit lux*. Omnium enim bonorum in nobis custodiendorum tutissima ratio est seipsum non ignorare.

Stobæus ser. 19.
Plato in Charmide.
Clem. Alex. init. lib 3. Pædagog.
Anton ep. 1. & 6.
Hierocl. cap. 14. carmin. Pythag.
Isaac de contemptu mundi c. 35.
Io Taulerus ser. de S. Laurentio.
Cant. 1. 7.
Io. Picus Mirandulan. in Heptaplo proœm. l 4.
Boëth. de consol. Phil. l. 2. prosa 5.
Iob 11. 17.
Zach. 14. 7.

3 Habet dies breuiſſima vitæ noſtræ lucem, & tenebras; bonum, & malum: habet ortum ſolis, habet & eiuſdem occaſum. Si fortè tuæ noctis tenebras exoriens ſolis iubar fugarit, cautus eſto: noli ad hanc lucem incauta ſecuritate exultare: nam quicunque ſit hic fulgor, celeri diſparebit occaſu. Nondum venit illa dies, quæ neſcit occaſum; illa dies, quæ manè habet, ſed nullo terminatur veſpere: illa dies, de qua ſcriptum eſt, *Non occidet vltra ſol tuus, quia erit tibi Dominus in lucem ſempiternam*. Sed etſi occulta diuinæ ſapientiæ diſpoſitione tuæ lucis nitorem ſubitaneus ſolis occaſus offuſcarit, ne graui præoccupatus triſtitia animum deſpondeas, nec quaſi deſperans illud Prophetæ gemebundus vſurpes, *Væ mihi, quia declinauit dies, quia lõgiores factæ ſunt vmbræ veſperi:* citò enim veniet ſalus tua, eruntque nouiſſima tua meliora prioribus. Ne magnitudo lucis, & conſolationis extollat te, venit Sponſus, & recedit: ſed caue tibi ò Anima, non longè ille abeſt, & ſi non vides eum, ipſe tamen videt te plenus oculis ante, & retro. Hæ ſunt videlicet rerum viciſſitudines, Hic eſt iucundus, & vtilis diuinæ Sapientiæ ludus. *Venit manè, venit nox*. Nubilum veſperum ſerenum ſequitur mane, clarũ mane tenebroſus excipit veſper. *Mane dices, quis mihi det veſperum; & veſpere, quis mibi det mane?* Denique *ad veſperũ demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Iuuat hic autẽ duos eloquentia præſtantiſſimos viros Septimium Tertullianum, & Zenonem Epiſcopum hac de re loquentes audire. Hic ſermone de Reſurrectione; Sol, ait, quotidie naſcitur, eademque die qua naſcitur, moritur: nec tamen inſtantis finis ſorte terretur, ſuos vt repigret curſus, vt horas, ac momenta producat, vt ſaltem paulò diutius diei ſui demoretur in vita; ſed fidelis ſemper, ſemper intrepidus ad ſepulchrum noctis cognatæ contendit, ſciens in ipſo ſe habere quod viuit: denique adimitur ei ortus, ſi ei aufertur occaſus. Ille libro de Pallio ſic diſſerit: Dies, & nox inuicem vertunt, ſol ſtitionibus annuis, Luna modulationibus menſtruis variat, ſiderum diſtincta confuſio interdum deijcit quid, interdum reſuſcitat, cœli ambitus nunc ſub diuo ſplendidus, nunc nubilo ſordidus, aut imbres ruunt, & ſi qua miſſilia cum imbribus, deinde ſubſtillum, & denuò ſudum. Conſentaneum eſt igitur, vt quidam profanus admonet, neque nos ad ſubitas calamita-

Iſai. 60. 20.

Iere. 6. 4.

Iſai. 21. 12.

Deuter. 28. 67.
Pſalm. 29.

Zeno ſerm. de Reſur.

Tertull. de Pall. cap. 2.

Dio Caſſius l. 47.

tes animo ita corruere, vt omnem spem proijciamus: neque lætis in præsentia rebus vsque adeò efferri, vt prouidentiam etiam perdamus; sed spem futuri in medio vtriusque fortunę collocatam habere, & tutò in vtramque partem consilium capere. Lux, & tenebræ; frigus, & æstus; dulcia, & aspera mutuis vicibus veniunt, & redeunt; nascuntur, & occidunt: sic disponente Domino, vt continua bonorum, malorumque successione vitæ nostræ alterna spatia constarent.

METRVM XX.

Non semper spatiosos irrigat
Turbidus imber agros.
Non semper rigidis aquilonibus
Pigra laborat humus.
Non semper syluis decus, & comas
Horrida tollit hiems.
Phœbæum quandoque serenius
Surgit ab axe iubar.
Quandoque alterna vice temporum
Soluitur acris hiems.
Flores quandoque aura fauonij
Imperiosa vocat.
Sic tempus certo ordine digerit
Quicquid in orbe viget.
Ille infans hodie qui nascitur
Cras tumulatur humo.
Qui nunc semina grata nepotibus
Spargit, & arua colit,
Consita cras euellit, & arida
Concremat igne sata.
Est tempus, quo belli fulmine
Victima quisque cadit.
Est tempus quo sospitat omnia
Pacis alumna quies.
Destruit iste superba palatia,
Diruta at ille struit.
Nunc manant lacrymarum flumina;
Nunc dolor omnis abest.

Omnia sic spatijs pertranseunt
Conglomerata suis.
Perpetuum nihil est, stabilem gradum
Nemo sub axe tenet.
Numina firmant lege adamantina
Queis posuere vices.

§. II.

De eo quod scriptum est, Ad vesperum demorabitur fletus. *Dictum obiter de vtilitate lacrymarum. Vesper contemplationem significat.*

Eccles. 3. 4. 1 SApientissimus mortalium fuit, qui distinxit tempus flendi, & tempus ridendi. Quod si quæras quale tempus fletui, quale gaudio tribui debeat; iam audisti Dauid respondentem, *ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Sed cur iubet Propheta vespere flendum esse? cur nō & manè, & meridie? aut quare cum lacrymis claudendus est dies, cum omni tempore hilarem datorem diligat Deus? Digna profectò solerti disquisitione res ista videtur, estque eius explicatio ab antiquis Patribus petenda, quibus datum est nosse mysteria regni Dei. Primus offert sese vltrò Basilius: Vespera, inquit, præsens vita est, qua peccata plangi debent: scriptum est enim, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Quicunque igitur dies seculi huius in consummatione iam existentis, & ad occasum tendentis in plorandis peccatis exegerint, hi demum verè illo matutino adueniente gaudebunt. Nam *qui seminant in lacrymis, in gaudio metent*. Concinit Hieronymus: Vespera tota ista vita præsens intelligitur, qua per peccatum Adæ omnes vsque in finem seculi gemunt: ad matutinum autem erit lætitia in generali resurrectione. Addo Augustinum quo huius rei explicatio insignior fiat. Quid est, inquit, vespere demorabitur fletus? Vespera fit, quādo sol occidit. Occidit sol ab homine, id est, lux illa iustitiæ, præsentia Dei. Ideò quando expulsus est Adam, quid dictū est in Genesi? *Cum deambularet Deus in Paradiso*. Ad vesperum deambulabat Deus. Iam ille peccator texerat se intra lignum,

(Margin: Psalm. 29. — Basil. in psal. 29. — Matth. 5. 5. — Hieron. in psal. 29. — August. in eund. psalm.)

lignum, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueuerat. Occiderat illi sol iustitiæ, non gaudebat ad præsentiam Dei. Diu eris in fletu ô genus humanum, nasceris enim de Adam, & sic est factum. In matutino sperandum est, lætãdum est; sed perferendum est modo, & gemendum. Antonius Patauinus Seraphicæ religionis decus eximium triplicẽ vesperam esse docet, & triplex matutinum, in quorum quolibet est fletus, & lætitia. Prima vespera fuit Adæ culpa, in qua fuit fletus, cum de paradiso eiectus audire meruit, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*: Primum matutinum fuit Natiuitas Iesu Christi, *Euangelizo vobis gaudium magnum*. Secunda vespera fuit mors Christi, in qua fuit fletus, *Filiæ Hierusalem nolite flere super me*: Secundum matutinum fuit ipsius resurrectio, in qua fuit lætitia, *Gauisi sunt discipuli viso Domino*. Tertia vespera est in morte cuiuslibet hominis, in qua est fletus, *Mortua est Sara, venitque Abraham, vt plangeret, & fleret eam*: Tertium matutinum erit sanctis in generali resurrectione, in qua *erit lætitia sempiterna super capita eorum*, vt dicit Isaias. Isychius Hierosolymitanus, qui Leuiticum eruditissimis commentarijs illustrauit, per vesperam pœnitẽtiam intelligit, ad quam fletus demoratur, quia nisi peccator lacrymarum flumine scelera abluat, semper immundns erit coram Domino: atque ideo præcipit lex, vt qui aliquid ex ijs, quæ lege prohibita sunt, fecerit vel attrectarit, immundus sit vsque ad vesperam, donec scilicet peccati sordes abluerit lacrymis, & pœnitentia.

Anton. Patau. ser. Dominic. 17. post Pentec.

Gen. 3. 19.

Luc. 2. 10.

Ibid. 23. 28.

Ioann. 20. 20.

Gen. 23. 2.

Isai. 35. 10.

Isychius in Leuitic. cap. 11. & alibi passim.

2 Tanta est potentia lacrymarum, vt immunda quæque purgare valeant, infirma reficere, perdita restaurare. Luctus siquidẽ pius, ac religiosus, vt sanctus Abbas Igniacensis docet, in doctrina spiritus, & ordine primus, & vtilitate inuenitur præcipuus: quippè cum sit summa sapientia sanctorũ, custodia iustorum, sobrietas modestorum, prima incipientium virtus, proficientium stimulus, perfectorum cumulus, pereuntium salus, periclitantium portus, promissionem denique habens consolationum, quæ nunc sunt, & gaudiorum, quæ futura sũt. Ioannes Climacus maiorem baptismate fontem lacrymarum audaci hyperbole dixit: &, Absque metu, inquit, ruinæ est, qui ex mortis, scelerumque memoria genas suas viuentium aquarum perpetuis imbribus rigat. Optimè Petrus Cellensis: Demergit lacryma populum criminum, rupiumque nostri pectoris

Guerric Abb. ser. 2 Pentec.

Climac. gr. 7.

Petr. Cellen. l. de panibus cap. 12.

ctoris ſoluit duritiam, iudicis emollit iram, iam intentatæ iræ humili auſu flectit minas, vibratas reuaginat acies, erecta iam reſupinat ſupplicia, exundantes irrorat flammas, profundit de ſilice aquas, remollit aſpera, rigida recuruat, humectat arida, ſterilia fœcundat, ſordida lauat, decorat fœda, ſuſcitat emortua, reſerat clauſa, prohibita accelerat, intemperata temperat, portas refringit inferni, carbones extinguit ferreæ fornacis. Quid plura? Vincit inuincibilem, ligat omnipotentem, naufragium eſt vitiorum, portuſque naufragatorum, filium Dei ad nos inclinat, & ad veram Trinitatem interueniente ſpiritu nos eleuat. O humilis lacryma, exclamat ſapiẽs Idiota, tuum eſt regnum, tua eſt potentia; ante aſpectum iudicis intras, quicquid petis obtines, accuſantibus inimicis ſilentium imponis, O virtutem, ò efficaciam lacrymarum! rigant cœlum, terram diluunt, extinguunt gehennam. Ideò *cor ſapientum*, ait Eccleſiaſtes, *vbi triſtitia eſt, cor ſtultorum vbi lætitia*. Exite igitur, exite lacrymæ iampridem exire cupientes, Aperiantur cataractæ miſeri capitis, & erūpant fontes aquarum. Deficiat in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus, ſi fortè ſufficiant inundantes aquæ ſordes diluere culparum, quibus iram merui. Peccaui ſuper numerum arenæ maris, iniquitatem feci in omnem iuſtitiam Dei, à planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt ſanitas in me. Cum nondum aliquid egiſſem boni, vel mali, præoccupauerunt me laquei mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Vulnerauerunt me vndique inimici mei, foderunt manus meas, & pedes meos, & contriuerunt omnia oſſa mea. A ſeculo confregi iugum, dirupi vincula, & dixi. Non ſeruiā. Commendauit autem charitatem ſuam in me Deus, quia cū totus in peccatis eſſem, filium ſuum pro me tradidit morti, & ipſe innocens in lacum miſſus eſt, vt ſolueret collum meum à iugo captiuitatis. O vbi eſtis fontes lacrymarum, vt plangam die, ac nocte calamitatem meam! Lugete me montes, & colles: lugete me flumina, & maria: lugete me beſtiæ ſyluarum, reptilia terræ, & volucres cœli: quoniam vos quidem ſeruitis Deo, legeſque vobis ab illo impoſitas iugiter cuſtoditis: Ego verò pactum meum præuaricatus ſum, & amantiſſimo patri me filium prorſus degenerem exhibui. Vbi nūc es vanitas mea, ſuperbia mea! Quò perrexiſtis delectationes carnis meæ, quid profuiſtis mihi! Heu pro vobis innocentiā perdi-

Idiota de mēſib. ſpirit. (contēpl. 2.

Eccl. 7. 5.

perdidi, Deum amisi, & æterna gaudia æternis supplicijs cōmutaui. Propterea contremisco à grauissima illa voce, *Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei*. Illam formidabilem sētentiam metuo; *Ite maledicti in ignem æternum*. Contremuerunt omnia ossa mea ab ira iudicis omnipotentis, à fragore ruentis mundi, à conflagratione elementorum, à voce Archangeli, & à verbo aspero. Tabescere me fecit pauor meus à dentibus bestiæ infernalis, à rugientibus præparatis ad escā, ab ardoribus sempiternis. Horreo conscientiæ vermem, fœtorem sulphuris, vaporem fumi, stridorem dentium, aspectus dæmonum, & spiritum procellarum. Horreo tenebras exteriores, horreo interminabilem tormentorum æternitatē. Heu me mater mea, vt quid me genuisti filium doloris, filiū amaritudinis, & lacrymarum? cur exceptus genibus, cur lactatus vberibus, natus in combustionem, & cibus ignis? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, vt præueniam fletibus fletum, & dolorem dolore? Contremuerunt columnæ cœli, viri sanctissimi, si fortè legentes inciderunt in illud, *Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta*: Et ego miser, ac deperditus homo in beatæ vitæ, æternūq; deplorandæ mortis collimitio constitutus, nullo sanctimoniæ munimine septus, nullo innocentiæ suffragio adiutus, nullo veræ pœnitentiæ præsidio vallatus, quasi iam securus nugabor, & ludens cum æternitate inter tot lacrymarum incitamenta ridebo in æternum periturus? Eccles. 9. 1.

M E T R V M XXI.

Ite igitur lacrymæ, rapidis concrescite riuis,
Ite, rigate genas: ite, replete sinum.
Exul enim patrijs tam longè dissitus oris
Num potero lætos reddere voce sonos?
Non benè confusum mentitur gaudia pectus,
Nec bene mœrenti fingitur ore iocus.
Heu felix regio morsu deperdita pomi,
Quæ flibus heu! quoties es reuocanda meis.
Atque vtinam tristes gemitus, vigilesque querelæ,
Flebilis aut posset te reuocare sonus.
Mille genas, & mille oculos, & pectora mille
Optarem, & querulas fundere semper aquas.

O cœlum, ò supera felicia gaudia vitæ,
Fulget vbi æterno lumine clara dies!
O Deus! ò superi! (cessa, dolor anxie, cessa,
Ne impedias lacrymis. carminibusque viam.)
Nam quid delitias patriæ, quid perdita cœli
Gaudia, quid superos commemorare iuuat?
Heu magis afficiunt mœstum præsentia pectus,
Ipseque sum lacrymis causa sat apta meis.
Exulat orbe pudor, terras Astræa reliquit,
Sub pedibus pietas, fasque, fidesque iacent.
Vis colitur, iurisque locum sibi vendicat ensis,
Per vetitumque ruit gens scelerata nefas.
Contemptrix cœli, vilisque auidissima terræ,
Improba turba soli sordida frusta colit.
Omne scelus regnat, gula, luxus, furta, rapinæ:
Fanda nefanda malo mixta furore licent.
Ipse ego post puras sancti baptismatis vndas,
Post ea quæ religant me tria vota Deo.
Heu quoties merui violati Numinis iram,
Committens varijs crimina fœda modis?
Ergò ferite genas, sæuite in pectora palmæ,
Ergò truces virgis scindite terga manus:
Imminet ecce dies post tot peccata verendus,
Stamina quo vitæ mors furibunda secet.
Tendimus huc omnes, nulli mors dira pepercit,
In se quisque sui funeris arma gerit.
Nulla palingenesis potis est implere ruinam,
Ipsa leui cursu, dum loquor, hora fugit.
Quæ cantabat heri, mox frigida lingua tacebit,
Qui plaudebat ouans, nunc tumulatur humo.
Impie frange toros, madeant tibi tempora nardo,
Plaude choris, indue fercula, sparge merum.
Delitias luctus sequitur, male sana voluptas
Multa sub Hyblæo melle venena premit.
Sustinet hanc scenam tellus, hac fabula mundum
Ludit, & in tragico vita dolore gemit.
Atque utinam cuncti cessarent morte dolores,
Sed grauior post hanc luctus, & horror erit.
Iudicium superest, & ineluctabile tempus,
Arida quo tellus igne soluta ruat.

Cynthia

Cynthia pallescet, vaga sidera luce carebunt,
Cœlabitque nitens Phœbus in axe iubar.
Atque iterum tellus effundet in aera viua
Corpora, quæ vasto claudit auara sinu.
Tum veniet Iudex procerum comitante caterua,
Et dicet reprobis Ite, uenite probis.
Heu quantus feriet tunc noxia pectora terror!
Impia quo poterit turba latere specu?
Ah miser! ah quantis tormentis tunc cruciabor,
Si mihi sit merito pœna luenda rogo!
O mors, ò Iudex, & inexorabile Numen:
O mors extremum non habitura diem.
Parce animæ mens cæca tuæ, sortique futuræ
Prospice, ne incautum nox tenebrosa premat.
Felices nimium lacrymæ, queis Numinis ira
Cedit, inexhaustis currite semper aquis.
Currite, & in duplices uertantur lumina fontes,
Perque oculos vnda, qua data porta, ruant.
Nam licet Oceanus me fluctibus amplus inundet,
Nulla meis lacrymis unda sat esse potest.
Flebilibus cœpi nascens vagire querelis,
In lacrymis uixi, par quoque finis erit.
Quod si mersa semel fuerint mea crimina planctu,
Tunc aberit causa deficiente dolor.

3 Non omittendum hoc loco quod Bernardus altius se surrigens docet. Nam per vesperam otium contemplationis intelligit, iuxta illud; *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* Surgit nimirum, & properat fidelis homo ad animarum lucra, ad vitæ actiuæ officia dum dies est: vespere autem ad quietem contemplationis tantò ardentius regreditur, quantò fructuosius eandem se meminit intermisisse. Cæterum inter actionis negotium, & otium contemplationis fluctuat interdum, & exæstuat timens, ne plus iusto alteri horum inhæreat. Et fortasse tale aliquid S. Iob patiebatur cum diceret, *Si dormiero dicam, quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras*: hoc est, & quietus neglecti operis, & occupatus perturbatæ nihilominus quietis me arguo. Vides virum sanctum, ait Bernardus, inter fructum operis, & somnũ cõtemplationis grauiter æstuare: & in bonis licet semper ver-

Bern. serm. 57. in Cant.

Psalm. 103.

Iob 7.4.

santem, semper tamen quasi de malis pœnitentiam agere, & Dei cum gemitu momentis singulis inquirere voluntatem. Vnicum quippè in huiusmodi remedium, seu refugium Oratio est, & frequens gemitus ad Deum; vt quid, quando, & quatenus nos facere velit, assiduè nobis demonstrare dignetur. Hoc itaque habet sanctæ contemplationis vesper, vt ad eum quoque fletus demoretur. *In tempore vespere*, ait Isaias *& ecce turbatio*. Peracto enim iam die turbari item solet quisquis studet placere Deo, cum in vespertina conscientiæ discussione pro negligentijs, & peccatis admissis orat, & lacrymatur, vt diuinam sibi conciliet misericordiam. Qui verò fideliter ministrando, consulendo, & prædicando Domini sui lucra studiosè quæsiuit, *Dormiet ad vesperam in semitis Dedanim*, vt idem scribit Propheta, quia cœlesti desiderio fulgens supernæ contemplationis arcem commodis dumtaxat, & opportunis horis conscendit, dormitque in semitis Dedanim, id est iudiciorum, vt D. Hieronymus interpretatur, quia cooperante gratia de indulgentia præsumens iam non laborat in gemitu suo sub timore iudicij; sed proficiens in melius, Deiq; gloriam cum ineffabili gaudio contemplans lætus sedet, vacuus dormit, quiescit securus, prohibente Domino, & contestante, ne quis dormientem præter eius voluntatem excitare præsumat. De primis, id est incipientibus, & adhuc gementibus sub pondere diei, & æstus scriptum est, *Venit mane, venit nox*: nam matutinam gratiæ illustrationem statim sequitur horriblis nox, vlulatus, & planctus magnus, timor, & tremor, ac incessabilis gemitus pro remissione peccatorum obtinenda; fluctuante nimirum conscientia inter spem, & timorem, donec verbo Domini tenebræ, quæ sunt super faciem abyssi, plenioris luminis illustratione dissipentur. De secundis, qui iam pulso timore singulariter in spe constituti dormiunt in pace, mysticè intelligo, quod in mundi creatione Moyses sæpius repetit, Factum est vespere, & mane. Illis post mane sequitur nox: istis post vesperam sequitur mane, nec vlla fit mentio noctis. Vt enim subtiliter notat sacræ purpuræ insigne ornamentum Petrus Damiani, Vesper ipsa boni operis est perfectio, mane verò lux mentis. Nam cum bonum opus peruenit ad perfectionem, tunc in operantis mente lux gratiæ spiritualis exoritur, vt dum lucidum opus foris exequitur, intrinsecus ipse gratia Spiritus illustretur. Nulla autē

Isaiæ 17. 14.

Isaiæ 21. 13. & Ib. D. Hieronym.

Cant. 2. 7.

Mal. 21. 12.

Petr. Damian. epist. 5. lib. 2.

noxijs

noxijs computatur, quoniam diuina perfusi claritate amicti sunt lumine sicut vestimento.

§. III.

Magna esse vespertini temporis sacramenta. Notantur quædam de epistolis laureatis. Pacis encomium, & ad eam exhortatio.

1 SEd quorsum hæc tam multa, tamque conquisitè? Nempè vt susceptam de vesperis tractationẽ symbolicis explicationibus illustrem clarius exequamur. Quis enim hac hora non solitò feruentior in Dei laudibus inueniatur, quæ tot mysterijs insignis habetur, tot sacramentis nobilitatur? Eleganter ad hoc hortatur omnes Ambrosius. Cum vespera diem claudit, Deo debemus per Psalterium laudem dicere, & gloriam eius modulata suauitate concinere, quò operum nostrorum consummato certamine veluti victores requiem mereamur, & laboris quædam palma sit soporis obliuio. Omitto pleraque sacramenta, quibus hæc hora illustratur. Omitto inquam quod vespertinum officium diurni finis, diurnæ & alternæ lucis occasus est: atque ideò seculi huius interitum, vitæque nostræ finem demonstrat, vt Hieronymus Presbyter Salonius Episcopus, Olympiodorus, & Cæsarius luculenter ostendunt. Omitto quod in vmbra veteris testamenti vespertinum sacrificium quotidie offerebatur. Omitto quod ipse Dominus gentem suam à iugo ferreo Aegyptiacæ seruitutis solemni strage primogenitorum liberaturus Agnum sine macula ab vniuersa multitudine filiorũ Israel ad vesperam immolari præcepit. Cuius vespertini sacrificij nos mysticam exprimentes intelligentiam cantamus quotidie cum Psalmographo, *Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Illud quoque commendat vesperarum dignitatem, quod in sacra Genesis historia legimus. Noe vir iustus, atque perfectus scire cupiens post cataclysmum an tellus iam sicca, & detecta egressionem è tetro carcere permitteret, columbam emisit exploratricem. *At illa*, ait sacer

Ambros. c. 2. in fine com. in Malach.

Hieron. Salon. Olymp. ad cap. 1. Eccles. Cæsar. in 5. dial. 5.

Psalm. 140.

Gen. 8. 11.

textus, *venit ad eum ad Vesperam portans ramum oliuæ virentibus folijs in ore suo.*

Claud. Mar. Victor lib. 2. com. in Gen.

Ergò emissa semel vitali è sede columba
Nil referens certi, rursum dimissa reportat
Paciferæ frugis paruum libamen oliuæ.

Consules, & Imperatores Romani post debellatos Imperij hostes literas laureatas ad Senatum mittebant triumphalis victoriæ nuncias, vt solus epistolæ aspectus non nisi prospera, & felicia indicaret. Narrat id Romanæ historiæ princeps, eumdemque morem recensent Iulius Capitolinus, Aelius Lampridius, Cornelius Tacitus, & ex recentioribus Alexander ab Alexandro. Deus verò pro epistola columbam misit oleæ virentis ramulo insignitam, è cuius aspectu statim vir sapientissimus intelligeret magnam illam aquarum conflugē imminutam, pristinamque terris faciem redditam esse. Explicat elegantissimè totius mysterij seriem Ambrosius libro de Noe. Volat autem columba, dum dies est; ingruentibus tenebris ad iustum reuertitur, quia iustitia, & pax in tenebrosis iniquorum pectoribus quiescere nequaquam possunt, nisi diluuia passionum omnimodis deferbuerint. Emiserat Noe coruum auem rapacem, & symbolum habentem cum diuina iustitia, & cum vespere seueritatis. Nam apud Hebræos vesper dicitur *Hereb*, coruus *Horeb*, iisdem literis puncto dumtaxat immutato. Ibat ille, & non reuertebatur quasi gaudens in executione iustitiæ, donec cessarunt aquæ, & datus est locus misericordiæ, & emissa columba decerptum ex oliua surculum indicem pacis ad vesperam deportauit.

T. Liu. lib. 5. dec. 1. Iul. Capit. in Maximino. Lamprid. in Alex. Seuero. Tacit. in vita Agric. Alex. ab Alex. dier. genialium l. 1. c. 27

Ambros. l. de Noe c. 19.

2 Monemur hic saluberrimo consilio Apostolicum in omnibus sequi mandatum omnino præcauentes, ne *sol occidat super iracundiam nostram.* Sic veræ columbæ erimus dorso aureo, pennisque deargentatis fulgentes: sic germen virentis oliuæ ore nostro portabimus ad vesperam, si sole ad occasum appropinquante pacem loquamur cum proximo nostro, pacem cum nobis ipsis, & pacem habeamus ad Deum: sic delectabimur in multitudine pacis, & pacis non erit finis. Quod splendor in igne, quod serenitas in aere, quod tranquillitas in mari, quod amœnitas in terra, id pax in corde. Ipsa enim est, ait Magnus Leo, quæ parit filios Dei, nutrix dilectionis, & genitrix vnitatis, requies beatorum, & æter-

Ad Ephes. 4. 26.

Leo ser. 6. de Nat.

nitatis

nitatis habitaculum, cuius hoc opus proprium, & speciale beneficium est, vt iungat Deo, quos secernit de mundo. Age verò, scribit Dionysius Areopagita dictus Theosophus, vt testatur Hilduinus: Age verò diuinam, conciliandique principē pacem pace dignis laudibus ornemus. Ea enim est, quæ omnia coniūgit, atque inter omnia concordiam, connexionemque & gignit, & absoluit. Itaque eam omnia expetunt, quod diuiduam ipsorum multitudinem ad totam coniunctionem traducat; intestinumque bellum huius vniuersitatis ad eiusdem generis domicilium coniungit. Hæc & alia plura diffusè, & abstrusè de pace Dionysius. Eandem multipliciter commendat vir eximius Potho Prumiēsis libro primo de statu Domus Dei, atque inter cætera hæc habet. Pactum pacis est, quo Deus in Christo mundum sibi reconciliauit. Ingrediens quippè mundum Saluator, pacem nobis per Angelos annunciauit. Egrediens de mundo, testamentum pacis fidelibus suis reliquit, dicens Apostolis, & in Apostolis nobis: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*. Missis etiam in mundum prædicatoribus præcepit: *In quamcumque domum intraueritis, primum dicite; Pax huic domui: quod si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra*. Qui ergo sunt filij pacis, hi per gratiam pacis habitant in vnum. O beata pax, ò iucunda tranquillitas! Tu perfectio sanctitatis es. tu iustitiæ regula, tu magistra doctrinæ, tu morum custodia, tu puræ mentis indicium, ac omnium desideriorum amplissima plenitudo. Custodienda igitur præ omnibus virtutibus pax est, ait Petrus Chrysologus, quoniam Deus semper in pace est.

Dionys. Areopag. c. 11. de diu. nom. Hilduin. in Areopagiticis.

Potho Prum. l. 1 de domo Dei.

Luca 2. 14.

Ioan. 14. 27.

Luc. 10. 5.

Chrysol. serm. 53

METRVM XXII.

O Sincera parens beatitatis,
Cæli delitium, Deique proles,
Pax terræ columen, decusque morum,
Pax cunctis potior ducum triumphis,
Quos mundi colis abditos recessus?
Hic te sollicito requirit astu,
Vrbanos fugiens procul tumultus.
Hic inter scopulos, vagosque fluctus,
Spumantis pelagi latere credit.

Hic

Hic deserta petit loca, & per antra
Te quærens varias peragrat oras,
Qua lucens oritur, caditque Titan.
Hic vt te celer assequatur, aurum
Congestum colit, atque dignitatum
Regalem sibi præparat decorem.
Hic demens iuga scandit, & remotos
Perscrutatur agros: tamen superna
Hi pacis nequeunt bonis potiri.
Cur sic ergò tuum benigna Numen
Celans implacidum relinquis orbem?
Pacem sic ego sciscitabar: illa
Respondit. Proprio imperare cordi
Si nosti, tibi cognitumque Numen,
Possessumque meum est: sinu receptam
Sic me perpetuo coles amore.

§. IV.

Vesperarum ex nouo Testamento prærogatiua. Vesper mundi finem significat. Oratio ad Dominum, vt nobiscum manere dignetur.

1 SEd iam ad nouum testamentum accedo, cuius veritas, & gratia *vergente mundi vespere* admirāda diuini Verbi incarnatione facta est. Vesper mundi erat, cum Christus venit, quia totus erat mundus in tenebris. Vesper erat, temporis scilicet plenitudo, & finis dierum, mundi senectus, & vltima ætas, vt Prophetæ futurorum præscij prænunciauerūt. Vesper erat omnibus, quos immanium delictorum squallor, quos diræ mortis tenebrosus horror vrgebat. Porrò per vesperam vltimam mundi pereuntis ætatem intelligi, quā *Verbum caro factum est*, testes sunt, vt alios prætermittam, Origenes, & Augustinus. Nos sumus in quos deuenerunt fines seculorum. Nos senescentis ęui postrema proles veteris abolitionem legis, nouæ vidimus promulgationem. Vitiorum agmina ab incarnato Verbo expulsa, virtutes vidimus reuocatas. Nobis æternæ beatitudinis ostium reclusurus æternus Dei filius angusto Virginis thalamo inclusus est. Factus

Orig. hom. 7. in Exod. Augustinus ser. 75. de temp.

ctus est mortalis Deus, vt nos faceret immortales. Verbum enim in Christo passum fuisse dicitur non simpliciter, sed vt loquitur Rusticus Cardinalis, propter vnitionem proprijficās ea quę sunt passibilis naturæ per suificationem dispensatiuam: quod nos dicimus per Idiomatum communicationem. Quis non tantæ dignationis excessum dignis excipiat laudibus, digno colat affectu, digna gratiarum actione prosequatur? Vesper rursum erat, cum transiturus de hoc mundo ad Patrem instructa legali cœna agnum comedit cum lactucis agrestibus ipse Agnus occisus ab origine mundi acerbissimæ suæ passionis amaritudinem præfigurans. Post hæc surgens à cœna immundos discipulorum pedes lauit, & tersit: tum regressus ad mensam viuifica instituit pretiosissimi sui corporis, & sanguinis sacramenta. O cœnam admirandam, ò gratiam superexcellentem! Idem Dominus conuiua est, & conuiuium; cibans, & cibus; offerens, & oblatio; victima sacerdotij sui, & suæ victimæ sacerdos: Manducat homo panem Angelorum, qui iumentis insipientibus comparatus, fœnum, vt bos comedere dignus erat. Cibum percipit vitæ, qui de cœlo descendit, cibum omnis suauitatis, sanctorum delitias, ferculum immortalitatis. Vinum bibit supercœleste, vinum germinans virgines, & aridas sitibundæ animæ fauces potu saliente in vitam æternam refocillat. In loco pascuæ, in loco vberi collocatus flumina mellis, fontes lactis, liquorem balsami sugit, torrente voluptatis potatur, & ab vberrimis cœlestis ambrosiæ inundationibus inebriatur. O cœleste conuiuiū, ò suauissimam refectionem, ò amoris excessum! Hac ratione vnus spiritus efficitur Sponsa cum Sponso, Ecclesia cum Christo, anima cum Deo. Hac inquam ratione deuotus animus deliciatur, totus spiritualis euadit, omnem concupiscentiæ nebulam euaporat, tantique amoris incendio succensus hominem cōburit in homine, & in abscondito faciei Domini gloriatur. Tantam verò mysteriorum profunditatem vespertino tempore in vespere suæ passionis operatus est Dominus, vt nos etiam in vespertinæ synaxis celebratione memoriam abundantiæ suauitatis eius eructemus. Propterea, ait Origenes, in mundi vespera passus est Dominus, vt tu semper mãduces de carnibus Verbi, quia semper in vespera es, vsquequo veniat manè. Et si in hac vespera solicitus fueris, & in fletu, ac ieiunijs, atque omni labore iustitiæ vitam duxeris, poteris & tu

Rusticus lib. contra Aceph. los.

Origen. hom. 19. in Gen.

tu dicere : ***Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.*** Lætaberis enim mane, id est in seculo futuro, si in hoc seculo fructum iustitiæ in fletu, & labore collegeris.

2 Est hæc materia, quæ ducere diem possit, si cuncta horæ huius mysteria recensere voluero. Vesper enim erat, cum è cruce depositus, & afflictissimæ matris sinu exceptus dolorē ipsius innouauit, cum Angeli pacis ad obsequium Reginæ circumstantes amarè flebant. Vesper erat, cum post triumphalem resurrectionem duobus discipulis euntibus in castellum Emaus in habitu peregrini facundum se comitem adiunxit, vt corda propè desperantia mutua confabulatione ad spei constantiam reuocaret. Sentiebant illi in scripturarum explicatione erumpentem ignem, qui per ossa diffusus totas animæ medullas ardentibus scintillis depascebat. Rursum

Chrysol. serm. 18.

per Vesperam finis mundi intelligitur, sicut dicit Chrysologus; Vesper est cum finitur dies seculi, mundus à luce temporum cum declinat. Hæc est vespera, qua reddet Dominus vnicuique iuxta opera sua: in cuius rei typum duo Angeli impias ciuitates naturæ iura violantes deuastante flamma consumpturi venerunt ad eas vespere, vt ipsa hora visitationis (quod

R. p. Abb lib 6. in Gen. c. p 6.

Abbas Tuitiensis notauit) tristissimæ peccatorum causæ conueniret. Hæc est vespera, qua durissima Hebræorum corda conuertentur ad Dominum, & qui cœlestis doctrinæ pabulū tanquam cibum leuissimum nauseabant, diuini verbi famem patientur vt canes. Tunc multi fideles adorabunt bestiam, & dulcissimum Christi nomen saxo duriores abnegabunt, sicut scriptum est, ***Lupus ad vesperam vastauit eos***: & qui manè

Ierem. 5. 6.

florebant, vespere decident, indurabuntur, & arescent. Hęc

Psalm. 29.

est vespera, de qua scriptum est, ***Ad vesperam demorabitur fletus***, hoc est de peccatoribus: nam de iustis Sophonias Pro-

Sophon. 3. 7.

pheta dicit, ***Ad vesperam requiescent***. Est quoque vespera finis vitæ, vt sanctus Abbas Rieuallensis testatur, atque eius

Aelredus serm. de aduentu Domini.

item symbolicè exprimit casum, qui post opera lucis opera inchoat tenebrarum, cuius sunt nouissima peiora prioribus. Has tenebras, hunc occasum auertat à nobis Dominus, qui si nobiscum fuerit, etiam vespere tenebris carebimus, ***& nox sicut dies illuminabitur***.

3 Dicamus igitur cum discipulis illis, quorum cor ardēs erat in via: ***Mane nobiscum Domine***, mane nobiscum, ***quoniā aduesperascit***. Iam vespera mater noctis tenebras parturit, iā

Luc. 24. 29.

nos

nos tristitia confundit, desperatio submergit, intrauerunt aquæ vsque ad animam, & non est substantia: iam mentes nostras horrenda concutit tempestas, iam frigus iniquitatis nos opprimit, glacies immunditiæ supercrescit, iam sauciata conscientia terribilem iudicij sententiam pertimescit. Mane nobiscum, clementissime Domine, quoniam sine te nihil possumus, nihil sumus. Tu solatium nostrum, tu refugium, & virtus, tu es turris fortitudinis à facie inimici. Omnes occupat nox perfidiæ, deficit lux veritatis, prævalent scelera, refrigescit charitas; ad te autem sunt oculi nostri, ne pereamus. Mane nobiscum, ne tenebræ nos comprehendant, & non extinguatur in nocte lucerna lucens, & ardens, quæ lucet nobis in loco isto caliginoso. Instat finis vitæ, diei vespera, eripe nos de potestate tenebrarum, & ne declines in ira à seruis tuis, quia si nobiscum fueris, in medio vmbræ mortis non timebimus mala, sed gratiæ tuæ fulgoribus coruscantes vitæ splendoribus illustrabimur in ipsa regione morientium. Bonũ est tecum esse, Iesu dulcissime, mane nobiscum, & ne recedas à nobis: ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Ecce longiores factæ sunt vmbræ vesperi, imminet nox obscurissima, in qua nemo potest operari, mane nobiscum, & claude ostium à foris, donec pertranseant tenebræ, & iterum lux oriatur, & nobis ostium aperias, ostium fidei, & amoris; ostium contra ostium, quod in montis ædificio Ezechieli Prophetæ monstratum est. Tu quidem habitas in excelsis, & ascendis super Cherubim, & volas super pennas ventorum, & non valent serui tui inuenire locum tuum, nisi tu descendens nõ graueris venire ad nos; vel certè pertrahas ad te quærentes te, sicut pollicitus es dicens, *Omnia traham ad meipsum*; &, *ecce vobiscũ sum vsque ad consummationem seculi*. Memento igitur verbi tui, in quo nobis spem dedisti, & mane nobiscum in vespera vitæ huius, vt adueniente horribili mortis nocte educas nos de carcere isto ad cõfitendum nomini tuo, tecumque perducas in admirabilem domum tuam, in qua nullæ sunt tenebræ, nulla mœstitia, sed lux perpetua, verum gaudium, & exultatio sempiterna. Ibi narrabimus quæ gesta sunt in via, quomodo cognouimus te in fractione panis. Ibi lætabimur in te, & cantabimus laudes tuas sine intermissione. Ibi sedebimus tecum in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta.

§. V.

Quid sit Vesper, & quæ eius etymologia. Qua hora vespertinum officium persolui debeat. Notantur quædam de Lucernario, & hora lucernari. Mores nostros ab antiquis multum distare.

1 IPsum nomen Vesperarum à Græcis duxit originem: nã vt testantur Macrobius, & Isidorus ab Hespero stella occidentali Vesper dicitur. Hæc vna errantium est, de qua Plinius, Infrà solem, ait, ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis, & Lunæ: preueniens quippè, & ante matutinum exoriẽs Luciferi nomen accipit, vt sol alter diem maturans: contrà ab occasu refulgens nominatur vesper, vt prorogans lucem, vicẽque lunæ reddens. Notat Suidas verbo Ἕσπερος ὁ κάλλιστος Primo Parmenidem deprehendisse eumdem esse vesperum, & Luciferum, quod alij Pythagoræ tribuunt. De qua re sic canit Georgius Pisides in Cosmurgia.

Macrob. 1. sat. c. 3. Isidor. 5. orig. cap. 31. Plin. lib. 2. cap. 8.

Pisid. v. 349.

Quis vnum, & idem sidus acri lumine
Modo Phosphorum modo Vesperum si perspicit,
Hoc nesciat binorum opificem cursuum
Lucis Prophetam, noctis esse nuntium?

Laudant Vesperũ Callimachus in hymnis, Quintus Calaber in Paralipomenis, & Moschus in Idyllijs. A Musæo Βαθυσκιος ἀστὴρ stella vmbrosa, ab Apollonio in Argonauticis αὐλίων ἀστὴρ caularum stella nuncupatur. A Calfurnio Noctifer vocatur his versibus,

Callimach. hym. in Deliam v. 302. Calab. l. 5. v. 131. Moich. Idyll. 7. Appollon. lib. 4. Calfurn. in fine ecl. 5.

Sed iam sera dies cadit, & iam sole fugato
Frigidus æstiuas impellit Noctifer vmbras.

Itemque à Catullo in carmine nuptiali, ait enim,

Catull. 3.

Nimirum Eoos ostendit Noctifer ignes.

Scholiastes Euripidis Vesperum dictum arbitratur, quod omnia ferat quæcunque dispersit Aurora. Consentit huic etymologiæ Sappho Poetria apud Demetrium Phalereum his verbis; Ἕσπερε πάντα φέρεις: φέρεις οἶνον, φέρεις αἶγα, φέρεις ματέρι παῖδα. Vesper omnia fers, fers vinum, fers capram, fers matri filiam.

Sappho apud Demetr. lib. de locutione.

filiam. Hoc idem sidus multi Venerem appellant apud Iuliũ Hyginum, quibus apud Plotinũ adstipulantur Platonici. Plautus Vesperuginem vocat. Docet autem D. Hieronymus Iudæos, qui vsque ad vesperam ieiunium protrahebant, tunc solummodo ad sumendum cibum accessisse, cum primum hęc stella appareret.

Iul. Hygin. circa fin lib. Altron. Plotin. l. de amore enn. 3. l. 5. c. 8. Plaut. in Amphitr. Hieron. l. 2. adu. Iouinianum.

2 Quod verò spectat ad legitimum tempus huius officij solemniter celebrandi variant antiqui Patres. Sunt qui autument ipso noctis initio persoluendum, ideoque inter noctis officia vesperas computant, cui opinioni fauet Baronius tomo primo Annalium. Alij verò extrema diei parte ante solis occubitum vespertinam synaxim agendam præcipiunt, quam propterea volunt ad diurnæ seruitutis pensum pertinere. Stat pro priori parte Isidorus, cuius sententiam repetit, & calculo suo approbat Rabanus Maurus. Stat etiam auctoritas hymni, quem Mediolanensis Ecclesia, & Ordo Cisterciensis quotidie canunt ad Vesperas, his præsertim versibus.

Baron. to. 1 an. 31.

Isidor. de Eccles. off. lib. 1. c. 20. Raban. lib. 2. de instit. cleric. c. 7.

Grates peracto iam die,
E noctis exortu preces,
Voti reos vt adiuues,
Hymnum canentes soluimus.

Stat denique copiosa phalanx eorum Patrum, qui vespertinũ officium lucernarium, vel horam lucernarem appellant, quod tunc lucernæ ingruentibus tenebris accenderentur. S. Clemẽs Romanus cohortem ducit. Is in Apostolicis Constitutionibus vespertinam obsecrationem, & gratiarum actionem, Frãcisco Turriano interpretante, Denuntiationem obsecrationis nocturnæ, & Nocturnam gratiarum actionem post incensa lumina inscripsit. Sequuntur Clementem antiquiores Patres, Epiphanius, Hieronymus, Cassianus, Basilius, Cassiodorus, Socrates, Nicephorus, Auctor sermonum ad fratres in Eremo, Vranius Presbyter, & alij multi apud Marcellum Francolinũ, qui lucernarium, horam lucernarem, psalmosque lucernales expressè cõmemorant. Hi omnes vespertinas preces nocturno tempori assignant. Non minorem tamen auctoritatem habent, qui à tenebris vindicant, & sole adhuc super finitorẽ fulgente celebrandas esse contendunt. Satis superque pro innumeris alijs mihi est solus Benedictus Monachorum Pater, & legislator, qui de Vesperis hæc in regula sancinit. In Quadragesima ad Vesperam reficiant. Ipsa tamen vespera sic aga-

Clem. Rom. lib. 2. cap 34. & seqq.

Epiphan l. 3. adu. hær in f. Hieron. ep. 7. ad Lætam. & in 2 expos. ps. 119 Cassian. lib. 3 c. 3. Basil. de Spiritu sancto cap. 29. Cassiod. in Trip. lib. 9. cap. 38. Socrat. l. 5. hist. c. 21. Niceph. l. 12. c. 34. Ad fratr. in Erem. ser. 1. Vran. in vita S. Paulini. Francolin c. 17. Bened. reg. c. 41.

tur, vt lumine lucernæ non indigeant reficientes. Sed & omni tempore siue cœnæ, siue refectionis, hora sic temperetur, vt cum luce omnia fiant. Sic præcipit vir beatus, lucis amicus, discretionis exemplar, vt cum luce diei omnia consumentur, nempè vt monachi nocturnæ quieti quantum naturæ sat est tribuentes ad nocturnas vigilias alacriores surgant: tum etiam vt completorio hora diei postrema relinquatur. Et ne quis putet solos esse monachos, qui diurnam Vesperarum celebrationem propugnent, alium testem profero virum doctū, & grauem Amalarium Fortunatum. Is tametsi lib. 4. de Ecclesiasticis officijs, Isidoro, quem supra citauimus, consentire videatur; libro tamen de ordine Antiphonarij, quasi Palinodiam canens, Nos, inquit, sæpissimè solemus vespertinale officium ante solis occubitum celebrare. Notat autem Francolinus vespertinum tempus statim post Nonam incipere. Cōstat ex hymno ipsius Nonæ, quo precamur, Largire clarum vespere. Constat præterea, quia licet vespera in solis occasu propriè intelligatur, nihilominus totam quartam, & vltimam diei partem denominat, quæ post Nonam incipit, & in solis occubitu terminatur. Quia verò vltima diei hora completorio assignatur, duæ tantum horæ Vesperis relictæ sunt, decima scilicet, & vndecima, ac proinde in fine vndecimæ Vespertinæ synaxis legitimum tempus erit, vt Francolinus, Turrecremata, Ioannes Beleth, & alij sapienter obseruarunt.

Amal. lib. 4. c. 7. & de ord. Antiph. cap. 6.

Francolin. c. 19. & 20.

Francol. ibidem. Turrecrem. tract. 3 in reg. S. Ben. Beleth c. 29. sui Rationalis.

3 Nostris verò temporibus hęc horarum distinctio haudquaquam in vsu est. Nam Vesperæ in Quadragesima circa meridiem, alijs temporibus circa horam nonam persolui solent. Rectè Pelagius Papa. Defectus nostrorum temporum, quibus non solum merita, sed ipsa hominum corpora defecerunt, districtionis illius non patitur manere censuram. Item Smaragdus Abbas, Modò apud nos iam aliter, atque aliter habetur. Quantò enim serotini à primitiuis, tantò longius vitæ merito ab antiquis distamus Patribus. Illi enim erant spiritu feruentes, Domino seruientes: nos autem tepidi, & nauseam facientes, sumus tamen in misericordia Domini sperantes. Potho quoque Prumiensis, In ordine, inquit, monastico, qui honestis studijs, & laudabilibus institutis aliquādo præeminebat, nostris iam diebus color optimus Ecclesiasticæ grauitatis mutatus esse videtur, superinducto quodam fuco leuitatis. Ecce enim vita monastica, quæ erat columna, & firmamentum

C. Fraternitatis dist. 34.

Smaragd. in reg. S. Bened. cap. 20.

Potho in fin. l. 1. de domo Dei.

tum

tum religionis, in qua videlicet viguit disciplinæ censura, morum grauitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne, in Ecclesiasticis officijs repentinis visa est nouitatibus acquiescere, & quadam iuuenili passa est decolorari leuitate. Numquid Patribus doctiores, aut deuotiores sumus? Superba mente præsumimus quicquid ipsorum in talibus prudentia præteriuit. Hæc Potho, qui vixit ante annos quingentos: Quod si monasticæ institutionis feruorem iam suis diebus refrixisse viri summi, & antiqui conqueruntur; quid nobis infelicibus vix nudum monachi nomen habentibus post tot annorum centurias dicendum erit? Heu quantum recessimus à semitis antiquis, quas posuerunt Patres nostri! Heu quam tetra vitiorum fuligine obscuratum est aurum, mutatus est color optimus?

Nona ætas agitur, peioraque secula ferri
Temporibus, quorum sceleri non inuenit ipsa Iuuenal. sat. 13.
Nomen, & à nullo posuit natura metallo.

Hæc Satyrici obiurgatio quàm verè conuenit ætati nostræ! Sed numquid desperandum? Absit. Ecce enim non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat: neque aggrauata est auris eius, vt non exaudiat. Verumtamen iniquitates nostræ diuiserunt inter nos, & Deum nostrum: & peccata nostra auerterunt faciem eius à nobis, ne exaudiret. Propterea fusis lacrymis indulgentiam Domini postulemus, ne caliginosa scelerum nox nos incautos apprehendat. Hora vndecima est, ait S. Zeno, conclusa sunt diei tempora, curramus omnes, festinemus, ne nox adsit, ne hora prætereat, ne nox mortis insistat. Beatus quidem qui à manè vsque in noctem laborans paratum denarium tanquam debitum postulat. Sed quia bonus est Dominus, quia misericors est, speremus in eum, vt vndecimæ licet horæ operarij laboris diurni denarium consequamur. Zeno in fin. serm. de psalm. 128.

CAP. XI.

CAP. XI.

De Completorio;

§. I.

Completorium cur sic dictum. Quare à lectione inchoetur. Ostensum contra quosdam Sanctum Benedictum primum Completorij institutorem fuisse.

1 SEPTEM diuinis officijs pro viribus ingenij mei, quod sentio quam sit exiguum, Domino opitulante commemoratis, remanet octauum, quod Completorium dicitur, & propter sui nominis effectum in fine cęterorum celebratur. Completoriũ enim dictum existimant quotquot de sacris Ecclesiæ ritibus scribunt, vel quia dici cursus, nostræque seruitutis pensum hac hora completur, vt post Venerabilem Bedam notat Iodocus Chlictoueus: vel quia in illo esus, potus, locutio, & alia ad corporis sustentationem necessaria cõplentur, & consumantur, vt putant Amalarius Fortunatus, & Hugo Victorinus post D. Benedictum. Hic capite 42. suæ regulæ grauissimè præcipit, vt dicta vespera diebus ieiuniorum, alijs autem diebus statim post cœnam, sedeant omnes in vnũ, & legat vnus collationes, vel vitas Patrum, aut certè aliud, quod ædificet audientes, & lectis quatuor, vel quinque folijs, vel quantum hora permittit, omnibus in vnum occurrentibus per hanc moram lectionis, si quis fortè in assignato sibi commisso fuerit occupatus, occurrat. Omnes ergo in vnum congregati compleant, id est completorium recitent, quo diuinę laudes complentur. Ideò autem sanctus Pater lectioné completorio pręmitti voluit, vt Monachi ex diurnis operibus, vel negotijs distracti, ipsa lectione reuocarentur ad Deum. Quare libros magnæ ædificationis, & pietatis legi præcepit, cuiusmodi sunt collationes Patrum à Ioanne Cassiano conscriptæ,

Beda lib. de medit. pass. Christi per 7. horas. Iodoc. Chlict. l. 2. Elucid. Eccl. cap. de horis canonic. Amal. lib. 4. c. 8. Hugo in speculo cap. 3.

ptæ, vitæ quoque ſanctorum, & diuerſorum Patrum aſcetici ſermones. Pro qua lectione Smaragdus Abbas Diadema Monachorum compoſuit, vt ex eo ſingulis diebus capitulum vnum legeretur. Ex hac verò monaſtica conſtitutione ratio colligitur, qua factum eſt, vt præter cęterarum horarum conſuetudinem hoc officium à lectione inchoetur. Breuis enim lectio, quæ hodie Completorium antecedit, illam procul dubio reprę ſentat, quam ex Collationibus, vel vitis Patrum olim monachi faciebant, poſt quam ipſum Completorium immediatè ſequebatur. Quo peracto omnem prorſus loquendi facultatem ſanctiſsimus legiſlator denegauit, grauioris vindictæ reum ſtatuens monachum, qui hanc taciturnitatis regulam auſus fuerit præuaricari.

2 Quia verò S. Benedicti mentionem fecimus, illud hic opportunè monebo, quod à nemine, quod ſciam, hactenus eſt obſeruatum, ipſum videlicet præclariſſimum Patrem primum completorij inſtitutorem fuiſſe: quæ aſſertio, quia apud aliquos non vſquequaque eruditos admirationem habebit, æquiori lance libranda, & ſolidis rationum momentis ſtabilienda eſt. Facit in primis ad eius veritatem aſtruendam, quod licet in Scripturis, & Patribus frequens habeatur mentio orationis faciendæ in fine diei; ad veſperas tamen, & nō ad completorium illæ ſententię referri debent. Accedit deinde quod ipſo nomine completorij nullus eccleſiaſticus ſcriptor Benedicto antiquior vſus fuit: nec apud quempiam Græcum, vel Latinum auctorem huius officij nomen reperitur. Res autem ipſa ſub alijs nominibus vix à veſperis diſcerni poteſt. Nec eſt quod animum cuiuſpiam moueat ſecunda regula D. Auguſtini, quæ diſertis verbis meminit completorij, nam illa perperam tanto Doctori tributa eſt, & ab aliquo imperito conficta videtur: precibus enim matutinis Pſalmos aſſignat octoginta octo, Lucernarium diſtinguit à Veſperis, & multas alias continet de diuinis officijs abſurditates. Nomen item completorij in regula Monacharum inter opera D. Hieronymi reperitur, ſed illa ſpuria eſt, & auctoris recentioris. Caſſiodorus quoque explicans verſiculum Pſalmi, *Septies in die laudem dixi tibi*, ſeptem, inquit, illas ſignificat vices, quibus ſe Monachorum pia deuotio conſolatur, matutinas, tertiam, ſextam, nonam, lucernariam, completorios, nocturnos. At iſte ſcripſit regula Benedicti- Reg. Monachar. c. 39. Caſſiod. in pſ. 118

na

na iam promulgata, vt diligentes Chronologi obseruant, & ex Annalibus doctissimi Baronij luce clarius constat. Errant igitur toto cœlo; qui ab ipsis Apostolis originem completorio fuisse asseuerant. Et quidem Latinos Patres ante Benedictum expressam eius mentionem nullatenus fecisse concedunt omnes diligentissimi rei huius indagatores Marcellus Francolinus, Franciscus Suarez, Robertus Bellarminus, & alij. Idem de Græcis sentiendum est, quicquid nonnulli homines alioquin non contemnendę eruditionis in contrarium reclament. Quid enim? commemorant illi orationem initio noctis ante somni dormitionem faciendam. Esto sanè. An idcircò hæc institutio ad completorium trahenda est? Non credo. Enimuerò vel de vesperarum solemnitate, vel de aliqua priuata oratione explicari debent: ideoque valdè incōpletum erat hoc completorium. Miror in hac parte doctissimi viri sapientiam dormitantem. Scribit hic expressam completorij mentionem se primum inuenisse apud Basilium in regulis fusius disputatis. Age, proferamus textum. Completo iam die, ait ille, postquam horæ nonæ mysteria ex actibus Apostolorum explanauit, pro ijs omnibus, quæ in eo data nobis fuerint, feliciteruè nobis euenerint, gratiarum actio succedat: eorumque quæ vel per consensum, aut secus contra animi sententiam prætermissa sint confessio: ac sicubi latens delictum aliquod admissum fuerit verbis, operibusuè, aut etiam corde, pro his omnibus oratione adhibita veniam nobis à Deo comprecabimur. Siquidem ad similia peccata iterum euitanda valdè vtilis est præteritorum consideratio. Idcircò Dauid dicit, *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini*. Tuam fidem obtestor amice Lector, agnoscisnè hactenus aliquod vestigium completorij? An quia meminit confessionis, quam Ecclesia Romana completorio præmittere solet, ideò quamdam eius effigiem hic adumbratam existimas? Sed præstat sequentia Basilij verba recitare. Tum autem, inquit, primis se iam noctis intendentibus tenebris sequetur petitio, vt quies quam sumus capturi inoffensa, & ab omni perturbatione, ac vitio libera sit, qua hora etiam necessariò nonagesimus recitari Psalmus debet. Hæc ille, qui dum ingruentes tenebras, & Psalmi nonagesimi recitationem commemorat, videtur sanè primo aspectu ipsum completorium delineare. Sed neutra coniectura sufficiens est.

Francol. cap. 14. & 21. Suarez l. de hor. canonic. cap. 5. Bellarm. lib. 1. de bonis oper. in particul. cap. 11.

Bellarm. ibidem.

Basil. reg. fus. q. 37

Primo

Primò quia cum ſtatim poſt nonam veſpertinas preces recenſeat; quæ antiquiſſimæ ſunt, & completo iam die ad lucernam cantari ſolebant, vt capite ſuperiori oſtenſum eſt, quid mirum ſi de tenebris mentio fiat? Deinde tametſi nonageſimum Pſalmum etiam nunc ad completorium dicamus, huius tamen Pſalmi deſignatio nihil facit pro completorio: nam etiam hora ſexta hunc eumdem Pſalmum dicendum eſſe præcepit, vt liberemur ab incurſu, & dæmonio meridiano. Quid quod Baronius hæc eadem Baſilij verba de tribus nocturnis vigilijs interpretatur, quæ olim ter in nocte ſurgendo recitabantur? Baron. an. 51. n. 69 Tandem idem Baſilius ſermone primo de inſtitutione Monachorum, qui alijs eſt ſermo quartus exercitamentorum pietatis, horarum canonicarum tempus, & numerum deſcribens adeò clarè rem iſtam diffinit, vt nulla amplius dubietas relinquatur. Is eſt, inquit, horarum modus tenendus, qui à veteribus olim ſanctis viris ad orationem deſcriptus eſt. Etenim eximius ille Dauid ait: *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ.* Addit deinde idem Propheta: *Veſpere, manè, & meridie.* Quin & Spiritus ſanctus circiter horam diei tertiam miſſus fuit, ſicut ex Actis accepimus, quo tempore, cum propter illam variarum linguarum efficacem vim Phariſæi diſcipulos irriderent, negauit Petrus eos ebrios eſſe, qui ea loquerentur, ſiquidem horam illam tertiam fuiſſe. Porrò Nona Dominicæ paſſionis memoriam refert, illius quæ vitæ noſtræ cauſa ſuſcepta eſt. Verum quoniam item hoc eſt apud eundem Dauid: *Septies in die laudem dixi tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ*: tempora autem illa quæ diximus, neutiquam ſeptenarium orationis numerũ conficiunt, bipartito diuidenda meridiana oratio eſt, ita videlicet, vt pars vna cibum præcedat, altera ſubſequatur, quò perpetua hæc nobis formula ſit Deum ſepties per ſingulas dierum conuerſiones laudibus celebrandi. Ecce quas horas diuino cultui ſuo tempore aſſignatas enumerat Baſilius. Primò quidem ex Pſalmis nocturnos, laudes, ſextam, & veſperas. Addit ex nouo Teſtamento tertiam, & nonam. Poſtea vt ſeptenarius Prophetæ numerus adimpleatur ſextam in duas partes diuidi iubet, quarum vna cibum antecedat, altera ſubſequatur. Quis hic non videt nullum completorium apud Baſilium fuiſſe? Nam qua ratione iam dictæ horæ ſextæ partitionem ad ſeptenarij numeri ſupplementum inſtituiſſet, ſi

post vesperas alię preces superfuissent superioribus adiungendæ? Nulla igitur, non dicam expressa mentio, sed ne rudis quidem adumbratio completorij in præcitata Basilij sententia reperitur, quam ideò ad vesperas referre omnino debemus.

3 Confirmatur amplius hæc assertio ex diligenti cæterorum Gręcię scriptorum discussione, qui multis seculis post Basilium vixere. Nulla enim completorij mentio apud illos habetur, adeò priscis Græcis ignotum fuit hoc officium. Ioannes Climacus ad sextum pertinet seculum. Is sermone de Pastoris officio; Quidam Pater, ait, post complementum vespertinarum orationum alicui duos, alij tres, alij centum psallere psalmos ante somnum iniungebat. Ergò post vesperas nulla solemnis oratio remanebat, sed priuata cuique psalmodia imponebatur. Euthymius Zigabenus Monachus vixit seculo duodecimo tempore Alexij Comneni Imperatoris. Hic ad illum Psalmi versiculum, *Septies in die laudem dixi tibi*, sic enumerat horas canonicas, mediam noctem, diluculum, manè, horam tertiam, sextam, & nonam, & vesperas. Nihil autem de completorio. Eodem seculo, vel paulò ante vixisse creditur Simeon presbyter, & præpositus monasterij S. Mamantis, qui oratione vigesima quinta de fide, & moribus, vespertino officio completo præcipit monachum benedictionem à Prælato percipere, tum in cellam recedere, & obserare ostium, ac post priuatas lectiones, & orationes super stoream cubare. Ante istos, seculo scilicet nono, floruit Simeon Metaphrastes, qui passim in vitis Sanctorum matutinum commemorat, itemque tertiam, sextam, nonam, & vesperas, nunquam tamen completorium. Deinque qui voluerit omnes scriptores Græcos euoluat, & inueniet de completorio altum vbique silentium. Auctor libri ἄνθος, quem Iodocus Coccius in Thesauro Catholico scripsisse ait anno Domini 1480. primus est ex his quos vidi, qui completorij meminerit. Sic enim scribit capite de horis canonicis. Matutinus cantus obitur, quia primò omnis Christianus debet manè celebrare Christum: secundò mulieres manè venerunt portantes aromata ad vngendum Christum: tertiò ipse Dominus manè surrexit è sepulchro. Inter matutinum, & vespertinum interueniunt aliæ canonicæ horæ, quibus canitur prima hora, quia principium diei est, & monstrat nobis

nobis illam lucem, quam Deus nobis donauit educens nos è tenebris, & in lucem æternæ vitæ ponens. Tertia, quia tunc descendit in Apostolos Spiritus sanctus illuminans eos, & ipsi mutarunt linguas suas, vt proficiscerentur ad prædicandum Euangelium toti orbi terrarum. Sexta, quia tunc Christus in Crucem sublatus fuit, in qua pependit vsque ad nonam. Nona, quia tunc expirauit Dominus. Apodipna (quasi dicas Postcœnia, quæ nostro completorio correspondent) canuntur, quia cubitum ituri sumus. Ideò Deo gratias agimus petentes, vt nobis sanctum suum Spiritum mittat, qui nos à laqueis diaboli custodiat, ne nos ille ad libidinem suam supplantet. Mediæ noctis canticum, quia dixit Christus, *Vigilate, & orate, quia nescitis qua hora Dominus veniat.* Rursus dicitur, *Media noctie clamor factus est, ecce sponsus venit.* Hactenus prædictus auctor. Quod si quempiam Græcum scriptorem ex antiquioribus repereris, qui latinè redditus completorij nomine vtatur, id vitio interpretum tribuendum est, qui nostrorum temporum consuetudinem attendentes, quoties in textu Græco hanc vocem τὸ λύχνικον, vel aliam similem inueniunt, completorium vertunt, cum potius horam lucernarem, seu vespertinam interpretari debuissent. Denique, vt è Græcia in Latinum regrediar, ex hymno S.Ambrosij, quem nos toto ferè anno in vespertina synaxi ritu Cisterciensi decantamus, licet euidenter colligere ipsas vesperas tunc solemnium precum complementum fuisse, quas idcircò ante somni quietem persoluebant. Precamur enim in hoc hymno;

Artus solutos vt quies
Reddat laboris vsui:
Mentesque fessas alleuet,
Luctusque soluat anxios.

Itemque,

Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient:
Ne hostis inuidi dolo
Pauor quietos suscitet.

Sanctus itaque Benedictus, qui horam vesperarum sic temperari præcepit, vt subsequens cibi refectio luce adhuc diei clarescente sumeretur, ne monachi, qui omnes in vno loco singuli in singulis lectis dormiebant, sumpto cibo fabulis,

otioque vacarent, aut nullo orationum muniti pręſidio quieti nocturnæ ſe traderent, prudenti conſilio præcepit, vt audita prius ſpirituali lectione, tribus Pſalmis directaneis ſine Antiphona completorium perſoluerent, acceptaque Prælati benedictione rectà cubitum irent, ne fortè priuata, & indiſcreta oratione alter alterius neceſſariam quietem impediret; Sed communi locutione ceſſante, cæteriſque diei exercitijs fideliter conſummatis, omnia corporis membra, omnes ſenſus, & potentiæ ſoli Deo, qui non dormit, neque dormitat, committerentur, donec ſomno refectis artubus obſerata nocturno ſilentio oris clauſtra ianitor labiorum noſtrorum ad annũciandas eius laudes in nocturnis officijs aperiret.

§. II.

Completorium qua hora celebrandum. Admonet nos finis noſtri. Myſticæ eius ſignificationes. Quæ ſit bona, & viuificans mors, quam iuſti optant.

1 PAtet ex dictis canonicum tempus completorij quale ſit, hora ſcilicet duodecima iam exacta poſt cœnam, & omnia opera ſomnum antecedentia, ante finem crepuſculi veſpertini, poſtremo ſcilicet termino abeuntis diei, vt docent Bellarminus, & Durantus, atque alij ſcriprores apud ipſos. Non ideò tamen quorumdam canoniſtarum errorem ſequi debemus exiſtimantium completoriũ vnam eſſe ex nocturnis vigilijs: quamuis enim poſt ſolis occubitum celebretur, diurnis nihilominus officijs tanquam ipſorum complementum deputatur. Finis autem officij finis etiam noſtri nos admonet. Quotidie morimur, & quaſi aquæ dilabimur ſuper terram, quæ non reuertuntur: quotidie commutamur, quot puncta ſcribo, tot meorum temporum ſunt detrimenta. Omni momento pars aliqua vitæ demitur, & tunc quoque cũ creſcimus, vita decreſcit. Quid in rebus humanis certius morte? quid hora mortis incertius inuenitur? vt exclamat Bernardus: Senibus quidem in ianuis, adoleſcentibu in inſidijs eſt. Dicere quiſque poteſt cum Poeta Venuſino,

Bellarmin. l. 1. de bonis oper. in part. c. 11. Durant. de ritib eccl lib. 3. c. 12. Hoſtien. Io. Andreas, & alij in c. 1. de celebrat. Miſſarum.

Bern. de conu. ad clericos cap. 14.

Quis ſcit an adijciant hodiernæ craſtina ſummæ
Tempora dij ſuperi?

Horat. l. 4. od. 7.

Quare

Quare id agendum vt vna dies instar totius vitæ nobis sit: *Ne glorieris in crastinum*, ait Sapiens, *ignorans quid superuentura pariat dies*. Romanus Philosophus luculentissimè: Pectus mortale nunquam magis diuinum est, quam vbi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur. Quanti incolumes hodie viuunt, cras futuri puluis, & vmbra? Ille itaque beatus censeri debet, qui sic semper, & vbique viuit, vt vltimam quamque lucem tanquam non redituram consumat. Prou. 27. 1. Seneca epist. 120.

METRVM XXIII.

Phosphorus ecce diem solito properantior affert,
En roseo fugat astra flagello.
Purpureis euecta rotis Tithonia coniux
Iam reduci parat æthera Phœbo.
Ecce moræ impatiens tremulis emergit ab vndis
Claro fulgens Cynthius ore.
Nascenti arridet perfusum lumine cœlum,
Plaudit tellus, concinit aer,
Vix tamen æthereo rutilans effulsit in axe
Terris vndique luce retectis:
Cum subitò excelsum cœli conscendere cliuum
Cursu nititur ocior euris.
Attolitque diem, medioque è culmine victor
Totum flammis concremat orbem.
Mox iam defessus rutilantes contrahit ignes
Aequoreas decliuis in vndas.
Deficit heu senio languens, victusque recedit
Obscuris obnubilus vmbris.
Primum humili, hinc celsa fulgebat lampade, tandem
Furua cessit tempora nocti.
Flet largis cœlum lacrymis, solique cadenti
Tellus aggemit, aggemit aer.
Funereis facibus prælucent sidera, terram
Nigro nox inuoluit amictu.
Scilicet hæc hominum norma est, vitaque fugacis,
Quæ nascens iam desinit esse.
Quid senium, & multos fingis mansura per annos
Vitæ gaudia cæca iuuentus?

Hora

Hora volat, finis properat, non atra tenebris
Imminet, & caligine multa.
Viue igitur, medio dum Phœbus in æthere fulget,
Viue hodie, cras viuere serum est.

3 Porrò mysticæ huius horæ significationes multæ sunt. Christus enim hac hora pridie mortis suæ ad hortum exijt post cœnam, vt salutem ab horto auspicaretur, à quo nobis interitus, & perditio. Orauit prolixius procidens in faciem suam, vt orantis habitum ab ipso disceremus. Et cœpit contristari, & mœstus esse, non solum timore imminentis mortis, sed multò magis ob Iudæ infelicitatem, ob Iudæorum perditionem, ob ingratum Christianorum animum erga ipsum, nam plerisque præuidebat nihil sui sanguinis effusionem profuturã. Tristitiam verò suam statim retulit ad Deum cum oratione, dicens æterno Patri, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* Hæc vox capitis, salus est totius corporis, ait Magnus Leo Papa. Hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes Martyres coronauit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores: nisi Christus in omnibus, & pro omnibus patiens Patri diceret, *Fiat voluntas tua*? Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiæ filij magno pretio redempti, gratis iustificati, & cum aduersitas violentæ alicuius tentationis incubuerit, præsidio potentissimæ rationis vtantur: vt superato ttemore formidinis, accipiant tolerantiam passionis. Et cum prolixius oraret sanguineus sudor æstuantis animæ indicium per omnes artus erumpens terram perfudit, vt hoc viuifico rore declararet Dominus terrenos homines diuino sanguine redimendos. Olim canebat Sponsa, *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.* Sed mutata hic rerum facies, expiandis sceleribus, non legendis floribus destinatur hic hortus. O felicem hortum Dei cruore irrigatum, qui tui creatoris preces audiens, eiusque mœroris, & agoniæ conscius primi illius paradisi felicitatem superasti. Vtinam ariditas mea sanguineo hoc rore irrigetur. Anima mea Domine, sicut terra sine aqua tibi, fœcunda eam copioso hoc imbre, vt reddat tibi fructum temporibus suis. Hac etiam hora Dominicæ sepulturæ memoria celebratur. Corpus enim Christi è cruce depositum in monumento positum est, non corruptioni obnoxium, sed ad immortalitatem surrecturum. Quiescamus sua-

Leo serm. 7. de passione.

Cant. 6. 1.

uiter

nitet in hoc sepulchro quicunque] Christi passionibus cōmunicamus. Maneamus in eo securi, nam futurum illud gloriosum Propheta prædixit: Eamus inquam & nos, & moriamur cum eo: ea scilicet morte, de qua psallimus, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*: vt consepulti cum Christo ingrediamur in abundantia sepulchrum. Hæc mors viuificans est, qua nobis ipsis, & mundi actionibus morimur. Hęc mors perducit nos ad vitam, quæ nonnisi mortua carne cognoscitur, sicut scriptum est, *Non videbit me homo, & viuet.* Nos enim sumus anima immortale animal, inquit Xenocrates, in habitaculo mortali clausum, & vitæ huius amissio à malo in bonum est transitus. Isai. 11. 10. Psalm. 115. Exod. 33. 20. Xenocrat. lib. de morte.

3 Hominem duplici ratione mori agnouerunt Platonici apud Macrobium, primùm si anima corpus relinquat: deinde si anima in corpore adhuc manens corporeas illecebras contemnat, & omnes affectiones, ac voluptates exuat. Vtrāque mortem, qui Dei amator est, libens amplectitur, teste Maximo Tyrio: quia nisi quis à semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquabat. Præcipuè verò mysticam mortem, qua anima à sensibus, & corporeis illecebris auellitur, optat quotidie perfectionis cupidus, & dicit, *Moriatur anima mea morte iustorum*. Bona mors, quæ vitam nō aufert, sed transfert in melius. Bona mors, qua corpus non cadit, sed anima subleuatur. Vtinam hac morte frequenter cadam, ne me laquei horrendæ mortis comprehendant: vt non sentiam lasciuientis vitæ mortifera blandimenta: vt non mouear ad sensum libidinis, ad æstum auaritiæ, ad iracundię stimulos, ad angores solicitudinum, & molestias curarum. *Moriatur anima mea morte iustorum*, ita vt illam nec fraus decipiat inimici, nec carnis blanditiæ inficiant, nec ignita mundi tela conficiant. Quis mihi det, non solum carnis oblectamenta, sed & vndique irruentia corporearum similitudinum phantasmata mentis puritate transuolare, vt moriar cū Christo, cum Christo sepeliar, cum ipso transeam ex hoc mundo ad Patrem, & ostenso, ac viso Patre dicam cum Philippo, *sufficit mihi*? Hæc est mors, quam optabat S. Iob, cum dicebat: *Elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea.* Hæc est mors non hominum, sed Angelorum, vt eam vocat Bernardus, de qua fidelibus ait Apostolus, *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. De hac morte Macrob. in Som. Scip. lib. 1. c. 13. Max. Tyr. serm. 1. Num. 23. 10. Iob 7. 15. Bern. serm. 52. in Cant. Coloss. 3. 3.

sic

Clem. Alex. 6. ſtrom.

ſic loquitur Clemens Alexandrinus: Vir qui eam accepit lucem, ad quam non patet aditus, ad Dominum peregrinatur, etiamſi in terra cernatur eius tabernaculum: animam enim abducit à motibus, & affectionibus, & rurſus viuit morte affectis cupiditatibus. De eadem hæc habet in moralibus Gregorius Magnus: Quiſquis ſapiētiam, quæ Deus eſt, videt, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. Nullus quippè eam vidit, qui adhuc carnaliter viuit, quia nemo poteſt Deum ſimul amplecti, & ſeculum. Qui enim Deum videt eo ipſo moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu operis ab huius vitæ delectationibus tota mente ſeparatur. In hac morte, vt explicat Richardus Victorinus, iacet corpus ſine ſenſu, & motu, fitque illa valde grauis, & verè mirabilis non diſſolutio animæ, & corporis; ſed alia hac multo mirabilior, multoque glorioſior diuiſio animæ, & ſpiritus. Hanc autem in nobis operari ſolet, ſicut teſtatur Apoſtolus, *Viuus ille Dei ſermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vſque ad diuiſionem animæ, & ſpiritus.* Quod verò Deum videre mors ſit, hac ratione ſubtiliter explicat Marius Victorinus Afer: Si quis Deum viderit, moriatur neceſſe eſt, quia Dei vita, & intelligentia in ſemetipſa eſt, non in actu: omnis autem actus foris eſt; hoc verò eſt noſtrum viuere, quod foris eſt viuere: ergo eſt mors Deum videre. Omittenda igitur vita foris, omittenda intelligentia, ſi Deum videre volumus, & hoc nobis mors eſt. Simili enim ſimile videtur. Sic diſſerit obſcuriſſimus iſte ſcriptor. Nec deſunt mortis huius exempla, præſertim in deuoto fœmineo ſexu. Seraphica Virgo Catharina Senenſis, quæ ſæpè ſæpius hanc Angelicam mortem paſſa eſt, ſcribit in ea ſeparari animam ab omnibus potentijs, quia omnes eleuatæ ſunt, & abſorptæ in Deum. Tunc autem, ait, amittit corpus ſenſus ſuos, quia oculus videndo non videt, auris audiendo non audit, & ſic de cæteris ſenſibus, omniaq; membra ab amore ligata ſunt, ideòque clamant qui ſunt huiuſmodi, *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius*? Altera Catharina Ianuenſis verè mirabilis, ac Theodidacta mulier ita de hac morte experientia magiſtrâ Philoſophatur, Poſtquam Deus expoliauit animam mundo, carne, diuitijs, exercitijs, affectibus, & omni alia re, præterquam ipſo Deo; voluit inſuper eam ſeipſa denudare, & ſeparare animam à ſpiritu forma quadam terribili, modoque patiendi ſubti-

Greg. l. 18. mor. cap. 27.

Richard. de extrem. mali, & prom. boni tract. 3. cap. vlt.

Mar. Victorin. initio l. 3. adu. Ariũ.

Cathar. Senenſis Dialogi ſui c. 79.

Cathar. Ianuenſis in dialogo cap. 2.

ſubtiliſſimo, quem explicare, & intelligere difficillimum eſt, niſi aliquis diuino lumine perfuſus id in ſe experiretur. Infudit Deus in cor eius nouum amorem adeò ſubtilem, & vehementem, vt animam cum omnibus ſuis potentijs à ſuo eſſe naturali abſtractam traxerit ad ſe, quæ hoc amore ſemper occupata in nulla re poterat delectari, nec cœlum, vel terram reſpicere. Corpus autem abſque ſuo eſſe natutali quaſi confuſum, & attonitum remanebat neſciens vbi eſſet, vel quid deberet dicere, & operari. Denique Maria Vela Ordinis Ciſtercienſis Sanctimonialis, quæ Abulæ in Hiſpania eximia hoc ſeculo floruit ſanctitate, mortem, quam viuens ſubijt incendio amoris combuſta ſic ſcribens ad ſuum confeſſarium deſcribit. In ardenti charitate patitur anima felix, & delectabile tormentum, & terribile martyrium per manum ipſius Dei, adeò ſæpè creſcente incendio, vt animam comburat, & ad corpus etiam flamma pertingat. Cumque aliquando natura hunc ignem recuſaret timens ne ab eo conſumeretur, audiuit vocem Dei dicentis ſibi, ſine te comburi: itemque, in hoc igne purificaberis. Quid verò ſentiat anima, dum cruciatur in hac flamma, quis poterit explicare. Moritur enim morte ſuauiſſima, ſui obliuiſcitur, & omnium creaturarum, omne ſpatium anguſtum illi videtur, nec in ſe manere poteſt, nec toto cœli, terræque ambitu contineri. Vellet coram Deo annichilari, & in laudem ipſius omnino reſolui. Porrò corpus ſine pulſu remanet intenſiſſimis doloribus afflictum, expers cibi, & ſomni, ac penè mortuum, niſi quod anima impetu amoris acta quandoque compellit ipſum voces tollere ad ſidera altiſſimis gemitibus, & clamoribus inarticulatis. Hæc & alia plura de myſtica hominis morte ſanctæ animæ ſcripſerunt, quæ inexpertis incredibilia videntur. Mors autem iſta in contemplatione contingit, ad quam ſerotinum tempus iam ingruentibus tenebris maximè idoneum eſſe omnes Theologiæ myſticæ Doctores aſſeuerant. Sed & quidem Ethnicus hanc veritatem non ignorauit, qui de ſeipſo ad amicum ſcribens ait: Mirè ſilentio, & tenebris animus alitur, ab ijs quæ auocant abductus, & liber, & mihi relictus uon oculos animo, ſed animum oculis ſequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia.

Ex vita Mariæ Velæ par. 2. c. 43.

Plin. iunior lib. 9. epiſt. 36.

§. III.

Hora Completorij obtulit Abraham sacrificium. Contemplationis series ex eodem sacrificio explicatur. Deprecatio pro dono contemplationis.

Psalm.84. 1 IDeò ante Completorium versiculus ille psalmi decantatur, *Conuerte nos Deus salutaris noster*, quò peracto iam die è negotio ad otium, ab externis ad interna, à malitia diei ad noctis quietem, & ab actionum solicitudine ad contemplationis suauitatem reuocemur. In cuius rei typum Patriarcha Gen.15. noster Abraham, cum accepta super numerum stellarum futuræ propaginis repromissione præscriptum à Domino sacrificiū ipsa hora Completorij offerret, conuersionē nostram ab actiuę vitę exercitijs ad contemplatiuæ sublimitatem non sine ingenti mysterio præfigurauit. *Sume*, inquit, *mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque, & columbam*. Vbi illud in primis obseruandum est, quod quadrupedibus bestijs volucres etiam in sacrificium adiunxit. Nam, vt ait Richardus Victorinus, in auibus studia spiritualia, in animalibus corporalia exercitia intelliguntur. Qui verò ad apicem perfectiouis anhelat aues bestijs, interna externis, contemplationem actioni coniungere debet. *Et bestias quidem diuisit Abraham in duas partes, volucres autem non diuisit*. In internis enim exercitijs, quæ ad aues pertinēt, cum soli diuino conspectui pateant, illud dumtaxat oportet intendere, vt diuinæ placeant voluntati: At in externis, & corporalibus, quibus tum propter Deum, tum propter proximum insistimus, intētionem nostram necessariò diuidimus, & geminamus, & ad diuinum beneplacitum, & ad proximi vtilitatem attendentes. His autem studijs dum incumbimus, adhuc viget diei malitia, adhuc vrit æstus concupiscentiæ, adhuc feruet carnalis prudentiæ calor. Ideò sacrificium nostrum custodire debemus, ne descendentes volucres, ineptæ scilicet, ac superbæ cogitationes, immissiones per Angelos malos, illud coinquinent, & discerpant. Sed quid dicit scriptura? *Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus*.

Richard. de differ sacrificij Abrahæ, & Mariæ.

magnus, ac tenebrosus inuasit eum Ecce quomodo occidentē solem comitatur sopor, & post soporem sequitur horror. Hunc verò soporem non illum arbitror esse, quem infirmitatis nostræ defectus, vitæque huius necessitas immittit: soporem intelligo corporei sensus excessum, animi quietem, mentis alienationem. Dum igitur sol occumbit, dum vanitatis deficit amor, dum carnis concupiscentia refrigescit, homo spiritualis irruente desuper somno extra semetipsum rapitur, & ex diuina reuelatione, quasi per somnum, ea incipit cernere, & cognoscere, quæ prius feruente sole vix, vel nullatenus poterat intueri. *Per somnium in visione nocturna*, ait Iob, *quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.* At hunc soporem horror magnus, & tenebrosus subsequitur, eodem attestante qui dicit, *In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.* Et, *si dixero, consolabitur me lectulus meus, & reuelabor loquens mecum in stratu meo, terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.* Quis enim non horreat, & contremiscat, dum mystico sopore supra semetipsum eleuatus videt Deo reuelante quantis quotidie periculis subiaceat, quam sit pronus ad casum, quam tardus ad surgendum, quam facilè perituræ carnis illecebris decipiatur; & insidiantis diaboli fraudibus ad ruinam impellatur?

Iob, 33. 15.

Iob 4. 13.

Idem 7. 13.

2 Pergit scriptura. *Cum ergò occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas.* En veram conuersionem, quam initio Completorij postulamus: En totius seriem contemplationis. Primò occumbit sol, postea soporatur homo, horror deinde inuadit eum, tum caliginem videt tenebrosam, quam clibanus fumans dissoluit, & succensa lampas transeuntis ignis inflammat. Postquam igitur prædictus horror studium spiritualis viri à caducis transtulit ad æterna, omni vitiorum tyrannide subacta, de conscientiæ incipit tranquillitate gaudere, & inualescente bona consuetudine in simplicem mentis nuditatem exaltatur. Tunc fit caligo tenebrosa humana ratione imperscrutabilis, quam Magnus Areopagita lucem esse ait, in qua Deus inhabitat, quæ propterea tenebrosa vocatur, quod lux excedens, & exuperans, id quod luce tegitur, nimio splendore inuoluat. *Nubes*, inquit, *& caligo in circuitu eius:* *& po-*

Dionys. Areopag.

Psalm. 96. & 17.

& posuit tenebras latibulum suum. Ad hunc fulgentissimum radium diuinarum tenebrarum, qui omni essentia superior est, mysticæ Theologiæ magister Dei amatorem eleuandum fore promittit, cum à se ipso, & ab omnibus liber fuerit, & solutus. Ad idem psalmus nos hortatur qui dicit, *Accedite ad eū, & illuminamini*. Ne fortè desperes, & dicas, Nulla est spes videndi Deum, nam *Deum nemo vidit vnquam, & lucem habitat inaccessibilem*: præcipit psalmus vt accedas. Ad quem? Ad Deum. Sed scriptum est, *Scrutator maiestatis opprimetur à gloria*. Accede ergò humiliter, accede confidenter, & illuminaberis, & facies tua non confundetur. Ideo post caliginem sequitur clibanus fumans, & lampas ignis. Prius ignis fumigans, postea ignis flammans. In clibano fumante intelligitur incendium amoris, in lampade lux gratiæ reuelantis. Nam quia lux Diuinitatis ijs tantum, teste Dionysio, verè collucet, qui immunda omnia, & munda transeunt, omnemque omnium sanctorum fastigiorum ascensum superant, & diuina omnia lumina, rationesque cœlestes relinquunt, & in caliginem ingrediuntur, in qua reuera est, vt scripta diuina tradunt, is qui est super omuia, ad quam sublimitatem non nisi charitate currendo peruenitur; idcircò amoris incendium in clibano cordis succendi debet. Sed quia in hac vita quantumcunque proficiat homo, nunquam ad summum perfectionis fastigium peruenire potest, vt Deum diligat totis viribus, tota mente, tota virtute, non sine causa succensus clibanus molestum, & lacrymosum eructans fumum ostenditur. Lampas verò ignis intimæ lucis quandam denotat inchoationem, in cuius tenui, ac subobscuro fulgore, æternorum bonorum supereminentia nobis interim manifestatur, donec crescamus vsque ad perfectam diem, & ad illam felicem patriam perueniamus, in qua lumen lampadis, & lucernæ iam necessarium non erit, quia claritas Dei illuminabit nos.

Dionys. Areopag. cap. 1 myst. Theologiæ.

Psalm. 33.

1. Ioan. 4. 12. 1. Timoth. 6. 16.

Prou. 25. 27.

Dionys. cap. 1 mysticæ Theologiæ.

3 O ignem, ò lucem, quæ post solis occasum immittitur, quæ tenebras peccatorum expellit, fiduciam gignit, nutrit spem, tollit timorem. O fidelem Abrahæ æmulatorem, cui datum est hostiam gratam offerre Deo, & post horrorem, & somnum diuinum ignem, sanctumque lumen accipere. *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis*: festina ad adiuuandum nos hac sacratissima hora, qua à diei negotijs ad otium contemplationis toto mentis affectu con-

uerti

uerti desideramus. Ecce suplex, & lacrymans pedibus tuis aduoluor nouellus Ephraim, qui quasi auis auolaui, nidum quærens mihi, vbi reponam pullos meos, affectus meos. Cognoui nimirum tempus miserendi, quia venit tempus. Non me deinceps, te adiuuante, benignissime Saluator, non me ad egena conuertam huius mundi elementa, ne mihi thesaurizẽ iram in die iræ, ne rursum vagari incipiam post greges sodaliũ meorum, ne ligatis manibus & pedibus proijciar a facie tua in tenebras exteriores, ne tanquam tepidum euomas me ab ore tuo, ne cum ipse veneris scrutans renes, & corda, scrutans Ierusalem in lucernis inueniar minus habens. Et nunc Domine, Pater meus es tu, ego verò lutum: fictor meus es tu, & opus manuum tuarum ego sum. Ne memineris iniquitatum mearum, & anticipent me misericordiæ tuæ. Vnam petij à te, hanc iugiter requiram, vt inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ. Effunde ergò, clementissime Deus, largam super me benedictionem de rore cœli, & de pinguedine terræ. Terræ inquam viuentium, qui potantur torrente voluptatis tuæ, & satiantur ab vbertate domus tuæ. Vtinam dirumperes cœlos, & ad me descenderes, vt durities mea liquefacta difflueret, & amore tuo ignitus præsentia tua dignus inuenirer. Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam, & apparebo ante faciem tuam? Quando veniam ad te supereminenti contemplatione eleuatus de terra deserta, inuia, & inaquosa, vt videam virtutem tuam, & gloriam tuam? Quamdiu miser iactabor in fluctibus mortalitatis meæ, clamans ad te Domine, & non exaudis? Audi clamantem de profundis tenebrarum, introduc me in caliginem tuam, in qua lucet radius maiestatis tuæ, vt videam te, & sciam te, nunc quidem per speculum, & in enigmate: postea verò discussa caligine facie ad faciem, cũ lux perpetua fulgebit super me in regno felicitatis.

METRVM XXIV.

Hoc est quod opto: cætera diffluunt
Verna more niuis, quæ tenui halitu
Spirantis Zephyri liquescit.
Quid mihi Regum culmina, quid opes,
Quid mollioris gaudia vitæ,

Aut

Aut vana ingeritis præmia gloriæ,
Gentes sinistro tramite deuia,
Iussisque indociles Dei?
Omnia sordent, quicquid celsum
Magno cœlum continet ambitu,
Quicquid tellus fœcunda parit.
Tu rex beate cœlitum,
Mundi sator, & rector,
Humani generis spes, amor, & quies,
Qui lucido astrorum in solio sedens
Intimos cordis penetras recessus;
Interna pelle nubila,
Compone fluctus turbidos,
Vt spiritus contagio
Emancipatus corporis
Tranquillus ad te conuolet.
Da votis facilem te Pater optime,
Tuaque lucis fulgidum menti iubar
Emitte cœlitus,
Vt rursus patria reddita cœlo
Veri se repleat luminis haustu.
Tu poli, terraque preses, tumidi quoque pelagi
Moderatrix mens veni, cuncta regens vice stabili.
O sacrum mundi decus, Patris & vnica soboles,
Tuo semper parenti sapientia similis,
Intelligibilium expressio, nec Patre iunior,
Nec minor, lux sempiterna, effigies nitida Dei.
Te semper generat, & semper amat, tibi placidus
Annuit semper Parens: constat perpetuus amor
Geniti, & Genitoris: ambos nam fœdere sociat
Aeterno vnus amor, & spiritus: hunc sine numera
Numerum facitis. Bonum simplex, vnica Deitas,
Simplex æternitas, parque potentia, par amor
Tibi cum Patre est. Nihil te sine dicere potis est,
Qui Verbo cuncta cicit. Sine te nihil opifex
Aut facit, aut firmat. A te omnia condita numerum,
Artemque habuere, normam quoque, pondera, speciem.
Huc igitur ades boni fons sapientia, maculas
Absterge mentis, cernere vt vultum queam,
Vultum beatos qui facit Angelos.

Tu

Tu quoque Amor Deus,
Amor perpetus Patris,
Perpetuus Verbi Amor,
Vtrique compar, vtriusque vinculum.
Quem vis volendi, vis redamantium
De corde semper intimo
Spirat perenni amore.
Ades prapes & ex alto
Septena mitte munera.
Tu lux siderea domus,
Sanctorum fomes ignium,
Vigor igneus orbis,
Hospes pudici pectoris,
Sanctique amoris pronubus:
Dux ad astra, cordis ardor,
Et mentium voluptas.
Huc opum diuiniorum
Diues, pax animi veni:
Arcem pectoris occupa,
Nam tuo sine Numine
Mens torpet, vt flumen gelu.
At at recenti quo feror impetu
Sublimis inter nubila?
Subitus vnde mihi
Venit furor? quis me vigor,
Aut quæ vis noua concitat?
Cernitis? an rerum species deludit amantem?
Per medias equitare nubes,
Stelliferumque pede
Iam videor calcare polum.
Ad cœlitum consortium
Super nitentis athra
Altum feror cacumen.
Ecce domus, turresque recedunt:
Iam pendula in minimam coit pilam globosa tellus;
Iam Solis, & Luna superuehor, Iouisque sedes.
Modò quod erat culmen refulgens siderum pyropis
Calco pauimentum pedibus, et sancta cerno
Delubra Diuum,
Trahit me spiritus post se, meumque sacro

Amore

Amore pectus vrit
O raptus, atque excessus animæ,
O mysticum silentium,
O sancta solitudo,
Pretiosa mors carnis, quies tranquilla, fax amoris,
Intus furens incendium,
Suspensio beata,
Pax cordis et suauissima
Mentis bona voluptas!
O quas Aligerum lyras
Dulcesque cantus audio!
Carmina resonant non prius
Accepta athereis choris.
Auditis vt decemplicem
Amor intus agit molem!
Amor hic est, nosco sonantium
Errores digitorum.
Vt blanda pubes cœlitum
Arripit aure sonitum!
Vt accinunt Amori
Aligerum phalanges!
Vt astra mulcent cantibus!
Hic eloquenti verbere
Chelym flagellat auream.
Hic garrientes fistulas
Blandis maritat vocibus.
Hic leui auratum pectine tangit ebur.
Doctus hic est molles vngue ciere fides,
Hic patrios sacro personat ore modos.
En vt decoris saltibus
Errantes quatiunt solum!
Nunc implicantur inuicem,
Et sese manibus trahunt,
Nunc delicatis gressibus
Cantui occinunt sonoro.
Nunc in obliquam celeres cateruam
Disgregant sese placido rotatu,
Lætoque plausu.
O pura mentis gaudia,
O sancti Amoris Orgia!

Adeste

Adeste Amantes, quotquot ad æthera
Promouet virtus leuiore penna
Adhuc caduca corporis
Mole grauatos.
Nunc est stanendum, nunc superum choris
Fas est adesse, & psallere.
Ergò huc canora tympana, & lyras ferte,
Ferte vota, ferte laudes.
Ludite, plaudite, psallite Amori:
Dulcia carmina pangite Amori:
Pangite laudes, fundite versus,
Cælica promite cantica Amori.
Pulsate nouo sydera cantu.
Plaudite cæli, plaudite terræ,
Plaudite Amori.
Sed quis repente corripit mentem dolor,
Et nostra turbat gaudia?
Scilicet iniecta curarum compede, & arcto
Carnis ligata vinculo
Ad ima rursum labitur
Mens è polorum culmine.
O Amor, ò tetrica tandem fastidia vitæ
Tolle, vt siderea tibi liber sistar in arce.
Tunc mea securus iactabo gaudia, quando
Vnica vita duos iunget, & vna dies,

§. IV.

Completorio feruentius adesse debemus multis de causis. Somnus imago mortis.

1 HAc hora totius diei defectus supplere debemus, vt si cæteris forsan officijs minus alacriter, & deuotè interfuimus, maiori nunc feruoris, ac pietatis conatu peractæ per diem orationis negligentiam compensemus. Illud autē summoperè monacho cauendum est, ne absque grauissima necessitate publicę desit officij huius recitationi. Fratres Prędicatores huic pietati sedulò incumbebant. Nam, vt ait Theodoricus in vita sancti Dominici, ceu rem velde optatam com-

pletorium expectabant, atque ad illud tanquam ad solemne quoddam festum se præparantes mutuis se precibus commẽdabant. Multæ autem sunt causæ ad hanc obseruationem acrius stimulantes, quas magistri spirituales recensent. Primò enim hæc hora est qua de labore vitæ actiuæ ad tranquillam contemplationis pacem modo superius explicato transimus, canticum iusti senis propterea psallentes: *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace*. De impijs scriptum est: *Contritio, & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt*. Iusti autem si dormiunt non timebunt, quiescent, & suauis erit somnus eorum. *Creaui fructum labiorum pacem, dicit Dominus*, fructum scilicet sacrarum precum, quas hac hora complemus, *pacem ei, qui longè est, & qui propè*. Quomodo enim perturbato animo ille poterit inueniri, de quo scriptum est: *Et factus est in pace locus eius*. An non illa, quæ dilectum quærebat elapsum & lectuli, & noctis secretum elegit? *In lectulo meo*, ait, *quæsiui per noctem quem diligit anima mea*. En loci, & temporis quam prudenter adhibet opportunitatem! Per lectum siquidem sanctæ quietis otium intelligitur, quo nihil accomodatius ad vsum amoris, ad sapientiæ inuestigationem, ad gratiarum incrementa. Per noctem finis exprimitur occupationum, perturbationum fuga, omnium laborum obliuio: *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam*, & non vltra. Nocte enim ingruente tempus tacendi est, tempus vacandi, & videndi quam dulcis est Dominus. Deinde hac hora præparandus est locus, in quo animus cum Deo quiescat sancti Regis exemplum imitando, qui per diem assiduis regni curis distractus die peracto quasi quoddam completorij rudimentum describens dixit: *Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob*. Sed vbi inquies locum Domino præparabo? Quæris vbi? In teipso: *Delitiæ meæ*, dicit Dominus, *esse cum filijs hominum*. Audi autem ipsum designantem sibi locum. Quis est iste locus quietis meæ? *Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum Spiritu, & trementem sermones meos*. Si tale fuerit cor tuum, locus gratissimus Domino factum est. Denique quis non studeat aduersus potestates tenebrarum, hac hora potentius armari, quarum

Vmbertus in reg. S. Augustin. c. 38.

Luc. 2. 29.

Psal. 13.

Isaiæ 57. 19.

Psal. 75.

Cant. 3. 1.

Psalm. 103.

Psalm. 131.

Prou. 8. 31.

Isaiæ 66. 2.

rum noctu maior est vis? Sunt verò hæc arma specialis ad id oratio, aquæ lustralis aspersio, Prælati benedictio, & solemnis B. Mariæ inuocatio.

2 Vnum addiderim, turpe admodum esse inutiliter hoc tempus transigere, quo totius diei acta ad censuram reuocare debemus, finemque nostrum Domino cum lacrymis commendare. Morti enim initiamur cũ dormire incipimus, ait Plutarchus: passimq; auctores primæ notę [a] somnũ vocant mortis fratrem. Quia videlicet, vt in libro de resurrectione scribit Athenagoras, similia accidunt sopitis, & defunctis. Apud Pausaniam in Eliacis in Cypseli Tyranni monumento efformatum legimus simulachrum noctis cum duobus infantibus, nigro vno, candido altero cum mortis, ac somni epigraphe. Dormiunt mortui Deo, sicut dormientes velut mortui sunt nobis. Locus sacer, in quo ossa mortuorum requiescunt Græco vocabulo cæmeterium, hoc est dormitorium, dicitur à κοιμάω, quod est dormio, & communiter in sacris literis dormire dicuntur, qui felici securitate in Domino moriuntur. Hinc teste Amalario, aptatur quodammodo officiũ completorij commendationi, qua se homo commendat Deo, quando transit de seculo: petimus enim dimitti in pace, & spiritum nostrum in manus Domini commendamus. Sic optimo fine claudimus diem, si nostri quoque finis recordamur. Hac autem recordatione nil efficacius ad traducendas hominum mentes à scelere ad virtutem, vt si benè animo concipiatur, omnem hominem quamtumuis barbarum horrore percellere, & ad meliorem frugem conuertere possit. *Statutum est omnibus hominibus semel mori: & in quocumque loco ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit.* Quis verò hæc audiens, & credens non perhorrescat? Momento viuimus, momento rapimur, & quidem momento ineuitabili, vnde pendet æternitas. Rectè priscus satyricus:

Heu, heu nos miseros quam totus homuncio nil est!

Ergò dum licet benè viuere studeamus. Sat dictum de completorio. Iam tacendum, & quiescendum est. Hoc autem summè, & perfectè quiescere, ait Richardus Victorinus, à Creatoris pia laude nunquam cessare.

Plutar. de consol. ad Apol.

[a] Homer. Il. 14. v. 231. Moschu, & Theocr. Idyl. 3. Virg. 6. Aen. Sen. Herc. fur. act. 4. & alij.

Amalar. l. 4. c. 8.

Ad Hebr. 9. 27. Eccles. 11. 3.

Petr. Arbiter.

Richar. lib. 3. in Apoc. c. 2.

CAP. XII.

De Officio paruo B. Virginis.

§. I.

Quam difficile sit de Maria laudibus scribere. Cur negotium omnium sæculorum dicatur esse. Eius cultum semper viguisse. Ad ipsam Beatam Virginem deprecatio.

IN celebrandis Beatissimæ Virginis Mariæ præconijs tot iam sudarunt ingenia, tot sunt attriti calami, tot manus, & mentes occupatæ, vt si eius honori conscripta volumina in vnum congregarentur, insignẽ se solis constituerent Bibliothecam. Pia quadam æmulatione omnis natio, quæ sub cælo est, iuuenes, & virgines, senes cum iunioribus in recensendis Mariæ laudibus qua ligata, qua soluta oratione decertasse videntur. Sed vt deuotus fuerit, gratusque Deo generosus eorum conatus, quicquid tamen de ineffabili meritorum eius prærogatiua manu scripserint, ore protulerint, mente conceperint, stilla situlæ est, momentum stateræ, gutta roris antelucani; vt non minus de illa, quam de Filio ipsius Domino nostro illud pleno ore decantare possimus, *Tibi silentium laus*: possitque facilius immensum pelagus exigua scrobe concludi, quam omnium hominum, & Angelorum vocibus Mariæ laudes exhauriri. Quis Reginæ cælorum potentias loquetur, auditas faciet omnes laudes eius? Maior est enim omni laude, omnemque exuperat modum, quæ omnium decus creaturarum excellentissima dignitate transcendit. S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus sermonem de hac Virgine habiturus sic exorditur. Si palmo metiri terram possumus, ac funiculo mare circumscribere: si cubitis cælum continetur, & stellarum numerari copia potest: si guttæ pluuiæ, tellurisque glebæ, ventorumque impetus

Psal. 64. ex vers. hebr.

petus, atque arenæ comprehenduntur, certè poterit quodin manibus est argumentum comprehendi. Arnoldus Abbas Bonæuallis initio tractatus de laudibus Deiparæ hæc habet. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, nihil dignè, nihil propriè de sanctæ, ac perpetuæ Virginis matris Christi Mariæ gloria eloqui potero, quia verè in laudibus eius modulandis non inuenitur conueniens organum, & hebes est cuiuscumque subtilitatis ingenium. Res mira, & inaudita, Mater Virgo, Verbum caro, Deus homo! Quis in tam celebri miraculo fileat? Item quis hæc prædicare sufficiat? Scimus quidem supra nos esse hoc aggredi; sed illa in cuius sacrato vtero Verbum caro factum est, locuturis de Verbo conciliat verbum: nec fas est muta esse gaudia Ecclesiæ, vbi implente nos Verbo hoc habemus in mente, quod mater in vtero. S. Amedeus ex Abbate Altæcumbæ Episcopus Lausanensis magnus Virginis encomiastes, Omnis sancta, inquit, & rationabilis anima inuestigans cæli secreta mysteria, & distinguens ordines supernorum spirituũ inuenit primam post Redemptorem illam in mulieribus benedictam, illam plenã gratia, quæ Deum genuit, & virginitatis gloriam non amisit. Hæc virgo beata omni luce clarior, omni suauitate gratior, omnique potentatu sublimior totum mundum illuminat, & vnguenti optimi perfusione innouans omnia Cherubim, & Seraphim agmina potestate transcendit, & maiestate. Solus igitur Deus, cui soli secunda est, eam dignis poterit encomijs honorare, qui ad tantam dignitatem humilem, & paruulam sublimauit, qua maiorem ipsa Dei omnipotentia creare non potest. Hoc vnum est, in quo nec primam similem visa est, nec habere sequentem, vt vnum eumdemq; filium cũ Deo Patre meruerit habere communem. Hæc illa mulier est olim in Paradiso promissa, quæ caput serpentis antiqui Dei virtute calcauit. Hæc illustris illa mulier præ cunctis mulieribus benedicta in igne, & rubo; in virga, & flore; in rore, & vellere antiquis Patribus præmonstrata. Hæc arca mystica testamenti, aureum propitiatorium, scala Iacob, virga Iesse, thronus Salomonis, arcus fœderis, ianua Paradisi. Hæc fons irrigans vniuersam terram, hæc aurora veri solis prænuntia. Hæc salus vniuersorum, totius mundi conciliatrix, inuentrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis. Hæc reparatrix protoparentum, posterorum viuificatrix, vera

Amed. hom. 1.

ra

ra mater viuentium, disperantium salus, miserorum solatiũ, afflictorum refugium, spes vnica peccatorum. In ipsa omnis gratia viæ, & veritatis: in ipsa omnis spes vitæ, & virtutis:

Turcius Rufus in collat. vet. & noui Testam.

Sola fuit mulier, patuit qua ianua letho,
Et qua vita redit, sola fuit mulier.

Sub eius vmbra qui pausauerit in æstu vitiorum refrigerium inueniet, in pressuris seculi vmbraculum, in laboribus quietem.

Bernar. ser. 2. de pentecost.

2 S. Bernardus in Mariæ laudes semper effusus eam *Negotium omnium seculorum* aptissimo prorsus, ac singulari titulo nuncupauit. Ipsa enim tanquam mediatrix fidelissima omnium negotia in cælesti curia procurat. Ipsa vna omnium negotium est, quæ sola potuit omnia secula occupare, quæ magnum negotium seculorum omnium ingenijs facessiuit. Sed consultius est dulcissimi Doctoris lacteam orationem audire: lac merum loquitur, quod ab vberibus Virginis insigni priuilegio suxit. Ad Mariam sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium seculorum respiciunt & qui in cælo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & qui nos sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascentur ab *illis*. Illi qui sunt in cælo, vt resarciantur; & qui in inferno, vt eripiantur; qui præcesserunt vt Prophetæ fideles inueniantur; qui sequũtur, vt glorificentur. Eò beatam te dicunt omnes generationes genitrix vitæ, Domina mundi, regina cæli. Omnes inquam generationes, quæ omnibus generationibus vitam, & gloriam genuisti. In te enim Angeli lætitiam, iusti gratiã, peccatores veniam inuenerunt in æternum. Meritò in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, & per te, & de te benigna manus Omnipotentis quicquid creauerat recreauit. Apud Græcos omnibus sacris hymnis, de quocumque argumento sint, Thetocion, in laudem Deiparæ adiungi solet, ac si minimè congruum esset ex alijs capitibus Deum laudare hoc prætermisso. Iodocus Coccius omnium sanctorum Patrum diligentissimus excerptor toto libro tertio tomi primi sui Thesauri Theologici quicquid à Græcis, & Latinis Patribus de beata Virgine præclare dictum, & excogitatum fuit in vnum collegit. Theophilus item Raynaudus vir infinitæ lectionis omnes titulos B. Virginis ex sanctis Pa-

trribus

tribus excerpsit, & ex ijs librum confecit, quem inscripsit Nomenclatorem Marianum. Possunt autem iidem tituli valdè locupletari ex Menæis alijsque libris Ecclesiasticis Græcorum, quod egregiè prestitit vir eruditus Simon VVangnereckius in sua Pietate Mariana Græcorum edita Monachij. Multa quoque collegerunt ad B. Virginis laudem pertinentia præclari & noti scriptores Petrus Antonius Spinellus in libro quem inscripsit Maria Deipara thronus Dei, Aloysius Nouarinus in Vmbra Virginea, & Ioannes Baptista Nouatus in opere de Eminentia Deiparæ. Demum in colenda Virgine nemini cedit hoc seculo vir religiosissimus Hyppolitus Marraccius Lucensis; nam præter varia Latinorum, Græcorumque opuscula de ipsa Dei genitrice quæ in lucem emisit, & notis illustrauit: præter Bibliothecam Marianam in qua recenset summa diligentia omnes qui de beata Virgine aliquid scripserunt: Edidit etiam Prophetas Marianos, seu de Prophetis Mariæ Præcultoribus: Apostolos item, & Pontifices Maximos Marianos, Purpuram Marianam, Antistites, Fundatores, & Religiosos Marianos, Palmam Marianam, Lilia Mariana, Heroides Marianas, Cæsares, Reges, & Principes Marianos: habetque prælo paratam Polyantheam Marianam, & alia multa, quibus benè mereri, de cultoribus Virginis non cessat. Istos consulat Lector, qui eximias Mariæ laudes noscere cupit, non eum pigebit legisse.

Videndi etiam Ioan. Bonifac. in historia Virginal. petrus Canisius libris quirque de Deipara, & alij innumerabiles.

METRVM XXV.

Virgo Regina polorum,
Sumo proxima Regi
Mundi moderaris habenas,
Huc è celsa atheris aula.
Descende, & disijce mentis
Rutilo splendore tenebras.
Meritas tibi promere laudes
Amor est, cupioque per omnes
Te dignos currere honores.
Apis, vt studiosa, per arua
Quæ circum ludit Hymetti,
Non vno è cespite florum
Carpit fragrantia mella;

Sed

Sed lati plurima veris
Prægustans munera, rorem
Depascitur auia cæli.
Laudes sic ipse, tuasque
Celebrabo carmine dotes,
Si tu, dulcissima Virgo,
Lucem digneris, & astum
Tenebroso infundere cordi.
Tu nostra es gloria stirpis
Tu lux, tu vita, decusque,
Hominum spes certa, tuumque
Obseruant omnia nutum.
Placido me respice vultu
Inopem, incertumque salutis.
Da veri cernere sedem
Cæca caligine pulsa.
Duce te mihi gratia semper
Diuina aspiret, vt omni
Detersa ærugine culpæ
Puro tibi pectore possim
Canere hymnos, pangere versus.

3 Semper Deiparæ cultum in Ecclesia viguisse, vt cætera desint argumenta, ex hoc potissimum conijcere licet, quod nullũ eius principium ostendi potest. Nam nec Pontificis alicuius decreto, aut concilij sanctione, nec consuetudine aliqua, cuius sciatur origo, introductus fuit, sed omni ætate, omni tempore semper fideles cœli Reginam summo honore prosequi, & venerari consueuerunt. Hæc enim ab æterno prædestinata, & prælecta à Deo fuit, vt arcanum Incarnationis mysterium in ea perficeretur. Hanc nascituram promisit Deus statim post lapsum primi parentis, cum serpentis malignitati iratus dixit, *Ipsa conteret caput tuum*. Hanc venerabiles Patriarchæ & sanctæ mulieres veteris testamenti ante & post diluuium multiplici allegoria præfigurarũt. Hanc Prophetæ futurorum præscij vaticinante præconio prædixerunt: inter quos Hieremias, cum in Aegypto exularet, eius immaculatum puerperium sacerdotibus idolorum indicasse dicitur, vt auctor synopsis de vita, & morte Prophetarum, siue fuerit Dorotheus martyr, siue alius recentior, qui fuit Romæ Abbas, & Epiphanius Episcopus asseuerant. Etiam ab

Epist. in vita Hieremiæ.

ab Ethnicis, & Turcis eam coli, & celebrari docet Ioannes Bonifacius in historia Virginali. A fidelibus autem catholicæ, & orthodoxæ Ecclesiæ speciali cultu hyperduliæ adoratam fuisse ab ipso Ecclesiæ ortu vsque ad hæc tempora innumeri scriptores testantur, quorum testimonia, & auctoritates si ex scriptis ipsorum excerpere, & hic inserere vellem, rem ineptissimam facerem, nam & immensi id operis foret; & materiam ab alijs dudum præoccupatam attingerem, quorum diligentiæ, & eruditioni quidpiam adijcere non præsumo. Optimos quosque profert Canisius singulorum dicta perpendēs, & ex his sectarios conuincens. Incipit autem à D. Laurentio Iustiniano, tū seruata temporum serie ad anteriora secula ascendens fide dignissimis auctoritatibus euincit in religiosa Matris Dei veneratione retinenda, & promouenda magnum semper fuisse totius Ecclesiæ consensum in omni natione quæ sub cælo est. Frustra conuellere hunc cultum oblatrantes Hagiomachi, & Iconoclastæ conati sunt. Viguit, semperque vigebit in æternum & vltra B. Virginis veneratio, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Quis enim post Deum ita generis humani curam gerit? quis nos ita tuetur in afflictionibus, liberat à periculis, præseruat à malis?

Bonifat. l. 2. c. 16.

Canisius l. 5. d. Deip. c. 27. & seq.

4 Ideò ad te, gloriosissima Virgo, omnium fidelium corda suspirant, omnium oculi respiciunt, omnium vota confugiunt. Te celebrant omnes linguæ, te laudant omnes populi, & beatam te dicunt omnes generationes. Gloriosa dicta sunt de te, sed adhuc locus est tuæ laudationi: adhuc in tuis laudibus balbutit omnis lingua. Non enim sunt loquelę neque sermones, quibus amplitudo gloriæ tuæ ad plenum valeat explicari. O magna, ô pia, ô multum amabilis Maria, tu nec nominari quidem potes, quin accendas: nec cogitari quin recrees affectus diligentium te. Tu nunquam sine dulcedine diuinitus tibi insita piæ memoriæ portas ingrederis. Et nunc sequimur te, ô Domina, ex totis præcordijs vociferantes ad te, adiuua imbecillitatem nostram, aufer opprobrium nostrum. Tibi reuelamus cum fiducia causam nostram, quia cæli & terræ mediatrix es, peccatorum refugium, salus pereuntium. Per te sancta Trinitas in vniuerso orbe glorificatur; per te cælum exultat, lætantur Angeli, fugantur dæmones: per te prolapsum plasma rursum in cælum subuehitur: per te gentes adducuntur ad pœnitentiam: per te fundatæ sunt

Ecbertus in laud. dei. V. in ter opera D. Bernard. & Cyril. ex. hom. adu. Nestorium.

Hh Ecclesiæ

Ecclesiæ, destructa infidelitas: per te clausa sunt tartara, apertæ sunt fores Paradisi:

Sedulius l. 2. oper. paschal.

Salue sancta parens, enixa puerpera Regem,
Qui cælum, terramque tenet per secula, cuius
Imperium sine fine manet, quæ ventre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequentem:
Sola sine exemplo placuisti fœmina Christo.

Tuo interuentu, benignissima Mater, & nos Christo placeamus, vt te perducente post huius mortalitatis cursum ad eũ perueniamus, qui ex te pro mundi redemptione carnem suscipere dignatus est, teque in supremo gloriç solio tanquam nobilissimam inter omnes creaturas super choros Angelorũ exaltauit.

§. II.

Officij parui B. Virginis memorabilis institutio. Eius origo antiquior, quam vulgus putet. Deiparæ encomia, & ad eam salutatio.

1 Tametsi Ecclesia primi temporis tum publicis, tum priuatis opplorationibus Deiparç auxilium quotidie flagitare, eamque erectis templis, festisque diebus eius nomini attributis venerari consueuerit; vsus tamen recitandi preces eius horarias non tãtam videtur prç se ferre antiquitatem, sicut officium Defunctorum, de quo capite sequenti differemus. Enimuerò si generales Ecclesiç synodos, quarum est cunctis fidelibus leges imponere, sedulò dispiciamus, huius officij celebratio indicta est post mille, & amplius annos à Christi natiuitate in synodo Claromontana. Institutionis huius occasio ex Ecclesiasticis annalibus hçc est. Anno Domini 1095. Vrbanus Secundus Romanus Pontifex çgrè ferẽs, Christi incunabula, eiusque sepulchrum ab infidelibus Turcis omni genere contumeliarum affici, in generali concilio apud Clarummontem in Gallijs celebrato bellum sacrum indixit, & diuino spiritu percitus classicum potenter intonuit toto penè occidentali orbe pro fide Christi ad arma concurrente.

Baron. an. 1095. num. 50.

te.

te. Vt autem res difficillima, & hactenus intentata optatum consequeretur effectum, optimum duxit sacrosanctæ Virginis precibus sibi Deum conciliare. In cuius rei gratiam rogata Patrum sententia sanciuit, vt eiusdem sanctissimæ Virginis officium iam à quibusdam Monachis frequẽtatum ab illis deduceretur ad clericos, qui pie susceptum onus singulis diebus persoluentes Dei matrem exorarent, quò eius aspirante gratia fidelis populus in tantis discriminibus subeundis diuino præsidio muniretur. Quod officium ea occasione institutum tanto deinceps studio propagatum fuit, vt ipsi etiam laici cum magno gratiarum fœnore illud soleant frequentare. Ex dictis error quorumdam conuincitur, qui Vrbanum Secundum primum harum precum faciunt auctorem, cum earum promotor, non institutor, quod natum & educatum in claustris Monachorum fuerat, in lucem gentium sapienter eduxerit. Tolerabilior aliorum error videtur sacræ huius institutionis originem ad Petrum Damiani referentium, qui paucis annis ante synodum Claromontanam diem clausit extremum. Nam & hic clarissimus vir monasticorum rituum propugnator acerrimus primus est, qui in Annalibus Ecclesiasticis virgineam synaxim instituisse narratur. Id autem in suo quodam cœnobio diuinitus confirmatum idemmet eleganter describit epistola ad suos eremitas Gamugnenses. Statutum, inquit, erat, atque iam per triennium ferè seruatum, vt cum horis canonicis quotidie B. Mariæ semper Virginis officia dicerentur. Erat autem inter eos Gozo habitu monachus, reprobæ quidem vitæ, sed dicacis, & accuratæ facundiæ. Hic cœpit conqueri satis superque sufficere quod sanctus præcipit Benedictus, nec nouæ adinuentionis pondus debere superponi, nec nos esse antiquis Patribus sanctiores, qui videlicet hæc superstitiosa, & superuacanea iudicantes psallendi nobis metam, omnemque viuendi regulam præfixerunt. Hac sanè debere nos esse contentos, ne ab illa incautius declinantes per anfractus, & inuia ducamur erronei. Quid plura? Contra Reginam mundi præliari visus est; & confecit. Ad hoc nimirum fratres versuta machinatione pellexit, vt solitas B. Mariæ laudes vlterius non offerrent. Sed ò diuinum iudicium à nostræ prauitatis intuitu non dormitans! Mox enim aduersus præfatum monasterium tot aduersitatum grandines, tot vndique bellorum, atque conflictuum exortæ

Idem ann. 1056. num. 66.

Pet. Dam. ep. 130. quæ est 32. lib. 6.

ſunt tempeſtates, vt ipſis quotidie monachis minaces gladij necis exitum intentarent. Quia ergo matrem veræ pacis de ſuo monaſterio proiecerunt, dignum eſt, vt inquietis calamitatum, tribulationumque procellis atque turbinibus agitentur. Quæ fratres illi vera probantes tandem ad cor redeunt, pauimento ſe humiliter ſternunt, ac percepta pœnitentia nunquam ſe de cætero neglecturos ſolita Genitricis Dei præconia vnanimiter pollicentur. Mox itaque tanta ſerenitas redijt, vt ex tunc vſque hodie iucundæ pacis otio perfruantur. Qui ergo facilè ſeniorum ſuorum ſtatuta conuellũt, iſta conſiderent, & ne diuini furoris ſuper eos gladius veniat, non ſine cauſa formident.

2 Ex hoc exemplo, quod vir diſertiſſimus pluribus verbis exequitur, occaſionem ſumpſere nonnulli aſſerendi officium Deiparæ in venerabilis viri monaſterijs incœpiſſe. Sed ne illi hac in re primatum deferam, faciunt ſcriptores vitæ eius graues, & fide digniſſimi Ioannes Monachus eius diſcipulus, Ioãnes Antonius Flaminius Forocorneliensis, Auguſtinus Fortunius Camaldulenſis, & Hieronymus Rubeus: Hi enim vniformiter aſſerunt officium D. Virginis à B. Petro non inſtitutum, ſed reſtitutum, vt cuius deſuetudo paulatim irrepſerat, ipſo procurante ad priſtinam obſeruantiam reuocaretur. Et ne lectorem diutius protraham, in vtraque Eccleſia Græca, & Latina horas S. Mariæ inſtitutas inuenio trecentis, & amplius annis ante Damianum. Et è Græca quidem Epiſcopus Beluacenſis teſtem profert Ioannem Presbyterum Damaſcenum, de quo ſic ſcribit. Ioannes Damaſcenus in amore Dei, ac glorioſæ matris eius ſe exercens monachalem habitum aſſumpſit, virgoque permanens Reginæ Virginum horas quotidie ſtudioſiſſimè decantabat, factuſque Presbyter in eius honore miſſas deuotiſſimè, ac frequentiſſimè celebrabat. Porro viuebat Damaſcenus anno Domini 728. è Latio autem teſtem habeo Petrum diaconum Caſſinenſem. Hic in regulam ſancti Benedicti inſigne commentarium compoſuit, quod Romæ manuſcriptus aſſeruatur apud D. Conſtantinum Caietanum: In hoc igitur libro verba faciens Petrus de Abbatis Caſinenſis conſecratione ait. Eo die Abbas nihil aliud niſi panem, & aquam comedat, & canonica ſeptem horarum officia in commemoratione B. P. Benedicti nunquam dimittat, ſaluo ſcilicet eo, quod in honorem ſanctæ Dei Genitricis perſolui

Io Monach. c. 1c. Flamin. poſt med. Fortunat. hiſt. Camaldul. lib. 5.

Rubeus hiſt. Rauenat. lib. 5.

Vincen. in ſpec. hiſt. l. 17. c. 103.

Pet Diac in Reg. S. Benedict c. 64.

ſolui conſuetudo eſt, quod etiam generaliter ſub diſtricto præcepto Caſinenſi Congregationi Zacharias Papa obſeruare præcepit, conſtituens, vt totius anni tempore tam æſtatis, quam hiemis ante nocturnale, vel diurnale officium mox vt fratres in choro conuenerint, incipiant officium de S. Benedicto: & eo expleto inchoent officium, quod Regula præcipit, adiuncto etiam ſanctæ Dei Genitricis, & Virginis Mariæ officio. Hæc Petrus, qui & alibi eamdem inſtitutionem ad Gregorium Secundum refert. At verò Gregorius, teſte Baronio, Pontificatum iniit anno ſalutis 715. cui poſt Gregorium Tertium ſucceſſit Zacharias. Antiquior igitur, quam vulgus hominum putet, huius officij vſus, & ordinatio eſt.

METRVM XXVI.

Virgo parens, vtcunque polo me cernis ab alto,
Audi pulſantes ſidera celſa preces.
Quod mea cunque ſonat fidibus teſtudo canoris
Lenior è ſummis excipe, Diua, choris.
Tu ſine labe nitens precibus fera crimina mundi
Diluis, & certam pandis ad aſtra viam.
Te duce tuta ratis rapidis dat carbaſa ventis,
Iuſſa cadit nutu fracta procella tuo.
Te ſine nec flores horti, nec gramina valles
Nec fruges campi, grataque poma ferunt.
Te celebrant tardique ſenes, iuueneſque decori,
Et quibus inuicto robore membra vigent.
Te teneri cantant pueri, innuptæque puellæ,
Gratus perſpicua virginitate chorus.
Et tibi lacteoli, dulciſſima turba, puelli
Truncatis recinunt carmina blaſa ſonis.
Te cælum, te terra colit, te pontus adorat,
Omnia te mundi vota, preceſque petunt.
Me licet horrendæ circumſonet ira Maleæ,
Demerſumque minax obruat vnda caput.
Dum pelagi rabies ſæuit metuenda, per ipſas
Eripiet nantem me tua dextra neces.
Siue pharos, pontique iubar, nauiſque vocari
Ambiguis nautis ſeu cynoſura cupis.

Si me mortifero comburat Syrius æstu;
Afflet & ardenti dirus ab axe calor.
Tu mihi tegmen eris, seu celso in colle cupressus,
Seu cedrus dici, seu terebinthus amas.
Bellica si armato circumsistent agmina campo,
Si me mille enses, spicula mille petant.
Tu mihi, tu Virgo, diceris eburnea turris,
Quam nequit excussis rumpere flamma globis.
Si te sideribus noctu mea musa fugatis
Euocet, vt referas ore nitente diem,
Clarior aurora potis es tu sola tenebras
Discutere, & rosea fronte aperire diem.
O tandem titulo gaudes quocunque vocari,
Huc ades, huc felix ad tua sacra veni.
Mille tibi spirant teneri suspiria cordis,
Mille calent aræ pectora mille gemunt.
Quaque patet tellus liquido circumflua ponto;
Mille tibi laudes, carmina mille sonant.
Scilicet horribili scelerum sub nocte sepultis
Tu rutilam præfers per vada cæca facem.
Celsaque cælorum referas penetralia genti,
Quæ prope tartareis mersa peribat aquis.

Radulph. serm. in Annunc. a Richard. à Sãcto Laur. lib. 2. b Io Geom. hym. 3. c Richard lib. 4. d Emman. M. Iaxius lib. 2. Turcogræciæ. e Georg. Nicomed. orat. de oblat. Deip. f Amphiloch. or. in Deip. g Andr. Creten. orat. 1. de dormit. Deip. h Sergius Hieropol. orat. in Nat. Deip. i Chrysipp. orat. de Deip. k Appollinar. in fin. Tragœd. Christi patientis. l Theosterict. in canone conciliatorio. m Sophron. hom. de Assumpt. n Idiota par. 14 cap. 39. o Goffrid. Via doc. ser. 8. p Adam de San-

3 Si ergo fratres mei, inquit Radulphus Ardens, malignus spiritus nos infestat, si caro nos tentat, si mundus nos oppugnat, ad Mariam respiciamus, ad Mariam confugiamus, ad Mariam conclamemus. Ipsa est nostra singularis apud Deum aduocata, adiutrix Christi in humani generis redemptione, *a* apex gaudij nostri, *b* dulcedo credentium animarum, *c* spes, & anchora Christianorum. *d* Ipsa est arca sanctificationis, quæ manna cœleste portauit; *e* capacitas illum capiens, quem nulla res capit; *f* cœlum eius, qui fecit cœlum; *g* receptaculum Diuinitatis. *h* Ipsa est fons lucis omnem hominem illuminantis; ortus solis, qui nullum ferre potest occasum, puteus aquæ semper viuentis; *i* Bonum, & lætitia generis humani; *k* Fons incorruptionis, fons misericordiæ, ianua pœnitentiæ; *l* fons signatus sigillo totius Trinitatis, interemptrix vniuersæ hæreticæ prauitatis. *m* Ipsa est nauis institoris de longe portans panem suum; *n* mater clementiæ, & pietatis; *o* flos de spinis spina carens; *p* solatium

tium eorum, qui affliguntur, vltio eorum qui vexantur; amictus eorum qui sunt nudi, quæ semper suis vlnis fouet Christianos. *q* Ipsa est fidelium fax, nutrix omnia nutrientis, omnia continentis comprehensio; *r* Rubus ardens, qui non exuritur, reuocatio Adæ, Euæ redemptio; *s* castitatis speculum, sigillum virginitatis; *t* tabernaculum non manufactum, idest non huius creationis; *u* per quam omnia ad vnitatem, & perfectam charitatem sunt redacta. *x* Ipsa est clypeus pugnantium contra inuisibiles, & visibiles hostes; cuius ope Christianos Principes de barbaris nationibus sæpe triũphasse refert Spinellus diffusè *y* ex antiquis historicis Niceta, Cedreno, Procopio, Nicephoro Gregora, Ioanne Curopalata, Theophane, Zonara, Vincentio Beluacensi, & alijs recentioribus. Narrant, & alij *z* venerandam ipsius imaginem in clypeis olim pictam ad bellatorum præsidium: cuius item aspectu sanari morbos, fugari dæmones, omnem auferri tribulationem quotidiana constat experientia.

ro Vict. in prosa de Assumpt.
q Eutychian. de pœnit. Theophili.
r Method. or. in Hypap.
s Theophan hymno de Annunciat.
t Alanus in c. 1. Cant
u Dionys. Alex. epist cõtra P. Samosat.
x Epiphan. Cpol. ep. ad Hormidã.
y Spinell. in Appẽd. lib. de Deip. tract. 2.
z Vvill. Malesb. lib. 1. hist. Angl. & Iac. Philipp. Bergomas in suppl. Chron. lib. 9.

4 Esto igitur protectrix nostra, Beatissima Virgo, & audi preces seruorum tuorum ad te clamantium die, ac nocte. Deprecare vnicum filium tuum pro excessibus multorum filiorum, vt per te nos suscipiat, qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam nostræ corruptionis, & humilitas Deo grata nostræ veniam impetret vanitati. Copiosa charitas tua nostrorum cooperiat multitudinem peccatorum, & fœcunditas gloriosa fœcunditatem nobis conferat meritorum. Domina nostra, mediatrix nostra, aduocata nostra tuo Filio nos reconcilia, tuo Filio nos commenda, tuo Filio nos repræsenta. Ecce procido coram te, ò benedicta inuentrix gratiæ, mater salutis, procido, & humilior coram te, vt obtineas deleri facta peccati mei, vt iubeas mũdari me ab iniquitate operis mei, vt facias me diligere gloriam virtutis tuæ, vt reueles mihi multitudinem dulcedinis Filij tui, vt des mihi loqui & defendere fidei sinceritatem Filij tui: concedas etiam mihi adhærere Deo, & tibi; seruire Filio tuo, & tibi; famulari Domino, & tibi. Illi sicut factori meo, tibi sicut Genetrici factoris mei. Illi sicut Domino virtutum, tibi sicut ancillæ Domini omnium. Illi sicut Deo, tibi sicut Matri Dei. Attende, & fac per gratiam quam inuenisti, per prærogatiuam quam meruisti, & ne deseras sperantem in te. Ad te confugio singulare solatium cordis mei, vt te intercedente

Ambros. Ausbert. hom. de Purific.
Bernard. serm. 2. Aduent.
Hildefons. lib. de virginitate Mariæ cap. 12.

Iesus

Iesus Christus Redemptor meus participem me faciat gloriæ suæ, qui te mediante factus est particeps humanæ miseriæ, & infirmitatis.

§. III.

Ritus officij explicatur. Ordo Cisterciensis specialiter Deiparæ dicatus est. Exhortatio ad implorandum in omnibus Mariæ nomen, & auxilium.

1 IN officij parui B. Virginis recitatione idem ferè ritus obseruatur, quo solet maius officium recitari. Nam & septem canonicis horis constat, & eodem psalmorum, antiphonarum, ac orationum numero expletur. Sola differt nocturna synaxis, quæ tres dumtaxat psalmos habet, totidemq; lectiones. Psalmi nocturni ritu Romano nouem sunt, qui ter in hebdomada mutantur, vt notum est. Aliæ quædam Ecclesiæ eosdem semper recitant, quos Romani die Dominico psallunt. Per horas diei Psalmi Graduales distribuuntur. Monachi verò quibus diebus psalmos graduales iuxta regulã S. Benedicti ad horas officij maioris dicunt, in officio paruo ea capitula psalmi 118. illis substituunt, quæ à Romanis ad tertiam, sextam, & nonam semper cantantur. Huius ritus meminit Radulphus Tungrensis libro de canonum obseruantia. Nescio qua ratione hanc psalmorum distributionem mutarint, qui Breuiarium Monasticum compilarunt, in vtroque officio eosdem psalmos graduales repetentes. An quia breuiores sunt? Ipsi viderint. Sanè Cistercienses, & Cartusiani antiquum morem retinuerunt. In his ordinibus laus virginalis officio maiori semper præponitur, excepto completorio, quod postponi solet. Id verò Cartusiensibus diuinitus reuelatum fuisse narrat in Chronico vir probatæ fidei Petrus Dorlandus: A Romanis autem semper officio maiori postponitur, excepto Matutino. Hoc officium, inquit Radulphus, intermittitur aliquando propter temporis incongruentiam, vt in hebdomada paschali, & triduo præcedenti: aliquando ne bis dici videatur, vt quando seruitium principale fit de Virgine gloriosa: itemq; in quibusdam maioribus solemnitatibus.

Radul. prop. 10.

Dorland. lib. 4. cap. 1.

Sed

Sed Cistercienses nunquam illud omittunt, nullaque dies est quantumuis solemnis, qua se eximant à laudibus B. Virginis tum publicè, tum priuatim persoluendis: quæ consuetudo longissimi temporis præscriptione firmata ad hoc pēsum quotidianum sub grauiori culpa nostros obligare certissimum est, quicquid aliquis maioris ingenij, quam pietatis auctor in contrarium scribere ausus sit.

2 Infinita sunt Ordini Cisterciensi à clementissima Regina collata beneficia, quæ nunquam poterunt eius alumni digna prosequi gratiarum actione, quantumuis studeant multiplicatis obsequijs congruum illi exhibere famulatum. Ipsa Robertum sanctissimum Abbatem Ordinis institutorē aureo sibi annulo desponsauit, hac amoris exhibitione declarans se matrem futuram Monachorum. Ipsa Beatis viris Alberico, & Stephano Roberti successoribus albi coloris cucullam tradidit, habitusque formam præscripsit, vt docet in Annalibus Cisterciensibus Angelus Manriquez. Ipsa mellifluum Bernardum Ordinis propagatorem virgineis lactauit vberibus. Ipsa Monachorum detractores graui censura compescuit, loca Ordinis molestantes acerbissimè castigauit, se Ordinis aduocatam professa est, vocauitque Monachos optimos amicos suos; illis psallentibus, laborantibus, iter agentibus, ægrotantibus, periclitantibus, morientibus astitit, apparuit, ministrauit. Magni voluminis opus foret singula recensere, quæ in Annalibus fusius descripta reperiuntur. Vbi sunt igitur, si qui tamen sunt, filij Belial nescientes quæ sunt spiritus Dei, qui dicunt, Regina cœli non regnabit super nos? qui videlicet malo spiritu inflati nullo nos præcepto adstringi asserunt ad Virgineas laudes quotidie recitandas. Date viros, vt auditis tot Deiparæ erga nos beneficijs ad meliorem frugem conuertantur. Ordo noster, vt Gregorius X. Romanus Pontifex ait in quodam Priuilegio, Inter cæteras religiones singularitate deuotionis gloriosæ Virgini ex primaria institutione adscriptus fuit. Omnes Ecclesiæ nostræ in honorem eiusdem Virginis consecratæ sunt, idque ab initio statutum fuisse tum ex Cæsario, tum ex antiquis diffinitionibus constat. In quibus Ecclesijs, ne ipsi Virgini debitus cultus deesset, Patres nostri doctrina, & sanctitate conspicui decreuerunt præter quotidianum officium, de quo sermo est, in singulis etiam horis maioris officij B Mariæ commemorationem fieri; singulis-

Otho Moʼismen. in vita Roberti.

An.1103 c.1.& 2

Cæsar. lib.7. c.6. 7.42.

Priuileg 43.

Cæsar.l.1.cap.1.

que diebus sacrum in eius honorem à sacerdote ad id specialiter deputato celebrari. Non est autem omittendum hoc loco quod narrat Cæsarius in fine libri septimi dialogorum. Monachus quidam Ordinis nostri Dominam nostram plurimũ diligens, ante paucos annos mente excedens ad contemplationem gloriæ cœlestis deductus est; vbi cum diuersos Ecclesiæ triumphãtis Ordines videret, de suo Ordine solicitus, cum staret & circumspiceret, nec aliquam de illo personam in illa gloria reperiret, ad beatam Dei genitricem cum gemitu respiciens ait: Quid est, sanctissima Domina, quod de ordine Cisterciensi neminem hic video? Quare famuli tui, tibi tam deuotè seruientes, à consortio tantæ beatitudinis excluduntur? Videns eum turbatum Regina cœli respondit: Ita mihi dilecti, ac familiares sunt hi, qui de ordine Cisterciensi sunt, vt eos etiam sub vlnis meis foueam. Aperiensque pallium suum, quo amicta videbatur, quod miræ erat latitudinis, innumerabilem multitudinem Monachorum, conuersorum, & sanctimonialium illi ostendit: qui nimis exultans & gratias referens ad corpus redijt, & quid viderit, quidue audierit Abbati suo narrauit. Hæc Cæsarius. Scio quidem haud dissimilia de alijs quibusdam religiosis ordinibus narrari; sed vt integrum cuique maneat suum decus, ordo certè Cisterciensis de singulari Dominæ nostræ protectione potest non insipienter gloriari.

3 Diutius morarer in hoc argumento, si possem cũ Damasceno Augustissimæ Virgini, eiusq; dignitati nouos hymnos promittere: aut saltem auderem cum Ephræm orare, & dicere, Dignare me laudare te virgo sacrata; sed videns paupertatem meam, & memor imbecillitatis meæ, eius præconia quibus impar omnino sum tacitus præteribo, non audens præ confusione, & cõscientia sordium mearum os aperire. Nomen autem eius sanctum & venerabile cum tremore inuocabo, vt propitia mihi sit mater misericordiæ, & reficiat languentem animam meam. Audito hoc nomine ad spem peccator erigitur, reficitur mens iusti; ridet terra, gaudet cœlũ, lætantur Angeli, Dęmones contremiscunt. Sunt qui quotidie hoc nomen venerentur recitatis quinque psalmis quorum literæ initiales Mariæ nomen efficiunt, præmissa singulis Angelica salutatione. Psalmi sunt isti; *Magnificat, Ad Dominum cum tribularer, Retribue seruo tuo, In conuertendo, Ad te leuaui*

uaui oculos meos. Insigne de hac re miraculum ex Beluacensi, & Cantipratano refert Spinellus in fine capitis quarti. Optimè Franco Abbas. Post singulare nomen Iesu Christi, quod est super omne nomen, nullum aliud nominatur, vnde tantũ gratiæ, tantum spei, tantum suauitatis, tantum consolationis piæ mentes concipiant. Quotiescunque enim dulcissimũ nomen illud MARIA amatores illius audiunt, toties ex pio auditu, & suauitate auditi nominis nescio quid inenarrabilis iucunditatis intus trahũnt. Nomen namque Mariæ mirum quid suaue, ac diuinum in se continet, vt cum sonuerit amicis cordibus amicæ suauitatis odorem spiret. Et mirum illud est de nomine Mariæ, & valde mirum, vt millies auditũ semper audiatur quasi nouum. Concludo hac dulcissima Parænesi deuotissimi Patris Bernardi. Totis medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam. Ad Patrem verebaris accedere, solo auditu territus ad folia fugiebas. Iesum dedit tibi mediatorem. Sed forsitan & in ipso maiestatem vereare diuinam, quod licet factus sit homo, mansit tamen Deus. Aduocatum habere vis & ad ipsum? Ad Mariam recurre. Exaudiet vtique matrẽ filius, & exaudiet filium Pater. Hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hęc tota ratio spei meæ. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil austerũ in ea, nihil terribile, tota suauis est, plena pietatis, & gratię, plena mansuetudinis, & misericordię. Ideoque modicum istud, quod offerre desideras, gratissimis illis, & omni acceptione dignissimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam. In periculis, in angustijs, in rebus dubijs Mariam cogita, Mariam inuoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde: & vt impetres eius orationis suffragium, non deseras conuersationis exemplum. Ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitãs non erras. Ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris. Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est, qui te inuocatam in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse. Nos quidem seruuli tui cęteris in virtutibus congaudemus tibi, sed in hac potius nobis ipsis. Laudamus virginitatem, humilitatem miramur, sed misericordia miseris sapit dulcius, misericordiã amplectimur cha-

Franco in fine tom.6. de gratia Dei.

Bernard. serm. in Natiuit. B. Mariæ. serm super signũ magnum, serm. 2. sup. Missus est. & serm. 4. de Assumpt.

rius, recordamur sępius, crebrius inuocamus. Hęc est enim, quæ totius mundi reparationem obtinuit, salutem omnium impetrauit. Ad hunc fontem sitibunda properat anima nostra. Ad hunc misericordię cumulum tota solicitudine miseria nostra recurrit. Sit pietatis tuæ ipsam, quam apud Deum gratiam inuenisti, notam facere mundo, reis veniam, periclitantibus adiutorium, & liberationem tuis sanctis precibus obtinendo. Plena es gratiarum, plena rore cœlesti. Ciba hodie pauperes tuos, Domina, ipsi quoq; catelli de micis edant, sed & camelis potum tribue de superefluenti hydria tua, vt omnibus, qui dulcissimum nomen tuum cum laude inuocant, per te, Regina clementię, gratię suæ munera Iesus Christus Filius tuus Dominus noster misericorditer largiatur.

CAP: XIII.

De Officio Defunctorum.

§. I:

Cur oremus pro defunctis. Quædam de Purgatorio. Quæ peccata in eo puniantur. Voces purgantium animarum.

1 NOn sine causa mater Ecclesia spiritum habens sponsi, & Dei sui post solemnem officij diuini recitationem specialem pro defunctis cursum instituit. Omnes enim filios pari complectens amore postquam Dei Optimi Maximi erga viuentes beneficia debitis gratiarum actionibus diu, noctuque celebrauit, misericordes oculos ad eos conuertens, qui nos pręcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, eorum etiam spiritus æterno Regi, cui omnia viuunt, deuota precum solemnitate commendat. Non omnes Ecclesiæ filij, quibus data potestas est hæredes fieri vitæ æternę, post vltimam vitę huius clausulam

transire

transire statim merentur ad patriam. Pauci omnino, quos Deus insigniter prędestinauit, in suauissimo ipsiusmet Dei osculo moriuntur, qui baptismalis innocentiæ candorem vsque ad finem vitæ illibatum conseruarunt. Cęteri salui quidem erunt, sic tamen quasi per ignem. Hanc catholicam veritatem aptissimo ædificij paradigmate illustrat Apostolus. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, prater id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusq; opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimētum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Hanc metaphoram communi calculo approbatam de anima fideli, deque igne purgatorio explicant sancti Patres. Fundamentum Ecclesiæ, & cuiusque Ecclesię filij Christus est, fidesque viua per charitatem, super quam alij aurum, argentum, & lapides pretiosos, alij verò lignum, fœnum, & stipulam superædificant. Aurum, ait D. Thomas, charitas est, argentum sapientia, & contemplatio, lapides pretiosi sunt aliæ virtutes: è contrario lignum, & fœnum, & stipula peccata leuia, & venialia sunt, quibus per vanitatis studium inficitur mens. Nec enim de mortalibus hic sermo est, quę ipsum destruunt viuę fidei fundamentum. Coaceruant in anima sua res cremabiles, inquit EcKbertus Schonaugiæ monachus, qui se nō custodiunt à leuioribusculpis, velut est otiosus sermo, risus, & ioci, ira, vana lætitia, excessus in cibo, & potu, & huiusmodi quotidiana peccata, quę capitalia non dicuntur. Hi ligna, fœnum, stipulam aggregant super fundamētum suum, & hæc excoquenda sunt per ignem. Clarius Augustinus, ligna, fœnum, & stipula non absurdè accipi possunt rerum secularium, quamuis licitè concessarum tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor vrit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, vt ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore vritur, rebus quas ita diligit magis carere quam Christo; per ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi temporales, ac seculares tempore tentationis maluerit tenere quam Christum, eum in fundamento non habuit, quia hęc priori loco habuit, cum

1. Cor. 3. 11.

D. Thomas ibid.

Eckbert serm. 9. adu. Cathaos.

August. Ench. ad Laurent. cap. 68.

in

In ædificio prius non sit aliquid fundamento. Purgatorium igitur ex doctrina Ecclesiæ locus est, in quo animę temporaria pœna plectuntur, quæ in obitu, nec ob mortalem culpā à Dei gratia, & amore sunt exclusę, nec adeò defæcatę, vt cōfestim ad conspectum Domini possint admitti; *nihil enim coinquinatum intrabit in regnum cœlorum*. Eleganter Origenes: Non omnes purgantur eo igne, qui de altari assumitur. Aaron purgatur illo igne, & Isaias, & qui sunt similes illis. Alij verò, qui non sunt tales, alio igne purgabuntur. Timeo ne illo, de quo scriptum est: *Fluuius ignis currebat ante ipsum*. Iste ignis non est de altari. Qui de altari est ignis, ignis est Domini, qui autem extra altare est, non est Domini, sed proprius est vniuscuiusque peccantium: de quo scriptum est, *Ambulate in igne vestro, & in flamma, quam accendistis vobis.* Ideò illum ignem sapientem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quia id tantum comburet in nobis, quod combustione dignum reperiet.

Apoc. 21. 27.
Origen. hom 9. in Leuitic.
Isai. 50. 11.
Paulin ep. 9 ad Seuerum Sulpitium.

2 Vacantis operæ fuerit plures congerere rationes, proferre testes, coaceruare scripturas ad hanc veritatem astruendam. Ne tamen hac etiam in parte eruditi lectoris curiositati deesse videar, sanctos Patres, & Doctores orthodoxos rem istam pertractantes in fine capitis indicabo. Sunt autem duo, quę suppono, & Purgatorium esse, & viuorum suffragia defunctis ad expianda peccata in eo detentis prodesse. Quæ duo fidei documenta cum certissima sint, transeundum nobis est per affectum miserationis ad eos, quibus iuncti fuimus per humanitatem. Vadam, ait Bernardus, in regionem istam, & videbo visionem hanc grandem, quomodo pius pater glorificandos filios in manu tentatoris relinquat; nō ad occisionem, sed ad purgationem; non ad iram, sed ad misericordiam; non ad destructionem, sed ad instructionem; vt iam non sint vasa iræ apta in interitum, sed vasa misericordiæ præparata ad regnum. Surgam ergò in adiutorium illis, interpellabo gemitibus, implorabo suspirijs, orationibus intercedam, satisfaciā sacrificio singulari, si fortè videat Dominus, & iudicet, vt laborem conuertat in requiem, miseriam in gloriam, verbera in coronam. His enim, & huiusmodi officijs potest eorum pœnitentia resecari, finiri labor, destrui pœna. Hac tanti viri exhortatione animati percurramus & nos regionem istam, videamus quid fiat in ea: qualiter benignus pater filios examinat,

Bernard. serm. de quinque negotiationibus.

minat, sicut examinatur argentum: ducit per ignem, & aquã, vt educat in refrigerium.

METRVM XXVII.

Vos auernales lacus, Stygisque squallantes specus
Tænari tristes hiatus, ac inamœnum chaos,
Vos gementum dira regna, Ditis obscura domus,
Semper orbus orbis, infames paludes tartari,
Igneis quæ fluctibus manes rotatis noxios:
Vos sorores dissolutis concitæ serpentibus,
Quæ cruentis fœda pœnis vindicatis crimina:
Vos furoris administri, queis seuera Numinis
Conterit reos manus, sæuisque castigat modis:
Si quid in surdo igne voces praualent viuentium,
Huc adeste, & immitis pandite citò portas Stygis.
Pandite horrendos sinus, liceatque mæstifica obsitum
Nocte ditem cernere: liceat lacunas sulphure,
Fœtidaque pice plenas intueri, vbi vindex
Pœna iustè noxiorum sæuit in præcordijs.

3 Cruciantur nimirum animæ Deo dilectæ, ita exigente iustitia, immanissimis tormentorum generibus, donec culpas eluant, quæ tametsi veniales, culpæ tamen sunt. Noctem illarum tenebrosus turbo possidet, non computatur in diebus anni, nec numeratur in mensibus: obscurant eam tenebræ, & vmbra mortis, occupat eam caligo, & inuoluitur amaritudine. Et quod omnium malorum supremum est, proiectæ sunt interim à facie Dei, ab eius felicissima visione ad tempus exclusæ. *In momento indignationis*, dicit Dominus per Isaiam, *abscondi faciem meam parumper à te, paupercula, tempestate conuulsa, absque vlla consolatione.* Quale enim gaudium illis erit, qui lumen cœli non vident, qui dulcissima increatę lucis claritate non fruuntur? *obsecro vt videam faciem Regis,* dicebat ille sanctissimi patris degener filius. Ideò tot pœnis cruciatæ clamant ab imis tormentorum sedibus, si fortè sit aliquis cuius viscera acerbissimis fratrum querelis moueantur, qui considerans contritionem filiæ populi sui audiat ploratum, & vlulatum multum, atque infixis in limo profundi manum porrigat adiutricem. Penetrabo igitur omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo

Iob 3. 5.6.
Isai.54.8.11.
2.Reg.14.32.
Eccli.24.45.

minabo omnes ſperantes in Domino. Deſcendam viuens in infernum, & videbo vtrum clamor, qui venit ad me, verus ſit, an non eſt ita, vt ſciam. Videbo inquam, vtrum cunctà proſpera ſint erga fratres meos, vt poſſim renunciare quid agatur. Benè eſt. Iam veni, & vidi. Mirum quantum exclament afflictę animę omnium pœnarum generibus laceratæ. Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Grauauit me iniquitas mea, & ab anguſtia mea auolare non poſſum. Sagittæ Domini intra me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpiritum meum. In me tranſierunt irę eius, & terrores eius conturbauerunt me. Omnes fluctus ſuos induxit ſuper me, afflicta ſum, & humiliata nimis, quoniam comprehenderunt me mala, quorum non eſt numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Dęmones me calumniantur, & frendent aduerſum me: nunc improperant ſcelera, ad quæ falſis adulationibus pertraxerunt. Omnes amici mei dereliquerunt me, & non eſt auxilium mihi in me, nam & neceſſarij quoque mei receſſerunt à me. Verumtamen non contradico ſermonibus ſancti, ſed hęc mihi conſolatio, vt affligens me dolore non parcat: nec enim inde exibo, donec ſoluam vniuerſum debitum vſque ad nouiſſimum quadrantem. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec iudicet cauſam meam, & faciat iudicium meum, educet me in lucem, videbo iuſtitiam eius. Sed vos qui viuitis, qui ſuperſtites eſtis, adiuuate infirmitatem noſtram, onera noſtra portate; non enim opus eſt ſanis medico, ſed malè habentibus. Non exurimur in ea flamma, in qua diues cruciatur: ignis noſter refrigerium admittit, & aquis veſtris extingui poteſt. Sic animę in Purgatorio conſtitutę, & ſuam deplorant miſeriam, & noſtram implorant miſericordiam, quatenus ſuffragijs noſtris adiutę ad patriam ſupernę beatitudinis quantocius introducantur.

§. II.

§. II.

Quot, & quibus operibus animabus defunctorum suffragari possimus. Officij pro defunctis quam antiqua sit institutio. Cur certi quidam dies sacris pro mortuis offerendis tribuantur.

1 SVnt autem quatuor bonorum genera, quibus potest viuentium charitas animabus in purgatorio detentis suffragari. Nimirum eleemosynę, ieiunia, & alia quęlibet opera pœnalia, orationes, & sacrosanctum Missæ sacrificium. De primis scriptum est, *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue*. De secundis refert Beda testimonium Angeli asserentis ieiunia multos iuuare, vt ante diem iudicij è probatorio igne eruantur. De tertijs dicit Scriptura; *Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur*. De quarto tandem, quod præcipuũ est, Ieremias sermone mystico testatur dicens, *Matribus suis dixerunt, vbi est triticum, & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum*. Nec enim cibarium panem, aut vinum Massicum, vel Falernum eos desiderasse putandum est, qui corrupto sensu, omnisque saporis discretione extincta conclamati iacebant in compitis sine vlla spe temporalis remedij. Alius panis, aliud vinum hic intelligitur. *Ecce dies veniunt*, dicit Dominus per Amos, *& mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ*. Sed famem panis viui, qui de cœlo descendit, sitim vini refrigerantis, quod fiat in viuentibus fons saliens in vitã æternam. *Quid enim est bonum eius, & quid pulchrum eius*, ait Zacharias, *nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines*? Hic est panis, qui descendens in castra Madian percussit tabernacula, atque subuertit. Hoc est vinum, quod gratis offertur sitientibus, *Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum*. An quispiam audire cupit paruulũ aliquem morientem, & dicentem, *Vbi est triticum, et vinum?* En virum illustrissimum, paruulum in oculis suis, magnum in oculis Domini Petrum Damiani Cardinalem, qui à Desiderio

Tob.4. 18.
Beda lib. 5. hist. cap.13.
2.Machab.12.46.
Thren.2. 12.
Amos 8. 11.
Zach.9.17.
Iudic.7.13.
Isai.55. 1.
Petr. Damian.l.2. epist.14.

Abbate Montis Casini alimenta post mortem his verbis exquirit. Quia infelix ego dum viuo præ desidiæ torpore non semino, post obitum meum, si superuixeris, de manibus tuis alimoniam spero, quatenus oblationis tuæ sacramentum animæ meæ vertatur in epulum, & orationis tuæ sacrificium mihi vitale sit alimentum. Et quid mirum si sacræ oblationis hostia refectio creditur esse defunctis, cum in alimenta vertatur aliquando etiam viuentibus in periculis constitutis? Hæc sanctus Pater, qui quod posterius dixit exemplo comprobat cuiusdam fossoris saxorum, qui per annum ruderibus obrutus in angustis visceribus excauati montis viuus permansit, quod eius vxor quotidie fecerat hostiæ salutaris sacramentum pro anima illius, quem mortuum putabat, offerri. Is reuera nescit lassari, ait Chrysostomus, mori non potest, cui panis, cui vita Deus est.

Chrys. serm. 166. In 40. ieiunio.

2 Cum igitur viuentium precibus, & suffragijs fidelium defunctorum animę à pœnis eruantur, alma mater Ecclesia primo quidem salubri consilio decreuit, vt in tremendis diuini libaminis oblationibus eorum semper memoria à Sacerdotibus recolatur, quod olim fieri solebat recitatis ex sacris Diptycis mortuorum nominibus, vt ex sacris canonibus constat, pręsertim ex epistola Ioannis Constantinopolitani ad Hormisdam Papam, & ex epistola eiusdem Hormisdę, Sunt autem Diptychę duplices tabulę, quę à Dionysio Areopagita ἱερὰ πτυχαὶ vocantur, quarum vna parte defunctorum, altera viuorum nomina inscribebantur. Deinde speciale officium pro defunctis instituit post reliquas canonicas horas recitandum. Quamuis autem officij huius, vt nunc est, institutio ignoretur, constat tamen consuetudinem orandi pro mortuis ab ipsis Apostolis emanasse, vt infra demonstrabo. Scio quidē Gulielmum Durandum officij, de quo loquimur, ordinationem referre ad Origenem, cuius rei testes allegant nonnulli Sanctos Isidorum, & Augustinum: scio etiam Arnoldum Vvion eiusdem auctorem facere Amalarium; sed quod mala fide testes proferant antiquiores, haud digni plenaria fide credendi sunt. Eadem ex causa opinio exploditur Isidori de Isolanis, qui ad Ambrosium, & Iacobi de Valentia, qui ad Augustinum originem referunt huius officij. In hoc verò conueniunt omnes antiquissimum illud esse, & à primis Ecclesię Patribus institutum. Primas dumtaxat vesperas habet, tres noctur-

Hormisd. ep. 24.

Dionys. c. 3. Eccl. hier.

nocturnos, & laudes. Nocturnos quædam Ecclesię certis diebus tres simul recitant, vocantque Agendam pro mortuis. Ab alijs alternatim, & seorsim dicuntur. Horis minoribus, & secundis vesperis caret, tum quia humanæ vitæ occupationes tot precibus vacare Ecclesiasticos non sinunt: tum quia par erat ab alijs officijs solemnioribus hoc discrimine has precationes discerni: tum denique quia sanctorum memoria cum Deo regnantium, & purgantium electorum commemoratio non pari psalmorum numero recolenda videbatur.

3 Solemus autem mortuorum memorias generaliter celebrare die post obitum tertia, septima, trigesima, & anniuersaria: quæ institutio antiquissima est, vt ex Augustino, & alijs Patribus liquet. Ad has dies nonam, & quadragesimam adiũxit Simeon Metaphrastes in vita S. Theodosij Cœnobiarchę, quas etiam commendant Eustrathius Presbyter tractatu de animis vita functorum apud Photium; & Ambrosius in concione de obitu Theodosij. Sed frequentius habita ratio septimi, trigesimi, & anniuersarij. Mysticas harum dierum rationes explicant eleganter Amalarius, & Alcuinus. Nam die tertia solemnior fieri solet defunctorum recordatio, vt pius Dominus quicquid peccarunt cogitatione, verbo, & opere erga Deum, proximum, & seipsos misericorditer indulgendo sanctę Trinitatis similitudinem in eis restaurare dignetur. Sicut autem Christus tertia die resurgens ex mortuis vitam nostram in melius reparauit: ita nos tertia die pro spiritibus mortuorum sacrificia offerentes spem futurę resurrectionis, & secuturam beatę perennitatis gloriam profitemur. Septimo quoque die, quo numero vniuersitas designatur, vniuersa eorum peccata deflemus. *Luctus mortui septem dies*, ait Scriptura. Sic filij Iacob optimi patris celebrantes exequias impleuerunt septem dies. An quia septima dies Sabbatum est, Dominum Sabbati precamur, vt requiem æternam eis donet, & amodò iam dicat spiritus, vt requiescant à laboribus suis? An verò quia anima tribus potentijs, corpus quatuor elementis constat, idcircò septenarium numerum obseruamus, vt anima corpori reconcilietur, & maculę ex carnis contagione contractæ deleantur? Ad celebrandam verò trigesimam diem veteris testamenti suffulti sumus exemplo. Scriptum est enim quod omnis multitudo filiorũ Israel videns occubuisse Aaron fleuit super eum triginta diebus. Itemque cum mortuus esset

Photius Cod. 171.

Amalar. l. 3. c. 44. & li. 4. c. 42. Alcuin. in fine libri de diu. offic.

Eccli. 22. 13. Gen. 50. 10.

Num. 20. 30. Deuter. 34. 8.

Moyses, fleuerunt eū triginta diebus in campeſtribus Moab. Ternarius per denarium ductus tricenarium facit, per quod fides Trinitatis cum obſeruatione prçceptorū decalogi ſignificatur. Ideò trigeſima dies in obſeruatione eſt, vt animæ quieſcentium delictorum obtineant remiſſionem, quç tranſgrediendo decem mandata contra Patrem ex fragilitate, cōtra Filium ex ignorantia, contra Spiritum ſanctum ex malitia commiſerunt. Denique anniuerſariam diem repetimus, ne forté criminibus nondum expiatis adhuc luſtralibus flammis crucientur, noſtriſque ſuffragijs indigeant, quæ quidem melius eſt, vt illis ſuperſint, quam vt per obliuionem, vel incuriam deſint. Porrò annua ſacra pro defunctis etiam ab Ethnicis fieri conſueuerunt, vt Plato, & Thucydides teſtantur.

Plato 4. de legib. Thucid. lib. 3.

§. III.

Quo ritu officium defunctorum celebretur. Dicta quædam de mortis recordatione. Qui mores Ethnicorum erga defunctos, deque varijs ſepeliendi modis. Qui mortui plangendi. Purgatorij acerbitas, & ad illud declinandum adhortatio.

1 INcipit officium iſtud abſolutè ſine ſolemni diuini adiutorij inuocatione, ſine ſanctiſſimç Trinitatis glorificatione, ſine benedictionibus, alijſque ritibus lætitiam indicantibus, quia, vt notat Amalarius, ad imitationem agitur officiorum, quç aguntur in morte Domini. Accedit quod in lege veteri prçceptum erat, ne in ſacrificio pro peccatis oleum lætitiç, & thus ſuauitatis admiſcerentur; ideò etiam in his precum oblationibus pro peccatis mortuorum ſuauia lætitiç cantica reticemus, ne fiat quod ſcriptum eſt, ***Muſica in luctu importuna narratio***. A primis Veſperis inchoatur, quç quinque pſalmorum modulatione complentur, vt Dominus noſter Ieſus Chriſtus efficaciſſimo quinque vulnerum lauacro quicquid illi peccarunt per quinque corporis ſenſus abſtergat. Sequitur canticum B. Virginis, vt omnia eorum inquinamenta ipſa Deipara interçedente deleantur. Pſalmum tandem 145. in fine recitamus, in quo exitum ſpiritus, & extincti corporis

Amal. lib. 3. c. 44.

Eccli. 22. 6.

poris reuersionem in terram suam commemoramus. Nocturnę preces tribus psalmis, totidemque lectionibus, & responsorijs constant, vt percepta venia peccatorum cordis, oris, & operis Angelorum consortio, quorum triplex est hierarchia, & ter triplex chorus aggregari mereatur. In laudibus quinque psalmos eodem quo in vesperis mysterio decantamus. Tum per canticum Zacharię gratias agimus Domino, quia per viscera misericordię suę visitauit sedentes in tenebris, & vmbra mortis, & fecit redemptionem plebi suę. Clauduntur laudes Psalmo 129. qui est vnus Gradualium, quem in persona cupientium ad Deum ascendere modulamur, vt de profundis, extremisque malis liberati refrigerij sedem obtineant, quietis beatitudinem, luminis claritatem.

2 Generaliter verò cum pro defunctis oramus, finis nostri recordamur. Mortui sunt illi, moriemur & nos: illi heri, nos hodie. Sed pręstat de hac re virum doctissimum Hugonē Eterianum audire. Inspice, ait, sepulchra mortuorum, & videre non renuas triste, & nequaquam delectabile spectaculū. Vide puluerem dissolutionis, & nostri faltus calamitatem sustine. Replere odore nimio, intolerabili fœtore. Patere fortiter euaporantem de putredine halitum, & tabem expirantem. Suffer vermium aceruos aspicere. Intuere diligentius, si libet; discerne, si tibi posse suppetit. Apta rursum os ossi, & si vis singulas eorum, quæ cernis soluta, partes partibus compone. Cōsidera si vales, cuius hæc, cujus illa sit: quis iste, quis sit ille: vtrum senex, an adolescens; felix, an pressus infortunijs vixerit; longæuus, an citò vita functus; gloriosus, an ignobilis. Hæc expende, circumspice, quanto mœrore, quantaque maceraberis tristitia? Quò inquies figura horū, & decor abijt? Quam ingratus est iste aspectus! Quam displicens, quam sordidus, & quam tristifer! Heu hanc sortem! Carnes solutæ sūt, viscera dirupta, partes disgregatæ, plasmationis, & fabricæ decor exterminatus. Ad horum certè similitudinem quisque nostrum in loculis deponetur, computrescet, deinde eadem vermium ingluuie consumptus dissoluetur. Intelligis ô homo quid dicatur? Circumspice sepulchra, & vide ossa humanę cōpaginis, reuersusque ad te collacryma, ingemisce, suspira de profundo, animaduerte humanam calamitatem, qualem finē sortita sit animaduertito. Hæc, & alia lectu dignissima Hugo. Ioannes autem Chrysostomus ad huius quoque, & æternæ mortis

Hugo Eter. lib. de Anim. ar. regressu cap. 19.

Chry. ad Theod. L. [illegible]

mortis contemplationem Theodorũ lapsum hortatur his verbis. Perge quæso ad sepulchrum, contemplare puluerẽ, cineres, vermes, loci deformitatem, & amarè suspira. Atq; vtinã ad puluerẽ tantum huiusmodi damnũ pertingeret. Verum interim à sepulchro, & his vermibus deduc oculos mẽtis ad vermẽ illum immortalem, ad ignem illum inextinguibilem, ad fremitum dentium, & extremam afflictionem. Hæc est nimirum mors secunda, quam timere debemus, mors animæ, mors æterna: mors enim corporis transitus est ad vitam, & vt rectè philosophatur Marcus Antoninus Imperator, si quis eam per se intueatur, cogitationeque omnia ab ea separet, quæ ei inesse videntur, is iam nihil aliud existimabit esse mortem, quam opus naturæ. At verò puer est, qui naturæ aliquod opus formidat. Mortem itaque quotidie considerare, & contemplari, non autem timere debemus, vt ab eius meditatione vitam sapienter instituere discamus. Sententia est enim sapientissimi inter philosophos veram, solidamque philosophiam in mortis contemplatione sitam esse.

M. Antonin. lib. 2. de seipso.

METRVM XXVIII.

NIl me amplius cultos legere libros iuuat,
Et noctu ad tremulas euigilare faces.
Quicquid lycæum, porticus quicquid sonat
Despicio, & quicquid Castalis vnda rigat.
Iam nolo putri squallidas chartas situ
Excutere, & vigili voluere scripta manu.
Docere paruus plura me potest cinis,
Dum pede nobilium contero membra ducum.
Cessate mœstis questubus funus sequi,
Si patris, aut nati stamina Parca secet.
Sincera amarum comprimat luctum fides,
Discite, quid mutis vocibus vrna sonet.
Quod cernitis cadauer in me conditum
Nunc mage Riphæo diriguisse gelu.
Non semper esca vermibus fœdis erit,
Nec rigidus semper cõteget ossa lapis.
Sed surget arcta vincla dissoluens necis,
Cum dabit extremum buccina in orbe sonum.
Non ergò mors est horrida, vt vulgus putat,
Nec miserum vt viuas est periisse semel.

Quid

Quid larua inanis incutit viris metum?
Mors nihil horrificum, quod timeatur, habet.
Hæc post tumentis naufragum murmur maris
Nauibus optata dat statione frui.
Hæc post laborem præmium iustis refert,
Matris & in gremio corpora fessa locat.
Hæc vita mors est, sic graues tradunt sophi,
Mors est in mundo viuere, vita mori.

3 Solemne fuit apud omnes nationes pietate vti erga defunctos. Quia verò & ipsis Ethnicis id vnum erat iustitiæ genus, factum est vt parentalia, sacrificia, & funerandi celebritas iusta dicerentur. Curatio autem funeris, inquit Augustinus, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis viuorum solatia sunt, quam subsidia mortuorum. Nec ideò tamen contemnenda, & abjicienda sunt corpora defunctorum, maximeque iustorum, ac fidelium, quibus tanquam organis, & vasis ad omnia bona opera sanctus vsus est Spiritus. Vnde & antiquorum iustorum funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura prouisa: ipsique cum viuerent de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus filijs mandauerunt. Quare, vt scribit Iulianus in Prognostico, quicquid impenditur humano corpori non est præsidium salutis, sed humanitatis officium secundum affectum, quo nemo vnquam carnem suam odio habuit. Valeat Stoicorum rigida nimis, & inhumana secta, quibus nihil interest humine an sublimè putrescant. Neminem de supremo officio rogo, ait Seneca, nulli reliquias meas commendo: ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Nimis barbaræ fuerunt gentes, quæ sepelire cadauera non probarunt. Huiusmodi fuere Persæ, quorum pessimus fuit mos feris dilaniandos proijcere mortuos, si vera tradunt Agathias, & Theophylactus Simocatta. Legimus etiam Parthorum sepulturam aut auium, aut canum laniatus olim fuisse. Apud quosdam immanes populos narrat Solinus vsu receptum esse, vt a propinquis consumantur defuncti, adeò quidem vt obiurgentur ægri frequenter, quod carnem suam faciant deteriorem. Ponti Euxini incolæ, teste Tertulliano, parentum cadauera conuorant: qui non ita decesserint, vt escatiles fuerint, maledicta mors est. Modestinus I. C. proponit quemdam in suo testamento hæredem scripsisse sub

Aug. lib. de cura pro mortuis gerenda.

Iulian. lib. 1. Prognost. cap. 18.

Seneca ep. 93.

Agath. hist. lib 2.

Simocatta lib. 3. hist. cap. 7.

Iustinus hist. l. 41.

Solinus cap. 55.

Tertullian. lib 1. adu. Marcionem.

l. quidā ff. de cōditionib. institut.

ſub tali conditione, ſi reliquias in mare abieciſſet. De aſtuta
Horat.l.2.ſat.5. quadam anu ſic canit Horatius.

Me dicam ſene quid factum eſt: Anus improba Thebis
Ex teſtamento ſic eſt elata, cadauer
Vnctum oleo largo nudis humeris tulit hæres,
Scilicet elabi ſi poſſet mortua: credo
Quod nimium inſtiterat viuenti.

Petr. Arb. propè finem. Nota eſt apud Satyricum illius barbaries, qui morti proximus poſt conditum teſtamentum; Omnes, inquit, qui legata habẽt, hac conditione percipient, ſi corpus meũ in partes conciderint, & aſtante populo comederint. Silius Italicus tumuli, &
Silius lib.13. cinerum diſcordes ſententias apud diuerſas gentes his verbis deſcribit.

Tellure, vt perhibent, is mos antiquus Ibera,
Exanima obſcœnus conſumit corpora vultur.
Regia cum lucem poſuerunt membra, probatum eſt
Hircanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo
Corpora, & à menſis exanguem haud ſeparat vmbram.
Exhauſto inſtituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.
Quid qui recluſa nudos Garamantes arena
Infodiunt? quid qui ſæuo ſepelire profundo
Exanimes mandant Lybicis Naſamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Oſſa (nefas) auro, & menſis ea pocula ſeruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis ſorte peremptos
Decreuere ſimul communibus vrere flammis.
At gente in Scythica ſuffixa cadauera trunco
Lenta dies ſepelit putri liquentia tabo.

Cic. 1 Tuſcul. Sext. Emp lib.3. Pyrr.hypot.c.24. Differunt de eadem re Cicero in Tuſculanis, & Sextus Empyricus in Pyrrhonijs.

4 Irrident etiam mortuorum curam, qui nihil hominis
Lucret.lib.3. putant ſupereſſe poſt mortem, cuiuſmodi fuere Lucretius, &
Lucian.de luct. Lucianus. At hi rationem in vinculis habentes brutalem animum humano exuuio cælabant. Non ſic Romani, & aliæ nationes politioribus diſciplinis excultæ: magno enim apparatu ſuorum funera curabant, & corpora ingeſta humo ſepelientes terræ tanquam magnæ parenti commendabant. Sed ne

ne plura hic de funeribus dicam, viri docti præoccuparunt, quorum nomina in fine capitis recitabo. Præstat autem hoc loco illud Christianis ingerere, quod Charondas apud Stobęũ monet, defunctorum vnumquemque non lacrymis, aut miseratione; sed bona recordatione, & fructuum quotannis nascentium oblatione honorandos esse. Aliqui enim postquam inutilibus lacrymis, fœmineoque vlulatu suorum transitum deplorarunt, nullam amplius de anima defuncti curam habẽt, ac si nulla spes esset futuræ resurrectionis. Chrysostomus luctum prohibens pro mortuis, Dic mihi, ait, quid sibi volunt claræ lampades? Annon eos tanquam athletas deducimus? Quid autem hymni? Annon Deum glorificamus, & gratias agimus, quod eum qui excessit iam coronauerit? Quod à laboribus liberauerit? Quod eiecto metu eum apud se habeat? Non ideò sunt hymni? Non ideò psalmodiæ? Hæc omnia sũt lætantium. Idem alibi. Luge, inquit, infideles, luge eos, qui nihil ab infidelibus differũt, qui sine illuminatione, sine signaculo decesserunt. Hi lamentis digni sunt, hi lacrymis, hos lugeamus. Verè enim moritur apud Deum, vt scribit S. Gaudentius, qui ab Apostolicæ fidei veritate discedit: cui Christus Deus, qui vita est, amputatur. Quod si manantes ab oculis lacrymas cohibere non potes, ostendet tibi Ambrosius quem mortuum debeas flere. Habet vnusquisque quos fleat mortuos suos, ait ille. Mortui sumus quando peccamus, quando implemur ossibus mortuorum. Cui cõsonans Absalon Abbas; Plange, inquit, mortuum tuum. Mortuus tuus spiritus tuus est multitudine scelerum tanquam plagis multis extinctus. Non est hic mortuus quatriduanus in sepulchro, qui à memoria tua iam exciderit: non est mortuus in porta, qui iam euanescat ab oculis tuis: sed est in domo tua, præ oculis tuis, vt semper eum videas, & horrore concutiaris, & indesinenter plangas mortuum, cui viuenti parcere noluisti. Non dico omnem luctum, omnem miserationis affectum excludendum esse in amissione suorum, cum sanctos Patres in morte amicorum, & consanguineorum passim fleuisse legamus: sed hoc moneo, iuuandos potius esse defunctos orationibus, alijsque suffragijs, quam planctu, & lamentis, quę nihil eis prosunt. Lex charitatis ad hoc nos vrget, & obstringit. Charitas enim fortis esse dicitur sicut mors, dura sicut infernus æmulatio, quia, vt Philo Carpathiorum Episcopus scribit,

Stobæus ser. 42.

Chrys. hom. 4. in ep. ad Hebr.

Idem. hom. 3. ad Philip.

Gaud. in præf. ad Beneuol. m.

Ambros. in Luc. cap. 6.

Absal. Abb. serm. 31. qui est 3. in Annunc.

Cant. 8. 6. ac ibid. Philo in comm.

ita obfirmatur animus charitate Dei, ac proximi, vt vel ad inferos preces penetrare faciat diuina gratia nixus ad subleuandas animas purgandorum.

Mat. h.7 12. Luc.6.38. 5 *Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc est enim lex, & Prophetæ,* dicit Dominus Saluator noster. *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Quare si quis defunctis misericordiam præstiterit, & ipse misericordiam consequetur, cum ad eluendas culpas in ardentissima purgatorij fornace cruciabitur. Quis enim tam perfectus, tam sanctus est, vt cum exierit à vita, nihil illi debeat igni: qui gloriari possit, & dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? Pauci quidem sunt electi, sed inter illos paucissimi sunt ita perfecti, vt omnem purgationem impleuerint in hac vita. Consigno hoc caput aurea parænesi dulcissimi Patris Bernardi. De reliquo, fratres, dico vobis, si hæc assiduè cogitaretis, nô tam facilè in vanis cogitationibus, & otiosis sermonibus, in iocis, & scurrilitatibus laberemini, quia in his multum perditis, & de vita vestra, & de tempore vestro. Volat irreuocabile tempus, & dum creditis vos cauere pœnam istam minimam, incurritis ampliorem. Illud enim scitote, quia post hanc vitam in purgabilibus locis centupliciter, quæ fuerint hic neglecta, redduntur vsque ad nouissimum quadrantem. Scio ego, quia durum est homini dissoluto apprehendere disciplinam, verboso silentium pati, vagari solito stabilem permanere, sed durius, & multo durius erit futuras illas molestias tolerare. Et ne fortè paruipêdens Purgatorij acerbitatem non ad te pertinere dicas, quamdiu moreris in illo, dũmodò tandẽ peruenias ad vitam æternam; sugillat te S. Cæsarius Arelatensis Episcopus his verbis. Nemo hoc dicat, fratres charissimi, quia ille ipse purgatorius ignis durior erit, quam quicquid potest pœnarum in hoc seculo aut cogitari, aut videri, aut sentiri. Sugillat te quoque Petrus Archidiaconus Bathoniensis dicens, O insensati, & cæci, *Si lauerit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu iudicij, & spiritu ardoris.* Nonnè consultius vobis erat breui contritione cordis, & confessione purgari, quam illud incendium expectare, quod licet non sit æternum, omnes dolores vitæ præsentis, omnes angustias nostræ sensualitatis excedit?

Bern. ser. de obitu Vmberti.

Cæsar. hom. 8.

Petr. Blesen. ser. de Transfig.

6 Heu quantò melius nunc arderemus delectabili amore, quam tunc illo pœnali ardore? Quanto suauius nunc igne amoris

amoris purgaremur, vt mundanum in nobis non relinqueretur quod mundi incendio obnoxium inueniretur: sed sicut tribus pueris ventus roris fieret nobis fornax Babylonis. Alioquin si tepidè, & negligenter viuentes ligna, fœnum, stipulam nobis coaccruamus, & tantam ignium materiam hinc nobiscũ portamus, cum examen illius purgatorij tales intrauerimus, quis poterit de nobis habitare cum igne deuorante? aut quis habitabit ex nobis cum ardoribus sempiternis? quando omne etiam vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. Scio quidem, quia si satis arderem igne charitatis, de me quoque diceretur, ***Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*** Nunc autem si purgari non mereor igne dilectionis; vtinam vel purgarer alicuius igne passionis, fieretque mihi, quod Propheta imprecatur sibi; ***Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis.*** Vtinam qui cœpit ipse me conterat, soluat manum suam, & succidat me: & hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore non parcat. Verumtamen nosti Domine infirmitatem figmenti mei. Quæ est enim fortitudo mea, vt sustineam, aut quis finis meus, vt patienter agam? ***Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.*** Hoc igitur peto Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Respice infirmitatem meã, & secundum illam moderare manum tuam, ne vehementia verberis frangat patientiam cordis; sed magis tribulatio patientiam operetur, patientia probationem, probatio spem: Væ autem mihi, si quotidie vror, & non emundor, vt & de me dici contingat. ***Multo labore sudatum est, & non exiuit de anima rubigo eius neque per ignem.*** Væ mihi, si mundari in illa dumtaxat die potero, quando sedebit ipse iudex quasi ignis conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Audiam itaque Apostolum dicentem, ***Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: & dum tempus habemus, operemur bonum.*** Audiam consilium Sapientis, qui ait: ***Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas.***

Guerr. Abb. ser. 1. in Quadrag.

Luc. 7. 47.

Habac. 3. 16.

Iob 6. 9.

Ezech. 24. 12.

2. Cor. 6. 2. Galat. 6 10.

Eccles. 9. 10.

§. IV.

Indicantur Auctores, qui fidem Purgatorij, ritumque orandi pro defunctis aſtruunt. Addita quædam ex profanis ſcriptoribus de funerandi ratione.

1 NOn ſine nutu, & prouidentia Dei factum arbitror, vt receptos Eccleſiæ ritus ab ipſa Apoſtolorum ætate ad hæc noſtra tempora viri doctiſſimi diuinitus excitati, & ſcriptis illuſtrauerint, & moribus approbauerint. Prçuiderat enim Spiritus ſanctus in extrema hac delirantis mundi ſenecta improbos hçreſiarchas futuros, qui ſuggerente inimico vniuerſam Eccleſiaſticam hierarchiam conuellere, & perturbare conarentur. Quod cum in cçteris bonis operibus, tum maximè in ijs quæ pro defunctis fieri ſolent abrogandis, irrito licet conatu, vehementius tentarunt. Vt fidem igitur liberem, quam nuper dedi, eademque opera huius ſacri ritus antiquitatem oſtendam; viros præſtantes, vetereſque ſcriptores (ſeruata quantum fieri poterit temporum ſerie) breuiter indicabo, qui fidem Purgatorij, ritumque orandi pro defunctis ſemper in Eccleſia viguiſſe diſertis verbis teſtantur.

Primum locum tribuo liturgijs Sanctorum Iacobi maioris, & minoris, Matthæi, & Marci, in quibus ſpeciales ſunt orationes pro ſpiritib s quieſcentium. Sequitur Dionyſius Areopagita, qui in libro de Eccleſiaſtica hierarchia, poſtquam diſſeruit de actibus hierarchicis, qui fiunt circa ingredientes Eccleſiam, & circa procedentes, ac proficientes in ea; de his actibus deinde tractat, qui circa ex ea egredientes, videlicet circa defunctos, exercentur. Hunc comitantur plures eiuſdem ſpiritus, nimirum Clemens Romanus epiſt. 1. & lib. 8. conſtit. Apoſtolic. cum notis Franciſci Turriani. Hermes in Paſtore viſione 3. Tertullianus lib. de teſtim. animæ cap. 4. de corona militis cap. 3. de exhort. Caſtitatis cap. 11. de Monogamia cap. 10. de Reſurr. c. 43. cum notis Iacobi Pamelij. Origenes hom. 3. in Iob. hom. 14. in Leuit. & 6 in Exod. Cyprianus lib. 1. ep 9. Zeno Veronen. ſerm. de Reſurrect. Athanaſius ep. ad ſolitariam vitam agentes, & qu. 34. ad Antiochum. Lactantius Firmianus lib. 7. cap. 21. Cyrillus Hieroſolymit. catech. 5. myſtagogica, Euſeb Cæſarien. lib. de vita Conſtantini c. 60. & 71. Ephrem Syrus paræn. 49 & in teſtamento cum ſcholijs Gerardi Voſſij. Nazianzenus orat. 10. in obitu Cæſarij fratris. Epiphanius lib. 3. hær. 75. & in fine eiuſdem libri. Baſilius Magnus in cap. 6. & 9. Iſaiæ. Ambroſius orat. de obitu Satyri, itemque de obitu Valentiniani, & Theodoſij. & lib. 2. ep. 8. de obitu ſororis. Gregorius Nyſſenus orat. de dormientibus. Hieron. ep. ad Pammachium de obitu Paulinæ. lib. 1. adu. Pelagianos in cap. 2. Ezechiel & in fine comment. in Iſaiam. Chryſoſtomus hom. 32. & 35. in Matth. hom. 62. in Ioann. hom. 45. in 1. ad Cor. hom. 21. in act. Apoſt. ſet. 3. in ep. ad Philipp. hom. 69. & 90. ad populum Antiochenum. Homilia verò 35. in Matthæum oſtendit multis rationibus ſatius eſſe corpora mortuorum putreſcere, & diſſolui, quam integra conſeruari. Auguſtinus integro libro de cura pro mortuis gerenda. lib. 9. confeſſ. cap. vlt. epiſt. 64. ad Aurelium Epiſcopum ſer. 32. & 33. de verbis Apoſtoli. ſer. 41. de ſanctis. Auctor ſerm. ad fratres in Eremo ſerm. 44. Paulinus ep. ad Alithium, & ad Pammachium, itemque ep. 3. ad Delphinum, & paraphr. in pſalm. 1. Theodoretus lib. 5. hiſt. c. 26. Socrates lib. 7. c. 25. Euſebius Emiſſenus, ſeu verius Eucherius Lugdunenſis hom. 3. de Epiph. Victor Vticen. lib. 2. de perſecut. Vandal. Cæſarius Arelaten. hom. 8. Boethius de conſol. Philoſ. lib. 4. pr. 4. Io. Climacus gr. 4. Gregorius Magnus in 1. Reg lib. 3 cap. 3. in 1. pſ pœnit. v. 1. & paſſim lib. 4 Dialog. Ioannes Moſchus in prato ſpirit. c. 24. & 44. Iſidorus lib. 1. de Eccl officijs c. 18. Eligius Nouiomen. hom 8. Boniſac Archiepiſ. Moguntin & martyr ep. 15. 36. 70. 84. 90. & alibi. Iulianus lib. 2. Prognoſticon c. 18. vſque ad finem libri, & rurſum lib 3. ferè per totum. Anaſtaſius Nicænus qu. 10. in ſcripturam. Beda in pſ. 37.

pf.37.& lib 5.hift.c. 23, Ioannes Damafcenus orat.de ijs, qui in fide dormierunt. Germanus Conftantinopolit. in Theoria rerum Ecclefiafticarum. Alcuinus, & Amalarius fupra citati. Haymo Halberftatenfis lib.2. in Ifaia c.28.& in cap.3. 1.ad Cor Metaphraftes in vitis Pachomij, & Theodofij Abb. & Eufebiæ hofpitæ. Rabanus lib.2 de inft.cleric.c.44. Rhegino Abbas lib.de difciplina Ecclefiaftica cap.190. Luitprandus Ticinen. lib.4. hift.c.7. Petrus Damian.ferm 2. de S.Andrea, & ferm.de S.Nicolao. Theophylactus in c.12. Lucæ. Anfelmus Cantuarien.feu verius Petrus Babyon in c.12.Matth. Idem Anfelmus, vel fub eius nomine Heruæus in c.3. 1.ad Cor. Oecumenius item in c.3. 1.ad Cor Sigibertus in Chronicis an.598.Hugo Victorin.lib.2.de Sacram. p.16.c.4.& 6.Petrus Venerab.paffim lib.1.de miraculis. Rupertus Abbas in Genef. lib.3. cap.32. Bernardus ferm.66.in Cant.ferm de quinque regionibus, & in obitu Vmberti. Petrus Cellenfis lib.de panibus cap.7. EcKbertus Monachus Schonaugiæ ferm 9.adu Catharos. Arnoldus Abbas Bonæuallis tract.de 7. verbis Domini in cruce c.2 Nicephorus Gregoras lib.3.& 9.hiftor.Thomas Valdenfis tom.3.tit.11 c.107. Bernardus contra Valdenfes c.9.10.&11. Ermigardus contra eofdem c.17. Item Petrus Pinchdo fius cap.21, & 22. Scholaftici omnes cum Magiftro 4.fent.d 41.& 45. & cum D. Thoma in fup. 3.p.qu.70.& 71. Bonauentura in Breuiloquio p.7.c.2. & tom.3.ferm de animabus. Gennadius Patriarcha Conftantinopol.expof. pro Conc. Florentin c.5. *Recentiores omitto*. Sunt autem inter hos præcipui Baronius an.Chrifti 34.nu 310.& feqq. item a 1.22 nu. 12. Bellarminus tom.1.controu.libris duobus de Purgatorio. Suarez in 3.p.tom 4 difp 45.cum trib.fequent.bus. Alphonfus à Caftro v.Purgatorium. EcKius c.25. Enchiridij. Antonius Auguftinus in epit. Iuris Vet. Pontificij l.b.27. Martinus Perez 3.p.traditionum. Iodocus Coccius tomo 2. fui præclariffimi thefauri lib.7 art.5. vbi citat plures Rabbinos, qui Purgatorium admittunt; & lib. 10.art.6. Theodorus Peltanus in fuis tract. de igne Purgatorii, de fuffragiis defunctorum, de fepulturis, & anniuerfariis. Petrus Tyræus de multiplicibus fuffragiis defunctor. Iac.Gretzerus de receptaculis fubterraneis animarum, & de funere Chriftiano. Iacobus Gualterus in Tab. Chronographica vert. 10. Iofeph Vicecomes lib. 4. de antiquis ritibus Miffæ. Henricus Spondanus in doctiffimo, & eruditiffimo opere de facris Cœmeteriis. Curam autem mortuorum, & fidem Purgatorii à primo parente Adamo vfque ad noftra tempora femper viguiffe oftendit in Notis Chronicis Genebrardus.

2. Cæterum de funeribus, varijfque ritibus fepeliendi cadauera multa quoq; ex profanis fcriptoribus colligi poffunt, è quibus conftat etiam ab infidelibus magnam curam adhibitam, vt iufta mortuis perfoluerentur. Extant de hac re in codicibus ciuilium legum infignes tituli de religiof. & fumptibus funerum, de mortuo inferendo, de fepulcro violato, de cadaueribus punitorum, de debita impenfa in exequijs, & ne defuncti, feu funera eorum iniurientur à creditoribus. Copiosè etiam differũt de ritibus antiquorum funerum fcriptores qui fequuntur, & alij plures, quos ifti citant, & cõmendant.

Ioannes Rofinus lib.5.Rom.antiquit.c.vlt.additis Thomæ Dempfteri Paralipomenis, Lilius Giraldus lib.de vario fepeliendi ritu. Ioannes Kuchmannus Lubecenfis, qui Romanorum funerum folemnitates libris quatuor complexus eft. Iacobus Guthetius libris tribus de iure manium. Spondanus in laudato opere de facris cœmeterijs. Philippus Cluuerius lib.1.Germaniæ antiquæ cap 33. Alexander ab Alex.dierum Genialiũ lib.3. c.2.& 7 Cœlius Rhodiginus lib.17.antiq lect.c.19.20.& 21.Iuftus Lipfius lib 1 elect c 6.ad l.4. Annal. Hieronymus Magius var lect.lib.1.c.13.& lib.2.c.17.vfque ad 22. Ludouicus Carrio lib.1.emend.cap.6. Vvolfangus Lazius comment.Reip.Rom.lib.3.c.vlt. Cicero 2.de legibus. Onofander in ftrategico cap.36.cum notis Ioannis ChoKieri Leodienfis. Ianus Durantius Cafellius lib 1.var.c.4 & lib.2.c.3. Lucianus in dialogis mortuorum Herodianus lib.4 hift. Diodorus Siculus lib.2 c.2.& 5.& lib.4.c.1.Cæfar lib.5. de bello Gallico. Lod. funebres quando, & cui primum inftitui fuerint narrat Paufanias in Arcadicis Idem in Meffenicis edictum olim ait. vt vefte pullà profequerentur omnes funera optimatum. Faces, & candelas adhibitas in funeribus conftat ex Tacito 2.Ann.Perfio fat.3. Seneca de Tranquill. animi c.11. Suetonio in Augufto, & ex D.Hieronymo adu. Vigilantium. Cantu profequi mortuos ad fepulturam plurimarum gentium inftituta fanxerunt, tefte Macrobio in fomn.Scip.lib.2 cap.3.Græci defunctos ofculabantur, quam confuetudinem commemorat Euripides in Alcefide: fed inhibitum poftea fuit huiufmodi ofculum à Concilijs Antifiodorenfi, & Matifconenfi. Pompas funebres Italico idiomate defcribit Francifcus Perucius. Quædam item de funeribus tractat Natalis Comes in Mythologijs lib 1.c.13. Dabantur olim conuiuia in mortuorum memoriam, de quibus Synefius ep.3.Chryfoftomus hom.28. in cap.12. primæ ad Corint. quorum etiam abufum damnant Zeno Veronenfis in pfalm.49 & Gaudentius tract.4.de Pafchate. Petrus Gregorius Tholofanus lib.1.de immortal.animor. ex corporum mortuorum cura argumentum defumit ad probandam animæ immortalitatem Ob hanc enim infitus eft vnicuique à natura amor, & cura proprij corporis etiam poft mortem. Olympias Alexandri Magni mater, cum Caffandri iuffu interfi ceretur, capillis, & vefte fe honefte compofuit, ne quid poffet in cadauere inhonestum

ſtum videri. Narratid ex Trogo Pompeio Iuſtinus in fine lib. 15 Similia refert de Polyxena Euripides in Hecuba v. 68, & Ouidius 13 metam. v. 477. De Lucretia idem Ouidius 2. Faſt v. 13. de Cornelia Veſtali Plinius lib 4. ep. 11. De Glaucia Statius 2. Syluar. v. 154. De Cleopatra Florus lib. 4. De Cæſare Suetonius. De Virginibus Mileſijs Aulus Gellius noctium Attic. lib. 15. cap. 10.

Sat dictum de hac re. Illud autem in fine monendum, vt cũ oramus pro mortuis, mortis quoque noſtrę recordemur, ſicut ſcriptum eſt: *Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.*

CAP. XIV.

De Pſalmis Pœnitentialibus, & Litanijs.

§. I.

Pœnitentiæ vtilitas, & effectus. De Pſalmis pœnitentialibus, eorumque vſu. Laudes pœnitentiæ. Cur ſeptem tantum ſint pſalmi pœnitentiales.

1 CADIT infelix homo in foueam peccati mortalis, & non adijciet vt reſurgat: infigitur in limo profundi, & nõ eſt ſubſtantia: infernalis tyranni ſeruituti ſe ſubijcit, & non eſt qui redimat: bibit ſicut aquam iniquitatem amariſſimum virus, & nemo eſt qui alexipharmacum miſceat: à planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas; vulnus, & liuor, & plaga tumens, & non eſt qui circumliget, aut curet medicamine, aut foueat oleo: niſi reſpiciens deſuper Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis manum porrigat adiutricem. Lapſus enim ex voluntate homo, inquit Bernardus, non æquè ex voluntate reſurgere iam liberum habet, quia etſi datum fuit voluntati poſſe ſtare ne caderet, non tamen reſurgere ſi caderet. Non enim tam facilè quis valet exire de fouea, quam facilè in eam labi. Cecidit ſola voluntate homo in foueam peccati, ſed non ex voluntate ſufficit & poſſe reſurgere. An igitur peccantis caſus irreparabilis erit? An infirmitas hæc prorſus ad mortem, vt qui fecerit iniquitatem omnino moriatur in ipſa? Abſit. Sed quid

Bern. de grat. & lib. arbitrio.

quid dicit Scriptura? *Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum.* Benignus itaque Deus excitante gratia præuentum peccatorem è stercore subleuat, erigit à ruina, liberat à seruitute, sanat à vulnere, è morte transfert ad vitã. Pulsat enim ad cor eius per fidem, expergefactum concutit per timorem, concussum suffulcit spei adminiculo ne labatur, suffultum eleuat ad altiora per actum dilectionis, eleuatum denique perfectissimè sanat per contritionem, & pœnitentiam. Appositè ad hanc rem Fulgentius Ruspẽsis Episcopus: Præuenit gratia Dei impium, vt fiat iustus: subsequitur iustũ, ne fiat impius. Præuenit cæcum, vt lumen, quod non inuenit, donet: subsequitur videntem, vt lumen, quod contulit, seruet. Præuenit elisum, vt surgat: subsequitur eleuatum, ne cadat. Cecidit miserando lapsu Regius Propheta, vir secũdum cor Dei, vixque protulerat salutiferum illud *Peccaui*, cũ subitò in sermone Domini dictum est illi, *Dominus transtulit peccatum tuum à te.* Quem pœnitet peccasse penè est innocẽs, ait Tragicus. Ceciderunt & alij, & computruerunt in fæcibus suis, carebant videlicet veræ pœnitentiæ præsidio, ac sinceræ contritionis adiutorio. Saul quoque reprehensus à Propheta; Peccaui dixit, sicut & Dauid: nec tamen in pari voce par subsecuta est peccati remissio. Cum ergo in confessione peccati, inquit Fulgentius, vtriusque vna vox fuerit, cur non vna est vtrique concessa remissio? nisi quia in similitudine confessionis videbat Deus dissimilitudinem voluntatis: nec sonum sermonis attendit, sed intentionem cordis in vtroque discreuit.

Oseæ 13.9.

Fulg.lib.1.ad Monimum.

Seneca in Agamemn.v.243.

Fulg.lib.2.de remiss.pec.atoiũ.

3 Sanctus ergo Spiritus arguens mundum de peccato sponsæ suæ Ecclesiæ inspirauit, vt præter pensum horarum canonicarum, psalmos etiam pœnitentiales, quos Dauid pœnitentiæ præsul (vt eum vocat sanctus Laurentius Nouariensis Episcopus). composuit, certis diebus pro venia delictorũ recitaret. Vsum autem horum psalmorum antiquissimum esse vel ex eo colligere licet, quod de sanctissimo Patre Augustino narrat Possidius. Nam cum Hippone à Vandalis obsessa morti proximus decumberet, hos tanquam ab omni iam antiquitate susceptos in tabella describi, sibique ob oculos in pariete affigi iussit, vt assidua eorum lectione se ad extremam cum diabolo luctam præpararet. Horum quoque crebra fit mentio in antiquo pœnitentiali Romano. Extant autem præclara

Laurent. Nouar. hom.1.

Possid. in vita August.

claræ sanctorum Patrum commentaria, quibus hosce psalmos exposuerunt, duorum præsertim summorum Pontificum Gregorij Primi, & Innocentij Tertij. Eosdem per modum orationis explanat Gerson tomo tertio. Quo ritu olim dicerentur docet in libro de canonum obseruantia Radulphus Tungrensis. Hodie ex institutione Pij Quinti sextis ferijs Quadragesimæ recitantur. At religiosi varias consuetudines habenr, quas laudabiliter obseruant. In Ordine nostro Cisterciensi statutum fuit à primarijs Abbatibus ad generalia comitia cōgregatis anno ab orbe redempto 1194. vt omni sexta feria per totum annum processionaliter post primam dicerentur, cuius institutionis occasio tametsi fuerit terræ sanctæ, belliq; sacri subsidium; non tamen debent ob pœnitentiæ meritum omitti: & sic reuera ab vniuerso Ordine obseruatur. Cum pateant igitur ianuæ veniales, vt eleganter scribit Victor Cartennensis Episcopus, cum fluctuantibus, & criminum tempestate iactatis pœnitentiæ portus offertur, cum mentibus promittitur cura languentibus, & sauciatis vitalem pollicetur vltroneus artifex medicinam, cum misericordia habetur in promptu, antequam iustitia capulo tenus extrahat pugionem, sumamus arma pœnitentiæ, & iudicis rigorem satisfactionis officio mulceamus.

Rodulph. prop. 21.

Victor Carten. l. de pœnit. c. 32.

3 Notat autem Nemesius Episcopus, & Philosophus ęquè conuenire homini pœnitentiam, ac risibilitatem. Solus homo, inquit, inter omnia, quæ ratione sunt prædita, habet hoc præcipuum, vt eius erratum pœnitentiæ condonetur. Nam Angeli cum nullam habeant causam necessariam, quæ ad peccandum impellat, sed natura omni affectione corporis, & inopia, & voluptate vacent, merito per pœnitentiam ad veniam aspirare non possunt. At homo non modo rationis particeps, sed etiam animal est, & necessarij vsus vitæ animalis, motusque turbidi per sæpè rationem attentant, & labefactant. Quare cum ad sanitatem redit, & declinatis turbulentis animi motionibus virtutem complectitur, iusta illi misericordia, id est venia tribuitur. Atque vt proprium eius naturæ ridere est; nam & soli adest, & omni, & semper: ita in rebus non naturæ lege, sed Dei erga nos beneficio constitutis, proprium est hominis, vt per pœnitentiam omni culpa liberetur. Nam soli homini, & omni, & semper quoad in terris viuit hoc datum est. Deus enim, vt docet Tertullianus, post tot, ac tanta

Nemes. l. de nat. hominis c. 1.

Tertul. de pœnit. cap. 2.

tanta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi dote, post eiectum paradiso, mortique subiectum, cum rursum ad suam misericordiam maturauisset, iam inde in semetipso pœnitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum, ignoscere pactus homini, & imagini suæ. Vt verò per pœnitentiam peccatorum remissionem obtineamus, talem eam oportet esse, qualem describit Abbas Cellensis: vt sit videlicet in ore veritas, in corde charitas, in conscientia puritas, humilitas in habitu, abstinentia in victu, modestia in incessu, castitas in aspectu, in omni loco oratio, in omni tempore meditatio, in toto corpore afflictio, in tota anima deuotio, desiderium ante Deum, lacrymæ die ac nocte ad Deum. Sic iustificatur anima à sordibus pristinis lota flumine lacrymarũ, detersa veritatis linteo, accensa charitate, purgata confessione, ornata humilitate, cincta abstinentia, circumamicta modestia, castitate glorificata, oratione eleuata, meditatione suffulta, deuotione inuncta, desiderio in cælis recepta. O felix humilitas pœnitentium, exclamat Guerricus Igniacensis, ô beata spes confitentium? Quam potens es apud Omnipotentem, quam facilè vincis inuincibilem, quam citò tremendum iudicem conuertis in pijssimum Patrem? Euangelicæ prædicationis gratia à pœnitentia sumpsit exordium: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Initium etenim reuertendi ad Deum est pœnitentia, Hæc porta veniæ, spes indulgentiæ, gratiarum custos, misericordiæ conciliatrix, terror dæmonum, lætitia Angelorum, gaudium vniuersæ terræ. Hæc Deum placat, serenat conscientiam, reserat cælũ, de terris eleuat, & in excelsum attollit. Magna reuera hominibus fit pœnitentia, ait vir venerabilis Ephrem, quia tanquam videntes Deum per ipsam reconciliamur. Magna super terram est pœnitentia, quoniam scala animabus fit eò ascendendi, vnde per peccatum deturbatæ sunt. Lætantur cæli, & qui illic Angeli de pœnitentia hominis, vt loquitur Tertullianus. Heus tu peccator bono animo sis: vides vbi de tuo reditu gaudeatur. Opera autem pœnitentiæ hæc sunt sacco, & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus deijcere, ieiunijs preces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire noctes diesque ad Dominum Deum, presbyteris aduolui,

Pet. Cellen. l. de panib. cap 3.

Guerric. ser. 2. in Quadrag.

Matth. 3. 2.

Ephrem. tract. de pœnit.

Tertull. lib. de pœn. c.

& charis Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere.

METRVM XXIX.

VTilis placet dolor,
Quem spes futura mitigat salutis.
Nec labor premit grauis,
Si mercor illo gloria coronam.
Terra quid mihi, aut polus
Offert colendum? vilibus probrosas,
Gentibus relinquo opes,
Satis beatus pauperum lacerna.
Quid iuuat domum auream,
Iouemque clausum possidere in arca?
Lauta quid refert gula,
Et empta magnis sumptibus voluptas?
Quid metalla, quid Goa
Merces beata, Mexicique Gaza?
Nam nec aurea domus,
Qua lauigatis emicent columnis.
Nec clientium fauor,
Aut sceptrum eois fulgidum lapillis,
Nec minax tubæ fragor,
Mortis rapacis impetum coercent.
Ite nobili luto
Tagi, vel Hermi, splendidisque cœnis.
Ite diuitum manus,
Lethique duras submouete leges.
Quod si auara ciuium
Potentiorum dona, vel corona
Nil iuuant, & vltimis
Reuulsa ab Indis, ac Hydaspe gemma:
Si nihil valent opes,
Nec sceptra Auerni leniunt furorem:
Sat mihi abdito in specu
Arcto cibari pane, & amnis vnda.

4 Septem sunt autem pœnitentium psalmi, vj. scilicet, xxxj.xxxvij. L. cj cxxix.& cxlij. quos magni mysterij significatio-

catione maiores nostri instituerunt. Docet Cassiodorus post Origenem septenario numero conclusos esse, quia septem modis peccata nobis dimitti possunt: per baptismum, per passionem martyrij, per eleemosynam, per hoc quod remittimus peccata fratribus nostris, cum conuerterit quis peccatorem ab errore viæ suę, per abundantiam charitatis, & per pœnitentiam. Inueniuntur & alij fortasse modi remissionum: congruit enim vt numerum supplicationis nostræ indulgentia diuina transcendat. Antiqui etiam canones septennem pœnitentiam pro grauioribus peccatis imposuerunt. Leprosus mūdandus septies in veteri lege aspergebatur. Naaman Syrus septies lauari in Iordane iussus est ab Eliseo. Septimo anno fiebant remissiones, eratque magnus Iubileus post quadratum septenarium. Septimo die emissa columba aquas vltrices cessasse indicauit. Septies oscitauit puer è morte reuocādus ad vitam. Septem gradibus ascendebatur ad portam templi apud Ezechielem. Septem diebus soror Moysis separata est antequam mundaretur. Ipse vertex Theologorum Petrus, coryphæus, & os Apostolorum, vt eum vocat Paulus Episcopus Emisenus, sublimiori instructus sapientia septenarium proposuit numerum, cum ageret de remissione, à quo numero Christus respōdens discedere noluit, vt ex euangelica constat historia. *Domine*, inquit, *quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsque septies? Dicit illi Iesus; Non dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagies septies.* Non ergò sine causa horū psalmorum numerus ad septenarium redactus est, vt septuplum expurgati, à septem plagis immunes, exclusis septem dæmonijs, septiformi spiritus gratia illustremur. Notat autem Innocentius Papa initio expositionis horum psalmorum quæ D. Bernardo Clareuallensi ab imperito quodam impressore Veneto ōlim perperam tributa fuit, notat inquam inter istos septem psalmos quatuor esse consimiles, & tres dissimiles in principijs. Semper verò, ait, inter duos consimiles vnus dissimilium constituitur: & inter duos dissimiles vnus consimilium collocatur. Consimiles sunt primus, tertius, quintus, & septimus: dissimiles secundus, quartus, & sextus. Nulla enim in via sunt ita perfecta, quibus non interueniat aliquod imperfectum: nec aliqua tam sunt mala, quibus non intercidat aliquod bonum; quatenus nec perfectis præsumptio, nec malis desperatio tribuatur: quod maximè conuenit, & expedit pœnitenti, vt nec de misericordia nimium præsu-

Cassiod in psal. 6. Orig. h.m. 2. in Leuit.

Leuit. 14. 7. 4. Reg 5. 10. Leuit. 25. 4. 8.

Gen. 8. 10. 4. Reg. 4. 35. Ezech. 40. 26. Numer. 12. 14.

Paul. Emisen. Lo-mil. de Inc. in t. in actis Concilij Ephesini tom 6. Math. 22. psal. 81. 7. Apoc. 15. 6. Marc. 16. 9.

Innocen. tertius prooem in 7. psal.

mat sperando, nec de iustitia nimium desperet timendo; sed inter superiorem, & inferiorem molam spiritualiter conteratur. Porrò de singulis psalmis operæ pretium erit quædam notasse.

§. I I.

Notantur quædam de singulis psalmis pœnitentialibus. Denique adhortatio ad pœnitentiam.

1 PSalmus sextus, *Domine ne in furore tuo arguas me*, primum inter pœnitentiales occupat locum. Senarius autem numerus personæ pœnitentis aptatur, quia in naturali numerorum serie primus est, cui conueniat perfectio sui ipsius. Titulus eius est, *in finem in carminibus, siue in hymnis pro octaua*. In finem εἰς τὸ τέλος, quod quidam viri docti *assiduè*, vel *in perpetuum* vertunt: aliquot enim psalmi certis hebdomadę diebus assignabantur, hic verò nulli alligatus diei assiduè psallendus erat. Finis etiam consummatæ rei perfectionem significat, vt videlicet admoneantur initio pœnitentialis cursus pœnitentes iugiter in oratione versari, & ad summum perfectionis culmen, ad Christum, qui est finis vniuersorum, aspirare. Quod nos in finem, Græci εἰς τὸ τέλος, Hebræi legunt *lamnaseach*, quam vocem D. Hieronymus *victori* est interpretatus, Symmachus ἐπινίκιος, versus Epinicius ob partam victoriam, Theodosio εἰς τὸ νῖκος, *in victoriam*. Nam quæ maior victoria, quam post lapsum resurgere, durũ pœnitentiæ iter arripere, carnem propriam subiugare, mundi pompas contemnere, aduersarium ad petram, qui est Christus allidere, super aspidem, & basiliscum ambulare, & conculcare leonem, & draconem? Hæc est victoria, quæ vincit mundum, compunctio cordis, pœnitentiæ rigor, orationis instantia. Gladius est pœnitentia peccatum radicitus euellẽs, vt non immeritò pœnitentiæ preces à victoria ducant initiũ: feruenter enim in via Domini incœpisse, iam vicisse est. In carminibus ergo, siue in hymnis oremus, vt det nobis tota charitate compungi, qui supplicandi præstitit rationem. Oremus inquam in hymnis, & carminibus, nam qui tactus dolore cordis intrinsecus peccata sua humiliter confitetur, dul-

ces

ces personat hymnos coram Deo, & Angelis eius, sicut scriptum est: *Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Dicitur cantari hic psalmus pro octaua, quã literaliter asserunt Hebrei genus quoddam citharę fuisse octo chordarum. Amauit enim vir sanctus Dauid musicam piã, vt scribit Augustinus, & in ea studia nos magis ipse, quam vllus alius auctor accendit. Alij aiunt hoc carmen Hypomixolydio concentu, quem nos octauum tonum nuncupamus, fuisse cantatum, ac propterea octauæ titulum præ se ferre. Sancti Patres communiter per octauam mysterium Resurrectionis intelligunt. Quæ est autem octaua, inquit Chrysostomus, nisi dies illa illa Dñi, inquam dies magna, & terribilis, quę est vt clibanus ardens quã tremunt etiã virtutes cælestes? Futurę enim resurrectionis, tremendiq; iudicij consideratio animam excitat ad pœnitentiã, & ad orationẽ: Vnde tremens, sed cum fiducia ad thronum gratiæ accedens dicit: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Primò autem iudicis captat beneuolentiam à potestate iudicij, & consuetudine parcendi. Deinde narrat ęrumnas proprias, quibus animam extabuisse deplorat. Iniquos tandem execratur, nec aliquam in posterum vult cum his habere portionẽ. Astat reus coram supremo iudice, peccatum lacrymis diluit, in noctibus lectum lauat, quem in noctibus inquinauerat, & accusans seipsum veniam meretur, quia se non excusat à culpa, summũ defensionis genus in hoc constituens, quod seipsum condemnat. Nouum scilicet iudicij genus hoc est, ait S. Zeno, in quo reus, si excusauerit crimen, damnatur: absoluitur, si fatetur. Nam, vt magnus scribit Gregorius, cum defenditur culpa, geminatur. Habet hic locum cuiusdam profani sententia dicentis: Morborum alimentum silentium est. Peccatum enim, si taces, serpit, & crescit, fitque animę tanquam pestilens carcinoma: si aperis, & manifestas, protinus veneni vis euacuatur. Valida est misericordiæ precatio peccati confessio, ait Alcuinus: & ille misericordiam Dei inueniet, qui se miserum confitetur.

Lucæ 15. 10.
Aug. epist. 131.
Chrys. lib. 2. de compunctione cordis cap. 4.
Zeno serm. 2. ad Neophytos
Greg. l. 4. moral. cap. 19.
Heliodor. lib. 4 hist. Aethiop.
Alcuin. in 1. psal. pœnit.

2 Post sextum sequitur trigesimus primus: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Numerus tricenarius fidem Trinitatis designat cum obseruatione præceptorum decalogi. Vnitas superaddita charitatem significat, quę est finis, & consummatio legis. Sicut autem custodia legis perducit ad prę-

mium,

mium, sic ista cōpuncto corde fusa precatio malorum ob transgressionem Decalogi commissorum indulgentiam obtinebit, quatenus deinceps fidem S. Trinitatis bonis operibus comprobantes ad charitatis vnitatem feliciter perueniamus. Titulus psalmi Hebraicè est *maschil*, Græcè *συνέσεως* Latinè *intellectus*, quia spiritualis intelligentia ad mysteriorum illius profunditatem est adhibenda. Hic est intellectus, vt nemo fide per gratiam accepta de peccati impunitate præsumat. Dictum est in alio psalmo: *Delicta quis intelligit?* In

Psal. 18.

hoc autem dicit Deus: *Intellectum tibi dabo, & instruam te.* Promissus ergo intellectus præmittitur in titulo, vt sciamus ad pœnitentię studium nequaquam venire nos posse, nisi misericordia Domini suffragante peccata nostra intellexerimus. Quis enim pro diluendis oret criminibus, quæ prorsus ignorat? Initio psalmi cognoscens pœnitens proprios errores humiliato corde suspirat, eos prædicans verè beatos, quorum remissæ sunt iniquitates. Fatetur deinde se malè habuisse dum tacuit, curatum autem fuisse dum culpas humiliter confessus est: tum veniæ postulationem etiam sanctis esse cōmunem asseuerat. Orat post hæc, & ad eius verba respondens Dominus sperantibus in se misericordiā pollicetur. Hac erectus promissione cōmonet homines in fine, ne brutis animātibus similes facti vagis subdantur erroribus; sed vt potius sperantes in Dño, recto corde lætentur, vt pijssimi iudicis, qui lacrymis nostris flectitur, sentētia absoluti in ipso gloriari mereantur. O diuinam clementiam, exclamat Basilius Seleucię Episcopus, ad quantam dignitatem euexit pœnitentiam! Homines lacrymantur, & Deus immutatur: lugent mortales, & decretum soluit immortalis.

Basil. Seleuc. or. 12. quę est 1. in Ionam.

M E T R V M XXX.

QVam felix est, cui scelerum
Christus vincla resoluit,
Quem nulla inficiunt sordes
Imo in corde latentes.
Conditur huic ferrum, & redeunt
Auri fulgida secla.
Nectare manant huic colles,
Sudant balsama campi.
Huic regales fundit opes
Pleno copia cornu.

Et

Et quocumque terit pedibus,
Terram, sub pede florent
Lilia, purpureaque rosa.
Et veris decus omne.
Hunc fas, hunc sequitur pietas;
Hunc sincera voluptas.
Hunc terra, cœlique bonis
Virtus alma coronat.
Siue citum rapit hora diem,
Seu sol lumina reddit.
Ille hilaris semper superos
Curuo poplite adorat.
Quidquid crastina lux referat
Expectat placido ore.
Innubique nitens vultu
Fraudes nescit, & iram.
Horrida terris bella fremant,
Tristis sæuiat Orcus.
Immineat terribilis mors,
Fractus corruat orbis.
Hic latus, constansque animi
Semper pace potitur.
At qui mortifero infectum
Gestat crimine pectus.
Quanta miser patitur, quanta
Intus prælia sentit!
Quot curæ cor dilacerant,
Quod pœnis cruciatur!
Sic sic præcipites erebo
Damnat fœda Dione.
Sic Bacchi, sic perdit opum
Effranata cupido.
Discite mortales sapere,
Veram discite vitam;
Ponite criminibus finem,
Culpas mergite planctu;
Iusta pijs cedet lacrymis
Iusti Numinis ira.
Et dicet rediuiua polum
Scande ô mortua proles;

Tertius

3 Tertius cum primo conuenit in primo versu: *Domine ne in furore tuo arguas me*, & est in ordine Psalterij trigesimus septimus fidem indicans, & obseruantiam decalogi per septiformem gratiam Spiritus sancti. Eius Hebraica inscriptio est *leazchir*, Græca Εἰς ἀνάμνησιν, Latina *in commemorationem.*, siue *ad commemorandum*: Additum die Sabbati, vel pro Sabbato ex vsu Synagogæ, quæ hunc psalmum Sabbatis canebat. Sabbatum requiem significat. Fidelis ergo anima, ait magnus Gregorius, requiem in primo homine perditam ad memoriam reuocans, & futurum nihilominus vitæ ęternę Sabbatum spiritus agilitate contemplans ab omni spiritus, & carnis optat corruptione eripi, & ad futuram indeficientis beatitudinis requiem consummato huius vitæ termino orat sine cunctatione perduci. Fecit etiam Dauid hunc psalmum ad commemorationem, tum vt illum semper in ore ferret ad animi sui post peccatnm curationem: tum vt ipsum peccatum semper in mente haberet, sicut scriptum est: *Et peccatum meum contra me est semper*: vt nos quoque eius exemplo admissa flagitia quotidiano castigantes flagello à futuris culpis præteritarum memores abstineamus. Ista est vera pœnitentia, vt verbis loquar Augustini, quando sic conuertitur quis, vt non reuertatur; quando sic pœnitet, vt non repetat. Ambrosius item verum pœnitentem describens: Pœnitentem, inquit, hominem dico, qui plangit quod peccauerat., & rogat Dominum, vt non iterum faciat quod admiserat. Pœnitentem hominem dico, qui post concupiscentiam suam non vadit, & voluptatibus suis se priuat. Pœnitentem hominem dico, qui repellit quod malè fecerat, & rogat Dominum, vt veniam consequatur. Pœnitentem hominem dico, qui diligit quod ante neglexit, & quod fecerat mali, deserit. Porrò psalmus internum, & externum morbum commemorat, corporis languorem, afflictionem animi, amicorum molestiam, fastidium extraneorum. A cunctis autem derelictus tacet, quiescit, dissimulat, spem suam in Domino reponit, paratus se quoque ad flagella testatur, quibus commissa possit abolere peccata, ac tandem in Domino exultans continuam eius in tantis periculis assistentiam implorat.

[Margin: Gregor. in expos. huius psalmi. — psalmus 50. — Aug. serm. 3. de Natiuit. Domini. Ambros. serm. 4. post 1. Domin. xl.]

4 Quinquagesimo psalmo: *Miserere mei Deus*, quartum, & medium locum inter pœnitentiales sacratissima figuratio-

ne

ne fecerunt antiqui. Expers sit omnis historiæ, qui nesciat peccasse Dauidē cum Bethsabee, eiusque maritum regali iussione ab hostibus fuisse peremptum. Nam mulierem, quæ placuerat oculis suis, accersiri fecit, virum autem eius innocentem bellatoribus obijci iussit, vt vi opprimeretur hostili. Ex hac historia desumptus est titulus psalmi. ***In finem psalmus Dauid, cum venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bethsabee.*** Pertinet quinquagenarius numerus ad remissionem, quinquagesimo enim anno secundum legem remissio erat, vt si quis distraxisset possessionem, eam reciperet, seruus libertate donaretur, exul rediret in patriam. Quinquagesimo etiam die data est lex in monte Sina, & eodem dierum numero Spiritus sanctus aduenieus Apostolorū corda sacris donorum charismatibus illustrauit. Sic iste quinquagesimus psalmus puro recitatus affectu dissoluit crimina, vulnera sanat, debita tollit peccatorum. Atque ideò Ecclesiastico vsu receptum est, vt quoties admissorum scelerum remissio petitur, huius psalmi recitatione postuletur. Optimè, vt solet, doctorum Princeps Augustinus: Iste psalmus sicut cautos facit eos, qui non ceciderunt; sic desperatos esse non vult, qui ceciderunt. Quisquis peccasti, & dubitas agere pœnitentiam pro peccato tuo, desperando salutem tuam, audi Dauid gementem. Ad te Nathan Propheta non est missus, ipse Dauid ad te missus est. Audi eū clamantem, & simul clama: audi gementem, & congemisce: audi flentem, & lacrymas iunge: audi correctum, & condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ non intercludatur. Missus est ad istum virum Nathan Propheta: attende regis humilitatem, non respuit verba præcipientis, non dixit, Audes mihi loqui regi? Rex sublimis Prophetam audiuit, plebs eius humilis Christum audiat. Audi ergò hæc, & dic cum illo: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Dulcissimus est huius psalmi decursus de amaro compunctionis fonte scaturiens. Nam & satisfactionem continet perfectissimę humilitatis, & viuam misericordiæ Domini confidētiam. Peccauit Dauid, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, memor peccati, oblitus imperij, & ipse suum cantauit opprobrium. Hunc regem imitatur pœnitens in hoc psalmo, crimenque fatetur, tum Dominum rogat, vt

Aug. in psal. 50

amiſſam reſtituat gratiam, quam ſi fuerit conſequutus contriti cordis ſacrificium, & myſticas vitulorũ oblationes pollicetur.

5 Quinto loco centeſimus primus pſalmus inuenitur, ***Domine exaudi orationem meam.*** Centeſimus numerus plenus in omnibus, & perfectus oſtenditur, cui adiuncta vnitas apicem indicat perfectionis, ad quam poſt remiſſam culpam debet pœnitens properare. Tam in Hebraico, quam in Græco, & Latino textu hac prænotatur inſcriptione: ***Oratio pauperis cum anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem ſuam.*** Hoc omnium malorum ſingulare remedium eſt non ad res perituras conuerti, ſed ante Dominum effundere cor ſuum, & veram ab eo conſolationem præſtolari. Felix conſcientia, quæ ob dolorem pœnitentiæ anxia riſum in luctum, cantum in planctum, gaudium conuertit in mœrorem, faciens membra ſua ſeruire ſanctitati, quæ ante ſeruierant iniquitati. Felix conſcientia, quæ paupertate ſpiritus ditiſſima precem ſuam effundit coram Domino, ſolicitè præcauens, ne cuiuſque vel leuiſſimæ maculæ deformitate tremendæ illius maieſtatis offendat aſpectum. Conſcientia noſtra aduerſarius noſter eſt, de quo ſcriptum eſt, ***Eſto conſentiens aduerſario tuo.*** Aduerſarius dicitur, quia omni prauæ voluntati noſtræ aduerſatur: arguit nos, cum non agimus quod debemus: accuſat nos, cum agimus quod non debemus. Conſcientia eſt lex non ſcripta, ait Nicetas Heracleinſis, quæ viam veræ pœnitentiæ præſcribit nobis. Quæ cum non habeat loquendi vſum, vt Victor Cartennenſis eleganter ſcribit, neſcit tamen tenere ſilentium. Poteſt tibi ad tempus teſtis prodeſſe, conſcientia verò tecum ſemper eſt, & ſine te non eſt: hæret pectori, nec vnquam te deſerit, & velut quædam pediſſequa nullo abs te temporis interuallo diſcedit: tenet te reum, & in ſua ſemper ditione captiuum. Pauper igitur in hoc pſalmo conſcientiæ ſtimulis agitatus orat gemens, & afflictus, ſuaſque neceſſitates flebili narratione commemorat, vt Deus tandem placatus calamitoſam anxietatem in perennem lætitiam ſedata conſcientia mutet, & illuc ſemen ſanctorum dirigat, vbi regnans habitat ipſe, vbi eſt ſpes glorioſa fidelium, vbi lucet perpetua claritas, & pax æterna iuſtorum.

Matth. 5. 25.

Nicet. in orat. 16. Nazianz. nu. 37. Victor Carten. libro de Pœnit. c. 5.

6 Sextus è Canticis graduum deſumptus in ordine pſalterij eſt centeſimus vigeſimus nonus, ***De profundis clamaui ad te Domine.*** Numerus quidem centeſimus vigeſimus ex denario

nario in duodenarium ducto resultans plenissimæ virtutis, & consummatæ dicitur esse perfectionis, partes enim eius aliquotæ ordinatissima distinctione procedunt vsque ad vnitatē: sed numerus nouenarius superadditus humanorum operum imperfectionem designat. Calculus ergo numericus huiusce psalmi ex perfecto, & imperfecto compositus veram comprobat illam esse sententiam, qua dicitur, ***Cū consummauerit homo, tunc incipiet.*** Nemo quippè adeò perfectus in hac vita reperitur, qui non debeat semper vlteriorem appetere perfectionem, donec feliciter consummatus expleat tempora multa, & quod in via concessum non est, magno gratiarum cumulo accipiat in patria. Hoc idem indicat non obscurè inscriptio psalmi, ***canticum graduū***, siue ex Hebræo ***scir bamabaloth***, quod significat ***Canticum ascensionum***: quo titulo admonetur pœnitens ascensiones disponere in corde suo, ire de virtute in virtutem, concupiscere, & deficere in atria Domini, donec perueniat ad locum illum, vbi bonum sit esse, securum commorari, vnde cadere non possit, sicut scriptum est: ***& gaudium meum nemo tollet à vobis.*** Sed de canticis graduum, deq; mysticis ascensionibus sequenti capite agendum erit. Habet hic psalmus vocem gementis, & clamantis ad Dominum, vt de profunda peccatorum abysso liberetur in sanguine Iesu Christi constituta fiducia, qui peccatores mundat ab omni delicto. Non arctatur numero, inquit Arnoldus Abbas, non clauditur fine, nullas omnino habet metas diuina clementia: sit qui inuocet, erit qui exaudiet: sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Misericordia Domini plena est terra, & miserationes eius super omnia opera eius. Ideò post creatum hominem quieuisse dicitur Deus, quia nimirum creaturam habebat, erga quam poterat misericordiam exercere. Fecit Deus cœlum, & terram; non lego, ait Ambrosius, quod requieuerit: fecit solem, lunam, & stellas; nec ibi lego quod requieuerit: sed lego quod fecerit hominem, & tunc requieuit habens cui peccata dimitteret. Nec anteactæ vitæ sordes à speranda venia quempiam terrere debent, quia, vt rursum Arnoldus scribit; Nisi ad antiqua reuertatur contagia, nulli prior præiudicat vita.

Eccli. 18. 6.

Ioan. 16. 22.

Arnold. lib. de 7. verbis c. p. 2.

Ambros. exam libro 6. capite.

Arnold. ibid. c. 3.

7 Psalmus centesimus quadragesimus secundus, ***Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam,*** felicem perficit cursum supplicantium pœnitentium. Com-

ponitur hic numerus ex denario, quaternario, & binario: atq; huic computationi rectè fidelium vita post peractam pœnitẽtiam comparatur, quia vtrumque testamentum custodiens, & præcepta seruans, quæ in quatuor Euangelijs, & in legis decalogo continentur ad perfectionis culmen velocissimo conatur ascensu peruenire. Propria eius inscriptio est, ***Psalmus Dauid***, addidit Latinus interpres, ***Quando persequebatur eum Absalon filius eius***. Non vacat autem mysterio, quod in hac postrema deprecatione filij impietas commemoratur, qui insana percitus dominandi libidine ausus est contra proprium genitorem prælium concitare. Ne fortè putaret pœnitens dimissa culpa se iam securum posse quiescere, exemplo monetur opportuno, debellatis hostibus externis, acrius à proprijs filijs instare certamen, certamen inquam intestinum, prælium anceps, & tumultuarium à prauis affectionibus, quæ militant aduersus animam. Vis audire fortissimum athletam huius militiæ discrimen fideliter enarrantem? ***Inuenio***, inquit, ***aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati***. Hic est Absalon cõtra parentem insurgens: hic est filius, cum quo vix possumus pacem habere, cui meritò vulgatum illud possimus occinere, ***Nec tecum possum viuere, nec sine te***. Hunc igitur hostem multò vigilantius cauere debemus. Sæpè securitas incautos reducit ad transacta peccata, & cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Orat Dominũ pœnitens in hoc psalmo; vt sibi periclitanti opem conferat salutarem: deinde precatur, ne cum seruo suo velit intrare in iudicium, sed potius vocem illam dulcissimam eum faciat audire, ***Fili remittuntur tibi peccata tua***. Petit tandem notam sibi fieri viam vitæ, vt Dei voluntatem edoctus, & deductus in terram rectam, atque ab insidijs inimicorum liberatus felici tranquillitate potiatur.

Rom. 7. 23.

8 Desino in hac saluberrima admonitione, vt pœnitentiam agamus, dum dies salutis lucescit, dum tempus acceptabile est. Irascere peccatis tuis, inquit Bachiarius vir doctrina, & eloquentia insignis, vt vltra non pecces: præueni vltricis gehennæ sæua tormenta, & ipse tibi tortor existe; vt cum venerit, nihil inueniat, quod in te possit punire inimicus. Sit tibi fames pro gladio, sitisque pro flamma, vt manu carnificis

Bachiarius epist. de recip. lapsis.

cis voluntatis per abstinentiæ pœnam costarum compago nudata visceribus fit, & pro supplicio ignis internus ossium medullas duræ sitis depascat incendium. Sit tibi vigilia velut officiorum custodia publicorum, ac sicut catena rigentis ferri, sic duriori consuetudine & lege constrictus sub imagine martyrij veniam misericordiæ cælestis expecta. Pœnitentiam differre res magni periculi est. Momento enim viuimus, nihilque incertius est hora nostræ migrationis. Quis scit an hac nocte à nobis repetat supremus Dominus animam nostram? Quis scit an prolongando iniquitatem, misericordiæ nobis ianuam occludamus? Ego sanè totus inhorrui, si fortè legens incidi in illud, quod de Antiocho rege scriptum est, *Orabat hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus*: itemque in illud quod de Esau scribit Apostolus, *Non inuenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam*. Scio quidem remissionis gratiam semper illis esse promissam, qui ex toto corde conuertuntur; sed vereor, ne qui dum potest non vult, iusto Dei iudicio cum voluerit, non possit. Dicit enim Scriptura, *Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te*. Formidabilis est magni Doctoris Augustini sententia de his, qui vsque ad mortem protrahunt pœnitentiam: Agens pœnitentiam ad vltimum, & reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus. Numquid dico damnabitur? Non dico. Sed dico etiam liberabitur? Non. Et quid dicis mihi? Nescio, non præsumo, non promitto, nescio. Vis te dubio liberare, vis quod incertum est euadere? Age pœnitentiam dum sanus es. Si enim tunc vis agere pœnitentiam, quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Idem alibi. Quomodo pœnitentiam agere possit, qui nulla iā pro se opera satisfactionis operari potest? Et ideò pœnitentia, quæ ab infirmo petitur, infirma est, pœnitentia, quæ à moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur. De eadem re sic scribit Saluianus Massiliensis, quem dicit Baronius fuisse nouum sui temporis Hieremiam. Peccare non desinit, quem in extremis situm recedere à criminibus sola tantum facit impossibilitas, non volūtas. Qui enim à malis actionibus tantum morte discedit, non relinquit scelera, sed relinquitur à sceleribus. Ac per hoc necessitate exclusus à vitijs, & tunc puto peccat, quando cessauerit

[Margin notes: 2.Macc.9.13. — Hebr.12.17. — Eccli.5.8. — Aug.hom.41. inter 50. — Id. serm.57. de Temp. — Saluian. lib.1.aduersus auaritiam.]

uerit

uerit, quia quantum ad animum nècdum desijt, qui adhuc velit peccare, si possit. Non bonis itaque spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, vt peccatorum molem redimat in morte. Item S. Asterius; Tunc, inquit, prodest pœnitentia, cum pœnitens emendandi facultatem habet: sublata vero copia rectè faciendi inutilis est dolor, & irrita pœnitentia. Quidam vsurarius in extremis constitutus, cum eum Sacerdotes ad pœnitentiam hortarentur, negauit se posse pœnitere, & exclamans dixit. O pœnitentia vbi es? Non possum amplius pœnitere, quia cum possem nolui. Et sic expirauit. Inimica videlicet persuasione mentitur, ait Faustus Rhegiensis Episcopus, qui maculas longa ætate contractas subitis etiam inutilibus abolendas gemitibus arbitratur: quo tempore confessio esse potest, satisfactio esse non potest. Nam quia Deus non irridetur, ipse se decipit, qui mortem multis temporibus vixit, & ad quærendam vitam iam semiuiuus adsurgit, vt tunc officiosus appareat, quando Dominicæ seruituti omnia corporis, & animæ subtrahuntur officia. Hanc autem sententiam Alcimus Auitus Archiepiscopus Viennensis his versibus explicauit.

Asterius hom. 1.

Ant. Dauroultius cat. histor. cap. 3. tit. 113. exéplo 5.

Faustus epist. ad Bened. Paulinum.

Pœnitet ambiguè quem serò pœnitet: ergo
Præsentis spatium nobis dum creditur aui,
Dum patulam cunctis Christi clementia sese
Præbet, præteritæ plangamus crimina vitæ,
Pœniteatq; olim negligenter temporis acti,
Dum licet, & sano ingenioque, animoque valemus.
Nam qui peccatum moriens dimittit, & ipsa
Inferum tempus differt admissa fateri,
Non tam dimittit, quam dimittatur ab illis.

His accedit quod securitatem diu viuendi nemo habet. Quãti enim, inquit Eligius Nouiomensis Episcopus, qui se ad extremum vitæ suę pœnitentiam accepturos esse credebant, aut subita ruina oppressi sunt, aut fortè naufragio demersi, aut apoplexia ita percussi, vt non solum pœnitentiam petere, sed etiam signare se, aut orationem dominicam dicere omnino possent? Ergò pœnitentiam agamus confitendo peccata nostra, & dignè pro illis satisfaciendo, dum tempus habemus, nam omnis dilatio in hac re pessima est. Sed iam multa de pœnitentia dixi, quia, vt Florentis Tertulliani persona induar, peccator omnium notarum cum sim, nec vlli rei nisi pœniten-

Eligius hom. 6.

Tertull. in fine lib. de pœnit.

tiæ natus, non facilè possum super illa tacere. Ne verò abutar lectoris patientia, de Litanijs, quæ psalmis pœnitentialibus subnecti solent, nunc loquar; si prius dixero cum sancto Isaacio Presbytero illum ponere terminum delictis suis, qui cognoscit terminum huius vitę. Isaac. de cont. mundi c. 18.

§. III.

Litania quid sit, & quotuplex. Litaniarum vis, & efficacia.

1 GRæca vox Litania, si genuinam nominis significationem spectemus, seriam omnem, & ardentem precationem significat, à verbo λιτανεύειν, quod ardentem orationem importat. Apud Homerum qui aliquem enixè precantur λιτανεύοντες vocantur, & in quodam epigrammate Græco infernus ἀλιτάνευτος, idest inexorabilis, non ineleganter nuncupatur, quod nullis precibus flecti possit. Vsu tamen receptũ est, vt pro certa quadam Ecclesiasticę supplicationis specie, qua Dei misericordiam, sanctorumque patrocinium inuocamus, litaniæ nomen vsurpetur. Accipitur etiam quandoque pro solo *Kyrie eleison*, tum in Græcis sanctorum Iacobi, Basilij, & Chrysostomi Liturgijs; tum à D. Benedicto in regula dum ait, Supplicatio Litaniæ, id est *Kyrie eleison*, & sic finiantur vigiliæ nocturnæ: itemque Litaniæ, & completum est. Monachi enim post versum dicunt ter *Kyrie eleison*, deinde sequitur oratio Dominica, postea collecta, & sic finitur tam nocturna, quam diurna synaxis. Hanc autem supplicationem *Kyrie eleison* commendat Epictetus Stoicus apud Arianum: & Virgilius preces Turni ad Faunum describens ait, *Faune precor miserere*. Quia verò multoties solent Litaniæ processionaliter cantari, ipsa multitudo τῶν λιτανευόντων, & procedentium ab ordine Romano, & ab alijs Litania vocatur. Abbas Ioannes in prato spirituali narrans cuiusdam Episcopi humilitatem; Pertranseunte, inquit, litania, id est processione. Nos hic de illis Litanijs loquimur, quibus sanctorum inuocatio cõtinetur, quarum vsum multò ante Gregorij Magni tempora viguisse libello primo de Litanijs eruditissimè probat Nicolaus

Bened. c. 9. & 12.

Arian. lib. 2. c. 7. Virgil. libro 12. Æneid.

Prat. spirit. c. 210.

Serarius tom. 3. opusc. de litan. lib. 1. cap. 4.

laus Serarius tot antiquorum Patrum sententijs, tot veteris historiæ exemplis, tot validis rationum momentis, vt nec eius diligentiæ quicquam addi possit, nec sectarij nouatores tam insignia antiquitatis testimonia vlla valeant exceptione submouere. Nullus certus auctor proferri potest, qui sanctorum litanias primus inuenerit; quamuis speciales quasdam, nempè maiores, quas vocant, in die S. Marci à B. Gregorio Magno: triduanas verò rogationes ante Dominicam Ascensionem à S. Mamerto Episcopo Viennensi circa annum Domini 452. institutas fuisse non contemnendi auctores affirmẽt.

Serarius lib. 2. de processi. c. 7. & 8.

De vtraque institutione legendus Serarius libro de Processionibus. Etsi ergo Litaniarum quarumdam, qua processiones sunt, auctor aliquis ex antiquitate proferri possit, non tamen qua precationes, nec qua in ijs sancti exorantur; sed illæ ab Apostolicis viris inductæ, quouis etiam vetustissimo auctore vetustiores reputantur. Quin docti plerique sentiunt, inter quos Iansenius, & Baronius, Christi Domini tempore iam vsitatas Hierosolymis supplicationes, in quibus frequentissimè suum illud *Osanna* repetebant. Extant Harthmanni, Ratperti, NotKeri, & alterius Anonymi Monachorũ S. Galli apud Heluetios versus quidam, & rithmi, quibus Litaniæ continentur in Bibliotheca Veterum Patrum Editionis Coloniensis. Psalmis verò pœnitentialibus sacras litanias rectè adiungi quis neget? In his enim primò misericordiam Dei supplici confessione imploramus. Tum Reginæ cœlorum pedibus prouoluti miseriam nostram potentissimę mediatrici commendamus. Non omittimus Angelorum principes, & omnes sanctos beatorum spirituum ordines suprema naturæ dignitate sublimes, non Patriarchas diuina familiaritate illustres, non Prophetas futurorum scientia conspicuos, non Apostolos Ecclesiæ Principatu gloriosos, non Martyres charitatis ardore succensos, non confessores virtutum omnium splendore coruscos, non virgines illibati pudoris candore præfulgidas, non omnes denique cœlestis curiæ ciues, amicos Dei, & principes vniuersæ terræ. Petimus autem in litanijs pro omni statu hominum vniuersi generis bona, humana, diuina, publica priuata, quæ ad animam, & quæ ad corpus spectant.

Iansen. in cõcord. cap. 110.
Baron. an. 34. n. 5.
Tom. 15.

M E-

METRVM XXXI.

DEnsa triumphali video procul agmina pompa,
Atque hilares, placidosque choros.
Plurima pars niueis, varijs pars altera fulget
Vestibus, auratisque stolis.
Iam sinuosa leues rapuerunt stemmata venti,
Iamque micant pia signa crucis.
Tartareas Christi propellit imago phalanges,
Et superi properant ciues.
Ordo Sacerdotum veneranda que turba canoris
Carminibus passim exultant.
Iam deuota sacris aperitur scena viretis,
Iam sanctæ resonant voces.
Alternis precibus pueri, innuptæque puellæ,
Atque senes, iuuenesque canunt.
Ter circum viridi tremuerunt vertice colles,
Ter longè tremuit tellus.
Terque repercussas resonabilis edidit Echo
Voces, ter sonuere specus.
Audio diuina dotes, titulosque parentis,
Audio virgineas laudes.
Sed prius Ingeniti, Genitique, & Pneumatis almi
Placarunt precibus Numen.
Tum puras, celeresque canunt sine corpore mentes,
Ter triplici agmine distinctas.
Nec veteres reticent Patres, mundique parentes,
Et sacros recinunt vates.
Quos & Apostolici sequitur sacra turba senatus,
Magnaque Discipulorum acies.
Et pueri insontes, rabies quos sæua Tyranni
Sustulit è gremio matrum.
Vos quoq; commemorant, partam qui morte coronam
Vertice sacrato geritis.
Et vos Pontifices, & quos sine sanguine virtus
Vicinos dedit esse Deo.
Postea fœminei celebratur candida sexus
Virginitas, castusque pudor.
Sic omnes cœli proceres, patriaque beatos,
Sollicitant precibus ciues.

Denique per Christi mysteria sancta precantur,
Annuat vt votis Numen.
Sit procul omne malum, det prospera cuncta sereno
Respiciat populum vultu.
Vtque Dei mitis, mundi qui crimina tollit,
Agnus sit miseris clemens.
Ista ter effati reticent: sed multa perorat
Pronus humi sacer Antistes.
Et cum sancta preces plebs finijt, athera pulsant
Plausus, ac tremula voces.
Pictaque tolluntur Christi vexilla, recedit
Hinc chorus, & repetit templum.
Tum subitò Aligerum manibus collecta feruntur
Ante Deum populi vota.
Annuit his Numen, diuinaque munera terris
Diuite largitur dextra.

2 Difficillimum foret varios, & admirabiles Litaniarum effectus è probatissimis Ecclesiasticæ historiæ monumentis collectos recensere. In tanta enim exemplorum vbertate quid potissimum seligere, quid omittere debeam ignoro. Dicam tamen aliqua, quæ satis fuerint, vt maximam supplicationum vtilitatem Ecclesiasticis viris commendent. Litanijs Magnum Basilium obseratum Niceæ templum sine clauibus aperuisse magno Catholicorum applausu, magna Arianorum confusione Amphilochius, & Zonaras testantur. Litanijs Theodosium Imperatorem vna cum clero, & plebe perpetuis imbribus imposuisse finem, post quos rei frumentariç ingens copia sequuta sit, Nicephorus Callistus affirmat. Litanijs pestem, ac famem vehementissimam S. Heribertum Coloniensem Archiepiscopum submouisse Abbas Tuitiensis asseuerat. Imperante Theodosio Proclus Constantinopolitanus vrbem funestissimis terræ fragoribus concussam litanijs, & supplicationibus liberauit, vt Baronius, & alij narrant. Omni enim populo cum Patriarcha orante sublatus in aera puer, & mox in terram reuersus sacrum Trisagion se ab Angelis didicisse testatus est, quem hymnum cum psallerent vniuersi, terræ quassatio cessauit. S. Mammertus à Viennensi sua ciuitate, vt Ado item Viennensis refert, grauissimos depulit terræmotus, ignes cœlitus delapsos, ferarum irruptiones, aliaque plurima pericula Litanijs ad S. Iuliani basilicam institutis. Gregorius

Amphiloch. in vita S. Basilij Zonaras tom 3. Annalium.

Niceph Call. l. 14. cap. 13.

Rup. Abb. in vita S. Heriberti.

Baron. ann. 446. nu 9.

Theodor. Balsamon ad can. 82. sextæ synodi in Trullo.

Ado Vien. æt. 6.

Magnus

Magnus serpentum virus, & inguinariam pestem, qua Roma quotidianis cadaueribus complebatur, non semel litaniarum precationibus auertit, vt in eius vita Ioannes Diaconus scribit. Aduersus bellicos incursus idemmet Gregorius litanias indixit, vt ex epistolis ipsius constat. Occasione magni terræmotus, de quo Agathias, actas quotannis Litanias anno 27. Iustiniani Imp. docet Baronius è veteri historia. In creatione summi Pontificis cantatas Litanias apud eumdē Baronium commemorat Anastasius Bibliothecarius. Exundantis Tyberis alluuionem Litaniarum munimine repressam idem narrat ex eodem auctore. Easdem pro salute Vrbis à Stephano Papa tertio frequentatas ipsomet Baronio narrante didicimus. Quibus verò præsidijs Adrianus Papa ad petitionem Caroli Magni barbaram olim, & ferocissimam Saxonum gentem ad Christi fidem perduxit? nonnè litanijs pro eorum cōuersione in tota ditione Romanæ Ecclesię celebratis, vt scribit Rhegino Abbas? Quibus artibus impurissimi Dæmones ab humanis corporibus multoties expulsi sunt? nonne efficacissimo litaniarum exorcismo? Qua ratione pluuiarum illuuiones submotæ, procellarum sedata tempestas, virulenta fulgurum vis repressa, deuastantium flammarum extinctum incendium, conclamata multorum salus postliminio restituta, fideles animæ è teterrimo Purgatorij ergastulo eductæ? nonne litanijs intimæ deuotionis sensu recitatis? Quidni igitur studeamus hoc saluberrimo pœnitentialium psalmorum additamento diuinam nobis misericordiam conciliare? Misericors, & miserator Dominus ad beneficia humano generi præstanda sua sponte procliuis, accedentibus suffragijs omnium Sanctorum, ampliorem nobis tribuet donorum suorum largitatem.

Io. Diac lib. 4.
Greg. ep. 45. lib. 9. indic. 4.
Agath. lib. 2.
Baron. ann. 553. nu. 249.
Id. an. 555. nu. 10.
Id an 717. nu. 4.
Id. an 753. nu. 3.
Rhegino libro 2. Chron.
Mart. del Rio disquis. magic. lib. 6. cap. 2.
Sigebert. an. 679.
Abbas Vrsperg. an. 527.
Greg. Turon. de gent. Franc. lib. 2. cap. 34.
Albert. Crantius l. 2. metrop. c. 28.
Greg. Cedrenus in Iustiniano.

CAP: XV.

De Psalmis Gradualibus.

§. I.

Quindecim psalmis gradualibus totidem gradus Christianæ perfectionis indicari. Vitæ spiritualis triplicem esse statum. De Ascensione mentis in Deum. Quindecim animæ dignitates ex Abbate Cellensi.

1 QVINDECIM Psalmi graduales à 119. vsque ad 133. quartis Quadragesimæ ferijs præscripto in Breuiarijs ritu recitari debent. Quia enim hisce diebus decet nos solito sanctiores esse, psalmos istos ad consuetæ seruitutis pensum adiungimus, quibus etiam monemur ad vitæ spiritualis perfectionem quibusdam veluti gradibus ascensum parari. Meminit horum psalmorum, eorumque ritus Radulphus Tungrensis. Græci psalmos graduales concinunt omnibus diebus Quadragesimæ (præterquam sabbatis, & Dominicis, & in die Annunciationis) quibus vtuntur mysterijs ante sanctificatis, de qua re extat canon sextæ synodi in Trullo. Post quos psallunt Idiomelon dici, & Martyricum, & tria similaria Triodij, & tria Calendarij, siue Menæi, vt habetur in eorum Typicis, & Euchologijs. Hæc autem distinctio graduum, siue à gradibus templi Salomonis desumpta sit, siue ad vocem gradatim in cantu exaltatam pertineat, siue reditum de captiuitate Babylonica in Hierusalem, aut aliud quidpiam secundum historiæ fidem respiciat; quod spectat ad spiritualem intelligentiam, mysticis animæ ascensionibus à sanctis Patribus Hilario, Augustino, Chrysostomo, Gregorio Magno, itemque à Cassiodoro, Remigio Antisiodorēsi, & alijs

Radulph. prop. 21

Sex. syn. can 52.

Hilar. Pist proœ. in ps. grad. Aug. in eosdem psalm. Chrys. in ps. 119. Greg. in psalm. 129. Cassiod. & Remig. in psalm. 119.

& alijs applicatur. Ad supremum charitatis fastigium nonnisi per gradus peruenitur: motus enim, & conatus humanę voluntatis, sicut ad alia omnia, ita etiam ad perfectionem non repentè fit summus. Cantica graduum, inquit Arnobius, cantica Ascensionum sunt: veluti si alicui, qui in foueam ceciderit ponatur scala, vt inde ascendendi capiat facultatem. Hæc est scala, quam Patriarcha Iacob vidit in somnis, per quam, vt scribit Theophilus Alexandrinus, diuersis virtutum gradibus ad superna conscenditur. Pulchrum spectaculum, ait Richardus Victorinus, videre huius scalæ scalaria modo congruo, proportionaliterque locata, & vsque in summum ordinatæ distinctionis continuatione producta, vt paulatim se animus ad superiora promoueat, prouectionisque gradibus semper ad altiora conscendat, donec Dominus innixus scalæ videatur.

Iacob. Aluarez de vita spirit lib.2. parte 1 cap 9
Arnob. in ps 119.
Theoph. ep 1. pasc.
Rich. de ext. mali tr.3. cap.16.

2 Nascitur charitas diuina operante misericordia, cum nata fuerit, nutritur, nutrita crescit, & roboratur, roborata perficitur. Hinc Theologi cõmuniter post Dionysium Areopagitam ex muneribus Angelorum, quorum actus hierarchici sunt purgare, illuminare, & perficere, vitæ spiritualis statum triplicem faciunt, Incipientium, Proficientium, & Perfectorum, quorum primi purgantur, secundi illuminantur, postremi perficiuntur. Cebes Thebanus insignis Philosophus Tabulam finxit in templo Saturni, in qua miro artificio tres ambitus posuit, per quos tres isti gradus non incommodè intelligi possunt. Nam cum vitijs seductus homo in primo ambitu describatur, in secundo post purgationem ad virtutes introducitur, ac deinde ad beatitudinem peruenit, à qua gloria, & honore coronatur. Ecclesia verò psalmos graduales recitandos proponens in tres ordines diuidit, qua partitione tres status vitæ internæ designantur. Et primus quidem quinarius incipientibus cõuenit, secundus proficientibus, tertius perfectis. Robertus Bellarminus sacræ purpuræ decus eximium librum scripsit de Ascensione mentis in Deum, quem ad similitudinem quindecim psalmorum gradualium in totidem gradus distinxit. Hic liber legendus ab illis est, qui inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intelligere cupiunt, & mysticos ascensionum gradus non tam cognoscere, quam ascendere peroptant. Deus enim, inquit Basilius Seleuciæ Episcopus, cum res creatas in modum scalæ adaptauerit, per eas

S.Th.2.2.qu.183. art.vlt.
Dionys.c.3. cæl. hier.
Basil. Sel. or. 1.

sui amantibus ascensum ad se extruxit. Verus Philosophus ille est, qui è rebus creatis ad increata nouit assurgere; & de his quæ videntur scalam sibi facit ad inuisibilia ascendendi. Quare sapienter Seuerinus Boethius vestem Philosophiæ in modum scalarum intextam describit initio doctissimi libelli de eiusdem Philosophiæ consolatione. Felices illi, quibus vertitur in scalam, quod alijs esse solet in ruinam: quibus aspectus creaturarum fit scala ascensionis, non lapsus deiectionis.

P. Cellen. lib. de Panib. cap. 4.

3 Abbas Cellensis quindecim animæ dignitates, quasi quosdam gradus perfectionis eius, enumerat, è quibus ipsa corruit per peccatum, & ad quos per pœnitentiam reuocatur. Est enim anima, ait ille, puella, generosa, tenera & delicata, formosa, & candida, ignara doli, laboris insueta, virtutum capax, damnatrix vitiorum, artium inuentrix, constans in amore, verax in promissione, larga in donatione, socialis ad ciues, affabilis ad omnes. Ab his dignitatibus totidem gradibus excidit miserabilis anima Nam, vt idem subiungit, rapitur puella: ò crimen? Generosa ancillatur: ò pudor! Delicata laceratur: ò pietatis naufragium! Formosa denigratur: ò damnũ pulchritudinis! Obscuratur candida: ò gloriæ conuitium! Ignara doli fraude seducitur: ò iustitiæ exitium! Insueta laboris labore atteritur: ò miserationis exilium! Capax virtutum virtutibus euacuatur: ò exclusio bonorũ! Vitiatur damnatrix vitiorum: ò commutatio Dęmonum! Inuentrix artiũ inuentorum obliuiscitur: ò ignauiæ pabulum! In amore constans instabilis inuenitur: ò naturæ lubricum! Verax in promissione quotidie mentitur: ò peregrinationis inuium! In donatione larga in auaram vertitur: ò exsiccatio venarum! Socialis sine fœdere: ò vitæ corruptionem! Affabilis infrunita redditur: ò coagulum dilectionis vastatum! O clementia! creatoris eripe illam de ore leonis, restitue illi statum libertatis, repone in delitijs pristinis, reforma deformatam, renoua obscuratam, libera deceptam, amoue laborem, redde virtutes, cura vitiatam, doce oblitam, confirma lapsam, pone in veritatis viam, destrue auaritiam, fœdus societatis cõstitue, affabilem redde. Ecce anima quindecim gradibus, quibus peccando corrueras, pœnitendo azima sinceritatis recipies. Quot namque casibus à Deo recessimus, tot gradibus virtutum ad ipsam Dei virtutem pennis desideriorum reuolamus. Hactenus Petrus Cellensis. Sunt & alia quindenarij

narij numeri mysteria haud indigna solerti disquisitione; sed suscepti operis ratio ad ea tantum edisserenda me cogit, quæ mysticas animæ ascensiones respiciunt. Scalam igitur erigo ad Deum, qualem finxisse Cosingam Iunonis apud Thracas sacerdotem scribit Polyænus. Hic enim cum Thraces eius imperium detrectarent, ligneas scalas quamplurimas cõstrui, atque alias alijs imponi curauit, quibus in cœlum ad Iunonem ascenderet plebis contumaciam accusaturus. Quo facto stupidam gentem ita perculit, vt se in posterum obedientem fore iureiurando firmaret. Hunc ascensum, quem ille ementiri potuit, non autem perficere, ego quindenis gradibus pręparo, quibus ad verum Numen subuehente sapientia conscendamus. Optimè Ioannes Climachus, omni arte, omniq; studio quisque vti debet, vt lutum hoc à terra eleuans in Dei solio collocet. Nullus verò difficultatem causetur ascensus; via enim, & ianua cunctis aperta est.

Polyænus lib. 7. stratagemat.

Climac gr. 26.

METRVM XXXII.

TV magne cœli rector, & mundi arbiter,
Tremende, sempiterne, ineluctabilis,
Idem seuerus vltor, & clemens pater,
Immensa rerum spatia qui nutu regis,
Cui seruit Orbis, Trinus, ac vnus Deus.
Da celsa virtutum iuga, & superum choros
Transcendere. Obsident iter vepres mali,
Et densa tribulorum seges: bellum ferox
Intentat hostis, fingit & vanos metus.
Sed, te iuuante, per rubos, & per truces
Spinas iter parabo: me nullus labor,
Pericla terrent nulla, sunt dudum mihi
Hæc tela præuisa. Adiuua audentem Deus,
Serena donec fulgeat mihi dies,
Qua sistar innocens, & omnis inscius
Labis tuo conspectui. Quid hic moror,
Et hactenus mortalium sordes colo?
Vos nubila super solis, & Lunæ vias
Me citius erigite volatu præpeti.
O me beatum! Iam mihi tellus perit,
Et regna decrescunt, suum mundi globus

Vane-

Vanescit in punctum. O veneranda Numinis
Præsentia! ò cœli coruscantes faces!
Perenne vitæ gaudium, verum decus,
Et clausa nullo margine voluptas! dies
Quem nulla temerat nox, bonorum fons patens!
Vtinam semel vestris receptus sedibus
Quiete vera perfruar. Tu ne cadam
Adsis Pater. Graui ruinæ est proximus
Quicunque sine te ad sidera ascensum parat.

§. II.

Quinque gradus incipientium: omne mortale, omne veniale crimen deserere: diuitias, ac dignitates contemnere: prauos motus cohibere: proprium iudicium, & propriam voluntatem abnegare. Quæ sint purgati animi indicia.

1 ADsis huc igitur fidelis homo, quicunque es, qui in hac valle lacrymarum ascẽsiones disposuisti in corde tuo: Huc adsis, & cœlum suspice, ad quod erecta te ducit statura: Cœlum contemplare, ad quod oculis, manibus, totoque corpore assurgis. Hoc consilio diuina manus, vt Theophilus Protospatarius eleganter notauit, hominem sic effinxit, vt erectus, aut sedens vitæ negotia obiret; pronus autem, & supinus nihil prorsus faceret. Nim rum vt liqueat actiones nostras à terræ fæcibus remoueri oportere, debereque hominẽ vita, & moribus esse Οὐρανοσκόπον instar piscis, qui hoc nomine insignitur, quod semper oculis cœlum aspiciat. Rectè Manilius.

Theophil. Protospat. lib. 1. de hominis fabrica c. 9.

Manil. circa fin. l. 4 Astronomic.

An quoquam genitos nisi cœlo credere fas est
Esse homines? proiecta iacent animalia cuncta
In terra, vel mersa vadis, vel in aëre pendent:
Omnibus vna quies venter, sensusque per artus.
——— At homo stetit vnus in arcem
Erectus capitis, victorque ad sidera mittit
Sidereos oculos, propiusque adspectat olympum,
Cognatumque sequens corpus, se quærit in astris.

Ipsi

Ipsi ergo sibi renunciant, ait Lactantius, seque hominum nomine abdicant, qui non sursum aspiciunt, sed deorsum. Spectare nos cælum Deus voluit, vtique non frustra, sed vt Deum, cuius sedes illud est, quoniam oculis non possumus, animo contemplemur. Iuuat autem velut in aliqua sublimi specula constitutum, vnde vniuersi exaudire possint, Persianum illud proclamare: Lactan. diu. instit. lib. 2. cap. 1. & 2.

O curuæ in terras animæ, & cælestium inanes.

Cælum potius intuemini, ad cuius spectaculum vos excitauit ille artifex verus Deus. Ille vobis sublimem vultum dedit, vos in terram curuamini, & altas mentes ad inferiora deprimitis, tanquam vos pœniteat non quadrupedes esse natos. Hoc verò sanctioris vitæ initium est, hic primus gradus, à terra sursum eleuari, & hac optima sententia stabilire cor, vt mori potius optes, quam grauioris peccati macula fœdari. Hunc primum gradum nonne agnoscis in primo psalmo? Terrena vitia derelinquens Propheta petit liberari à tribulationibus ingruentibus, à labijs iniquis, & à lingua dolosa. Qui enim incipit Deo seruire, licet cum his qui oderunt pacem se semper pacificum studeat exhibere; ab illis tamen quasi hostis, & malè suadens venenatis detractionibus gratis impugnatur: quare cognoscẽs se cum malis habitare mundi huius durissimum incolatum detestatur.

2 Emundatus in hoc primo gradu à grauioribus noxis gressum promoue ad secundum. Is est non tantum à culpis, quæ occidunt animam, sed etiam à leuioribus abstinere. Scio quidem natura omnibus insitum esse (sic loquitur maximus historicorum) vt & priuatim, & publicè peccent: nullam esse legem, quæ homines ab hoc naturæ vitio prohibeat. Scio etiam sententiam esse eius discipuli, quem diligebat Iesus: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est.* Sed scio quoque non debere negligi venialia delicta, quod in hac mortali vita omnino vitari non possint. Quamuis enim à catholica fide censeatur alienum cum Origene, & Euagrio impeccantiam asserere; quamuis item homini iustificato absque detrimento iustitiæ peccata insint venalia: tibi tamen, qui in via Domini progredi cupis, necessarium est, vt quantum te Dei gratia promouerit, vel leuissimas criminum vmbras deuites. Dum enim otiosa, ait Bernardus, tanquam minima spernimus, Thucydides l. 3. 1. Ioan. 1. 8. Bern. ser. de trip. cog. Id. de grat. & lib. arbit.

ad turpia, atque inhonesta dilabimur. Idem alibi. Neque hic possumus penitus esse sine peccato, & miseria: possumus tamen gratia iuuante nec peccato superari, nec miseria. Et vsitata in scholis sententia; Possumus à singulis peccatis venialibus abstinere, non ab omnibus, Monet Chrysostomus magis esse timenda parua peccata, quam magna. Magna enim vt auersemur, ipsa peccati natura efficit: parua autem hac ipsa re quia parua sunt desides reddunt: & dum contemnuntur, non potest ad eorum expulsionem animus generosè insurgere. Quia verò aduersus carnis molestias, & quotidiana peccata difficilior lucta est, & pugna anceps; ideò secundus psalmus oculos leuat ad montes, salutare presidium à sanctis postulans, & infallibile auxilium ab eo expectans, qui fecit cælum, & terram. De malis scriptum est. *Oculos suos statuerunt declinare in terram*. Nobis autem clamat Apostolus, *Quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*. Quid moraris in conuallibus, si auxilium tuum a Domino est, qui habitat in excelsis? Ipse custodit te ab omni malo, semperque vigilat ad tui custodiam, vt à recto virtutis tramite nunquam possis deuiare.

Chrys. hom. 87. in Matth.

Psalm. 16.

Coloss. 3. 2.

3 Sic deposita peccatorum sarcina leuior eris ad ascendendum. Perituras autem diuitias respue, fallaces mundi honores, ac dignitates contemne, & tertium gradum conscendisti. Nam si adhuc opus habes, vt hæc discas, inquit Chrysostomus, nempè quod nihil magnum sint diuitiæ, quod vmbra sint res præsentes, & somnium; quod instar fumi euanescant, & euolent, sta interim extra adyta, mane in vestibulis: nondum enim fuisti dignus, qui ingredereris superna regna. Nam si nescis earum instabilem, & perpetuo fluentem discernere naturam, quomodo eas poteris despicere?

Chrys. hom. 29. in ep. 1. ad Cor.

METRUM XXXIII.

Non tot monstra cubant Tartareo in specu,
Non tot parit Lybia feras:
Quot curæ lacerant pectora diuitum,
Quot opprimuntur fluctibus.
Magnalum requies exulat atrijs,
Auro bibuntur toxica.

Nec

Nec mentis stolida pralia sopiunt
Fasces, opes, & purpura.
Ah! regnum miseri, veraque gloria,
Qua sede lateat nesciunt.
Rex est, & tumido ditior Attalo,
Rex esse qui potest sui.
Hares ipse sui possidet omnia,
Qui se obsequentem possidet.

Rectè Augustinus, Venenum charitatis est spes adipiscendarum, aut retinendarum rerum temporalium. Rectè item Bernardus, quærat Paganus diuitias, qui sine Deo viuit: quærat Iudæus, qui terrenas promissiones accepit: sed qua fronte magis, aut qua mente Christianus diuitias quærit, postquã Christus beatos esse pauperes prædicauit? Auaritia, inquit Pater Romanæ historiæ, fidem, probitatem, cæterasque artes bonas subuertit; & pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere docuit. Ideò Lycurgus auri, argentique vsum velut omnium scelerum materiam sustulit, teste Iustino in historijs. Eleganter Maximus Tyrius: Vir bonus es? mores tuos muta, improbitatem cole, & diuitias consequeris. Leno esto, aut caupo, prædo, aut veterator, perfidus, aut sycophanta, pretio æquum, bonumque peruerte, honestati renuncia, ditesces. Per hanc viam ad opum fastigia, ad dignitatum culmen peruenitur. Virum, qui ascendit hunc gradum ita describit Gregorius. Alius contempta mundi superbia honores, atque dignitates huius seculi decreuit vitare, vltimum appetit inter homines locum tenere, vt tanto excellsior inueniatur in permanenti gloria, quanto humilior aspicitur in transeunte vita. Ideò exultans in spiritu in domum Domini se mox iturum testatur, in cuius atrijs consistit. Qua spe roboratus æternæ pacis præmia, bonorumque cœlestium abundantiam commendat, & dulcissima exultationis verba depromit.

Aug. lib. 83. qq. qu. 36.
Bernard ser. 1. de omnibus Sanctis.
Sallust. in Catilin.
Iustinus lib. 3.
Tyrius ser. 30.
Greg. hom. 10. in Ezech.

4 Quartus ascensionis gradus ab his, quæ foris sunt, ad teipsum te ducit. Diuitiarum, ac dignitatum exuta solicitudine corpus tuum castigare, sensus cohibere, perturbatos animi motus sedare, omniumque vitiorum carnalem debes reprimere concupiscentiam. Vt enim docet Eucherius Lugdunensis, si vnusquisque nostrum subdere sibi passiones studeat, & eminentia dominantis animi super eas stare consuescat, ex

Eucher. hom. 1. de Ascens.

ipsis sibi gradum construit, quo ad superiora conscendat. Sublimabunt nos, si fuerint infra nos: de nostris etiam vitijs scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Idem docet Apostolus dicens: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Nam, vt scribit in moralibus B. Gregorius; tantò melius mens ad superna appetenda componitur, quantò corpus ab illicitis arctius edomatur. Quemadmodum passerculus pede alligatus, ait sanctus Maximus Monachus, & Martyr, volare incipiens in terram funiculo detrhaitur: sic quoque mens nõdum affectibus liberata, & ad rerum cælestium cognitionem volare contendens ab affectibus ducitur, & in terram detrahitur. Sententia Domini est non posse discipulum eius esse, qui non odit animam suam: *Et qui perdiderit animam suam, saluam faciet illam.* Beati quos nulli metus terrent, exclamat Romanus Orator, quos nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt enim maris tranquillitas intelligitur, nulla, ne minima quidem aura fluctus commouente; sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Carnem igitur spiritui subijce, coerce vagam sensuum licentiam, prauos animi motus comprime, exhibe membra tua hostiam viuentem, sanctã, Deo placentem: hac enim ratione purificatus non iam ad montes, sed ad ipsum Deum oculos erigere, & diuinæ misericordiæ feliciter poteris appropinquare, sicut dicit Psalmus, *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.* Opprobrium quidem abundantibus eris, & despectio superbis, qui præsentia diligentes, futura aut negligunt, aut non credunt: cunctas tamen molestias, & irrisiones hoc vno remedio superabis, si semper oculos habens ad Dominum eleuatos exclames, Miserere nostri Domine, miserere nostri.

1. Cor. 9. 27.
Greg. mor. lib. 31. cap. 18.
Max. cent. 1. de Char. cap. 85.
Lucæ 14. 26.
Luc. 9. 24.
Cic. 5. Tuscul.

5 Quintus gradus ascensum perficiens incipientium in omnimoda proprij iudicij, propriæque voluntatis abnegatione consistit. Tantum enim virtuti adijcit homo, quantum propriæ voluntati, proprioque iudicio subtrahit. Voluntatem verò propriam eam dicit esse Bernardus, quæ non est cõmunis cum Deo, & hominibus, sed nostra tantum: quando quod volumus, non ad honorem Dei, non ad vtilitatem fratrum, sed propter nosmetipsos facimus, non intendentes placere Deo, & prodesse fratribus, sed satisfacere proprijs moti-

Bernar. ser. 3. de Resurrect.

bus

bilis animorum. Quid autem odit, aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset propria voluntas, & infernus non erit. Et post pauca proprium etiam consilium, propriũque iudicium perstringens, illorum esse ait, qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, sequentes errorem suum, & obstinati in eo, ita vt nullis velint consilijs acquiescere. Hi sunt vnitatis diuisores, inimici pacis, charitatis expertes, vanitate tumentes, placentes sibi, & magni in oculis suis, ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere. Epictetus Stoicus, cuius doctrina euangelicam redolet disciplinam, sic de propria voluntate scribit. Si talis sit nostra voluntas, qualẽ ipsã esse oportet, vnicũ nimirum id bonum erit nostrum: si secus sit affecta, vnicum, solumque erit malum nostrum. Cæterum si ad hũc gradum felici progressione peruenisti, nil boni tibi arroges, ne ruinosa deceptus præsumptione precipites. Dic autem cum Psalmographo: *Nisi quia Dominus erat in nobis forsitan homines deglutissent nos*. Cœnosum, & rapidum pertransisti torrentem, terrenorum affectuum infectionibus sordidatum: aquam euasisti humanis viribus impertransibilem, ab illo scilicet adiutus, qui Petro Apostolo fluctuanti manum, ne mergeretur, extendit: contrito laqueo ereptus es, sicut passer ab insidijs inimici: ac propterea psalmi deuotionem assumere debes, & dicere: *Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram.*

Epictet. apud Arrianum l. 4 cap. 5

METRVM XXXIV.

O Curas hominum, stultaque pectora!
O quam desipiunt, qui nimium suo
Credunt arbitrio, qui sapiunt nimis!
Quam desiderijs difficile est modum,
Et metam proprijs ponere sensibus!
Nescitis cupidi quo lateant loco
Mundi prosperitas, veraque gaudia;
Felicem Tyria non faciunt opes,
Non gemmæ, & Perues munera diuitis,
Non regni solium, rubraque purpura.
Sed lætis fruitur conditionibus
Æternis inhians semper honoribus,
Qui prudens timidos edomuit metus,

Fœdoque

Pœdoque imposuit frana Cupidini,
Nec vultum variè fingit ad improba
Plebis consilium, nec popularibus
Arctatur studijs, quem sapientia.
Et virtus solidi pectoris hospita,
Quem simplex probitas, nudaque veritas,
Quem firmat pietas, & niueus pudor.
Quem fluctus tumidi non quatiunt freti,
Non missum supero fulmen ab æthere,
Non vultus procerum sæua minantium.
Qui tuto latitans eximius loco
Infra se placidus conspicit omnia.
Quem non ambiguè dura necessitas
Fati terrefacit, nec queritur mori.
Hic felix nimium, solus est Entheo
Per nubes medias percitus impetu,
Sublimem intrepidus transiliet polum.

6 Libet autem in fine horum graduum ad eos spectantium, qui purgantur à vitijs, Guerrici Abbatis aurea verba vsurpare. O quam felix est, de quo dici potest: *Impleti sunt dies purgationis eius,* vt iam nihil aliud ei superfit, nisi vt ferant eum in Hierusalem supernam, & sistant eum Domino, Et quidem dies, qui ad purgandum nobis dati sunt, velimus nolimus, implemus: sed væ nobis, si dies implentur, & purgatio minimè impletur: vt postea necesse sit illo nos igne repurgari, quo nihil pœnalius, nihil acrius, aut vehementius in hac vita excogitari potest. Heu quanta dierum incuria est, dierum scilicet, qui nobis ad purgationem concessi sunt? Quam pauci repeiuntur, qui tempori pretium ponãt, qui cogitent apud se, quantum valeat dies vna ad purgandam animam, ad comparandam æternitatem? Vt autem quis cognoscat an sit perfectè purgatus, debet diligenter aduertere, adeptus fuerit an non strenuitatem, seueritatem, & benignitatem. Porrò strenuitas est quidam vigor animi omnem excutiens negligentiam, & disponens animam ad bona opera diligenter, & accuratè facienda. Seueritas omnem restringit concupiscentiam, & feruentem reddit animam ad amorem asperitatis, & paupertatis. Benignitas est quidam dulcor animæ excludens omnem iracundiam, inuidiam, & nequitiã, habilitans animam ad beneuolentiam, tolerantiam, & inter-

Guerric. ser. 6. de Purific.

nam

nam lætitiam, Et hic est terminus viæ purgatiuæ, nam omnis conscientia munda læta est, atque tranquilla, & secura mens quasi iuge conuiuium. Agnouit hanc animi purgationem vir Ethnicissimus, sed profundæ doctrinæ Plotinus, atq; inter cætera purgationis indicia hæc habet; Timorem expellet omnino, nulla enim de re metuet: motum verò subitum expellet, nisi quatenus admonitionis loco sit. Cupiditatem turpium proculdubio non habebit: esculentorum quoque, & poculorum ad remissionem doloris ipse animus non habebit: sin autem habuerit naturalium dumtaxat vt arbitror, ita tamen vt neque inconsultum hæc habeant impetum. Quod si habeant, quatenus cum phantasia solum, hæc quoque præfigurata. Omnino autem ipsa ab his omnibus erit pura, voletque etiam irrationale purum efficere, adeò vt ne commoueatur quidem, aut saltem quam minimè, commotionesque illius statim ipsa propinquitate sedari queant, perinde ac si quis sapienti propinquans ipsa propinquitate aliquid ab ipso percipiat, vel similis illi factus, vel reueritus, vt nihil audeat facere eorum, quæ bonus non ausit. Non ergo erit pugna. Hæc Plotinus. Vtinam sordes abluat animæ meæ, qui solus potest facere mundum ex immundo conceptum semine, qui lauat omnia peccata nostra, & proijcit in profundum maris omnes iniquitates nostras. Vtinam illius aquæ cælestis, quæ super cęlos est, participio lotus, totus cælestis efficiar, quæ sursum sunt quęrens, non quę super terram. Quid mihi cum aquis inferioribus, vt desiderem aquam cœnosam fluuiorum Aegypti, quæ nec abluere potest, nec sitientem animam refocillare? Congregentur in locum vnum aquæ istæ, & appareat arida: appareat inquam facies terræ, facies cordis mei terreni à vitijs emundata, & ab aquis fœtentibus expurgata, & germinet herbam virentem, & omne lignum pomiferum iuxta genus suum: nec enim arida remanere poterit, sed fœcundata imbre cœlesti florebit, & germinabit, & fructum afferet in patientia.

Plotin. l. 1. enn. 1. cap. 5.

§. III.

Quinque gradus proficientium: virtutes omnes acquirere, virtutum exemplar alijs esse, iustitiæ vias docendo demonstrare, se humilem in omnibus exhibere, omnes irrisiones, & detractiones patienter ferre.

Climac. gr. 25.

1 MActe animi virtute fidelis ascensor, nec te ea quę dicta sunt perturbent, ait Climachus: nemo vnquam repentè vno simul passu scalæ gradus omnes conscendere potuit. Iam à malo declinasti, iam spinosum incipientium iter cucurristi: nunc à vitijs purgata mens virtutibus ornari debet. Quid enim iuuat, vt sapienter Chrysostomus scribit, quod omnes spinæ sunt amputatæ, si non sint deiecta bona semina? Non sufficit recessus à malo, vt in bonorum simus possessione. Nam si spinis euulsis terra maneat otiosa, herbas rursum inutiles germinabit. Est hic igitur proficientium gradus primus, omnium virtutum acquisitio. Solæ faciunt virtutes beatum, inquit Macrobius, nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. Nempe ille beatus est:

Chrysost. hom. 16. ad Ephes.

Macrob. in som. Scip. lib. 1. c. 8. u.

Statius lib. 2. Sylu. v. 357.

Quem non ambigui fasces, non mobile vulgus,
Non leges, non castra tenent: qui pectore magno
Spemque, metumque domat vitio sublimior omni,
Exemptus fatis, indignantemque refellit
Fortunam, dubio quem non in turbine rerum
Deprendet suprema dies, sed abire paratum,
Ac plenum vita.

Isidor. Pel. lib. 2. epist. 286.

Sola virtus, vt verbis vtar Isidori Pelusiotæ, præclaram, & nunquam intermorituram gloriam obtinet, vt quæ nec vetustati cedat, nec obliuione conteratur, nec marcescat, verum recentem semper, ac vegetam, & florentem dignitatem habeat: ac proinde prudentibus viris omnibus viribus enitendum est, vt eam adipiscantur. Nam, vt sapienter scripsit quidam, virtutis ignorantia mors animæ est. Nec te terreat difficultas ascensus, quandoquidem, vt ait Poeta:

Æneas Gazæus in Theophrasto.

Silius Ital. lib. 2. punic. v. 574.

Ardua virtutem profert via.

Quid

Quid enim dicit psalmus? *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem.* Qui proficiendi desiderio infatigabiliter ad vlteriora sese extendere conatur, tametsi in principio asperum iter, pugnam laboriosam experiatur; quantò tamen amplius progreditur, tanto magis habilitatur ascensui: & quò magis decertat, eò firmior, & robustior euadit, donec virtutis illectus pulchritudine insuperabilis omnino sit, & coronæ propinquus. Ipsi montes, ad quos prius oculos leuaueras, ipsi inquā, in circuitu tuo malos homines elongabunt à te, ne forté prauis eorum moribus, & exemplis in ruinam traharis. In hac spe singulariter constitutus perge securus, qui sancti desiderij primitias iam habere meruisti: memineris scriptum: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Porrò regnum cęlorum regnum virtutum est, quod cum adeptus fueris, requiescet super te in fine huius psalmi promissa pax, quam nec mundus dare, nec mundanus recipere potest, pax exuperans omnem sensum, omnia vota transcendens.

2 In excelso virtutis fastigio collocatus ad secundum peruenies gradum, vt proximo tuo teipsum exhibeas virtutū omnium perfectissimum exemplar. Nam, vt scribit elegantissimè Hildebertus Turonensis Archiepiscopus, citra profectum proficit, quisquis alteri cū potest nō prodest. Magis autē prosūt exempla, quā mores, & vt docet Saluianus, Procurator est quodammodo salutis humanæ, qui non tantum id agit, vt ipse bonus sit, sed efficere & hoc nititur, vt alij mali esse desistant. Auctor est bonorum sequentium, ait quidam, qui relinquit exemplum. Et alius sapiens nil sibi optatius esse asseuerat, quam quod sit ad recta tendentibus propositus quasi exemplar. Laurentius Iustinianus rem istam sic eloquēter pertractat. Quantum excitent ad virtutum studia virtutum exempla eos, qui Deo placere volunt, atque virtutibus ornari peroptant, quisque sapiens sufficienter intelligit. Erigitur namque humana fragilitas, & opportunè corroboratur in opere exemplis maiorum, atque quotidie animatur ad melius Patrū rememoratione virtutis. Stude igitur omni qua vales industria morū splendore nitescere, vt dominicę oues ex te quotidie ædificentur vidētes in te lumen fidei, spei lōganimitatem, ardorem charitatis, cordis innocentiam, iustitiæ zelū, amorem fraternitatis, pudicitiæ constantiam, tolerantiam

Hildeber. epist. 1.

Saluian. lib. 7.

Symmach. lib. 9. epist. 25.

Plinius lib. 6. epist. 11.

Iustinian. lib. de regul. prælat. c. 15

laborum, dilectionem inimicorum, patientiæ robur, studium humilitatis, vitæque omnimodam integritatem. Tunc laudabiliter poteris psalmum istum decantare, quo conuersa in libertatem captiuitas Diaboli commemoratur. Tunc replebitur os tuum gaudio, & lingua exultatione. *Tunc dicent inter gentes, Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.*

3 Post virtutum exhibitionem sequitur tertio loco sapiētiæ illuminatio, vt sis potens verbo rudes edocere, & rectas iustitiæ vias cunctis hominibus bonæ voluntatis efficaciter demonstrare. Multò enim maius beneficium eis conferes, si inscitia liberaueris animum, quam si corpus ægritudine, vt Socrates asserit apud Platonem. Hinc Simandius, teste Diodoro, suam Bibliothecam hac epigraphe prænotauerat, *Animi medicamentum*. Debet autem doctor perfectus similis esse Athenodoro Philosopho, cuius doctrinam Sallustius apud Suidam igni comparabat omnia adiacentia, & propinqua incendenti. Debet virtutibus ornatus esse, vt magnus Basilius luculenter ostendit, cuius vniuersæ totius vitæ actiones testimonio sint charitatem in eo erga Deum inesse, qui diuinarum literarum scientiam habeat, vir integer, nec vlli distractioni indulgens, ab auaritia abhorrens, minimè libenter gerendis se negotijs admiscens, quietus, amans Deum, cui denique nihil sit præstantius honore Dei. Debet doctrinam moribus confirmare: nihil enim, ait Elias Cretensis, sermone firmius est, qui rebus confirmetur. Quod si eloquium tuum ignitum plures conuerterit ab errore viæ suæ, vide ne tibi surrepat inanis gloriæ perniciosa præsumptio, sed omne bonum diuinæ tribuens dispēsationi psalmum sequentem recitare memineris, quia *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam*. Inanis gloria subtilissimum venenum est omne opus bonum inficiens. Inter homines quidē terrenis affectionibus alligatos absque inani gloriatione nihil eximium, nihil dignum memoria geritur, vt Aelius Aristides subtilissimus, & suauissimus orator multis exemplis ostēdit. At Christianæ perfectionis cupidus nihil credens humanam industriam præualere, quicquid boni facit, Deo adscribit, & psallit cum Propheta, quia *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam*. Non tua, sed Domini hæreditas sunt filij, quos fortasse per Euangelium genuisti: atque

Plato in Hippia.

Diodor. lib. 1. antiq cap. 1.

Basil. orat. de renunc.

Elias in orat. 19. Nazanz. 17.

Aristid. or. de paraphthegmate tom. 3.

atque ſicut ſagitta de manu potentis egreſſa magna celeritate currit, & percutit; ita filij excuſſorum diuina, non tua virtute ad deſtinatum ſanctitatis ſcopum perducti ſunt.

4 Hactenus quaſi alter Helias non curru igneo, ſed gradibus ſubuectus virtutum cœlum myſticum conſcendiſti. Cauendum nunc eſt,ne carnis pondere depreſſus ad terrena labaris: quo altior es, eo grauior ruina erit, ſi cadas. Eſto igitur quartus gradus tui profectus humilitas. Nam,vt Magnus docet Gregorius, Qui ſine humilitate virtutes congregat, quaſi in ventum puluerem portat. Bonus fundus humilitas, ait Bernardus, in quo omne ædificium ſpirituale conſtructum creſcit in templum ſanctum in Domino. In humilitate ſummum bonũ ſtatuit Antiſthenes referente Clemente Alexandrino. Sed & Manuel Palæologus Imperator Conſtantinopolitanus ſummi Princeps ingenij in laudes humilitatis effuſiſſimus; Humilitas, inquit, accuratum præſidium eſt bonorum omnium, virtutumque terminus, & requies, & portus ſalutaris, & locus tutus. Humilitas diuinum quiddam, multiſq; celebratum laudibus, nulla non parte venuſta,& incomparabili cum pulchritudine circumiens, omnes ad ſe pertrahit, & in amorem ſui pellicit. Propterea Pſalmus huic gradui correſpondens beatos prædicat omnes, *qui timent Dominum,qui ambulant in vijs eius*. Quæ ſunt viæ Domini, niſi viæ humilitatis? *Diſcite à me*, inquit, *quia mitis ſum, & humilis corde*. Reputa ergò te omnium infimum, & abiectiſſimum, vt illius ſequaris veſtigia, qui dixit, *Ego ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis*. Beatus eris, ſi hęc feceris, & videbis bona Hieruſalem omnibus diebus vitæ tuæ. Porrò humilitas in ſilẽtio conſeruatur, imò,vt dicit Philippus de Claraualle,humilitas ſilentium parit. Humilitas, ait ille, virtutum regina primogenitum filium ſuum ſilentium parit, in quo, & de quo cultus iuſtitiæ pendet.

Greg. in pſalm 3. pœnit.

Bern. lib. 1. de Conſid.

Clem.Alex. lib.2. Stróm.

Manuel Pal. or.7.

Matth. 11. 29.

Pſalm. 21.

Philip. Clar. pręf. in lib. mirac. Sancti Bern.

5 Tandem profectum tuum coronans quintus gradus eſt patientia, cuius vinci victoria eſt: ſi videlicet omnes detractiones,irriſiones, contemptus, contumelias, & perſecutiones patienter, & manſuetè ſuſtineas. Patientia eſt, inquit Cyprianus, quæ nos Deo & commendat, & ſeruat: ipſa eſt quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem cuſtodit, diſciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium ſimulta-

Cyprian.de bono patientiæ.

tis extinguit, coërcet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet: tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem: facit humilem in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias, & contumelias mites: docet delinquentibus citò ignoscere, si ipse delinquas, diu & multum rogare: tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones, & martyria consummat. Ipsa est, quæ incrementa spei sublimiter prouehit: ipsa actum dirigit, vt tenere possimus viam Christi, dũ per eius tolerantiam gradimur: ipsa efficit vt perseueremus filij Dei, dum patientiam Patris imitamur. Hæc eloquentissimus Cyprianus. Nihil autem vtilius accidere potest homini, vt Abbas Lætiensis sapienter docet, quam tribulatio siue sit externa, siue interna: & nullum certius signum diuinæ electionis habetur, quam si quis afflictionem, vel quicquid aduersi à Deo immittitur, humiliter patienterque sustineat. Optimè Lucifer Calaritanus: Ad æternam vitam perfruendam nos peruenturos scientes omnia gratanter perpetimur, damna corporis lucris animæ repensamus, coronam in vulneribus computamus, de tormentis, & doloribus illatis in Christo triumphamus. Inter ingruentes itaque aduersitates, inter crebras afflictiones, seculique molestias constanti feruore perseuerans cantabis Domino, & dices: *Sapè expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi*. Cedent, cedent diabolicæ fraudis machinamenta: arescent, & confundentur impij, cum viderint perfidiam suam bonorum constãtia superari. Forti animo esto, & agere, & pati fortia Christianum est. Præclarè quidam Ethnicus: sic parati esse debemus, vt quicquid acciderit, nihil animo sit nouum.

Lud. Blosius Instit. spirit. cap. 8.

Lucifer. lib. 6. ad Constantium.

Vlpianus Rhetor in 1. Demosthen. Olynthiacam.

METRVM XXXV.

Seu tibi blando speciosa vultu
Fortuna sapè rideat.
Siue te sauis agitet procellis,
Durisque curis implicet.
Disce fatalem superare sortem,
Omnemque casum vincere.
Nulla te sursum vehat aura, nullus
Te mæror infra deprimat.

Mitius

Mitius dira ferient sagittæ,
Si te paratum torqueant.
Iustus, & mentis solidæ futurum
In pace bellum præparat.
Si ruat mundus, pelagusque terræ
Vndas furentes misceat.
Si polus flammis rapidis cremetur,
Si monstra sæuiant stygis.
Spernet hic stultos populi tumultus,
Spernet fragores fulminum.
Et per languores pereuntis orbis,
Fragmenta calcans ætheris.
Transiet constans, timidosque latus
Cernet cadentium metus.

Ad hunc gradum qui peruenerit, cognoscet in hoc terminum sui profectus, quia Patientia opus perfectum habet: illique debetur corona, qui legitimè decertans deuotus Deo permanet inter flagella.

§. IV.

Quinque gradus perfectorum: Orationis studium, purissima intentio, in omne bonum magno impetu ferri, velle semper quod vult Deus, adhærere Deo, & vnum fieri cum eo spiritum intimo charitatis affectu.

1 EO potissimum spectat Prophetalis iste ascensus, vt paulatim altiora petens indicia nobis tuæ perfectionis ostendas. A vitijs purgatus, virtutibus illustratus vt sis; hactenus tamen profecisse non sufficit: quinque supersunt perfectorum gradus, quinque scilicet ornamenta, quibus animam amiciri par est, antequam diuino conspectui præsentetur, & vnus cum Deo spiritus efficiatur. Primitus sese offert sedulum orationis studium, externas nimirum deserere occupationes, pauca cum hominibus, plura cum Deo miscere colloquia, quoniam in ipso sunt omnia. Oratio, inquit Elias Monachus, Elias in Florilegio.

clauis

clauis regni cœlorum est. Oratio nuda orantes tanquam panis confirmat: quæ cum aliqua contemplatione coniuncta est impinguat: quæ vacat specie, & simulacris vini odorati instar est, quo repleti insatiabiliter admirantur, & obstupescũt.

Bern. serm. vlt. sup. Cantica.

Ibi remedium vulnerum, ait Bernardus, ibi subsidia necessitatum, ibi resarcitus defectuum: ibi profectuum copiæ, ibi denique quicquid accipere, vel habere hominibus expedit, quicquid decet; quicquid oportet. In hoc gradu collocatus Propheta se pia in psalmo humilitate prosternit, quia iustus in principio orationis accusator est sui. Conscius conditionis humanæ clamat de profundis ad Dominum, quia tantò scelerius credit exaudiri, quo profundius humilitatis penetralibus sese abdiderit. Quia verò cognoscit se nullatenus culpas posse deserere, quin otioso sermone delinquat, vel superfluis excedat cogitationibus, aut inanibus actibus occupetur; ideò misericordiam Domini, & copiosam eius redemptionem desiderat, quo purior valeat purissimi Regis conspectui præsentari.

2 Iam qui assiduè cum Deo versari in suauissima orationis quiete didicisti, ad alterum gradum propetare debes, vt quicquid boni cogitas, dicis, vel operaris, id totum sincera, ac purissima intentione ad solam Dei gloriam dirigas, non tuũ commodum quærens, non gloriam tuam appetens, non aurã captans popularem, non propriam desiderans consolationem. Ita quod omnium actionum tuarum basis, amussis, & fundamentum sit Dei solius honor, & gloria. *Quid enim mihi est in cœlo,* ait Propheta, *aut à te quid volui super terrã? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Clarè de hoc Bernardus: Puritas intentionis hæc est, vt simplex oculus totum corpus lucidum faciat, vt quicquid feceris propter Deum facias, & ad locum vnde exeunt gratiæ reuertantur, vt iterum fluant. Optimè etiam exclamat Richardus. O quoties ipsam veritatem non pro veritate, sed pro vanitate quærimus: & inuentam veritatem non in veritate, sed ad vanitatem diligimus, & quod miserrimum est, in verbis vitæ ad mortis lucra negotiamur! Non sic fidelis seruus, non sic, sed de bonis operibus nihil arrogans sibi, psallit Domino cum Propheta, *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* Rectam

Psalm. 72.

Bern. serm 3. in vig. Natiuit.

Richard. Vict. de erud. hom. int. lib. 1. c. 3.

ctam enim intentionem comitatur humilitas, cuius præuaricator à diuinæ suauitatis gustu, sicut infans à maternis vberibus, excludetur.

3 Hoc posito bonorum operum solidissimo fundamento ad tertium gradum prouehi necesse est. Hic autem præparandus est animus, non tam vt agas, quam vt patiaris. Opera spiritus ingenti feruore perficere, & in omne bonum magno impetu ferri tertius est gradus, quem non incongruè tertium cœlum dixeris, ad quod raptus Apostolus audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Intelligentia namque humana, vt subtiliter docet Richardus Victorinus, diuinitus inspirata, & illo cœlesti lumine irradiata aliquando subleuatur supra propriam scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem etiam supra naturam. Cœlestis enim desiderij ardor cum vehementer exæstuat, animam diuino amore feruidam per violentiam ardoris subleuat ad superiora. De tali anima rectè illud intelligimus, quod in Canticis scriptum est: *Quæ est ista quæ progreditur quasi Aurora consurgens?* Quæ quidem aurora sequentium graduum incremento dilatabitur, donec in diem desinat splendidissimam, in diem illam, quæ melior est in atrijs Domini super millia. Vide autem num illi, qui eiusmodi est, possit consequens psalmus conuenire, *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Votum enim vouit se requiem non habiturũ, donec inueniat locum Domino, dignumq; Deo Iacob tabernaculum ædificet in seipso, in quo ipse Dominus, cum sanctificatio efflorebit, requiescet. Prolixior cæteris est psalmi huius modulatio, quę mysticæ ascensionis concinit sacramenta, & fidelem ascensorem ad celsioris sanctitatis augmentum perducit.

Rich.lib.5.de contempl.cap.4.

Cant.6.9.

4 Et quidem hucusque perueniſſe magna delectatio mẽtis est, magnum gratiæ incrementum. Sed numquid hic pręmatura statione commorandum? Absit. Sed quid dicit Scriptura? *Amice ascende superius.* In hoc ascensu mirantur sancti animæ tuæ anagogicum prouectum, & dicunt: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens, innixa super dilectum suum?* Inniti enim super dilectum, cum Dei voluntate in omnibus cõcordare, à diuino beneplacito in nulla penitus rẽ dissentire, verbo vt dicam, velle semper quod vult Deus, sublimis philosophia est, quam ad quartum gradum promoti totis

Luc.14.10. Cant.8.5.

tis

tis debent viribus profiteri. Hanc sapientiam petimus, cum dicimus in oratione, Fiat volũtas tua. Hanc docuit Christus, cum orauit ad Patrem, *Non mea, sed voluntas tua fiat*. Hac omnes sancti Dei excelluerunt illud iugiter clamantes, *Domine quid me vis facere?* In hac salus, & vita; pax, & gaudium sita sunt; fastigium, & culmen Christianæ perfectionis. De hac conformitate humanæ voluntatis cum diuina libellum edidit Hieremias Drexelius, quem nunquam satis laudare valeas. Ex hoc disces quicquid de hac re, vel veterum Patrum monumenta continent, vel sanctorum exprimunt exempla. Hanc sapientiam qui possederit, verè poterit psalmi dulcedinem experiri, verè poterit sapienter psallere, *Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum: quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum:*

METRVM XXXVI.

HOc fixum est mihi Numinis verendas
Leges, ac nutus, iussaque sancta sequi.
Vultus nam gero pendulos ab illis,
Meta voluntati figitur ista bonæ.
Deprensa vt pelago leuis carina,
Horrida præcipiti bella mouente Noto.
Sidus Parrhasiæ requirit vrsæ,
Tutior vt dubium naufraga radat iter
Arctos sic mihi erit Dei voluntas,
Seque mea hoc semper sidere vita reget.
Seu languore velit, malaque febri,
Fractaque continuo membra dolore premi.
Seu me pauperie imperet grauatum
Libera seruili subdere colla iugo.
Seu vili iubeat labore fungi,
Reddere & ingenua sordida pensa manu.
Nil fœdum, nihil æstimabo durum,
Quamuis ille nouis sæuiat vsque modis.
Quod si me iubeat lacus nefandis
Quos merui noxis sponte subire stygis.

Ah!

Ah! mallem stygias Deo iubente
Pœnas, quam celsi splendida regna Poli.
Cœlorum proceres, cœlique regna,
Quid mihi vobiscum, si meus absit Amor?
Vt solem Clytie aspicit fugacem,
Panditur Eoo, clauditur occiduo.
Sic sol est mihi Numinis voluntas,
Hac sine cuncta mihi nox tenebrosa forent.

5 Ite nunc humanæ vitæ calamitates, ite brutalium affectuum perturbationes, nunc cedendum est triumphanti. Ad cœleste fastigium virtutum gradibus peruentum est, ad finem qui nullis limitibus terminatur, ad summum totius perfectionis cacumen. Stat Dominus innixus scalæ, vt animam amoris igne candentem sibi intime vniat, & indissolubili charitatis nexu secum conglutinet. Teste enim Climacho charitas est, Climac. gr. 30. quam in summitate scalæ vidit Iacob. In hac intima cũ Deo vnione postremi gradus ascensio consistit, cuius dignitas tanta est, vt nec linguis hominum, nec Angelorum exprimi possit. Anima siquidem ad hunc statum euecta diuina claritate, quę à Deo resultat, miro modo afficitur, & à Deo sibi intimè vnito succensa se Dei genus esse demonstrat, sicut ferrum, dum candet, mirificè ignem repræsentat, & illius proprietatibus pollet. Eius verò potentiæ in quandam vastissimam, vt ita dicam, Diuinitatis solitudinem introducuntur, vbi voluntas Deum ineffabili sensu percipit, & intellectus amissa omni rerum distinctione, ac varietate, cunctasque imagines etiam nobilissimas transcendens Deum sapientissimè ignorans contemplatur: non enim illum clarè intuetur, vt in patria; sed excelso ignorationis genere, illa videlicet irrationali, & amēte sapientia à S. Dionysio Areopagita tantopere celebrata ipsum diuinitus agnoscit. Dionys. libro de myst. Theologia. Gustauerat celsitudinis huius suauitatem Richardus Victorinus, qui loquens de hoc statu dicit: Rich. de extrem. mali trac. 3. c. vlt. O alta quies, ò sublimis requies, vbi omne quod humanitus moueri solet motum omnem amittit; vbi omnis qui tunc est motus diuinitus fit, & in Deum transit. O illos verè beatos, de quibus scriptum est, Ego dixi Dij estis, non natura, sed gratia; non essentia, sed participatione, qui videlicet vnum sunt cum Deo in infinita, & inexhausta charitatis eius abysso. Hoc est illud vnum, quod solum esse necessarium edocuit Christus: hæc est meta, hic finis, ad quem tendere debemus:

hæc iucunditas; hæc requies, hæc beatitudo animæ nostræ: Omitto plura huius vnionis, eaque abdita, ac inexpertis incredibilia mysteria, mysticos scilicet cõtemplationis excessus, lucidissimum diuinæ caliginis lumen, arcani secessus admirabile silentium, quietissimæ suspensionis securam tranquillitatem, ebrietatis spiritualis insolitos effectus, purissimi amoris oscula, castissimos amplexus, placidum somnum, extaticos raptus, amantis animæ languores, vulnera, mortem, & quam Theologi mystici explicant, quandam sui ipsius annihilationem, & totalem in Deum transformationem. Hæc secretioris sapientiæ sacramenta ignaris relata fidem amittunt, ijsque dumtaxat perspecta sunt, qui in huius quintidecimi gradus summitate tranquilla pace fruuntur. Vltimus autem Psalmus Gradualis ad hãc vltimam perfectionem inuitat dicens, *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini: in noctibus extollite manus vestras in sancta*. Mundi enim huius durante caligine Dominum iugiter quærere, & laudare debemus, nostrasque semper operationes illuc sedula attollere intentione, vnde supernę benedictionis plenam accipere mercedem mereamur. Hanc sublimem Psalmorum Gradualium intelligentiam, dum eos ex Ecclesiæ pręscripto recitamus, solerti oportet consideratione perspicere, vt omni carnis imbecillitate submota de gradu in gradum vsque ad vltimum culmen perueniamus, vires tribuente Deo, quem quærimus, ad quem tendimus, quem optamus, cui est honor, & virtus in perpetuas æternitates.

CAP. XVI.

CAP. XVI.

De singulis partibus Diuinæ Psalmodiæ.

EST hoc in more positum anatomicis dissectoribus, vt post exactam totius corporis, eiusque partium integrantium considerationem, alias etiam vel minimas particulas minutissimè diuidant, & inuestigent. Hoc moris vsurpandum mihi est in præsentiarũ. Cum enim hactenus maiores officij diuini partes, horasque diurnas, atque nocturnas rudi, ac retuso ingenij mei gladiolo minutatim dissectas tuę, Lector, considerationi exposuerim; iam res ipsa nos admonet, vt de minoribus particulis, quibus vnumquodque officium componitur, accuratam quoque tractationem instituã. Sed in tanta rerum sylua, quæ velut agmine facto sese offert ad dicendum, vnde ordiar, aut vbi desinam? Vt enim omnia velle prosequi nimis prolixum erit: ita vereor, ne quædam relinquere incuriæ, & errori adscribatur. Dicam igitur compendio, quæ magis conuenientia videbuntur, & cum viam fecero lectoris industriæ, multa prætermittam. Ordinem seruo, quem ipse horarum vsus suggerit, paucis dumtaxat doctrinæ gratia immutatis. Sunt autem hæc capita, de quibus sigillatim differendum est. De oratione Dominica, Angelica salutatione, & symbolo Apostolorum: De horarum initio, de signo crucis, de Gloria Patri, alleluia, inuitatorio, hymnis, antiphonis, psalmis, canticis, versibus, lectionibus, responsorijs, capitulis, & collectis: de symbolo Athanasij, de lectione Martyrologij, de precibus, & suffragijs, atque de fine officij.

§. I.

De Oratione Dominica.

Ostenditur ex Patribus dignitas, vtilitas, & efficacia huius orationis. Petitionum ordo, & congruentia ex D.Thoma. Quinam possint hanc orationem ritè, ac iure recitare. Quoties, & quo ritu in diuinis officijs recitetur.

Cypr. serm. de orat. Dominica.

1 NVlla oratio Dominica dignior, nulla vtilior, nulla efficacior. Nam, vt ait eloquentissimus Cyprianus, Quæ potest magis spiritualis esse oratio, quam quæ à Christo nobis data est, à quo nobis & Spiritus sanctus missus est? Quę vera magis apud Patrem precatio, quam quæ à Filio, qui est veritas, de eius ore prolata est? Vt aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit, & dixerit: *Reijcitis mandatum Dei, vt traditionem vestram statuatis*. Oremus itaque sicut magister Deus docuit. Amica, & familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures eius ascendere Christi orationem. Agnoscat Pater Filij sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem aduocatũ pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetremus quod petimus, si petamus ipsius oratione? Hactenus Cyprianus, & ante ipsũ Tertullianus, Deus solus, ait, docere potuit, vt se vellet orari. Præstat igitur cæteris hęc oratio ob summam auctoris eminentiã, & dignitatem. O quam fidelis, inquit S.Chromatius, & beata nobis hæc oratio est, cuius ordinem nobis doctor vitæ, ac magister cœlestis instituit! Quam beati etiam nos esse possumus, si hæc orationis Dominicæ verba non tantum officio oris, sed fidelissimo conuersationis actu seruemus! Præstat etiam gratissima breuitatis simplicitate, ratione cuius facilius discitur, melius retinetur, frequentius iteratur, minus fastidit

Tertull. l. de orat.

Chrom. conc. 3. in Matth.

fastidit orantem, vt Doctor irrefragabilis sapienter aduertit. Docuit autem nos Christus breuiter orare, teste Chrysologo, qui citò vult postulata præstare. Perfectione item antecellit, atque fœcunditate, quia, vt notat Augustinus, compendiosis verbis omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis: Addit Tertullianus, quod quantum substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, venerationem Dei, aut hominis petitionem; sed omnem penè sermonem Domini, omnem commemorationem disciplinæ, vt reuera in hac oratione breuiarium totius Euangelij comprehendatur. Præstat demum vtilitate, & efficacia. Spē habemus, inquit Augustinus, obtinendæ causæ nostræ, quando talis Iurisperitus nobis preces dictauit. Hac oratione leuia, & quotidiana peccata deleri docet post Augustinum Diuus Cæsarius Arelatensis, si compuncto corde, & animo contrito recitetur. Hanc memoriter sciri, & quotidie frequentari à fidelibus præcipiunt sacri canones. Rursum sententia Augustini est, Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dici, quam quod in ista oratione positum est, si rectè, & congruenter oramus. Ideò Thomas Aquinas magna mens Theologorum hanc magni Doctoris sequutus sententiam septem petitionibus dictæ orationis omnia necessaria cōtineri hac ratione demonstrat.

Alex. A'ensis 4. par. q.10. trac.2. §.4. Chrys.serm.67. August. serm.182. de temp. Tertull. de orat. August. hom. 42. inter 50. Id. lib 21. de ciuit. Dei cap.27. Et Ench. ad Laur. c p.71. C sar. h m.. Clem. Rom. Cōst. Apost. lib.7. c.1 . sexta sy od. Constantinop. cap.7. Aug. epist. 121. ad Probam D Thom. 2, 2. qu. 83. art 9.

2 Certum est orationem desiderij nostri apud Deum fidissimam interpretem esse. Omne autem desiderium primò in finem, tum in ea quæ sunt ad finem tendere solet. Finis noster Deus est, quem pręcipuo affectu diligimus in seipso, ideòque petimus gloriam eius, cum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, vt ab omnibus videlicet cognoscatur, timeatur, ametur, colatur, & laudetur. Deinde nosipsos diligimus in Deo eius gloria perfrui cupientes, propterea subiungimus, *Adueniat regnum tuum*. Ad hunc vltimum finem dupliciter ordinamur, per se, & per accidens. Et per se quidem ad meritum beatitudinis principaliter facit obedientia legis, instrumentaliter verò panis spiritualis, & corporalis. Quoad primum oramus, vt fiat voluntas Dei *Sicut in cœlo, & in terra*: vt eadem promptitudine, qua Angeli, & sancti in cœlo, ita nos in terris Domino seruiamus. Quoad secundum, *Panem*

nostrum

nostrum quotidianum, omnia scilicet subsidia ad vitam tam animæ quam corporis tuendam necessaria, *hodie*, id est toto tempore peregrinationis nostræ flagitamus. Media autem per accidens remotiones malorum sunt. Peccatum omnium malorum maximum est, à quo liberari ante omnia petimus dicentes, *Dimitte nobis debita nostra*. Sunt & tentationes variæ, quæ nos impediunt, ne Dei præcepta seruemus: rogamus igitur, ne Deus permittat ab illis nos superari: sed ita nobis semper assistat, ne vnquam succumbamus. Sunt tandē mala præsentia vitę huius amaritudines amarissimæ, quæ nos vexant, & ad peccatum inducunt, impediuntque maius bonum, maiorem scilicet cum Deo vnionem: atque hæc incommoda, & detrimenta in postrema petitione deprecamur.

METRVM XXXVII.

Fallor? an excelso nemorosi è vertice montis,
Me Deus ipse vocat?
Orantes, inquit, penetralia claudite cordis,
Sit procul omne nefas.
Nam Pater è clara nitidi caligine cæli
Abdita cuncta videt.
Sit modus hic precibus, longo sermone loquaces
Non amat ille viros.
Summe parens hominum, solio qui celsus olympi
Conteris astra pede.
Sit tibi laus, nomenque tuum venerabile pronus
Orbis vbique colat..
Magna triumphantis veniant citò regna cohortis,
Imperiumque poli.
Angelicis sociata choris gens iura sequatur,
Quæ tibi cumque placent.
Da nobis hodie panem, da pabula gentes
Ne premat atra fames.
Fratribus offensas vt nos dimittimus, & tu
Omne remitte scelus.
Hostis tartarei victos succumbere iniquis
Ne patiare dolis.
Sed cunctis releuet præsentibus, atque futuris
Nos tua dextera malis.

3 Hanc

3 Hanc orationem, vt Isidorus Pelusiota ad Eutonium Diaconum scribit, illi soli ritè, ac iure recitare poterunt Deū Patrem appellantes, qui filiorum germanam indolem ostendunt. Illi poterunt dicere, ***Sanctificetur nomen tuum***, qui nihil scelerati committunt. Illi & hoc, ***Adueniat regnum tuū***, qui ea fugiunt, quæ Tyranno voluptatem pariunt. Illi & hoc, ***Fiat voluntas tua***, qui ipsis factis huic se operam dare declarant. Illi etiam, ***Panem quotidianum da nobis hodie***, qui luxui, ac delicijs nuntium remiserunt. Illi & hoc, ***Remitte nobis debita nostra***, qui veniam ijs tribuunt, qui in ipsos deliquerunt. Illi & hoc, ***Ne nos inducas in tentationem***, qui neque semetipsos, neque alios in eam conijciunt. Illi & hoc, ***Libera nos à malo***, qui cum Sathana perpetuum, & irreconciliabile gerunt bellum. Illi denique verè dicere poterunt, ***Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria***, qui ad ipsius verba contremiscunt, eaque re, & opere ostendunt. Non enim tantum efficere valet ipsa huius precationis notitia, quantum mores, & vita precantis. Hæc & alia multa scitu dignissima Isidorus. O verè cælestis oratio, exclamat Augustinus, quæ tota est oratio. Nam si singula verba, prout sunt, latius tractare voluerimus, dies antequam sermo deficiet. De orationis huius sacramento necessitate nos commentandi Cyprianus vir sanctæ memoriæ liberauit, vt scribit Hilarius Pictauiensis. Sed & alij Patres, ac scriptores grauissimi eamdem explicarunt, nimirum Tertullianus *libro de oratione*, Gregorius Nyssenus *orationibus quinque de eadem*, Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi quinta*, Chromatius Episcopus Aquileiensis *concione secunda in Matthaum*, Augustinus, *lib.2. de sermone Domini in monte, libro item 2. de dono perseuerantia*, & *in quibusdam sermonibus de tempore*, Ambrosius *lib.5. & 6. de Sacramentis*, Hieronymus *lib.3. Dialogorum aduersus Pelagianos*, Chrysostomus *tomo 5. hom. de eadam*, Cassianus *collatione 9. qua est prima Abbatis Isaac*, Chrysologus *sermone 67. & sequentibus*, Bernardus *sermone 6. in Quadragesima*, Stephanus Eduensis *libro de Sacramento altaris*, Bonauentura *initio tomi secundi*, Henricus Harphius *lib.1. mystica Theologia cap.43.* Interpretes Euangeliorum *ad caput 6. Matthai, & 11. Luca*. De eadē tractatum scripsit Aegidius Romanus. Sedulius *lib.2. carminum Paschalium*, hanc ipsam versu heroico explicauit. Eiusdem paraphrasis anagogica habetur in mystica Theologia Henrici

Isid.Pel.l.4.ep.24.

Aug.serm. 126. de temp.

Hilar. can. 5. in Matth.

Henrici de Palma inter opera D. Bonauenturæ diffusè, deuotè, & eleganter. Tandem, vt alios innumeros prætermittam, eam sublimiter, ac mysticè *tomo primo operum* explicauit Baptista Vernacia sanctimonialis magni spiritus, ac profundæ doctrinæ Ordinis Canonicorum Regularium.

4 His præmissis de præstantia, & necessitate sacræ huius orationis, iam videndum est cur toties in publicis Ecclesiæ precibus repetatur. Mos Apostolorum fuit, teste magno Gregorio, ad ipsam solam oblationis hostiam consecrare. Idem asserit Hieronymus his verbis. Docuit Christus Apostolos suos, vt quotidie in corporis illius sacrificio audeant dicere: *Pater noster qui es in cælis.* In officio autem diuino tribus modis repeti solet, in principio, in medio, & in fine: idque vel submissa omnino, & secreta voce; vel alta prorsus, & clara; vel partim tacita, partim elata. Et aptè quidem ab hac oratione initium sumitur officiorum, vt abactis eius virtute muscis morientibus mens tranquillior facta ad pangendas Dei laudes præparetur, & deuotionis suauitatem non amittat. Aptè in medio vsurpatur, quia totius psalmodiæ breuē continet anacephalæosim. Aptè item in fine, ne ille hostis antiquus semen bonum Verbi diuini, quod in officij recitatione seminatum est, rapiat de corde nostro, & conceptum à facie Domini spiritum ardoris fumosis concupiscentię flammis extinguat. Quandoque verò submissa dicitur voce, vt interna cordis humilitas erga eum significetur, qui solus scrutator est cordium; simulque intelligamus non in clamore vocis, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri, Quandoque tacita, & in fine clara voce pronunciatur, idque propterea fit, vt palam ab omnibus communi consensu confirmetur, quod vnusquisque orauit sub silentio. Orant singuli pro omnibus, orant omnes pro singulis, vt fiat quod scriptum est: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* In laudibus autem, & vesperis ritu monastico clara semper voce dicitur à Prælato, siue à Sacerdote, quem ritum sequitur Romana Ecclesia in Aduentu, & Quadragesima: tum quia omnibus modis laudanda Dei bonitas est; tum quia publica est, & communis omnium postulatio; tum quia vnitatis, & pacis hac solemni recitatione admonemur, quam cum omnibus habere debemus, si cupimus

Greg. lib. 7. Indic. 2. epist. 64.

Hieron. lib. 3. dial. adu. Pelagi. n.

mus

mus exaudiri. Sententia Domini est: *Cum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis aduersus aliquem, vt & Pater vester, qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra.* Marc. 11. 25. Hinc sapienter Monachorum magister; Planè, inquit, agenda matutina, vel vespertina non transeat aliquando, nisi in vltimo Bened. reg. c. 13. ordine oratio Dominica omnibus audiētibus dicatur à Priore propter scandalorum spinas, quæ oriri solent, vt conuenti per ipsius orationis sponsionem, qua dicunt: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, purgent se ab huiusmodi vitio. Cæteris verò agendis vltima pars eius orationis dicatur, vt ab omnibus respondeatur, *Sed libera nos à malo*. Nouerat prudentissimus pater vix fieri posse, quin aliquando in agro dominico superseminaret zizania inimicus homo, ideò reconciliari diffidentium fratrum animos voluit initio, & fine diei per solemnem iam dictæ orationis recitationem, satis existimans fieri fraternæ charitati, si iuxta præceptum Apostoli sol non occidat super iracundiam nostram. Rectè Athanasius; Non retinebis offensam Ephes. 4. 26. alicuius in corde tuo, alioquin precatio tua non purè ascendit: *Homo homini reseruat iram*, clamat mirabundus sapiens, Athhan. l. de virginit. *& à Deo quærit medelam?* Cæterum de dicenda hac oratio- Eccli 38. 3. ne in fine horarum extat canon ex Concilio Gerundensi. De De conf. d. 5. c. Id, semper. eadem verò singulis horis præmittenda nihil memini me legisse apud Patres antiquiores. Sanè Benedictus nec principij, nec finis mentionem facit, inter precum dumtaxat solemnia modo suprascripto recitari decernens. Finio, si prius monuero, quod Mimatensis Episcopus docet in Rationali, Durand. l. 5. c. 5. Leuit. 2. 13. hanc orationē esse sal, & condimentum in omni sacrificio nostro iuxta legis antiquæ sanctionem aspergendum. Non tamen damnari debent aliæ orationes ab Ecclesia approbatæ, & ab orthodoxis viris compositæ, de qua re plura non contemnenda scribit Abulensis. Cautè igitur legendus, & piè explicandus est sanctus Edmundus ex Monacho Cisterciensi Can- Abul. in c. 6. Mat. qu. 99. tuariensis Archiepiscopus, qui in speculo Ecclesiæ ad suos Edmun. spec. c. 17 Pontiniacenses orationes à sanctis viris cōpositas reprehendere videtur: non enim eas simpliciter damnat, sed formam orandi à Christo Domino propositam cæteris omnibus præferendam ostendit, quod nullus rectæ fidei inficiatur. Hoc sensu R. Moyses Aegyptius vir doctus valdè inter suos in libro, quem directorem dubitantium, seu perplexorum inscrip- R. Moyses lib. 1. cap. 58.

sit, stultos eos vocat, qui multiplicant, & prolongant orationes, quas ipsi composuerunt, vt per eas appropinquent creatori secundum suam æstimationem,& conculcant,inquit, creatorem in linguis suis,quia nimirū inconuenientes orandi formulas componunt. Omnes autem orationes præter Dominicam vaniloquium esse hæresis fuit cuiusdam Basilij, quē Alexius Commenus orthodoxus Imperator ignibus damnauit, vt testatur Euthymius. Sunt & Hæretici Masaliani,siue Bogomili, qui cæteras orationes reijciunt, & battologiam vocant,vt Cōstantinus Harmenopulus scribit.Et quidē quoad sensum nihil aliud peti potest, quam quod in oratione Dominica continetur; quod autem pertinet ad formam verborum multæ aliæ sunt orationes vtiles, & efficaces, quas sancti, & orthodoxi viri composuerunt.

Euthymius in Panop'ia. Harmen.de sectis num. 19.

§. II.

De Angelica Salutatione.

Eius dignitas, & excellentia demonstratur. Quando, & à quibus fuerit instituta. Cur in diuinis officijs recitetur.

1 QVoties sese offert occasio de laudibus intemeratę Virginis Deiparæ differendi, vellem profectò, vt melle purior meus difflueret sermo, cunctaque corporis mei membra verterentur in linguas, quibus si non pro meritis ipsius (quis enim hoc possit illo excepto, cuius potestas non habet finem?) at saltem pro meo affectu clementissimæ Reginę prerogatiuas æternum duraturis præconijs celebrarem. Sed quoniam peccatorum pondere pressus, rerumque labentium amore coinquinatus sublimioris sapiētiæ illapsu indignissimus sum, iure cogor præfari veniam, & linguam fari gestientem iusti silentij repagulis cohibere. Dicent alij quibus serenior illuxit cælestis gratiæ radius, dicens vberius illibatæ Virginis encomia,& Angelicæ salutationis excellentiam copiosius explicabunt. Ego autem tenuitatis meæ conscius quæ ad meū faciunt institutum paucis expediam. Constat hæc salutatio duabus

duabus partibus, laude, & petitione. Prima pars ex Scriptura sumpta est, duosque habet auctores Angelum, & Elizabeth. Ab Angelo tanquam à primario auctore Angelicam nomenclaturam sortita est. Verba eius hæc sunt: ***Aue gratia plena, Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus***. Ad hanc salutationem conceptissimis verbis componendam totius Trinitatis dignatio interuenit. Patris nimirum mittentis auctoritas, diuini Verbi carnem humanam suscepturi sapientia, & sancti Spiritus Virginem obumbrantis operatio. Decuit sanè nouam gratiam noui partus noua salutatione annunciari: nullam quippè similem in toto veteri instrumento reperies. Decuit nouæ gratiæ inchoationem nouis præconijs euangelizari. In virginem adhuc Euam, inquit Septimius Tertullianus, irrepserat verbum ędificatoriũ mortis: in virginē ęquè introducendũ erat Dei verbũ exstructoriũ vitæ, vt quod per huiusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eua serpenti, credidit Maria Gabrieli, quod illa credendo deliquit, hęc credendo deleuit. Similis est Irenæi sententia, quam refert Augustinus, Quemadmodum astrictum est morti genus humanum per virginem, soluatur per virginem, æqua lance disposita virginali inobedientia per virginalem obedientiam. Hæc autem verba: *Benedicta tu in mulieribus*, & ab Angelo, & ab Elisabeth dicta fuerunt, vt idem verborum consensus spiritum veritatis eorum auctorem indicaret. Addidit Elizabeth sola. *Et benedictus fructus ventris tui*: Nam ab arbore benedicta non nisi fructus benedictus procedere potuit. Imò, vt Bernardus ait, non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus ventris tui; Sed quia ille te præuenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes gentes: de cuius plenitudine tu quoque accepisti cum cęteris, etsi differentius à cæteris. Ac propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille vero benedictus non in hominibus, non inter Angelos, *sed qui est*, vt ait Apostolus: *Super omnia benedictus Deus in secula*, Huic primæ parti duo verba addita sunt ab Ecclesia, pretiosissima scilicet nomina *IESV*, & *MARIAE*. Angelus enim cum Mariæ pręsenti loqueretur, nomen eius tacuit, quamuis postea trepidantem, & dubiam confirmaturus familiariter compellarit ex nomine dicens,

Lucæ 1.

Tertul. de carne Christi ca. 17.

August. l. 1. contra Iul. pelag. c. 2.

Bern. hom. 3. sup. Missus est.

Rom. 9. 5.

Ne timeas Maria. Elisabeth etiam nomen *IESVS* proferre non potuit, quod licet ab Angelo prænunciatum, nondum tamen impositum erat. At Ecclesia vtrumque nomen & matris, & filij meritò expressit, vt dulcissimo matris nomine prolato ad reuerentiam, & deuotionem excitemur; nomine verò filij eiusdem matris erga nos beneuolentiam conciliemus.

2 Posterior pars his verbis exprimitur: *Sancta Maria mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostra.* Hoc additamentum accepisse creditur magno totius Ecclesię gaudio Angelica salutatio in magna Synodo Ephesina, quando beatissima Virgo verè mater Dei, verè Θεοτόκος summo Patrum consensu proclamata, & Nestorius portentosæ blasphemiæ auctor exauctoratus, & damnatus fuit. Hanc salutationem à delirantium Nouatorum calumnijs vindicat multiplicis doctrinæ vir, & exquisitissimus Doctor Petrus Canisius. Eamdem ad horas canonicas simul cum oratione Dominica in principio & fine earumdem adhiberi vsus est non admodum antiquus. Iure communi nunquam statutum fuisse eam dici Martinus Nauarrus diligentissimus canonum indagator affirmat. Ante Breuiarium iussu Pij V. Pontificis Optimi Maximi reformatum in solo Breuiario Cardinalis S. Crucis legebatur. An quia olim dicebantur horæ canonicæ de B. Virgine, quæ cum hodie, saltem extra chorum, omittantur, statutum fuit, vt hac breui oratione Virginis auxilium singulis horis imploremus. In hac enim labentis seculi discriminosa peregrinatione continua Deiparę protectione indigemus. Quid autem gratius offerre ei possumus hac salutatione, à qua præcelsa eius dignitas initium duxit: quæ & salutis nostræ, & totius Euangelij auspicatissimum principium fuit? Nam tunc descendit pluuia in vellus, tunc rorarunt cęli desuper, & montes stillarunt dulcedinem; tunc aperta est terra, vt germinaret Saluatorem.

Canis. lib. 3. & 5. de Virg. Deipara.

Nauar. de orat. cap. 10. num. 62.

§. 3. Quando

§. III.

De Symbolo Apostolorum.

Quando, & à quibus fuerit institutum. Quædam de symboli nomine. Laudes symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc symbolum Romanum nuncupetur.

1 POst gloriosam Christi ascensionem, cum sacer dierum numerus compleretur, Spiritus sanctus largiori munere in Apostolos superuenit, eorumque corda tanto repleuit incendio, vt statim per vicos, & plateas Christi gloriam, & diuinitatem prædicantes crediti sint ab insana plebe vini feruore æstuare. Et reuera ebrij erāt, non vino, quod apostatare facit sapientes; sed eo quod germinat virgines: eo vino quod lætificat cor, non statum mentis euertit: vino inquam nouo, quod vitis mystica fuderat de excelso: vino nouo quod vtres veteres nec mererentur accipere, nec continere valerent. Tunc cæli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel, & pluuia voluntaria segregata est hæreditati Christi. Tunc variæ linguæ ab vno ore ingenti prodigio auditæ sunt, nam vt canit Rusticus Helpidius,

> *Consona diuersas fundit narratio linguas,*
> *Barbara quæque suam cognoscit natio vocem,*
> *Quam sacer humano profatur spiritus ore.*

Helpid. in hist. vet. & noui Testamenti.

Apostoli autem repleti Spiritu sancto euangelij gratiam in omnem terram diffundere constituerunt, vt omnes gētes quę sub cælo sunt, à via perditionis in semitam æternæ vitæ reuocarentur. Ipso itaque omnium artifice agente spiritu; qui omnem habet virtutem, omnia prospicit, priusquam ab inuicem in varias orbis partes separarentur, communem quamdam, & vniformem fidei regulam stabilire curarunt; qua tanquam tessera falsi Christi discipuli à veris discernerentur. In vnum igitur conferentes, quod quisque dictante Deo sentiebat, symbolum composuerunt, quod ab auctoribus vocamus Apostolorum. Sancti enim Apostoli, ait Clemens Romanus, inter se symbolum fidei condiderunt. De hoc Tertullianus; Fidei, inquit, regula vna omnino est, sola, immobilis, & irreformabilis; &, Hanc Ecclesia ab Apostolis; Apostoli

Clem. epist. 1. ad S.Iacob.
Tertul. de vel. Virg c.1. & de præscript. c. 21. & 37.

Baron. an. 44. n. 15 & sequent. postoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Et hæc quidem Apostolici symboli origo, & institutio est. Quæ autem sententiæ à singulis Apostolis compositæ sint inueniet curiosus lector in Annalibus Ecclesiasticis. Cur verò regulæ fidei symboli nomen impositum sit, id paucis exequendum est.

2 Σύμβολον à συμβάλλω deriuatur, cuius verbi multiplex est significatio. Significat enim *confero*, *contribuo*, *adiuuo*, *comparo*, *vtendum do*, *pactum ineo*, *stipulor*. A Cicerone nota, vel signum vocatur id, quod Græcis est σύμβολον: cumque vox nota, vel signum de varijs rebus dicatur, ita & symbolum. Seligam in hanc rem è Grammaticorum dumetis aliquot flosculos. Significat aliquando symbolum, vel symbolus, vel etiam symbola collationem, id scilicet quod in cœnam parandam plures conferunt. S. Dorotheus commemorans quanto ardore dum puer esset studijs literarum incũberet, nunquam se ab amicis adduci potuisse ait in symbolum lectionis tempore. Terentius, symbolum dedit, cœnauit. Et Plautus Symbolarum collatores quærendos dicit apud forum piscarium. Idem, symbolam dabo, & iubebo ad Sagarinum cœnam coqui. Simile habetur in sacris literis: *Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur*. Hegesander apud Athenæum symbolam ad Argiuis nuncupatam ait eam pecuniam, quę à potantibus conferretur in sumptum conuiuij. Eodem sensu Phrynicus Tragicus apud eumdem; Suaue est, inquit, cibum parare absque symbola, id est sine sumptu. Et Chrysippus ibidem recusandam ait asymbolam compotationem. Accipitur etiam symbolum pro signo bellico, siue pro tessera, qua socij ab hostibus, & exploratoribus dignoscuntur. Itemque pro insignijs, & vexillis militaribus, ac pro stemmatibus familiarum. De qua re legendi sunt Fl. Vegetius de re militari, Iustus Lipsius in dialogis de militia Romana, Claudius Minoes in syntagmate de symbolorum, & stemmatum ratione, Gabriel Palæotus in opere de sacris, & profanis imaginibus, & Ioannes Antonius Valtrinus de re militari Romanorum. Solet quoque accipi pro quolibet signo, de quo inter aliquos conuenit. Plautus:

> *Ea causa miles hic reliquit symbolum,*
> *Expressam in cera ex annulo suam imaginem,*

Marginal notes: Doroth. doct. 10. — Terent. in Andr. act. 1. sc. 1. — Plaut. Curcul. act. 4. sc. 1. — Idem in Sticho. act. 3. sc. 1. — Prou. 23. 20. — Athen in lib. 8. in fin. idem l. 6. c. 5. — Idem lib. 1. c. 9. — Veget. lib. 3. c. 5. — Lips. lib. 4. dial. 5. & 12. — Palæotus lib. 2. cap. 45. & seqq. — Valtr. lib. 3. c. 9. — Plaut. in Pseud. act. 1 sc. 1.

Vt qui huc afferret ejus similem symbolum,
Cum eo simul me mitteret.

Ioannes Tzetzes in Cliadibus.

Quod autem consilio factum est, & magis in bellis,
Velut cum extollimus galeam in hasta,
Cum hostibus commixtio, & si quid tale,
Symbolum omne voca mihi, dictumque Iuda,
Quem osculabor apprehendi te, ipse est ille.

Tzetz. chil. 7. v. 910.

Symbola rursum dicuntur notæ arcani cuiuspiam mysterij significatiuæ, vt cum dicimus ciconiam esse symbolum pietatis, leonem fortitudinis. Quo sensu Nicephorus Patriarcha Cōstātinopolitanus libro de Cherubinis à Moyse factis dixit; Symbola ea sunt, quæ dissimiliter per ænigmata nos ad ea reuocant, quorum sunt symbola. Eodem sensu nos hunc tractatum symbolicum inscripsimus, quia per ea, quæ in diuinis officijs exteriora sunt, ad interiora & spiritualia assurgimus. Theologia item symbolica sub eadem significatione à Magno Dionysio Areopagita tum in libro de hoc argumento qui temporum iniuria interijt, tum in alijs passim quæ extant operibus doctissimè explicatur, quam item tradiderunt alij viri sapientissimi, nimirum Ioannes sapiens Cyparissiotus in expositione elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur: Clemens Alexandrinus libro quinto stromatum, Eucherius Lugdunensis in libro formularum spiritualis intelligentię, Sanctes Pagninus in Isagoge ad mysticos scripturæ sensus, Nicolaus Caussinus in Polyhistore symbolico, Ioannes Goropius Becanus, Antonius Ricciardus Brixianus, & alij quos refert Maximilianus Sandæus in sua symbolica Theologia. Sunt item symbola breues quædam sententiæ quidpiam reconditum significantes, quæ à Græcis allegoremata appellantur: cuius generis sunt symbola Pythagorica, de quibus Iamblicus in vita Pythagoræ, & Cyrillus Alexandrinus aduersus Iulianum. Pausanias in Arcadicis aquam è fontibus non vtique magnis, sed numero pluribus ortam symbolam vocat, quod in vnum confluat locum. Est tandem symbolū apud Aristotelem etymologia vocabulorum, apud Iulium Pollucem paruum numisma, siue tessera nummaria; apud Budæum literæ collybisticę ad pecunię permutationem, apud Suidam auguriū, omen, vaticinium, pactum, mensura, sigillum, indicium. Sunt & aliæ minutiores, ac impropriæ significationes, quibus prętermissis

Nicephor. cap. 1.

Sandæus l. 6. com. 5.

Iamblic. in f. l. 1. Cyril. lib 9.

ſis notandum eſt Catholicæ fidei confeſſionem duplici ſenſu Apoſtolorum ſymbolum nuncupari, tum quia ſinguli eorum aliquid in vnum contulerunt, vt explicat Auguſtinus: tum quia illa veluti teſſera fideles ab infidelibus diſcernuntur. Ita Maximus Taurinenſis initio homiliæ in traditione ſymboli: Beati Apoſtoli myſterium ſymboli tradiderunt, vt quia ſub vno Chriſti nomine credentium erat futura diuerſitas, ſignaculum ſymboli inter fideles, perfidoſque ſecerneret, & alienus à fide, atque hoſtis appareret Eccleſiæ. Lucas Tudenſis ad hanc rem, Symbolum, ait, indicium eſt, quia indicat cui credere debeamus.

> Aug. vel alius auctor ſerm. 115. de Temp.
>
> Luc. Tuden. lib. 1. adu. Albigen.

3 Porrò ſancti Patres præclaris laudum encomijs ipſum ſymbolum commendant. Auguſtinus omnibus hac parte anteponendus; Symbolum, inquit, eſt breuiter complexa regula fidei, vt mentem inſtruat, nec oneret memoriam: paucis verbis dicatur, vnde multum acquiratur. Doctrina ſymboli virtus eſt ſacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium: breue eſt verbis, ſed magnum ſacramentis totum continens compendio breuitatis. Ex iſta fidei confeſſione, quæ breuiter ſymbolo continetur, & carnaliter cogitata lac eſt paruulorum, ſpiritualiter autem conſiderata cibus eſt fortium, naſcitur ſpes bona fidelium, cui charitas ſancta comitatur. Chryſologus quouis nectare ſuauior: Hoc ſpei pactum, hoc ſalutis placitum, hoc vitæ ſymbolum, hanc fidei cautionem mens teneat, conſeruet memoria: ne Diuinitatis pretioſum munus depretiet charta vilis, ne myſterium lucis atrum tenebret atramentum, ne ſecretum Dei habeat indignus, & profanus auditor. Cyrillus Alexandrinus Attici leporis abſolutũ exemplar: Sufficit nobis diuina Scriptura, & ſanctorum Patrum ſobrietas, & ſymbolum illud fidei, quod ad omnia rectè habenda ritè concinnatum eſt. Etherius Epiſcopus Vxamenſis: Quicquid foras ſymbolum eſt, hæreticorum verba ſunt. Optatus Mileuitanus: ſymbolum ſigillum eſt catholicæ fidei. Paſchaſius Cardinalis: Apoſtolica ſolicitudo fidem catholicã in ſymbolo mira breuitate collegit, ac velut ex innumeris aromatibus pretioſum confecit vnguentum, cuius odor omnes fines terræ potentia fragrantiæ ſpiritualis impleuit, vt in ipſo vniuerſitatis aſſenſu virtus appareat veritatis. Leo magnus Romanæ Eccleſiæ Antiſtes: Catholici ſymboli breuis, & perfecta confeſſio, quæ duodecim Apoſtolorum totidem eſt ſignata

> Aug. ſerm. 109. & 131. de Temp. & Ench. ad Laur. cap. 114.
>
> Chryſol. ſerm. 59. in fin.
>
> Cyril. Alex. ep. 29 ad Acaciũ Epiſc.
>
> Ether. lib. 1. adu. Elipandum.
>
> Optat. lib. 1. adu. Parmen.
>
> Paſchaſ. in præf. l. de Spirit. ſancto.
>
> Leo ep. 13. ad Pulcheriam Aug.

fignata fententijs, tam inftructa eft munitione cœlefti, vt omnes hęreticorum opiniones folo ipfius poffint gladio detruncari. Ioannes Caffianus vir doctrina, & pietate fummus: Hoc fymbolum eft verbum breuiatum quod fecit Dominus, fidem fcilicet duplicis teftamenti fui in pauca colligens, & fenfum omnium fcripturarum in breuia concludens, fua de fuis condens, & vim totius legis compendiofiffima breuitate perficiens. Confulens fcilicet in hoc vt pijffimus Pater vel negligentiæ quorumdam filiorum fuorum, vel imperitiæ: vt non laboraret vtique quamuis fimplex, & imperita mens capere, quod poffit facilè etiam memoria contineri. Eufebius Emiffenus, feu potius fub eius nomine Eucherius Lugdunenfis: Quomodo fi aliquis poffeffor diffufus, ac locuples migraturus ad aliam regionem quafcunque opes habet in aurum, & gemmas redigat, & intra vnum facculum congreget bona fua non cumulo æftimanda, fed pretio, vt facilè quocunque vadit fuas fecum poffit ferre diuitias concludens in finu fuo thefaurum: ita & Ecclefiarum magiftri ftudiofiffimi falutis noftræ negotiatores in fcripturis fanctis de magnis maxima feparauerunt in pagina mentium infcribenda, vt cuilibet cordi quamlibet angufto, quamlibet ruftico fine vllius difficultatis impedimento facilè infinuari poffit veritatis agnitio, vt ad parandum, & tenendum cœleftis fapientiæ vitale carmen, & falubritas inuitaret, & breuitas; vt quodammodo de hoc fymboli breuiffimo textu Propheta dixiffe videatur, Verbum breuiatum faciet Dominus fuper terram. Nullus encomiorũ finis erit, fi omnia profequi libeat. Quid eft enim fymbolum? Breuiarium Chriftianæ fidei. Iam quid fublimius, quid laudabilius fide? O fides, exclamat Ambrofius, thefauris omnibus opulentior, ô vulnerum noftrorum, peccatorumque medicina præftantior. Hæc eft nimirum, tefte Bernardo, quæ velut quoddam æternitatis exemplar præterita fimul & præfentia, & futura finu quodam vaftiffimo comprehendit, vt nihil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil. Denique *fine fide impoffibile eft placere Deo*.

Caffian. lib. 6. de Incarnat. cap. 3

Eucher. hom. 1. de fymbolo.

Ambrof. lib. 1. de fide cap. 4.

Bern. ferm. 6. in vig. Nat. Domini.

METRVM XXXVIII.

NVmen corusco sidere pulchrius
Non visitatis per liquidum athera
Vidi triumphans curribus, & vagos
Circumuolantes Aligerum choros.
Quis credet? ingens iam nebulæ globus
Clarique nimbus luminis æthra
Perrumpit athra non sine gaudio.
En iam beatis septa cohortibus
Regina celso venit ab athere.
Agnosco vultum: nam fidei sacra
Dudum mihi sunt cognita stemmata,
Sanctaque felix relligio Crucis.
Quæ forma, & oris quanta serenitas
Qualis venustas! Audio iam propè
Vocem loquentis, iam resonat polus.
Fauete linguis: nil humili iuuat
Cantare plectro, fas mihi grandia
Non dicta priscis carmina vatibus,
Fas & superni sit mihi Numinis
Arcana cunctis gentibus eloqui.
Fas sit canoris versibus ardui
Tentare cœli difficiles vias.
Nec me pauentem sancta fides vetet
Incomparandæ vim sapientiæ,
Verique fontem, lucis & igneas
Lustrare sedes, & superam domos.
O grata summis cœlitibus fides,
O prima virtus, ô decus, & salus,
Per quam sereni semper iter poli
Cunctis apertum terrigenis patet.
Tu sola nobis das penetralia
Semper verendi noscere Numinis.
Tu sola Trinum fallere nescia,
Vnumque dicis, quem colimus Deum.
Diuinitatis principium Pater,
Auctor honorum sufficiens sibi,
Immensus, omni principio carens,

Expers

Expers fugacis temporis, ac modi,
Dum se beatus, cunctaque perspicit,
Verbum paternæ mentis imaginem,
Prolemque gignit persimilem sui.
Sed cum Parentem Filius inspicit,
Amans amantem diligit, atque amor
Spiratur vnus, tertia scilicet
Persona summum perficiens chorum;
Vtrique compar Numine simplici.
Post hæc ad extra ter triplici gradu
Rerum creator per sobolem suam
Distincta cœli condidit agmina.
Sed dum supremi de numero chori
Vnus recepta dote superbiens
In conditorem spirituum ferox
Insanientum prælia concitat,
Heu! pulsus amplo corruit æthere,
Præceps rebelli cum comitum grege
Damnatus igni carcere in infimo.
Tunc è rubenti puluere compotem
Mentis creauit progeniem, boni
Summi capacem, ni stygijs dolis
Seductus eheu! mox hominum parens
Omnes eodem crimine posteros
Fœdasset hosti credulus improbo.
Natis misertus sed miseris Deus
Offensionis debita noxiæ,
Et dira soluit vincula criminum.
Lignum salutem terrigenis dedit,
Si prima lignum pernicies fuit.
Nam missus alto de solio Patris
Mortale corpus Filius induit
E ventre puræ Virginis editus:
Ferroque fixus supplicium graue
Iniuriosæ sustinuit crucis,
Vt quæ Draconis conciderat dolo
Gentem paterno redderetætheri.
O ter beatos cœlituum choros,
Quos scripta cœlo pagina censuit.
Iam vincla mortis, iam stygia fera

Timenda non sunt castra tyrannidis :
Victor resurgit Christus ab inferis ,
Infertque fratrum primitias polo ,
Venturus inde est, cum sonitus tubæ
Omnes tremendo iudicio offeret .
Sed quo furenti concita spiritu
Mens tendit audax ? Desine, desine ,
Et magna paruis ne tenues modis .

Ambros.lib.3. de Virgin.

4 Ambrosius de quotidiana recitatione symboli hæc habet: Symbolum quoq; specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere : quò etiam, cum horremus aliquid, assiduè recurrendum est. Quãdo enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio ? Radulphus Tungrensis de eadem re sic scribit: Multorum Episcoporum statutum erat vt clerus , & populus manè , & serò preces & orationes Deo funderent cum Pater noster, & Symbolo . Damasus Papa orthodoxæ fidei symbolũ ad omnes horas diuini officij recitari statuerat , vt refert ex eius vita Polydorus Virgilius. Timotheus quoque Constantinopolitanus symbolũ fidei, vt narrat in Collectaneis Theodorus Lector, per singulas synaxes dici curauit, ad reprehensionem videlicet Macedonij Patriarchæ Catholici , ac si ille symbolum hoc non recepisset. Timotheus enim cũ esset hæreticus Patriarchalem regiæ vrbis sedẽ ab Anastasio Imperatore obtinuerat pulso in exilium Macedonio . Nunc ter in die dici solet, ante Nocturnos, & primam, & in fine Completorij. Nocte dicitur, vt per professionem fidei gratias agamus Deo, qui nos eduxit de potestate tenebrarum in lucem Euangelij. *Eratis enim aliquando tenebræ*, ait Apostolus, *nunc autem lux in Domino : vt filij lucis ambulate, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum* . Nocte etiam dicitur , quia fidei cognitio obscura est , & caliginosa : videmus enim per speculum, & in ænigmate, donec fidei succedat beata visio . Ante Primam orto iam sole , & in fine Completorij post eiusdem occasum eadem fidei protestatio repeti consueuit , vt à fide feliciter incipientes in eadem constanter perseueremus. Notandum verò quod in hisce officijs ipsum symbolum secretò dicitur, quia, vt docet Angelicus Doctor, symbolum Apostolorum tempore persecutionis editum fuit fide nõdum publicata, idcircò occultè dicitur quasi contra tenebras errorum

Radulph prop.14.

Po'yd.Virg.lib.6. de inu.rerum c.2.

Theodor.collect. lib.2.

Ephes.5. 8.

D.Thom.2.2.q.1. art.9.ad6.

rum

rum præteritorum, & futurorum. Notandum præterea quod Ecclesia Romana ipsum symbolum quandoque repetit in precibus Primæ, & Completorij: tunc autem partim secreta, partim clara voce recitatur, quia videlicet *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Fides cordis, ait Bernardus, sine oris fide aut nulla est, aut parua. Crede ergo, & confitere: nihilominus confitere, & crede, quia fides ad iustitiam, confessio fit ad salutem. Bern.serm. 3. de S. Andrea.

5 Superfluum hic existimo explanationem symboli adtexere, quæ peti potest à sanctis Patribus, alijsque scriptoribus. Inter opera Cypriani habetur expositio Rufini dignissima quæ legatur. Symbolum quoque explicant Ambrosius *tractatu in symbolum Apostolorum*, Leo Magnus *sermone* 11. *de passione Domini*, *& sermone contra haresim Eutychetis*: Augustinus *de fide, & symbolo, de symbolo ad Cathecumenos, in Enchiridio ad Laurentium, & in multis sermonibus*: Chrysostomus *tomo* 5. *homilia de symbolo, quam tamen existimo esse auctoris Latini*: Venantius Fortunatus *exegesi in symbolum*: Chrysologus *sermone* 56. *& sequentibus*: Athanasius *epistola ad Iouinianum*: Maximus Taurinensis *homilia de expositione symboli*: D.Thomas *opusculo* 16. Dionysius Carthusianus *opusculo de vita Curatorum*: & ad captum communem Catechismus Romanus. De symbolo Nicæno, siue Constantinopolitano, quod in Missa cantatur non est hic tractandi locus. De symbolo Athanasij agendum infrà hoc eodem capite. His omnibus antiquius est symbolum Apostolorũ, quod quia Romana Ecclesia nulla vnquam hæreseos labe infecta integrum semper custodiuit, ideò à Vigilio Episcopo Tapsensi symbolum Romanum nuncupatur. Sanè olim ob hanc causam symbolum Nicænum nequaquam Romæ cantabatur, cœpitque cantari hortatu Henrici Imperatoris sub Benedicto Octauo, idque Berno Augiensis testis oculatus, qui cum Imperatore aderat, scribit. Ita Baronius, qui & addit: Placent ista, sed nobis gratius, si venerandę antiquitati annorum mille magis delatum fuisset, quam nouitati. Finio, illudque suggero Lectori meo, vt meminisse velit fidem sine operibus mortuam esse. Audiamus Bernardum cœlestis doctrinę pabulo nos abundè reficiet. Credis in Christum? fac opera Christi, vt viuat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incuruet terrenum opus, quem fides cœlestium erigit.

Aug.ser. 109. 113. 131. 192. 194. de temp.

Dionys.art. 21.

Vigil. initio lib. 4. adu. Eutychem.

Berno Aug. cap. 2.

Baron. an. 1014.

Bern. serm. 24. in Cant.

Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulauit, & tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti inuides, absenti detrahis, reponis lædenti te: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti diabolo. Vides quod non faciat hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione. Sed nec opera quamuis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide. Rectas ergò studeamus facere vias nostras, & studia nostra: leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, vt toti recti inueniamur fidei nostræ rectitudinem rectis actibus comprobantes. Vt enim, ait Sanctus Calixtus Papa, Non benè viuit, qui non rectè credit. Calixt. epist. 1.

§. IV.

De Horarum initio.

Cur à versu Domine labia mea aperies *incipiat nocturna synaxis. Quid sit mysticè aperiri labia. Completorio cur præmittatur hic versus,* Conuerte nos Deus salutaris noster. *Conuersio vera quæ sit. Ira Dei duplex. Vsus multiplex huius versiculi,* Deus in adiutorium meum intende.

1 OMnes horæ canonicæ à primo versiculo psalmi sexagesimi noni, *Deus in adiutorium meum intende*, vsu immemorabili incipere solent. Huic in nocturna synaxi versum *Domine labia mea aperies* ex psalmo 50. præmittit Ecclesia Romana, postponunt Monachi. In Completorio autem præponitur ferè ab omnibus Ecclesijs psalmi 84. versiculus *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuā à nobis.* Initio itaque nocturnæ precis labia clausa in completorio petimus aperiri, Dominum exorantes, vt qui labia olim prophetæ calculo mundauit ignito, nostra quoq; dignetur purgare, & aperire. Nam cum dicat Scriptura, *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, quis audeat diuinas laudes immundis Eccli. 15. 9.

labijs

labijs decantare, ni prius obstructa per peccatum oris clau-
stra misericorditer aperiat ille, qui solus potest facere mundũ
de immundo conceptum semine? Nemo enim potest laudare
Deum, nisi Deus aperiat labia, vt ostendit Augustinus contra Aug. lib. 2 cap. 8.
duas epistolas Pelagianorum. Alioquin sugillabit nos duris-
sima illa exprobratione, *Quare tu enarras iustitias meas, &* Psalm. 49.
*assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disci-
plinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.* Ad rem Chryso- Chrysost. in ps. 50.
stomus: Peccatum suapte natura linguam astringit, & os ob-
turat. Quam sententiam complens Ambrosius ait; Cuius ergò Ambros. ibid.
labia aperit Deus, hunc peccati absoluit reatu. A vinculis
itaque peccatorum absolui petimus, cum dicimus, Domine
labia mea aperies. Et quia iustus prior accusator est sui, ac-
cusamus nos ipsos ante orationem cõfitentes peccata nostra,
quatenus reconciliati per gratiam Dei facilius exaudiri me-
reamur. De impijs scriptum est, quia dixerunt, *Labia nostra* Psalm. 11.
à nobis sunt, quis noster Dominus est? Et ideò oratio illorum
erit execrabilis: At labia sponsæ, labia fidelis animæ dulcia, & Cant. 4. 3. 11.
purpurea dicuntur esse sicut fauus distillans, sicut vitta coc-
cinea. Cum ipsi sponso, inquit Gilbertus Abbas, Sponsa lo- Gilbert. in Cant.
quitur, tũc loquitur in loquela dulcioris labij, & lingua altera. serm. 34.
Tunc cordis labia verè melle delectationis distillant diuinę;
imò non tã distillant, quã fluunt, quoniam hora illa in melleas
affectiones tota conuertitur. Beata vicissitudo, quando de
corde Sponsæ quædam fluenta mellis emanant in Dilectum;
& ab ipso redundant in Sponsam. Ad locum enim vnde exeũt
hæc mellis flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Boni sunt
in labijs Sponsi, & Sponsæ eructantes ex hoc in illud, & inui-
cem rorantes amoris dulcedinem. Ille desuper irrorat gra-
tiam, ista deorsum actionem gratiarum. Rursus labia Sponsæ
purpurea dicuntur esse sicut vitta coccinea. Per coccinum
enim charitas intelligitur, quæ est vinculum perfectionis; si-
cut autem vitta constringit crines, ne diffluant; sic anima Deo
dilecta labia sua cohibet, ne verbum malum, & inutile profe-
rens extra se diffundatur. *Apertio oris illius inflammatio est;* Eccli. 20. 15.
& semper laus Dei in ore ipsius.

2 Cum autem oratio cordis sit, non labiorum; miror cur
Ecclesia ante orationem labia sibi, non cor postulet aperiri.
Sed notandum quod vsus labiorum nõ tantum ad eloquium,
sed etiam ad osculum est: consociant enim se mutuò osculan-

tium

tium labia, animis videlicet ad mutuum congressum accedẽtibus, vt ait Chrysostomus: cumque templum Dei simus, sicut limina tẽpli, ita os osculamur, per quod ingreditur Christus, quando communicamus. Igitur Ecclesia dum dicit, *Domine labia mea aperies*, non tam petere videtur diuinum auxilium ad laudes eius dignè annunciandas, quam mysticam labiorum purificationem ad castissimum dilecti osculum recipiendum. Felix anima, quæ propriæ conscientiæ testimonio intus erudita cœlestis sponsi osculo se idoneam cognoscit. Felicior, quæ vnctione magistra sentiens quanta sit gratia diffusa in labijs Sponsi, osculum eius iam amore æstuans fiducialiter petit. Felicissima planè, quę ad ipsum osculum dignanter admissa diuinæ suauitatis inenarrabile gaudium in feruore spiritus experitur, & torrente vberrimo sempiternæ voluptatis in plenitudine gratiarum inebriatur. O mihi si liceret è fœtenti cœno iniquitatum mearum tantisper assurgere, & terrenarum sordium excusso puluere te Domine deprecari, vt labia mea aperias, & oris impuritatem emundes. Peccaui enim, iustissime Iudex, qui iudicas æquitatem, peccaui in cęlum, & coram te: iam non sum dignus leuare oculos meos à terra, quanto minus videre faciem tuam, ad oris tui osculum aspirare? Prouoluar itaque pauidus, & tremens ante vestigia pedum tuorum, & de intimis visceribus longa trahens suspiria lacrymis meis pedes tuos rigabo. Plorabo coram te, qui fecisti me, mala quę feci; nec à planctu, & oratione cessabo, donec audiam auditionem bonam, verbum consolationis; *Remittuntur tibi peccata tua*: donec dicas, *Consurge, cõsurge, excutere de puluere, solue vincula colli tui captiua filia Sion*: donec sonet in auribus meis vox illa gratissima, *Ecce sanus factus es, iam noli peccare*. Tunc adiutus gratia tua, auctus virtute, fiducia confortatus non confundar præsumere potiora. Erectus de stercore sedebo forsitan cum Principibus, & robur accipiens à potenti dextera tua faciem tuam Domine requiram, & quod non sine pauore, ac tremore dico, ad os tuum caput attollam, sperans omnino vt adimpleas me lætitia cum vultu tuo.

Chrysost. hom. 30. in 2. ad Cor.

Luc. 7. 47.
Isai 52. 2.

Ioan. 5. 14.

M E-

METRVM XXXIX.

O Tremende rex polorum,
Vindex maxime criminum.
Cui potestas, & maligni
Vis est arbitra pectoris.
Te requiro, ad te reuertor?
O mentis vigor, o amor.
Qui labores, & dolores,
Et curas hominum vides.
Parce sonti, parce seruo
Mortis perpetuæ reo,
Quem catenis alligatum
Hostis tartareus tenet.
Tolle culpas, solue nexus,
Vt te perpetuo canam.
Vt videntes me solutum
Vinclis horribilis necis
Angelorum turba psallant
Quæ spes sit lacrymantibus.

3 Solent corporales indigentiæ, rerumque labentium curæ, & variarum imaginum confusa phantasmata orantium mentes per diem sæpius distrahere, & perturbare: quapropter initio completorij, quod vltimum diei officium est, versiculum illum decantamus, *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis*. Hac enim hora ab officijs actiuæ vitæ ad contemplationis studium conuertimur, & sedato carnalium affectionum tumultu gustare, & videre desideramus quam bonus sit Deus. Per peccatum auertitur homo à Deo, & conuertitur ad creaturam: *Auerterunt se*, inquit, *& non seruauerunt pactum*, &, *facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt*. Dum verò per pœnitentiã reuertitur quis ad Deum, Deus eum conuertit ad se per immissionem gratiæ, & ab eodem iram suam auertit per remissionem pœnæ. Quid est autem quod cum oramus, *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur*: ipse è contrario respondet *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos*? An hoc nimirum, quod fides catholica protestatur, arbitrij nostri libertatem cum gratiæ præuenientis efficacitate inconcussam manere, adeoque nos libere Deũ

Psalm.77. Osee 9. 10. Thren.5. 21. Zach. 1. 3.

Vu trahentem

Ioan. 6. 44. trahentem sequi, sicut ille fortiter nos trahit, qui dixit, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum?* Sic ait Bernardus Theologus verè Theodidactus: Tolle liberum arbitrium, non erit quod saluetur. Tolle gratiam, non erit vnde saluetur. Nec dare potest salutem nisi Deus, nec capere valet nisi liberum arbitrium. Sedulius quoque in explicatione epistolę Pauli ad Romanos; Velle, inquit, & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non est meum: nam ipsa voluntas à Domino pręparatur, & Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere. In nullo igitur gloriandum, vt Ecclesia Lugdunensis in libro de tribus epistolis docet, quia nostrum nihil est, & sine me nihil potestis facere, dicit Dominus: tanta est tamen bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quę sunt ipsius dona. Sed hęc acerrimis scholasticorum concertationibus diu in scholis agitata tutius est simpliciter credere, quam mendaci hominum statera curiosius examinare. Nam, sicut eleganter scribit S. Prosper Rhegiensis Episcopus, quę sit discretionis istius in secreto consilio Dei causa, vel ratio, & supra facultatem humanę cognitionis inquiritur, & sine fidei diminutione nescitur: modo confiteamur neminem immeritò perdi, neminem meritò liberari. Nisi enim Deo vocante, docente, saluante, nemo venit, nemo eruditur, nemo saluatur.

Bern. de grat. & lib. arbitrio.

Sedul. in epist. ad Rom. cap. 9.

Prosp. ep. ad Rufinum de grat. & lib. arbitrio.

4 Illud autem quod pręcipit Dominus, vt conuertamur ad ipsum, existimat Bernardus doctor egregius esse mysterium regni Dei, & secretum consilium, quod solis credatur amicis. Nam quo me vertam, inquit, vt conuertar ad te Domine Deus meus? *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Quo conuertar ad te? Supra, an infra? ad dexteram, an ad sinistram? Audiamus scripturam, quam cõuersionem nos edoceat. *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Agnosce planè quo velit Dominus, vt conuertamur. Ad paruulum cõuerti necesse est, vt discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde. Ad hoc siquidem paruulus datus est nobis. Quid inflaris ò homo? Quid extolleris sine causa? Sublimis quidem Dominus, sed non ita proponitur tibi, ne fortè dicas, eleuata est magnificentia eius super cœlos, & non potero ad eam. Prorsus vos filij Adæ, ait Abbas Igniacensis, qui nimis grandes estis in oculis vestris, & in gigantæam enormitatem per super-

Bern. serm. 1. in cap. ieiunij.

Guerric. ser. 1. de Nat. Domini.

superbiam excreuistis: *Nisi conuersi fueritis, & effecti sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ego sum ostiũ regni, ait paruulus iste: nisi incuruetur altitudo virorum, nõ eos admittet humilitatis ianua. Ideò nimirum conquassabit capita in terra multorum: & qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim? Adhuc tu superbis terra, & cinis, postquam Deus factus est humilis? Adhuc magnus es in oculis tuis, postquam Deus paruulus factus est sub oculis tuis? Ille semetipsũ exinaniuit, vt penè videretur esse nihil, sine quo factum est nihil: & tu in immensum inflaris, & extolleris existimans te aliquid esse, cum verè sis nihil. Ipse te seducis. Quod si verè humiliatus fueris, & in toto corde reuersus ad omnipotentẽ, tunc fiet sermo, qui scriptus est: *Conuertam eos, & miserebor eorum, & erunt sicut fuerunt, quando nõ proieceram eos.* Ideò post petitionem conuersionis oramus consequenter; Et auerte iram tuam à nobis: nam impietas impij non ei nocebit in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Loquimur autem de ira Dei, quæ ad interitũ peccatores perducit, de qua scriptum est: *Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.* Alia enim ira, qua peccantibus irascitur ad salutem, desideranda nobis est, summisque precibus flagitanda, ne fortè dicat Dominus, Recessit zelus meus à te, vltra non irascar tibi. Oro Domine, vt irascaris mihi in præsenti seculo, quatenus in futuro misericordias fideles consequi merear. Verumtamen cum iratus fueris, misericordiæ memor eris, sicut dicit psalmus: *Iratus es, & misertus es nobis.* O ira misericors, exclamat Berengosius Abbas, quæ sic irascitur, vt subueniat: sic minatur, vt parcat: sic aufert, vt restituat: sic tradit, vt eripiat: sic destruit, vt muniat: sic abijcit, vt recipiat. O quam salubris indignatio, quę sic auertit, vt respiciat: sic claudit, vt aperiat: sic exigit, vt dimittat: sic deijcit, vt erigat: sic perdit, vt requirat; sic amittit, vt custodiat. O ira misericors, & incomparabilis misericordia, quæ ab omnibus vitijs humana semper emundat pręcordia: per quam peccator inuitatur ad veniam, iustus ad vitam, martyr ad palmam, confessor ad gloriam. Non enim miseretur, nisi irascatur, qui ob hoc prius irascitur, vt postea misereatur. Præuenit enim ira, vt sequatur misericordia: præuenit lacryma, vt sequatur venia: præuenit pœnitentia, vt sequatur indulgentia.

Zach. 10. 6.

Psalm. 2.

Psalm. 59.

Bereng. ser. 1. de SS. Martyrib.

Bened.reg.c.18. 5 Cistercienses Monachi, qui regulam S. Benedicti ad literam exactissimè obseruant, memoratum versiculum ante Completorium cantare non solent, id enim in regula non inuenitur expressum, cum dicat S. Pater; In primis semper diurnis horis dicatur versus, *Deus in adiutorium meum intende*. Porrò hunc versum, *Deus in adiutorium meum intende*, semper in vsu fuisse apud antiquos Monachos Cassianus rei monasticę solertissimus, & primarius auctor exequitur. Hic nāque versiculus, ait ille, non immeritò de toto scripturarum excerptus est instrumento. Recipit enim omnes affectus quicunque inferri humanæ possunt naturæ, & ad omnem statum, atque vniuersos incursus propriè satis & competēter aptatur. Habet siquidem aduersus vniuersa discrimina inuocationem Dei, habet humilitatem piæ confessionis, habet solicitudinis ac timoris perpetui vigilantiam, habet considerationem fragilitatis suæ, exauditionis fiduciam, confidentiam pręsentis, semperque astantis præsidij. Qui enim iugiter suum inuocat protectorem, certus est eum esse semper pręsentem. Habet amoris, & charitatis ardorem, habet insidiarum contemplationem, inimicorumque formidinem, quibus perspiciens semetipsum diu noctuque vallatum, confitetur se non posse sine sui defensoris auxilio liberari. Hic versiculus omnibus infestatione dęmonum laborantibus inexpugnabilis murus est, & impenetrabilis lorica, ac munitissimus clypeus. Huius versiculi oratio in aduersis vt eruamur, in prosperis vt seruemur ne extollamur, incessabili iugitate fundenda est. Huius inquā versiculi meditatio in tuo pectore indirupta voluatur. Hunc in opere quolibet, seu ministerio, vel in itinere constitutus decantare non desinas. Hunc & dormiens, & reficiens, & in vltimis naturę necessitatibus meditare. Hęc & alia plura diffusissimè Cassianus. Tantò autem solicitius diuinum auxiliū initio orationis inuocandum est, quantò acrius eo tempore inuisibiles hostes contra nos certamen instituunt. Nam, vt S. Ioannes Climacus scribit, Cum insonuit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans inuisibiliter conueniunt inimici: & alij quidem cum experrecti fuerimus nos vt iterum decumbamus lectulo hortantur. Expecta, inquiunt, dum compleātur principales hymni, sicque demum in Ecclesiam proficisceris. Alij cum ad orationem assistere cœperimus nos in somnum præcipitant. Alij suadent vt inuicem in Ecclesia collo-

quamur.

Cassian. coll. 10. cap. 10.

Climac. gr. 18.

quamur. Alij præter consuetudinem ventrem immodicè stimulant. Alij mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alij super parietem reclinare nos vt debiles admonent. Nonnunquam verò oscitare etiam immodicè faciunt. Nonnulli risum nobis mouent, vt per hunc ad indignationem contra nos Deus prouocetur. Alij per summam desidiam festinare nos in versuum pronunciatione impellunt. Alij contra psalmodiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam verò ori etiam assidentes nostro ita illud claudunt, vt vix aperiri posse videatur. An autem vetus Ecclesia ante D. Benedictum horis canonicis hunc versiculum præmiserit incertum est: nec extat huiusmodi ritus indicium aliquod apud antiquos scriptores, & quod modò ex Cassiano recitauimus de priuata oratione intelligi debet, vt Ioannes Lorinus vir multæ lectionis obseruat. Lorin. in ps. 69.

§. V.

De signo Crucis.

Horæ canonicæ à signo Crucis incipiunt. Signi huius antiquitas, & virtus ex sanctis Patribus. Qua ratione manu exprimatur. Alia quædam de Cruce obiter notantur.

1 A Saluberrimo signo Crucis omnes horas canonicas auspicari solemus. Nam dum sacerdos sacrarum precum initio diuinum postulat adiutorium, eo nos contra diabolicas fraudes armamus, orantes fieri nobiscum signum in bonum, vt videant qui oderunt nos, & confundantur, quoniam Dominus psallentes adiuuat, & consolatur. Huius tremendi, ac sacratissimi signi quanta sit virtus, quanta antiquitas, quãta potentia, si collectis hinc inde è sanctis Patribus, alijsque Scriptoribus Ecclesiasticis sentẽtijs, & testimonijs accuratè recensere voluero, integrum volumen scribendum erit, adeò multa mihi est in hanc rem parata supellex. Ex vberrima igitur messe spicilegium faciam. S. Clemens Romanus signum Crucis appellat infractum signum, quia sicut signum rem cu- Clem. l. 1. const. Ap. cap. 16.
stodit,

stodit, cui appositum, & impressum est, ita Crux munitissima rerum omnium custodia est. Sanctus Ignatius epistola ad Philippenses; Crux Christi perditio diaboli. Sanctus Martialis epistola ad Burdigalenses, Crucem Domini, in quem credidistis, semper in mente, in ore, in signo tenete, Crux enim Domini armatura vestra. Dionysius Areopagita docet signum Crucis ad omnia sacramenta adhiberi. Iustinus martyr, siue auctor quæstionum apud ipsum, à diebus Apostolorum vsum ostendit emanasse, quo Christiani dextera manu seipsos, & alia signo Crucis obsignant. Tertullianus notissimum illud scripsit. Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, atque exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad mensas, ad lauacra, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. Origenes, Quid timent, inquit, dæmones? quid tremunt? sine dubio Crucem Christi, in qua triũphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum, & potestates: Timor ergò, & tremor cadent super eos, cum signum Crucis in nobis viderint fideliter fixum. Hippolytus martyr inter alias abominationes Antichristi hanc enumerat, quod suis cultoribus characterem dabit in dextera, & fronte, ne Crucis signum pingant in frontibus suis. Sanctus Cornelius Papa epistola ad Fabium Antiochiæ Episcopum, Crucem vocat sigillũ Domini, quo qui munitus non est, non potest accipere Spiritum sanctum. Cyprianus ad plebem Thibari consistentem: Muniatur frons, vt signum Dei incolume seruetur. Et initio libri de lapsis, Frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reseruauit. Minutius Felix ethnicos Crucis osores irridet, illisque opponit quod signa eorum, atque vexilla nihil aliud sint, quam Cruces inauratæ. Signo Crucis omnia magica compesci asserit Athanasius. Cyrillus Hierosolymitanus: Fac signum Crucis & manducans, & bibens, & sedens, & cubans, & stans, & loquẽs, & ambulans, & in summa in omni tuo negotio. Basilius disserens de dogmatibus, quæ ex Apostolorum traditione sine scriptis recepimus, primo loco commemorat, id quod primum & vulgatissimum testatur, vt signo Crucis signentur qui spem in Christo collocarunt. Lucianus in Philopseudo scribit Eucratem annulo quodam ex Cruce facto aduersus dæmones redditum esse securum. Iulianum desertorem & si

Cruci

Dionys. in Eccl. hierarch. Iust. qu. 118.

Tertull. de cor. milit. cap. 3.

Origen. hom. 6. in Exod.

Hippol. or. de consum. seculi.

Cypr. l. 4. ep. 6.

Minut. in Octau.

Athan. or. de incarnat. Verbi. Cyrill. cat. 4.

Basilius de Spiritu sancto c. 27.

Cruci pertinaciter infensum nihilominus aduersus terrores,& spectra Cruce se signasse post Gregorium Nazianzenũ narrat Freculphus Luxouiensis. Etiam Costhoen Regem Persarum, tametsi infidelis esset, virtutem sanctæ Crucis agnouisse testatur iucunda narratione Euagrius. Hieronymus epistola ad Eustochium; Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Crucem, Et alibi refert eamdem Eustochium Paulæ matris ægrotæ os, & stomachum signasse, vt Crucis impressione dolorem leniret.

Greg.Naz.or.1.in Iul. Freculph. lib. 4. histor.c.9. Euagr.l. 6. c. 18. Hier.ep. 2.& 27.

2 Docet Chrysostomus Cruce signandum esse pectus ad turbatos animi motus cohibendos. Augustinus occurrendum diabolo ait cum Crucis vexillo, vt talibus armis indutus facilè vincat Christianus. Scribit Arnobius iunior docuisse Dominum digitos nostros ad bellum, quia aduersus visibiles, & inuisibiles hostes docuit armare frontem triumpho Crucis. Iustinus Imperator verba facturus ad populum se signo Crucis muniebat, teste Corippo Poeta Africano, qui dum eius laudes prosequitur, sic canit:

Chrys.hom 83.in Matth. Arnob.in ps.143. Corip.lib. de laud. usti ii Imp.

Ipse coronatus solium conscendit auitum,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit,
Erectaque manu cuncto præsente senatu
Ore pio hæc orans ait:

Ludolphus Saxo Carthusianus libro de vita ChristiB.Virginẽ primam fuisse scribit, quæ Crucem adorauit. Ioannes Damascenus; Crux, inquit, signum nobis data est super frontẽ, vt Israeli circumcisio: per ipsam discernimur ab infidelibus. Ipsa signaculum est,vt non tangat nos exterminator.Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus: Crux tutelaris est, & fidissima Christianorum custodia, & vniuersorum ex aduerso occurrẽtium insultuum profligatrix. Andreas Cretensis:Crux scala in cœlum deducens, vias ad virtutem adducens, vitæ conciliatrix, mortis solutio, corruptionis abalienatio, ignis extinctio, in Deum fiducia, clauis regni cælorum; Crux ciuitates custodit, domos tuetur, amicitias conglutinat, ab inimicorum iniuria vindicat, hostibus resistit, gentes persequitur, barbarorum stimulus, pacis arbitra est. S. Orientius:

Ludolph par. 2. cap.66. Damasc. de fide Orthod.l.4 c. 12. Sophron.hom.de Cruce. Andr.Cret or. 1. de exalt.Crucis. Orient. in Commonitorio.

Accipe tela quibus cordis pia mœnia serues,
Crux tibi sit clypeus, Crux tibi sit gladius.

Iulianus in prognostico. Crux ante Christum in die iudicij ab Angelis

Iulian. lib. 3.c 5.

Angelis portabitur. Signo Crucis nihil efficacius ad turpes effugandas tentationes asserit ex diuina reuelatione S. Elisabeth de Schonaugia libro viarum Domini. Seuerianus Gabalorum Episcopus apud Damascenum: Percussit Moyses silicē semel, & bis, non eodem modo, sed ita vt Crucis formam describeret, vt natura etiam inanimata Crucis notam veneraretur. Theodosius, & Valentinianus Augusti grauissima pœna eos mulctari debere statuerunt, qui signum Crucis humi pingere, siue insculpere præsumerent. Anselmus, siue quisquis est auctor Commentariorum in epistolam ad Romanos sub eius nomine: Non sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christianus erubescat. Audoenus in vita sancti Eligij: Profecto magna res est signum Christi, Crux Christi, sed illis solis prodest, qui faciunt mandata Christi. Thomas à Kempis. In tribus locis præcipuè statue signum Crucis, super cor, super os, & super brachium. De eodem signo sic canit Prudentius Christianorum Poetarum ocellus.

Elisabeth. cap. 21

Damasc. or. 3. de Imag.

C.L. vnic. Nemini licere.

Ansel. ad cap. 10. Rom.

Audoen. l. 2. c. 16.

Thom. Kem. Hospital pauper. c.

Pruden. hym. 6.

Fac cum vocante somno
Castum petis cubile,
Frontem, locumque cordis.
Crucis figura signet.
Crux pellit omne crimen,
Fugiunt Crucem tenebræ,
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.
Procul, ò procul vagantum
Portenta somniorum,
Procul esto peruicaci
Præstigiator astu.
O tortuose serpens,
Qui mille per meandros,
Fraudesque flexuosas
Agitas quieta corda;
Discede, Christus hic est,
Hic Christus est, liquesce.
Signum, quod ipse nosti,
Damnat tuam cateruam.

Sibylla quoque de Cruce sic cecinit in fine libri sexti oraculorum Sibyllinorum.

O li-

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Non te terra capit, sed cæli terra videbit,
Cum renouata Dei facies ignita micabit.

Tityrus Christianus apud Seuerum Rhetorem signo Crucis à pestilentia seruatas pecudes astruit his versibus. Seuerus in Bucolicis.

Hoc signum medijs frontibus additum
Cunctarum pecudum certa salus fuit.

3 Non desunt alij testes, & exempla multorum mirabilium, quæ Deo dilecti viri per signum sanctæ Crucis sunt operati. Nam quis liber, aut quæ pagina Ecclesiasticæ historiæ, aut quæ vita sanctorum hominum legi potest, in quibus non statim inuenias salutifero Crucis signaculo expulsos dæmones, profligatos exercitus, sedatas tempestates, fugatam pestilentiam, soluta maleficia, euacuatum virus; incendia extincta, interfectos dracones, erectos claudos, cæcos illuminatos, curatas infirmitates, mortuos ad vitam reuocatos? Hoc signum, inquit Chrysostomus, & priscis & nostris temporibus clausas ianuas reserauit, hoc venenorum vires extinxit, hoc cicutæ vim dissoluit, hoc feroces bestias repressit, hoc lethales serpentum morsus curauit. Etenim si portas inferni perfregit, si cælorum ostia reclusit, si paradisi renouauit ingressum, si diaboli neruos recidit, quid mirum est, si pestifera venena, atroces bestias, aliaque huiusmodi superauit? Sed his prætermissis illud magis quærendum videtur, qua ratione ipsum Crucis signum exprimi debeat, & manu formari. Sunt qui illud tribus digitis dexteræ manus effingunt, sub sanctissimæ Trinitatis inuocatione: sunt qui duobus ad duas Christi naturas contra Monophysitas, & Monothelitas indicandas. Sunt qui signantes se à superiori in inferius descēdunt, & à dextera transeunt ad sinistram, quia Christus de cœlo descendit in terram, & à Iudæis transiuit ad Gentes. Vsus tamen communis occidentalis Ecclesiæ est, vt dextera manu Crucis expressio à fronte ad ventrem, & à sinistra ad dexteram producatur. Dicimus autem; In nomine ad significandam trium Personarum indistinctam Diuinitatem. Pater in fronte collocatur tanquam principiū sine principio, prima persona Deitatis. Filij nomen pronunciatur, cum vterum tangimus, quia ex vtero ante Luciferum genitus, & in plenitudine temporis in vtero Virginis incarnatus salutem operatus est in medio terræ. Spiritum sanctum exprimimus, cùm Chrys. hom. 55 in Matth.

Xx manum

manum à sinistra parte ad dexteram protendimus, quia videlicet à Patre & Filio vtriusque nexus, & amor procedit: & sicut Christus de morte transiuit ad vitam, ita nos de miseria transire speramus ad gloriam secundum spem vitæ æternæ. De Crucis signo diffusissimè scribunt Ionas Episcopus Aurelianensis, & Dungalus aduersus Claudium Iconoclastam Episcopum Taurinensem, itemque Chrysostomus homilia quinquagesima quinta in Matthæum. Extant quoque de Cruce doctissimę lucubrationes Iusti Lipsij, & Iacobi Gretseri. De eiusdem veneratione antiquos canones refert Antonius Augustinus, de qua re plura etiam habent Baronius in Annalibus, & Iacobus Bosius in Cruce triumphante. Arnoldus Abbas Bonæuallis hoc apposito signo muniri ait & quod patet, & quod latet, vt habeant caro, & spiritus secura præsidia. Etiam in nummis Crux imprimi solet in testimonium, & iusiurandum bonitatis monetæ in pondere, & materia, vt Nicolaus Oresmius Episcopus Lexouiensis testatur: vel in testimonium Christianæ religionis, vt scribit Anastasius Abbas initio libri contra Iudæos. Quod autem in prælijs Crux aduersus Crucem congrediatur, portentum est, quod primò apparuit in expeditione Constantij aduersus Magnetium: nec enim alijs auspicibus tantum nefas debuit inchoare, quam cum hæreticus Imperator aduersus Tyrannum decertaret. Nicolaus Primus in responsione ad consulta Bulgarorum, eos hortatur exemplo Constantini, cui dictũ est *in hoc signo vinces*, vt Crucem ferant in signo militari, cum prius caudam equi portarent. Finio, si Crucem prius humiliter salutauero. Salue bona Crux, splendidior stellis, luna micantior, rutilantior sole, quæ tanquam vernantibus gemmis membris ornata Saluatoris, & pretioso Dei sanguine purpurata super astra cæli felices ramos expandis. Salue lignum electum germinans vitam, fructificans iucunditatem, oleum stillans lætitiæ, balsamum sudans spiritualium delitiarum. Tu salus mundi perditi, tu portus periclitantium, tu iustitiæ norma, tu morum disciplina, tu pugnantium virtus, tu vincentium gloria, tu præmium, & corona. O Crux amabilis, & dilecta salua nos omnes tremendo tuo signaculo munitos, vt qui te fieri voluit nostrę redemptionis primarium instrumẽtum, per te quoque sanctificatos ad suæ gloriæ consortium nos transferat: quatenus in hac nostra qualicunque pœnitentiæ Cruce feli-

Ant. Aug. l. 16. iuris Pontif. tit. 14.
Baron. an. 60.
Arnol. de verbis Dom. cap. vlt.
Nic. Oresi. de mut. monet. cap. 13.
Baronius an. 353.
Nicol. I. cap. 33.

feliciter consummati per ignominiam passionis eius ad resurrectionis gloriam perducamur.

§. VI.

De *Gloria Patri:*

Varij errores recensentur, & confutantur de huius hymni origine, & institutione. Quid sit Deum glorificare. Vera gloria quæ sit. Inanis gloria sugillatur, laudatur humilitas.

1 MAgnus Basilius incomparabilis Ecclesiæ Doctor, qui sub Valente Imperatore floruit, libro de Spiritu sancto, quem in sui defensionem ad Amphilochium Iconij Episcopum scripsit, huius versiculi: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, quem Patres antiqui hymnum glorificationis vocabant, duobus locis mentionem facit. Primò, capite septimo his verbis; Proinde quod à maioribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem Patri cum Filio, quapropter & glorificationis hymnos Patri simul cum Filio offerimus. Clarius deinde, & fusius capite vigesimo septimo. professionem fidei velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc enim doceant nos, ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credimus, & paucis interiectis. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, siue dicas; *Gloria Patri, & Filio cum Spiritu sancto*: siue dicas, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Magnus item Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus, qui triginta & amplius annis ante Basilium florere cœpit, libro de Virginitate, siue de Meditatione, nõne disertis verbis hunc hymnum commemorat? Cum, inquit, surrexeris à mensa, rursum gratias agendo trinis vicibus dicas: Miserator, & misericors Dominus escam dedit timentibus se; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, rursumque post peractam glorificationem preces tuas absolues. Ab hisce insignibus insignium virorum testimonijs ordiri libuit, quo plura errorum capita vno ictu rescinderem. Nam in primis lapsi

Baron. ann. 371. n. 71. & seqq.

Theodoret.lib.2. Eccl.hist.c p.24. Sozom.l.3.c.19. Tripar.l.4.c.25. Niceph. Cal.l.9. cap.24.

sunt, qui ex Theodoreto, ex Sozomeno, ex Tripartita, & clarius ex Nicephoro Flauianũ Monachum Antiochenum hymni huius faciunt auctorem. Cum enim Catholici imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, Ariani verò ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur, Flauianus (vt isti aiunt) coacta Monachorum caterua primus omnium clara voce cantauit; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Sed hunc hymnum Flauiano antiquiorem esse Athanasij, & Basilij citatæ auctoritates conuincunt. Errarunt & alij, qui post Vualfridum Strabonem à magna Synodo Nicęna compositum fuisse affirmant: idque Hermias Sozomenus indicare videtur, cum agens de Leontio Episcopo Antiocheno ait illum, tametsi Arianus esset, eos tamen qui hymnis fidei Concilij Nicęni consentientibus Deum laudarent, prohibere noluisse, ne populus seditionem conflaret. At vero glorificationis hymnum non esse à Nicænis Patribus inuentum Baronius Ecclesiasticæ antiquitatis instructissimum promptuarium concludit tum ex allato Basilij testimonio; tum quia fideles cum ab ipsis Apostolorum temporibus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizarentur, tres easdem personas iam dicto hymno conglorificare cœperunt.

Vualfrid. de reb. Ecclef cap.25. Sozomen.loco citato.

Baron. an. 325.

2 Sanè Ariani sicut baptismi formam, ita glorificationē corruperant vt dicerent, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*: cum Catholici more vsitato, & antiquitus tradito vterentur psallentes, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Cumque ijdem Ariani ore sacrilego blasphemantes assererēt fuisse tempus, quando Filius non erat cum Patre, aduersus huiuscemodi sceleratam loquelam decreuit Nicęna Synodus, vt illa appendix, *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in secula seculorum, Amen*, ad antiquam glorificationem adiungeretur. Testatur id Concilium primum Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense in Gallia paulò post Nicęnum tempore Constantij Imperatoris sub Iulio Papa celebratum, licet eius canones confusi existant cum Vasionensi Secundo sub Leone Magno, hac sanctione edita. Quia non solum in Sede Apostolica, sed etiam per totum Orientem, & totam Africam, vel Italiam propter hæreticorum astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed à tempore cœpisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri & Filio*, &

& Spiritui sancto; Sicut erat in principio, & nunc, et semper, et in secula seculorum, Amen, dicitur: etiam nos in vniuersis Ecclesijs nostris hoc ita dicendum esse decernimus. Sicut autem diximus solemnem doxologiam non fuisse à Nicæna Synodo adinuentam; ita etiam asseueramus nō fuisse ab ea statutum, vt in fine cuiusque psalmi concineretur. Nam cum fuerint postea hac de re diuersæ diuersarum Ecclesiarum consuetudines, consentaneum est credere nullam fuisse communem vniuersalis Ecclesiæ præceptionem, à qua proculdubio nullus fidelium deuiare præsumpsisset. Multi scriptores alioquin fide dignissimi hāc legem canendæ doxologiæ in fine psalmorum ad Damasum Papam referunt, à quo de hac re editam sanctionem aiūt Diuo Hieronymo suadente, & procurante. Decepti sunt isti ob epistolam Hieronymi ad Damasum, quæ habetur primo tomo Conciliorum in rebus Damasi, in qua hæc leguntur; Precatur ergo cliens tuus, vt vox ista psallentium in sede tua Romana diu noctuque canatur, & in fine psalmi cuiuslibet siue matutinis, siue vespertinis horis coniūgi præcipiat Apostolatus tui ordo, *Gloria Patri, & Filio, et Spiritui sancto*, & quæ sequuntur. Decepti sunt, inquam, nam vt in calce prædictæ epistolæ in Concilijs Coloniæ editis ex Baronio notatum est, ab eruditis Hieronymi res accuratius expendentibus ea tanquam adulterina, ac planè commentitia exploditur.

3 Imposturam detexit Ioannes Cassianus, qui de institutis cœnobiorum differens ait; Illud etiam quod in hac prouincia vidimus, vt vno cantante in clausula psalmi omnes astantes concinant cum clamore *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, nusquam per orientem audiuimus; sed cum omnium silentio ab eo qui cantat finito psalmo orationem succedere: hac verò glorificatione Trinitatis tantūmodò solere antiphonam terminari. Ex his verbis quis non videat nullam fidem epistolæ prædictæ esse adhibendam? Si Cassianus sagacissimus sacrorum rituum obseruator nusquam audiuit gloriam post psalmos in Oriente cantari, quomodo potuit Hieronymus, qui quinquaginta fere annis ante Cassianum floruit, vsum qui non erat in Occidentem transferre? Vigilius Papa in fine omnium psalmorum dici ab omnibus ex more *Gloria Patri* asseuerat: atque etiam quorumdam reprehendit errorem, qui subducta vna syllaba coniunctiua perfectum conabantur minuere

Cassian lib. 2. de inst. cœnob. c. 8.

Vigil. epist. 1.

nuere vocabulum Trinitatis dicentes, *Gloria Patri, & Filio, Spiritui sancto*. Apud Baronium extat canon Narbonensis Concilij, quod celebratum fuit æra 627. anno scilicet Christi 589. centum sexaginta, & amplius annis post obitum Hieronymi: Vt in psallendis ordinibus per quemque psalmum gloria dicatur omnipotenti Deo, per maiores verò psalmos, prout fuerint prolixiores, pausationes fiant, & per quamque pausationem gloria Trinitatis Domino decantetur. Ex quibus omnibus colligi potest vsum canendi gloriam in fine psalmorum non tantam præ se ferre antiquitatem, quantam vulgus scriptorum existimat. Scripsit de hoc hymno tractatum anagogicum Ioannes Gerson mysticæ Theologiæ professoribus maximè vtilem. Illud autem certissimum est hymnum glorificationis ab Apostolis compositum, à Patribus Nicænis auctum, ab vniuersa Ecclesia receptum omni reuerentia cantandum esse. Gloria omnium Deus est, ait Hermes illeter maximus in Pimandro, ac propterea ipsi soli debetur gloria, vt fiat quod scriptum est, *Afferte Domino gloriam, et honorem, afferte gloriam nomini eius*. Vt verò docet Fulgentius, Quemadmodum non est aliud iustificare, nisi iustos facere; sic non est aliud glorificare nisi gloriosos facere: Ideò quando Deus nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit honoratiores: at verò cum nos ipsum glorificamus, nobis prodest, non illi. Nam quomodo eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde cum dixisset in psalmo, *Sacrificium laudis honorificabit me*, ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, protinus addidit, *Et illic iter quo ostendam illi salutare meum*. Neque enim consistit glorificatio in nouæ gloriæ adiectione ad eum qui glorificatur, sed in gloriæ iam habitæ manifestatione.

Baron. an. 598. num. 31.

Gerson. tom. 3. de hymno Gloriæ.

Psalm. 28.

Fulg. l. 1. ad Monimum.

Psalm. 39.

4 Rectè gloriam describit Romanæ eloquentiæ princeps: Gloria est solida quædam res, & expressa, & non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudicantium de excellenti virtute: ea virtuti resonat tanquam imago. Quod si veritas, & stabilitas veræ gloriæ necessariò attribui debent, quænam vera gloria censenda erit, nisi illa dumtaxat, quæ perpetua est, & immutabilis? Quantum enim inter gloriam, & ignominiam, ait Chrysostomus, tantum inter cœlestem illam gloriam, & hanc humanam est differentia. *Vani sunt filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt dece-*

Cicero 3. Tuscul.

Chrys. hom. 17 in Rom.

Psalm. 61.

decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Et vnde tibi gloria putride vermis? Nonne scriptum est; *Sine me nihil potestis facere?* Ioan. 15. 5.
Si ergo accepisti omnia, quid gloriaris quasi non acceperis? Quare quod alienum est vsurpas tibi? *Soli Deo honor, & gloria*, 1. Tim. 1. 17.
inquit Apostolus. Et ipse Dominus per Prophetam quid dicit? *Gloriam meam alteri non dabo*. Non ergo glorietur sa- Isai. 48. 11.
piens in sapientia, nec fortis in fortitudine, nec diues in diuitijs. Omnis enim qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Vera, & secura gloriatio est in Domino gloriari, sicut ille Dei pręco nos hortatur dicens, *Qui gloria-* 1. Cor. 1. 31.
tur, in Domino glorietur. Quæ verba explicans speciali sermone Bernardus ait: Nouerat Apostolus gloriam propriam esse creatoris, non creaturę: sed considerauit rationalem creaturam adeò affectare gloriam, vt aut vix, aut nunquã ab hoc compesci desiderio possit, quippè quæ ad imaginem facta est creatoris. Propterea secundum datam sibi à Deo sapientiã saluberrimum adinuenit consilium dicens: Quandoquidem persuaderi nobis non potest non gloriari, saltem qui gloriatur, in Domino glorietur. Enimuero, vt ait Hieronymus, si ab Hieron. in cap. 5. ep. ad Galat.
hominibus quæro gloriam, vitium est: si à Deo, virtus est. Hæc meminisse nos decet, cum gloriam Domino cantamus, vt iuxta verbum prophetæ *Benedicta sit gloria Domini de loco* Ezech. 3. 12.
suo, de corde scilicet humili, & pacifico, de corde mundo, & recto, quia, vt dicit Chrysostomus, Cum Deum glorificamus, Chrys. hom. 7. ad Philip.
sed non rectè viuimus, tunc maximè in ipsum contumeliosi sumus.

§. VII.

§. VII.

De *Alleluia*.

Huius vocis praeconia ex Patribus. Cur ex Hebraico in Graecum, vel Latinum idioma non est translata. Cur certis diebus intermittatur. Cur prolixiori modulatione cantetur. A quo primum cantari coeperit. Eius multiplex vsus. Quid Latinè significat. Addita quaedam ex Hebraico fonte de decem praecipuis nominibus Dei.

1 LAudem singularem apud eruditos inuenit in explicandis diuinis officijs vir doctrina,& sanctitate cõspicuus Rupertus Abbas Tuitiensis. Ab eius elegantissimis verbis libet hanc tractationem de cãtico Domini *Alleluia* exordiri. *Alleluia*, inquit, Latinae linguae peregrinum nomen est, cuius mysterium velut quoddam gaudij stillicidium de diuitijs supernae Hierusalem primum in mẽtem Patriarcharum, & Prophetarum, post in Apostolorum ora plenius per Spiritum sanctum delapsum est. Significat enim aeternum Angelorum, & beatarum animarum conuiuium, quod est semper laudare Dominum, & praesentis, semperque videndi vultus Dei nouũ sine fine cantare miraculum. Quapropter non interpretatum hoc hebraicum nomen remansit, vt peregrinum ab hac vita gaudium peregrinum nihilominus signaret potius, quam exprimeret vocabulum. Quoniam igitur futurae beatitudinis quasi proprium est vocabulum, iure eo tempore magis frequentatur, quo resurgens Dominus eiusdem beatitudinis spẽ nobis propinauit, & promissum. Hinc dum psallimus Alleluia, iubilamus magis, quam canimus, vnamque breuem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, vt iucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi sancti exultabunt in gloria, laeta-

Rupert. lib. 1. de diuin. offic. c. 35.

lætabuntur in cubilibus suis. Hæc Rupertus, qui & idem argumentum fusius alibi prosequitur. Beda quoque Venerabilis omni disciplinarum genere sua ætate doctissimus, eiusdem cantici referans arcana, Rectissimè, ait, & pulcherrimè generalis sanctæ Ecclesiæ mos inoleuit, vt hoc diuinæ laudationis carmen propter reuerentiam primæ auctoritatis à cunctis per orbem fidelibus Hebræa voce cantetur. Quod ideo fit, vt per talis consonantiam deuotionis omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in vna fidei confessione, ac dilectione Christi consistere debeat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla diuersitas mentium, nulla est dissonantia linguarũ. Idcircò autem plures magistri Ecclesiæ decantationem *Alleluia* tempore Quadragesimæ intermittendam esse sanxerunt, vt noua eius repetitio maiorem, gratioremque paschalibus solemnijs honorificentiam reddat, & splendorem. Sed & hoc in mysterium maximè designare voluerunt, quod in huius exilij peregrinatione, sicut ex parte nouimus, & ex parte prophetamus, ita etiam ex parte Dominum laudamus dicentes cum Propheta, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Cum verò nostram patriam, terram scilicet viuentium, domumque regni cœlestis nobis olim à Domino repromissam intrare meruerimus, tunc vt illũ perfectè intueri, sic etiam perfectè valebimus collaudare. Ex his duorum præclarissimorum hominum sententijs manet explicatum cur *Alleluia* natiui idiomatis primigeniam retinuerit vocem, cur certis diebus intermittatur, cur prolixiori notarum decursu cantetur. Alia quædam adferunt alij haud contemnenda.

Id ibid. lib. 4. c. 9.

Beda hom. in Dominic. post Ascẽs.

2 Augustinus: Nec Latino, nec barbaro licet *Alleluia* in suam linguam transferre: Amalarius Treuirensis Episcopus: *Alleluia* quod cantatur in recordatione æternæ lætitiæ, tam lætitiam electorum, quam laudem Domini ad memoriam reducit. Omittitur tempore Septuagesimæ, & loco eius dicitur *Laus tibi Domine rex æternæ gloriæ*, quia cum latina lingua humilior sit Hebræa admonemur nos debere informari ad humiliorem conuersationem in tempore Septuagesimæ, quam in alio tempore. Albinus Flaccus: Quia hac voce Angelos in cœlo Deum laudare cognouimus, huiusmodi voce laudationis creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideò canimus, vt eumdem Deum nos colere in terra ostendamus, qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Beatus Iuo Carnotensis:

August. epist. 178. Amalar. l. 3. c. 13.

Albin. lib. de diu. offic. c. de celebr. Missæ.

Iuo serm. de sacram dedicat.

tensis: *Alleluia* non huius temporis laudes, sed æternæ vitæ gloriam significat: vnde mos inoleuit, vt in diebus Septuagesimæ non cantetur, quia sunt dies luctus, & pœnitentię. Rursum Rupertus. Quia in Septuagesima antiquæ Ecclesię nondum redemptæ statum commemoramus, nostrumque incolatum, quia prolongatus est, deplangimus, pulchro satis ordine *Alleluia* ab ore nostro tollitur. Bernardus: In luctu pœnitentiæ Septuagesima pręsens agitur, vnde & reticetur interim *Alleluia* solemne, & humanę transgressionis historia miserabilis ab exordio recensetur. Leo Nonus in Decreto Gratiani, ideò per nouem hebdomadas intermitti putat *Alleluia*, quod postea in festo resurrectionis reassumitur, quia nouem sunt ordines Angelorum, quorum decimus per superbiã corruit, & angelicum imminuit numerum. Homo autem creatus vt impleret eorum ruinam Christo surgente resurrexit. Sed non consonat cum placitis Theologorum eius de decem Angelorum choris sententia, quam etiam tenet Salonius in caput septimum Ecclesiastis. Etiam Calendis Ianuarij non dicebatur olim *Alleluia*, vt refert Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac ipsa die, idque vetitum propter errorem Gentilium ipsas Calendas multiplici superstitione polluentium concilium quartum Toletanum affirmat: Seraphicus Bonauentura; Solemus longam notam post *Alleluia* super hanc literam A. prolixius decantare, quia gaudium sanctorum in cœlis interminabile, & ineffabile est. Stephanus Eduensis: Alleluiatici cantus modulatio laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones, quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breue, sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum si vox humana deficit ad loquendum, vbi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quę lingua poterit repetere, quæ pręparauit Deus diligentibus se? Lucas Tudensis aduersus Albigenses: Iubilus est mentis gaudium, quod homo intra se cohibere non valens in vocẽ verbis non expressam erumpit. Hoc sacrificium Deo plerumque offert Ecclesia, quando in sacrificio laudum sine verbis pneumata canit. Repręsentamus etiam hac vociferatione illa nobis bona futura post carnis dissolutionem, quę verbis explicari non possunt. Richardus Victorinus: Iteratur *Alleluia* ad significandam laudis æternitatem. Cassiodorus vir clarissimus: Hoc verbi decus *Alleluia* à psalmo 104. fecit initium, nec

Rupert. lib. 4. c. 5.
Bern. in fin. ser. 1. de Septuag.
de cons. d. 1. c. Hi duo.
Conc. Tol. cap. 10.
Bonau. l. b. de expos. missæ c. 2.
Steph. Eduen. lib. de sacr. altar. cap. 12.
Luc. Tuden. lib. 2. cap. 6.
Richard. in c. 19. Ap. c.
Cass. d. in ps. 104.

nec ante à quoquam reperi positum: hoc Ecclesijs votiuum, hoc sanctis festiuitatibus decenter accommodum: hinc ornatur lingua cantorum, istud aula Domini lęta respondet, & tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innouatur.

3 Non possum non subirasci hoc loco Tholosano Pręsidi Duranto, qui admonet *Alleluia* esse Græcam vocem, idque Bedam credidisse ait, cum Beda dicat manifestè Hebræum esse vocabulum, & inter Hebraica nomina ponat in libello de eorumdem interpretatione. Miror & Anselmum Cantuariēsem Episcopum scripsisse *Alleluia* non esse vocem alicuius linguæ, sed Angelicam, quæ non habet propriam interpretationem in aliqua lingua. Miror inquam virum doctissimum non vidisse antiquorum Patrum commentaria asserentium genuinam huius nominis significationem. Sed omnis homo aliquid humanum patitur, & quandoque bonus dormitat Homerus. Quod autem spectat ad vsum canendi hanc vocem scribit Epiphanius Aggæum Prophetam primum fuisse, qui *Alleluia cantauit* anno ante Christum 517. cū nouam templi structuram vidit, vt adimpleretur quod Venerabilis ille Tobias prophetico spiritu prædixerat, *ex lapide candido, et mundo omnes platea Hierusalem sternetur, & per vicos eius Alleluia cantabitur*. Nec alibi in tota serie veteris testamenti exceptis psalmis, & libro Tobiæ isthæc vox reperitur expressa. At in noua lege admirabilis Ioannes audiuit in cœlo supernarū virtutum agmina psallentia, & dicentia *Alleluia*, vt inde cognoscamus in nouam Christi Ecclesiam è cœlo descendisse nobilissimum hoc canticum *Alleluia*. Extat in ditione Torretana insigne cœnobium, quod *Alleluia* nuncupatur. Hoc autem nomen, vt ex Aethiopica legatione Francisci Aluarez refert Dauid à Mauden, ab Asceta quodam religiosissimo accepit, qui sæpius audierat in cœlis hāc vocem ab Angelis decantari. Est igitur *Alleluia* canticum beatorū, quod iugiter in patria Domino modulantur. Nā vt scitè scribit Augustinus, Quid habituri sumus in illa patria, quid acturi sumus? In secula seculorum laudabunt te. Hoc erit totum negotium nostrum sine defectu *Alleluia*. Idem alibi. Dicamus quantum possumus *Alleluia*, vt semper dicere mereamur. Ibi cibus noster *Alleluia*, potus *Alleluia*, actio quietis *Alleluia*, totum gaudium

Durant. lib. 1. de rit. Eccl. c. 10.

Anselm. in cap. 9. Apoc. si tamen ipse eius operis auctor est.

Epiphan. lib. de vita, & morte Prophet.

Tob. 13. 22.

Psalm. 104. & in titulis aliorum psalm. qui sūt 20. Apoc. 19.

Aluarez cap. 41. Mauden in c. 13. Tobiæ.

Aug. in ps. 83.

Id. ser. 7. de duab. piscationibus.

gaudium *Alleluia* erit, id est laus Dei. Quis enim laudat aliquid sine defectu, nisi qui fruitur sine fastidio?

Sozom. lib. 7. c. 19. 4 Quidam secuti Sozomenum existimarunt Ecclesiam Romanam in die dumtaxat Dominicæ resurrectionis cecinisse *Alleluia*, cuius erroris antesignanus fuisse videtur Vigilantius, quem idcircò D. Hieronymus acriter reprehendit. De eadem re arguit Latinos Michael Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Ioannem Episcopum Tranensem: cui respondet Humbertus Cardinalis Episcopus Syluæ-candidæ dicens, *Alleluia* toto anno psallimus, exceptis nouem hebdomadibus, quibus id intermittere à Patribus nostris accepimus, quibus scilicet negligentias aliorum temporum diluere attentius debemus. Sicut enim quondam populus in eremo peccatum Idololatriæ in seipso puniturus, & Niniuitæ pœnitentiam in prædicatione Ionæ acturi, omnem ornatum suum & delitias deposuerunt, & saccum & cinerem sibi imposuerunt, nec peregrinis verbis, ac exquisitis siue dulcisonis melodijs; sed proprijs sermonibus, & incompositis siue amaris eiulatibus ad Dominum clamauerunt: sic & venerabiles Patres nostri agere consueuerunt. Vnde ornamenta, & delitias diuitis linguæ tempore Quadragesimæ deponentes, pauperrimum habitum nostræ linguæ nobis imponimus, stulti facti propter Christum, nihil nos scire iudicamus nisi ipsum crucifixum. S. Augustinus diuersas diuersarum Ecclesiarum hac de re consuetudines fuisse testatur. Vt autem, inquit, *Alleluia*, per solos dies quinquaginta, tempore videlicet resurrectionis, in Ecclesia cantetur, non vsquequaque obseruatur. Nam & in alijs diebus variè cantatur alibi, atque alibi, ipsis tamen diebus vbique. In Africanis regionibus, teste Isidoro, non omni tempore, sed tantum Dominicis diebus, & quinquaginta post Domini resurrectionem *Alleluia* cantatur pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verum apud nos, ait ille, secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies ieiuniorum, & quadragesimam omni tempore canitur *Alleluia*, scriptum est enim, *semper laus eius in ore meo*. Quod verò scribit Gregorius Magnus, Damasum Papam ex B. Hieronymi traditione accepisse, vt ad imitationem Hierosolymitanę Ecclesię Romæ concineretur *Alleluia*, id cautè intelligendum est. Non enim cœpit eo tempore in Ecclesia

Hieron. initio lib. adu. Vigilantium.

Humbert. adu. Michaelem Constantinopol.

Aug. ep. 119. c. 17.

Isidor. lib. 1. de diu. off. cap. 13.

Greg. lib. 7. ep. 63.

Ecclesia Romana cantari *Alleluia*; sed cum tempore tantum Paschali cantaretur, tunc sancitum est, vt etiam extra illud frequentaretur. Porrò viuente Damaso adeò communi vsu liquet eam vocem fuisse receptam, vt in funere quoque defunctorum audiretur. Dum enim agerentur exequiæ Fabiolæ, vt Hieronymus scribit, sonabant psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebat *Alleluia*. In sacris item defunctorum Liturgijs inuenio ab Hispanis dictum *Alleluia* in Missali Gotthico, siue Mozarabico secundum regulam S. Isidori. Missa siquidem pro defunctis sic incipit: *Tu es portio mea Domine alleluia, in terra viuentium alleluia, alleluia*. In Ecclesia Gallicana eumdem ritum viguisse acta S. Radegundis testantur apud Baronium. Græci quoque dicunt *Alleluia* in officio pro his qui dormierunt. Hebræi liberati diuino auxilio à morte, quã eis parauerat Ptolomęus Philopator rex Aegypti, gratias agentes, & inclamantes *Alleluia* cum gaudio recesserunt, vt habetur lib. 3. Machabæorũ, quo Latini carent. Olim pro celeusmate cantatum à nautis *Alleluia* refert Sidonius Apollinaris.

Hier. ep. 30. — Baron. ann. 590. num 39. — 3. Machab. in textu Græco circa finem.

Curuorum hinc chorus helciariorum
Concinentibus Alleluia *ripis*
Ad Christum leuat amnicum celeusma. — Sidon. l. 2. ep. 12.

Appositè ad hanc rem Augustinus. Celeusma nostrum dulce cantemus *Alleluia*, vt læti, ac securi ingrediamur sempiternã, ac felicissimam patriam. Paulinus de eadem voce sic canit:

Aug. lib. 2. de cantico nouo cap. 2. tom. 9.

Hinc senior socia congaudet turba caterua,
Alleluia nouis balat ouile choris. — Paulin. ep. 19.

Infantes ipsi in hanc vocem linguam primum soluere docebantur. Agricolæ rusticum opus agentes eo cantico laboris molestiam alleuiabant. Hac eadem symbolica voce ad collectam, siue ad synaxim monachi olim conuocabantur, quæ omnia tradit in epistolis S. Hieronymus.

Hieron. ep. 7. 17. 27.

5 Narrat Victor Vitensis, quod in paschali solemnitate irruentibus Arianis in Ecclesiã, & sagittas in catholicos spargentibus, cum lector vnus pulpito insistens alleluiaticum melos caneret, sagitta in gutture iaculatus cadente de manibus codice martyr occubuit. Psalmos alleluiaticos legimus apud Augustinum. Apud Theodorum Balsamonem legunt nonnulli cantica alleluiaria, nescio qua fide, nam in textu quem citant quosdam dumtaxat reprehendi reperio, qui in nobiliũ defun-

Victor lib. 1. de persec. Vuandalica. — Aug. in ps. 105. — Theod. Balf. ad can. 46. Conc. Carthagin.

defunctorum memorijs laudatorias preces cum iambis, musica, & organica cantica cantillabant,& pro epitaphio epithalamium recitabant: nisi fortè quispiam Græcum illud μουσικὰ καὶ ὀργανικὰ μελῳδήματα transtulerit cantica alleluiaria. Hoc obiter libuit adnotare. S. Germanus Parisiensis Episcopus concinens *Alleluia* magnum extinxit incendium, vt Fortunatus Pictauiensis scripsit in eius vita. Ab altero Germano Episcopo Antisiodorensi deuictos fuisse hostes, dum Sacerdotes inclamarent *Alleluia*, acta eius à Constantino Presbytero conscripta commemorant. Bandomina sanctimonialis in vita S. Radegundis Reginæ; Vsque adeò, inquit, ab eius corde & ore laus Dei non recedebat, vt cum vocare vellet prætereuntem sanctimonialem, pro nomine proprio diceret *Alleluia*. Auditam in templo Serapidis vocem concinentem *Alleluia*, & tanquam prodigium habitam, quod templum destruendũ foret, & occupandum à Christianis refert Sozomenus. Et reuera sic factum est. Nam eius ruinam Dei hostis Eunapius Sardianus diabolico spiritu afflatus describit, & pro sacerdotibus Idolorum Monachos ibidem substitutos his verbis exaggerat. Cultus Numinis apud Alexandriam, & Serapidis delubrum disturbata, dissipataque fuere, non religio tantum, sed vniuersa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem Poetarum fabulæ tribuunt gigantum victoriæ, Et qui bellum nunquam auditione acceperāt Serapidis ædem funditus demoliti sunt, templique donarijs manus hostiliter iniecerunt. Et post pauca. Ijdem postea in sacra loca inuexerunt Monachos sic dictos, homines quidem specie, sed vitā turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita, atque infanda scelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur sacri loci reuerentiam proculcare. Sic ille blasphemus, cui consonat carmine elegiaco Rutilius in Itinerario pari furore in Monachos Lirinensis Insulæ debacchatus. Quod licet parergon eo libentius adnotaui, vt clarius agnoscant lectores quo spiritu ducantur recentiores hæretici, qui prædicta Idololatræ verba magno solēt plausu aduersus Monachos effutire, & in suis commentarijs aureis literis fermè exarare.

Fortun. Ep. Pictauien. in vita Sancti Germ. cap. 5.
Constant. l. 1. c. 18

Bandomina lib. 2.

Sozom. l. 7. c. 20.

Eunapius lib. de vitis Philosoph. in Aedesio.

Rutilius v. 440.

6 Extat in regula sancti Benedicti integrum caput, quo sanctus Pater determinat dicendum *Alleluia* à Pascha quidē vsque ad Pentecosten sine intermissione: à Pentecoste autem vsque ad caput Quadragesimæ omnibus noctibus cum sex posteriori-

Bened. reg. c. 15.

sterioribus psalmis nocturni officij: omni verò Dominica extra Quadragesimam ad cantica nocturnorum, & ad omnes horas vesperis dumtaxat exceptis. In cuius monasticæ sanctionis explicatione mirè se torquet Rupertus Abbas tacito nomine Cistercienses sugillans, quasi præferrent literalem regulæ obseruantiam vniuersalis Ecclesiæ præcepto, quo statuitur in Septuagesima dimitti *Alleluia*. De qua re eosdem Cistercienses olim reprehendit Petrus Abaelardus his verbis: *Alleluia* nec in Septuagesima communi Ecclesiæ more intermittitis, sed vsque ad Quadragesimam retinetis. Sed nunc omnes monachi tam Cistercienses, quam aliarum Congregationum non discrepant in hac re ab Ecclesia Romana, quæ mater est cunctarum Ecclesiarum. Atque id iam suo tempore à quadam Synodo Gallicana statutum fuisse Smaragdus Abbas cõmemorat. Quo vero tempore sãctissimus Legislator regulam scripsit, nondum sic erant officia ordinata, vt in Septuagesima *Alleluia* deponeretur, vt insinuat Augustinus, & clarè docet Concilium Toletanum.

Rupert. in reg. S. Bened. lib. 2. c. 13. Abaelard. epist. 5. Smaragd. in c. 15. reg. S. Bened. Aug. in ps. 110. Concil. Tol. 4. can. 11.

7 Sed age videamus quid Latinè significet hoc Hebraicũ nomen *Alleluia*. Qua in re multas omitto ineptas quorumdam interpretationes vero sensui haud consentaneas, quas curioso Lectori Ioannes Lorinus, & Ludouicus ab Alcazar abũdè suppeditabunt. Dico igitur verum, & legitimum huius vocis sensum ex Hebraico idiomate sumendum esse, *Alleluia*, nõ est vna simplex dictio, sed è duobus vocabulis componitur הללו Hallelu, & יה Iah: & sonat laudate Deũ cũ iubilo, lætitia, & cantu הללו Hallelu idem est ac laudate, vocem extollite cũ lætitia, à radice הלל Hallal. Est secunda persona numeri multitudinis modi imperatiui in Pihel. הלל Hillel significat laudare, lætari, insanire, illuminare, splendere: quarum omniũ significationũ exempla affert Sãctes Pagninus in Thesauro linguæ sanctæ ex R. David Kimchi, verbo הלל יה Iah vnum est ex nominibus Dei: ideò *Alleluia* hilarem habet acclamationem, & iucundam exhortationem ad laudes Dei concinendas, quæ cum vno latino vocabulo sufficienter exprimi nequeat, maiores nostri primitiuam Hebraici idiomatis nomenclaturam retinuerunt. Auctor quæstionum ad Orthodoxos inter opera Iustini martyris sic *Alleluia* explicauit: ὑμνήσατε μετὰ μέλους τὸ ὄν, laudibus celebrate canentes id quod est, siue ipsum ens. Nomen enim יה Iah,

Lorin. in ps. 104. Alcaz. in Apoc. cap. 19. Iustin. qu. 50.

Iah dictum volunt nonnulli ab חיה haiah, quod est esse: Dionysius Areopagita in fine capitis quarti de Ecclesiastica Hierarchia huius vocis mentionem facit, quæ in sacri Chrismatis confectione cantabatur. Porrò, ait, sacrum diuinitus inspiratorum Prophetarum μελώδημα aiunt qui Hebraicè norunt, laudem Dei significare. Clarius Abbas Vercellensis in sua Paraphrasi. *Alleluia* autem secundum Hebræos interpretatur laus Dei, vel laudate Deum: Quā explicationem approbat Carthusianus in libri huius elucidatione. Illud verò aduertendum multò maiorem vim apud Hebræos habere hanc vocem *Alleluia*, quam apud Latinos Laudate Deum; hoc est enim exhortātis, vel excitantis ad Deo laudes reddendas: at *Alleluia* vim potius habet interiectionis quam verbi, & vehementem sonat affectum acclamantis præ gaudio, & ex laude Dei exultantis, atque in iubilum, vocemque lætitiæ erumpentis.

Carthus. art. 37.

8 Quoniam autem de nominibus Dei semel iniecta est mentio, danda mihi venia est, & permittendum, vt diuertam paulisper in hortulosne dicam, an in syluosas conualles Hebraicarum eruditionum? Imò nec diuertam quidem, cum quotidie Prophetico moneamur affatu Dei nomen sanctum laudare, extollere, magnificare. Teste igitur D. Hieronymo decem sunt apud Hebræos nomina principalia, quibus in sacris Biblijs Deus nominatur.

Hieron. epist. 136. ad Marcellam.

* Primum est אל *El*, pro quo Græci ἰσχυρὸν, Pagninus fortem vertit, vt psalmo 49. *Deus Deorū Dominus locutus est*, אל אלהים יהוה דבר, *El elohim Adonai diuer*, Pagninus interpretatur, Fortis Deus Dominus locutus est. Et Exodi 15. vbi nos legimus: *Quis similis tui in fortib' Dñe?* textus Hebraicus sic habet מי כמכה באלם יהוה *Michamocbab baelim Adonai*. Quæ verba cum fortissimi duces Machabæi solis capitalibus literis מכבי Mem, Chaph, Beth, Iod in vexillis pro militari tessera inscribi fecissent, inde Machabei Hebraicè dicti sunt.

Secundum nomen est אלהים *Elohim*, habetur statim initio Geneseos. בראשית ברא אלהים *Beresith bara Elohim*, *In principio creauit Dÿ*, est enim Elohim numerus multitudinis, quo nomine insinuatur mysteriū sanctissimæ Trinitatis in ipso limine scripturarum. Attribuitur Iudicibus, & Sacerdotibus,

tibus, vt Exodi 22. ***Applicabitur ad Deos***, id est ad Iudices. Et ***Dijs non detrahes***, id est Sacerdotibus. Etiam pro Angelis vsurpatur, vt psalmo 8. ***Minuisti eum paulo minus ab Angelis***, Hebraicè מאלהים ***Meelohim***, à Dijs. In ipsa rerum creatione describenda triginta duabus vicibus repetitur, vnde Cabalistæ triginta duas semitas sapientiæ stulto prorsus, ac inani studio collegerunt.

Tertium nomen est אלהי Elohe. Exodi 5. אלהי העברים ***Elohe Hab biurim, Deus Hebræorum vocauit nos***.

Quartum est צבאות ***Sabaoth*** virtutũ, siue exercituũ Deus, cuius singulare est צבא ***Sabah*** exercitus, psalmo 23. ***Dominus virtutum*** יהוה צבאות ***Adonai Sebaoth***. Et 1. Reg. 1. ***Vt sacrificaret Domino exercituũ***, ליהוה צבאות ***Ladonai Sebaoth.***

Quintum עליון ***Ngbelion*** excelsus, sũmus, altissimus, psal. 90. ***Qui habitat in adiutorio*** עליון ***altissimi***.

Sextum אהיה ***Ehieh*** qui est. Exodi 3. ***Qui est*** אהיה ***misit me ad vos***. Et supra, ***ego sum qui sum***, אהיה אשר אהיה ***Ehieh ascer Ehieh***, quem textum legunt Septuaginta; Ego sum ipsum ὢν ens. Solus enim Deus per suum esse essentialiter subsistit, à quo tanquam à fonte & plenitudine totius essentiæ, & existentiæ cuncta quæ sunt essentialiter dependent.

Septimum אדני ***Adonai***, nos Dominum generaliter appellamus: quãdo significat creatorem scribitur cum puncto camets sub Nun, quando attribuitur creaturę cum alio puncto. Psalmo 67. ברוך אדני יום יום ***Baruch Adonai iom iom, Benedictus Dominus die quotidie***. Ponitur aliquando in numero multitudinis vel ornatus gratia, vel ob maiorem diuinæ maiestatis reuerentiam. Psalmo 135. הודו לאדני האדנים ***Hodu laadone baadonim***, Confitemini Dominis Dominorum, vbi vulgata legit singulariter, ***Confitemini Domino Dominorum***.

Octauum est ipsum nomen יה ***Iah***, cuius occasione huc digressi sumus. Quidam dictum autumant ab חיה ***haiah***, quod est esse: dat enim Deus cunctis rebus vt sint, & permaneant. Alij à timendo à radice ירא ***iare*** timuit, quod

Deus à cunctis timendus sit, quibus & Targhum adstipulatur pro יה *Iah* sæpius vertens timorem. Isaiæ 26. ביה יהוה *beiah Adonai*, *In Domino Deo*. Et psalmo 67.
ביה שמו *beiah scemò* In Deo nomen eius, quod vulgata legit, *Dominus nomen illi*.

Nonum est illud celeberrimum, ineffabile, τετραγράμματον quadriliterum, innominabile, ἀνεκφώνητον tremendum, & inexplicabile יהוה de quo non solum Hebræi, sed etiam Græci, & Latini scriptores multa scitu dignissima scribūt. In sacris literis primò scriptum reperitur Genesis 2. *In die quo fecit Dominus Deus cælum, & terrā.* ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים *Beiom ngbascoth Adonai Elohim erets, vesamaijm*. Perfecta enim à Deo rerum vniuersarum creatione perfecta eius appellatio adhibetur. Hoc est illud nomen, de quo ipse Deus Exodi 6. dixit ad Moysen, אני יהוה *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum* יהוה *non indicaui eis*. Pro nomine autem tetragrammato Septuaginta vertetunt Græcè ΚΥΡΙΟΣ, & Latinus interpres loco eius substituit Adonai, qua in re Hebræorum traditionem sequuti sunt. Non enim audent nomen sacrum quatuor literarum ἄρρητον καὶ ἄῤῥητον eloqui, aut pronunciare, sed pro illo aliud subrogant nomen Adonai, siue Elohim. Porrò hodie vera, & legitimā huiusce nominis pronunciatio ignoratur. Nam quod quidam perperam hebraizantes per hanc vocem *Iehoua* efferendum censent, quam erroneum, & inane sit, pluribus ostendunt duo viri rerum Hebraicarum peritissimi Bellarminus, & Genebrardus: hic epistola ad lectorem, quam commentarijs in psalmos præfixit, ille in grammatica exercitatione super psalmum trigesimum tertium statim in principio primi versus. Huius doctrinæ cupidos ad hos remitto. Certè notarunt viri eruditi hoc vocabulum *Iehoua* ignotum prorsus fuisse priscis scriptoribus, qui vel inter Christianos, vel inter Hebræos sacri idiomatis cognitione floruerunt, quicquid scribat in contrarium Petrus Faber, pluribus licet lectionis homo, in suo libro singulari, quē Dodecamenon, siue de Dei nomine inscripsit. Quamuis autē vera nominis prolatio ignoretur, non ideò censendū est, quod voce exprimi nequeat, alioquin nec nomē quidem esset, nec literis, & syllabis constaret. Cardinalis Cusanus

Pet. Faber dodec. cap. 5.

Nic. Cusan. dialogo de Genesi.

sanus ideò ineffabile dici putat, quia est complexio omnis vocalitatis, sunt enim omnes eius literę vocales, & quiescentes, quia in Deo omnia quiescunt. Aiunt Cabalistæ quamdã esse huius diuini nominis expositionem, quam vocant *scem bamephoras*, quæ per duo præsertim nomina fieri solet, quorũ vnum duodecim, aliud est quadraginta duarum literarum, de quibus diffusè satis, & eleganter differit Petrus Galatinus libro secundo de arcanis catholicæ veritatis ex R. Haccados. Hoc nomen est fundamentum, & radix omnium nominum diuinorum, cæterisque omnibus præeminet. Alia enim nomina vel dicuntur de Deo propter actus notionales, vt esse Patrem, Filium, Verbum: vel per relationem ad creaturas, vt esse Creatorem, Dominum, Conseruatorem: vel propter attributales perfectiones, vt esse iustum, sapientem, omnipotentem: vel per remotionem imperfectionum, vt esse infinitum, immutabilem, immortalem. At verò nomen יהוה ipsum esse diuinum significat, vt est in seipso, per se subsistens, infinitum, independens, & prorsus incomprehensibile. Ioannes Goropius Becanus vir summæ literaturæ scripsit in sua Hermathena id nominis fuisse Deo impositum ab Adamo, sed confutatur à Petro Fabro, qui libro supracitato clarissimè probat ipsummet Deum sibi ipsi hoc nomen imposuisse, & Moysi reuelasse, atque ante Moysen omnibus Patribus inauditum fuisse. Licet enim in Genesi sæpius legatur, id per prolepsin factum est ab ipso Dei Chronologo Moyse. Plura de hoc nomine Raimundus Martini antiquus auctor nũc primum editus Parisijs in Pugione fidei, Archangelus Burgonouensis libro *de selectioribus, & obscurioribus Cabalistarum dogmatibus*, Annibal Rossellius in Pimandrum Trismegisti, Pererius in Exodum, Reuclinus libro de verbo mirifico, Ioachimus Abbas in Apocalypsim, R. Moyses Aegyptius libro de dubijs perplexis veteris testamenti, R. Isaac in explanatione nominis sancti, R. Simeon ben Ioachai libro Zoar, R. AKiba, R. Iacob Cohen, & ex nostris insignis nugator Guillelmus Postellus in librum magno Abrahæ falsò adscriptum, cui titulus *Sepher ietsira*, id est liber creationis, R. Ioseph Castiliensis in Porta lucis apud Paulum Ricciũ libro 4. *de calesti agricultura*, & alij Cabalistæ in plerisque ridiculi, qui cautè legendi, & quantum permittit Ecclesiasticæ censuræ districtio.

Raimund. 3. p. distin. 3. cap. 2. & 4. Rossel. l. 3. dial. 3. Perer. in Exod. c. 6. Ioachim in Apocalyp. cap. 1. R. Moys. lib. 1. cap. 60.

Decimum nomen est, שדי *Saddai*, quod nos robustum, vi-

ctorem, omnipotentem, & sufficientem sibi possumus interpretari. Genesis 17. אני אל שדי *Ani el Saddai, ego Deus omnipotens.* Psalmo 67. *Dum discernit* שדי Saddai *cælestis reges super eam.* Deriuari potest à שדד *Sadad*, quod est vastare, spoliare, diripere, quia Deus omnia vastare, & in nihilum redigere potest. Vel à ש *Sebin*, & די *Dai*, quod est sufficere, quia per se sufficiens est ad omnia: & vt inquit Algazel, solus absolutè diues est, & ab omni dependentia liber. Alij deducunt à שד *Sead*, quod vber, & mammam significat: vnde *Saddai* idem erit ac Deus vberum Deus scilicet pietatis, & misericordiæ, Deus veniæ, & consolationis.

Algazel lib. de nominibus Dei.

Hæc sunt decem præcipua Dei nomina, quæ in sacris literis frequentius vsurpantur, quorum omnium virtus in nomine IESV includitur, dicente Apostolo, *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen:* vt quod olim prophetia signauerat, veritas adimpleret, *& hoc est nomen*, ait Hieremias, *quod vocabunt eum* יהוה צדקנו *Adonai TsidKenu, Dominus iustus noster:* loquitur autem de Christo, vt patet ex contextu. Idem Zacharias vaticinatus est dicens, *In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius vnum.* Quod autem omnia nomina diuina includantur in nomine IESV fusè pertractat Franciscus Georgius Venetus in Armonia mundi. Desino, & lectorem meum hortor ad laudandum nomen Dei cum solemni cantico *Alleluia.* Vt autem mea sit efficacior exhortatio non meis, sed Augustini verbis peroro. Hortamur vos, vt laudetis Deum, & hoc est, quod nos omnes dicimus, quando dicimus *Alleluia:* Sed laudate de totis votis, idest vt non solum lingua vestra, & vox laudet Deum; sed & conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in Ecclesia, quando congregamur: cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset benè viuere, & semper laudat Deum: nā si à vita bona nunquam declines, lingua tua tacet, vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Ergò, fratres, non tantum ad sonum attendite, cum laudatis Deum, toti laudate: Cantet vox; cantet vita; cantent facta.

Philip. 2. 9.

Hier. 23. 6.

Zach. 14. 9.

Fr. Venet. cant. 2. ton. 6. c. 6. 7. 8.

Aug. hom. 16. inter 50.

§. VIII.

De Inuitatorio.

Cur Psalmus nonagesimus quartus, & quo ritu nocturnis vigilijs præmittatur. Breuis eiusdem Psalmi explicatio.

1 SIcut buccinæ sonitu, tubarumque clangore dispersæ militum classes congregari solent ad ineundum cum hoste certamen; ita nobis, quorum cœtus sicut castrorũ acies ordinantur, ante prolixiorem nocturnæ psalmodiæ decursum super omnem classici sonum Spiritus sanctus per os Prophetæ potenter intonat dicens, *Venite exultemus Domino*. Hunc psalmum semper nocturnis vigilijs præmittit Ecclesia, addita breui antiphona, quam Inuitatorium ex ipso psalmi argumẽto nuncupamus. Quis enim adeò perfectus in hac fragili carnis mollitie reperitur, qui aduersus potestates tenebrarũ harum in tenebris dimicaturus diuini verbi non egeat adiuuari præsidio, subleuari incitamento? Quia verò ad celestes delitias solis victoribus promissas æqualiter omnes inuitati, non omnes tamen inuitantis vocem æquali feruore subsequũtur: ideo ipsa Inuitatorij prelusio, qua diuersimodè pro varietate officiorum, vel ad adorandum Dominum Deum nostrum, vel ad plorandum coram eo qui fecit nos, vel ad eius gloriam in Sanctis suis predicandam solemniter inuitamur, non post singulas psalmi sectiones integro, perfectoque modulamine repetitur; sed integra quidem sexies, dimidiata verò tertio iteratur. Senarius enim numerus primus ex omnibus, qui infra decem sunt, perfectus est; quia ex partibus aliquotis, vt aiunt, simul combinatis, ex vno scilicet, duobus, & tribus perfectè resultat: præterquam quod ex proportione dupla constare dignoscitur, quæ diapason facit omnium consonantiarum perfectissimam. Senaria igitur, eaque integra Inuitatorij repetitio illis propriè competit, qui & perfectè cum cordis exultatione Dei laudibus insistere satagunt, & per charitatis studium alios adhuc imperfectos, pro quibus

diminuta

diminuta sit Inuitatorij iteratio, ad communem Dominum feruenter collaudandum hortantur, vt sicut Spiritus, & Sponsa dicunt Veni, ita qui audit dicat Veni: & omnes pariter vnius moris, & oris psallant cum iucunditate *Venite exultemus Domino*. Marcus Gazæus Diaconus, qui viuebat anno Domini 430. processionem describit Christi fidelium Psalmum *Venite exultemus* concinentium, & in versiculorum psalmi intercisione dicentium *Alleluia*, quæ modulatio quãdam Inuitatorij speciem repræsentat. Scribit quoque Amalarius hunc psalmum se audisse Constantinopoli in Ecclesia S. Sophiæ in principio Missæ celebrari. Solet Ecclesia Romana Inuitatorium omittere in solo officio Epiphaniæ, qui ritus antiquissimus est, teste Alcuino & Hugone, tum quia totum officium est de vocatione gentium, vt docet Bonauentura, & ea verba frequentius iterantur, venimus adorare eum: tum quia idem psalmus in tertio nocturno cantatur, inconueniens autem esset bis in eodem officio eumdem psalmum recitari. Nos verò qui ex præscripto regulę nostræ in tertio nocturno tria cantica è veteri testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die Inuitatorium more solito decantamus. In officio Mozarabo S. Isidori Inuitatorium appellatur sonus. In regula Monachorum auctore Anonymo, quem Magistrum vocant, versus apertionis nuncupatur, siue Respõsorium hortationis.

Marc. Gaz. in vita S. Porphyrij.

Amalar. de ord. Antiphonarij cap. 21.

Bonau. in ps. 94.

Magister regulæ cap. 44.

Aug. in psalm. 94.

2 *Venite exultemus Domino*. Inuitat, ait Augustinus, ad magnas epulas exultandi non seculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc seculo exultatio mala, quæ distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere Venite exultemus, sed breuiter distinxit. Quid est benè exultare? Domino exultare. Ergo exultatio mala est exultare seculo, exultatio bona est exultare Deo. Piè debes Domino exultare, si vis securus mundo insultare. Hæc Augustinus. Quibus autem, & à quo dicitur Venite? Certè non potest fideliter dicere Venite, nisi ille qui iam viam intrauit mandatorum Dei, qui iam exultans Domino alios, qui per somnolentiam, distractionem, vel vanitatem, longè facti sunt feruẽter inuitat, vt veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exultent: ne fortè inter illos computentur, de quibus scriptum est, *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Clamant membra diaboli, *Venite, fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tãquam in iuuentute celeriter: Venite, opprimamus*

Matth. 15. 8.

Sap. 2. 6. 10.

Hierem. 18.

mamus pauperem, circumueniamus iustum. Clamant membra Christi, *Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob*. Venite exultemus Domino, à quo facti sumus. Quò disceditis? Quem sequimini? Diabolum decipientem, mundum deficientem, carnem inficientem? Conuertimini, & venite. Quò? vel vnde? Ex vobis in vos ipsos: non enim locorum mutatio, sed conuersio sensuum lætitiæ diuinę æternam præparat mansionem. Ergo venite exultemus Domino. Sed vbi est illud, ait Chrysologus, *Beati qui lugent*, & *Væ vobis qui ridetis*? Planè beati qui lugent mundo, & væ qui ridēt mundo: sed beati qui exultant Domino, qui nesciunt de rapinis, nesciunt de fraudibus, nesciunt lætari de lacrymis populorum. Hæc sit autem exultatio nostra, inquit Valerianus Cemeliensis Episcopus, vt diu noctuque lætemur in Domino. Hoc est autem exultare, mandatis Domini tota mente seruire. *Iubilemus Deo salutari nostro*, à quo redempti, & liberati sumus. Iubilemus vincentium vox est, quia igitur vicit piorum chorus impiorum superbiā, meritò ad triumphalem hymnum Deo psallendum victrix iustorum turma incitatur. Porrò quod sequitur, *Praeoccupemus faciem eius in cōfessione*, dupliciter intelligi potest. Duplex enim est cōfessio. Est confessio laudantis ad honorem pertinens eius qui laudatur: est confessio gementis ad pœnitentiam spectans eius qui confitetur. Ad confessionem laudis vocantur perfectiores. Nos autem imperfecti ad pœnitentiam excitamur, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Præueniamus ergo faciem Dei in confessione, confiteamur Patri, ne iudicem sentiamus: dicamus indulgentiæ tempore delicta nostra, ne seueritati cogamur exoluere, quæ tacemus. *Et in psalmis iubilemus ei*. Exigit Psalmographus iubilationem tanquam conditionem præcipuam ad dignè psallendum: hilarem enim datorem diligit Deus, & beatus dicitur populus qui scit iubilationem. *Quoniam Deus magnus Dominus, & rex magnus super omnes Deos*. Rationes affert cur laudandus sit Deus. Quia magnus est super omnes Angelos, & Principatus, Rex regum, & Dominus dominantium. *Quoniam non repellet Dominus plebem suā*. *Eum*, inquit, *qui venit ad me, non eijciam foras*. *Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt*. Nihil est tam abditum in rerum natura, nihil tam eminens, & eleuatum, quod non subsit ėius arbitrio, præsentię, & potestati.

Isai. 2. 3.
Chrysol. ser. 46.
Valerian. hom. 10.
Ioan. 6. 37.

potestati. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.* Ne fortè timeas ab altitudine maris demergi, & multitudine iubilationũ vltra vires aggrauari; Scito quoniam ipsius est mare, & non permittet fluctus eius nimia perturbatione sæuire, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possis sustinere. Quod si mentis ariditatem pertimescis, quia exaruit sicut testa virtus tua, accede ad Dominum, & dic illi, Anima mea sicut terra sine aqua tibi: & veniet super te gratia eius, sicut imber temporaneus, & serotinus, vt fructum afferas in patientia: nam & aridam fundauerunt manus eius. Propterea *Venite adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos.* Iam commemoratis Dei laudibus, & beneficijs concurramus omnes alacriter ad Dominum: illum solum adoremus, illi soli procidamus, illi per humilem subiectionem curuemus genua. Sola enim illa virtus, ait Leo Pontifex, illa sapientia, illa est colenda maiestas, quæ vniuersitatem mundi creauit ex nihilo, & in quas voluit, formas, atque mensuras terrenam, cœlestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, Luna, & sidera sint commoda vtentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita vt de illis gratiæ referantur auctori, & adoretur Deus qui condidit, non creatura quæ seruit. Quod si soliciti sumus de peccatis, quæ nos elongarunt à Deo, faciamus quod ait Propheta, ploremus coram Domino qui fecit nos. Etenim lacrymæ, teste Maximo Taurinensi Episcopo, tacitę quodammodo preces sunt: veniam non postulant, & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur: nisi quod vtiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonum, quia sermo in precando forte fallit, lacryma omnino non fallit. Adoremus igitur, & ploremus: rursũ ploremus, & adoremus: *Quoniam ipse* quidem *est Dominus Deus noster; nos autem populus eius, & oues pascua eius.* Ipse pastor, nos greges: ipse custos, nos oues. Ipse nos regit, ipse irrigat, ipse viuifica subministrat alimenta. Verum verò inter oues Domini numerari possimus, ex hoc quod sequitur cognoscemus. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres uestri, probauerunt, & uiderunt opera mea. Oues meæ,* ait pastor, *uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis.* Ad hœdos autem dictum

Leo Magn. ser. 1. de Nat. Domini.

Max. hom. 3. de Pœnit. Petri.

Ioann. 10. 27.

dictum est, *Vocaui, & renuistis*. Quare in hac die salutis, in hoc tempore acceptabili, si vocem Domini audieritis, vel vocantis per internam allocutionem, vel clamantis in virtute, & magnificentia, vel in sibilo auræ tenuis susurrantis: audite monentem, sequimini trahentem, nolite rebellantem patrum vestrorum proteruiam imitari, de quibus scriptum est, *Cor suum posuerunt vt adamantem, ne audirent legem*. Et illi quidem terga verterunt Deo, cum ipse nunquam misericordiæ suæ beneficia ab eis subtraxerit. Nam *Quadraginta annis*, dicit Dominus, *offensus fui generationi huic*, iurgatus sum cum populo isto, proximus fui illi in signis, & mirabilibus: *Et dixi, semper hi errant corde*, semper corde obdurato in peccatis contentiosè egerunt aduersum me. *Ipsi vero non cognouerunt vias meas*, opera mea, & præcepta, vias vitæ, & semitas salutis: *quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam*. Irreuocabili nimirum sententia decreui, ne in terram quietis, quam promiseram Patribus eorum, ingrederentur. Ingens pœna hæc est, horrendumque supplicium aduersus impios, qui vocem Domini contemnunt audire. Magnus terror, ait Augustinus, ab exultatione cœpimus, sed ad magnum timorem cōclusit psalmus iste. Iurantem hominem debes timere, ne propter iurationem faciat, quodq; contra voluntatem eius est: quantò magis Deum, qui nihil temere iurare potest? Ecclesia itaq; à spiritu veritatis edocta nocturnæ precis initio hunc psalmum decantat, vt discamus exultare Domino cum tremore, quasi hilares, sed nondum securi.

Prou.1.24.

Zach.7.11.

Aug.in hunc psal.

Quia verò benè cœpisse dimidium operis fecisse est, maximoperè studendum est, vt hoc solemne nocturnæ synaxis exordium pio mentis affectu, & sincera cordis intentione percurramus, omnes creaturas Dei ad eius laudes nobiscum decantandas alacriter inuitantes.

Aa 2 S.IX.

§. IX.

De Hymnis.

Hymnorum vsus antiquissimus. De hymnis Orphei. Varia genera hymnorum. Laudantur hymni ex sacris, & profanis auctoribus. Quid sit hymnus. Quo ritu hymni cantari soleant.

1 NVlli dubium est hymnorum vsum antiquissimum esse. Homerus enim, & illo maiores natu Linus, Musæus, & Callimachus ingentem illorum Deorum turbam pluribus, ijsque doctissimis hymnis celebrarunt, quorum venustatem etiam nunc vel ipsi sapientissimi viri admirantur. Auctor est Pausanias in Bœoticis Lycium Oden primum omnium hymnos composuisse. Alij hunc primatum Anthi Anthedonio tribuunt. Sed quicquid sit de primo hymnorũ auctore, illud certissimum est, quod & Pausanias aduertit, hymnos Orphei religione, sanctitate, & elegantia cæteris omnibus anteire. Claruit hic, teste Suida, sub Iudæorum iudicibus sublato Atheniensium regno: eumque primas Theologiæ partes post Hermetem Trismegistum obtinuisse Marsilius Ficinus asseuerat. Sed & Gregorius Nazianzenus Pythagoricam philosophiam ex eo prodijsse innuit, & Cyrillus Alexãdrinus eiusdem hymnos præ cæteris commendat lib. 1. contra Iulianum. Iacobus Boulduc hunc veræ, & Mosaicæ Theologiæ sectatorem fuisse non sine probabilibus coniecturis suspicatur. Tatianus quidem, Clemens Alexandrinus, alijq; nonnulli negant hymnos Orphei esse, qui eius nomine insigniti circumferuntur, sed Onomacriti Atheniensis, vel cuiusdã Cercopis: sed istos errasse, & reuera Orpheum extitisse, atque hymnos composuisse sapientum auctoritas, omniumq; doctorum cõsensus euincit, vt Gulielmus Canterus in nouis lectionibus obseruat. Princeps Mirandulanus vna, & triginta conclusionibus practicè ostendit à se primum reperta in Orphicis hymnis magiæ naturalis occulta mysteria, secretam scilicet humanarum, diuinarumque rerum sapientiam, Mercurium verò Trismegistum hymnos

Scaliger. libro 1. poetic. cap. 45.

Pausan. in Bœotic.

Suid. v. Orpheus.

Ficin. procem. in Pimandr.

Nazianz. orat. 33. num. 30.

Boulduc. lib. 3. de oggio christiano.

Tatianus or. adu. Græc. in fine.

Cl. Alex. 1. Strom.

Cicero 1. de nat. Deor.

Canter. nou. lect. lib. 2. cap. 3.

hymnos item scripsisse, quibus in sacris vtebantur Aegyptii tradit Clemens Alexandrinus. Varia sunt autem hymnorum genera, quibus vetusto sacrorum ritu vtebantur Græci. Præcipua fuere tria, quæ Cœlius Rhodiginus enumerat, Prosodion, Hyporchema, Stasimon: Prosodion, litania, siue supplicatio dicebatur, cum sacrificium ad altare proferrent: Hyporchemata cōcinebant saltantes in altaris ambitu, vbi sacra iam igni admota forent: mox cum quiescentes canerent, stasima vocabantur. Plura de hymnis Photius ex Procli laudabilibus de re poëtica. Hymnum, inquit, sic dictum aiunt, quasi ὑπόμνησις, id est commemoratio quædam sit, & quasi in memoriam reuocet res gestas eorum, qui hymnis celebrantur. Quare omnia melici carminis genera in gratiā sacrorū ministrorū cōscripta hymni vocabātur. Huiusmodi sunt Prosodion, Pęan, Dithyrambus, Nomos, Adonidia, Iobacchus, Hyporchemata, Parthenia, Daphnephorica, Oschophorica, & precatoria. Prosodion dicebatur, cum ad aras, aut tēpla accederent, & in accessu ad tibiam canebatur. Pęan olim Apollini, & Dianæ attributum, vt pestis morbique depellerentur. Dithyrambus in Bacchum cōscriptus, Nomon in Apollinem. Est autem Dithyrambus concitatus, & multum furoris cum saltatione ostendens, & ad affectus vehementiores comparatus, quare Phrygiam, & Hypophrygiam adhibet harmoniam, & concitatus est numeris, & dictione vtitur simpliciori: Nomos contra per affectus, & numeros leuiores remittitur, composito gradu ac magnifico incedit, & Lydio modo temperatur. Adonidia in Adonim referebantur. Iobacchus in festis, & sacrificijs Bacchi cum insolenti fremitu canebatur. Hyporchema vocabant carmen cum saltatione decantatum. Parthenia virginum choris adaptabantur. Daphnephorica cum lauros nono quoque anno Apollini inferebant. Oschophorica ab Atheniensibus canebantur palmites vitis gestantibus plenos maturis vuis, quod ipsi Oschin vocarunt, vnde & carminibus nomen inditum est. Precatoria ab his componebantur, qui à Deo aliquid rogarent. Hæc Photius ex Procli χρηστομαθία. Aliam hymnorum diuisionem tradit Scaliger in Poëticis: seu verius Menander Rhetor initio libri de diuisione causarum in genere demonstratiuo, à quo Scaliger eam accepit. Sunt enim hymni Clytici, siue euocatorij, aut inuocatorij: sunt apopemptici, quibus ethnici Deos suos quasi abeuntes po-

Cl. Alex. 5. Strom.

Rhodig. lect. antiq. lib. 5. cap. 3. & lib. 7. c. 5.

Photius cod. 239.

Scalig. l. 3. poetic. cap. 112.

ſtremo feſtorum die proſequebantur. Sunt etiam Phyſici, quibus dies, & nox: mythici, quibus iuſtitia, & pax celebrantur. Sunt genealogici, proſeuctici, heroici, pęanes, & mixti: Qua verò ratione ad colenda Numina adhiberentur hymni, docet Natalis Comes in Mythologijs.

Nat. Comes lib. 1. cap. 16.

2 Obſcurum eſt quod minutiores quidam ſcriptores aiũt primum hymnorum vſum in agreſti, rudique vita apud paſtores extitiſſe: nullum enim extat huiuſce ritus veſtigium Romæ à Salijs Sacerdotibus Martis hymni ſaliares à Numa Pompilio compoſiti cantabantur ante omnem Poëtarum memoriam. Non eſt autem cur Græci ſemper mendaces primam hymnorum inuentionem ſibi arroganter attribuant: Moyſes enim cuius ingenium, & mirabilem dicendi vim Dionyſius Longinus miratur, & alij vates Hebræi hymnos Deò cantarũt multis ante ſeculis quam in Græcia Poetæ florerent. Atque vt ſileam de cæteris Moyſes vixiſſe creditur octingentis circiter annis ante conditam Vrbem, adhuc vigente prima Monarchia Aſſyriorum. Rex quoque Dauid à Philone Hebræo hymnographus antonomaſticè nũcupatur, & in morem Pindari, Flacci, & Alcæi lyra excellenter perſonuit. Age verò quam excellens, quam nobilis hymnorum vſus dicendus eſt, quos non ſolum Apoſtoli, & alij fideles in primitiua Eccleſia frequentarunt, ſed ipſe etiam Chriſtus exemplo ſuo commendauit? *Et hymno dicto,* aiunt Euangeliſtæ, *exierunt in montem oliuarum.* Dubitauit olim Carolus Magnus Imperator, quiſnam fuerit hymnus iſte, quem dixit Ieſus poſt cœnam, cumque hanc quæſtionem Albino Flacco propoſuiſſet, reſpõdit ille longa, & eleganti epiſtola, confutatque primò eorum ſententiam, qui dicunt fuiſſe aliquem pſalmum: tum aſſerit, vel non omnia ab Euangeliſtis ſcripta eſſe, vel hymnum fuiſſe partem illam ſermonis, *Pater clarifica filium tuum,* & quæ ſequuntur Ioannis 17. Iſte eſt hymnus, ait Albinus, ſacratiſſimus, & pulcherrimus, & cunctis perneceſſarius credentibus, quem aduocatus noſter Dominus Ieſus Chriſtus peracto noſtræ ſalutis, & ſuæ pietatis conuiuio magna dulcedine, & mirabili ſuauitate pręſentibus ſuis diſcipulis decantauit. Ipſe eſt hymnus, quem in ſpe vitæ æternæ beatitudinis memoria tenere debemus. De hymnis quos canebant Chriſtiani initio naſcentis Eccleſiæ multa Euſebius ex Philone. Dionyſius libro de diuinis nominibus paſſim hymnos admirabilis viri Hiero-

Dion. Longin. libro de ſublimi eloquen.

Math. 26. 30. Marc. 14. 26.

Albin. epiſt. 106.

Euſeb. l. 2. Eccl. hiſt. cap. 16.

Hierothei magistri sui citat, & commendat, quem imitatus scripsit, & ipse plures hymos, qui tamen iniuria temporis perierunt. Idem Dionysius apud Eusebium hymnos Nepotis collaudat, quos tunc fideles cantabant S. Athenogenis antiqui Theologi hymnum, quem cecinit per ignem martyrium consummaturus tanquam vulgò notum citat Basilius libro de Spiritu sancto ad Amphilochiũ, ipsumq; vocat exiterion, idest egressoriũ, vel vt alij legunt alexiterion, id est amuletũ. Ecquis est adeò rudis, & imperitus Ecclesiasticæ antiquitatis, qui nesciat Paulum Samosatenũ in cõcilio Antiocheno damnatum, quod hymnos, & cantus in honorẽ Christi compositos exploderet, vt patet ex epistola Catholicorũ Episcoporum in historia Ecclesiastica Eusebij? S. Ephræm Harmonium hæreticum, Bardesanis Syri filium, & Gregorius Nazianzenus Apollinarium sacris hymnis silere fecerunt.

Idem lib.7. c. 19.

Id. ibid. cap. 24.

3 Plato Philosophorum mẽs rectissimum fore ait, vt hymni, & laudes Dei precibus mixtæ canantur. Agesilaus nunquam hymnos dicere desinebat, teste Xenophonte in eius vita. Militibus sacros hymnos commendant Leo Imperator; & Ioannes Cantacuzenus. Ipse quoque Iulianus desertor eorum vsum laudat, & extollit in quadam oratione, siue epistola acephala, cuius solum fragmentum ad nos peruenit. Eosdem inter assiduas imperij curas Carolum Magnum frequentasse Hincmarus in gestis ipsius testatur. Robertus Rex Franciæ cum Auallonem obsideret, sacrosque hymnos decantaret, magna pars murorum spontè corruit, vt tradit Paulus Aemilius. Concinnè apud Arrianum Epitectus. Num aliud quid oportebat nos, siquidem intelligentia in nobis est quædam, publicè, & priuatim facere quam laudare, & celebrare Numen, eique pro beneficijs in nos collatis gratias agere? Nonne & fodientes decet, & arantes, & comedentes canere hymnum Deo? Magnus Deus, qui nobis instrumenta hæc, quibus terram coleremus, exhibuit: magnus, qui nobis manus dedit, item vt gula deglutire possemus, qui ventrem, qui incrementa corporis occulta, qui vt sopiti somno possemus spirare effecit. Pro his vniuersis laudare eum decebat, ac præstantissimum, diuinissimumque hymnum accinere confessionẽ hanc exprimentem, quod nimirum dederit nobis facultatem assequendi hæc omnia, ac certa via, rationeq; ijs vtentem. Quid igitur fit? Quandoquidem plures cæci estis, an non esse oportet

Plato 7. de legib.

Leo Imp. de re tactica cap. 12. num. 115.

Cantacuz. lib. 3. cap. 68.

Paul. Æmil. in vita Roberti.

Epitect. l. 1. c. 16.

tet

tet aliquem isto munere fungentem,& pro omnibus debitam laudem Deo exhibentem? Si ego luscinia essem,facerem quod solent lusciniæ: si Cygnus, Cygni more canerem. Atqui compos sum rationis. Itaque hymno mihi celebrandus est Deus: nam meum illud est officium, quod sanè præstabo, nec deseram ordinem hunc quoad eius possum: vosque vt idem faciatis, atque eadem incedatis via, hortor. Hactenus Epictetus. Et cantum quidem hymnorum vtilem esse ad mouendum piè animum, & accendendum diuinæ lectionis affectum asserit Augustinus: De quibus hymnis, inquit, in Ecclesia canendis, & ipsius Domini, & Apostolorum habemus documenta, &

Aug. ep. 119. c. 18. exempla, & præcepta. Augustino suffragantur alij Patres, quos in re clarissima superfluum est recensere. Est autem hymnus, si propriè loquamur, ἡ εἰς Θεὸν ᾠδή, Dei laus per carmen, siue cantus in Deum, sicut scholiastes Sophoclis defi-

Athen. lib. 4. c. 4. niuit. Athenæus in dipnosophistis, Hymnus cantus de Deo.

Nazianz. lib. 15. v. 144. Gregorius Nazianzenus in carminibus, Modulata laus est

Elias in orat. 9. Naz. nu. 21. hymnus, vt quidem arbitror. Elias Cretensis eiusdem Gregorij Scholiastes, Hymnus diuinæ gloriæ est decantatio, laudisque ipsius prædicatio. Chrysostomus procemio secundo in psalmos, Hymnus est bonorum verborum conceptio, quæ Deo offertur pro bonis, quæ nobis adsunt. Minus recta videtur hymni finitio, quam assignat Ven Beda præfatione in psalmos, Hymnus est propriè laus Dei metricè scripta: si enim ad hymnum ligatam orationem necessariam existimat, errat. Primarij sapientiæ antistites sunt, apud quos reperimus hymnos soluta oratione compositos, videlicet apud Trismegistum in Pimandro, Platonem in Symposio, & in Phœdro, idque

Rhodig. l. 7. c. 5. præter alios adnotauit Rhodiginus. Marinus Neapolitanus in Proclo, siue de felicitate, Hymnos, inquit, efficiunt alij me-

Aug. in ps. 148. tro, alij oratione soluta. Egregiè Augustinus hymni proprietatem describit. Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, & non cantas, non dicis hymnum. Si cantas, & non laudas Deum, non dicis hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudes, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, & canticum, & laudem, & Dei. Laus ergo Dei cum cãtico hymnus dicitur. Quidam recentiores Poetæ suis carminibus, quibus Sanctos inuocant, hymni titulum præfigunt, sed propriè hymni ad Deum pertinent, & soli Deo conscribi solent, quod

præter

præter alios obseruat Menander Rhetor.

Menander loco citato. Bened.reg.c.17.

4 Sanctus Benedictus in regula hymnum vocat Ambrosianum, nam tempore Diui Ambrosij frequentius cantari cœperunt hymni ab eodem compositi, vt ipsemet de se testatur in fine concionis de basilicis non tradendis hęreticis. Monasticæ verò regulæ sanctionem sic explicat Vualfridus Strabo, vt beatissimus legislator per Ambrosianos, vel eos intelligat hymnos, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos. De qua re extat hic canon secundi Concilij Turonensis: Licet hymnos Ambrosianos habeamus in canone, tamen quoniam reliquorum sũt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos præter ea quorum Auctorum nomina non fuerint in limine pręnotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant. Hymnos authenticos, qui in antiquis hymnarijs reperiuntur, nominatim recenset Radulphus Tungrensis, eosdemq; collegit, ac scholijs illustrauit Iodochus Clichtouæus. Laudant hymnorum auctores Isidorus, Rabanus Maurus, Vualfridus Strabo, & Berno Augiensis. Sunt autem præcipui, qui hymnos scripserunt, Synesius, & Hilarius Episcopi, Cosmas Hierosolymitanus, Ioannes Damascenus, Theophanes, Theostericus, Theoleptus, Metrophanes Smyrnæus, Prudentius, Beda, Sedulius, Paulinus, Venantius Fortunatus, Fulbertus Carnotensis, Paulus Diaconus, Thomas de Aquino, Ioannes Geometra, Maximus Margunius, & alij. In officio nocturno solent hymni statim post inuitatorium decantari. Vocati enim, & inuitati ad Deum illicò gaudemus, & exultamus, & si quę sunt adhuc torpentia corda ad inuitantis vocẽ nondum satis commota per hymni alacritatem, & iubilationẽ ad psalmos deuotè persoluendos excitantur. Si quidem, vt Magnus scribit Basilius, hilarem, alacremque animæ æquabilitatem hymnica conferunt cohortamenta. In laudibus verò, itemque in Vesperis, & Completorio hymni dicuntur post psalmos, quia cum his horis feruentiores in diuinis laudibus inueniri debeamus, consentaneum est, vt ad opus psalmodiæ sine præuia hymni cohortatione procedamus, vt fiat quod scriptum est, *In psalmis, hymnis, & canticis*. Prius enim ponuntur psalmi, postea hymni, vt potè res quædam diuinior, teste Chrysostomo, demum cantica: qui ordo in hisce tribus officijs omnino seruatur, nam post hymnos Euangelica cantica

Strabo c.25. de reb.Eccl.

Concil. Turon. cap.24.

Radulph.prop.13. Isidor. lib.1. de Ecc.off. cap.6. Rab. Maurus l.2. c.49. Strabo cap. 25. Berno Abb.c. 2.de reb.ad miss. spectant.

Basil. epist.1. ad Greg.Theolog.

Coloss.3.16. & ibid.Chrysostom.

tica

tica modulamur. At in cæteris diurnis horis hymnus præcedit psalmos, quia curis quotidianis occupatum cor ad dulcedinem diuini amoris hymnico personante concentu retrahi debet, sicut dicit Scriptura, *Pinguescent speciosa deserti, & valles abundabunt frumento, clamabunt, etenim hymnū dicent.* Quomodo pinguescet desertum? Quomodo corda depressa, & distracta diuinæ gratiæ suauitate abundabunt? clamabunt inquit. Quid clamabunt? Hymnum dicent. Hymnus igitur dicendus est, vt diuinæ consolationis epulo saginemur. *Eructabunt labia mea hymnum*, inquit Psalmographus, *cum docueris me iustificationes tuas.* Eructat qui plenus est. Si diuina iucunditate repletus es, si donis cœlestibus impinguatus, eructabunt hymnum labia tua. Quare hymnus aliquando præcedit, vt laude Dei repleatur os nostrum: aliquando subsequitur, vt de perceptis muneribus summo largitori gratias referamus. Quod enim à superis descendit, vt sapienter scribit Ennodius Ticinensis, sola licet hymnorum mercede taxari: Fabricator mundi ad potiora munera modulatis inuitatur eloquijs. Hymnos autem idcircò stantes cantamus, vt in corporis erectione rectitudinem mentis ostendamus. Nam quid prodest, ait Augustinus, quod hymnum cantat lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Malè viuēdo multas linguas misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat hymno, & cæteræ te intuentium vacant blasphemijs. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum eius, fac voluntatem eius. *Te decet hymnus Deus*, ait psalmus. Sed vbi? *In Sion.* In Babylone non decet. Spes nostra fundata est in illa Ciuitate Hierusalem. Qui cantat secundum hanc spem, licet carne sit adhuc in Babylone, corde tamen cantat in Sion dicente Apostolo, *Conuersatio nostra in Cœlis est.* Qui verò terrenis adhuc inhiat cupiditatibus, hic ab hymnis alienus est, hic hymnos cantare nequit de canticis Sion.

Psalm. 64.

Psalm. 118.

Ennod. in Panegyrico ad Theodoricum.

Aug. in ps. 102.

§. X.

§. X.

De Antiphonis.

Quid sit Antiphona. Quis primus fuerit Antiphonarum institutor. Alterni cantus antiquitas. Antiphona charitatem designat. Suspiria amantis animæ.

1 FEruētissimus Christi martyr Ignatius primus in Ecclesia Orientali Antiphonis initium dedit, vt Socrates Scholasticus testatur. Est autem ἀντίφωνον vox contra sonans, siue cantus oppositus, & reciprocus à verbo Græco ἀντιφωνεῖν, quod est contra clamare, seu vicissim, & ex aduerso respondere. Vnde Echo à Græcis Poetis *Antiphonis*, id est vicissim resonans, aut reclamans nuncupatur. Antiquiores musici, cum multiplex consonantiæ genus faciant, vnum eorum vocant ἀντίφωνον, vt doctissimus Zerlinus ostendit, estque huiusmodi diapason, diapason diapente, & disdiapason. Vsu verò receptum est, vt sententia, quæ psalmum, vel canticum antecedit Antiphona dicatur, nam teste Amalario, totus psalmus, totumuè canticum iuxta eius tonum alternis versibus vicissim cantatur, ac deinde duo chori in ipsa Antiphona post finem psalmi simul conueniunt. Ipsi quoque psalmi, cum à pluribus alternatim recitātur Antiphonę dici possunt, quia scilicet duo chori ad statutæ Antiphonæ symphoniam alterna modulatione sibi mutuò respondent. Hanc igitur consuetudinem alternatim psallendi habet ab antiquissimis seculis orthodoxa Ecclesia, ab Ignatio nimirum, qui post Euodiū Antiochenę Ecclesię Antistes pontificatus gratiā, vt ait Theodoretus, per Magni Petri dexterā accepit. Hic in excessu mentis suæ vidit Angelos alterius hymnis sanctissimā Trinitatem collaudantes, vnde psallendi formam in ea visione expressam Ecclesiæ tradidit Antiochenę, quæ deinde in varias Ecclesias piorum Episcoporum studio insinuata ab omnibus demum Catholicis recepta est. Scio quidem Theodoretum, & Suidam, quos nonnulli recentiores secuti sunt, ad Flauianum, & Diodorum Antiochenos Monachos, qui tempore Constantij Imperatoris floruerunt, hanc institutionem referre. Verumtamen

Socrat. lib. 6. c. 8.

Zerlin. initio l. 3. supplem. musi. a. lis.

Amalar. lib. 4. c. 7.

Theodoret. lib. 1. hæretic. fabularū

Id. hist. Eccl. l. 2. cap 24. Suidas v. χορός

tamen vel erraſſe iſtos dicendum eſt; vel non de quocunque alterno cantu, ſed de ſolis Dauidicis pſalmis intelligi debent. Hi enim primi, ait Theodoretus, pſallentium choro in duas partes diuiſo hymnos Dauidicos alternis canendos inſtituerunt. Scio etiam ritum Monachorum tempore Caſſiani diuerſum fuiſſe. Nam in cœnobijs hunc morem viguiſſe refert, vt ſedentibus cæteris, & omni cordis intentione ad vocem pſallentis intentis vnus in medio integrum pſalmum ſolus cantaret: imò quantalibet multitudo conueniſſet, nunquam amplius pſallebant in ſynaxi, quam quatuor fratres. Nondum videlicet illa alternatio in monaſterijs approbata fuerat, nec ſtatim in omnes terræ partes propagata. Sanè in Latina, & Occidentali Eccleſia quotquot ſcribũt de ſacris ritibus. Beatum aiunt Ambroſium Mediolanenſem Epiſcopum primum fuiſſe, qui Grçcorum imitatus exemplum hunc canendi modum per Antiphonas tradiderit, quem poſtea Damaſus Papa pontificali auctoritate confirmarit. Atque hinc fortaſſe quorundam hiſtoricorum error defluxit alterni cantus auctorem B. Damaſum aſſerentium, quem tamen ipſe non introduxit, ſed ab Ambroſio inſtitutum Apoſtolico decreto ſtabiliuit.

Caſſian. lib. 2. de inſt. cœnob. c. 5. & ſeqq.

2 Hanc veritatem vnico teſtimonio confirmo, quod nulla poſſit exceptione peruicax aduerſarius eludere. Audiamus Auguſtinum: ſcimus enim quia verum eſt teſtimonium eius. Quantum fleui, ait, in hymnis, & canticis tuis ſuaue ſonantis Eccleſiç tuæ vocibus commotus acriter? & infra. Non longè cœperat Mediolanenſis Eccleſia genus hoc conſolationis, & exhortationis celebrare magno ſtudio fratrum concinentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Iuſtina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambroſium perſequeretur hæreſis ſuæ cauſa, qua fuerat ſeducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Eccleſia mori parata cum Epiſcopo ſuo ſeruo tuo. Tunc hymni, & pſalmi vt canerentur ſecundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tędio cõtabeſceret, inſtitutum eſt, & ex illo in hodiernum retentum multis iam, ac penè omnibus gregibus tuis, & per çeteras orbis imitantibus. Hæc Auguſtinus. Cçterum in veteri teſtamento cantus alternationẽ adumbratam videmus Iſaiæ ſexto in duobus Seraphim, qui clamabant alter ad alterum *Sanctus, ſanctus, ſanctus*. Initio autem

Aug. lib. 9. confeſſ. cap. 6. & 7.

autem Euangelij, si non alterni cantus expressio manifesta, aliquod saltem eius vestigium apud Philonem, & Dionysium Areopagitam reperitur. Et ille quidem choros describit nunc iunctis vocibus resonantes, nunc sibi inuicem congruè respõdentes. Hic verò canentes ad alterutrum laudat, quasi vna concordi, & consona sacrarum rerum chorea. Tertullianus quoque in fine libri secundi ad vxorem; Sonant, inquit, inter duos psalmi, & hymni, & mutuò prouocant quis melius Deo suo canet. Quod si ad sinceram Christi fidelium pietatem profanos etiam ritus adiungere libeat, viguisse apud Ethnicos cantus alternationem manifestum est. Poetis enim solemne est carmen Amœbæum, in quo cantantes alternis sibi respondent. Sic ille pastor apud Poetam in Bucolicis.

Philo de vita contemplat. Dionys. c. 3. Eccl. Hierarch.

Virgil. Ecl. 3.

Vis ergo inter nos quid possit vterque vicissim
Experiamur?

Et post pauca.

Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca:
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Calpurnius.

Calpurn. Ecl. 4.

Tuque prior Corydon, tu proximus ibis Amyntha.

Statius Papinius.

Statius 8. Thebaid.

——Paulatim alternis in verba, minasque
Cunctantur.

Homerus describit Musas alternatim cantantes, ἄειδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ, canebant alternantes voce pulchra. Sed his omissis, quæ sit mystica Antiphonarum intelligentia libet paucis inuestigare.

Homer. Iliad. 1. v. 604.

3 Treuirensis Episcopus doctè, & eleganter rem istam edisserit. Quantò melior, ait, anima corpore, tantò melior est cantus animæ quam corporis. Igitur intendendum est, quæ sit Antiphona animæ. Videtur nobis virtus dilectionis esse, quæ coniungit opera duorum fratrum simul. Psalmi ad opera referuntur, Antiphona ad illam dilectionem, qua vnusquisque fratri suo porrigit suum opus. Duobus choris alternatur Antiphona, quoniam non potest minus esse charitas, quam inter duos. Hanc vicissitudinem charitatis significant Cantores, qui alternatim ex vtraque parte Antiphonas leuãt. Hos duos choros designauerunt pennæ animalium inuicem porrectæ, quas vidit Ezechiel in figura aduentus Christi, & noui testamenti. Coniunctio duarum pennarum Antiphona

Amalar. l. 4. c. 7.

est, quæ vicem tenet charitatis. Penna enim animalium alterius ad alterum iungitur, ait Gregorius Magnus, quia sanctorum Prædicatorum virtus, atque sapientia vicissim sibi in charitatis, atque concordiæ pace sociatur. Vt autem charitas perfecta sit, necesse est adesse alterum, cui eius affectus exhibeatur. Ideò psalmos alterna modulatione cantamus, quia amor si non sit mutuus, iucundus esse non potest; quandoquidem si desit qui amorem impendat, & qui rependat, amor non est. Ante psalmum imponitur Antiphona, quia opus bonum, vt sit meritorium, ex charitate procedere debet. Iuxta tonũ Antiphonæ cãtatur psalmus, quia iuxta charitatis mẽsurã solet manus operari. Frustra accedit ad psalmũ cantãdum, qui amoris Antiphonã non intermiscet. Fides per dilectionẽ operatur, nec potest capere frigidum pectus eloquium Dei ignitũ vehementer. Sicut enim, ait Bernardus, Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit; nec Latinè loquentẽ, qui Latinus non est: sic lingua amoris ei qui non amat, barbara erit, erit sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens. In solemnioribus festis, quia perfectior charitas esse debet, duplicatur Antiphona: in alijs autem initio psalmi imperfectè inchoatur, & in fine integra dicitur, quia, vt explicat Hugo Victorinus, inchoata in hac vita charitas in fine consummanda est. Cantor solus incipit Antiphonam, quæ ab omnibus deinde completur, tum quia charitas ab vno Christo ad membra diffunditur, tum quia summus Dei amor præuenit nostrum, & ipse prior dilexit nos. Ideò post psalmos cantant omnes communiter Antiphonam, quia commune gaudium à communi oritur dilectione. Tempore Resurrectionis minor est numerus Antiphonarum, quia Clerici, & Sacerdotes paschalibus gaudijs, & Sacramentis quasi succenso clibano intus æstuantes nõ indigent externis adminiculis, vt ad amorẽ incitentur.

Greg. hom. 3. in Ezech.

Bern. serm. 69. in Cant.

Hugo c. 3. specul.

4 Vtinam, Domine Iesu, possideat me semper amor tuus, & vera charitatis Antiphona semper resonet in corde meo. Recedat ab anima mea omnis dissonantia, vt te solum diligã, tibi soli placere cupiam, cui soli debetur amor. Vulnera cor meum potenti iaculo charitatis tuæ, vt amore tuo saucius viuam semper in vulnere tuo. Absconde me in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum, protege me in tabernaculo tuo à contradictione malorum, qui non diligunt te, nec agnoscunt te, & dicunt mihi, Veni, seruiamus Dijs alienis,

& idolis offeramus libamina, cum tu solus sis Deus, quem solū quæro die ac nocte, attrahens ventum amoris mei, & durissimum terræ huius incolatum detestans à malitia inhabitantium in ea. Fecisti me Domine ad te, & inquietum est cor meum, donec requiescat in te. Sed quando te videbo? Quando apparebo ante faciem tuam? Quando satiabor pulchritudine vultus tui, in quem desiderant Angeli prospicere? Renuit consolari anima mea, nec requiem inuenire potest, nisi in te dulcedo mea, & vnicum solatium cordis mei. Veniat igitur dies illa, dies inquam æternitatis, dies quæ nescit occasum, in qua te perfruar sine fine, in qua videbo te reuelata facie, ad quem nunc de longè suspiro.

METRVM XL.

HEi mihi, dulcis Amor, mea qui suspiria solus,
Et gemitus nosti, cordis & ima vides.
Hei mihi, te quærens, quæ non loca tristis obiui,
Nec, mea vita, tamen te reperire queo.
Non mihi sunt syluæ, non spinea lustra relicta,
Inuia fluctiuagi, nec via spreta maris.
Sed mare dum peragro, dum terras lustro, nec vlla
Respondent lacrymis compita trita meis:
Sentio me tantos frustra impendisse labores,
Perque viam insuetos attenuasse pedes.
Dicite vos socij, populus genialis amantum,
Dicite, si nostis, quà meus iuit Amor.
Ille meus, vita quem diligo carius ipsa,
His erit indicijs cognitus ille meus.
Pulchrior est rutilo radiantis lumine solis,
Cœlis splendidior cum sine nube nitent.
Cynthia flammiferis quantò supereminet astris,
Tantò est Angelicis pulchrior ille choris.
Cernite odoratis gemmantem floribus hortum,
Cernite puniceis lilia mixta rosis.
Cernite florigero vernantes gramine campos.
Cernite quam læto prata colore virent.
Omne decus terræ, nitor omnis fulget in illo,
Et cœli supero quicquid in axe micat.

Nondum

Nondum opifex rerum cœlorum extenderat orbes;
Nec librata suo pondere stabat humus.
Non Phœbus nitida lustrabat lampade terras,
Non pelagi spumans cinxerat vnda solum.
Iamque meus viuebat Amor, flammaque perenni
In semet refluus fons bonitatis erat.
Sed licet æternos sine tempore computet annos,
Attamen illum omnis parturit vsque dies.
Ardet, & ardenti perfundit lumine solem,
Deque eius radijs sidera lumen habent.
Iactat vbique faces, terras comburit, & astra,
Illius & gelidis incubat ardor aquis.
O superi, ò vigiles, ò vos qui nostis Amorem,
Dicite quando abijt, quò simulauit iter.
Dicite vos sancto mihi quondam fœdere iuncti,
An meus, ille meus, perditus vsque latet?
Sed tu dulcis Amor, cur non te ostendis amanti?
Cur fugis, & sponsam deseris vsque tuam?
Ergone sponse animas ad vulnera cogis amantes,
Atque venenata cuspide corda feris?
An fortè hic præsens vultum tegis obice nubis,
Nec sinor ore tuo, nube tegente frui?
Sic tu nempè soles tacitis illudere votis,
Sicque meam speras posse probare fidem.
Ast ego te nunquam, dulcissime sponse, relinquam,
Nec mea comburet viscera falsus amor.
Spiritus ante meus tenues vanescet in auras,
Quam mea mens possit non meminisse tui.
Te mihi non enses, non vnda, nec auferet ignis,
Ipsa licet tristis styx adeunda foret.
Ergo veni mea lux: cur longa absentia amantem
Vexat, & infestum pectora vulnus edit?
Ora notat pallor, totoque in corpore languor,
Et tetrico in vultu, mortis imago sedet.
Sed quò nunc rapior? quis me nouus occupat ardor?
Quæ flamma insolito membra calore cremat?
An te conspicio mea lux, & amore fatiscens
Te mihi præsentem, sponse, latere puto?
Ah! præsens sponse es: nec se mens credula fallit,
Intus nam sentit Numen adesse tuum.

Iam

Iam mea diuinum spirant præcordia amorem,
Inuolo in amplexus iam, mea vita, tuos.
Iam super astra feror, pedibus sublimia calco
Culmina cœlorum: sordida terra vale.
Terra vale, & mundi vos impia turba valete,
Gens infixa solo, turbaque amoris inops.
Fas mihi nunc tecum, mea spes, mea vita, morari:
Fas mihi te solo nunc sine teste frui.
In te suauis Amor, votorum meta meorum,
Sit mihi certa salus, sit mihi tuta quies.
Oscula iam liceat per amica silentia tecum,
Oscula per longas iungere pressa moras.
Te plenum, vacuumque sui ad te pectus anhelat,
Et mea vita tuis ignibus vsta perit.
Ignibus vsta perit mea vita: ò parce sagittis,
Parce Amor, ah! tantas comprime, sponse, faces.
Pone modum flammis, ignem compesce furentem:
Quam iacis ah! misera figit arundo necem,
En morior, iam victor ouans prædare iacentem,
Oreque grandiloquo parta trophæa cane.
O Amor! ò furor! ò quæ me dementia cepit!
O mors! ò miris perdita vita modis!
O signa! ò monstra! ò sana ludibria mentis!
O vigilans somnus! ò sine nocte dies!
O rutilans nox! ò sapiens dementia! flamma
Ardorem extinguens! os sine voce loquax!
O casta ebrietas! clamosa silentia cordis!
O vbi sum? quid ago? quò furibunda feror?
Desipio, tu cogis Amor. Sed numquid inermis
Semper ero? & mortem semper inulta feram?
Arma, arma huc ferte, huc fidi properate sodales,
Ferte enses, gladios, spicula, tela, faces.
Quid moror? & cesso iaculum torquere, vel hastam,
Et non incerta figere tela manu?
Sed iam victus Amor proprio comburitur igni,
Et patitur telis vulnera facta suis.
Dicite io pæan, io plaudite: victor Amoris
Est Amor, en victas porrigit ille manus.
Ponite vos socij tumulum, tum cadite saxo
Hæc duo perspicuis carmina scripta notis.

Hæc

Hac tenet vrna duos alterna cæde peremptos :
Victus vterque fuit, victor vterque fuit.

§. XI.

De Psalmis.

Psalmorum encomia ex Patribus. Psalterium compendium est omnium scientiarum. Diuisio Psalterij. Psalmus quid sit. Vsus psalmorum laudabilis, & antiquissimus:

1 INgens argumentum, & non vnius operis esset, quicquid de psalmis ab orthodoxis viris præclarè dictum, & sapienter excogitatum est in vnum colligere: superat enim argumenti fœcunditas, vel diligentissimi scriptoris sedulitatē, vt ex multis pauca secernere res ardua sit, cūcta verò in pauca congerere pompam potius ingenij præ se ferre, quam solidam legentium vtilitatem videatur. Satis igitur erit in tanta rerum copia præcipua quædam non meis, sed sanctorum Patrum verbis carptim adnotasse, quæ psalmorum præstantiā, vim, & excellentiā sinceris mentibus ostendant. Nulla pars est sacrarum scripturarum, in qua ornanda, & interpretanda plura sudarint tum veterum, tum recentiorum ingenia, vt ad eorum labores curiosi lectoris studium omnino remittere debeam circa varias difficultates, quæ de psalmorum auctore, materia, nomine, diuisione, titulis, ordine, & argumento in ipso tractationis limine disputanda forent. His igitur consultò prętermissis excitandus lectoris animus est ad amorem Psalmodiæ ignitis Sanctorum eloquijs, & exhortationibus. Extat in primis admirabilis viri Ephræm Syri pręclarum encomium in psalmos. Cum Deo, inquit, multis, cum hominibus paucis loquere. Psalmus in ore tuo sit assiduè. Quoniam Deus cum nominatur dęmones fugat, & psaltem sanctificat. Psalmus tranquillitas est animæ, designator pacis. Psalmus amicitiæ conciliator, dissidentium vnio, inimicantium inter se fœdus, ac pacificatio. Psalmus Angelorum ad subueniendum inductio, pręsidium timoris nocturni, requies à laboribus

Ephr Syrus to. 1. pag. mihi 13.

bus diurnis, infantium tutela, ornamentum senibus, maiorũ natu consolatio, mulieribus aptissimum ornamentum. Hic solitudines inhabitat, conciones temperat, rudibus est instructio, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, & vox Ecclesiæ. Hic festa collustrat, hic dolorem secundum Deum operatur. Etenim psalmus ex lapideo etiã corde lacrymas excutit. Psalmus Angelorum opus est; cœleste munus, atque administratio, incensum spirituale. Psalmus mentium illuminatio, ac corporum sanctificatio. In hoc, fratres, nunquam exerceri desistamus & domi, & extra in vijs, & dormientes, & excitati, loquentes nobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus. Psalmus piorum gaudium: hic otiosiloquium exterminat, risum reprimit, iudicium suggerit, animam in Dei laudem excitat, cum Angelis choros agit. Hæc Ephræm Syrus, cui Græcorum eloquentissimum adiungo Basilium. Psalmorum liber, ait iste, quiduis ex omnibus in se complectitur, quod vsui sit omnibus, futura certissimis præcinit oraculis, historicam continet narrationem, leges sancit vitę sanctius instituendæ, cuique agenda prǫscribit, & submonet. Vtque semel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinę vberrimum quoddam est, & commune promptuarium. O inuentum sanè quam admirabile, ac sapiens doctoris, qui excogitauit quo pacto vna, eademque opera ipsi melicos cantus emodularemur, & doctrinam animæ salutarem condisceremus. Quid porro non hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam seueritatem iustitię? non temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentię? non pœnitentię formulam? non modum patientię? non denique quicquid dicere possis de genere bonorum? Hæc & alia plura verè magnus Basilius, cui consonat Chrysostomus homilia 7. de pœnitentia.

Basil. præf. in psal. siue hom. 1 in ps. 1.

2 Latinorum quoq; doctissimus Augustinus cum in omnibus scriptis insigni niteat eloquentia, in psalmis tamen laudandis, & explicandis tãta pollet dicendi facundia, vt seipso maior videatur. Quid Ambrosium commemorem? cuius oratio tanto diffluit verborum nectare, vt de illo meritò vsurpem Dauidicum illud, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super meli ori meo.* Quid dulcius his verbis, quibus psalmorum

Ambros. præf. in psalm.

Ccc

morum explicationi præludit? In libro psalmorum profectus est omnium, & medicina quædam salutis humanæ. Quicunque legerit habet quó propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio. Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo vniuersorum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, authoritatis plena deuotio, libertatis lætitia, clamor iucunditatis, lætitiæ resultatio. Iracundiam mitigat, sollicitudinem abdicat, mœrorem alleuat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis, atque concordiæ, citharæ modo ex diuersis & disparibus vocibus vnam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmum resultat, psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere iubet, psalmum etiam benè clamant. Hic omni dulcis ætati, hic vtrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui iucunditate respondent. Hunc iuuenes sine inuidia cantant lasciuiæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo, & tentamento concinunt voluptatis. Iuuenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris: puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate grauitatis hymnum Deo inflexæ vocis suauitate modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat discere. Psalmum reges sine potestatis supercilio resultant. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, iubilatur à populis. Certant clamare singuli quod omnibus proficit. Psalmus virtutum organum est, quod sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare.

3. Grandiori cothurno attollitur Theologorum vetustissimus Dionysius Areopagita. Sancta, inquit psalmorum modulatio omnibus sacerdotalibus mysterijs iungitur, & substantiæ ratione cohæret. Omnis quidem textus sacræ Scripturæ, rerum substantiam, ac distinctionem à Deo conditam prædicat: aut legale sacerdotium, viuendique denunciat modum: aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat: aut iudicum sanctorum, aut sapientium regum, aut piorum sacerdotum sensum, ac prudentiam celebrat: aut veterum hominum inter varios, & multiplices tristium casus mirabilem constan-

Dionys. c. 3. Eccl. hierar.

constantiam, immobilemque philosophiam eloquitur: siue agendæ vitæ sapientia monita, siue diuinorum amorum dulcia carmina, & diuinas effigies profert: siue plenas doctrina salutari futurorum prædictiones enunciat: siue diuina Domini Iesu in humano corpore opera loquitur: siue discipulorum eius mores, atque instituta diuinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitando ducentia, sanctissimasque doctrinas: siue arcanam illam, ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, diuinamque Domini Iesu, & altissimam Theologiam ijs, qui Dij fieri merentur, exponit, eosque per mysteria sacra, & diuina sustollit, atque confirmat. At diuinorum carminum sacrosancta Scriptura, cum id præcipuè intendat, vt omnia Dei eloquia, & operationes concelebret, omnia diuina vniuersaliter canit, atque exponit, aptissimum habitum inferens eis, qui eam dignis affectibus promunt. pergit sanctus Pater ostendere ea omnia, quæ in sacris Scripturis diffusè explicantur breui psalmorum compendio contineri. Est igitur Psalterium consummatio totius Theologiæ, vt loquitur Radulphus Tungrensis. Est totius scripturæ summarium, est omnium insuper artium, omniumque scientiarum collectio, & promptuarium. Quicquid literator Grammaticus de congrua disserit oratione, quicquid subtilis Dialecticus de operationibus mentis ratiocinatur, quicquid venustatis facundus promit Rhetoricus, quicquid perspicax Arithmeticus de mystica numerorum ratione philosophatur, quicquid solers Geometra accurata delineat mensuratione, quicquid dulcisonus Musicus canoro pangit modulamine, quicquid siderum indagator Astrologus in sublimi sphærarum circulatione speculatur, quicquid grauis, doctusque Philosophus de rerum naturis, & proprietatibus curiosa disputat sedulitate; quicquid denique sacer docet Theologus, diuinæ lucis fulgore illustratus, id totum tanquam in amplissimo quodam scientiarum omnium thesauro in Dauidicis psalmis reconditum reperitur. Sic varietas ista psalmorum, ait Cassiodorus, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pauoni congruè forsitan comparatur, qui toties diuersos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intendentis.

Radulph. prop. 8.

Cassiod. in psalm. vlt.

METRVM XLI.

NEmo Iessiadis carmina Principis
Aequo reddere plectro,
Vel dignis studeat tollere laudibus
Vana concitus aura.
Nam praeceps liquidum vectus in aëra
Falsis nititur alis,
Audet qui temerè culmina scandere
Non concessa polorum.
Vt campos tumidi fluminis impetus
Rupto gurgite inundat,
Sic mentem rapidis cursibus irrigant
Magni carmina Vatis.
Nec tot flammiuomis faucibus egerit
Ardens Aetna fauillas,
Quot flammis populat viscera, quot faces
Psalmus vibrat amoris.
Seu Regem superum concinit, & Patrum
Laudat facta priorum,
Et castra Isacidum, iustaque praelia,
Et stantes pelagi vndas.
Seu seris referat fata nepotibus
Caeli insculpta pyropis.
Euoluitque Patris consilia, & sacros
Scribit Verbi hymenaeos.
Siue implorat opem Numinis, & preces
Pronus fundit olympo.
Diuinus fidicen semper amabili
Mulcet carmine caelum.

4 Theodorus ille lapsus, ad quem Chrysostomus scripsit vt eum reuocaret ad Monasterium, & à quo Nestorius suam hausit impietatem, non amplius quam 18. annos natus, vt testatur Leontius Byzantinus, in scripturas debacchatus est, non enim nisi debacchationes scripturarum eius interpretationes vocari possunt, & inter caetera inscriptiones hymnorũ, & psalmorum, & canticorum penitus eiecit, & omnes psalmos ad Zorobabelem, & Ezechiam retulit, tribus tantum ad Dominum reiectis, qui error intolerabilis est. Alij verò in hoc

Leont. lib. 3. adu. Nest. & Eutych.

hoc errarunt, quod non omnes psalmos à S Rege Dauid fuisse conscriptos existimarunt, sed hi tamen ob hanc causam inter hæreticos numerari non debent, vt censuit S. Philastrius Episcopus Brixiensis. Libet autem Ecclesiasticos homines hic admonere, vt psalterium non solum verbo tenus memoriter scire, sed eius quoque mysticam intelligentiam percipere studeant. Notissimum est illud Augustini vix nomen sacerdotis mereri qui psalterium ignorauerit: & Concilium Toletanum sacris ordinibus eos prohibuit insigniri, qui totũ psalterium, & cantica vsualia nescirent. Magnus item Gregorius eum qui psalmos ignorabat noluit Episcopum ordinare. Possem paginas latè implere Auctorum nominibus, qui Psalterium præclaris lucubrationibus illustrarunt, sed nolo ego assumpta censoria virga sedere arbiter tot ingeniorum, & critica dicacitate aliorum opera subtilius examinare: puto tamen hominibus mediocri prædítis literatura sufficere posse commentaria Cardinalis Bellarmini, & paraphrasim Cornelij Iansenij; doctioribus enim hac in re legem præscribere supercilij esset non tolerandi. R. Abraham aben Hezra psalterium diuidit in decem psalmorum genera. Primum est *Menatzeach*, quod nos dicere possumus carmen triumphale. Secundum *Neghinah*, cantus cum musico instrumento. Tertiũ *Mizmor*, Psalmus. Quartum *Scir*, Canticum. Quintum *Tehilah*, laus. Sextum. *Tephilim*, orationes. Septimum *Berachot*, benedictiones. Octauum *Hodoth*, confessiones. Nonũ *Asre*, beatitudines. Decimum *Halleluioth*, quæ sunt laudes *Iah*, vnde Halleluiah. Porrò Psalmus Græca vox est, quæ Latinis idem est ac cantus à verbo ψάλλω, quod est canto, siue id ore dumtaxat fiat, siue addito musicali instrumento. Hebræi psalmos vocant *Tehilim*, id est laudes, siue hymnos, quod præcipua eorum pars in cantandis Dei laudibus versetur. Quam sit antiquus eorum vsus in Ecclesia superfluum est hic repetere, cum iam probatum sit supra capite primo. Cur verò Ecclesia præ cæteris scripturis frequentius vtatur psalmis tractant Radulphus de Riuo, & Ioannes à Turrecremata Cardinalis, quia videlicet excellentiores sunt, vt modo ex Patribus ostensum est, perfectam orandi formam continent, suntq; magis idonei ad cantum, & vocalem iubilationem. De numero psalmorum, deque mysticis eorum sensibus

Philast. de hæres. num. 79.

Concil. Toletan. 7. cap. 10.

Greg. l. 4. ep. 45.

Radulph. prop. 8. & 9.

Turrecrem in regul. S. Bened. trac. 75.

bus

bus,& de vsu psallendi insignem tractatum scripsit Ioachimus Abbas in tres libros distinctum. De priuato vsu psalmorum quomodo, & qua ratione in diuersis occasionibus illis vti debeamus, differit Athanasius in aureo libello de interpretatione psalmorum ad Marcellinum, qui tractatus & lectu dignissimus est, & Christianis omnibus maximè vtilis. Docet Amalarius nos stare solere, quando psalmos cantamus, vt ex situ corporis affectum mentis demonstremus, paratos videlicet nos esse ad exercitium operis, quod per psalmos significatur. Parum enim valeret psalmorum modulatio, ni bonorum operum executio oris cantum sequeretur. Finio hac præclara melliphthongi Doctoris parænesi. Cibus in ore, psalmus in corde sapit: tantum illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ: ne si fortè integrum glutiat, & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili super mel, & fauum. Mel in cera, deuotio in litera est. Alioquin litera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostollo psallas spiritu, psallas, & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis: quem dixit Iesus; *Verba quæ locutus sum vobis spiritus, & vita sunt*. Sic delectabitur in crassitudine anima tua, sic holocaustum tuum pingue fiet: sic placabis Regem, sic placebis Principibus, sic denique totam tibi curiam beneuolam reddes.

Amalar.l.4.c.3.

Bern.serm.7.in Cant.

§. XII.

§. XII.

De Canticis:

Quomodo inter se differant psalmus, canticum, canticum psalmi, & psalmus cantici. Canticum quid sit. De canticorum vsu, numero, materia, & antiquitate. De cantico Te Deum laudamus. *Per alia cantica properandum esse ad cantica canticorum.*

1 DE diuinis canticis paucis agendum est, si de tanta re pauca proloqui fas erit. Orthodoxi Patres cantica à Psalmis distinguunt iuxta diuersas musicæ artis præscriptiones. Et psalmus quidem sermo musicus est, qui secundum harmoniæ rationem ad organum pulsari, & simul cantari solet. Canticum verò est, cum cantantium chorus libertate sua vtens, nec in consonum organi adstrictus obsequium solius vocis modulatione exultat. At cum organo præcinente cantoris vox instrumenti æmulatrix subsequitur, canticum psalmi nuncupatur. Cum autem humana voce incipiente organi sonus pari suauitate vocis modulos imitatur, psalmus cantici vocari consueuit. His ergo quatuor musicæ artis generibus competentes canticorum inscriptiones prænotantur. Canticum sola voce, psalmus voce simul, & organo: incipiẽte organo canticum psalmi: instrumentali symphonia vocem subsequente psalmus cantici decantatur. Porrò canticum, quod in sacris literis collaudare iubemur, significat apud Hilarium, & Augustinum scientiam spiritualem, & intelligẽtiam cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur. Siue, vt ait Basilius, Canticum est quodcunque contemplatione simplici, ac Theologica comprehenditur. Vel, vt docet Maximus martyr, Cantica voluptatem significant diuinorum bonorum, quæ animas commouent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur, sed cognoscens diu inæ maiestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione

Hilarius, Euthymius, & Chrysost. in præf Psalm. Basilius in ps. 29.

Eccli. 39. 19.

Hilar. præf in ps. Aug. in psalm. 67.

Basil. in ps. 29.

Maxim. martyr. de Eccl. mystagogia cap. 11.

Psalm.45. templatione aliquando quiescit, sicut scriptum est, *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Hāc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat canticum, quod, teste Chrysostomo, animam erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exoluit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & vt res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione diuini officij series ordinatur, vt nonnisi præmissis aliquot psalmis canticorum modulatio subsequatur: nam psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum diuinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post cantica adhuc psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post cantica ex Euangelio desumpta nullus sequitur psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterum cantica antiquitate temporis psalmos omnes antecellunt. Nam Moyses ante omnem psalmorum vsum primus omnium cecinisse canticum narratur, cum subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima seruitute liber euasit. Ecclesia è veteri testamento septem accepit cantica, quæ septem diebus hebdomadæ pro matutinis laudibus assignauit. E nouo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis laudibus, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, canticum denique Simeonis in postrema Completorij hora. Vides quod hæc tria cantica singulis diebus, cætera nonnisi semel in hebdomada concinuntur? An hæc sunt noua cantica, ad quæ Psalmographus toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicēs, *Cātate Dño canticū nouū, cātate Domino omnis terra?*

Chris. in psal. 41.

Psalm. 95.

2 Rectè Chrysostomus. Vetus canticum vnius populi finibus circumscriptum erat, vnoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus efferre canticum; sed nouum per omnem terram incedit, quæ sub cælo est, & ab vniuerso decantatur orbe. Rectè item Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum nouum, canticū nouum, homo nouus. Hoc est discrimen inter canticum nouum, & vetus. Veteres interrogati

Chrysost. hom. in ps. 95.

Aug. l. de cantico nouo cap. 2.

terrogati ab alienigenis, vt inter Salices Babylonis canticum Domini psallerent, responderunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* At de nouis canticis scriptum est: *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Ideò hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare autem prædicta cantica certis diebus, & non alijs assignarit Ecclesia pluribus edisserit Amalarius Fortunatus, cuius allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, vt verum fatear, has ingenij lasciuientis fœturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum literarum auctoritate confirmentur. Vtrumque vitiosum est, & omnem spernere allegoriam, & nimium illis insistere, & facere ingenium suum Ecclesiæ sacramenta, vt loquitur D. Hieronymus scribens de Origene. Omnia cantica ad gratias agendas Deo pro insigni aliquo, & speciali beneficio fuisse composita Richardus Victorinus, & Rupertus Abbas affirmant. Alij tamen obseruarunt multiplicem esse canticorum materiam. Est materia gratulatoria, vt in cantico Moysis post transitum maris rubri; in cantico Debboræ post interfectum Sisaram; in cantico Iudith post necem Holofernis; & in eo quod tres pueri ab incendio liberati cecinerunt. Est & materia prophetica, vt in canticis Isaiæ, & Habacuc. Est item inuectiua, vt in cantico, quod cecinit Moyses coram filijs Israel, quando inuocauit contra ipsos cælum, & terram. Præclarè Ambrosius. Cantauit Moyses, quando in mari rubro ad transitum Iudæorum fluctus obriguit, vnda circumstetit, eademque equos Aegyptiorum, ascensoresque refusa demersit. Cantauit Isaias dilecto dilecti vineæ suæ canticum, significans asperam flagitijs fore plebem, quæ fœcundis prius erat virtutibus fructuosa. Cantauerunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus, extraque ardentibus omnibus solos ignis innoxius lamberet, nec adureret. Habacuc quoq; cantico publicam doctus mulcere mœstitiã prophetauit dulcem Domini fore fidelibus passionem. Cantauerunt ergò Prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Quamuis autem multa sint cantica, Ecclesia tamen Romana plura non recipit, quam duo cantica Moysis, canticum Annæ, canticum Isaię, Ezechię regis, Habacuc, & trium puerorum, & tria ex nouo testamento. At Monachi ex præscripto Regulæ S. Benedicti diebus festis in tertio nocturno

Amal. l. 4. à c. 10. vsque ad 18.

Hier. prolog. l. 5. comm. in Isai.

Richard lib. 4. in Apoc. cap. 6. Rupert. in prol. cantico r.

Ambros. lib. 6. in Lucam.

tria cantica recitant ex Prophetis, & alijs scripturis, quorum rationem suo loco explicabo. Hisce canticis diutinam huius exilij solitudinem consolamur, donec in cęlesti patria canticum verè nouum immortalitate donati sine vlla doloris admixtione modulemur. Etenim in præsentiarum sicut nulla sine miserijs plena; sunt gaudia, ita teste Paschasio Ratberto Abbate sine lamentis vix aut nulla inueniuntur cantica: quoniam solummodo cantica in illa cęlesti Sion decent, lamentationes autem in hac nostra peregrinatione: mixtim verò quasi in meditullio iure lamenta carminibus, atque carmina fletibus permiscentur, vbi & mala planguntur, & in spe gaudia cum fide celebrantur. Plura de canticis mysticè, & anagogicè Ioannes Gerson tertia parte suorum operum.

Infra cap. 18.

Paschas. initio libri 5. in lament. Ieremiæ.

3 Est & aliud canticū, si tamen inter cantica, & non potius inter hymnos numerandum, vt putat Rupertus Abbas, quod licet in sacris literis non inueniatur, diuinitus tamen compositum est, & diebus festis post vltimam Nocturnorum lectionem solemniter decantatur. Hoc est *Te Deum laudamus*; de quo sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus sic scribit. A B. Ambrosio cunctis fidelibus vrbis adstantibus, & videntibus in nomine sanctę, & indiuiduæ Trinitatis Augustinus baptizatus, & confirmatus est: in quibus fontibus prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, *Te Deum laudamus* cantantes cunctis qui aderant audientibus, & videntibus ediderunt, quod ab vniuersa Ecclesia catholica vsque hodie tenetur, & religiosè cantatur. Hęc Dacius, vt vulgò citari solet, cuius meminit S. Gregorius in Dialogis. Verùm Hugo Menardus in notis ad sacramētarium eiusdem S. Gregorij certum ait non esse S. Dacij illud Chronicon, ex quo pręallegata auctoritas desumpta est, quod non redoleat stylum illorum temporum, atque etiam quędam falsa contineat. Sententię Menardi subscribit Bartholomęus Gauantus, totumq; canticum vni Ambrosio deberi ait, cum careat dialogismo: additque in antiquissimo Breuiario M. S. Collegij Aniciani de Vrbe isti cantico pręferri hunc titulum, Hymnus S. Abundij. Sed quis fuerit iste Abundius incertum est. Ante sanctum Benedictum, & Teridium discipulum sancti Cęsarij Arelatensis Episcopi, qui de hoc in suis regulis locuti sunt, nullus veterum mentionem illius fecit. Non esse autem recedendum ab antiqua traditione, quę hoc canticum sanctis Ambrosio, & Augustino tribuit,

Rupert. Abb. l. 2. in reg. S. Bened. cap. 7.

Dacius l. 1. Chron. cap. 10.

Greg. 3. Dialog. cap. 4.
Menard. pag. 403.

Gauant. in Rubr. Breu. sect. 5. c. 19.

Bened. reg. c. 11.

buit, cum sit adeò communiter recepta, asserit Lorinus. Ecclesia Romana illud omittit in Aduentu, & Quadragesima; & Monachi omni die Dominica ipsam cantant, etiam in ipso tẽpore Aduentus, & Quadragesimæ, de qua re cum incidisset quęstio inter Episcopos, & Abbates in quodam concilio congregatos, responderunt Abbates se id agere ex B. Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione, cuius regulam summus Pontifex Gregorius Magnus approbauit. Quo audito quieuerũt Episcopi, vt scribit Radulphus Glaber in historia. (Lorin. in ps. 39.) (Glab. lib. 3. hist. cap. 3.)

4 Notat Origenes nos omnia veteris testamenti cantica peragrare debere, antequam dignè possimus ad Canticum Canticorum peruenire. Hoc primarium Canticum est, omniumque finis, & scopus, quo Christi, & Ecclesiæ laudes, quo mystici connubij sacramenta, amorisque diuini operationes mirabiliter describuntur. Canere prius oportet alia cantica: nam in exitu nostro de Aegypto, de domo seruitutis cantauimus Domino cãticum nouum, quia mirabilia fecit. Rursum cum nobis pœnitentibus peccata dimissa sunt, immissa gratia, & promissa gloria, spe gaudentes cantauimus in vijs Domini, quoniam magna est gloria Domini. Cum prauas animæ affectiones Deo iuuante repressimus, cum vicimus mundum, & carnis laqueos declinauimus, necessarium fuit psallere Domino canticum nouum, carmen Deo nostro. Cum profligatis vitijs virtutum ornamentis illustrari cœpit anima, tunc exaltatum est cornu nostrum in Deo nostro, & factus est in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. At canticum Salomonis, canticum pacifici quando cantabimus? Quando ad eam perueniemus ætatem, ætatem inquam non dierum, sed meritorum, qua cœlestis sponsi nuptijs idonei canticum illud excellentissimum psallamus, non labiorum strepitu, sed iubilo cordis; non vocum melodia, sed consonantia voluntatum? Philo Carpathiorum Episcopus, Quicunque, ait, omni occasione carnis præcisa, remotisque, atque depulsis illecebris voluptatum, mente tranquilla, corpore castus & animo, temperantiæque viribus vallatus erit, is cantica canticorum intrepidè adire potest. O verè canticum canticorum, canticum singulare, epithalamium amoris, quod omnibus præcellit canticis, sicut omnibus sanctis maior est ille, qui Rex regum vocatur, & Dominus dominantium, vt scribit Aponius. (Origen. hom. 1. in Cant.) (Philo initio Cõment. in Cant.) (Apon. lib. 1. Com. in Cant.)

Verè canticum canticorum, quod nemo dicere poteſt, niſi emptus ſit de terra, & tranſgreſſus ſit vniuerſam naturam ſenſibilium, ac intelligibilium, & ad ſancta ſanctorum peruenerit. Vtinam Domine talia pſallere poſſem, qualia ſerui tui fideles ineffabili exultatione modulantur. O quam libenter in tuas laudes effuſus canticum nouum, carmen lætitiæ, canticum canticorum infatigabiliter decantarem! Sed quoniam curis carnalibus prępeditus à præſentia vultus tui adhuc longè conſtitutus ad tantam dignitatem aſſurgere nequeo, pſallam nihilominus quamdiu fuero, & in minoribus canticis exercebor, donec te promouēte tantis increuero virtutum augmentis, vt oris tui oſculo dignus inueniar, atque adeò ſupremi cantici valeam modulamine recreari. Doce me interim tu ipſe quid & qualiter cantare debeam, quia vt quidam Auguſt. præf. in pſalm. 34. ſeruus tuus ſcripſit, Nemo tibi cantat digna, niſi qui à te acceperit quod cantet.

§. XIII.

De Verſibus.

Verſus vnde dicatur. Quid ſignificet. Aliquot verſuum explicatio. Cantica Euangelica cur ſtando pſallantur.

1 VErſum à vertendo dictum ipſa nominis deriuatio indicat. Quando enim verſum audimus, faciem illicò vertimus ad altare, vt omnis cogitatio, quæ foras exiuit per euagationem, reuertatur ad Deum per deuotam introuerſionem. Nam & ipſa mentis intentio in aliam intentionem ducta voluntatem ſecum trahit de vno in alium affectū, de pſalmodia ſcilicet ad lectionem, de lectione ad orationē. Significat verſus boni operis fructum, debetque ſtatum notare vel officij, vel temporis. Officij ſtatus indicatur, cum exempli gratia de virginibus cantamus, *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis*: vel de Confeſſoribus, *Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas*: aut de Martyribus, *Gloria, & honore coronaſti eū*: ſiue de Apoſtolis, *In omnem terram exiuit ſonus eorum*. Status autem

autem officij in his versibus apparet, quos horis diurnis frequentamus. Primo enim mane Deum precamur, vt virtute brachij sui adiuuet nos ad operandum, & liberet de insidijs, quæ paratæ sunt contra nos dicentes, *Exurge Domine adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum*. Hora tertia dicimus versum, *Adiutor meus esto Deus, ne derelinquas me*; vt qui adiuuit nos vsque ad hanc horam, auxilium suum proroget, donec ad meridiem, in quo ipse pascitur perueniamus. Hora sexta cum sol in auge feruentissimum ardorem diffundit in terram, deuotorum hominum perfectio demonstratur, quorum feruor ita diuino igni coniunctus est, vt ab ipso pascantur, & illustrentur, nihilque eis desit, vt ait Apostolus, *Omnia possum in eo qui me confortat*: ideò canimus, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit*. Sed quia hora nona per solis declinationem feruoris diminutio, & tentationes ingruentes designantur, ab illis petimus liberari dicẽtes, *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo*. Sic in Vesperis vespertinam orationem commemoramus, & in cõpletorio custodiam Domini propter timores nocturnos postulamus. Longi operis esset omnium versuum rationem describere, cum id prȩsertim eleganter præstiterit Amalarius Fortunatus.

2 Dicitur versus clara, & acuta voce, vt eo audito excitentur pigri, & reuertantur ad cor. Dicitur noctu ante lectiones, vt qui psallendo laborauit, sedeat iam, & requiescat, & ad lectionum doctrinam vigilanter audiendam eleuetur, ne fortè sedenti importuna irrepat dormitatio. Dicitur singulis horis diei ante collectam, siue orationem, quia scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam*. Paucos reperias, qui Eccli.18.23. soliciti sint omni custodia seruare cor suum, & conscientiam semper immaculatam exhibere, ideo necesse est maculas diluere subintrantes, quia dicit Psalmus, *Iniquitatem si aspexi* Psalm.65. *in corde meo, non exaudiet Dominus*. Hoc nimirum admonet versus orationi præmissus, vt quicquid minus est feruoris, humilitas suppleat puræ confessionis. Si confiteamur peccata nostra, si miserias exponamus, ignoscet nobis Deus, quia benignus, & misericors est. Idcircò post versum subdunt Monachi *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*, nam quid oremus sicut oportet nos nescimus, nisi spiritus qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, adiuuet infirmitatem nostram

Laur. Iustin. ligni vitæ de orat. c. 1. nostram: Electorum mentes, ait Laurentius Iustinianus, si quas in se præsentis vitæ cogitationes inueniunt, pœnitentiæ ardore consumunt, nec cogitationes suas extra se dilatari permittunt; sed eo se districtius in seipsos colligunt, quo feruentius assistere ante Deum per orationis studium disponũt: quia reuera absque confusione Deo vacare non potest, qui extra se mente inaniter extiterit dilatatus. Etiam ante cantica Euangelica versibus præparamur, quia & modum orationis habent, & altissimam continent doctrinam, quam nec corde percipere, nec moribus exprimere possumus, nisi doceat nos veritas, illa inquam veritas quæ dicit, ego sum via, veritas, & vita. Vnde & ipsa cantica stando cantamus, quia parati semper esse debemus ad currendam viam mandatorũ Dei per semitas Euangelij, sicut scriptum est, *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* (Psalm. 118.)

§. XIV.

De Lectionibus.

Antiquitas, vtilitas, & excellentia sacrarum lectionum. Ritus lectionum explicatur. De benedictionibus. Cur Prælatus Domnus, & non Dominus nuncupetur. Dicta quadam obiter de hac voce. Sacra Scriptura cur difficilis.

1 *IN sacris libris linguaque, & mente frequenter*
Versare, aut etenim donat Deus ista laborum
Præmia, vt absconsæ lucis mens sedula quiddam
Conspiciat: vel certè istinc ea commoda carpit,
Vt per sancta Dei capiat præcepta dolorem:
Aut quod postremum est animos hæc lectio rebus
Abstrahit à fluxis studia ad meliora vocatos.

(Greg. Naz. carm. de lib. sac. Scrip.)

Sic canit Gregorius Nazianzenus. Sacrarum enim lectionũ vsus ita interiorem hominem illustrat, vt meritò Dauidicum illud vsurpare possit, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* (Psalm. 118.) Lumen animæ, inquit Cæsarius Arelatensis, & cibus æternus non est aliud nisi Verbum Dei, sine (Cæsar. hom. 10.)

quo

quo anima nec videre potest, nec viuere: quia quomodo caro nostra moritur, si non capiat cibum, ita & anima nostra extinguitur, si non accipiat Dei verbum. Quod sol diei, quod luna noctibus, quod stellæ nauigantibus, hoc est animę lectio. Diem statuit pulsa criminum nocte, diuini amoris radijs calefacit, errantes in tenebris huius mundi ad viam reuocat, oppressis denique tentationum fluctibus tuta littora, portumque gratissimum designat. In sacris literis legendis, teste Philone Carpathiorū Episcopo, peccatores de proprijs erratis admonentur, & quomodo se castigent, corrigant, ac emendent apertissimè docentur, & quicquid homines alter alteri, vel dicere verentur, vel ignorant, hoc sacræ literæ, & sanctissimè audent, & vberrimè nouerunt. Scriptura enim sacra, ait Magnus Gregorius, mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus, ibi à profectu quam longè distamus. Sed verba Chrysostomi hic omittenda non sunt initio homiliæ de paradiso, & scripturis, quam habuit cum Eutropius deprehensus est extra Ecclesiam. Suaue quidem est pratum, & hortus, vtroque tamen multò suauius spirat lectio diuinæ scripturæ. Illic siquidem flores inuenire est, sed qui tempore marcescunt: hic autem occurrunt sententiæ in natiuo vigore perennantes. Illic aspirat fauonius, hic afflat aura Spiritus sancti. Illic spinæ pro muro obsepiunt hortum, hic Dei prouidentia tutum reddit lectorem. Illic cicadæ stridore suo obstreperæ: hic prophetæ suaui iubilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur: hic autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur vtilitatis. Hortus vno quopiam circumscribitur loco: diuinæ autem Scripturæ omni loco terræ habitabilis circumferuntur. Hortus pro temporum qualitate seruit necessitatibus: scripturæ autem tam hiberno, quam æstiuo tempore fructuum pondere degrauantur. Nihil verò aptius ad comparationem eorum, qui per ampla scripturarum studia decurrentes assidua lectione animorum industriam exercent, nihil aptius inquam, quam sedularum apum similitudo. Istę enim, vt tumidis vtar verbis sancti viri Aldhelmi Sciriburgensis Episcopi, roscido facessente crepusculo tripudiantium turmarum exercitus per patentes campos gregatim diffundentes, modo

Philo in cap. 4. Cant.

Greg. lib. 2. mor. cap. 1.

Chrysostom.

Aldelm. de laudib. Virginit. cap. 2.

modò melligeris caltharum frondibus, seu purpureis maluarum floribus incubantes multa nectaris stillicidia guttatim rostro decerpunt: modo flauescentes saliculas, & croceata genistarum cacumina circumuolantes fertilem prædam numerosis cruribus, & coxarum oneribus aduehunt, quibus cerea castra conficiunt: modò teretes hederarum corymbos, & leuissimos florentis tiliæ surculos constipantes multiformem fauorum machinam angulosis, & opertis cellulis construunt. Eadem verò ratione mens religiosa per florulenta scripturarũ prata latè vagans bibula curiositate decurrit. Nunc diuina priscorum prophetarum Oracula certis astipulationibus iamdudum Saluatoris aduentum vaticinantia enixius inuestigãdo: nunc antiquarum arcana legum ab illo mirabiliter digesta, quæ bis quinis Memphitica regna plagarum afflictionibus crudeliter percussisse, & rubicundi tumentes Oceani gurgites sacrosancti tactu viminis ex colubro nuper transfigurati in simulachro maceriæ altrinsecus sequestrasse, & post cœleste colloquium cornutis vultibus incredulum fugasse vulgus describunt, solicita intentione scrutando: nunc quadrifariã Euangelicæ relationis dicta mysticis Catholicorum Patrum commentarijs exposita, & quadriformis Ecclesiasticæ traditionis normulis secundum historiam, allegoriam, tropològiam, anagogen digesta, solerter indagando. Apis autem propter peculiaris castimoniæ priuilegium Ecclesiæ speciem portendere dicitur, quæ florentes saltuum cespites ineffabili præda depopulans dulcia natorum pignora, nesciens coniugij illecebrosa consortia, fœtosa quadam suauissimi succi de balsamo concretione producit. Ecclesia verò bis acuto Testamentorum mucrone hominum vitaliter corda transuerberans hæreditariam legitimæ æternitatis sobolem casto Verbi semine fœcundat. Hæc carptim ex Aldhelmo.

2 Filiorum ergò profectui sedulo incumbens sancta mater Ecclesia nocturnæ psalmorum modulationi sacrarum literarum, sanctorumque Patrum lectiones inserendas esse decreuit, quatenus defessi, & aberrantes eorum animi hoc pabulo reficerentur, hac luce illustrarentur. Parum est, ait vnus è primis Ecclesiæ Patribus, quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem, & dicatam Deo deuotamque virtutem diuina lectione firmemus. Sic sanctus ille Moyses volumen legis cunctis audientibus legere cõsueuit,

Cyprian. præf. libro de exhort. matrimonij.

Exod. 24. 7.

uit, vt rudis populus præceptis Domini disceret obedire. Sic legis Deuteronomium continua lectione commemorari præcipitur, vt discant omnes timere Dominum, & verba eius custodire. Sic Leuitæ, iubente Esdra in libro legis Dei, legebant distinctè, & apertè ad intelligendum rectè legendi modum edocentes. Sic seniores Iudeæ gentis inter bellorum pressuras, ac innumeras calamitatum angustias se libros sanctos habere pro solatio gloriantur. Sic ipse Christus Redemptor noster intrauit secundum consuetudinem die Sabbati in Synagogam, & surrexit legere, & traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Sic denique in ipso Ecclesiæ ortu lectiones ex Prophetis, & Apostolis in conuentu Christianorum legi solebant, vt Paulus in fine epistolæ ad Colossenses, & Iustinus martyr apologetico secundo pro Christianis testes insuperabiles ostēdunt. Hic vero vsus œcumenica sanctione in Concilio Laodiceno stabilitus fuit, ordinemque lectionum per anni circulum legendarum Gelasius Papa digessit, cuius ordinis accuratam rationem Rupertus Abbas Tuitiensis in fine librorum de diuinis officijs secundum datam sibi sapientiam explicauit. Nam historia Regum, quæ statim post Pentecosten ponitur, primis duobus libris mysticè assimilatur primis Christianitatis temporibus, quando paulatim crescente fide vetus idololatria decidit, sicut post regnū Saul successit Dauid vir secundum cor Dei. Duobus autem sequentibus libris in diuisione regni à domo Dauid, tempora significantur hæreticorum, à quibus Ecclesia scissa est. Sequuntur libri Salomonis, quia post certamina hæreticorum sapientia enituit Doctorum Ecclesiæ, quos illorum contentiones excitarunt. Legitur deinde Iob, quia in pace Ecclesiæ non desunt fidelibus tentationes ad probationem, & exercitium virtutis. Mēse verò Septembri libri quatuor percurri solēt, videlicet Tobias, Iudith, Esther, & Esdras, per quos quatuor virtutes Cardinales indicantur: Tobias enim prudentiæ typum gessit, Iudith fortitudinis, Esther temperantiæ, Esdras iustitiæ. Quia verò dum in hoc mundo peregrinamur à Domino inter virtutum exercitia vitiorum ingruunt bella, quatuor iam dictos libros prælia Machabæorum aptè sequi consueuerunt. Reliquo tempore vsque ad Natiuitatem Domini Prophetarum personant scripta, vt inter tenebras, & conflictus seculi vsque ad reditum Christi scripturæ nos illuminent, & consolentur.

Deuter. 31. 11.

2. Esdræ 8. 8.

1. Mac. 12. 9.

Luc. 4. 16.

Concil. Laodic. cap. 59.

Dist. 15. C. sancta Romana Ecclesia Rupert. l. 12. c. 24. & 25.

Hæc ferè Rupertus. A die verò Natiuitatis Christi vsque ad Septuagesimam nouum legitur Testamentum, magnusq; Præco Euangelij Paulus auditur, vt discamus in nouitate vitæ ambulare. A Septuagesima autem vsque ad Pascha, diebus nimirum luctus, & pœnitentiæ, veteris miseriæ narrantur historiæ, à qua Christi sanguine redempti sumus. Demum Paschali fulgente gaudio Apocalypsis B. Ioannis Apostoli nobis proponitur, post quam sequuntur epistolæ canonicæ, vt de fine mundi sanctis reuelationibus admoniti apostolicis doctrinis, & documentis nos diligenter ad finem nostrum preparemus.

3 Concilium Carthaginense, siue illud tertium fuerit, vt in collectionibus conciliorum prænotatur, siue sextum, vt mauult Baronius, etiam passiones Martyrum legi in Ecclesia permisit, cum anniuersarij dies eorum celebrantur. Gelasius Papa in Decreto habito cum 70. Episcopis, post sacras Scripturas, sanctasque synodos vniuersales, & opuscula omnium Patrum orthodoxorum, atque epistolas decretales summorū Pontificum, recipi item iubet gesta sanctorum Martyrum. Sed ideò, inquit, secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia eorum qui conscripsere nomina penitus ignorantur. De eadem re Hadrianus Papa in epistola, qua refellit obiectiones aduersus septimam synodum, hæc habet: Vitæ Patrum sine probabilibus auctoribus minimè in Ecclesia leguntur: nam ab orthodoxis titulatæ & suscipiuntur, & leguntur. Magis enim passiones sanctorum Martyrum sacri canones censuerunt vt liceat eas in Ecclesia legi, cum anniuersarij dies eorum celebrantur. Paratæ sunt igitur lectiones, vt in sanctorum festiuitatibus eos qui diuinis laudibus vacant loqui faciat sermo qui tacet, vt eleganter ait Berengosius Abbas. Parata sunt scripta sanctorum Patrum, vt loquitur in dialogis de fide Cæsarius, quæ nihil aliud quam flores sunt, qui aqua manante ex latere Christi irrigantur, eius sanguine tinguntur, totumq; mundum suaui odoris fragrantia replent. Primus qui in Italia diuinum officium ordinauit distinguendo libros veteris, & noui testamenti, prout hodie leguntur, si vera tradit Hieronymus Rubeus, fuit sanctus Eleucadius Rauennæ Archiepiscopus, qui viuere desijt anno Domini 112. Magnus autē Carolus Imperator, vt tradit Sigibertus in Chronico, per manum

[Margin notes: Baron. ann. 419. num. 95. ... epistolis summ. Pont. tom. 1. par. 2. — Hadrian. ep. 3. pagin mihi 749. — Bereng. ser. 1. de Martyr. — Cæsar. dial. 1. inter. 1. — Rubeus hist. Rauennat. lib. 1. — Sigibert. an 807.]

num Pauli diaconi sui decerpens optima quæque de scriptis Catholicorum Patrum lectiones vnicuique festiuitati conuenientes per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit. Iacobus Pamelius lectionum antiquitatem demonstrat in Latinorum liturgicis, vbi in hanc rem testimonia sanctorū Patrum plurima affert. Quæ verò lectiones ad præscriptum sacrorum canonum legi debeant, docet Radulphus Tungrẽsis, vt nulla scilicet apocripha historia, nulla profana nouitas introducatur: verum vt præcipit Monachorum magister, codices legantur in vigilijs tam veteris testamenti, quam noui diuinæ auctoritatis, & expositiones eorum, quę à nominatissimis doctoribus orthodoxis, & catholicis Patribus factæ sūt. Inter errores Agobardi Lugdunensis Episcopi non minimus ille est, quem in opusculis de veteri ritu canendi psalmos, & de correctione Antiphonarij propugnat, nihil scilicet in diuinis officijs audiri debere, nisi sacram scripturam, ne inquit ignem alienum offeramus Domino, quasi non sit à Deo omnis sermo verus. Magnus Gregorius cum audisset publicè ad vigilias legi in Ecclesia Rauennensi sua commentaria in Iob, scripsit de hac re Ioanni eius Ecclesiæ subdiacono in hæc verba. Illud quod ad me quorumdam relatione perlatum est, quia Reuerendissimus frater, & coëpiscopus meus Marinianus legi commenta B Iob publicè ad vigilias faciat, non gratè suscepi: quia non est illud opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quàm prouectum generat. Sed dic ei vt commenta psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes secularium ad bonos mores præcipuè informant, Habendus igitur in lectionibus delectus est, sapientibus enim, & insipientibus debitores sumus.

Pamel Liturg. to. primo.

Radulph. prop. 11.

Bened. reg c.9.

Greg. l. 10. ep. 21.

4 Non facilè dixerim, quam conuenienter id ab antiquis institutum sit, vt orationi subdatur lectio, rursumque lectionem excipiat oratio: nam cùm oramus, cùm Deo loquimur; cùm legimus, Deus loquitur nobiscum. Per orationem mundamur à peccatis, per lectionem discimus quid facere, quid cauere, quò tendere debeamus. Disertissimè Bernardus libro de modo orandi, seu veriùs Guigo Cartusiensis hactenus sub Bernardi nomine citatus: Beatæ vitæ dulcedinem lectio inquirit, meditatio inuenit, oratio postulat, contemplatio degustat. Vnde ipse Dominus dicit, *Quærite, & inuenietis, pulsate & aperietur vobis*. Quærite legendo, & inuenietis meditando:

Guigo Cartus. in scala claustraliũ cap. 1.

ditando: pulsate orando, & aperietur vobis contemplando. Lectio quasi solidum cibum ori apponit, meditatio masticat, & frangit, oratio saporem acquirit, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ iucundat, & reficit. Denique ingens bonum est

Chrys. hom. 35. in Genes.

lectio, ait Chrysostomus, quæ facit animam optimis moribus præditam, & mentem in cœlum transfert. Porrò ritus, quo legi solent lectiones hic est; Post psalmos dicitur versus, vt à psalmodia ad lectiones vertatur intentio. In pluribus Ecclesijs sequitur post versum Absolutio, itemque oratio Dominicalis: quia enim in maleuolã animam non introibit sapientia, mundari cor debet, atque per orationem præparari ad audiendum verbum Dei, quatenus precibus nostris propitiatus is qui dat omnibus affluenter, adaperiat cor nostrum in lege sua, & in præceptis suis, aperiatque sensum ad intelligẽdas scripturas. Lector verò accepto codice licentiam petit legendi à Prælato, vel Sacerdote dicens, *Iube Domne benedi-*

Rupert. l. 1. c. 21.

cere: quia, vt dicit Rupertus, Nemo nisi missus, aut permissus officium prædicandi vsurpare debet, quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? Non tamen petit se à Sacerdote benedici, sed vt iubeat sibi à quocunque alio benedictionem

P. Damian. lib. de Dom. vobiscum cap. 2.

impertiri, cuius rei mysterium edisserit his verbis Petrus Damianus. Lecturus magnæ humilitatis gratia non à Sacerdote, sed ab eo cui Sacerdos iusserit se postulat benedici dicens, *Iube Domne benedicere*. Sacerdos autem, vt tantæ humilitati vicem reddat, non subiecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præsumit, sed potius vt à Deo, qui est super omnia benedictus, prærogetur exposcit. Hic ritus benedicendi antiquissimus esse videtur: nam in manuscriptis Græcorum Patrum homilijs plerumque præfixa reperiuntur hæc verba, εὐλόγησον πάτερ *bene-*

Gretzer. to. 2. de Cruce in orat. Alexan. de crucis inuent.

dic Pater, quod Iacobus Gretzerus ex antiquo more petendi benedictionem à Prælato, priusquam legere quis inciperet, deriuasse arbitratur. Quare & in multis sermonibus Sãcti Ephræm hęc eadem verba prænotata videmus, quia eius

Hieron. de viris illustr.

scripta publicè in Ecclesia legi solebant, vt testatur D. Hieronymus. Hac autem voce benedicendi antiquos etiam Ethnicos vsos fuisse ex multis scriptoribus constat. Cicero pro Sextio: Cui benedixit vnquam bono? benedixit? imò quem fortem, & bonum ciuem non petulantissimè est insectatus?

Ouid. 4. Trist.

Ouidius.

Scis

Scis benè cui dicam positis pro nomine signis.

Plautus in Milite glorioso. Plaut.mil. gl. ac. 4.sc.8.

Conserui, conseruæque omnes benè valete, & viuite,
Benè quæso dicatis inter vos, & mihi absenti tamen.

Idem in Cassina.

Benedicite, Dijs sum fretus, Deos sperauimus. Cas.a.2.sc.5.

Et in Aulularia. Aulul.ac.4.sc.vlt.

—Bono animo es, & benedice.

Et alibi. Asinar.ac.3.scen. vlt.

Eia benedicite, ite intro, valete.

Extant autem de benedictionibus doctissimæ lucubrationes prædicti Gretzeri, quibus nihil addi potest. Illud etiam obseruandum non Dominum vocari Prælatum, sed Domnum ablata literula, quæ appellatio, cum ad monachos maximè pertineat, aliquanto fusius explicanda est.

5 Ioannes Busæus, & Nicolaus Serarius huic voci initiũ dedisse autumant humilem Christianorum modestiam, qui integrum Domini nomen ei soli reseruarint, de quo psallimus, Tu solus Dominus, tu solus altissimus. Vnde vulgatus extitit versus. Busæus in not. ad ser. 4. Petri Blesf. Serar. lib. 1 de Litanijs cap. 13.

Cælestem Dominum, terrestrem dicito Domnum.

Sanè Tertullianus eos Imperatores obiurgans, qui sublimem diuinitatis titulum superbè assumebant, Augusti moderationem commendat, qui ne Dominum quidem dici se volebat: hoc enim, ait, Dei est cognomen. Atque idipsum de Augusto testatur Suetonius his verbis. Domini appellationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit, Dominumque se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel seriò, vel ioco passus est. Eamdem Domini appellationem Alexandrum Seuerum respuisse, scribit in eius vita Aelius Lampridius. Idem de Tiberio asserit Tacitus, De Iustiniano Imperatore, & impia Theodora eius coniuge hæc notat Procopius Cæsariensis in historia ἀνέκδοτα: Antiquitus etiã qui Cęsarem alloquerentur, Imperatorem compellarunt, coniugemque Imperatricem. At quisquis cum alterutro horum Augustorum sermones misceret, Imperatoremue, aut Imperatricem non Dominum, Dominamque nominasset, is verò rudior, ac procax habebatur, & quasi fœdissimè lapsus abigebatur. Sed & teste Seneca, olim Dominum Patremfamilias appellauerunt, idque modestiæ, ac humanitatis causa. Solebant

Tertull. apolog. cap. 34.
Sueton. in Aug. cap. 53.
Lamprid. in Alex. cap. 4.
Tacit. 2. Annal.
Procop. in fin. hist. arcanæ.
Senec. ep. 47.

bant quidem Romani obuios quosque Dominos salutare, sed hoc dumtaxat, cum nomen proprium nescirent, vel statim memoriæ non occurreret. Constat ex Seneca initio epistolæ tertiæ, & ex Martiali his versibus.

Martial. libro 1. epig. 113.

Cum te non nossem, Dominum regemque vocabam,
Cum bene te noui, iam mihi Priscus eris.

Id. lib. 2. ep. 68. & lib. 5. epig. 58.

Item. *Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna placere,*
Sæpè etiam seruum sic resaluto meum.

Baron. an. 416. num. 23.
Cerda aduersar. cap. 77.
Odo ser. de combust. basilicæ Sancti Martini.
Baron. ad diē 25. Sept.

Obseruāt Baronius, & Ludouicus de la Cerda clarissimis olim viris, & fœminis, præsertim Ecclesiasticis, atque ipsis quoque sanctis hoc Domni, & Domnæ prænomen attributum fuisse. Sanctus Odo Cluniacensis Abbas sanctum Martinum Domnum vocat. Apud Baronium in notis ad Romanum Martyrologium extat Epitaphiū S. Anathalonis primi post S. Barnabam Mediolanensis Episcopi à S. Mirocle conscriptum ante annos mille, & multò amplius, cuius primus versus hic est.

Petri hospes, sancteque Anathalon, Domne probate.

Brisson. lib. 7. de formul.

Apud Brissonium legitur testamentum Hadoindi Episcopi Cenomanensis, in quo sancti Martyres, & Apostoli, sicut & viri illustres semper Domni appellātur. In fine historiæ Apostolicæ Aratoris Subdiaconi hæc inscriptio reperitur ex antiquissimo Codice manuscripto. Beato Domno Petro adiuuante oblatus huiusmodi Codex ab Aratore excomite domesticorum, excomite priuatarum, viro religioso, subdiacono S.R.E. sancto, atq; apostolico viro Papæ Vigilio, & susceptus ab eo ante confessionem Beati Domni Petri. In Litanijs, quas Serarius vetustissimas se vidisse testatur, summus Pontifex Domnus Apostolicus nuncupatur. Eadem vox passim occurrit apud Gregorium Magnum, Goffridum Vindocinensē, Petrum Blesensem, Ennodium, & alios. Nunc etiam in Hispania, & maxima Italiæ parte illustres, & summates viri Domni vocantur, quem titulum olim quoque Regibus attributū constat ex Cassiodoro. Sicut autem nos dimidiato vocabulo Italicè *Din* pro Domno dicimus, ita eamdem sycopen amare Græcos inuenio, qui κύρος pro κύριος ponunt, & breuius aliquando κύρ: vt obseruat Gretzerus in notis ad orationem Germani Patriarchæ. Quidam vir doctus non à Domino per syncopen, sed à voce Hebraica *Adon*, quæ Dominum significat, sublata per aphæresim prima litera, & latino more inflexo vocabulo Domni appellationem deriuasse existimat. Sed hæc

Cassiod. lib. 8. variar. epist. 5.

Gretzer. tom. 2. de Cruce.

opinio

opinio qua nitatur probabilitate viderint doctiores. Non est autem hic omittenda S. Benedicti regularis institutio. Is enim postquã præcepit nulli licere aliũ puro nomine appellare, iubet deinde à iunioribus seniores vocari Nõnos, Abbatẽ verò, quia Christi vices agit, Domnum appellari decernit. Quam regulæ iussionem sic ex vsu suorum temporũ interpretatur Smaragdus, vt nõ solum Abbas, sed etiam cæteri Monachi Domni vocarentur. Sicut, inquit, tũc apud illos paterna exhibebatur reuerentia, vt priores vocarẽtur Nonni: ita nunc apud nos exigitur hodie, vt ipsa paterna reuerentia priores nostri à nobis vocentur Domni. Non est igitur recens inuentum, quod Monachi omnes indiscriminatim Domni vocentur, quod nostris hisce temporibus multò potiori ratione ab vniuersis monasticis congregationibus sancitum videtur, vt à Mendicantiũ ordinibus ipsa nuncupatione secernerentur. Abijt nunc in dissuetudinem Nonni, & Domni discrimen, quod tamen non rei, sed vocis fuisse ex veterum monumentis conijcio. Vt enim Domnos viros præstantissimos honoris, ac reuerentiæ gratia vocitamus: ita per Nonnum intelligi paternam reuerentiam S. Benedictus asseuerat. Illi etiam qui sanctitatis titulo insignes erant Domni dicebantur, quos item Nonnos dici reperio apud Arnobium. Terrenæ mentes, ait, interficiuntur hoc ordine: si ille qui sanctus, & Nonnus vocatur, sic agit; ego quis, aut quotus sum, vt non agam? Eamdem vocem adulationis notam fuisse testatur Hieronymus: Quæ in adulationem tui sanctum, Nonnumque coram te vocat. Vbi malè in quibusdam codicibus irrepsit, sanctum nonnunquam. Xiphilinus auctor Græcus virgines Nonnas vocat: Quæ vox frequentius pro sanctimoniali vsurpatur. In Pœnitentiali S. Fulberti, si quis Nonnam corruperit, septem annis pœniteat. Rursum Hieronymus: Quia maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & Nonnæ. At de Domni, Nonnique appellatione hæc notasse sufficiat. Iam ad ritum lectionum regredior.

Bened. reg. c. 63.

Smaragd. in c. 63 regulæ.

Arnob. in ps. 105.

Hieron. ep. 47.

Xiphil. in Domitiano.

Hieron. ep. st. 22.

6 Cum legitur lectio sedere solemus exemplo Christi sedentis inter doctores, vt eos audiret, nã sessio propter quietem attentioni maximè seruit: &, vt docet Aristoteles, sedendo, & quiescendo animus fit sapiens. Nec vacat sessio, ait Bernardus, tranquillitatis insigne est. Altum verò silentium seruandum est, dum leguntur lectiones. Nam, vt loquitur Chryso-

Aristot. 7. Physic.

Bern. de consid. lib. 5 cap. 4.

Chryſ. hom. 14. in Gen. — Chryſoſtomus, ſi cùm regiæ leguntur literæ vbique eſt ſilentium, abeſtque ſtrepitus, & tumultus, omnibus aſtantibus, & aures arrigentibus, vt ſciant quæ regijs literis manifeſtentur: & quiſquis vel parum tumultuatus fuerit, & quæ leguntur interruperit, in magno periculo eſt: multò magis cum leguntur diuinæ lectiones cum magno timore, & tremore aſtandū eſt, & altum habendum ſilentium, & pellendæ cogitationes turbulentæ, vt quæ dicuntur intelligere poſſitis. Annon creditis quod hæc quæ leguntur ſunt à Deo? Sunt epiſtolæ ad nos è cœlo miſſæ? cùm timore igitur audiamus quæ dicūtur. (Id. hom. 3. in 2. ad Theſſ.)

Ethnicis quoque ſolemne erat in templis proclamare, *Fauete linguis*, nimirum vt ſacra cum debita veneratione perficerentur, nulla voce non mala ſolum, vt inquit Seneca, ſed ne bona quidem obſtrepente. (Senec. cap. 26. de vita beatâ.) Quod & illud quoque indicabat ex Briſſonio σίγα, πᾶς ἔστω λεὼς, *Tace, omnis eſto mutus*. (Briſſon. lib. 1. de formul.) Sanè in Gentilium templis nefas fuiſſe expuere, aut naſum emūgere ſcribit Arianus. (Arian. Epict. lib. 4. cap. 12.) Quem morem commendans Quintilianus, ait: In templo verbis parcimus, animos componimus, tacitam mentem velut in ſolitudine, velut in ſecretò quodam cuſtodimus. (Quintil. decl. 365.) Sunt autem multi, qui cum leguntur lectiones, tametſi lingua taceant, mente tamen diſtrahuntur, de quibus audeo dicere cum Origene, quia cum legitur Moyſes, iam nō velamen ſuper cor eorum, ſed paries quidam, & murus poſitus eſt. (Origen. hom. 12. in Exod.) Quoties ergo dominica nobis panduntur eloquia, mens euigilet, vt ait Chryſologus, animus intendat, vt poſſit intellectus ſcientiæ cœleſtis intrare ſecretum. (Chryſol. ſer. 139.) Quid enim prodeſt lectione continua tempus occupare, ſicut ſcribit quidam vir pius, ſanctorum geſta & ſcripta legendo tranſcurrere, niſi ea etiam maſticando, & ruminando ſuccum eliciamus, & tranſglutiendo vſque ad cordis intima tranſmittamus, vt ex his diligenter conſideremus ſtatum noſtrum, & ſtudeamus eorū opera agere, quorum facta cupimus lectitare? (Guigo Carthuſ. in ſcala clauſtral. cap. 11.) Optimè de hac re S. Antiochus: Qui opus tractat ſpirituale, dum diuinas legit ſcripturas, quæcunque occurrunt vniuerſa in ſeipſum debet tacita cogitatione reflectere, & non in alterum. (Antioch ho. 70.) Item Marcus Eremita: Legens verba ſanctæ Scripturę, opere ipſa exequaris, & ne glorieris de nuda eius cognitione. (Marc. Erem. lib. de lege ſpirituali cap. 87.)

7 Cum verò audituri ſumus ſacrarum Scripturarum lectionem, orare cum Propheta debemus, & dicere, *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.* (Pſal. m. 118.) Tāta eſt enim

carum

earum profunditas, tanta obscuritas, vt illarum penetrare mysteria nemo valeat, nisi sensum aperiat ad intelligendum ille qui aperit, & nemo claudit. *Tenebrosa est aqua in nubibus aëris*, inquit Gregorius Magnus, quia obscura est scientia in Prophetis. Et Augustinus ad Volusianum scribens, Tanta est, ait, Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Oritur hæc obscuritas, seu difficultas ex multiplici capite. Primò quidem ex Hebraico idiomate, quo ferè omnes cōscriptæ sunt, vt obseruat Euthymius. Hæc autem lingua à cæteris omnibus aliena cum nullis Europæ communicat: vnde factum est, vt de Iudæis sileant Græci, & Latini historici, nec nisi quędam mendacia scribant ore tenus accepta à finitimis gentibus, quę semper Hebræis fuerūt infensę, qualia sunt ea, quę Trogus, & Tacitus mentiuntur: Deinde sacrę literę tropis abundant, & sensibus mysticis, pro quorum intelligentia sancti Patres plures regulas, & canones tradiderunt, multumque laborarunt, nec tamen omnia sunt assecuti, & sæpè dissentiunt inter se in vnius sententiæ expositione, vt docet Fulgentius lib.2. ad Monimum. His accedit mysteriorum altitudo, quibus plenę sunt omnes paginę vtriusque testamenti. Denique, teste Augustino, diuinitus prouisum est, vt multa in scripturis obscurè dicta contineantur, quę densissimam caliginem obducunt, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt. Cum ergo leguntur scripturę magno studio eis attendamus, facientes quod ait Psalmographus, *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi*. Tunc enim bona sunt verba Domini, inquit Remigius Altisiodorensis, si opere impleantur, si cor labijs consentiat. Post lectionem vertitur lector ad Dominum dicens, *Tu autem Domine miserere nostri*: quia ipsum legēdi munus sine aliqua culpa peragi nequit. Si rectè legit, animum tentat elatio: si malè, vana sequitur confusio. Semper ideò misericordia Dei indiget qui legit, ne opus per se bonum vel superbię contaminet vitium, vel damnabilis verecundiæ pudor inficiat. Succinit chorus *Deo gratias*, quod ad totam lectionem refertur: gratias namque agimus Domino, quod panem suę doctrinę nobis frangere dignatus sit, & animas esurientes sapiē-

Psalm. 17.
Greg. hom. 6. in Ezech.
Aug. epist. 3.
Euthym præf. in psalm.
Fulg. l. 2. ad Mon. cap. 14.
Aug. lib. 2. de doctrin. Christ. c. 6.
Psalm. 118.
Remig. in Mich. cap. 2.

tię pabulo recrearit. Hęc autem vox *Deo gratias* antiquissima est, eaque olim vtebantur Monachi, cum sibi inuicem occurrerent. Testis est Augustinus Donatistas redarguens, qui
Aug. in ps. 132. nostrum *Deo gratias* irridebant: vt scias recentiores hereticos omnem errorum luem iam à Patribus damnatam ab inferis reuocasse.

§. XV.

De Responsorijs.

Responsoria quid significent. Cur prolixius cantentur. Quis eorum auctor. Quo ritu dicantur.

a QVi aurum, & argentum, in quo confidunt homines, ingentisue pretij splendidissimas gemmas repererit, nō publicè hominum auaritiæ diripiendas prostituit, sed in intimis penetralium recessibus centum clauibus seruandas abscondit. Eadem prorsus ratione qui verbum Dei fidele, immaculatum, conuertens animas, desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum auribus corporis, & cordis perceperit, seruare illud, & custodire debet non auditor obliuiosus factus, sed memor semper mandatorum Dei ad faciendum ea. Sicut
Chrys. hom. 8. in Genes. qui thesauros effodiunt, inquit Chrysostomus, non solum in superficie fodiunt, sed in profundum descendunt, & penitiores terræ sinus scrutantur: ita nos pari diligentia spiritualem
Id. ibid. hom. 5. thesaurum in verbis reconditum inquirere debemus. Diripi autem spiritualis thesaurus nequit, & vbi in promptuaria mētis nostræ reconditus fuerit, ab omnibus insidijs est securus: modo per ignauiam locum non demus ei, qui illum nobis au-
Prou. 7. 1. ferre cupit. *Fili mi*, ait Sapiens, *custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi*. Beati sunt qui audiunt verbum Dei,
Ioann. 13. 17. sed si custodiunt illud: *si hæc scitis*, dicit Dominus, *beati eritis si feceritis ea*. Hoc significant ex antiqua sapientum traditione Responsoria, quæ lectiones subsequi, eisque consonare solent. Quid enim habet emolumenti virtutem cognoscere, si meliora videntes, & probantes sequamur deteriora? Diuinorum

uinorum quippe sermonum meditatio, ac lectionis auscultatio, ait rursum Chrysostomus, in bona opera desinere debet. Et quidam profanus: Hic fructus legendi est, æmulari ea quæ in alijs probes, & quæ maximè inter aliorum dicta mireris in aliquem vsum tuum opportuna deriuatione conuertere. Itē Gregorius magnus: In nobismetipsis debemus transformare quod legimus, vt cùm per auditum se animus excitat, ad operandum quod audierat, vita concurrat. Ideò, iuxta sententiam Epicteti, in nostris lectionibus nō proficimus, quia dumtaxat ea intentione legimus, vt sciamus: nec studium nostrū ad actionem, & morum compositionem dirigimus. Amicitiā suam non audientibus legem, sed facientibus quod præcipit lex, legis & mandatorum auctor pollicetur. *Vos*, inquit, *amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis*. Sicut igitur vnamquamque lectionem congruum, & consonum excipit Responsorium; ita diuinorū sermonum auscultatio in copiosam desinat bonorum operum fructificationem. Pulcherrimus ordo hic est, vt ex cœlestium mandatorum auditu sanctarum operationum vsus inolescat.

Chrys. in ps. 118. v. 48.
Macrob. lib. 5. Satur. cap. 1.
Greg. lib. 1. mor. cap. 10.
Epictet. apud Arrianum lib. 4. c. 4.
Ioan. 15. 14.

2 Ipse cantus, quo Responsorium cantatur, laborē actiuę vitæ subindicat: creberrimæ enim sub eadem syllaba plurium notarum excursiones, vocum itidem difficiles saltus, sublimes elationes, infimæ depressiones, frequentes ac subitæ mutationes indicia sunt multiplicium laborum, quos in mandatorum cœlestium executione subire debemus. Docet Stephanus Eduensis Episcopus, cui consentit Hugo Victorinus, Responsorium significare assensum, quem auditores lectioni, eiusque monitis præbuerunt: atque ideo dicitur Responsorium, quia responsio secundum voluntatem interrogantium assensus est, vel concessio: siue, vt Rupertus docet, Respōsoria dicuntur, quia respondent lectionibus, tristia tristibus, læta lætis: vel quia choro respondente cantantur. Quomodo verò, & à quibus Romanis Pontificibus mutatus sit cantus in Responsorijs ostendit Amalarius initio libri de ordine Antiphonarij. Asserit Isidorus Responsoria ab Italis inuenta fuisse. At Sozomenus auctor est S. Ioannem Chrysostomum responsorias cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distributi alternatim, & ad modum Responsoriorum canebant, & corollaria adijciebāt in sectæ suæ gratiam composita. Responsorij versus ab vno solo cantatur, per quod singulari-

Steph. Eduen. lib. de sacr. altaris cap. 11.
Hugo in spec. c. 7.
Rupert. lib. 1. c. 15.
Isidor. de Eccles. off. lib. 1 cap. 8.
Sozom. lib. 8. c. 8.

tas operationum designatur. Chorus autem repetit post versum partem Responsorij, vt idipsum dicamus omnes, & non sint schismata in nobis: quia autem opera nostra imperfecta sunt, ideò ex parte tantum repetitur. Additur in quibusdam *Gloria Patri* in gratiarum actionem ei, qui dedit nobis velle, & perficere: & in confessionem fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc est autem discretio, inquit Concilium Toletanum, vt in lætis sequatur *Gloria*, in tristibus Responsorij principium repetatur. Post capitula, quæ breues lectiones sunt, breuiora sequuntur Responsoria, vt præcedenti doctrinæ subsequens operatio conueniat. Nocturno tempore longiores, diurno breuiores recitantur lectiones, quia nox ad contemplandum, dies ad agendum tributa videtur; contemplatio autem longior, actio breuior esse debet, quia qui minoratur actu percipiet sapientiam. Tempore Paschali in fine Responsorij adiungitur *Alleluia*, quod lætitiæ additamentum & gloriam Dominicæ resurrectionis respicit, & feruentius benè operandi studium sacris illis diebus ostendit.

Concil. Tolet. 4. cap. 15.

§. XVI.

De Capitulis.

Capitulum quid sit. Quare singulis horis, & quo ritu recitetur.

1 BReuis quædam lectio è diuinis libris deprompta, quam in singulis officijs recitamus, à nonnullis antiquioribus collectio, lectiuncula, & versiculus dicebatur, à D. autem Benedicto lectio, ab omnibus communiter Capitulum nuncupatur. Huius nominis ratio est, quia capitula vt plurimũ breuia capita sunt epistolarum, quæ in Missa leguntur. Est autem capitulum, teste S. Anselmo, breuis multorum complexio, sic dicta quia breuiter capit totam summam. Nam per hoc quod diminutiuum est Capitulum designatur breuitas: & per hoc quod venit à capite, vel à capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, & sit breue caput multorum, quæ latè differuntur. Capitula secundum alios breues quædam partitiones

Concil. Agathēse cap. 30.

Benedict. in reg. cap. 13. & 17.

Anselm. seu quisquis est auctor in c. 8. ad Hebr.

nes sunt, & in solo Euangelio Marci erant olim 235. A Ioanne Chrysostomo ἀνακεφαλαίωσις siue capitulum reductio in summā dicitur, cùm quę prolixè dicta sunt cōpendiosè dicũtur. Xenophon totius rei summarium κεφάλαιον id est capitulum vocat. Plato eadem voce vtitur pro eo quod in aliqua re summum, & pręcipuum est. Notat Venerabilis Beda exēplo gentis Israëliticæ, quæ tempore Esdræ legebat in volumine legis quater in die, hunc morem in Ecclesia inoluisse, vt per singulas diurnę psalmodię horas lectio vna de veteri, siue de nouo testamento cunctis audientibus ex corde dicatur: & sic apostolicis, siue propheticis verbis confirmati ad instantiam orationis genua flectant. Horis nocturnis plures lectiones, & longiores dicuntur, quia tunc à laboribus operum cessantes liberiores aures diuinis auscultationibus accommodamus. Stamus ad diurnas, quia breuiores. Non præmittitur benedictio, quia à Prælato, vel Sacerdote dicuntur, cuius est alijs benè precari. In fine non dicitur, *Tu autem Domine*, quia in breui lectione facilius est culpam euitare, cum præsertim à viro perfectiori recitetur. Sine titulo leguntur, quia Sacerdotes docti esse debent in diuinis Scripturis. Sermonibus autem sanctorum Patrum titulus præfigi solet, quia multiplicem eorum doctrinam non omnes Ecclesiastici viri, vel scire possunt, vel eius meminisse si sciant. Post capitulum respondemus *Deo gratias*, vt pro singulis gratiæ donis gratias agentes locum gratiæ faciamus in nobis, & cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum.

Chrys. ad Ephes. hom. 1.

Xenoph. libro 4. Cyripæd.
Plato 1. de legib.
Beda lib. 3. expo. in Esdr c. 28.
2. Esdr. 9. 3.

§. XVII.

§. XVII.

De Collectis.

Collecta nomen æquiuocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, *quæ collectis præmittitur. Notantur quædam de vltima collectarum clausula, & de hac voce* Amen.

1 INter minores officij diuini partes locum potissimum tenent breuiusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia collectę sunt ex auctoritate diuinarum scripturarum: vel quia Sacerdos, vt notat Innocentius Papa, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia huiusmodi precationes populo in vnum collecto fieri solent, idque Pamelius obseruat ad ea verba Tertulliani, Quomodo colligemus, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Atque hoc sensu phrasis est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valdè vsitata collectas agere, conuenire ad collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in veteri testamento cœtus fidelium, diesque solemnes collecta dicebantur. Eadem voce pro conuentu, & congregatione fratrum ad orationem simul conuenientium vtitur passim S. Pachomius in regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus Apostolus collectarum vocem vtitur pro eleemosynis, quæ ad alendos pauperes colligebantur: *De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinaui Ecclesijs Galatiæ, ita & vos facite: vt non cum venero tunc collectæ fiant*. Scribit Cassianus Sacerdotem post psalmos collegisse omnium preces, vnde vsus Collectarum. Vranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Ioannis Episcopi Neapolitani, Ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutauit, resalutatusque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalauit. Breues autem fuerunt institutę

Innoc. 3. lib. 2. de myster. missæ cap. 27.

Tertull. lib. de fuga in persec. cap. vlt.

Leuitic. 23. 36. Deuter. 16. 8. 2. Par. 7. 9.

Pachom. reg. n. 2. 3. & 10.

1. Cor. 16. 1.

Cass. l. 2. de inst. cœn. c. 7. & 10.

collectę,

collectæ, quia breuis & pura debet esse oratio. Vsum earum antiquissimum esse colligunt quidam ex Liturgijs Sanctorum Iacobi, & Marci. Berno Augiensis, & Sigibertus præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatiores in ordinem redegit, & ex ijs librum composuit, quem Sacramentorum inscripsit. Hic mihi primarius collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores ecclesiasticos reperitur. Refert Ionas Abbas in vita S. Eustachij Luxouiensis Abbatis quemdam Schismaticum regulam S. Columbani intercętera accusasse, quod plures collectas in diuinis officijs multiplicari iuberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in Synodo Matisconensi. De Collectis, earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inuentoribus, ratione, atque vsu extat insignis Commentarius Claudij; Espencæi Theologi Parisiensis.

Berno de Missa cap. 1. Sigibert. an. 487. Ionas Abb. c. 5.

2 Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cuiusdam monasticæ Sanctionis. Sanctus enim Pater Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem disponẽs Dominicis diebus post duodecimũ Responsorium dicto hymno *Te Deum laudamus*, præcipit vt Abbas legat Euangelium: lecto autem Euangelio, & data, inquit, benedictione incipiant matutinos. Dubitaui sæpius, fateor, quidnam intelligeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam laudes incipiantur. Nam omnes Monachi collectam officij currentis legunt, post quam immediatè subsequuntur laudes. Sed inueni tandem, qui nodum solueret Amalarium Fortunatum. Episcopus, inquit, vel Sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Vtroque nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio Sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus, *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambrosius orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondet *Amen*, idest verum, vt confirmetur benedictio. Hactenus Amalarius. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarij Diaconi est, cuius sunt commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Huius Hilarij meminit Augustinus, eum Sanctum vocans ex vsu temporum, citatque locum ex his commentarijs in caput 5. epistolæ ad

Bened. reg. c. 11. Amalar. lib. 1. c. 9. 1. Cor. 14. 16. Aug. adu. duas epist. Pelag. lib. 4. cap. 4.

læ ad Romanos. D. quoque Hieronymus eiusdem mentionem facit in Dialogo aduersus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob inductum anabaptismum Quod verò benedictio pro collecta accipi soleat, probatur etiam ex Augustino his verbis. An quis Sacerdotem super fideles Dominum inuocantem, si quando dixit, Da illis Domine in te perseuerare vsque in finem, non solùm voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super eius talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondit *Amen*? Cęterum S. Benedictus nullam in reliquis horis collectæ mentionem facit, vt vel inde discas præcipuam earum institutionem ad Magnum Gregorium pertinere. Notat autem Sancta Hildegardis præclarissimi ingenij fœmina in explicatione regulæ nullam collectam designari à sancto Patre, nisi tantùm post Euangelium, quia dominica oratione nullam pretiosiorem inuenit, per quam diuinum officium terminaretur. Præclarè de collectis, earumque materia Gēnadius Massiliensis. Cum sanctarum plebium præsules mādata sibimet legatione fungantur apud diuinam clementiam, humani generis agunt causam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant, & precantur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatræ ab impietatis suæ liberētur erroribus, vt Iudæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, & hæretici Catholicæ Fidei perceptione resipiscant, vt Schismatici spiritum rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, vt denique Catechumenis ad regenerationis Sacramenta perductis cœlestis misericordiæ aula reseretur.

Aug. de dono perseuer. cap. 23.

Gennad. lib. de Eccl. dogm. c. 30.

3 At verò Sacerdos, priusquam orationem incipiat, diuinissimam salutationem, vt verbis vtar Dionysij Areopagitæ, præmittit dicens, *Dominus vobiscum*. De qua salutatione extat Canon Concilij primi Bracarensis eius antiquitatem ostēdens his verbis. Placuit vt non aliter Episcopi, & aliter Presbyteri populum, sed vno modo salutent dicentes: *Dominus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur, & vt respondeatur à populo, *Et cum spiritu tuo*, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet Oriens, & non sicut Priscilliana prauitas permutauit. Eadem vtitur Sanctus Martyr Ignatius in fine epistolæ ad Tharsenses. Maximus quoque Martyr de ea sic scribit in ecclesiastica mystagogia. Spiritualis salutatio, quæ Latinis est *Dominus vobiscum*, Græcis Εἰρήνη πᾶσι *Pax omnibus*,

Dionys. lib. de Eccl. hierarch.

Conc. Brac. c. 21.

Maxim. Martyr. cap. 17.

nibus, bonorum omnium consensum, & concordiam, & rationalem quodammodo identitatem per fidem, & dilectionem præfigurat. Respondet populus, *Et cum spiritu tuo*, quæ verba, teste Chrysostomo, nihil aliud significant, quam cōmunem esse orationem plebis, & Sacerdotis; Vnum enim corpus sumus. Nihil autem melius inuenit Ecclesia, vt obseruat Florus magister, quod optaret Sacerdoti, nisi quod Sacerdos optat Ecclesiæ, vt idem Dominus, qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum spiritu Sacerdotis. Et benè Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu, & mente rationali creatus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei. Aliter explicat hanc responsionem Isidorus Pelusiota. Illud autem quod à plebe respondetur, *Et cum spiritu tuo*, hanc habet sententiam: Pacem quidem nobis præbuisti Domine, hoc est mutuam inter nos concordiā. Pacem autem nobis da, hoc est huiusmodi tecum coniunctionem, quæ nullo modo diuelli possit, vt cum spiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidisti, à tua charitate distrahi nequeamus. Scripsit verò de hac salutatione elegantissimum opusculum Petrus Damianus, quod omnino legendum est à studioso rerum Ecclesiasticarum Lectore. Ego pauca delibo, & in gustum de hoc nectare propino. Id quod dicitur *Dominus vobiscum*, Sacerdotis, inquit, ad populum est Salutatio. Orat enim, vt Dominus sit cum eis, sicut dignatur dicere per Prophetam. *Inhabitabo in illis*: & Saluator discipulis suis, cunctisque fidelibus, *Ecce*, inquit, *ego vobiscum sum*. Qui nimirum salutationis sermo non moderno humanæ adinuentionis arbitrio constitutus, sed ex antiqua sacri eloquij auctoritate probatur assumptus. Vbi si diligenter inquiritur, sæpius singulariter, & pluraliter appositus inuenitur. Singulariter sicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Aue gratia plena Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, salutando. *Dominus tecum virorum fortissime*. Pluraliter autem vt in libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum*. Et sicut Propheta à Deo missus inuenitur salutasse Asa Regem Iuda cum exercitu suo victorem de prælio reuertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, vt sicut ille Dominum esse cum ipsis optauit, ita & cum eo esse dignetur

Chrysost. homil. 18. in 2. ad Cor.

Florus in exp. miss.

Isidor. è Pl. lib. 1. ep. 122.

dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, vt eum digne pro nostra salute possis orare. Et notandū quod non dicit tecum, *sed cum spiritu tuo*, vt totum quod in officijs Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigij Antissiodorensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est. Porrò Sacerdos Collectam dicturus tam se, quàm alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*, idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, vt patet in Liturgijs Sanctorum Iacobi, Marci, Basilij, & aliorum. Meminit huius ritus S. Augustinus. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. Stephanus Eduensis; Exclamat, inquit, Sacerdos *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus orauit, & discipulos ad orãdum excitauit. Et inter Græcos non contemnendus auctor, sed Schismaticus, Nicolaus Cabasila; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, vt qui ad orandum sit ordinatus, & sit populi præpositus, intercessor, & mediator.

Aug. epist. 107.

Steph. Eduen. de sacr. alt. cap. 12.

Nic. Cabas. expos. Liturg. cap. 12.

4 Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum viuit, & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum*. Ad Patrem enim dirigitur Oratio, vt Concilium Carthaginense tertium decreuit, & per Filium terminatur, vt ipse olim præceperat, *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis*. Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei, & hominum Deus, & homo Christus Iesus. De hoc mysterio B. Fulgentius Ruspensis Episcopus libellum scripsit ad Trasimundum Regē Arianum eleganter ostendens, qualiter oportuerit mediatorem Dei, & hominum verum Deum, & verum hominem esse, vt per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrãdus Diaconus Carthaginensis quinque quæstionum solutionem ab eo postulans. Harum quarta hæc est. Vnū, inquit, regnum Patris, & Filij, & Spiritus sancti credimus, & fatemur, simul eos dominari creaturis omnibus sentientes. Quare ergo in orationibus Sacerdotum *Per Iesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti* per vniuersas penè Africæ regiones Catholi-

Fulgent. lib. 1. ad Trasimund.

tholica dicere consueuit Ecclesia, tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in vnitate scilicet Spiritus sancti, vt regnantes adunare, non simul regnare Spiritus sanctus intimetur? Respondet elegantissimè ad hanc dubitationem Fulgentius. Ipsum consulat cui libet, nam responsio longior est, quam vt hic debeat integra transcribi. Asserit autem nos per Iesum concludere orationem, quod ille mediator sit. Tū ex doctrina B.Augustini concludit ideò nos vnitatem Spiritus sancti cum Patre, & Filio prædicare, vt ex ipso vnitatis nomine vna essentia, & ex hoc vnum regnum, & in eodem vno regno vna Trinitatis potestas, vnaque maiestas à fidelibus agnoscatur: ne putetur aut Filius, aut Spiritus sanctus secundum diuinam naturam ita cum Patre regnare, quemadmodū cum potiore regnat inferior, sed illa vnitas Spiritus sācti, quæ est communio Patris, & Filij, dum in illo regno vnitatem Diuinitatis monstrat, vnam esse regnandi æternitatem, vnam potestatem, vnam maiestatem, vnamq; dominationem summæ Trinitatis edoceat. Nullum autem præiudicium Filio, vel sancto Spiritui comparatur, vt idem Fulgentius alibi scribit, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cuius consummatio, dum Filij, & Spiritus sancti complectitur nomen, ostēdit nullum esse in Trinitate discrimen: quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, benè credentis fide tota Trinitas honoratur; & cum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificij munus omni Trinitati vno eodemque offertur litantis officio. Cum verò de extrema collectæ clausula agimus, non parergon fortasse fuerit admonuisse, quod nos dicimus *Per omnia secula seculorum*, Græcè dici εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων: idque notasse non piget, vt huius clausulę antiquitas dignoscatur. Sanctus enim Irenæus Episcopus, & martyr S.Polycarpi discipulus redarguens Valentini hæresiarchæ portentosum commentum de triginta Aeonibus, varijsque Aeonum generationibus, refert discipulos Valentini conatos fuisse illius erroris Catholicos participes facere, quod in orationibus dicerent æonas æonum, id est secula seculorum. Quid sit autem seculorum seculum his qui altiori doctrina digni sunt ostēdit apex Theologorum Dionysius in libro de diuinis nominibus.

Fulg. ep. ad Ferrand. de v. quæstionib.

Aug. lib. 6. de Trinit.

Fulg. l. 2. ad Monimum cap. 5.

Iren lib. 1. c. 1. & ex eo Epiphan. lib. 1. to. 2. hæresi 31.

Dionys. de diu. nom cap. 5.

5 Post precationem, & collectam totus cœtus accinit *Amen*, cuius responsionis antiquitas manifesta est, tū ex Apo-

 stolo,

Iustin. Apolog. ad Anton. Tertull. de spect. cap 25. Athanas. Apolog. ad Constan.

stolo, tum ex Patribus Iustino, Tertulliano, & alijs. *Amen* vox Hebraica est, qua vtuntur sacrę literę ad aliquid confirmandum. Latinè idem sonat ac *verè, fideliter, sic est, ita fiat*. In alienum idioma ab interpretibus translata nō fuit propter sui excellentiam, & ne, Gręcè vel Latinè reddita, vim amitteret. Oraculum Zoroastris Magorum Principis, est, nunquam mutanda esse in sacris nomina barbara. Verba item antiqua in diuinis sacrificijs efficaciora esse Platonici, & Cabalistę (quos in multis conuenire Leo Hebræus eleganter ostendit) ea ratione asserunt, quia antiquum æternitati, quę Deus est, proximè accedit. Hanc verò doctrinam Psellus in Scholijs Zoroastris quamuis non omnino probet, asserit tamen singulas gentes habere quędam nomina diuinitus data, quæ incredibilem vim habēt in sacris, vt *Seraphim, Cherubim, Michael, Gabriel*, quę in Gręcam, vel Latinam linguam commutata omnem perdunt efficaciam. His addendum ex Origene, quod affirmant incantandi periti eamdem incantationem pronunciatam lingua sua propria efficere, quod pollicetur: sin transferas eam in alias quascunque voces, euidenter vim suam perdere: adeò ea vis non in significationibus rerum, sed in ipsis vocum qualitatibus, & proprietatibus inest ad hęc, vel illa efficax. Huiusmodi est vox *Amen*. Ecclesia eam adhibet tanquam sigillum confirmans, & consignans pręcedentes precationes. Nam, vt ait B. Iuo Carnotensis Episcopus libro de conuenientia veteris, & noui sacrificij, hac voce participem se facit populus omnium charismatum, quę Sacerdos multiplici sacramētorum diuersitate studuit impetrare. Ideò Augustinus libro de catechizandis rudibus monet Antistites, vt distinctè orent, quatenus populus ad id quod intelligit dicat *Amen*. Notat Vrbanus Quartus Pontifex maximus tres significationes habere hoc vocabulum, nam quandoque accipitur nominaliter, & significat nomen Dei, *Hæc dicit Amen testis fidelis*. Aliquando sumitur aduerbialiter, vt passim in Euangelijs. *Amen Amen dico vobis*, & significat *verè, infallibiliter, ita est sicut dico vobis*. Tandem accipi solet verbaliter, & idem est ac fiat, Hoc sensu in fine orationum ponitur: & psalmista in fine quorumdam psalmorum ad prædictorum confirmationem hanc vocem ingeminat, quia vbi nos legimus *fiat fiat*, in Hebraico habetur *Amen Amen*. Alias affert huius vocis significationes S. Ambrosius, vt aliquando sit imperantis,

Leo Hebr. dial. 3. de Amore.

Origen. lib. 1. cōtra Celsum.

Aug. de cat. rud. cap 9.

Vrban in fine metaphras. in ps. 50.

Ambros. in ps. 40.

perantis, interdum precantis, interdum verò confirmantis. Idem asserit Beatus Ogerius Abbas Locedij Ordinis Cistercienfis serm. 7. de cœna Domini inter opera Diui Bernardi. BaptistaVernacia magni spiritus, & cœlestis doctrinæ sanctimonialis libro de vnione cum Deo triplex *Amen* distinguit diuinum, angelicum,& viatorum. Deus dicit *Amen*, quia est prima,& summa veritas; Angeli dicunt *Amen*, vt in Apocalypsi,gaudētes Deum esse id quod est: Viatores dicunt *Amen*, desiderantes ad eum peruenire, qui est veritas æterna. In Thalmudicis Massecheth Berachet apud Angelum Caniniū in locis noui testamenti, dum audientium oscitantia reprehenditur, triplex malum, & illegitimum *Amen* describitur. Nam cum ille qui respondet *Amen* non intellexit quod dictū est, *Amen pupillum* appellatur: cum autem *Amen* pronunciatur, antequam perfecta sit oratio, *surreptitium* dicitur, ex oratione nondum absoluta aliquid surripiens: At verò cum aliud agens respondet *Amen*, *sectile* nuncupatur, quasi dissectum in duas partes. Plura de hac voce Archangelus Burgonouensis in dogmatibus Cabalisticis conclusione vltima, cuius hanc vnicam obseruationem notatu dignissimam prætermittere nequeo, quam à Ioachimo Abbate accepit. Hoc verbo, inquit, vtitur Dominus in Euangelio, sed & nos cum aliquid affirmare volumus, respondere solemus *Amen*. Hoc tamen distat, quia Deus in principio, nos autem in fine orationis vti consueuimus verbo isto, vt ipsum esse auctorem veri, nos autē veritatis discipulos, dum ei, & in eum credimus demonstremus.

Bapt. Vernac. lib. de vnione cum Deo c.115.&116.

Canin. cap. 5.

Ioach. Abb. in cap. 1. Apoc.

S. XVIII.

§. XVIII.

De Symbolo Athanasij.

Quando symbolum scripserit Athanasius. Cur die Dominica recitetur. Notantur obiter huius diei prærogatiua.

1 Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus magnum illud Christiani orbis prodigium, omniumque virtutum sacrarium sub Constantino Augusto florere cœpit, & sub Valente viuere mundo desijt, vt viueret Deo. Hic, teste Baronio, cum esset Romæ anno quarto Iulij Summi Pontificis, symbolum scripsit suæ fidei memorabile documentum, quod latino idiomate coram Pontifice recitauit. In hoc autem symbolo siue componendo, siue è Græco in Latinum traducendo adiutorem fuisse Athanasio Eusebium Vercellensem Episcopum refert Guilielmus Baldesanus in historia Pedemontana, quæ manuscripta Taurini asseruatur in Bibliotheca Ducis Sabaudiæ, ex tabulario Vercellensis Ecclesiæ. Iam supra dictum est, quid per symbolum intelligamus, & quam multæ sint huius vocis significationes, quas omnes eleganti carmine explicauit in symbolicis quæstionibus Achilles Bocchius Bononiēsis. Est autem hoc symbolum tessera Orthodoxorum Apostolicæ fidei fusiorem continens explicationem. Olim quotidie ad primam cantabatur, vt Honorius scribit: nunc diebus rantū dominicis congregata in vnum maiori frequentia populi recitatur, vt sanctæ fidei confessio ea die apertius celebretur, qua Dominus noster præcipua eiusdem fidei mysteria operari dignatus est. Hac enim die, vt sancti Patres obseruant, nouæ lucis primordia mundi originem illustrauerunt. Hac die patres nostri mare rubrum sicco vestigio transierunt. Hac eadem die panem de cœlo omne delectamentum in se habentē acceperunt. Initio eiusdem diei natus de Virgine Christus, dictaque die postmodum baptizatus aqua in vinum mutata recreauit cōuiuas, & de quinque panibus multiplicatis quinque millia hominum satiauit. Hac die resurrexit à mortuis, & ianuis

Baron. ann. 340. num. 11.

Achil. Bocch. initio lib. 1. qq. symbolicarum.

Honor. in Gemma animæ lib. 2. cap. 59.

Leo Magn. ep. 81. ad Dioscorum. August. ser. 15[?]. & 251. de temp. Origen. hom. 7. in Exod. Basil. hom. 2 exam. Beda lib. de æquinoc. vern. apud Baron. ann. 198. num. 4.

& ianuis clausis ingressus ad discipulos dedit eis Spiritum sanctum, & potestatem remittendi peccata. Hac die Spiritus sancti gratia discipulorum corda diuinis charismatibus repleuit. Hac die Ioannes mirandam illam visionem vidit, cuius plura sunt sacramenta, quam verba. Demum hac die futura creditur generalis resurrectio, & totius mundi renouatio, quando qui bona fecerunt ibunt in vitam æternam, qui verò mala in ignem æternum. Meminit huius symboli Gregorius Nazianzenus, & de illo post sanctam Hildegardem, post Brunonem Herbipolensem, & Richardum Panopolitanum insigne scripsit opusculum Nicolaus Serarius. Diem verò Dominicam, qua hoc symbolum recitamus, vocat Sophronius Hierosolymorum Archiepiscopus dierum dominam: Theodorus Studita diem pacis: Chrysostomus diem panis, & lucis. Quædam Ecclesiæ recitant post symbolum collectam de sanctissima Trinitate, vt qui dedit nobis veræ fidei sacramenta cognoscere, gratiæ quoque præsidia conferat, quatenus fidem nostram animet actio, probet charitas. Illa enim dumtaxat fides in pretio habenda est, quæ per dilectionem operatur.

Nazianz.orat.19.
Serar.to.2.opusc.
Sophr.or.de Nat.
Theod.Stud. cat. 11.
Chrys.hom.5. de resurrect.

§. XIX.

De Lectione Martyrologij.

Exemplorum quanta sit vis. De cruciatibus sanctorum Martyrum. De vsu, & ritu legendi Martyrologium.

1 Rectè à quodam dictum est, longum iter per præcepta, breue per exempla esse. Ideò veterum sanctorum vitas literarum monumentis mandari voluit Spiritus sanctus, vt quam quisque viuendi rationem elegit, eam ex proprijs exemplis exploret, & dirigat ad veritatem, vt sanctus Nilus scribit. Et vt docet Symmachus Papa, illa monita discipulorum conscientiam erudiunt, quæ probantur exemplo. Sine pudore inuitat ad innocentiam, qui illam fuerit ipse sectatus. Nescio quo pacto tenacius hęret doctrina operum, quam verborum, atque illi verè docent, qui cum dixerint quid faciẽdum sit, probant faciendo: quos magis admireris cum videris,

Senec ep.6.
Nilus in lib. ascetico.
Symmach.ep.2.
Seneca ep.53.

Basil. epist. 1. ad Gregor. ris, quam cum audieris. Magnus Basilius pietatis studiosos ad sanctorum exempla consideranda eleganter abhortatur, quia sicut pictores, inquit, cum imaginem ex imagine pingunt exemplar idemtidem respectātes lineamenta eius transferre conantur magno studio ad suum opificium: ita qui sese meditatur omnibus numeris virtutis absolutum reddere, velut simulachra quædam spirantia, & actuosa sanctorum vitas respicere oportet, probaque opera illorum sua imitando facere. Nō ignorauit Ecclesia sancti Spiritus magisterio edocta hoc saluberrimum benè viuendi documentum, ideoque præcepit, vt quotidie in diuinis officijs sanctorum memoria è Martyrologio recitaretur, vt audientes beatorum Martyrū, aliorumque piorum hominum inuicta certamina, ad patientiam, & fortitudinem excitaremur. Ecce enim pugiles Christi Tyrannorum rabiem experti secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Alij fustibus cæsi, sagittis confixi, vngulis ac pectinibus excarnificati, torcularibus pressi, ignibus consumpti fuerunt. Alij stipitibus affixi, ferarum dentibus discerpti, ponderibus grauati, altero brachio vel summis pollicibus appensi, trochleis eleuati, testaceis fragmentis delaniati. Alij pugnis contusi, verubus transfixi, ardentibus laminis, facibusque combusti, ad metalla damnati, in mare demersi, capillis suspensi, lapidibus obruti, in equuleo extensi, melleque peruncti sub ardentissimo solis æstu vesparū morsibus obiecti. Quid sanctas Virgines memorem, quibus euulsi dentes, excisa lingua, amputatæ mammillæ? Quid vniuersam illam tyrannicæ crudelitatis supellectilem enumerē, neruos, pedicas, numellas, manicas, fustes, catenas, vincula, lora, virgas, scorpiones, sartagines, tauros æneos, craticulas, lebetes, galeas ignitas, tela, gladios, exilium, carcerem, & mortem denique ipsam, quæ sola mitis fuisse inter tot supplicia videtur? Omitto sanctorum confessorum prolixum, & incruētum martyrium, eorumque omnium, qui Deo placuerunt, angustias, afflictiones, vigilias, ieiunia, silentium, nuditatem, & innumeras tribulationes. Hæc vtique cogitatio omnem nobis torporem ex animo excutiet, acerrimosque ad virtutem stimulos admouebit. Quid enim dicturi sumus, ait sanctissimus Ephr. ser. de laudib. sanct. mart. Ephræm, in die illa horrenda extremi iudicij cum beatissimi Christi Martyres iuxta solium gloriæ astantes ostendent vulnerum suorum, atrociumque cruciatuum, ac verberum cica-

trices

trices in suis corporibus relucentes? Nos inquam, charissimi fratres, quid obsecro tunc ibi ostensuri sumus? quas illic virtutes proferemus? Num charitatem erga Deum, & proximum? num integram, inuiolabilemque fidem? num voluntariam paupertatem, ac terrenorum omnium nuditatem? num fortè quietem, & tranquillitatem? num eleemosynas? num commiserationis affectum? numquid spiritum mansuetudinis? numquid orationes mundas? numquid compunctionem salutarem? num vigilias, lacrymas, & veram pœnitentiam? Felix profectò, atque beatus erit, quem ista ibi comitabuntur. Tunc sociabitur sanctorum choris, qui eorum vestigia sequutus fuerit. Tunc participes passionum, erunt quoque præmij & coronæ consortes. Martyres enim, vt eleganter scribit Saluianus, ad cœlestis regiæ ianuas gradibus pœnarum suarum ascendêtes scalas sibi quodammodo de equuleis, catastisque fecerunt. Saluian. lib. 3. de prouid.

METRVM XLII.

Felices animæ, quas nec mors dira, nec Orci
Furor cruentus terruit.
Non mundi vis tanta fuit, stygijque Tyranni,
Vt corda eorum frangeret.
Sed pœnis nutritur amor, vitaque periclis,
Et sanguinis dispendio.
Vt pelagi rupes, circum latrante procella,
Crebris resistit fluctibus,
Sic deuota cohors, soboles generosa Tonantis.
Immota cunctis ictibus,
Horrenda genus omne necis, vitaque cadentis
Annos fugaces despicit.
Membra secet ferro, salientia viscera rostris
Ferox satelles extrahat.
Pectora dilaniet rigidis moribunda flagellis,
Discerpat vngulis genas.
Congerat in ventrem liquefacti pondera plumbi,
Tundatque terga fustibus.
Torreat ignitis facibus, corrupta veneno
Propinet ori pocula.

Pectinibus carnem laceret, nexuque rotarum,
Et belliarum dentibus.
Lumina diripiat, dentes euellat, & artus
In frusta cunctos amputet.
Attamen inuictum patienti in pectore robur,
Viresque seruat integras,
Statque animo constans Martyr, sauique lacessit
Lictoris ad pœnas manus.
Heu quantum fremuit scelerata potentia regum,
Vt Christi amantes perderet!
Quanta seges mortis, quam multa reperta supellex,
Quæ rumperet lethi moras!
Ille suis pascit flammarum incendia membris,
Sed crescit in flammis amor.
Hic trabe suspensus caput inter sidera condit,
Terram perosus impiam.
Detracta cute regales ostentat honores
Amictus ille murice.
Quid memorem fumo extinctos, tetroque vapore,
Taurisque clausos æneis?
Quid pice perfusos? media quid in vrbe proteruæ
Ludibrio plebis datos?
O nimium dilecta Deo, pars magna polorum
Phalanx beata Martyrum:
Non ego (si faciles superi mea vota secundent,
Mihique dent pati, & mori)
Non ego præ vestra fortunam optauero regum,
Vestræ coronæ particeps.
Hoc nempe ad superos iter est. Iam claudite cœli
Viam, poëta, lacteam.
Sanguineam docuit Christus, Christumque sequuti
Quot quot fuere martyres.

2 Hic finis, & scopus est, ob quem Ecclesia singulis diebus post primam legi voluit Martyrologium, vt eorum facta imitemur, quorum exitus admiramur. Præclarè Augustinus: Solemnitates Martyrum exhortationes Martyriorum sunt: vt imitari non pigeat quod celebrare delectat. Illorum autem nomina anticipata lectione recitantur, quorum memoria sequenti die recolitur, quatenus venturæ festiuitatis celebrationem digniori apparatu præueniamus. Post lectionem sequitur

Aug. ser. 47. de sanctis.

quitur

quitur versus, quo pretiosam in conspectu Domini sanctorũ mortem commemoramus, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem. Tum ipsos exoramus, vt Dei clementiam nostris inclinent necessitatibus, quò vitæ huius momento æternitatem acquirere valeamus. Ter deinde diuinum imploramus adiutorium, vt in nomine sanctissimæ Trinitatis aduersus diabolum, mundum, & carnem armati peccata præterita defleamus, præsentia detestemur, futura caueamus. Additur versus *Respice Domine in seruos tuos*, quo omnes cogitationes, & operationes nostras ad finem dirigimus sempiternum. Post actum directionis solent Monachi longam audire lectionem ex regula S. Benedicti, quē vsum commendat Amalarius. Pro hac in Breuiarijs breuis lectio posita est ad capituli absolutionem. Tandem omnium fratrum, familiarium, & benefactorum in pace quiescentium memoriam agimus, recitatis more antiquo eorum nominibus, qui ea die obierunt. In quem vsum in antiquis cœnobijs Necrologia sunt, in quibus fratrum, & benefactorum obitus describuntur. Hac ratione inchoata dies non nisi optimum finem sortiri poterit, quam à sanctorum intercessionibus, & pia mortuorum recordatione auspicati sumus. Primi qui scripserunt Martyrologium fuerunt Notarij Romanæ Ecclesię tempore S. Clementis Papæ; non autem Eusebius, vt quidam perperam existimarunt; de qua re, & de varijs Martyrologijs legendus Baronius in Præfatione, & Annotationibus Romani Martyrologij. S. Cyprianus præcipit notari diem mortis cuiusque Martyris, vt eorum inquit commemorationes celebrare possimus. Magnus item Gregorius scribit Eulogio episcopo Alexandrino, qui petierat sibi transmitti Martyrum gesta ab Eusebio Cæsariensi collecta, dicens non extare Romæ huiusmodi librum: deinde addit. Nos autem penè omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in vno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur; sed tantummodò nomen, locus, & dies passionis ponitur. Vnde fit vt multi ex diuersis terris, atq; prouincijs per dies, vt prædixi, singulos, cognoscantur martyrio coronati.

Amalar. lib. 4, c. 2.

Cyprian. epist. 37.

Greg. lib. 7. ep. 29.

§. XX.

De Precibus, & suffragijs, atque de fine Officij.

Cur ad Primam, & Completorium quædam preces certis diebus recitentur. Cur etiam in Laudibus, & Vesperis commemorationes sanctorum fiant, itemque sanctæ Crucis, & deprecatio pro pace. De versu Benedicamus Domino. *De oratione ad B. Virginem, quæ dicitur in fine cuiusque horæ. Quis antiphonam* Salue Regina *composuerit.*

1 IAm spatium confecimus prolixi discursus, quo singulas diuinarum laudum particulas, Deo fauente, explicauimus. Restant adhuc leuiora quædam fragmenta, quæ omnino, ne pereant, colligenda sunt. Quidam enim versus, ac breues aliquot orationes certis diebus, & horis ex præscripto Ecclesiastici canonis recitantur, vt, sicut dicit Apostolus, *Fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.* Hæ preces ad Primam, & Completoriũ frequentari solent, quibus horis generalis quoque confessio recitatur, vt quicquid in nocte vel die quocunque modo deliquimus, pœnitentiæ lauacro mundemus, sicut scriptum est: *Dixi confitebor aduersum me in iustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* In laudibus item ac Vesperis vnaquæque Ecclesia iuxta proprij ritus consuetudinem Beatæ Mariæ Virginis, sanctorumque suffragia eorũdem solemni commemoratione implorat, vt quos solemni veneratione prosequimur, etiam simili conuersatione sequamur: quos beatissimos prædicamus, ad eorum beatitudinem tota auiditate curramus: quorum delectamur prǫconijs, eorum patrocinijs subleuemur. Hi sunt qui assiduè orant pro nobis, quorum intercessione humana iuuatur infirmitas, excitatur negligentia, ignorantia eruditur. Confirmate igitur amicitias cum sanctis Angelis, ait B. Leo Papa, intrate in ciuitatẽ Dei,

[Margin: 1. Tim. 2. 1. — Psalm. 31. — Leo serm. 3. de Epiphania.]

cuius

cuius nobis spondetur habitatio: & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusque sociamini. Vnde & illi gaudent, gaudete. Horum diuitias concupiscite, & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia. Cum quibus enim fuerit vobis consortium deuotionis, erit & communio dignitatis. Et Theofridus Abbas, Digni sunt, inquit, apud homines honore, qui quotidie interpellant pro hominum salute. Memor humanę fragilitatis hoc gratiæ nobis clementia Saluatoris contulit, vt quod peccatores per nostra nõ possumus merita, per sanctorum impetremus patrocinia. Iam securi de sua soliciti sunt pro nostra salute. Offeramus ergo illis laudis sacrificium, vt pro nobis fumus incensorum ascendat de oratione sanctorum, qui per manum Angeli diuino præsentatur conspectui: vestigia sequamur eorum, quibus ipsi sequuti sũt Dominum. Inspiciamus perfectam eorum vitam, & emendemus nostram, quæ minus composita est, vt nostri sint adiutores in precibus, quorum sumus imitatores in actibus. Relinquamus cum Apostolis omnia, vt liberè sequamur Domini vestigia. Martyribus associemur in passione, vt eisdem participemus in consolatione. Ne fur domum nostram perfodiat, Confessorum vigilias mens nostra custodiat. Ornemus lampades cum Virginibus, vt intremus cum eis ad nuptias, quando venerit Sponsus. Memoriam item facimus sanctissimæ Crucis, vt ascendentes in palmam apprehendamus fructus eius, quoniam eius virtute fugantur dæmones, roboratur virtus, vitia propulsantur. Sequitur pro pace deprecatio, magnum etenim est pacis bonum, per quod solum ad vocabulum filij Dei feliciter peruenitur *Beati pacifici*, dicit Dominus, *quoniam filij Dei vocabuntur*. Pax serenitas mentis est, vt loquitur Augustinus, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles eleuat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita, non quærit alienum, nihil deputat, suum, docet amare quæ odisse non nouit, nescit extolli, nescit inflari.

Theofrid. Abbas serm. de venerat. sanctorum.

Aug. serm. 167. de Temp.

2 Cæterum in fine horarum post vltimam collectam Sacerdos repetita salutatione Domini præsentiam populis adesse precatur, vt quemadmodum est pollicitus, maneat nobiscum vsque ad consummationem seculi. Tum pia plebs ad bene-

benedicendum Dominum inuitatur, vt cuius beneficio viuit, in eius semper laudibus perseueret. Respondet illa *Deo gratias*, vt in gratiarum actionem desinat diuinarum laudum celebratio. Quia vero B. Virgo prima post Deum humani generis sospitatrix semper mortales materno protegit affectu; ideo in fine cuiusque officij salutatio quædam, & deprecatio ad eamdem Deiparam Virginem effundi solet, vt si quid in tremendo Dei cultu humana fragilitate erratum est, matris interuentu propitiatus Dominus nobis non imputet ad culpam. Ipsa cunctos qui confidunt in ea depulsis vitæ procellis munifico fouet amplexu. Ipsa periclitantibus in hoc damnabili mundo salutarem porrigit dexteram. Hæc noxios hostiũ conatus coercet. Sine aliquo eius beneficio nullus dies, nulla hora, ac ne tenue quidem momentum transcurrit. Hanc colunt superi, obseruant inferi, mundus adorat: eius maiestatem supremi spiritus perhorrescunt. Eius nutu regitur orbis, splendent sidera, micat sol, spirant venti, vernant horti, crescunt syluæ, redeunt tempora, seruiunt elementa. Decus morum, nitorem operum, meritorum gloriam de Mariæ gratia suscipimus, cum eam colimus, & veneramur. Nouit Ecclesia quanti sit periculi ab indulgentissimæ matris cura exules filios elongari, ac propterea saluberrimo consilio decreuit, vt ad eius protectionem frequenti obsequio confugerent, non solum speciali officio de ea instituto; sed etiam in fine singularum horarum varijs pro ratione temporum adhibitis orationibus. Harum præcipua ea noscitur esse, quæ incipit *Salue Regina*, quam Ecclesia Romana certis tantum diebus, quidam verò Regulares quotidie post Completoriũ solemni modulatione recitare consueuerunt. Eius auctor fuisse dicitur Hermannus Contractus Monachus S. Benedicti anno 1059. qui cum omnis politioris literaturæ expers omnino esset, B. Virginis intercessione in virum alterum mutatus tanta deinceps doctrinæ laude resplenduit, vt nulli suo tempore secundus haberetur. Hoc canticum iam solemne factũ cum Spirenses Clerici decantarent, Bernardus Abbas Claræuallis tunc ad Germanos Apostolicus legatus, vt refert in Chronico Spirensi Guilielmus Eisengrenius, postrema illa verba ter genua flectens adiunxit, *ò clemens, ò pia, ò dulcis Maria*. At ego libenter huic longo capiti in dulcissimæ Virginis Mariæ commemoratione finem impono. Impar equidem sum,

Eisengren. lib. 12. ann. 1147.

& in-

& ingenio exilis eius laudibus referendis, nec mei sermonis penuria sufficit ad ea exprimenda, quæ de tanta maiestate cõcipio, cuius exiguam partem nec ora mille, totidemque linguæ, aut indefessæ vocis æterna series vix attingere possent. Curabo tamen, vt sanctissimum eius numen, & nomen intra pectoris mei secreta perpetuo cultu custodiatur; quod vt omnes item Christiani efficiant summoperè cupio, & exhortor.

CAP. XVII.

De Cantu Ecclesiastico.

§. I.

Laudatur vniuersim Musica, eiusque varij, & admirabiles effectus enumerantur.

a QVONIAM diuinum officium, eiusque partes non simplici vocis prolatione, sed musico etiam adhibito concentu publicè in Ecclesia persolui solent, hanc consequenter de Ecclesiastico cantu tractationem institui, quã Religiosis diuinas quotidie laudes decantantibus nec inutilem fore, nec iniucundam confido. Vt enim Rabanus Maurus luculenter affirmat, tam nobilis est, tamque vtilis rectè canendi disciplina, vt qui ea caruerit Ecclesiasticum officium congruè implere non possit. Nam quicquid in lectionibus decenter pronunciatur, quicquid de psalmis suauiter modulamur, ita musica scientia temperatur, vt per eam omne Dei seruitium impleatur. Hinc musicæ rudimenta lac animæ vocat Philo doctissimus Hebræorum initio libri de Agricultura, dicitque Isidorus tam turpe olim fuisse musicam nescire, quam literas, tantique semper æstimatum fuisse cantum ab omnibus nationibus, vt cunctis solemnijs sacris, & profanis adhiberetur. Et nuptias quidem sine musicis concentibus nunquam celebratas fuisse ex antiquis epithalamijs

Raban. de inst. Cleric. l.3. c.24.

Isidor. l.3. origin.

luce

luce clarius constat, idque probat doctè, & diffusè Paulus Scherlogus vir infinitæ lectionis in Anteloquijs Canticorum. Sed & conuiuijs adhibitos olim cantores, vt temperantiæ, & moderationis admonerentur conuiuæ, non ad luxuriam, atq; inanem voluptatem Athenæus, & Plutarchus Græci scriptores commemorant. In funeribus quoque nobilium Græcorum, & Latinorum adfuisse tibicines, & æneatores Seneca in ludo Claudij, Plutarchus de consolatione ad vxorem, Tertullianus de corona militis, Valerius Maximus, & alij complures asseuerant: huncque morem secutos fuisse Iudæos tum ex Euangelistis, tum ex Flauio Iosepho cognosci potest. Inter bellicos tumultus locum item fuisse modulationi testis est ex Horatio, & Thucydide Franciscus Luisinus Vtinensis in suis Parergis. Nam antiqui duos Pæanes habebant, alterū Martis, quo initio pugnæ vtebantur: alterum Apollinis, quem fusis, cæsisque hostibus decantabant. Et cui notus non est tibiarum, tympanorum, tubarumque vsus in prælijs? In suis namque bellis, ait Clemens Alexandrinus, tuba vtuntur Hetrusci, fistula Arcades, Siculi autem instrumentis, quæ appellant πηκτίδας, Cretenses lyra, Lacedæmonij tibia, cornu Thraces, tympano Aegyptij, & Arabes cymbalo. Vegetius de re militari; Siue, inquit, ad vigilias, vel agrarias faciendas: siue ad opus aliquod, vel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant. Lycurgus, teste Plutarcho in Laconicis, bellicæ exercitationi musicæ adiunxit studium, vt nimius belli feruor modulatione temperatus concinnitatem nansisceretur. Ita cretes ad citharam dimicabant, ait Martianus Capella, Lacedæmones ad tibiam. Quid Amazones, nonne ad calamos arma tractabant? In Italia Sybaritas tibicines ad prælia præisse quis nesciat? Præter hæc de vario musicæ vsu in bellis legendi sunt Diodorus Siculus, & Aulus Gellius.

Sherlog. in Cant. antel. 5. sect. 3. subsec. 1. & 3.
Athen. lib. 1. & 14. Plutar. 7. sympos.
Val. Max. lib. 2. cap. 5. num. 4.
Matth. 9. 23. Ioseph lib. 3. de bello Iud. c. 15. Luisin. lib. 2. Parergon cap. 12.
Cl. Alex. lib. 2. Pædag. cap. 4.
Veget. l. 2. c. 22.
Capella de nupt. Merc. & Philologiæ lib. 9.
Diodor. lib. 5. c. 9. Gellius l. 9. c. 11.

2 Ludorum autem quam magna pars fuerit musica pluribus exequitur in doctissimo opere de Theatro omnium doctrinarum curiosissimus explorator Iulius Cæsar Bulengerus. Quid sacrificia commemorem, quid Numinis cultum, qui sine musica nullo modo constare potest? Ideò sententia Strabonis est, omne id quod musicum est opus Dei esse, ipsosque musicos non solum ministros Dei, sed Deos quodammodo existimandos. Multum itaque Diuinitatis obtinet musica, ait Censo-

Strabo lib. 10. Geograph.

Censorinus, & animis permouendis plurimum valet. Nam nisi grata esset immortalibus Dijs, qui ex anima constant diuina, profectò ludi scenici placandorum Deorum causa instituti non essent, nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur. Hominum quoque mentes & ipsæ diuinæ, quamuis Epicuro reclamante, suam naturam per cantus agnoscunt. Denique quo facilius ferant laborem, vel in nauis metu à vectore symphonia adhibetur: legionibus quoque in acie dimicantibus etiam metus mortis classico depellitur. Ob quam rem Pythagoras, vt animum sua semper diuinitate imbueret, priusquam se somno daret, & cum esset experrectus cithara, vt ferunt, cantare consueuerat. Et Asclepiades Medicus phreneticorum mentes morbo turbatas sæpè per symphoniam suæ naturæ reddebat. Hæc Censorinus. Socrates autem vir sapientissimus tanti musicam fecisse dicitur, vt eam natu iam grandior inter pueros ediscere non erubuerit. De Arcadibus scribit Polybius Megalopolitanus, quod cum alioquin naturæ essent austerioris, musicis tamen disciplinis mirificè delectabantur. Cæteras artes ignorare nulla apud illos ignominia erat, at musicæ imperitiam fateri turpissimum habebatur. Nec minor Lacedæmonijs amor musicæ fuit, quos refert Plutarchus in Laconicis maiorem curam de illa, quàm de victu habuisse. Themistoclem narrat Cicero cum oblatam in conuiuio lyram recusasset, habitum fuisse indoctiorem. Iulianus desertor impietate notior quàm scriptis ipsos barbaros se vidisse testatur rustica carmina verbis facta similibus clangorum, quos asperè clamantes aues edunt, studiosè amplecti, & musicis carminibus delectari. Macrobij obseruatio est plurimarum gentium, vel regionum instituta sanxisse mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi oportere, persuasione hac, qua post corpus ad originem dulcedinis musicæ, hoc est ad cœlum, animæ redire credantur. Lycurgus vir duræ, difficilisque vitæ, musicæ tamen studium in suis legibus commendauit. Hanc primarium Philosophiæ adminiculum Xenocrates Chalcedonius vocabat apud Laërtium. Plato etiam, & Aristoteles summa capita Philosophorum hic in Politicis, ille in Conuiuio, & septimo de legibus eò musicam efferunt, vt in ea potissimam rationem puerilis institutionis constituant. Sciebant videlicet viri præstantissimi ita nobis musicam naturaliter coniunctam esse, vt ea nullo modo carere possimus.

Censorin. de die natali cap. 12.

Polybius lib. 4.

Cic. 1. Tuscul.

Iulian. initio Misopogonis.

Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. c. 3.

Laertius lib. 4.

3 Nullum est tam immite, tam asperum pectus, quod nō musicis sonis capiatur. In cuius rei typum fabulantur Poëtę à Cadmo fistula canente deceptum Typhœum: nam vt explicat Nonnus in Dionysiacis, etiam stolidissimi, & furiosissimi musica afficiuntur. Nostra enim natura, ait Chrysostomus, vsque adeò delectatur canticis, & carminibus, & tantam cum eis habet necessitudinem, vt vel infantes ab vberibus pendentes, si fleant & affligentur, ea ratione sopiantur. Nutrices quidem, quæ eos gestant in vlnis, sæpè abeuntes, & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocirca sæpè quoque viatores meridie agentes iugalia animalia hoc faciunt canentes, itineris molestiam illis canticis consolantes. Nec solum viatores, sed etiam agricolæ vuas in torculari calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunque aliud opus facientes sæpè cantant: nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam verò mulieres quoque texentes, & confusa stamina radio discernentes sæpe quidem & per se singulæ, sæpe autem etiam omnes concorditer vnam quamdam melodiam concinunt. Hoc autem faciunt & mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, laborem, qui ex opere faciendo suscipitur, cantu consolari volentes, vtpote quod anima, si carmina & canticum audierit, molesta & difficilia fit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis est animæ nostrę valdè cognatũ, & familiare; ne dæmones lasciua meretricia cantica introducentes omnia euerterent, psalmos Deus construxit, vt ex ea re simul caperetur voluptas, & vtilitas. Hactenus Chrysostomus, cui consonans quidam è Poëtis ait.

Nonnus circa fin. lib. 1.
Chrysost. in ps. 41.

Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocili numero cum graue mollit opus.
Cantat & innitens limosa pronus arena
Aduerso tardam qui vehit amne ratem.
Quique refert pariter lentos ad pectora remos
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus vt incubuit baculo, saxoque resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oues.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancilla, decipiturque labor.

Ouidius 4. de Trist. eleg. 1.

Etiam monachi antiquiores manibus operantes, & diuina psallentes cantica ipsum laborem, vt scribit Augustinus, tanquam

August. de opere monach. cap. 17.

quam diuino celeumate consolabantur.

4 Ecquid mirum si inter homines tanta musicæ dominatio est, cum aues quoque, vt luscinæ, cygni, & aliæ id genus veluti quadam disciplina artis cantum exerceant: nonnullæ verò terrenæ, & aquatiles bestiæ musica suauitate capiantur? Fistulis aues allici, serpentes cantu disrumpi comprobatum est, inquit, Martianus. Equos tubarum clangore ad prælium concitari testatur Iob. Ceruos cantu demulceri, & sonitu tibiarum scribunt Plutarchus, & Clemens Alexandrinus. Idem asserit Strabo de elephantis. Quod spectat ad pisces nota est omnibus Arionis Methymnæi fabulosa narratio, adeo pro vera habita, vt etiam annalibus inserta apud Historicos fidem inuenerit. De hoc Poeta, Martian. lib. 9. Iob 39. 25. Plut. 7. Symp. Cl. Alex. init. orat. ad gentes. Herodotus in Clio. Ouidius 4. de arte

Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur
Piscis Arioniæ fabula nota lyræ.

Sed vtcunque se habeat Arionis fabella, quam explicat allegoricè Tzetzes in Chiliadibus, illud certissima experientia compertum est Delphinos, & alios quosdam pisces instrumentali musica plurimum delectari, quod etiam Plutarchus asserit in Conuiuio septem sapientum. Orphei lyra etiam nunc inter sidera nomen habet, cuius dulcedo non solum lenire tigres potuit, rapidosque leones, sed vt Tragicus canit, Tzetzes Chil. 1. v. 410. Seneca in Herc. Oetæo act. 3.

Cantu tartara flebili,
Et tristes Erebi Deos
Mouit, nec timuit stygis
Iuratos superis lacus.

Amphioni autem quod tantum carmen, inquit, Eumenius Rhetor, quæ tanta plectro, fidibusque dulcedo? quam sequuta quondam saxa perhibentur, vt ducentibus subuecta modulis, & ad interualla carminum resistentia sponte murum velut arte construerent. Hæc figmenta præterijssem, ni sub eorum cortice præclaræ musicæ dotes continerentur. Orpheus enim, & Amphion, vt docent Macrobius in Somnio Scipionis, Pausanias in Bœoticis, Palæphatus in libro Ἀπίστων ἱστοριῶν, Fulgentius, & Natalis Comes in Mythologijs, & alij, cum duros & syluestres homines è ferinis moribus ad ciuilem societatem harmonico modulamine transtulissent, locum fabulæ dederunt, ac propterea dicti sunt immanium ferarum extinxisse furorem, fluuiorum impetum stitisse, animasse montes, saxis & cautibus humanos sensus inseruisse. Eumen. orat. pro scholis instaurãdis. Macrob. lib. 2. Palæph. c. 34. & 42. Nat. Comes lib. 7 c. 14. & lib. 8. c. 15 Suidas v. Amphion. Tzetzes Chil. 3. v. 305. Horatius de arte Poet.

5 O immensam musicæ suauitatis efficaciam! quam dulci tyrannide in omnes Microcosmi potentias dominaris? Transeunt in stuporem admirabiles eius effectus, ac omnem prorsus amitterent fidem, ni præter summorum virorum auctoritatem continua probarentur experientia. Timotheus musicus quam facilè omnes affectus Alexandri regis in quamcunque partem flecteret Basilius magnus, Dio Chrysostomus, & Himerius Sophista eleganter ostendunt. Huius postremi verba dignissima profectò sunt, quæ transcribantur. Parumne, inquit, rex aliquando sapuit? non permisit id Timotheus, sed cantu in cælum vsque regis animum abduxit. Immoderatene æstuabat animus? præsens ille elatum animum pulsando citharam domabat. Mœstusne erat? statim ridentem ostendebat. An voluptatibus tenebatur? post cantum statim castissimum videbas. Et vt omnia dicam, talem videre eum licebat, qualem tibi eum Timotheus reddidisset. Hinc Aristonico Citharœdo æream statuam fieri iussit Alexander, teste Plutarcho, ante quam hasta proiecta iaceret. Et Pausanias in Corinthiacis effigiem Amoris commemorat Pausiæ pictoris opus, qui abiecto arcu & sagittis lyram tenet; quia nimirum musica in omnes affectus humanos dominatur. Sanctus Aibertus Monachus, cum adhuc secularis esset, audiens Mimum quemdam vitam, & conuersionem S. Theobaldi musicè decantantem tanta repente gratia diuinitus compunctus est, vt inde cœperit in magna viuere sanctitate. S. Ansbertus Monachus, & Episcopus Rothomagensis, cum adhuc laicus in aula regis viueret, diuersa musicæ artis instrumenta audiens personantia dicebat sibi. O bone conditor quale erit te diligentibus canticum indeficiens in cælestibus audire Angelorum: quamque suaue, & delectabile sanctorum choris concinentibus interesse, si tantam mortalibus præbes industriam, vt peritia artis, ac suauitas cantilenæ prouocent animos audientium, vt te Deum creatorem omnium deuotè collaudent. S. Dunstanus Archiepiscopus Cantuariensis adhuc adolescens & se, & alios musicis modulis à turbulentis mundi negotijs auocabat, & in meditationem cælestis harmoniæ erigebat. B. Maria Oegniacensis triduo ante obitum iugiter cecinit cātica inaudita, & mirabilia, & se cantu ad mortem præparauit. Dicitur & Pythagoras in ebrios olim incidens iussisse tibicinem conuiuio præsidentem mutare harmoniam, ac Dorion ipsis

Basil hom. de legendis Gentiliū libris.
Dio Chrys. or. 2. de regno.
Himerius apud Photium cod. 243

Plut. or. 2. de Alexandro.

Surius 7. Aprilis.

Ansgardus Monachus in eius vita.

Osbert. Monachus Cantuar. in eius vita.

Iacob de Vitriaco vita eius lib 2 cap. 12.

ipsis canere, atque hoc modo melodiæ illos ad sobrietatem reduxisse. Parrhasius pictor, teste Theophrasto apud Aelianum; cantu, & modulatione vocis laborem artis mitigabat, quod solatium omnibus artificibus commune est. Achilles apud Homerum cum se sentiret iratum, musicæ sensu ad animi sensum redibat: quare Seneca inter alia quamplurima iræ remedia etiam musicam recenset. Et Climachus, Moderata, inquit, melodia furorem lenit, & mitigat. Multas autem infirmitates tam mentis quam corporis potenti musicę pharmaco sanari Theophrastus, Iamblichus, Martianus Capella, Seuerinus Boethius, Ioannes Brodæus, Hieronymus Magius, & alij non contemnendi auctores asseuerant: vocum enim concentus ex anima in corpus influere solet, & occulto quodam tramite sese insinuans eos præsertim morbos leuat, qui animum vehementer exagitant. Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Tales Cretensis citharæ suauitate pestilentiam fugauit. Empedocles, cum quidam eius hospitem gladio furibundus inuaderet, canendi modo iuuenis iracundiam repressit. ταραντίζοντας quos phalangum virus morsu pestifero infecit, non nisi musica sanari posse res est manifestissima in Apuliæ prouincia. Adeò verum est quod Bion Smyrnæus cecinit, nullum esse medicamentum præstantius cantu. Olim cum Lacedæmones bellis ciuilibus affligerentur oraculum illis redditum est, si Terpandrum Methymnæum cithara canentem audirent, protinus conciliandos esse: quod & factum est, nam eius cantu commoti lacrymantes se inuicem osculabantur. Getæ maiorum facta ad citharam canebant, vt Iordanus Episcopus eorum Chronologus scribit: & cum legationes obibant pacem, vel impetrare, vel stabilire cupientes citharas increpabant erudito consilio, quod crederent musicam optatæ pacis blandissimam fore conciliatricem. Has efficacissimas musicæ operationes considerantes nonnulli existimarunt inesse musicis cōcentibus vim quamdam magicam, & supernaturalem: sed hanc opinionem erroneam esse Martinus Del Rio vir doctissimus in suis magicis disquisitionibus luculenter ostendit.

Aelian. de var. histor. lib. 9. c. 11. — *Seneca lib. 3. de Ira cap. 9.* — *Climac. gr. 8.* — *Theophr. lib. de enthusiasmo.* — *Iambl. de Vita Pythag. lib. 1. c. 25.* — *Mart. Capella l. 9.* — *Boeth. de musica lib. 1. cap. 1.* — *Brodæus lib. 4. miscell. cap. 31.* — *Magius var. lection. lib. 4. c. 13.* — *Gellius lib. 4. c. 13* — *Bion Idyll. 5.* — *Tzetzes Chili. 1. v. 385.* — *Iordan. de rebus Getar. cap. 19.* — *Del Rio disq. magic. lib. 1. c. 4. q. 2.*

6 Ad sacræ Scripturæ intelligentiam musicam necessariam esse Rupertus Abbas affirmat, probatque Abrahamum in oratione pro ciuitatibus illis incendio cælitus deuastandis ob rationem musicam numeros illos proposuisse. Eamdem vtilem

Rupert. lib. 7. de operib. Spiritus Sancti cap. 16. & in Gen. lib. 6. c. 5.

Zerlim. lib. 1. harmonic. institutionum. Gaffor. lib. 1. Musicæ theoricæ.

lem ad omnes scientias docent peritissimi musici Ioseph Zerlinus, & Franchinus Gafforius. In ipso sermone inesse musicam Priscianus Cæsariensis Grammaticus libro de accentibus, Diomedes libro secundo, Aelius Donatus capite de Tonis, Cledonius Senator in Donati expositione, & alij Grammatici ostendunt, itemque Augustinus in libris de Musica. Ad Architecturam quantum valeat longo sermone Vitruuius exequitur. Quantum etiam medico prosit scribit Ficinus Antonio Cauiliano. Diebus attributa nomina ex Planetis secundum musicam habitudinem ex Dione Cassio didici; nam feria secunda dies Lunæ dicitur, feria autem tertia non à Mercurio iuxta naturalem sphærarum ordinem, sed à Marte denominatur, quia Luna ad Martem proportionem habet sesquialteram, ex qua oritur consonantia diapente. Post diem Martis Mercurij diem numeramus, Martis enim ad Mercurium interuallum est sesquitertium è quo prouenit diatessaron cum superiori diapente plenam diapason efficiens. Idem consonantiarum respectus in cæteris diebus obseruatus est. Pythagoram refert Iamblichus omnem rectè viuendi institutionem per musicam constituisse. Aegyptij quoque, teste Pierio musicæ symbolo mores compositissimos intelligebant. Priscis enim seculis modestum fuit cantorum genus, & philosophica prorsus morum grauitate. Quamobrem Agamemnon peregrè profecturus vxorem Clytemnestram cantori reliquit custodiendam, vt ab improbis cogitationibus mentem eius auerteret illustrium fœminarum exempla pudicis modis decantando. Nec prius Aegistus illi vitium potuit inferre, quam cantorem interemisset. Ericus secundus cognomento Bonus rex Daniæ in rabiem tractus est à Citharœdo, si verax est Saxo in historia. Contra verò Terpander coortam Lacedæmone seditionem musica sedasse dicitur apud Plutarchum. Ijdem Lacedæmonij, vt scribit Tyrius doctrina, & nomine Maximus, ex Tyrtæi carminibus animos sumpserunt, Argiui ex Telesillæ melodia, Lesbij ex odis Alcæi. Proclum in grauissimis cruciatibus doloris remissionem cantu consecutum fuisse testatur Marinus in eius vita. Vis enim carminis, ait Gorgias, cum animi opinione coniuncta fascino eam demulcet, & quò vult transfert. Hesiodus in Theogonia beatos esse musicos prædicat, qui psallentes omnium dolorum obliuiscuntur. Idem de se canit Horatius.

Ficin. lib. 1. epist. Dio Cassius lib. 37

Pier. lib. 23 hieroglyph. c. 1.

Eustathius in 3. Odyss.

Saxo hist. Daniæ lib. 12. Plutarch. l. de musica. Tyrius serm. 21.

Gorgias or. in Helenam.

Horat. l. 1. od. 16.

Musis

Musis amicus tristitiam, & metus
Tradam proteruis in mare Creticum
Portare ventis.

7 Sextus Empyricus pyrrhonius cum omnium scientiarũ hostis, & euersor fuerit, musicam tamen laudat, quod non per vim impetat, sed cum voluntaria quadam persuasione. Docet Plotinus Platonicæ Sapientiæ antistes per musicam reduci hominem ad Deum. Quam infidelis hominis sententiam Rupertus Abbas confirmare videtur. Monet enim intus musica, ait ipse, vi quadam & potentia naturali spiritum hominis, & cum decenter conuenit cum verbo, vel sensu diuinæ laudis concutit penetralia cordis, & illam quam accepit homo, resuscitat in eo gratiam Spiritùs Sancti. Hinc Propheta Elisæus requisitus à Regibus, vt futuri belli exitum prænunciaret, iussit sibi psaltem adduci, quo psallente facta est super eum manus Domini, statimque Spiritus propheticus, qui propter præcedentem commotionem recesserat, restitutus est ei. Quid igitur aliud de prophetico viro sentire oportet, ait Richardus Victorinus, nisi quod exterior harmonia interiorem illam, & spiritualem ei harmoniam ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis animum ad assueta gaudia reuocauit? Pergit Richardus, & ostendit magnam esse musicæ vtilitatem ad gratiam contemplationis comparandã. Agit quippè cantus in spiritum, eumque potentissimè afficiens ad cælestes influxus recipiendos idoneum efficere censetur: quia dum auribus, inquit Alcinous, vocum haurimus harmoniam ab ijs quæ audiuntur, ad ea quæ intellectu percipiuntur gradatim ascendimus. Quod si cantus occulta proprietate mentem reuocat ad diuina, quid mirum si mali spiritus musicæ suauitatem sustinere non possunt? Nam citharam pulsante Dauid recedebat à Saul Spiritus malus. Rebelles enim dæmones in malo obdurati, cum nullo modo reduci possint ad Deum, omnem concordiam, & harmoniam implacabili odio prosequuntur. Mira res, inquit egregius scriptor B Thomas de Villa noua Archiepiscopus Valentinus, musica fugatur diabolus, & qui iuxta sententiam Iob sagittas reputat quasi paleas, & lapides fundæ velut stipulas spernit, deridet etiam vibrantem hastam, & durissimos malleos pro nihilo pendit, ad citharæ sonitum tremefactus recedit, & quem nulla vis superat, superat harmonia.

Sext. Emp. lib. 6. adu. Mathematicos.
Plotin lib 3. enn. 1.
Rupert. in lib. Reg. lib. 5. c. 23.
4. Reg. 3. 15.
Richard. lib. 5. de contempl. cap. 17.
Alcinous de doctr. Platonis cap. 8
Thom. Valentin. serm. de Visitat. B.V.

Iulianus

Iulian. inst. or. 8. Homer. Odyss. 4. Diodor. Sicul. lib. 1.

8 Iulianus Imperator laudabilis scriptor, si in fide Christi perstitisset, nihil aliud fuisse arbitratur celeberrimum illud Homeri Nepenthes omnium malorum obliuionem inducens, quod Polydamna Aegyptia Thonis vxor temperauit, Helenę verò hospitalis cuiusdam muneris loco dedit, quàm consummatam musicæ consonantiam, omnibusque numeris absolutam symphoniam. Vinum, & musica, ait sapiens, lætificant cor. Quid enim illa præstantius, vt magnus scribit Cassiodorus, quæ naturæ conuenientiam vbique dispersam virtutis suæ gratia comprehendit? Hæc cum de secreto naturæ tanquam sensuum regina tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt, vt ipsam solummodo delectet audiri. Hæc tristitiam noxiam iucundat, tumidos furores attenuat, cruentam sæuitiam efficit blandam, excitat ignauiam, soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore ad honestum studium reuocat castitatem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus sēper aduersum, perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu ad quod vult deducit, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum. Hæc Cassiodorus, cui consonans Maximus Tyrius, Humanam musicam, ait, quæ animos circuit, quidnam aliud esse dixerimus, quam pædagogicum quoddam officium, quod animæ affectiones moderatur? Id enim nimiam elationem, impetumque animi quasi quibusdam incantationibus demulcet, remissionem atque infractionem subleuat, exacuitque. Musica aptissima artifex est in luctu leuando, in contundenda iracundia, in comprimenda audacia, in temperanda bonorum virorum cupiditate, in sanando dolore, in consolandis amoribus, in leuanda miseria. Optima in sacrificijs comes, sodalis in conuiuio imperatrix in bello, aptissima præterea ad celebritates inspergendas leporibus, Dionysiaque exhilaranda. Sed cur musicam oportet tam multo celebrare sermone, aut eius exaggerare dignitatem? quando eam satis constat optimam pacis, atque otij nobiscum ministram esse, optimam commilitonem, egregiam nobiscum ciuem, aptissimam puerorum nutricem. Ocyssimè namque ex omnibus sensibus auditus quodcunque nouit transmittit

Eccl. 40. 20. Cassiod. l. 2. var. ep. 40.

Tyrius serm. 21.

ad

ad animum, sibique consentientissimum reddens in eosdem affectionum impetus trahit. Vnde animi musicæ expertes nunquam erit vt rectè cultores legis euadant. Hactenus ille.

9 Possem & alia plura in musicæ commendationem ex varijs auctoribus tum vetustis tum recentioribus huc transferre; sed mihi animus est ea tantum seligere, quæ propius rem nostram attingunt. Curioso autem lectori plurima suppeditabunt Clemens Alexandrinus *6. stromatum*, Iustinus martyr *quæst.* 107. Beda *lib. de musica*, Cicero 1. *&* 4 *Tusculan.* Quintilianus *lib* 1. *cap.* 10. Lucianus *de saltatione*, Athenæus *lib.* 14. Sextus Empyricus *lib. 6 aduersus mathematicos, qui est aduersus musicos*, Dio Chrysostomus *oratione* 1. *&* 32. Iamblichus *de vita Pythagoræ lib.* 1. *cap.* 15. Ioannes Sarisberiensis *lib.* 1. *Policratici*, Franciscus Georgius Venetus *in Harmonia mundi*, Bartholomæus Chassanæus *in Catalogo gloriæ mundi parte* 10. *consid.* 51. Iulius Cæsar Bulengerus *lib.* 2. *de Theatro*, Marsilius Ficinus *de vita cœlitus comparanda cap.* 21. Marinus Mersennius *in cap.* 4. *Genesis diffusissimè*, Petrus Faber *de re athletica*, Raphael Volaterranus *lib.* 35. *commentariorum vrbanorum*, Gulielmus Parisiensis *secunda partis de Vniuerso p.* 3. *cap.* 20. Hieronymus Osorius *in fine libri* 4. *de regis institutione*, Angelus Minorita *initio lib.* 1. *floris Angelici*, Ottomarus Luscinius *lib.* 1. *Musurgiæ*, Athanasius Kircher Fuldensis *lib.* 3. *artis magneticæ par.* 8. *quæ est de magnetismo musicæ & in Arte magna consoni, & dissoni, siue Musurgia Vniuersali*, Tiraquellus *libro de nobilitate cap.* 34. Ludouicus Cresolius *lib.* 3. *mystagog. cap.* 27. & alij innumeri, illi præsertim, qui musicas institutiones conscripserunt.

METRVM XLIII.

EIa cantu personate
Quotquot estis musici.
Eia laudes, eia nomen
Personate Numinis.
Huc adeste voce, plausu,
Orbis omnes incolæ.
Huc adeste mente pura
Qui Deum veremini.

§. II.

Dicta quædam de harmonia mundi. Inesse musicam singulis rebus. Origo musicæ. De cantu Ecclesiastico. Eum antiquissimum esse. An instrumenta musicalia admittenda in Ecclesia. Primus Organorum vsus.

1 Platonici cum vidissent omne quod viuit cantibus permulceri, cœlestem animam, qua vniuersum animaretur, originem sumpsisse autumant à musica. Nam & eloquiū Dei è nihilo cuncta creantis musicum cantum fuisse scribunt, & omnia musicis proportionibus constare asseuerant. Ipsam animam rationalem ex harmonia componi falsò quidam ex ipsis arbitrantur, quem errorem egregiè confutant Nemesius, Isidorus Pelusiota, & ex recentioribus Marsilius Ficinus. De mystica Angelorum harmonia agit Dionysius Areopagita cap. 10. cælestis hierarchiæ. De musica siue consonantia Christi ad nos, & quomodo simplum Saluatoris nostri duplo nostro concinat ad salutem, doctè, & diffusè differit Augustinus initio libri quarti de Trinitate. Nolo hic autem cum Scipione somniante cœlos conscendere, & cum Aurelio Macrobio Pythagoricum cœlorum concentum speculari. Nolo ex Epicuri intermundijs imaginariam musicam huc deducere. Nolo siderum, mundique harmoniam inutili curiositate inuestigare. Quomodo videlicet terra cum Luna conueniat: aqua cum Mercurio, & Saturno intersonet: reboet cum Ioue, & Venere aër: serueat ignis cum Sole, & Marte: quo sonitu lapides, & metalla Marti respondeant: herbæ cum Ioue, animalia cum firmamento. Hæc lasciuientis ingenij lucubramenta curiosam quidem, sed parum solidam doctrinam continent. Scripsit de harmonia mundi Franciscus Georgius Venetus vir Platonicis, & Cabalistis plus iusto addictus insigne volumen, iucūda magis, quam necessaria subtilitate iuxta Ecclesiasticam censuram expurgandum, quod in tria cantica diuisit. Cantico primo tractat de Deo, quatenus est principium & finis vniuersorum; & de suauissima consonantia, qua

Ficin. in Timæum Platonis.

Nemes. l. de nat. hominis.
Isidor. l. 4. ep. 125.
Ficin. lib. 7. Platonicæ Theologiæ cap. 10. & Io: Sarisberien. lib. 1. Policratici.

Macrob. in somn. Scip. lib. 2.

ad inuicem, & cum supremo Archetypo resonant creaturæ. Cantico secundo demonstrat quam multiplici consonantia omnia membra cum capite Christo conueniant. Tertio agit de hominis cum suo opifice, de minoris cum maiori mundo concordantia, de concentu quem faciunt homines boni cum Deo: Tum de corporis & animæ harmonia in melius mutanda per resurrectionem, deque æterna pausa in cœlesti beatitudine. Scripsit etiam de humana, & mundana musica diffusissimè Robertus à Flud, siue de Fluctibus Oxoniensis in sua vtriusque Cosmi historia. Sed eius harmoniam Ioannes Kepplerus Mathematicus libro de harmonia mundi in quinque tractatus diuiso, itemque in Mysterio Cosmographico fallacem, & dissonam multis rationibus esse contendit. At Robertus in Proscenio Veritatis, & in Monochordo Mundi acriter se tuetur, & rationes Keppleri euertere conatur. Ambo autem Andabatarum more in tenebris digladiantur, nam extra Ecclesiæ castra militantes, cum careant fide per dilectionem operante, vera etiam & consonanti musica caruisse dignoscũtur. Ipsos consulat cui licet, & libet. Doctius de hac musica, & aduersus Fluddi mendacia differunt viri doctissimi Marinus Mersennius in insigni suo commentario super Genesim, & Athanasius Kircher in sua Musurgia vniuersali. Aliam item mundi visibilis harmonicam dimensionem tradit vir peritissimus rei mathematicæ Marius Bettinus Bononiensis. Hanc eamdem vniuersi harmoniam antiquiores Sophi pertractant Trismegistus, Protinus, Proclus, Iamblichus, Maximus Tyrius, Chalcidius, & alij Platonici passim, Heraclides Ponticus in Allegorijs Homeri, Clemens Alexandrinus initio orationis ad Græcos, Boëthius lib 1. musicæ, Plutarchus in quæstionibus Platonicis, & libro de animæ procreatione ex Timæo Platonis, Plinius lib. 2. Macrobius in somnium Scipionis, Censorinus, Martianus Capella, & omnes ferè recentiores, qui harmonicas institutiones conscripserunt. A primo enim tenebroso corpore, ait grauis scriptor Guilbertus Tornacensis, infra quod nihil est, vsque ad Deum, supra quem nihil est, quædã musica siue harmonia reperitur, per quam inuicem vniuersa cohærent. Et vt Ruricius Lemouicensis Episcopus ad Hesperium scribit, In harmonia mundi vniuersa animantia bruta pariter, & elinguia, incedentia, volantia, atque reptilia suis quæque vocibus, etsi sono dissono, aut ore diuerso, pari tamen

Bettinus Apiario 10. progym. 1. propos. 3.

Guilbert. tract. de pace cap. 14.

Ruricius lib. 1. epist. 5.

men

men affectu, quasi vno concentu in laudem proprij auctoris erumpunt, & potentiam quam promere nequeunt sentire se produnt.

2 Cæterum cum de musica loquimur piaculum graue esset eius originem præterire. Eam plerique Græcorum ad Pythagoram, alij ad Mercurium, alij ad alios referunt, quorum mendacia recenset Bulengerus. Mendacia dixi, nam sacra Mosis historia docet Iubal de progenie Cain fuisse patrem canentium cithara, & organo. Quomodo autem Pythagoras ex sonitu malleorum musicam inuenisse dicatur, tractat diffusè Iamblichus in eius vita. Plutarchus in sympofiacis explicans dictum illud antiquum, *Amor musicam docet*, Theophrastum laudat, qui libro de musica tria eius principia facit dolorem, voluptatem, & instinctum diuinum; nam vnumquodque horum vocem à consueto modo auersam ad canendum inclinat. Sed si quis vnquam amauit, sanè fatebitur Amorem primum musicæ inuentorem, primum eius principium esse. Amorem omnium artium, scientiarumque magistrum vocant Platonici, prima tamen Amoris scientia musica est, teste ipso Platone in doctissimo illo conuiuio, quo eiusdem Amoris describuntur actiones. Hæc de Musicæ origine dum scribo, occurrit mihi fabula quædam nō indigna relatu, quod à viro summæ sapientiæ Philone Iudæo eam didicerim. Cum Deus, inquit, rerum omnium conditor è nihilo cuncta creasset, iamque hominem operum suorum principem constituisset, videns cuncta quæ fecerat, eorumque pulchritudinem suspiciens vnum de prophetis interrogauit, num aliquid ad vniuersi perfectionem deesset. Deest vnum, ait ille, quod tamen mihi prorsus necessarium videtur, deest inquam concinnus sermo, qui omnia quæ tu creasti, tuamque bonitatem, & prouidentiam iugiter laudet. Placuit Deo hæc tam commoda admonitio, statimque musicorum genus creauit, qui Deū mirabilem in operibus suis dulciter decantarent. Significat adfabulatio aut solum esse, aut præcipuum musicæ vsum diuinas laudes resonare. Nescio autem an huius fabulæ occasionem acceperit Philo ab Hermete illo ter maximo, qui scribit in Asclepio musicam suauitatem ad concinendos Dei, cœlestiumque laudes hominibus indultam, ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset. Verū has Nilotici calami argutias, vt Apuleius loquitur, prætermittentes,

Bulenger. lib. 2. de Theatro c.3. Gen.4.21.

Iamblich. lib. 1. cap.16. Plutarch. sympos. lib. 1. qu. 5.

Philo lib. de plantatione Noe.

Apul. lib. 1. metamorph.

fugillans ait: Ad quid illa vocis contractio, & infractio? Hic succinit, ille discinit, alter supercinit, alter medias quasdam notas diuidit, & incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangitur, nunc impingitur, nunc diffusiori sonitu dilatatur. Aliquando quod pudet dicere, in equinos hinnitus cogitur, aliquando virili vigore deposito in fœmineæ vocis gracilitates acuitur, nonnunquam artificiosa quadam circumuolutione torquetur, & retorquetur. Videas aliquando hominem aperto ore quasi intercluso halitu expirare, non cantare: ac ridiculosa quadam vocis interceptione quasi minitari silentium, nunc agones morientium, vel extasim patientium imitari. Interim histrionicis quibusdam gestibus totum corpus agitatur, torquentur labia, rotantur oculi, ludunt humeri, & ad singulas quasque notas digitorum flexus respondet. Et hæc ridiculosa dissolutio vocatur religio: & vbi hæc frequentius agitantur, ibi Deo honorabilius seruiri clamatur. Hactenus ille. Sed alij è diuerso instrumentorum vsum admittunt, & laudant. Et primò quidem Christianus Pædagogus apud Clementem Alexandrinum instrumentis vti permittit. Deinde Prudentius audiendus est, qui viuebat sub Theodosio seniore, & filijs eius. Sic autem canit.

Cl. Alex. pædag. lib.2. cap.4.

Quicquid in ære cauo reboans tuba curua remugit,
Quicquid in arcano vomit ingens spiritus haustu,
Quicquid casta chelys, quicquid testudo resultat,
Organa disparibus calamis quod consona miscent,
Aemula pastorum quod reddunt vocibus antra,
Christum concelebrat, Christum sonat, omnia Christũ
Muta etiam fidibus sanctis animata loquuntur.

Prudent. adu Iudæos.

E scriptoribus denique recentioribus Ioannes Sarisberiensis Carnotensis Episcopus prodibit in medium, qui eodem quo Aëlredus seculo vixit, tempore scilicet Alexandri III. Is libro primo Policratici musicam instrumentalem commendat his verbis. Ad mores itaque instruendos, & animos exultatione virtutis traijciendos in cultum Domini, non modo concentum hominum, sed etiam instrumentorum modos censuerunt sancti Patres Domino applicandos, cum templi reuerentiam dilatarent. Et si militantis Ecclesiæ tibi parua videtur auctoritas, vel triumphatrix illa præconia musicæ non tacebit, cuius seniores vidit, & tibi monstrauit tonitrui filius,

& voces

& voces eorum sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Quod si illos nondum audisti, regem audias exultantem, qui te regni, & exultationis suæ vult esse participem. Ait enim, *Sumite psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara*. Ad quid inquis? Vt laudetis Dominum in tympano, & choro, in chordis, & organo.

5 Constat igitur ex dictis nec statim ab initio, nec vbique recepta fuisse musicalia instrumenta: nam etiam nunc Romæ in sacello summi Pontificis semper sine instrumentis officiorum solemnia celebrantur; & Ecclesia Lugdunensis, quæ nouitates nescit, semper organa repudiauit, neque in hunc diem asciuit. Non tamen damnari debet moderatus eorum vsus, cum à sanctissimis, & sapientissimis viris, ac nouissimè à sancto Tridentino Concilio approbatus, & permissus sit. Lætificat organorum concentus tristes hominum mentes, & supernæ ciuitatis insinuat iucunditatem: solicitat pigros, recreat diligentes: prouocat iustos ad amorem, peccatores ad compunctionem. Qui Deum diligunt, ait Climachus, ad hilaritatem, & diuinam dilectionem, atque ad lachrymas, & ex mundanis, & ex spiritualibus canticis ac melodijs excitari solent: qui verò voluptatibus addicti sunt, sibi colligunt materiam perditionis. Porrò organa pneumatica ætate Iuliani Apostatæ adinuenta fuisse docet Bulengerus. Extat autem eiusdem Iuliani epigramma in organum, à P. Martinio Morentino relatum præfatione in eius Misopogonem, quod hic transcribere non grauabor.

Climac. gr. 15.

Buleng. lib. 2. de Theatro.

Quam cerno alterius natura est fistula: nempe
Altera produxit fortasse hanc ænea tellus.
Horrendum stridet, nec nostris illa mouetur
Flatibus, at missus taurino è carcere ventus
Subtus agit laues calamos, perque ima vagatur.
Mox aliquis velox digitis, insignis & arte
Adstat, concordes calamis pulsatque tabellas:
Ast illæ subitò exiliunt, & carmina miscent.

Hæc organa statim audiri cœperunt in Ecclesia permittente Damaso Pontifice, vt quidam aiunt apud Cresolium in Mystagogo. Sed verior, & communior sententia Platinæ est asserentis eorum vsum tempore Vitaliani Papę circa annum Domini 660. in Ecclesijs incœpisse. Desino, si prius Ecclesiasticos

Cresol. lib. 3. Mystag. cap. 27.

sticos cantores admonuero, ne ad vsum illicitæ voluptatis assumant, quod sancti Patres ad affectum pietatis instituerũt. Talis enim debet esse sonus, tam grauis, tam moderatus, vt non totum animum ad sui rapiat oblectationem; sed eorum quæ cantantur sensui, & pietatis affectui maiorem relinquat portionem.

§. III.

Cantus Ecclesiastici qui fuerint primi inuentores. De musicis, & cantoribus, eorumque discrimine. De tonis, seu modis tropicis. Omnem musicæ mutationem malam esse. Cur ab hodierna musica non ijdem effectus sint, qui ab antiqua. Actum obiter de triplici genere cantus Diatonico, Chromatico, Enharmonico.

1 AB Apostolis, & Apostolicis viris Ecclesiastici cantus initia fuisse doctissimus Cardinalis Baronius tam euidenter ostendit, vt nihil eius eruditioni adiungi possit. Quod autem Theodoretus, & Nicephorus S. Ephræm Syro harmonicæ modulationis inuentionem attribuunt, id ita intelligendum est, quod vel antiquum cantum in aliqua particulari Ecclesia instituerit; vel canendi methodum, & notulas interuallorum ac vocum indices aliqua faciliori ratione innouarit. Sic Ioannes Damascenus nouam quandam musicæ rationem pro Ecclesiasticis cantibus adinuenisse perhibetur. Sic Magnus Gregorius non omnem cantum, sed planum & vnisonũ adinuenit, quo deinceps semper vsa est Ecclesia Latina. Sic etiam Guido Aretinus Monachus S. Benedicti anno Domini 22. supra millesimum maxima omnium admiratione nouam musicæ rationem, nouasque claues edocuit, & manum quam vocant cum sex vulgaribus notis, adeò vt puer rudis & semigrammaticus paucis mensibus addisceret, quod homo grandæuus, magnoque pollens ingenio vix pluribus annis addi-

Baron. an. 60. nu. 24. & seqq. Theodoret. hist. Eccl. lib. 4. c. 29. Nicephor. lib. 9. cap. 19.

ſcere potuiſſet. Erat enim ante ipſum difficillimus cantus, quem nunc balbutientes pueri nullo negotio ediſcunt. Hoc item ſeculo Erycius Puteanus vir eruditiſſimus, & omni doctrina refertus duobus editis libellis ad ſex vulgares notas ſeptimam adiungere conatus eſt, vt omnes vocum mutationes tollantur, quæ pueris maius negotium in cantu diſcendo faceſſunt;& hoc modo praxis muſicæ multo facilior reddatur. Porrò muſica antiqua pro notis literas Græcas habuit, nunc rectas, nunc inuerſas, nunc alio ſitu ſuper verba canenda collocatas. In media literarum vſus, ſed latinarum, de quibus earumque ſignificatione in ſuperſcriptione cantilenæ extat NotKeri monachi paruus tractatus in ſupplemẽto Bibliothecæ veterum Patrum editionis Colonienſis. In harmonica denique noſtra diuerſa forma eſt, vt omnes norunt. Scripſit de notis muſicis librum Alypius Græcus, cuius meminit Vincẽtius Galilæus in ſuo opere de noua, & antiqua muſica, quod muſicis, & cantoribus valdè vtile eſt. Cantorum verò, & muſicorum magnum eſſe diſcrimen docet Boëthius. Cantor ille eſt, qui harmonicæ rationis expers, & à muſicæ ſcientiæ intellectu ſeiunctus famulatur, nec quicquam affert rationis: is autem muſicus eſt, qui ratione perpenſa canendi ſcientiam non ſeruitio operis, ſed imperio ſpeculationis aſſumit. Cantor nec diſcernens muſicam, nec diiudicans, vocem ſuam flectere quidem, eleuare, ac deprimere nouit per phtongos, & interualla; ſed muſicum ſyſtema, variamque modorum ordinationem prorſus ignorat. Muſicus ordinat, & componit cãtum, ſcitque eorum quæ cantantur rationem reddere. Hoc prænotato, quia Dauo, & Oedippo debitor ſum, operæpretium me facturum arbitror, ſi quædam de tonis, & modis muſicis tractauero, quo prænoſcentes muſicę artificium, & ornamenta alacriores in Dei laudibus decantandis ſacri cantores inueniantur. In qua ſanè tractatione ne moleſtus ſit mihi lector, ſi prolixus fuero; nam, vt fatear quod res eſt, & muſicam amo, & pudet me pleroſque Eccleſiaſticos viros totius vitæ curſu in cantu verſari, ipſum verò cantum, quod turpe eſt, ignorare.

Puteanus in Musathena, & Pallade modulata.

Boeth. de muſica lib. 1. cap. vlt.

2. Ex diapaſon igitur conſonantiæ ſpeciebus, vt cum Boethio loquar, exiſtunt qui appellantur modi, quos eoſdem tropos, vel tonos nominant. Sunt autem tropi conſtitutiones in totis vocum ordinibus, vel grauitate, vel acumine differẽtes,

Idem ibid. lib. 4. c. 14.

tes, quorum omnium compositio plenam continet diapason, siue octauam, vt aiunt, quæ ex octo vocibus constat, & septem interuallis. Omnis verò tonus certos modos, & terminos vocis eleuandæ vel deprimendæ diffinit, & certis quibusdam differentijs omnem cantum coercet, qui quoniam à graui vertitur in acutum, inde tropi nomenclaturam accepit. De numero, & nominibus eorum dubitatum sæpe est à viris doctis. Martianus Felix Capella quindecim enumerat, quorum quinque principales, alij collaterales sunt additis particulis ὑπὲρ & ὑπὸ *super*, & *subtus*. Primus est Lydius, cui adhærent hyperlydius, & hypolydius. Secundus Iastius, cui sociantur hyperiastius, & hypoiastius. Tertius Aeolius cum hyperæolio, & hypoæolio. Quartus Phrygius cum duobus hyperphrygio, & hypophrygio. Quintus Dorius cum hyperdorio, & hypodorio. Alypius eosdem quindecim modos enumerat. Franchinus inter hydorium, & hypophrygium hypoiastium collocat. Inter hypophrygium, & hypolydium hypoæolium. Inter Dorium, & Phrygium Iastium: inter Phrygium, & Lydium Aeolium. Hyperdorius in lichano meson ponitur ab eodem: hyperphrygius in mese: hyperlydius in paramese. Inter hyperdorium, & hyperphrygium hyperiastium constituit: & inter hyperphrygium, & hyperlydium hyperæolium. Verum hi modi superadditi ad pleni & integri systematis sensibilem harmoniam inutiles sunt, quos Cassiodorus ita constituit, vt à se inuicem sola semitonij intensione, vel remissione superentur: propterea in genere diatonico locum habere non possunt. Plato numerum senarium, Aristoteles, Bacchius, & Pappus Alexandrinus septenarium non excedunt. Ptolomæus vt totum disdiapason systema modulis côueniret, octauum & acutissimum modum adiunxit, quem hypermixolydiũ nuncupauit. Censorinus, Genera, inquit, carminum tredecim sunt, ex quibus prima sunt Dorium, Phrygium, Lydium. His accesserunt grauissimum hypodorium, mox duo hypophrygij grauior, & acutior: deinde dorius medius, tum Phrygius grauis, & alter excelsus: totidem lydij grauis & acutus: tum mixolydij pari diuersitate, postremò hypermixolydius acutissimus. Practici recentiores post Henricum Glareanum sex tonos authentos ponunt ex harmonica, totidemque plagales ex arithmetica diuisione diapason: nec plures esse posse contendunt, quod non sint plures species diapason. Lucius

Censorin. cap. 12.

Henric Glarean. in dodecachordo.

Apuleius lib. 1. floridor.

Philostrat. vitæ Apollon. l. 1. c. 20.

Apuleius modos sic recenset. Seu tu velles Aeolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. Philostratus Lemnius Aeolia, & Pamphilia modulamina commemorat. Euclides, Aristoxenus, Plutarchus, Quintilianus Aristides, Lucianus, Athenæus, Emmanuel Bryennius, & omnes antiqui scriptores discrepant non in numero tantum & nomine, sed in eorum etiam initijs, proprietatibus, & finibus assignandis. Referunt hac de re varias eorum sententias Bulengerus[1], & Galilæus[2].

Buleng. lib. 2. de Theatro c. 19. Galilæus lib. de mus. antiq.

Sed hanc omnem controuersiam de vocibus esse hinc colligo, quod ex hominum arbitrio pendeat, quis primus tonus sit, quis secundus, quis tertius. Debet enim inuestigari omnium specierum diapason natura ex grauitate, & acumine vocum; siue ex intensione, & remissione chordarum, quæ certa & inuariabilis est; seu tonum illius diapason primum, seu tertiū nuncupemus. Porrò modi musici gentium vocabulo designati sunt, quæ pro varietate morum, & ingeniorum varijs etiam modis delectabantur. Sic nos quoque diuersum musicæ stylum apud diuersas nationes esse dignoscimus. Sunt Gallicæ modulationes hilares, molles, concitatæ, choreis, & saltationibus idoneæ: Hispanicę seueræ, vehementes, tetricę: Italicę graues, magnificę, nobiles, insinuandę pietati, moribusque efformandis aptissimę.

3 Illud autem ab antiquis obseruatum est nunquam ab aliqua gente mutatam fuisse musicam, quin & ipsa in deterius mutata, ipsique mutantium mores in peiora delapsi sint. Ideò quotquot scripserunt de musica semper recētiori reiecta, antiquam commendarunt. Plutarchus libro de musica, At enim, ait, apud antiquiores Gręcos ne notam quidem dicunt musicam, quę theatris inseruiret: totam scientiam illam Deorum venerationi, & adolescentum institutioni impensam fuisse. Omnis tunc musica in templis versabatur. Cęterum nostris temporibus eius musicę, quę ad disciplinam puerorum facit, nulla memoria, nulla cura: omnes theatris inseruientem amplectuntur. Qui ergo vult musica rectè & cum iudicio vti, is veterem modum æmuletur. Basilius Magnus: Tanta melodię rectę differentia à turpi atque obscœna est, vt eam, quę nunc in vsu est, non minus fugere debeatis, quam rem aliquā turpissimam. Athenæus in cœnis sapientum: Musicam sanè veteres optimè nouerunt, eiusque leges nō sunt prætergressi:

Basil. hom. de legendis Gentil. libris.

Athenæus lib. 14.

nunc autem senio iam cunctis labescentibus deprauati sunt musices numeri, & pro benignitate mollities, pro temperantia insolens audacia, ignauusque animi languor irrepsit: quę mala magis post hac vigebunt, nisi quispiam patriam musicā in pristinum splendorem afferat. Sextus Empyricus: Musica vetus virilis erat, recens effracta & effœminata. Seuerinus Boethius: Amisit musica grauitatis & virtutis modum, ac penè in turpitudinem prolapsa minimum antiquam speciem seruat. Iterum Athenęus: Modus Ionicus minimè floridus & lętus est, sed austerus, & durus; in quo tamen deprehendas elatum quidpiam generositatis nō expers, quamobrem amat concentum illum Tragœdia: nostra verò ætate Ionum mores delitijs sunt perditissimi, eorumque itidem cantus ab illo vetusto multum diuersus. Maximus Tyrius: Musica vt nunc est extenuato corpore incedens, pulchritudinem, & suauitatem illam veterem abiecit. Quapropter à lege propria deflectens calamitosa nobiscum efficitur, animumque tum publicè, tum priuatim in perniciem trahit: relicta autem priori simplicitate, in leuitatem fatuam abijt, & vt verissimè dicamus, euasit in flagitium; nam in theatris ac scenis corrumpendę Reipublicę initium fecit. Cicero secundo de legibus: Assentior Platoni nihil tam facilè in animos teneros, atque molles influere, quam varios canendi sonos, quorum dici vix potest, quanta sit vis in vtramque partem. Ciuitatum hoc multarum in Grecia interfuit antiquum vocum seruare modum, quarum mores lapsi ad mollitiem pariter sunt immutati cum cantibus: aut hac dulcedine corruptelaque deprauati, vt quidam putant: aut quod cum seueritas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus, animisque mutatis etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Gręcię vir, longèque doctissimus valdè hanc labem veretur, negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. Rursum Plutarchus in Laconicis Terpandrum, Timotheum, ac Phrynidem mulctatos ab Ephoris enarrat, quod vel vnam citharę chordam addidissent, quam & incidi iusserunt: adeò non permittebant de veteri musica aliquid immutari. His veterum sententias eò libentius transcripsi, quo magis hodiernę musicę deplorabilis status innotescat. Fastidit ætas nostra concentum grauem, & stabilem, amatque modulos quosdam, quibus in frusta concisus cātus dissiliat,

Sext. Empyr. l. 6. adu. Mathemat. cap. 21.
Boe. lib. 1. c. 1.
Athen. lib. 14.
Max. Tyr. ser. 21.

dissiliat, & eneruetur. Ipse cantus Ecclesiasticus quam à vero Gregoriano dissimilis est! Adeò verum est quod scribit Xenophon, ea quæ noua sunt, & ipso quasi in flore vehementer in musicis celebrari.

Xenoph. lib. 1. Cyriped.

4 Sed reuertor ad tonos, quos à gentibus denominatos dixi, & cum earum moribus immutatos. Sunt autem, quod attinet ad Ecclesiasticum cantum, octo. Primus, tertius, quintus, & septimus dicuntur principales, & authenti: Secundus, quartus, sextus, & octauus inferiores & plagales nuncupantur. Authenti supra finalem ascendunt vsque ad diapason, & vna tantum voce descendunt: Plagales ascendunt supra finalem vsque ad diapenten, siue quintam; infra verò descendunt vsque ad diatessaron, siue quartam. Quatuor sunt chordę finales tonorum, nam primus, & secundus desinunt in lychano hypaton: tertius, & quartus in hypate meson: quintus, & sextus in parhypate meson: septimus, & octauus in lychano meson. Cum autem omnis tonus plenã diapason contineat, atque ea ex diapente, & diatessaron cōponatur: hoc discrimen est inter duos tonos in eadem chorda desinentes, quod is qui authentus est, plenam diapason habet supra finalem: plagalis verò habet quidem diapenten supra finalem, sed diatessaron quæ diapason cōplet sub finali collocatur. Legendi hac de re practici recentiores, atque inter cæteros Franchinus Gafforius libro 4. musicę instrumētalis, & in descriptione musicę actionis: Petrus Pontius in dialogo de musica: Ioseph Zerlinus, & Petrus Aron in harmonicis institutionibus: iterum Zerlinus lib. 6. supplementi musicalis, & in defensione quinti demonstrationum harmonicarum: Frater Angelus minorita lib. 1. Floris Angelici: & Marchettus Patauinus in tractatu de cantu plano. Is autem tonus, quem nos primum dicimus, Dorius est antiquorum, vt quidam Neoterici existimarunt: secundus Hypodorius, tertius Phrygius, quartus Hypophrygius, quintus Lydius, sextus Hypolydius, septimus Mixolydius siue lydius mixtus. Octauo carebant antiqui, nam reuera Mixolydius plagalem, seu collateralem non sustinet modum, grauius enim tetrachordum illius cum grauissimo Dorij coniunctum est. Verum de singulis tonis, eorumque constitutione, & proprietatibus vberius infra disseremus, si prius dubitatio quædam soluta fuerit, quæ non indigna videtur solerti discussione.

5 Nam

5 Nam si primus noster modus Dorius est antiquorum, si phrygius idem ac tertius, & sic de cæteris: cur non eosdem pariunt effectus? Cur non ijsdem sonantibus modis & tranquillari animum, & commoueri sentimus? Possem equidem respondere non omnes antiquos musicos & cantores hos admirabiles effectus edidisse; sed eos tantum, qui in hac disciplina peritissimi fuissent, qui cum rari semper fuerint, ita non desunt etiam hac tempestate, qui cum veteribus comparari possint. Satius est tamen fateri id quod verissimum est, priscos illos modos nos nescire, illudque in primis, in quo maximè excelluerunt. Errant itaque toto cœlo, qui generum illorũ differentias ignorantes acumen tantum, & grauitatem sonorum considerant. Non enim, vt hoc vtar exemplo, Doricæ harmoniæ præstabit effectus omnis cantus à lychano meson vsque ad Paraneten protensus, nisi etiam præter suæ diapason compositionem alia quædam habeat ad excitandos affectus requisita. Sunt autem quatuor, ni fallor, hæ conditiones, quibus positis musica proculdubiò inducet hominem in varios affectus, & commotiones. Prima conditio est, vt harmonia ex vocibus, & sonitu prouenions iuxta toni exigentiam rectè ordinetur. Secunda vt numerus musicus, quo modulationis totius series à graui in acutum, & ab acuto in graue procedit qualitati verborum, & toni accommodetur. Hic est numerus, quem vulgus vocat aërem cantionis, de quo Poëta, *Numeros memini, si verba tenerem*. Tertia vt ipsa verba talia sint, quæ mentem percellere, & commouere possint. His adiungebant antiqui totius corporis motus, ac gestus patheticos ad excitandos affectus aptissimos. Quarta tandem, vt qui musicos concentus audit, non tam aurem quam rationem adhibeat, vti docet Boëthius, sitque aptus & dispositus ad musicæ effectus recipiendos. Fit enim quandoque, teste Diuo Bonauentura, vt propter prauam audientis dispositionem quem musica inuenit tristem, reddat tristiorem: & quem lætum, lætiorem. Istæ conditiones si ad toni systema adijciātur, efficient, vt puto, musicam nostram veteri non inferiorem: alioquin omnes affectus in omnibus tonis confusi, singulisq; permixti sunt pro varietate modi procedendi, vt Keplerus obseruat. Non possum hoc loco quorumdam errorem dissimulare, qui suæ inscitiæ friuolam prætendentes excusationẽ, aiunt musicam nostram insignes illos effectus, quos in veteri

Boeth. lib.1.c.9.

Bonauen. prolog. in Thren.

Kepler. tract. 3. harmon. cap. 15.

admi-

admiramur, operari non posse, quia omnis musica nostra in genere Diatonico est; antiqui autem Enharmonico, & Chromatico vtebantur, quæ cantus genera iampridem antiquata ad mentes hominum subitò commouendas aptiora erant. De triplici hoc genere differunt antiqui Musici Aristoxenus, & Nicomachus Gerasenus in suis Harmonicis institutionibus, Euclides item, & Theon Smyrnæus, & ex ipsis alij recentiores. Porrò genus Enharmonicum illud dicitur, quod pluribus spatijs, & angustioribus separatur: cantatur autem per diesim, & diesim, & ditonum. Chromaticum autem per duo inæqualia semitonia, & trihemitonium constans ex tono, & semitonio minori conscendit. Diatonicum vero per duos tonos, & semitonium naturaliter procedit. Hoc postremum alijs generibus dignitate, & efficacia præeminet; & sine eius mixtura reliqua duo subsistere nequeunt; atque ideo supradictam opinionem mirabiliores musicæ effectus Chromatico, & Enharmonico generi tribuentium damnat, ac pluribus confutat Ioseph Zerlinus excellentissimus musicorum. Accedit ad rationem experientia: nam Enharmonicum ob nimiam difficultatem, Chromaticum ob nimiam mollitiem iampridem ab vsu recessit, vt docet Macrobius. Plato quoque antiquissimus Philosophorum solo Diatonico vtebatur, quod & mundanæ musicæ adscripsit. Plutarchus repudiatum asserit Enharmonicum genus, quod sensui ingratum foret. Damascius in vita Isidori Philosophi apud Photium, Natus, inquit, ad musicam Asclepiodorus deperditum tamen Enharmonicum genus nō potuit reuocare, quamquam alia duo cantus genera rescinderet, & reprimeret, alterum Chromaticum appellatum, alterū diatonicum: harmoniam tamen non inuenit, quamuis magades mutarit, & transposuerit non minus quam viginti duas: Sunt autem magades instrumenta musica tabula quadrata repanda, quæ in se recipit chordas, & efficit sonum. Dicitur etiam magadium ea pars lyræ, in qua plectrum illiditur, vbi scilicet percussio chordarum fit manu dextera, vt Budęus notauit. Vide Suidam verbo μαγὰς. Aristoteles item solum genus diatonicum commendat: & tamen musicam illorum tēporum mirabilem fuisse exempla crebra testantur. Seruanda igitur est cuiusque modi proprietas: nam vt verbis vtar Plutarchi, si musicæ peritiæ accedat facultas iudicandi, his præditum constat perfectum musicum fore. Qui enim nouit Doricum

Theon. lib. 2. Math. cap. 9. & seqq.

Zerlin. par. 2. c. 9.

Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. c. 4.

Plutarch. lib de musica.

Photius Cod. 2;2.

Plutarch. lib. de musica.

ticum tonum, neque tamen iudicare potest vbi is propriè, & conuenienter vsurpetur, non sciet quid faciendum sit, neque genium eius seruabit. Idem auctor eos redarguit, qui initio carminis hypodorium, in fine mixolydium, aut Dorium: hypophrygium, & Phrygium in medio adhibent: quam culpam multi recentiores committunt omnium tonorum desinentiã confundentes, solidam eneruantes concinnitatem, vt auribus gratificentur. Sic fit vt eorum musica talis sit, qualem Plato describit in Philebo, quæ videlicet obscuritatem multam habeat, soliditatem paucam. Sed iam tractatum ad singulos tonos conferamus.

§. IV.

De singulis tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus. Quædam de cantu Gregoriano.

1 PRimam sedem ordine, & dignitate tenet Dorius. Hic à Platone,& Aristotele cæteris omnibus præfertur. Hoc modulo psallebant antiqui prosodia multa, & pæana, erotica etiam, & quæ spondæa nominantur. Dux ad bene viuendum existimatur hic modus. Arcades, & Lacedæmones hoc impensius delectabantur, teste Polybio. Virilem, ait Athenæus, præ se fert grauitatem, & magnificentiam, vnde veteres eo vtebantur ad efformandos adolescentum mores. A Cassiodoro pudicitiæ largitor, & castitatis effector dicitur. Hoc Pythagorici summo mane ad intermissa studia se excitabant. A Ptolomæo, qui octo tonos sphæris cælestibus conuenire docet, luminoso soli comparatur: nam sicut sol humida exiccat, noctisque tenebras fugat; ita hic tonus, qui phlegmati dominatur, pigritiam, stuporem, somnum, mœstitiam, & confusionem ex motione phlegmatis prouenientem statim expellit. Viris præclaris, magnoque ingenio præditis conuenit. Modestus est, hilaris, curiosus, magnificus, sublimis, nihil solutum habens, nihil molle, & ad omnes affectus idoneus. Aliquando chorda eius finalis in mese constituitur, & tunc idem est, ac Hypermixolydius Ptolomæi, & à recentioribus practicis nonus tonus, ab alijs Aeolius nuncupatur.

Polyb. lib. 4.
Athen. lib. 14.
Cassiod. lib. de musica.
Ptolom. libro 3. Harmonic. c. 11.

2 Secun-

2 Secundo loco Hypodorius, siue subdorius est contrario modo se habens, somnum enim lenem inducit, eoque Pythagorici vespere vtebantur ad mitigandas animi curas, &,quietem conciliandam. Pigris, mœstis, ac miseris conuenit, & vt docet Cassiodorus, animi tempestates tranquillat, somnumque iam placatis attribuit. Ab Aristotele magnificus, constans, & grauis dicitur. Aeolium à quibusdam, sed falsò, nuncupari docet Scaliger. Lunæ comparatur, quæ infimum tenet locum inter Planetas, rebusque humidis præest: ita hic tonus flebilis, & grauis, cæterisque inferior est vsque ad postremam vocem Monochordi descendens. Verba quæ mœstitiam inducunt, lacrymas mouent, liberationem ab angustijs, calumnijs, & seruitute deprecantur, huic tono attribuuntur. Si desinat in mese decimus, & Hypoæolius vocatur. De hoc, & cæteris plagalibus hæc scribit Athenæus. Sicut nos subalbum dicimus, quod albo simile est; subdulce, quod accedit ad dulce, quamuis non sit huiusmodi: ita & Hypodorium appellatum fuisse arbitror, quod Dorium valdè non sit.

Aristot. sec. 19. Problem.

Scalig. l. 1. Poetic. cap. 19.

Athen. lib. 14.

3 Tertius sequitur, quem Phrygium dicunt. Marti attribuitur, nam furiosus est, & incitatiuus, iram prouocat, pugnas excitat, & votum furoris inflammat. Vehementem, & acutum vocat Clemens Alexandrinus, & ipsa acuminis velocitate vehementius percellit animum. Huic modo carmen congruit anapestum. Fortes habet saltus in sua progressione, conuenitque superbis, iracundis, crudelibus, cholericis, & furiosis. Verba requirit aspera, deque prælijs spiritualibus, vel temporalibus pertractantia, & quæ celerius debeant affectus concitare. Hunc autem simul cum Dorico Plato, & Aristoteles præ cæteris commendant; eius tamen vsum adolescentibus interdixerunt, quod eorum affectus nimium citra decorum commoueat. Sarisberiensis hunc modum vituperat tanquam incitantem ad lasciuiam, cum potius ad certamina prouocet; sed Marti amicam Venerem fabulantur Poëtæ. Entheus à Luciano nuncupatur.

Cl. Alex. lib. 6. Strom.

Sarisb. lib. 1. Pocrat.

4 Quartus est Hypophrygius mollis, compunctiuus, choleram mulcens, blandus, adulatorius, & attractiuus. Mercurio assimilatur, cuius natura cum bonis bona, cum malis pessima est: sic adulatores, quibus hic tonus maximè congruit, bonis & malis, sapiẽtibus & insipientibus æqualiter se accommodant.

modant. Illis item competit, qui faciles sunt, & teneri, statimque sedarij, ac mitigari solent, & in omnem partem conuerti. Hoc Cretenses, & Lacedæmones à pugna reuocabantur. Verba quæ blanditias, admonitiones, deprecationes, deceptiones, & detractiones significant, huic tono sunt assignanda. Dicit Aristoteles quod Hypophrygius animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. Hæc proprietas quamuis Phrygio propriè conueniat, huic tamen deneganda non est ob affinitatem, quam habet cum suo authento, quem & aliquando imitatur. Aristot. Sec. 19. Problem.

5 Quintum occupat locum Lydius. Hic sanguinis dominium obtinet, & Ioui cōparatur, qui homines sanguineos, beneuolos, mites, & iucundos sua influentia facit. Delectabilis est, choreis & saltationibus idoneus, & cum quadam voluptate resiliens. Nimias curas, ait Cassiodorus, animæque tædia remissione reparat, & oblectatione corroborat: anxios lætificat, reuocat desperatos. Verba lætitiam denotantia, & quæ victoriam, ac triumphum celebrent huius toni propria sunt. Quando desinit in trite diezeugmenon vndecimus tonus, siue Ionicus, vel etiam Iastius à recentioribus; eiusque plagalis duodecimus, hypoionicus, vel hypoiastius nuncupatur. Harmonias Lydias luctuosas esse asserit Plato, sed de hypolydijs, & mixolydijs intelligi debet: Lydia enim simplex, & principalis hilaris est, quare Propertius in campis Elisijs Lydia plectra resonare commemorat. Plato 3. de Rep. Propert. lib. 4. eleg. 7.

6 Sextam tenet sedem Hypolydius, qui pius, deuotus, humanus, & lacrymabilis est. Veneri attribuitur, cuius influentia homines reddit ad pietatem, amorem, & planctum procliues. Differt ab Hypodorio, quia fletus ab illo causatus ab angustijs, & anxietatibus oritur: hic autem ex deuotione, & lætitia, vel ex affectu commiserationis erga proximum procedit. Verba igitur hos affectus inducentia, vel explicantia ei propriè competunt. In huiusmodi compositione aduertendum est, vt voces gradatim progrediantur, sintque inter se colligatæ, & coadunatæ.

7 Septimus Mixolydius est, qui suis modulis duplicem producit effectum, incitat enim ad gaudium, sed statim reuocat ad mœstitiam. Eo in tragœdijs vtebantur antiqui, nam & melancholiam mouet, & partem habet incitationis, ac iucunditatis. Quos Saturnus sua influentia tristes facit, hic

tonus concinnitate sua ad quietem incitat, & adducit. Intellectum obtusis acuit, sanctique Spiritus dona designat. Altior est omnibus tonis, perque suaues, & iucundos saltus progreditur: tum terreno desiderio grauatis cœlestium appetentiam indulget. Ex his patet quæ verba huic tono conueniant. A Iulio Polluce Locrensis appellatur. Hos septem tonos dumtaxat agnoscebant Pythagorici, teste Iacobo Fabro, quod totius vniuersi harmonia septenario numero secũdum ipsos comprehendatur.

Faber in fine l. 4. element. musicalium.

8 Octauum tonum, quem Hypomixolydium vocant, adiecerunt septem præscriptis recentiores, ne Mixolydius suo plagali careret. Firmamento attribuitur varia stellarum figuratione distincto, nam & omni negotio conuenit, & immunis est ab omnibus qualitatibus. Super omnes tonos insita quadam dulcedine, & venustate nitescit. Suauis, canorus, atque moratus dicitur, & soliditatem futuræ gloriæ repræsentat. Viris discretis conuenit, & qui subtili ingenio profunda speculantur. Verba itaque de rebus altis, & cælestibus pertractantia ad hunc tonum non incongruè pertinebunt. Dicitur quoque deprecatiuus esse, quo propterea vtendum erit cum aliquam felicitatem, & gloriam etiam cum lacrymis cupimus obtinere. Habet hic tonus hoc cum primo commune, quod omnia verba, quæ commodè nequeunt reliquis aplicari, ad hunc poterunt reduci; est enim aptus ad omnes affectus, & omnium capax.

9 Cæterum S. Gregorius Magnus cantum planum instituit, qui de plano procedens singulas notas breuis temporis æquali mensura dimetitur. Non enim variarum vocum concordem discordiam, & concinnam per interuallorum distantiam melodiam obseruauit; sed certos tantum limites, & terminos cuiusque toni constituit, certosque vocum transitus, & progressiones secundum naturalem diatonici generis dispositionem. Obseruat autem Franchinus S. Gregorium in nocturnis responsorijs vehementer, & dissolutè somnolentos ad vigilandum hortari: in antiphonis planè, atque suauiter sonare: in introitibus quasi voce præconis ad diuinum officium euocare: in alleluia & versibus diuino iubilo dulciter gaudere: in tractibus & gradualibus protensè, atque humiliter procedere: in offertorijs, & communionibus quamdam seruare mediocritatem. Vt ipse verò cantus supernæ patriæ læti-

Franchin. l. 1. c. 8.

lætitiam indicet, aliquando sine voce longum edit sonum iubilationis pluribus notis sub vna syllaba descriptis, quod maximè fit in hac voce *Alleluia*. Illi enim qui cantant, ait Augustinus, cum cœperint in verbis canticorum exultare lætitia, veluti impleti tanta lætitia, vt eam verbis explicare non possint, auertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum iubilationis. Iubilus sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista iubilatio, nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim est, quem fari non potes; & si eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi vt iubiles? Vt gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum. Narrat Ioannes Diaconus in vita Magni Gregorij qualiter Beatissimus Pontifex cantorum scholam instituerit, & cantum Ecclesiasticum reformarit. Queritur autem Gallos, & Germanos Gregorianis cantibus quædam propria miscuisse: cuius rei hanc reddit rationem. Alpina siquidem corpora vocum suarum tonitruis altisone perstrepentia susceptæ modulationis dulcedinem propriè non resultant: quia bibuli gutturis barbara feritas dum inflexionibus, & repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore quasi plaustra per gradus confusè sonantia rigidas voces iactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat. Refert deinde qualiter Carolus Magnus cātum Ecclesiarum Galliæ ad Romanæ dulcedinis præscriptum reuocarit, directis in Gallias ea de causa duobus cantoribus à sanctissimo Papa Adriano. Sed hæc de cantu dicta sunt satis, iam rectè canendi disciplinam breuiter explicare ex sanctis Patribus aggredior.

Aug in psalm. 32. conc. 1.

Io: diacon lib. 2. cap. 6. & seqq.

§. V.

Qualis esse debeat Ecclesiasticus cantus. Quæ vitia à cantoribus euitanda. Quinam censeantur benè cantare. Quæ vera musica, quis verus animæ concentus sit.

1 VNde autem mihi potius exordium, quam à sanctissimo Patre Bernardo in re præsertim ascetica, & religiosa?

Bern. ep. 312. & sup. Cantic. ser. 47

gioſa? Is igitur epiſtola ad Abbatem Arremarenſem qualis debeat eſſe cantus ſic deſcribit. Cantus plenus ſit grauitate, nec laſciuiam reſonet, nec ruſticitatem. Sic ſuauis, vt non ſit leuis: ſic mulceat aures, vt moueat corda. Triſtitiam leuet, iram mitiget, ſenſum literæ non euacuet, ſed fœcundet. Non eſt leuis iactura gratiæ ſpiritualis leuitate cantus abduci à ſenſuum vtilitate, & plus ſinuandis intendere vocibus, quam rebus inſinuandis. Idem alibi cantantium vitia ſic redarguit. Sunt quidam voce diſſoluti, qui vocis ſuæ modulatione gloriantur,nec tantũ gaudent de dono gratiæ,ſed etiam alios ſpernunt.Tumentes elatione aliud cantant, quam libri habeant, tanta eſt leuitas vocis, forſitan & mentis. Cantant vt placeant populo,magis quam Deo Si ſic cantas, vt ab alijs laudem quæras, vocem tuam vendis, & facis eam non tuam, ſed ſuam. Habes in poteſtate vocem tuam, habeto & animum. Frangis vocem, frange & voluntatem. Seruas conſonantias vocum, ſerua & concordiam morum. Caue ne ſicut delectaris altitudine vocis, delecteris elatione mentis. Ingenium muſicum à proportione in voce reducendum eſſe ad proportionem in mente oſtendit Plotinus. Nimis enim indignum videtur, & nimis flendum, vt ait Auguſtinus, per ſuam ſcientiam verſum bene currere, citharamque concinere, & ſuam vitam, ſeque ipſam quæ anima eſt deuium iter ſequi, & dominante ſibi libidine cum turpiſſimo ſe vitiorum ſtrepitu diſſonare. Extat etiam in antiquiſſimo noſtri Ordinis ſtatuto optima canendi inſtitutio, quam idem ſanctiſſimus Pater Bernardus ſuis diſcipulis reliquit. Pſalmodiam, inquit, non nimium protrahamus,ſed rotundè & viua voce cantemus. Metrum & finem verſus ſimul intonemus, & ſimul dimittamus. Punctum nullus teneat, ſed ſtatim dimittat. Poſt metrum bonam pauſam faciamus. Nullus ante alios incipere, & nimis currere præſumat, aut poſt alios pneuma trahere, vel punctum tenere. Simul cantemus, ſimul pauſemus ſemper auſcultando. Quicunque incipit antiphonam, aut pſalmum, hymnum, reſponſorium, alleluia, vnam aut duas partes ſolus dicat alijs tacentibus: & ab eo loco, quo ille dimittit, alij incipiant non repetentes, quod ille iam dixit. Monemus vos dilectiſſimi,vt ſicut reuerenter, ita & alacriter Domino aſsiſtatis non pigri, non ſomnolenti, non oſcitantes, non parcẽtes vocibus, non præcidẽ-

tes

Idem, ſi tamẽ ipſe eſt, de inter. domo cap. 51.

Plotin. Enn. 1. l. 3. cap. 1.
Auguſt. lib. 2. de ordine cap. 1.

tes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis, & remissis vocibus muliebre quiddam de nare sonantes, sed virili sonitu & affectu voces sancti Spiritus depromentes. Viros enim decet virili voce cantare, & non more fœmineo tinnulis vel falsis vocibus veluti histrionicam imitari lasciuiam; & ideo constituimus mediocritatem in cantu seruari, vt & grauitatem redoleat, & deuotio conseruetur. Hæc statutum Cisterciense. Liquet autem ex dictis, quænam debeant vitia Ecclesiastici cantores euitare.

2 Et primò quidem receptum à maioribus cantum integrum oportet, & illibatum custodire, ne si semel aberrare cœperimus à semitis antiquis, quas posuerunt Patres nostri, paulatim inconsultis mutationibus religionis integritas destruatur. Mutant mores qui mutant cantum, vt supra ex Platone monstratum est. Deinde in ipso cantu auream decet seruari mediocritatem, vt qui beneficij fructus, corporisque alimenta integra percipere volunt, integrum etiam persoluant officium, non tumultuaria quadam præcipitatione longiores notularum decursus transilientes, sed moderata æqualitate omnes notas ita proferentes, vt nimia acceleratione, ac morosa protractione sublata ex dulci vocum concordia omnes fideles ædificentur. Alioquin extra legem canenti dicet Deus *Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam*. Nec ad solam cantus suauitatem intendere oportet, vt monet Dorotheus, sed mens etiam, vt par est, incalescat in virtute sermonum. Apud Xenophontem rex Cyrus quosdam conuiuas sic reprehendit: Omnes enim clamabatis simul, & intelligebatis inuicem nihil, canebatis magno cum ridiculo, & cum canentem minimè audiretis, iurabatis optimè eum canere. Hac redargutione quidã ecclesiastici perstringi possent, qui modum in cantu non seruantes inamœno quodam stridore ita perstrepunt, vt nec ipsi, nec alij ea quæ cantantur, intelligant. Gregorius Nazianzenus senilem narrans apologũ Cigni, inquit; Olim ad hirundines aiebant, si non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum est, quod modum in canendo tenemus. Seruanda quoque modestia in cantu est, quia, vt sanctus docet Ambrosius, in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est, vt sensim quis aut psallere, aut canere incipiat, vt verecunda principia commendent processum.

Amos 5. 23.

Doroth. initio doctr. 22.

Xenoph. lib. 1. Cyripæd.

Greg. Naz. ep. 1.

Ambros. l. 1. de offic. cap. 18.

sum. Nam quid in plano cantu stridulis, inamœnis, & superacutis vocibus obstrepere necesse est, cum talis clamor immoderatus stomachum turbet, venas exhauriat, vires eneruet, aures offendat, prouocet risum, confusionem excitet, impediat deuotionem? Non in clamosa voce, ait S. Benedictus, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Altè cantat apud Deum humilitas, sicut dicit scriptura. *Oratio humiliantis se penetrat nubes.* Nec minoris culpæ reos illos existimo, qui præter religionis grauitatem vocem, vt aiunt, frangentes, dum dulcioribus modulis populo magis, quam Deo placere desiderant, & vanitatis studio Deo displicent, & scandali occasione populum offendunt. Vanam istorum curiositatem Ioannes xxij. Ecclesiæ Romanæ summus Antistes graui animaduersione condemnat in ea extrauaganti quæ incipit, *Docta sanctorum Patrum.* Diuus etiam Hieronymus eosdem redarguit dicens. Audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde cantandum: nec in tragœdorum modum guttur, & fauces dulci medicamine colliniendas, vt in ecclesia theatrales modi audiantur, & cantica; sed in timore, in opere, in scientia scripturarum. Quamuis sit aliquis, vt illi solent appellare, κακόφωνος, si bona opera habuerit dulcis apud Deum cantor est. Hæc autem verba S. Doctoris citat & amplificat Agobardus Episcopus Lugdunensis libro de correctione Antiphonarij. Denique damnandi sunt illi, qui parcentes vocibus suis rapinam faciunt in holocaustis, qui vitulos scilicet labiorum suorum Domino reddere negligentes vel dolorem capitis, vel stomachi debilitatem, vel exilitatem vocis prætendunt ad excusandas excusationes in peccatis: cum reuera totum in eis sibi vendicent mentis euagatio, distractio cordis, carnis inertia, & propriæ salutis incuria. Non enim considerant, quod qui à communi labore se subtrahunt, communi etiam retributione carebunt: & qui ecclesiam seruitute, proximum ædificatione, Angelos lætitia, sanctos gloria, Deum cultu defraudant; ipsi quoque Dei gratia, sanctorum suffragijs, Angelorum custodia, proximi adiutorio, ecclesiæ beneficijs se reddunt indignos. *Qui reminiscimini Domini*, ait Propheta, *ne taceatis, neque detis silentium ei*. Psalmographus etiam dicit, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*: &

Bened. in regula cap. 20. & 52.

Eccli. 35. 21.

Hieron. in cap. 5. ad Ephes.

Isai. 62. 6.
Psal 33.
Ps. 70
Eccli. 39. 20.
Ps. 32.

In

In te cantatio mea semper: & *Confitemini illi in voce labiorum vestrorum*: & *Benè psallite illi in vociferatione*. Eis enim qui legitimè canunt, & sapienter psallunt, inquit Rupertus Abbas, remuneratio vel præmium erit carmen æternum. Ergo, vt præcipit S. Benedictus, sic stemus ad psallendum, vt mens nostra concordet voci nostræ.

Rupert. lib. 10. in Apoc.

Bened. reg. c. 19.

3 Hæc optima symphonia est, quæ non in vocibus tantū, sed & in moribus resonat, & in recto virtutum temperamēto. Musica, ait Cassiodorus, est scientia benè modulandi, quod si nos bona conuersatione tractemus, tali disciplinæ probamur semper esse sociati: quando verò iniquitates gerimus, musicam non habemus. Rectè Augustinus. Vis rectè psallere? Nō solum vox tua sonet laudes Dei, sed opera tua concordent cū voce tua. Cum ergo voce cantaueris, silebis aliquando: vita sic canta, vt nunquam sileas. Vis vt Deo tuo iocunda sit laus? Noli bonæ cantilenæ tuę obstrepere moribus malis. Plus ille attendit quid viuas, quam quid sones. Quam multi sonant voce, & corde muti sunt! Et quam multi tacent labijs, & clamant affectu! quia ad cor hominis aures Dei. Sicut aures corporales ad os hominis, sic cor hominis ad aures Dei. Multi clauso ore exaudiuntur, & multi in magnis clamoribus non exaudiuntur. Denique cantat Deo, qui viuit Deo: psallit nomini eius, qui operatur in gloriam eius. Hæc Augustinus, cui adstipulatur Origenes his verbis; Quis putas ita canoræ vocis est, & ita spiritus puræ mentis, qui sincerè canat, vt cātilena eius diuinum delectare possit auditum? Ille profectò est, qui nullum raucum habet in se peccati sonum, qui nihil offensionis in lingua, nihil crassitudinis in spiritu gerit. Quid prodest sonoris vocibus personare, si vita dissona sit? Doces me, inquit Seneca, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonent, quomodo neruorum disparem reddentium sonū fiat concordia; fac potius quomodo animus secum meus cōsonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem. Sic & Diogenes Cynicus musicos in ius vocabat, quod cum lyræ chordas congruè aptarent, animi mores inconcinnos haberent. At quorum vita cum cantu, opera cum voce concordant, horum suauissima est harmonia, gratissimus Deo concentus. *Sonet*, ait ille ad talem animam, *sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, &*

Cassiod. lib. de musica.

Aug. in ps. 146. Et in ps. 119. & 67.

Origen. hom. 6. in Iudic.

Seneca epist. 88.

Laertius lib. 6.

facies tua decora: amici auscultant, fac me audire vocem tuam. O amoris ordinatissimas vices, ó animæ amantis consonantissimam melodiam! Ergone credibile est sic Deum humanis cantibus delectari, vt animam sibi dilectam vltrò prouocet ad cantandum? O cœlestem virtutum musicam, quæ exuperat omnem sensum, quæ resonat in anima iusti; sed ab his qui foris sunt, qui non sunt amici comprehendi non potest. Facit Deus concentum istum cum sanctis suis, & vnusquisque pro varietate donorum sonum reddit vel grauem humilitatis, vel acutum viuæ fidei, vel superacutum charitatis. Harmonia deuoti cordis concentum cœli dormire facit in modulis suis, si Deo & sibi ipsi cōcordat: & si cordis affectio cantat, Deus psallit, & exultat.

4 At ego Domine quali harmonia ad aures tuas personabo, qui totus dissonus per vitiorum cacophoniam esse reperior? A planta pedis vsque ad verticem non est sanitas in me, & quomodo audebo tot cicatricibus deformis in conspectu tuo apparere? Numquid igitur à facie tua abscondar cū impio fratricida vagus, & profugus in terra: aut cum primis parentibus nuditatem meam inter folia, & virgulta cælabo? Sed quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam, cum scriptum sit, quia omnes qui elongant se à te peribunt? Vbi fugiam nisi ad te Deus meus? Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram. Ne auertas faciem tuam à me, qui eam non auertisti ab increpātibus, & conspuentibus in te. Audi vocem meam secundum misericordiam tuam, & da sermonem rectum, & benè sonantem in os meum, vt placeant verba mea in conspectu tuo. Ecce tu summe concentor dabis voci meæ vocem virtutis, vocem dulcedinis & suauitatis, vocem bonorum operum inuicem consonantium in organo charitatis. Sic erit beneplacita tibi musica mea, & labijs exultationis laudabit os meum. Sic te largiente replebitur os meum laude tua, & cantabo tota die magnitudinem tuam. Sic per concordes virtutum numeros ad antiquam baptismalis innocentiæ musicam reuocabitur anima mea, donec cum Angelis, & Beatis plena diapason consumetur.

M E-

METRVM XLIV.

NAm me quis melior recreet sonus,
Quam moribus vox consonans?
Mystica transcendunt modulamina
Quoscunque vocales tonos.
Vera etenim menti, non sensibus
Solet placere musica:
O si perpetuum aures intimas
Permulceat mundi melos!
O si dulcisonos pangat modos
Latè patens vox ætheris!
Quam subitò citharas, & organa,
Chorique voces, & tropos
Sperneret indocilis mortalitas
Assueta cæli cantibus!
Harmonicis dissultant motibus,
Lætisque subsiliunt choris
Astra polo lucentia, dum vago
Cœlum rotatur ambitu.
Sic elementa animum dulcedine
Aur esque complent cantibus,
Dum modulis resonant grauioribus,
Tonosque acutos temperant.
Aetherea sic terrea consonat
Canore miro musica.
Respondetque recursio siderum
Mundi sonoris motibus.
Omnis ab harmonico systemate
Et terra pendet, & polus.
Vt nullis sit dissona litibus
Natura musicæ studet.
Nempè tonis consistunt mysticis
Quæcunque Phœbus aspicit.
Complexuque suo omnia colligat
Dul is modorum suauitas.
Nihil concinna tamen concordia,
Vocisque nil prodest melos:
Dissona si morum sit musica,
Deique iussis discrepet,

Sese igitur veris concentibus,
Suosque mores imbuat,
Psallere qui dignas laudes cupit,
Numenque cantu flectere.
Despicit orantum modulos Deus
Cum moribus vox dissonat.

5 Ioannes Gerson triplici tractatu de canticis, itemque duodecim tractatibus super *Magnificat* totius musicæ praxim moraliter, & anagogicè explicat diffusissimè, quem studiosus lector non sine magno animæ profectu percurret. Quid autē, & quotuplex sit musica morum, & virtutum, sine qua dissonat coram Deo musica vocum, & instrumentorum vir præclarissimus Absalon Abbas his verbis exequitur. Planè musica ista vocalis ad laudem Dei satis congrua est, sed est alia quam docet supernus ille musicus, & illa nostræ saluti magis est necessaria. Sed quæ est illa musica, quam docet Deus? Ipsa profectò triplici specie subdistinguitur, alia est enim animalis, alia spiritualis, alia cœlestis. Animalis est musica, quando sensus exteriores nihil superfluum appetunt, & à ductu rationis nequaquam discordant, vt visus non aspiciat vana, non auris audiat detractiones, vel iudicium sanguinis, nō odoratus quærat suauia, non gustus superflua, non manus extendatur ad illicita. Istæ sunt quinque vocales animalis musicæ facientes harmoniam, quę dicitur diapente: constituitur enim de quinque corporis sensibus ordinatè constitutis. Spiritualis musica consistit in profectu virtutum, in gaudio spiritali, & morum suauitate, in timore Dei & amore fraternitatis, per quam harmonia efficitur, quæ diatessaron est appellata. Quatuor ergo virtutes principales illam efficiunt, vt sit in omnibus benè agentibus fortitudo ad auxilium, iustitia ad directionem, temperantia ad solatium, prudentia ad consiliū. Cœlestis verò musica consistit in contemplatione Dei, in adeptione æternitatis, in mentis iocunditate, & immortalitate corporis: & facit hæc musica harmoniam, quę dicitur diapason, siquidem octo beatitudines eam efficiunt. Hactenus ille. Hæc est musica, inquit Chrysostomus, quæ Deum & Angelos lætificat, hæc totum in cœlo spectaculum excitat, hæc dæmonum furorem compescit, & affectionum impetum demulcet. Nam dum charitas citharam pulsat, omnes affectiones silent, omnia quieta, omnia tranquilla sunt. Nos autem

Absal. Abb. ser. 1. de Annunciat.

Chrys. hom. 40. in act. Apostol.

his generibus musicæ iugiter exerceamur, in concordia vocum & morum laudes diuinas in hoc exilio decantantes, donec mereamur diuinæ musicæ consortes fieri, & ad consummatissimos cum sanctis Angelis hymnos eleuari.

CAP. XVIII.

De varijs ritibus, quibus vtitur Ecclesia Catholica in recitandis diuinis officijs.

§. I.

Orthodoxam Ecclesiam varietatibus exornari. Varias Ecclesiarum consuetudines vnitati fidei non obesse.

1 ECCLESIAM Christi sponsã varietatibus circumamictã Regius Psaltes eo psalmo describit, quo verbum bonum eructans eiusdem cecinit epithalamium. Psal. 44. Eamdem horti nomine censeri, quem discolor florum diuersitas ornet, Sponsus in Cãticis asseuerat dum ait: *Hortus conclusus es, soror mea Sponsa, hortus conclusus*. Cantic.4. 12. Nil aptius ad decus Sponsæ, quam pretiosum indumentum multiformi gemmarum, colorumque nitore distinctum. Nil ad honestam recreationem magis idoneum, quam amœnissimus horti recessus omnium florum venustate resplẽdens. Sponsa igitur cum sit Ecclesia, decet eam varijs gemmis, & monilibus ornatam, variaque supellectile diuitem esse. Hortus voluptatis cum sit, eam debent omnium generum flores in varias areolas dimensi exornare. Quid autem vestes, quid flores multicolores sunt, nisi varietas sacrorum rituum, quibus ecclesiastici viri Deo laudes persoluunt? Alias enim consuetudines Ecclesia Romana, alias habet Mediolanensis:

alijs

alijs ceremonijs vtuntur Monachi, alijs Clerici, suntque diuersæ diuersarum Ecclesiarum in recitandis officijs institutiones. Vnam quidem Ecclesiam vniuersalem,& orthodoxam confitemur, at vnius corporis plura membra diuersa obire munia in vnum finem tendentia quis nescit? aut quis adeò stupidæ mentis est, quem non rerum diuersitas oblectet? Accedit ad delectationem omne ferens punctum vtilitas. Nam vt gentium ac nationum mores diuersi sunt, ita ad actus religionis, cultumque diuinum diuersis vtuntur institutis, quæ salua Christianæ fidei integritate vix possent ab eis vel omitti, vel auferri. Quocirca optimum est, ait S. Isidorus, vt grauis prudensque Christianus eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur, indifferenter sequendum, & propter eorum inter quos viuitur societatem seruandum est, ne per diuersitatem obseruationum schismata generentur.

Isidor. de Eccl. officijs lib. 1. c. 43.

2 Extant in sacris canonibus multæ de hac re sanctorum Patrum auctoritates. In ijs rebus, inquit canon ex verbis D. Augustini, de quibus nihil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt. Item; Catholica Ecclesia per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere: quicquid enim in ea tenetur, aut auctoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria & particularis institutio. Et infrà, ex epistola Leonis Noni: Scit S. Romana Ecclesia, quod nihil obsunt saluti credentium diuersæ pro loco & tempore consuetudines. Nicolaus quoque Primus epistola secunda ad Photium sic scribit. De consuetudinibus, quas nobis opponere visi estis scribentes per diuersas Ecclesias diuersas esse consuetudines, si illis canonica non obsistat auctoritas, pro qua obuiare debeamus, nihil iudicamus, vel eis resistimus. Item Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum: Nouit fraternitas tua Romanę Ecclesię consuetudinem, in qua se meminit enutritam: sed mihi placet, vt siue in Romana, siue in Gallicana, siue in qualibet Ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, solicitè eligas, & in Anglorum Ecclesiam, quæ adhuc in fide noua est, institutione præcipua quę de multis Ecclesijs

dist. 11. c. 7. & 8.

dist. 12. c. 3.

dist. 12. c. 10.

Ecclesijs colligere poteris infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt. Narrat Augustinus sibi dubitanti de his multimodis Ecclesiarum obseruationibus dixisse Ambrosium, Ad quam fortè Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Fulbertus Carnotensis eleganter de hac re ad Finardum scribens disserit. Nouit, & verè nouit serenitatis vestræ prudentia quod in Ecclesiasticis officijs plura sunt, in quibus orientales Ecclesiæ & nostræ communi obseruatione sibi respondent: sunt vero alia in quibus alias ab alijs cultu dispari, & varia obseruatione audiuimus dissonare. Nec tamen nos offendit obseruantiæ diuersitas, vbi fidei non scinditur vnitas. Porrò in multis Græcia ab Hispania, ab illis Romana, & Gallicana discrepat Ecclesia. Sed neque in hoc scandalizamur, si audimus diuersam obseruationem, sed non diuersam fidem in Christi semper Ecclesijs extitisse. Stat enim regina Ecclesia à dextris regis sui in vestitu deaurato circumdata varietate. Hæc Fulbertus. Legendus de hac re vir doctissimus Ioseph Vicecomes toto libro secundo de antiquis ritibus Missę. Olim consueuerant omnes Ecclesię suæ Metropolitanę institutionem in diuinis officijs obseruare, de qua re habemus decreta Conciliorum Toletani, & Braccharensis. Sed vt solent humanæ res multis erroribus obnoxię deprauari plerumque, & in deterius labi; tanta paulatim licentia irrepserat, vt singuli Episcopi inscio Romano Pontifice priuatos sibi ritus assumerent, non sine magna diuini cultus perturbatione. Hanc nimiam orandi varietatem grauissimè ferens sanctissimus Pontifex Pius V. Romanum Breuiarium magno studio emendatum, & iuxta decretum Tridentini Concilij pristino nitori restitutum diuulgari iussit, eoque sic correcto omnes Ecclesias vti pręcepit: quęcunque alia Breuiaria abstulit, & aboleuit, ijs dumtaxat exceptis, quę vel à sancta Sede Apostolica iam à primęua institutione approbata, vel ducentis annis antiquiora fuissent. Sic pluribus Breuiarijs antiquatis Ecclesiastici officij diuersitates ad multo minorem numerum redactę sunt. Porrò hoc capite eos ritus describere, qui adhuc vigent, propositum mihi est. Sed pręmoneo, ne quis mihi succenseat, si suę forsitan Ecclesię peculiares in diuinis laudibus institutiones nō attigero: nam nec totum Christianum orbem peragrare potui, nec omnes officiorum Codices nancisci, quo vsus

Aug. ep. 118. ad Ianuarium.

Fulbert. epist. 2.

dist. 12. c. 13. & 14.

vsus omnium Ecclesiarum perdiscerem. Ergo necessitati, non voluntati tribuendum est, si quid fortassis prætermisero, quod hanc tractationem illustrare potuisset.

§. I I.

De ritu Romano.

1 Sancta Romana, & Apostolica Ecclesia mater & firmamentum veritatis, ecclesiasticæ disciplinæ magistra, primum debet in hoc tractatu locum habere, quæ potestatis eminentia super omnes excellens ab ipso Christo primatum accepisse dignoscitur, cùm B. Petro ligandi atque soluendi tradidit pontificium. Psalterium per hebdomadam diu noctuque sic Romani distribuunt. Die Dominica ad Nocturnos duodeuiginti concinunt psalmos à primo vsque ad 20. inclusiuè, omissis quarto, & quinto. Reliquis diebus duodecim psalmos hoc ordine assignant. Feriæ secundæ psalmum 26. *Dominus illuminatio*, vsque ad 37. *Domine ne in furore*. Feriæ tertiæ psalm. 38. *Dixi custodiam*, vsque ad 51. *Quid gloriaris*, omissis in medio 42. *Iudica me Deus*, & 50. *Miserere*. Feriæ quartæ psalm. 52. *Dixit insipiens*, vsque ad 67. *Exurgat Deus*, omissis 53. *Deus in nomine tuo* 62. *Deus Deus meus*, 64. *Te decet*, & 66. *Deus misereatur*. Feriȩ quintȩ psalm, 68. *Saluum me fac Deus*, vsque ad 79. *Qui regis Israël*. Feriȩ sextȩ ps. 80. *Exultate Deo*, vsque ad 96. *Dominus regnauit*, omissis 89. *Domine refugium*, 90. *Qui habitat*, 91. *Bonum est confiteri*, 92. *Dominus regnauit decorem indutus est*, & 94. *Venite exultemus*. Sabbato psalm. 97. *Cantate Domino*, vsque ad 108. *Deus laudem meam ne tacueris*.

Ad Laudes semper dicunt quatuor psalmos, & vnum canticum ex veteri Testamento. Diebus Dominicis, & festis primo loco ponitur psalmus 92. *Dominus regnauit*, diebus profestis psalm. 50. *Miserere mei Deus*. Secundo loco diebus festis psalm. 99. *Iubilate Deo*. Feria 2. psalm. 5. *Verba mea*. Feria 3. psalm. 42. *Iudica me Deus*. Feria 4. psalm. 64. *Te decet*. Feria 5. psalm. 89. *Domine refugium*. Feria 6. psalm. 142. *Domine exaudi*. Sabbato psalm. 91. *Bonum est confiteri Domino*. Tertio loco semper dicitur psalm. 62. *Deus Deus meus*, cum psalm. 66.

psalm.*66.Deus misereatur* sub vnica conclusione. Quarto loco inseritur Canticum : diebus scilicet festiuis Canticum trium puerorum *Benedicite*. Feria 2. Canticum Isaiæ *Confitebor*. Feria 3. Canticum Ezechiæ *Ego dixi.* Feria 4. Canticum Annæ *Exultauit*. Feria 5. Canticum Moysis *Cantemus Domino*. Feria 6. Canticum Abacuc *Domine audiui*. Sabbato alterum Canticum Moysis *Audite cæli.* Quinto loco sub vnica clausula dicuntur tres vltimi psalmi *Laudate Dominum de cælis, Cantate Domino,* & *Laudate Dominum in sanctis eius*.

Ad Primam diebus festis, & Sabbato dicuntur tantum tres psalmi, scilicet psalm.53. *Deus in nomine tuo*, & duæ sectiones psalm. 118. *Beati immaculati,* & *Retribue*. Cæteris diebus quartum psalmum adiungunt, nimirum die Dominica ps.117. *Confitemini.* Feria 2. psalm.23. *Domini est terra*. Feria 3. ps.24. *Ad te Domine*. Feria 4. psalm.25. *Iudica me Deus*. Feria 5 ps.22. *Dominus regit me*. Feria 6. psalm. 21. *Deus Deus meus respice in me*.

Ad Tertiam, Sextam, & Nonam semper ijdem psalmi repeti solent : ad Tertiam *Legem pone,* ad Sextam *Defecit*, ad Nonam *Mirabilia,* quæ sunt diuisiones psalmi 118.

Ad Vesperas quinque quotidie psalmos percurrunt incipientes die Dominica à psalm 109. *Dixit Dominus* vsque ad psalm.148. exclusiuè : omissis tamen in medio psalm.117. *Confitemini.* 118. *Beati immaculati.* 133. *Ecce nunc.* & 142. *Domine exaudi*.

Ad Completorium dicunt quotidie psalm.4. *Cũ inuocarem*: deinde sex primos versus psalm.30. *In te Domine speraui*: tum psalm. 90. *Quia habitat* : demum psalm.133. *Ecce nunc.* Sic totus liber psalmorum vnica hebdomada psallendo percurritur, quem ritum, licet psalmis alia ratione distributis, etiam Monachi obseruant. Ambrosiani verò, vt videbimus, duplicis hebdomadæ circulo psalterium explent. Omnes autem nationes occidentalis Ecclesiæ in hoc conueniunt, quod psalmos nocturnos cum psalm. 109. *Dixit Dominus* exclusiuè terminant, & exinde diurnos incipiunt. Romani autem officij series hæc est.

2 In Nocturnis dicunt secreto *Pater, Aue, & Credo* : deinde clara voce *Domine labia mea aperies, Deus in adiutoriũ, Gloria Patri.* Sequitur Inuitatorium cum psalmo *Venite exultemus* :

temus: & repetito Inuitatorio dicitur hymnus. Postea recitantur psalmi nocturni. Sed Nocturnorum triplex distinctio est. Aliter enim diebus Dominicis, aliter diebus festiuis, aliter diebus ferialibus procedunt. Diebus Dominicis in primo nocturno duodecim psalmos cum tribus antiphonis psallunt per ternas diuisiones quatuor psalmorum. Post antiphonam vltimi psalmi dicitur versus, postea oratio dominicalis, tũ absolutio, & tres lectiones cum tribus responsorijs, præmissa singulis lectionibus benedictione. In secũdo, & tertio nocturno dicuntur tres psalmi cum suis antiphonis, totidemque lectiones, ac responsoria modo prædicto. Tertio cuiq; respõsorio additur glorificatio sanctissimæ Trinitatis. Post nonam lectionem agitur solemnis gratiarum actio per cãticum *Te Deũ laudamus*, atque hoc modo nocturnæ vigiliæ diebus Dominicis terminantur. Hunc nocturnorum ritum, vt scilicet prius psalmi, deinde lectiones, & reliqua dicantur, existimat Baronius per ea verba Apostoli adumbrari, *Cum conuenitis vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet*, & quæ sequuntur. Per tria verò nocturna tria tempora denotari legis naturalis, legis scriptæ, & euangelicæ gratiæ docet Bonauentura. Ideò in tertio nocturno lectiones legi solent ex nouo testamento. Eadem ratio in nocturnis festiuitatum obseruatur, nisi quod in primo tres tantum psalmi cum suis antiphonis recitantur, totidemque in secundo, & tertio. Nocturnum verò feriale alio modo procedit: dictis enim omnibus vt supra vsque ad hymnum inclusiuè, mox duodecim psalmos cum sex antiphonis persoluunt, post quos tres lectiones sequuntur ritu suprascripto: & si dicendũ sit Canticum *Te Deũ laudamus*, post vltimam lectionem omisso responsorio subsequi debet. In his autem vigilijs numerum duodenarium psalmorum Angelo reuelante stabilitum fuisse constans sanctorũ Patrum consensus apud Ioannem Cassianum lib. 2. de institutis cœnobiorum asseuerat. Nec caret mysterio hæc institutio. Nam duodenarius numerus, cum sit plenæ & consummatæ virtutis, temporis & rerum exprimit vniuersitatem: & quia Dominum omni tempore benedicere debemus, eo psalmorum numero in eius laudibus vtimur, quo temporis plenitudo designatur. Verum, quia omne tempus sex ætatibus mundi continetur, duodecim psalmos sex tantum antipho-

Baron an. 57. nu. 161.
1. Cor. 14. 25.
Bonau. in ps. 96.

nis

nis coniungimus. Accedit quod horæ noctis duodecim sunt, in quibus Dei custodia muniri totidem psalmorum modulatione postulamus.

Finito Cantico *Te Deum laudamus*, vel si hoc non dicatur, post vltimum respõsorium statim incipiunt Laudes, præmisso versu *Deus in adiutorium*, post quem sequuntur psalmi cum suis antiphonis, tum capitulum, hymnus, versus, canticum Zachariæ cum antiphona: deinde preces, si dicendæ sint, salutatio, collecta, commemorationes, si occurrant, ac demum antiphona de B. Virgine, & sic finiuntur laudes.

Prima diei hora sic peragitur. Dicuntur primò *Pater, Aue, Credo, Deus in adiutorium*. Tum hymnus semper idem *Iam lucis orto sidere*: psalmi cum vnica antiphona, quibus die Dominica additur symbolum Athanasij: Capitulum, responsorium breue, versus, preces, confessio, oratio, ac denique lectio Martyrologij.

Tertia, Sexta, & Nona eodem modo persoluuntur. Dictis secretò *Pater*, & *Aue*, sequitur diuini adiutorij imploratio, tum hymnus, psalmi, antiphona, capitulum, responsorium, versus, collecta, & finis. Per has horas repetitur quotidie psalmus 118. in 22. octonaria iuxta numerum hebraicarum literarum diuisus. Eo enim artificio compositus est, vt omnes versus primi octonarij incipiant à prima litera *Aleph*, octo versus sequentes à litera *Beth*, & sic deinceps; quod factum est literaliter memoriæ iuuandæ gratia: mysticè vero vt quemadmodum paruulorum ingenia primis literarum elementis legendi vsum addiscunt: ita nos huiusmodi elementis vsum discamus viuendi. Hic autem psalmus totus moralis est tantò profundior mysteriorum sublimitate, quo apertior est superficie verborum. Feruens in eo studium ostendit Propheta erga Dei mandata, quare nullus est versus, si vnum excipias *Suscipe seruum tuum in bonum*, in quo mandatorũ Dei mentio non habeatur, vna ex hisce vocibus adhibita, quæ ferè idẽ significant, lex, via, iustificatio, semita, mandatum, præceptũ, iudicium, testimonium, iustitia, verbum, eloquium, veritas.

Vesperæ cum laudibus conueniunt, nam post orationem Dominicam, & Angelicam salutationem diuinum auxilium imploratur. Deinde quinque psalmi dicuntur cum antiphonis: tum capitulum, hymnus, versus, canticum B. Virginis, preces, & cætera sicut in Laudibus.

Completorium à breui lectione incipit, post quam oratio Dominica, confessio, *Conuerte nos Deus, Deus in adiutorium*, psalmi cum antiphona, hymnus, capitulum, responsorium, versus, canticum Simeonis, preces, oratio, benedictio, antiphona B. Virginis cum oratione, ac tandem *Pater*, *Aue*, & *Credo* subsequuntur. Hoc est officium Romanum, cuius allegoricas rationes curioso lectori suppeditabūt Amalarius Fortunatus, Honorius in Gemma animæ, Durandus in Rationali, & alij sacrorum rituum explanatores. Hic eas ego prætermittendas existimaui, tum quia omnes officij partes supra seorsim explicaui, tum quia huiusmodi allegoriæ curiosam potius subtilitatem continere videntur, quam solidam legentium vtilitatem.

§. III.

De ritu Monastico pro his qui militant sub regula S. Benedicti. *Præmittuntur quædam de excellentia huius sanctissimi Monachorum Patriarchæ.*

1 SAnctissimus Monachorum Patriarcha, & legislator Benedictus, cùm Magni Gregorij testimonio omnium iustorum spiritu plenus esset, Monachos à Clericis vt conuersatione, ita & officio discerni debere existimauit. Itaque prò illis specialem ritum instituit à præfato Gregorio Romano Pontifice approbatum, cunctarumque monasticarum congregationum longa & laudabili consuetudine confirmatum. Nulla laus est, quæ huius officij excellentiam assequi possit. Ab eo enim compositum, ordinatumque est, qui non omniū iustorum tantum, sed & ipsius Dei spiritu plenus tantam in hac fragili carne gratiam obtinuit, vt raptus cum Paulo vsque ad tertium, & archetypum cœlum Angelorum psallentium choros audierit, & ipsum Dominum maiestatis viderit facie ad faciem in momento supernæ claritatis lumine gloriæ illustratus. Est quidem inter Scholasticos diu agitata disputatio, an aliquis in hac vita videre possit diuinam essentiam: sed ego vt eorum sanctitatem, & doctrinam veneror, qui negantem controuersiæ partem tuentur, nūnquam

tamen

tamen argumentis illorum adduci potui, vt Patri meo Benedicto hanc prærogatiuam denegarem, vt Moysem interim, & D. paulum omittam: Debuit enim singularis illius sanctitas singulari aliquo munere insigniri. Non desunt huic assertioni multæ rationes ad Scholasticam libellam summo rigore examinatæ: verum pro meo instituto aliquot testes dumtaxat profero, quorum auctoritas dictis conciliet fidem. Primus est Gregorius Magnus, qui Benedicti raptum narrans in dialogis; Totum, inquit, mundum sub vno solis radio collectum vidit: mox edisserens qua id ratione potuerit fieri, subdit, Videnti enim creatorem angusta est omnis creatura. Secundus testis est Bernardus, qui explicans versiculum illum psalmi, ***Audiam quid loquatur in me Dominus Deus***, & scribens de ea cognitione, quam animæ beatorum habent in patria; Ad quam nimirum, ait, excellentiam licet ad modicum rapta fuisse videtur anima illa beata, quæ collectum sub vno solis radio mundum vniuersum conspexit. Accedit tertio loco Rupertus Abbas Tuitiensis, qui huic veritati adstipulatur lib. 12. de gloria, & honore filij hominis: quem sequuntur Bonauentura sermone 20. de luminaribus Ecclesiæ, Dionysius Cartusianus sermone de S. Benedicto, & Ioannes Thaulerus cap. 12. institutionum: atque hanc sententiam probabilem pronunciauit in sua varia Theologia vir doctissimus Maximilianus Sandæus. Hanc sancti Patris prærogatiuam libuit cômemorare, quo eius eximia virtus clarius elucesceret. Non est autem hoc loco & illud prætermittendum, quod quidam scribunt sanctum videlicet Benedictum adhuc maternis clausum visceribus clarè, & distinctè cum sorore Scholastica cecinisse, quo portento præsignata pueri sanctitas fuerit, Ordinisque Monastici ab eo instituendi alacritas in psallendis diuinis laudibus præostensa. Sed quod nullum huius rei antiquum proferant testem, merito suspecta videtur. Faciunt tamen prodigio fidem alia non dissimilia à probatis auctoribus scripta. Augustinus lib. 3. de ciuitate Dei in Ethnicorum libris scriptum asserit infantes nondum natos de vteris matrum quædam verba clamasse: ac ibidem commentator Valentinus refert ex Tito Liuio infantem Marucia Io triumphe in vtero matris clara voce protulisse. Scribit Eulogius in præfatione primi libri Memorialis sanctorum sanctum Isaacum monachum, & martyrem tribus vicibus vna die loquutum

Greg. l. 2. dialog. cap. 35.

Sand. lib. 3. commenc. 32. exercit. 2.

Bonif. Simoneta lib. 4. Christian. persecut. epist. 20.

Io ex. centur. 1. chron Benedictini, & alij recentiores.

August. de ciuit. lib. 3. cap. 31.

Tit. Liu. lib. 24.

fuisse

fuisse antequam nasceretur. Sanctus quoque Gerardus ter in ventre matris vagitus emisit teste Odone Cluniacensi in eius vita.

Odo l.b,1.cap 3.

METRVM XLV.

Lux oculos diuina ferit, descendit ab alto
Culmine cœlorum globus igneus.
In medio veneranda senis præfulget imago,
Mirantesque animos ad se trahit.
Quis nouus hic Heros? quod sidus? quæ noua cœli
Progenies variat rerum vices?
An nouus occiduis surgit rubicundus ab oris
Phœbus, & Eoi obscurat faces?
An Benedictus hic est Itala lux maxima gentis,
Militiaque sacra dux inclytus?
O properate omnes, ille est. Quam multus euntem
Prosequitur Monachorum exercitus?
Quam pia festiuo glomeratur pompa triumpho,
Atque Patrem lætis celebrat choris?
Huc ades ô mundi columen, spes altera terræ,
O & præsidium pereuntium.
Dexter ades, placidusque melos, quod pangimus, audi,
Carminibusque tuis Pater annue:
Te canimus Regum soboles, diuina propago,
Non sine summi plausibus ætheris.
Te celebrat tellus, mare tibi concinit, omnis
Te dignis gens laudibus euehit.
Aurea submittunt proceres tibi stemmata, curuo
Te Reges venerantur poplite.
Te penes est morum probitas, studiosaque recti
Norma, fidesque, & cultus Numinis.
Te pietas gremio fouit, te candida virtus
Nascentem tenero excepit sinu.
Diceris harmonicis materna clausus in aluo
Motibus exultasse, & cantibus.
Iam tunc diuinis præludens laudibus, orbem
Queis iugiter docuisti incumbere.
Diceris & faciem clarè vidisse Tonantis
Illustratus lumine gloriæ.

Nempè

Nempè serenata cœlos in mente ferebas,
Atque Deum claudebas pectore.
Sic miseris poteras terris Deus alter haberi,
Ni rapuisset te mors inuida.
O Pater, ò tandem Monachorum respice cœtus,
Atque tuis da viuere moribus.
Aspice, nec vasto luctantes desere ponto,
Et nostrum repara antiquum decus.

2 Psalterium à Diuo Benedicto per dies, & horas sic distributum est, vt totum vnius hebdomadæ circulo compleatur. Psalmos autem longiores in duas partes diuisit. Nocturnis semper 12. psalmi assignantur: sed Dominicis ac festiuis adiunguntur tria cantica è veteri testamento, vt mox videbimus. Vigiliæ diei Dominicæ incipiunt à psalm. 20. *Domine in virtute tua*, vsque ad 31. *Beati quorum*, inclusiuè. Vigiliæ secundæ feriæ à psalm. 32. *Exultate iusti in Domino*, ad 44. *Eructauit*, omissis in medio 35. *Dixit iniustus*, & 42. *Iudica me Deus*: atque diuiso in duas sectiones psalm. 36. *Noli æmulari*, quæ diuisio fit in versu, *Declina à malo*. Feria tertia initium est à psalm. 45. *Deus noster refugium*, ad 58. *Eripe me*: omissis 50. & 56. *Miserere mei Deus*. Feria quarta à psalm. 59. *Deus repulisti*, ad 72. *Quam bonus Israel Deus*, omissis quatuor 62. *Deus Deus meus*, 63. *Exaudi Deus*, 64. *Te decet*, 66. *Deus misereatur*, & diuisis duobus 67. *Exurgat Deus*, in versu *Benedictus Dominus die quotidie*, & 68. *Saluũ me fac Deus*, in versu *Exaudi me Domine*. Feria quinta à psalm. 73. *Vt quid Deus*, ad 84. *Benedixisti*, omisso 75. *Notus in Iudæa Deus*, & diuiso 77. *Attendite*, in versu *Et dilexerunt eum*. Feria sexta à psalm. 85. *Inclina*, ad 100. *Misericordiam & iudicium*: omissis quinque 87. *Domine Deus salutis meæ*, 89. *Domine refugium*, 90. *Qui habitat*, 91. *Bonum est*, 94 *Venite exultemus*: & diuiso 88. *Misericordias Domini*, in versu *Tunc locutus es*. Sabbato à psalm. 101. *Domine exaudi*, ad 108. *Deus laudem meam*: diuisis 103. *Benedic*, in versu *Hoc mare magnum*, 104. *Confitemini*, in versu *Et intrauit Israel*, 105. *Confitemini*, in versu *Et irritauerunt*, 106. *Confitemini*, in versu *Dixit & stetit*.

Ad laudes semper dicitur primo loco psalm. 66. *Deus misereatur* sine antiphona, deinde cum antiphonâ psalm. 50. *Miserere* tam in Dominicis, quam in ferijs: quem sequuntur alij duo psalmi singulis diebus diuersi, videlicet die Dominica

117.

117. *Confitemini*, & 62. *Deus Deus meus*. Feria secunda 5. *Verba mea*, & 35. *Dixit iniustus*. Feria tertia 42 *Iudica me*, & 56. *Miserere*. Feria quarta 63. *Exaudi*, & 64. *Te decet*. Feria quinta 87. *Domine Deus salutis mea*, & 89. *Domine refugium*. Feria sexta 75. *Notus in Iudaa*, & 91. *Bonum est*. Sabbato 142. solus *Domine exaudi*: supplet enim alterius psalmi vices canticũ *Audite cœli* diuisum in duas partes in versu *Ignis succensus est*. Sequitur Canticum, tum psalm. 148. *Laudate Dominum de cœlis* cum duobus sequentibus sicut psallunt Romani. In Laudibus festiuitatum ijdem psalmi dicuntur, quos Romani cantant in festis, nisi quod psalmus *Deus misereatur* semper seorsim primo loco recitatur.

Ad Primam tres psalmi dicuntur. Feria secunda primus, secundus, & sextus: *Beatus vir*, *Quare fremuerunt*, *Domine ne in furore*. Feria tertia 7. *Domine Deus meus*, 8. *Domine Dominus noster*, 9. *Confitebor* vsque ad versum *Exurge Domine*. Feria quarta idem 9. à versu *Exurge* vsque ad finem, 10. *In Domino confido*, 11. *Saluum me fac*. Feria quinta 12. *Vsquequo*, 13. *Dixit insipiens*, 14. *Domine quis habitabit*. Feria sexta 15. *Conserua me*, 16. *Exaudi*, 17. *Diligam te Domine* vsque ad versum *Cum sancto sanctus eris*. Sabbato sequitur idem psalmus à dicto versu, tum 18. & 19. *Cœli enarrant*, & *Exaudiat*. Die Dominica quatuor psalmi cantantur, quatuor scilicet prima octonaria psalm. 118. *Beati immaculati*, *In quo corrigit*, *Retribue*, *Adhæsit*.

Ad Tertiam die Dominica sequuntur tria octonaria eiusdē psalmi: *Legem pone*, *Et veniat*, *Memor esto*. Sic ad Sextam *Portio mea*, *Bonitatem*, *Manus tua*. Ad Nonam *Defecit*, *In æternum*, *Quomodo dilexi*. Feria secunda ad Tertiam *Lucerna*, *Iniquos*, *Feci iudicium*: Ad Sextam *Mirabilia*, *Iustus es Domine*, *Clamaui*. Ad Nonam *Vide humilitatem*, *Principes*, *Appropinquet*. Feria tertia, cæterisque ferijs per hebdomadam ad Tertiam cātica graduum *Ad Dominum*, *Leuaui*, *Lætatus sum*. Ad Sextam *Ad te leuaui*, *Nisi quia Dominus*, *Qui confidunt*. Ad Nonam *In conuertendo*, *Nisi Dominus*, *Beati omnes*.

Ad Vesperas quatuor psalmi cantantur. Die Dominica psalm. 109. *Dixit Dominus*, cum tribus sequentibus. Feria secunda 113. *In exitu*, 114. *Dilexi*, 115. *Credidi*, cui adiungitur sub vnica terminatione 116. *Laudate Dominũ omnes gentes*, 128. *Sæpè expugnauerunt*. Feria tertia 129. *De profundis* cum

cum tribus sequentibus. Feria quarta 134. *Laudate nomen Domini*, & tres immediatè sequentes. Feria quinta 138. *Domine probasti me* bipartitus inversu *Et dixi*, & duo sequentes. Feria sexta 141. *Voce mea*, 143. *Benedictus Dominus* diuisus in versu *Deus canticum nouum*, 144. *Exaltabo te*, vsque ad versum *Cōfiteantur.* Sabbato idem psalmus à versu *Confiteantur* vsque ad finem cum tribus subsequentibus.

Completorium tribus psalmis inuariabiliter expletur 4. *Cū inuocarem*, 90. *Qui habitat*, & 133. *Ecce nunc benedicite Dominum*. Sic distributis per hebdomadam psalmis iam totius officij seriem dispiciamus.

3 Singulis officijs tam diurnis quam nocturnis præmittūtur oratio Dominica, Salutatio angelica, & symbolum Apostolorum, itemque diuini adiutorij imploratio eodem ferè ritu, quo Romani: & similiter in fine additur vna ex antiphonis B. Virginis, quibus ijdem Romani preces horarias terminare consueuerunt. Speciatim verò nocturnæ vigiliæ diebus dominicis, & festis 12. lectionum hoc ordine procedūt. Dicto versu *Deus in adiutoriū*, ter repetitur *Domine labia mea aperies*: tum psalmus tertius *Domine quid multiplicati sunt* sine antiphona recitatur: deinde Inuitatorium, & hymnus: pòstea sex psalmi cum antiphonis, mox versus, *Pater noster*, & absolutio. Tum accepta benedictione leguntur quatuor lectiones cum suis responsorijs. Secundum nocturnum iterum sex psalmis, & quatuor lectionibus constat. In tertio autem tria cantica ex veteri testamento diei vel tempori congruentia sub vnica antiphona cantantur, post quam dicto versu, & cæteris vt supra, ac benedicente Abbate rursum leguntur quatuor lectiones ex homilia super Euangelium. Post quartum responsorium semper dicitur *Gloria Patri*. Post duodecimum incipit Abbas *Te Deum laudamus*, quod canticum nunquam omittitur. Hoc dicto legit Abbas Euangelium, in cuius fine respondent omnes *Amen*: & immediatè cantatur *Te decet laus, te decet hymnus, tibi gloria Deo Patri, & Filio cum sancto Spiritu in secula seculorum Amen.* Sequitur collecta diei, & sic finiuntur vigiliæ. In officio feriali dictis omnibus vt supra vsque ad hymnum, sex psalmi recitantur cum tribus antiphonis: tum versus, *Pater noster*, absolutio, benedictiones, & tres lectiones sequuntur cum suis responsorijs. Sed à Paschate vsque ad Calendas Nouembris vna dumtaxat breuis lectio

dicitur cum breui responsorio. In secundo nocturno reliqui sex psalmi cum *Alleluia*, & diebus Septuagesimæ cum tribus antiphonis cantantur. Deinde dicitur capitulum, versus, *Kyrie eleison, Pater noster*, oratio conueniens, *Benedicamus Domino, Fidelium animæ*: & sic terminantur vigiliæ in festis trium lectionum, & in officio feriali.

Laudum ritus ferè conuenit cum Romano, nisi quod in officio simplici & feriali præmitti solent *Pater, & Aue*. Tum primo loco semper dicitur psalmus *Deus misereatur*. Post capitulum responsorium breue cantatur. Post *Benedictus* sequũtur *Kyrie eleison*, & oratio Dominica clara voce, tum collecta, & commemorationes.

Prima, Tertia, Sexta, & Nona discrepant à ritu Romano in psalmis, & in eo quod nullum dicitur responsorium post capitulum; sed statim dicto versu sequitur *Kyrie eleison, Pater noster*, & collecta. In cæteris nullum est discrimen.

Vesperarum item monasticarum hæc à Romanis differentia est, quod breuiores vno psalmo sunt, tum post capitulum semper dicitur responsorium, & post *Magnificat* ante collectam præmitti solent *Kyrie eleison*, & oratio dominicalis clara voce.

Completorium quoq; monasticũ Romano breuius est vno psalmo, & cantico Simeonis, de quo S. Benedictus nullam facit mentionem. Caret etiam responsorio post capitulum, sed dicto versu sequuntur more solito *Kyrie, Pater*, oratio, benedictio, & finis. Huius autem officij symbolicas rationes afferunt Honorius in Gemma animæ libro secundo, Durandus lib. 4. rationalis, Ioannes Beleth in explicatione diuinorum officiorum, & Rupertus Abbas lib. 2. in regulam S. Benedicti, & Petrus Damianus opusculo 10.

§. IV.

De ritu Cisterciensium.

1 ORdinem Cistercienſem antonomasticè Ordinem dici asserit Iustus Abbas sermone in conuentu Abbatum habito, qui est tomo 2. Bibliothecæ Patrum. Vt enim scribit Hieronymus Platus vir de statu religioso optimè meritus. Plat. de bono stat. relig. lib. 2. c. 12.

Nulla

Nulla ex omnibus religiosorum familijs nobilior quam Cistertiensis. Angelus quoque Domini apparens B. Henrico Hemmerodensi nouitio; Benè ait, vt refert Cæsarius, tibi placere debet Ordo Cistercienfis, quia nulla vita tantæ perfectionis est in Ecclesia Dei. Nec desunt illustria magnorum virorum de hoc ordine testimonia. Philippus Abbas bonæ spei Ordinis Præmonstratensis libro de dignitate Clericorum; Apud Cistercium, inquit, monachicus ordo pridem mortuus suscitatur, & pulso vetusto cinere nouitatis gratia reformatur, dũ cæteris acceptam monachis delicatam teneritudinem execratur, & laborem, pauperiem, luctum, silentium insatiabiliter amplexatur. Iacobus Aconensis Episcopus, & Cardinalis in historia Occidentali hæc habet de Cistercienfibus. Alij sermone prædicationis, & gratia ædificationis præpotentes: alij virtute miraculorum, & gratia curationum insignes: alij spiritum prophetiæ diuinis illuminati reuelationibus habentes: alij virtute abstinentiæ, & ieiuniorum humanæ possibilitatis mensuras excedentes: alij in orationibus, & psalmodijs, & laudibus diuinis tantam à Domino consecuti sunt gratiam, & deuotionis suauitatem, quod in fine nocturni, & matutini officij sicut adipe & pinguedine vsque ad summum repleti, vellent, si esset possibile, tempore nocturno reuertente rursus iteratum officium inchoare. Richardus Archiepiscopus Cãtuariensis epistola ad Abbatem, & Conuentum Cistercienfem inter epistolas Petri Blesẽnsis: Inter vniuersas Ordinum varietates, quibus decorata est Sponsa Christi, nullus Ordo virtute flagrantior, nullus sancti nominis odore suauior est in Christo quam vester. Vna omnium vox est, quia Cistercienfis Ordinis Professores tantò differentius præ cæteris triumphales sanctitatis titulos referunt, quãtò expressius religionis Apostolicæ vestigijs inhæserunt. Stephanus Tornacensis Episcopus epistola prima prolixum huius Ordinis texit elogium, specialiter verò de Cistercienfium Psalmodia ait: Diuina officia cum tanta solemnitate, & deuotione celebrant, vt in eorum concentu voces Angelorum sonare putes: psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus ad laudes Dei inuitant homines, & Angelos imitantur. Tandem Petrus Cellensis, vt alios innumeros prætermittam, sic Cistercienfes commendat. Cistercienfes præ alijs mortalibus ferijs & sine fine mansuris intendere video. Hi sunt qui regulam B. Benedicti, penè combu-

Cæsarius lib. 8. histor. c. 96.

Philip. Abb. c. 125

Iacob. Acon. c. 14.

P. Blef. ep. 82.

P. Cell. lib. 6. ep. 23.

buſtam, ſicut Eſdras veterem legem, reſtaurauerunt. Clauſtra illorum caſtra Dei ſunt, vbi nocte in pſalmis, & orationibus parati ſunt ſuſcitare Leuiathan, qui ſub vmbra dormit in locis humentibus. Sic viuebant Patres noſtri, hæc nobis virtutum exempla reliquerunt, quorum ſi veſtigia ſequuti fuerimus, verè Ciſtercienſes erimus non ſolo habitu & nomine, ſed virtute & perfectione. Quod autem ſpectat ad ritum Ciſtercienſem, maiores noſtri à regula S. Benedicti nullatenus deuiantes, ritum proprium inſtituerunt regulæ prorſus conformem, qui propterea à communi monaſtico diſcrepat in nonnullis.

2 Ante lectiones nec orationem dominicam, nec abſolutiones præmittimus: ad primam, & completorium nec confeſſionem, nec preces habemus: ad reſponſoria poſt capitulum non adiungimus *Gloria Patri*, horum enim nullam Regula mentionem facit. Aeſtiuo tempore vnicam perpetuò lectionem in nocturnis ferialibus legimus, ſic eadem regula decernente: quapropter nullum feſtum habemus trium lectionum. Tum quod D. Benedictus hymnos Ambroſianos vocet, hymnos omnes ab Ambroſianis accepimus, iiſdemque prorſus omni tempore vtimur, quibus & illi: quorum catalogum inueniet curioſus lector apud Radulphum Tungrenſem. Ad Tertiam, & Completorium hymnos variamus pro varietate temporum, & feſtorum. In Veſperis nunquam pſalmos feriales mutamus ad mentem regulæ, quæ in feſtiuitatibus pſalmorum mutationem pro vigilijs tantum nocturnis permittit. Singulis horis collectas proprias habemus. Feſta quæ non ſunt 12. lectionum ſola commemoratione in primis Veſperis, & laudibus celebramus. Feſta ipſa 12. lectionum in tres claſſes diuidimus: ſolemniora dicuntur ſermonis, quod Abbas ea die ſermonem ad Monachos habeat. Alia ſunt duarum Miſſarnm, quod duæ miſſæ conuentuales de illis cantentur, vna poſt Primam, altera poſt Tertiam. Alia vnius Miſſę, quod vnica de illis Miſſa canatur. Antiphonas nunquam duplicamus, ſed tantum poſt pſalmos integras cantamus. Ad Laudes vnam dumtaxat dicimus antiphonam, ad cuius tenorem omnes pſalmos modulamur. Omnes horas commemoratione Beatę Virginis, & Dominicæ Incarnationis concludimus. Quotidie tandem poſt Completorium antiphonam *Salue Regina* ſolemniter decantamus.

§ V.

§. V.

De ritu Cartusianorum.

1 SAcrosancta religio Cartusiana, licet in cæteris Benedicti regulam non agnoscat, ritum tamen Benedictinũ in diuinis officijs obseruat. Paucis exceptis vix discrepant à Cistercienfibus, quibus ferè coæui sunt. Cœpit enim Cistercium anno Domini 1098. Cartusia verò initium habuit anno 1086. vt putauit Baronius, vel 1084. vt ex monumẽtis ordinis collegit in suo Brunone Theophilus Raynaudus. Ante vigilias dicunt ter *Pater, & Aue.* Post vltimam antiphonam Nocturni recitant semel *Pater, & Aue*, & absolutionem. Post *Benedictus* dicunt nouem vicibus *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison* cum multis precibus. Priuatis diebus ad preces adiungunt psalmum *Miserere*: quas preces repetunt singulis horis. In fine lectionum ex prophetis addunt, *Hæc dicit Dominus, Conuertimini ad me, & salui eritis.* Ad vesperas psalmos mutant pro diuersitate festiuitatum. Ad primam dicunt quotidie symbolum Athanasij. Ad salutationem Angelicam pulsant quater in die, post Matutinum, post Primam, post Nonam, post Completorium. Post collectam dicto *Benedicamus Domino* nihil aliud adiungere consueuerunt. In reliquis, vt dixi, ferè conueniunt cum Cistercienfibus. Commendat eorum cãtum Christus Saluator noster apud S. Brigittam cap. 4. reuelationum extrauagantium: & Angelicã eorumdem psalmodiam elegantissimè collaudat Franciscus Petrarcha in præfatione librij de otio religiosorum. Sunt autem reuera Cartusiani magna orbis miracula, in carne extra carnem viuentes, Angelos nobis in terra, & Ioannem Baptistam in Eremo repræsentantes. Sunt præcipuum Ecclesię ornamentum, similes aquilæ in cœlum volanti, quorum status vniuersarum religionum institutis iure præfertur. Pius quidam, & religiosus Poëta apud Maximilianum Sandæũ in sua mystica Theologia Cartusianorum vitam, & mores hoc eleganti epigrammate mirabiliter expressit. Sand. lib. 2. comment. 3. exercit. 2. disquisit. 6.

Pallentem nuper rigidi Brunonis alumnum
Sic adijt mundum linquere certus Odo.

Ede Pater, quæ Cartusia sit regula vitæ.
Quæ nox, quæue dies, quid fugiant, quid agant.
Ede quibus studijs hic viuitur. Ille tacendo
Fugit, & ingemuit. Non potuit melius.

Historiam illam notissimam Theologi Parisiẽsis,qui post mortem tribus distinctis vicibus iustè se accusatum, iudicatum, & damnatum pronunciauit; atque huius ordinis institutioni occasionem dedit, copiosissimè defendit Raynaudus supracitatus in suo Brunone, vbi plura de laudibus Cartusianorum lector inueniet.

§. VI.

De ritu Præmonstratensium.

1 NVlla post Monachos religiosarum congregationum, quæ proprios ritus habeat, antiquior est Præmõstratensi. Sumpsit enim originem hic sacer, & canonicus ordo à sanctissimo Patre Norberto anno salutis 1115.habuitque aliquando plusquam mille Abbatias. Eorum ritus cum Romanis conueniunt, si pauca quædam excipias. Et primò quidem ante vigilias nocturnas tres psalmos recitant cum quibusdam precibus, & orationibus. Deinde in ipsis vigilijs ante lectiones dicunt versum, & orationem Dominicam, sed non absolutiones. Post nonum responsorium concinunt *Te Deum laudamus*: & ante Laudes vnum versum semper præmittunt,quẽ vocant sacerdotalem. In primis Vesperis solemnitatum magnum responsorium concinunt post Capitulum. Ad omnes horas diei hymnos variant pro ratione temporum, & festiuitatum. Antiphonam B. Virginis, qua terminantur horæ, nonnisi post Completorium cantant. Psalterium more Romano in dies & horas distribuunt,nisi quod psalmum 117.*Cõfitemini* à Septuagesima vsque ad Pascha diebus Dominicis non ad Primam, sed ad Laudes dicunt loco psalmi *Dominus regnauit*, quem eo tempore canunt ad Primam. De reliquo tam diurnum, quam nocturnum officium ea methodo ordinant, qua Romana consueuit Ecclesia: imò suum Breuiarium esse existimant antiquum Romanum, quod purum ab ipsis conseruatum sit,non acceptatis mutationibus, & nouis eiusdẽ reformationibus.

§. VII.

§. VIII.

De ritu Prædicatorum.

1 ILlustrissimus Prędicatorum Ordo à Canonicis Præmonstratensibus vt D. Augustini regulam, ita & psallendi ritum accepit. Sed viri doctrina, & sanctitate eximij eos vsus in quibusdam mutarunt. Ad primam tres psalmos recitant *Deus in nomine tuo, Beati immaculati, Retribue*: diebus verò dominicis à Septuagesima vsque ad Pascha nouem videlicet, *Deus Deus meus respice in me, Dominus regit me, Domini est terra, Ad te Domine, Iudica me, Deus in nomine tuo, Dominus regnauit decorem indutus est, Beati immaculati*, & *Retribue*: quo etiam tempore dicunt ad Laudes psalmum 117. *Confitemini* loco psalmi *Iubilate*. Reliquo anni tempore dictos psalmos, quos Romani distributos per ferias dicunt ad Primam, illi omittunt. Martyrologium legunt post Laudes, sed cum Matutinum vespere diei præcedentis dicitur, tunc legitur post Primam. In primis vesperis solemnitatum hos psalmos concinunt, *Laudate pueri Dominum, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus, & Lauda Hierusalem Dominum*. Hymnos Completorij variant pro ratione temporum, & in fine horarum semper dicunt antiphonam *Salue Regina*, & alteram de sancto Dominico cum quibusdam precibus. Extra Aduentum, & Quadragesimam officium feriale ter, vel quater in hebdomada omittunt, recitant enim de S. Dominico, de sanctissimo Sacramento, de B. Virgine, & de sancto titulari prouinciæ. A die Paschatis vsque ad Trinitatem tribus psalmis, totidemque Lectionibus nocturnas quotidie vigilias perficiunt, quod post octauas Resurrectionis non nisi diebus Dominicis vsque ad Ascensionem faciunt Præmonstratenses.

§. VIII.

§. VIII.

De ritu Carmelitarum.

1 CArmelitæ Breuiarium habent secundũ antiquam consuetudinem Ecclesiæ Hierosolymitanæ. Hic enim ordo pietate, & religione præstantissimus diu floruisse in oriẽte dicitur, antequam per diuersas Europæ prouincias diffunderetur. Eorũ ritus non discrepant à Dominicanis, hoc dumtaxat excepto quod diebus Dominicis per annum dicunt ad Primam psalmum 117. *Confitemini*. In Dominicis item Aduentus quinque psalmos ad Primã alijs consuetis præmittunt, nempè 21. *Deus Deus meus*, cum quatuor sequentibus. Dominicis verò Septuagesimæ vsque ad Pascha ad Laudes, & Primam eosdem psalmos recitant, quos Prædicatores. Tempore Paschali consuetos psalmos concinunt in nocturnis vigilijs: tres autem psalmos dicunt solummodo per octauas Paschatis, & Pentecostes, sicut Romani. Preces longiores habent post quædam officia. In fine cuiusque horæ semper dicunt antiphonam *Salue Regina*, cui tempore paschali substituitur *Regina cœli*. Officia multa sanctorum habent cum elegantibus hymnis, antiphonis, & responsorijs. Diebus Resurrectionis initio Vesperarum, omisso versu *Deus in adiutorium*, cantant solemniter *Kyrie eleison* nouem vicibus, sicut in Missa: quo ritu vtebatur olim Romana Ecclesia, vt constat ex ordine Romano, & ex Ruperto Abbate: eumdemque legi in Breuiario Præmonstratensi, & in antiquiori Breuiario Ordinis Prædicatorum.

Rupert. lib. 8. de diu. off. cap. 2.

§. IX.

De ritu Lugdunensis Ecclesiæ.

1 SAncta Lugdunẽsis Ecclesia Galliarum primatu insignis proprijs ritibus vtitur, quos S. Irenæum Episcopum, & martyrem instituisse earum partium traditio est. Psalterium in ferias, & horas distribuitur more Romano; sed ad Primam per

per hebdomadam nonnisi tres psalmos recitant, *Deus in nomine tuo, Beati immaculati*, & *Retribue*: diebus verò Dominicis nouem, videlicet, *Deus Deus meus respice in me, Dominus regit me, Domini est terra, Ad te Domine, Iudica me Domine, Confitemini, Beati, Retribue*, & Symbolum Athanasij, quod quidem Symbolum Primę dominicali omnes Ecclesiæ adiungere consueuerunt. Dominica autem Sexagesimæ, & sequentibus Dominicis vsque ad Pascha duos priores psalmos ad Laudes mutant, & pro psalmo *Dominus regnauit*, legunt psalmum 50. *Miserere*, pro psalmo *Iubilate* psalmum 117. *Confitemini*: atque ideo eodem tempore ipsum *Confitemini* omittunt ad Primam, & pro eo substituunt psalmum *Dominus regnauit*. Hoc excepto in psalmorum distributione conueniunt omnino cum Romanis: Porro singula officia à Lugdunensibus sic ordinantur.

2. Nocturnis præmittunt orationem Dominicam solam, deinde dicunt versum *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*, tum *Domine labia mea aperies, Deus in adiutorium, Gloria Patri*, & Inuitatorium. Immediatè post Inuitatorium dicũtur Psalmi, nam hymnis carent omnia officia excepto Completorio. In numero, & ritu lectionum non discrepant à Romanis. Post vltimum responsorium concinunt *Te Deum laudamus* cum antiphona, & *Gloria Patri* ad instar psalmi: sequitur versus, quo dicto incipiunt Laudes. Post psalmos Laudum dicto capitulo, & versu sequitur Canticum, omisso hymno, tum collecta diei, *Benedicamus Domino*, & finis. Prima, Tertia, Sexta, & Nona cõueniunt cum Romanis, si hymnos demas, & parua responsoria post Capitulum. Id quoque notandum quod ante horas orationem dominicam solam recitant, & post singulas legunt psalmum *De profundis* cum collecta pro defunctis. Antiphonā de B. Virgine, qua Romani terminant horas, hi non nisi post Nonam & Completorium concinunt. Vesperas incipiunt quemadmodum & alias horas, tum dictis psalmis & versu, Canticum Deiparæ modulantur. In quibusdam solemnitatibus antiphonam Cantici septies repetunt, & versibus ipsius cantici intermiscent. Dicunt postea collectam more solito, & sic finiuntur Vesperæ. Completorio nullam præmittunt lectionem, sed dicta oratione Dominica, dictisque versibus *Conuerte nos Deus*, & *Deus in adiutorium* eosdem psalmos concinunt, quos Romani. Sequitur hymnus, quem

singulis ferijs, & festis mutant: statim verò post hymnum dicitur versus, omisso Capitulo, tum Canticum Simeonis, postea preces, oratio, & benedictio: deinde psalmus *De profundis*, ac tandem Antiphona conueniens de B. Virgine. Certis diebus ad Laudes & Vesperas, itemque ad reliquas horas preces habent, Litanias, & processiones, ac peculiares quosdam ritus, quos breuitatis gratia prætermitto. Ecclesia ista nouitates nescit, & tam in cantu, quam in ceremonijs, & alijs functionibus ecclesiasticis antiquitatis tenacissima est, de qua re sic laudatur à D. Bernardo: Inter Ecclesias Galliæ constat profectò Lugdunensem hactenus præminuisse sicut dignitate sedis, sic honestis studijs, & laudabilibus institutis. Vbi enim æque viguit disciplinæ censura, morum grauitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne? Præsertim in officijs ecclesiasticis haud facilè vnquam repentinis visa est nouitatibus acquiescere, nec se aliquando iuuenili passa est decolorari leuitate Ecclesia plena iudicij.

Bern. epist. 174.

§. X.

De ritu Ambrosiano.

1 MEdiolanensis Ecclesiæ ritus à D. Ambrosio eius ciuitatis Archiepiscopo Ambrosiani dicuntur, nō quod ipse institutor eorum fuerit, vt multorum opinio est, sed quia illos auctoritate sua, & eximia sanctitate plurimum nobilitauit. Dici autem Ambrosiani cœperunt paulo post eius decessum, vt obseruat doctissimus vir Ioseph Vicecomes lib. 2. de ritibus Missæ cap. 12. qui asserit eam Ecclesiam Missæ ordinē à S. Barnaba Apostolo, psallendi verò regulam à S. Miroclete Archiepiscopo accepisse. Psalterium diuidunt Ambrosiani in duas partes, primam à psalmo primo ad 109. *Dixit Dominus* nocturnis vigilijs, secundam vsque ad finem diurnis horis assignant. In huius secundæ partis distributione sequuntur omnino Romanam Ecclesiam. At prima pars in duas hebdomadas diuisa decem continet decurias, vt vocant, singulisque noctibus vna decuria persoluitur, hoc modo. Prima decuria psalmos sexdecim continet à primo vsque ad 16. & psallitur feria secunda prioris hebdomadæ. Secunda decuria incipit à psalm. 17.

psalm.17. *Diligam te Domine*, habetque psalmos quatuordecim, & expletur feria tertia. Aliæ decuriæ psalmis decem constant, excepta vltima, quæ octo psalmorum est. Decuria itaque tertia pro feria quarta incipit à psalmo 31. *Beati quorum*. Quarta pro feria quinta à psalm.41. *Quemadmodum desiderat*. Quinta pro feria sexta à psalm.51. *Quid gloriaris*. Sexta pro feria secunda alterius hebdomadæ à psalm.61. *Nonne Deo*. Septima pro feria tertia à psalm.71. *Deus iudicium tuum*, & sic deinceps. Sabbatis, & Dominicis diebus, & in solemnitatibus Domini certis canticis nocturnas preces persoluunt. In ferijs autem, & quibuslibet alijs sanctorum festiuitatibus supraſcriptas decurias non mutant. Ab hac tamen regula excipiuntur sex feriæ ante Natiuitatem Domini, quas vocant de exceptato, & sex item feriæ maioris hebdomadæ, in quibus psalmis vtuntur peculiaribus. Porrò Psalterij versionem propriam habent similem ei, qua Romæ vtuntur Canonici S. Petri in Vaticano.

2 Ad Nocturnos post *Pater*, *& Aue* dicitur versus *Deus in adiutorium*: sequitur hymnus semper idem, *Aeterne rerum conditor*, mox additur responsorium, deinde Canticum trium puerorum cum antiphona, & ter *Kyrie eleison*. Postea cum antiphonis dicuntur cantica vel psalmi pro exigentia diei vel temporis: quibus dictis leguntur tres lectiones cum suis benedictionibus ferè semper proprijs. Diebus Dominicis lectiones sunt de homilia in Euangelium, in ferijs de scriptura, in festis tertia est de vita sancti, vel de sermone festiuitatis. Excipiuntur ab hoc ordinario Natiuitas Domini, & Epiphania, quibus diebus dicuntur tres nocturni, & nouem lectiones. Feria item sexta in Parasceue leguntur nouem lectiones, sed tres vltimæ sunt integræ Passiones secundum Marcum, secundum Lucam, secūdum Ioannem: Passio verò secundum Matthæum Missæ reseruatur. Post duas priores lectiones duo sequuntur responsoria: post vltimam dicitur *Te Deum laudamus*, si tempus requirat, vel nihil additur.

Laudes absolutè inchoantur à versu *Deus in adiutoriū*: sequitur Canticum Zachariæ, pro quo in Dominicis Aduentus, in Natiuitate Domini, Circumcisione, & Epiphania dicitur Canticum Moysis *Audite cœli* cum antiphona, & ter *Kyrie eleison*. Tum in Dominicis, & sanctorum solemnitatibus dicitur quinquies, vel etiam septies repetita antiphona ad sanctā

Crucem, addita quadam oratione secreta. Mox alterum Canticum Moysis *Cantemus Domino* cum sua antiphona, & ter *Kyrie eleison*, aliaque oratione secreta. Deinceps Canticum trium puerorum *Benedicite omnia opera* (illud enim quod dicitur ad nocturnos incipit *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum*) cuius loco Sabbato dicitur psalmus 117. *Confitemini*, & in alijs ferijs psalm. 50. *Miserere* cum antiphona, & ter *Kyrie eleison*. Additur oratio clara voce, qua finita sub vno *Gloria Patri* quatuor psalmi recitantur *Laudate Dominũ de cœlis* cum duobus sequentibus, & *Laudate Dominum omnes gentes*. Finitis psalmis dicitur Capitulum, tum antiphona cũ tribus *Kyrie eleison*, *Dominus vobiscum*, & psalmus directus, qui simul ab vtroque choro cantatur. Postea hymnus pro qualitate officij diuersus, & duodecies *Kyrie eleison* cũ *Dominus vobiscum*: & dicitur Psallenda vna in festis sanctorum, in Dominicis duplex. Est autem Psallenda antiphona quædam repetita cum *Gloria Patri* additis quibusdam versibus, & ter *Kyrie eleison* cum oratione. In ferijs loco Psallendæ dicitur quoddam responsorium, quod vocatur in baptisterio. Quibus absolutis finiuntur Laudes, nisi facienda sit aliqua cõmemoratio. quæ fieri solet per psallendam illius diei vel officij, de quo fit commemoratio. Quotidie autem, quando officium non est solemne, fit commemoratio de B. Virgine, de S. Ambrosio, & de Patrono Ecclesiæ.

Ad Primam post *Pater*, & *Aue*, & *Deus in adiutorium* dicitur hymnus *Iam lucis orto sidere*: Tum psalmi *Deus in nomine tuo*, *Beati*, *& Retribue* sine antiphona: quibus finitis dicitur *Alleluia*, & in Quadragesima *Laus tibi Domine rex æternæ gloriæ*. Sequitur epistolella, vt vocant, cum responsorio breui, cui statim quotidie subditur symbolum Athanasij: postea capitulum cum precibus, quæ tamen omittuntur in quibusdam solemnitatibus. Adduntur tres orationes eædem sẽper. Tum legitur Martyrologium, post quod dicitur versus *Exultabunt sancti in gloria* cum oratiuncula, & sic finitur Prima.

Terria, Sexta, & Nona ijsdem hymnis, & psalmis explẽtur, quibus vtitur Romana Ecclesia. Psalmi tamen dicuntur sine antiphona, in quorũ fine dicto *alleluia*, vel *laus tibi Domine*, sequitur epistolella cum responsorio breui, tum preces, si dicendæ sint, postea oratio, & sic terminantur horæ. In solem-

nitatibus,

nitatibus, & Dominicis diebus cantatur hymnus ad Tertiam, qui incipit *Iam surgit hora tertia*.

Vesperę post *Pater*, & *Aue* incipiunt absolutè à Salutatione *Dominus vobiscum*, deinde cantatur Lucernarium, id est responsorium quoddam ter repetitum diuersum secundum officij diuersitatem. Dicitur iterum *Dominus vobiscum*, postea antiphona, mox tertiò *Dominus vobiscum*: tum hymnus conueniens. Post hymnum quartò *Dominus vobiscum*, & Responsorium, quo finito adhuc repetitur *Dominus vobiscum*. Sequuntur quinque psalmi cum suis antiphonis ijdem videlicet, quibus vtitur Romana Ecclesia. Verum in solemnitatibus Domini sub vna antiphona, & vno *Gloria Patri* vnus psalmus dicitur diuersus pro diuersitate officij, cui semper adiungi solent psalmi *Ecce nunc benedicite Dominum, & Laudate Dominum omnes gentes*. In festis sanctorum post primam orationem dicitur alter psalmus diuersus pro varietate officij, seu festiuitatis. Absolutis psalmis cum antiphonis dicitur ter *Kyrie eleison, Dominus vobiscum*, & oratio conueniens officio. Postea *Dominus vobiscum*, & *Magnificat* præmissa antiphona. Finito cantico iteratur primus eiusdem versus, & repetita antiphona dicitur ter *Kyrie eleison*, & alia oratio. Deinde psallēda, & alia, sicut in Laudibus recitantur. In ferijs Quadragesimæ non dicitur *Magnificat*, sed duodecies *Kyrie eleison*. Habent Ambrosiani quasdam Vesperas de sanctis Patronis, & titularibus Ecclesiarum, quæ dicuntur cum vigilijs, in quibus post primam orationem dicitur primus psalmus, tum legitur vna lectio de vita illius sancti cum suo responsorio, & post aliā orationem dicto secundo psalmo legitur alia lectio cum suo item responsorio. Denique dicto cantico *Magnificat* cum psallendis cantantur Litaniæ cum quibusdam orationibus.

Ad Completorium præmissis *Pater*, *Aue*, *Conuerte nos*, & *Deus in adiutorium*, dicitur quotidie hymnus *Te lucis ante terminū*, excepta Quadragesima, in qua dicitur hymnus *Christe qui lux es & dies*. Tum sine antiphona dicuntur psalmi *Cū inuocarem, In te Domine, Qui habitat*, & sub vno *Gloria Patri, Ecce quam bonum, Ecce nunc benedicitę Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: quibus finitis dicitur *alleluia*, vel *Laus tibi Domine rex æternæ gloriæ*. Tum in Quadragesima hymnus *Te lucis ante terminum*, alio tempore statim subditur epistolella cum suo responsorio breui, deinde Canticum

Nunc

Nunc dimittis cum precibus, si dicendæ sint; Additur Antiphona B. Virginis cum sua oratione. Tandem fit confessio communis, & sic finitur Completorium.

§. XI.

De ritu Mozarabico.

1 CVm Hispania penè omnis Arabum inundatione tabesceret, Christiani inter barbarorum pressuras degentes dicti sunt Mozarabes, siue Mixtarabes, id est mixti cum Arabibus, quare & officium eorum Mozarabicum, & Mixtũ appellatum est. Huius ritus institutores fuerunt sancti viri Leander, & Isidorus Hispalenses Episcopi, solius tamen Isidori nomen retinuit, quem solum eius auctorem agnoscit Baronius. Sic inscribi solet, Officium Gothicum, siue Mixtum secundum regulam B. Isidori. Ex decreto quarti Toletani Concilij omnes Hispaniarum Ecclesiæ hoc olim vtebantur, sed regnante Alphonso VI. mutatum fuisse dicitur iussu Gregorij VII. Romani Pontificis, cuius ob hanc causam cum Regibus Hispaniarum contentiones narrat Baronius. Extant de hac re eiusdem Gregorij epistolæ Alphonso, & Sanctio Regibus, & Episcopis Hispaniarum à paribus scriptæ Indictione duodecima anno scilicet 1074. Tametsi enim officium illud à viris sanctis, & orthodoxis compositum fuisset, Hispania tamen ab infidelibus deuastata multi errores in illud irrepserant, vt ex Albino Flacco constat lib. 1. aduersus Elipantum Episcopum Toletanum, qui ex ijsdem officijs deprauatis multa assumit testimonia ad suam hæresim astruendam. Nunc tã Missale quam Breuiarium huius ritus correcta sunt, & iuxta sensum catholicum emẽdata iussu Francisci Ximenez Archiepiscopi Toletani, qui explosis Gothicis characteribus, Latinis ea conscribi, ac typis mandari curauit: tum sacerdotes instituit, qui iuxta hunc ritum Deo laudes, & sacrificium offerrent. Adhuc viget hoc officium, & seruatur Toleti in quinque parœcijs, & in sacello eiusdem Francisci Ximenez, itemque Salamanticæ in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in claustro maioris Ecclesiæ. Plura de hoc ritu Etherius, & Beatus scriptores antiqui, & graues lib. 1. aduersus præfatum Elipan

Baron. ann. 633. num 70.

Idem an. 1074. & 1080. Greg. VII. lib. 1. epist. 64. & 83.

Elipantum. Discrepat ferè in omnibus ab vsibus aliarum Ecclesiarum.

2 Omnes horæ sic inchoãtur. *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster, & Aue Maria* secretò: additur in nocturnis *Aue Regina cælorum* cum versu, & oratione. Tum protinus alta voce, *In nomine Domini nostri Iesu Christi lumen cum pace*: respondent omnes *Deo gratias*. Solum Completorium aliter incipit, vt videbimus. Horis autem absolutis dicitur *Pater noster* alta voce, singulisque petitionibus respondetur *Amen*, nisi cum ista profertur *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, cui respondetur, *Quia Deus es*. Mox eodem vocis tenore in Laudibus, & Vesperis hæc oratio subsequitur: *Liberati à malo, confirmati semper in bono tibi seruire mereamur Deo, ac Domino nostro. Pone Domine finem peccatis nostris, da gaudium tribulatis, prabe redemptionem captiuis, sanitatem infirmis, requiemque defunctis: concede pacem, & securitatem in omnibus diebus nostris, frange audaciam inimicorum nostrorum: exaudi Deus orationes seruorum tuorum omnium fidelium Christianorum in hoc die, & in omni tempore. Per Dominum nostrum.* In cæteris precibus loco huius orationis dicitur, *A malo nos libera, & in tuo timore, & opere bono nos confirma*. His peractis dicit Diaconus, *Humiliate vos benedictioni*: & statim Sacerdos benedictionem pronunciat tres petitiones continentem, quarum cuilibet respondetur *Amen*. Tandem omnes horæ hac clausula terminantur, *In nomine Domini nostri Iesu Christi perficiamus cum pace*: & respondent omnes *Deo gratias*.

Nocturnæ preces huius officij breuissimæ sunt. post commune principium suprascriptum dicitur Antiphona cũ psalmo 50. *Miserere*. Hinc tres cantantur antiphonæ cum responsorio vno, quamlibet autem antiphonam sua comitatur oratio. Diebus dominicis loco primæ antiphonæ dicitur hymnus *Aeterne rerum conditor*, statimque sequitur oratio, post quã dicuntur tres psalmi cum suis antiphonis. His rursum succedunt tres antiphonæ cum responso, & orationibus. Cum vltimo autem responsorio absoluuntur vigiliæ nocturnæ. Psalmus *Miserere* mutatur in psalmum *Domine quid multiplicati sunt* diebus dominicis à Paschate ad Pentecosten, & in festis solemnioribus.

Ad

Ad Laudes dicta prius salutatione *Dominus sit semper vobiscum* cantatur antiphona, quam sequitur canticum vnum ex veteri, vel nouo testamento. In festis B. Virginis, & in nocte Natiuitatis Domini dicitur hoc loco Cãticum *Magnificat*: & in festo S. Ioannis Baptistæ Canticum *Benedictus*. Alijs diebus alia cantica diuersa assignantur. Absoluto cantico repetitur antiphona, & dicto *Dominus sit semper vobiscum* dicitur alia antiphona ante Canticum trium puerorum. Sequitur sonus similis nostris responsorijs, & alia antiphona ante psalmum *Laudate Dominum de cœlis*, quo decantato legitur prophetia, quam sequitur hymnus, tum supplicatio Sacerdotis ad populum, qua eum hortatur, vt petat à Deo quæ necessaria sunt ad salutem: cui respondetur *Præsta omnipotens æterne Deus*. Postea capitulum per modum orationis præmisso *Kyrie eleison*: Tum *Pater noster*, & Laus constans ex versibus quibusdam sæpius repetitis, dataque benedictione finis laudibus imponitur. Antiphonis & Laudibus sæpius adiungunt sanctissimæ Trinitatis doxologiam, quam hoc modo pronunciant, *Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui sancto in secula seculorum Amen*.

Post Laudes vnum officium speciale habent Mozarabes ante Primam persoluendum, quod vocatur Aurora. Solis diebus ferialibus dicitur, & constat quatuor psalmis cum antiphona, habetque laudem vnam, hymnum vnum, versum vnum, *Pater noster*, & quasdam preces.

Initio Primæ dicitur antiphona, & *Dominus sit semper vobiscum*, statimque dicuntur septem psalmi, tum iteratur antiphona, quam sequitur responsum vnum, Prophetia, Epistola, laus, hymnus, & versus. Mox dicitur *Te Deum laudamus*, & *Gloria* extra Aduentum, & Quadragesimam: deinde symbolũ Apostolorum, supplicatio, *Pater noster*, benedictio, & finis.

Tertia, Sexta, & Nona incipiunt vt Prima, habentq; quatuor psalmos, & varia responsa, quibus succedunt Prophetia, Epistola, laus, hymnus, & clamores, quibus petunt à Deo, vt non iuxta scelera pœnas infligat. Sequuntur supplicatio, capitulum, *Pater noster*, benedictio, & sic horæ singulæ terminantur.

Ad Vesperas nullos concinunt psalmos, sed dicto *Dominus sit semper vobiscum* cantant laudem vnam, sonum vnum, antiphonam

phonam vnam, semperque singulis præmittunt salutationem. Sequitur alia laus, tum hymnus, supplicatio, capitulum, *Pater noster*, benedictio: item alia laus, quæ dum cantatur incensatur Ecclesia: demum recitata oratione, siue collecta diei finiuntur Vesperæ.

Completorium initium sumit à psalmo *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Mox dicuntur tria *Alleluia*, & in Quadragesima *Laus tibi Domine rex æterna gloriæ*. Sequitur alius psalmus, iterumque ter *Alleluia*: deinde alius psalmus cum hymno, & versu. Consequenter dicitur Psalmus *Qui habitat*. Huic succedit alius psalmus, & alter hymnus: tum versus, supplicatio, *Pater noster*, & benedictio. Dicta tandem antiphona *Salue Regina* cum versu, & oratione absoluitur Completorium.

§. XII.

De alijs quibusdam ritibus Ecclesiæ Latinæ.

1 PRæter hactenus descriptos ritus de alijs quoque Latinis Ecclesijs agendum foret, quæ & proprio vtuntur Breuiario, & singulari inter cæteras religione, ac dignitate præeminent. Multi enim Episcopatus in Gallia, & in Belgio sunt, multi in Germania, & quidam etiam in Hispania, qui proprio ac peculiari ritu Domino Deo laudes persoluunt. Sed quoniam ab his quos iam descripsimus, maximè autem à Romanis vix discrepant tum in psalmorum distributione, tum in numero lectionum, tum in ipsa officij methodo, ac ordinatione, superfluum existimaui singularem de illis tractationem instituere. Nam præter quædam minutiora nihil noui in ipsis occurrit. Psalterij diuisionem eam Gallicæ Ecclesiæ ac Germanicæ, itemque Belgicæ ac Hispanicæ sequuntur, quam Romana tenet Ecclesia, exceptis psalmis qui horæ primæ deseruiunt, in quorum distributione cum eo ritu ferè omnes conueniunt, quem officio Prædicatorum, vel Lugdunensis Ecclesiæ supra assignauimus. Ecclesia Bisuntina, quæ est Sequanorum Metropolis, habet hoc proprium, quod in secundis vesperis solemnitatum, nec capitulum, nec hymnum dicit, sed pro Capitulo *Alleluia* cum versu, pro hymno quamdam

prosam modulatur: in magnis item solemnitatibus bis canticum *Magnificat* repetit, varijs intermixtis antiphonis. Toletani ante Matutinum recitant flexis genibus antiphonam *Aue Regina cœlorum* cum collecta: tum psalmos graduales, & horas B. Virginis præmittunt exceptis festis. Sed hæc minutiora sunt, & prætermittenda, cum notabile discrimen in sacris precibus non constituant.

§. XIII.

De ritu Græcorum.

1 AB Ecclesia Occidentali ad Orientalem transeo, à Latino ad Græcum idioma. Vox quidem dissona, vt loquitur Hieronymus, sed vna religio. (Hieron. ep. 17.) Sunt autem Græcorum ritus in omnibus Ecclesijs, & Monasterijs Orientalibus similes, exceptis paucissimis obseruationibus, quæ licet modici momenti sint, diuersis tamen Typicis nomen dederunt: est enim Typicon S. Sabæ, Studitarum, Montis sancti, quæ quidē Typica varietatem potius monasticarum constitutionum, quam sacrorum rituum continent. Psalterium diuidunt Græci in viginti *χαθίσματα* quasi sedes, & pausas, siue stationes, quia dum bini, & bini ad recitandum accedunt, illis stantibus cæteri sedent. Quodlibet Cathisma siue pluribus, siue paucioribus constet psalmis in tres partes distinguitur per versum *Gloria Patri*: imo Cathisma 17. quod vnicum habet psalmum 118. eadem distinctione in tres sectiones diuiditur. A Dominica in Albis vsque ad Dominicam post octauam Exaltationis S. Crucis, quæ die 14. Septembris à Græcis solemniter celebratur, totum psalterium semel in hebdomada percurrunt hoc modo. Die Sabbati in Vesperis dicunt primum Cathisma. Die Dominico in Matutino secundum, & tertium. Feria secunda in Matut. 4. & 5. In Vesp. 6. Feria tertia in Matut. 7. & 8. In Vesp. 9. Feria quarta in Matut. 10. & 11. In Vesp. 12. Feria quinta in Matut. 13. & 14. In vesp. 15. Feria sexta in Matut. 19 & 20. In vesp. 18. Sabbato in Matut. 16. & 17. A Dominica post octauam Exaltationis vsque ad Dominicam in Quinquagesima eundem ordinem seruant in psalterio legē-do, nisi quod feria secunda, tertia, quarta, & quinta semper

in

in Vesperis legunt Cathisma 18. & ea Cathismata, quæ Vesperis horum dierum assignata erant, adijciuntur Matutino: & Matutino diei Dominicę superadditur Cathisma 17. A Quinquagesima vsque ad Feriam quartam Dominicæ Palmarum, bis in hebdomada Psalterium recitant. Die Sabbati ad Vesperas legunt primum Cathisma. Die Dominica ad Matut. 2. 3. & 17. Feria secunda ad Matut. 4. 5. & 6. Ad Tertiam 7. Ad Sextam 8. Ad Vesp. 18 Feria tertia ad Matut. 9. 10. & 11. Ad Primam 12. Ad Tertiam 13. Ad Sextam 14. Ad Nonam 15. Ad Vesp. 18. Feria quarta ad Matut. 16, 19. & 20. Ad Primam primum. Ad Tertiam 2. Ad Sextam 3. Ad Nonam 4. Ad Vesp. 18. Feria quinta ad Matut. 5. 6. & 7. Ad Primam 8. Ad Tertiã 10. Ad Sextam 11. Ad Nonam 12. Ad Vesp. 18. Feria sexta ad Matut. 13. 14. & 15. Ad Tertiam 19. Ad Sextam 20. Ad Vesp. iterum 18. A feria quarta Dominicæ Palmarum vsque ad Dominicam in Albis exclusiuè non legunt Psalterium, nam ista cathismata omittunt, quæ solent adiungi officio iam ex quibusdam psalmis, & orationibus constituto. Omnia verò Cathismata aliquando ex octo, vel nouem psalmis, aliquando ex paucioribus constant, excepto 17. quod, vt dixi, vnicum habet Psalmum *Beati immaculati in via*.

2 Totum officium diuidunt Græci in Nocturnum quod *μεσονύκτιον* vocant, idest officium mediæ noctis, Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, Completorium: quibus additur Typicon, quod loco missæ recitari solet.

Nocturnum sic incipit. *Benedictus Deus noster nunc & semper, & in secula seculorum. Amen. Rex cœlestis, consolator spiritus veritatis, qui vbique es, & reples omnia, thesaurus bonorum, & vitæ largitor: Veni, & inhabita nos, & munda nos ab omni macula, & salua bone animas nostras.* Sequitur Trisagion, videlicet, *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis*: & dicitur ter *Gloria Patri*. *Sanctissima Trinitas miserere nostri, Domine dele peccata nostra, Domine parce iniquitatibus nostris, sãcte visita, & medere infirmitatibus nostris propter nomen tuũ. Kyrie eleison,* ter *Gloria Patri. Pater noster. Quoniam tuum est regnum, & virtus, & gloria Patris, et Filij, et Spiritus sancti nunc et semper, et in secula seculorum. Amen. Kyrie eleison* duodecies. *Gloria Patri. Venite adoremus Regem nostrum Deum. Venite adoremus Christum Regem nostrum*

Deum. Venite adoremus, et procidamus coram ipso Domino Iesu Christo, et Deo nostro. Hoc initium est omnibus horis commune, si dicantur separatim: sin autem simul recitentur, illa officia quæ adiunguntur ab illis versiculis incipiunt. *Venite adoremus.* Deinde Nocturnum ita prosequuntur. Dicunt psalmum 50. *Miserere*, & integrum psalmum 118. *Beati immaculati in via. Credo in vnum Deum,* Trisagion, Troparia consueta, & præscripta. *Kyrie eleison* quadragesies, cum solitis orationibus. Tum sequitur secunda pars Nocturni. *Venite adoremus* ter, vt supra. psalm. 120. *Leuaui oculos meos*, & 133. *Ecce nunc.* Trisagion, Troparia pro defunctis. *Kyrie eleison* duodecies. Oratio pro defunctis, & dimissio Nocturni cum precationibus pro viuis, & eorum necessitatibus specialiter expressis, & pro defunctis. His accedit petitio veniæ, & absolutio Sacerdotis, seu Archimandritæ, aut alterius Præpositi Monachorum. Die Sabbati loco psalmi *Beati immaculati* dicuntur psalmi sequentes, *Te decet hymnus* vsque ad *Deus in adiutorium* inclusiuè, videlicet à 64. vsque ad 69. Dominica die Nocturnum penitus diuersum est. Post commune principium dicitur psalmus *Miserere.* Tum Odarium de sanctissima Trinitate, quod nouem odis constat, sicut cætera omnia Odaria: secunda tamen ode non canitur. Trisagion, Troparia cõsueta, Litaniæ pro varijs indigentijs, Petitio veniæ, & absolutio, & precationes pro viuis, eorumque necessitatibus.

Ad Matutinum præmisso initio suprascripto dicuntur psalmi 19. & 20. *Exaudiat*, & *Domine in virtute tua.* Mox Trisagion cum Troparijs, & Litania Sacerdotis. Tum psalmi sex, nempe 3. *Domine quid multiplicati sunt,* 37 *Domine ne in furore,* 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo,* 87. *Domine Deus salutis meæ,* 102. *Benedic,* & 142. *Domine exaudi.* Sequitur Litania magna Sacerdotis. Canitur deinde *Deus Dominus & illuxit nobis,* seu *Alleluia* pro diuersitate temporum, Troparia, & debita Cathismata Psalterij, psalmus 50. *Miserere,* & post ipsum aliquot Odaria. Tum *Magnificat* addendo post quemlibet versiculum glorificationem B. Virginis Mariæ. In festis tamen solemnioribus non *Magnificat*, sed quædam alia cantantur, & in aliquibus festiuitatibus sufficit ode nona, quæ semper sine vlla exceptione B. Virginis laudes continet.

Laudes immediatè iunguntur Matutino, ideoque incipiũt sine præuijs oratiunculis, sed post Exapostilarion, siue dimissorium

ſorium canitur *omnis ſpiritus laudet Dominum*. Sequuntur pſalmi 148.*Laudate Dominum de cœlis,69.Deus in adiutorium*, & 108. *Deus laudem meam ne tacueris*, interferendo vltimi pſalmi verſiculis Stichiria diuerſa pro dierum diuerſitate. Additur *Gloria in excelſis* totum cum orationibus: Tum Litaniæ, & Stichiria cum quibuſdam verſiculis: & poſt *Gloria Patri* cum Stichirio cantatur verſiculus *Bonum eſt confiteri Domino*. Demum Triſagion, Troparion, Litaniæ, & finis.

Ad Primam poſt initium dicuntur pſalmi 5. *Verba mea auribus percipe*, 89 *Domine refugium*, & 100. *Miſericordiam, & iudicium*. Deinde Troparia pro temporis exigentia,& nonnulla quæ nunquam mutantur, Triſagion, Contacion quod eſt breuiſſimus modulus, *Kyrie eleiſon* quadraginta vicibus, orationes, & finis.

Ad Tertiam, Sextam, & Nonam idem ordo ſeruatur, ſed pſalmi diuerſi ſunt, & diuerſæ orationes. Pſalmi Tertiæ ſunt 16.24. & 50.*Exaudi Domine iuſtitiam meam, Ad te Domine leuaui animam meam*, & *Miſerere*. Sextæ 53.54.& 90. *Deus in nomine tuo, Exaudi Deus orationem*, & *Qui habitat*. Nonæ 83. 84.& 85. *Quam dilecta, Benedixiſti*, & *Inclina*. Cæterum præter horas ſunt quoque officia, quæ Mezoria nuncupantur. Mezorium Primæ horæ poſt initium à Triſagio ſumptum habet pſalmos 45.91.& 92 *Deus noſter refugium, Bonum eſt confiteri*, & *Dominus regnauit decorem indutus eſt*. Sequitur Triſagion, & poſt ipſum Troparia, tum *Kyrie eleiſon* triginta vicibus, orationes, & finis. Similiter procedunt reliqua Mezoria, ſed pſalmos, & orationes peculiares habent. Mezorium horæ tertiæ his conſtat pſalmis 29. 31 & 60. *Exaltabo te Domine, Beati quorum, Exaudi Deus deprecationem meam*. Sextę 55. 56. 69. *Miſerere mei Deus quoniam conculcauit me homo, Miſerere mei Deus miſerere mei, Deus in adiutoriummeum intende*. Nonæ 83.84.85. vt ſupra ad Nonam.

Typicon ita incipit. *Benedic anima mea Dominum*: *Benedictus es Domine*: ſequuntur pſalmi 102. & 145. *Benedic anima mea Dominum*, & *Lauda anima mea Dominum*. Tum Cāticum de Verbo incarnato. Octo beatitudines cum Troparijs, aut Stichirijs, Epiſtola, & Euangelium. Precationes cum glorificatione ſanctiſſimæ Trinitatis; *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Credo in vnum Deum*. Oratiuncula deprecatoria. *Pater noſter* Contacia. *Kyrie eleiſon* duodecies. Oratio ad ſanctiſſimam

Trinita-

Trinitatem. Psalmus 33. *Benedicam Dominum in omni tempore*, & finis.

Ad Vesperas post consuetum initium dicitur Psalmus 103. *Benedic anima mea Dominum*: Tum Litania magna. Postea Psalterium, mox psalmi 140. *Domine clamaui ad te*, 141. *Voce mea ad Dominum clamaui*, 129. *De profundis*, & 116. *Laudate Dominum omnes gentes*: versibus autem duorum psalmorum posteriorum intermiscentur stichiria. Sequuntur Versiculi, Prophetiæ, Litania, Orationes, psalmus 122. *Ad te leuaui oculos meos* cum stichirijs. Diebus Sabbati, & in primis Vesperis solemnitatum loco præfati psalmi alij versiculi adhibentur. Demum *Nunc dimittis*, Trisagion, Troparion, Litania, & finis.

Completorium, quod à Græcis ἀπόδειπνον dicitur, quia post cœnam persolui solet, triplex est pro temporum diuersitate. Aliud est paruum, aliud medium, aliud magnum. Completorium paruum præmisso principio habet psalmos 50. *Miserere*, 69. *Deus in adiutorium*, & 142. *Domine exaudi*. Sequitur *Gloria in excelsis* cum orationibus. Tũ Odarium, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, oratio ad Deum, oratio ad B. Virginem, alia oratio ad Deum, & finis cum petitione veniæ, absolutione, & precationibus pro viuis, & defunctis. Cõpletorium medium post initium habet psalmum *Qui habitat*, tum canticum Isaiæ *Nobiscum Deus*, postea Troparia, *Credo in vnum Deum*, Inuocationes B. Virginis, Angelorum, & sanctorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, & Orationem. Mox ter *Venite adoremus*, psalm. 50. 69. & 142. *Gloria in excelsis*, & reliqua, vt in paruo Completorio. Completorium magnum in tres partes distinguitur. Prima pars post initium constat psalmis 4. *Cum inuocarem*, 6. *Domine ne in furore*, 12. *Vsquequo*, 24. *Ad te Domine*, 30. *In te Domine speraui*, & 90. *Qui habitat*. Sequitur Canticum Isaiæ *Nobiscũ Deus*, Troparia, *Credo in vnum Deum*, Inuocationes B. Virginis, Angelorum, & sanctorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, & oratio. Secunda pars incipit à versu: *Venite adoremus* ter: deinde dicuntur psalmi 50. & 101. *Miserere*, & *Domine exaudi*. Tum oratio Manasse regis Iudæorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie*, & oratio. Tertia pars post *Venite adoremus* ter, habet psalmos 109. & 142. *Dixit Dominus Domino meo*, & *Domine exaudi*: deinde *Gloria in excelsis*, & reliqua,

qua,

qua, vt in paruo Completorio. Atque hi sunt ritus, quibus communiter vtuntur Græci: sunt tamen aliqua quæ pro ratione temporum immutantur, officium enim hebdomadæ Paschatis diuersum est & breuissimum, officium Quadragesimæ solito longius, & alia multa sunt, quæ sigillatim describi non possunt: & si quis ea exactius scire desiderat, Typica consulere debet. Porrò Græci ritus nullibi exactius obseruantur, quam in Monte sancto, quem Geographi Athon vocant. Degunt in eo multa millia Monachorum in diuersis Monasterijs, estque in tanta apud Græcos sanctimoniæ æstimatione, qua Roma apud nos. Mons adeò elatus est, inquit Pomponius Mela, vt credatur altius surgere, quam vnde imbres cadunt. Longitudo eius trium dierum, latitudo dimidij diei iter habere dicitur, estque in Macedonia.

§. XIV.

De ritu Græco Monachorum Cryptæ ferratæ ordinis S. Basilij.

1 MOnasterium Cryptæ ferratæ in agro Tusculano ritus habet à communi vsu Græcorum in nonnullis differentes, quod quidem discrimen licet essentiale non sit, vel magni momenti, libet tamen eosdem ritus hic seorsim describere, prout ab illo monasterio mihi transmissi sunt, ad vberiorem officij Græci cognitionem. Psalterium diuidunt in 20. Cathismata, vt supra: & singulorum officiorum hæc series est.

Nocturnum siue μεσονύκτιον certis tantum diebus recitant, vt in Aduentu Domini, & in Quadragesima, alijsque paucis inter annum diebus.

Ad Matutinum sic procedunt. Hebdomadarius accepta benedictione à superiore sic incipit. *Benedictum regnum Patris, & Filij, & Spiritus sancti nunc & semper, & in secula seculorum Amen.* Respondet Chorus, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bona voluntatis*. Quo versu bis repetito statim dicunt, *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Deinde dicunt hos psalmos *Domine quid multiplicati sunt, Domine ne in furore tuo 2. Deus Deus meus*

ad

ad te de luce vigilo, & in fine postremi psalmi addunt, *Gloria Patri, & Filio, et Spiritui sancto, et nunc, et semper, et in secula seculorum Amen*. *Alleluia* ter, *Gloria tibi Domine*, & iterum ter *Alleluia*. Tum psallunt alios tres psalmos *Domine Deus salutis meæ*. *Benedic anima mea Dominum* 1. & *Domine exaudi*, 142. *Gloria Patri*, cum reliquis vt supra. Isti sex psalmi semper ijdem recitantur ad matutinum. Adduntur Cathismata, quæ priusquam persoluant, nonnullas præmittũt preces, quas Irenicas, idest pacificatorias vocant, quia ad pacem implorãdam illas effundunt. Mox dicunt orationem *Gratias agimus tibi Domine Deus noster*, postquam canit Hebdomadarius idẽ repetente choro, *Deus Dominus, et illuxit nobis, benedictus qui venit in nomine Domini*. Iterum Hebdomadarius *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius*. Respondet chorus, *Deus Dominus, et illuxit nobis*. Hebdomadarius, *Circumdantes circumdederunt me*. Succinit chorus, *Deus Dominus*: & sic per plures versiculos. His expletis dicunt orationem currentis diei sub nomine Troparij, & iterum aliam orationem, tum versiculos quosdam graduales, atque Euangelium diei. Post Euangelium recitant psalmum 50. *Miserere*: & si fuerit dies Dominicus, sequitur hymnus de resurrectione, alioquin dicitur alia oratio. Sequuntur deinde lectiones currentis diei, quas vocant canones; & constant nouem lectionibus; quælibet autem lectio vocatur ode constans quibusdam Troparijs. Ante nonam lectionem concinunt Cãticum B. Virginis *Magnificat* cum *Gloria Patri*. Post ea additur deprecatiuncula quam vocant Exapostilarion id est dimissorium. Tum psallunt *Laudate Dominum omnes gentes*, & quædam Troparia. Deinde *Gloria in excelsis Deo*, Trisagion, *Gloria Patri*, & hanc orationem: *Sanctissima Trinitas miserere nobis, Domine indulge iniquitatibus nostris, Domine parce peccatis nostris, sancte Domine protege nos, & sana infirmitates nostras propter gloriam nominis tui. Domine miserere, Domine benedic*. Sequitur *Pater noster*, quo alta voce decantato statim Hebdomadarius ait: *Quoniam tuum est regnum, & virtus, & Gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti nunc et semper, & in secula seculorum Amen*. Et statim recitant orationem currentis feriæ, vel sancti, & post nonnullas alias deprecationes absoluitur Matutinum.

Primam dicunt immediatè post Matutinum, & ideò eo absoluto

soluto cãtant omnes alta voce *Pater noster*: & statim Hebdomadarius dicit, *Quoniam tuum est regnum*. Mox alternatim ter concinunt *Venite adoremus*, *& procidamus Christo Regi*, *& Deo nostro*. Sequuntur Psalmi tres, post quos dicunt ter *Alleluia, Gloria tibi Domine*. Demum post aliquot deprecationes, post Trisagion, *Pater noster, Quoniam tuum est regnum*, & post duo Troparia recitant orationem huius horæ, & sic finitur Prima.

Tertia, Sexta, & Nona eodem modo procedunt, mutatis psalmis, Troparijs, & orationibus. Ad has autem horas, sicut & ad Primam eosdem concinunt psalmos, qui iam supra descripti sunt in communi ritu Græcorum. Adiunguntur his, qui nunquam mutantur, Cathismata, siue Psalterij portiones, vt supra quoque notatum est.

Vesperæ incipiunt sicut Matutinum, *Benedictum regnum*. Sequitur alta voce *Pater noster*, quo finito dicit Hebdomadarius, *Quoniam tuum est regnum*, & statim psallunt omnes alternatim *Venite adoremus*, quo ter repetito, cantant psalmum 103. *Benedic anima meá Dominum*. Postea si fuerit dies Dominicus, vel aliqua solemnitas, subdunt preces pacificatorias: quas alijs diebus omittunt. Sequitur oratio; quæ incipit, *Domine misericors*, *& miserator*. Post quam dicitur *εἰρήνη πᾶσι* *Pax omnibus*, cui salutationi respondetur, *& cum spiritu tuo*. Item *Inclinate capita vestra Deo*, respondetur *Tibi Domine*. Et statim cantatur Antiphona, iuxta cuius tonum concinuntur quatuor psalmi iam supra notati in communi ritu Græcorum. Finitis psalmis accedunt singulatim Sacerdotes plures, vel pauciores iuxta exigentiam diei, ad canendum Troparia, post quæ superior, vel cui ipse iusserit, intonat *Gloria Patri*. Tum aliud Troparium ab aliquo Diacono, vel Subdiacono canitur, incipiens *φῶς ἱλαρὸν* *Lumen lætitiæ*. Sequuntur quidã versiculi diuersi pro varietate dierum, post quos ab eodem Diacono, vel Subdiacono recitatur quædam oratio incipiens, *Dignare Domine hoc vespere*. Tum Sacerdos alias recitat preces, & post alia quatuor Troparia concinunt Canticum *Nunc dimittis*, & post ipsum Trisagion, *Sanctissima Trinitas*, *Pater noster*, *Quoniam tuum est regnum*. Denique dicitur oratio currentis diei, vel sancti, & post alias quasdam deprecatiunculas Vesperæ finiuntur.

Ad Completorium Hebdomadarius accepta benedictione dicit *Benedictus Deus noster nunc & semper; & in secula seculorum Amen.* Sequitur Trisagion, *Sanctissima Trinitas, Pater noster, Quoniam tuum est regnum*. Deinde dicuntur psalmi sequentes, *Dominus illuminatio mea, Domine in nomine tuo,* & *Miserere*. Mox recitatur canon, & post oden octauam Canticum B. Virginis concinunt, & post ipsum immediatè legunt vnam lectionem, siue compendium vitæ sancti currentis. Tū nona ode subsequitur, & post ipsam psalmus *Deus misereatur nostri*; deinde Trisagion, *Sanctissima Trinitas, Pater noster, Quoniam tuum est regnum*, oratio ad B. Virginem, deprecationes pro varijs necessitatibus, & finis.

§. X V.

De ritu Armenorum.

1 CLarissima inter omnes Asiæ regiones est Armenia, multitudine populorum, terræ fertilitate, salubritate aëris, & locorum amœnitate. Diuiditur in maiorem, & minorem. Maior Turcomannia nunc dicitur, Popul, & Curdi. Minor Pegian, & Bozoc; & diuiditur à maiori Euphrate flumine. Illa sub Persarum, hæc sub Turcarum tyrannico dominio miseram seruit, & duram seruitutem. Ad fidem Christi conuersa fuit B. Apostoli Bartholomæi prædicatione, quam illibatam per aliquot secula conseruauit; sed vt res humanæ in deterius semper labuntur, vicinæ Græciæ erroribus tandem adhæsit, & à Romana Ecclesia separata est. Porrò statū Religionis Armenæ verè, copiosè, & eleganter describit vir multis pro Catholica fide exantlatis laboribus illustris D. Clemens Galanus Surrentinus Clericus Regularis in sua Conciliatione Ecclesię Armenæ cum Romana, quæ nuper Romæ Latino, & Armeno idiomate edita est typis sacræ Congregationis de propaganda fide. Ab hoc, qui multis annis in illis regionibus moratus est, & ab eius discipulo Der Garabiet Monacho Armeno Cyriaci Armeniorum Patriarchę Catholici nuper defuncti fratre germano viro Catholico ea didici, quæ de illius Ecclesiæ ritibus hic fideliter describo.

2. Psalte-

2 Psalterium, sicut Græci in viginti Cathismata, ita Armeni in octo sectiones diuidunt, quas canones appellant. Prima sectio continet psalmos decem & septem, à primo vsque ad 18. *Cæli enarrant*, exclusiuè. Secunda habet psalmos decē & octo, à decimo octauo vsque ad 36. *Noli æmulari in malignantibus*. Tertia cōstat psalmis vndeuiginti, à trigesimosexto vsque ad 55. *Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo*. Quarta est psalmorum decem & septem, à quinquagesimo quinto vsque ad 72. *Quam bonus Israel Deus*. Quinta est psalmorum viginti septem, à septuagesimo secundo vsque ad 99. *Iubilate Deo omnis terra*. Sexta habet psalmos septem, à nonagesimo nono vsque ad 106. *Confitemini Domino quoniam bonus*. Septima psalmis constat tredecim, à centesimo sexto vsque ad 119. *Ad Dominum cum tribularer clamaui*. Octaua denique ab hoc vsque ad finem psalmos continet triginta duos. Hæ Psalterij diuisiones adiunguntur officio diuino iam ex psalmis, alijsque precibus constituto, sicut Græcorum Cathismata: & sic Psalterium non semel, aut bis in hebdomada, vt supra de Græcis dictum est, sed semel in die totum ex integro in Monasterijs percurrunt. In alijs autem Ecclesijs ipsas sectiones ita per ferias diuidunt, vt non nisi semel in hebdomada Psalterium expleant.

3 Totum officium in octo diuidunt partes. Prima dicitur *Meschchiesciru*, siue media nox, & est officium Nocturnū, quod ab illis media nocte recitatur. Secunda, *Arrauodian*, Diluculum, siue Laudes. Tertia, *Arieuacbal*, ortus solis, idest Prima. Quarta, *Ierruert*, hora tertia. Quinta, *Viezieruort*, hora sexta. Sexta, *Innieruort*, hora nona. Septima, *Ieriegbuorian*, Vesperæ. Octaua, *KhaKhagbagban*, pacificatio, siue requies, & est Completorium. His accedit nonum quoddam officium, quod à singulis priuatim dicitur in fine crepusculi vespertini antequam cubitum eant. Sed de singulis sigillatim agendum est.

Nocturnum officium incipit ab oratione Dominica. Tum dicunt ter *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Benedicta sit consubstantialis, unica, & indiuidua Trinitas Pater, et Filius, et Spiritus sanctus nunc, et semper, et in secula seculorum Amen.* Sequuntur Psalmi *Domine quid multiplicati sunt, Domine Deus salutis meæ: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt: Domine exaudi*

di orationem meam, auribus percipe obsecrationem : In fine Psalmorum dicitur *Gloria Patri*: Tum oratio quæ incipit, *Excitati à quiete somni, quem nobis concessit amator hominũ Deus in subsidium fragilitatis nostræ gratias agamus illi*. Post orationem legitur Concio siue Parænesis, qua lecta, psallunt quinquagesies *Domine miserere*, & in diebus ieiuniorum centies magna & elata voce; diebus autem festis ter tantum. Mox vnus dicit orationem *Gratias agimus tibi Domine Deus noster*, &c. cantant deinde hymnos, siue cantica quædam ab ipsis composita vario metrorum genere. Post hæc diebus Dominicis legunt Euangelium. Sequuntur precationes: *Intercessione sanctæ Dei genitricis, S. Ioannis Baptistæ, & S. N.* illius scilicet cuius festiuitas agitur, *concede nobis omnipotens Deus, &c.* Hic interserunt duas priores Psalterij sectiones: Tũ legũtur quatuor conciones siue sermones exhortatorij, diuersi pro temporum diuersitate; & post singulos singulas cantant orationes diuerso tono. Sequitur hymnus incipiẽs *Rex seculorum*. Tum alius hymnus singulis ferijs diuersus. Mox alia deprecatio, lectio Menologij, *Pater noster*, & finis. Et hic percurrunt tertiam, quartam, & quintam sectionem Psalterij.

Laudes post orationem Dominicam inchoantur à versu *Repleti sumus mane misericordia tua* vsque ad finem psalmi. Sequitur immediatè Canticum trium puerorum. Tum oratio *Benedicite Creatorem creaturarum, Dominum dominorum, Regem regum, &c.* Ode in laudem Sanctorum. Inuitatio ad orandum. Oratio ad B. Virginem. Canticum *Magnificat*. Hymnus in laudem B. Virginis. Canticum *Benedictus*: Hic verò diebus Dominicis sequentia intermiscent: preces pro omni statu hominum hoc modo Sacerdos ait, *Oremus Dominum* pro tali re, vel persona: Respondent omnes *Dominum oremus*: Orationem *Tu es Rex seculorum, &c.* Tres versus psalmorum diuersos pro temporum diuersitate: *Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & vsque in seculum*: Euangelium de Resurrectione: sermonem seu concionem, *Læti magno gaudio propter nuntium Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, &c.* & breuem orationem. Hæc omnia diebus Dominicis. Alijs diebus post Canticum Zachariæ sequitur oratio. Deinde psalm. 50. *Miserere*. Exhortatio ad orandum per intercessionem sanctorum illius diei. Ode iterum Encomiastica sanctorum. Oratio qua prosternunt se Deo. Psalmus *Laudate Domi-*

Dominum de cœlis cum duobus sequentibus. Tres versus replicati in honorem Dei, & Sanctorum illius diei. *Gloria in excelsis Deo.* Duo versus ex psalmis, varij pro dierum varietate. Orationes quas tres monachi, seu clerici decantant. Oratio. Trisagion, Psalm. *Laudate pueri Dominum.* Hic verò die Dominica legitur Euangelium diei. Ode seu hymnus, Psalmi, *Verba mea auribus percipe Domine. Dilexi quoniam exaudiet Dominus*, cum duobus sequentibus. *De profundis*. *Deus in nomine tuo saluum me fac.* Duo postremi versus psalmi 85. Iterum preces pro omni statu hominum. Hymnus, Cōcio, Oratio, *Pater noster*, & finis.

Prima sic peragitur. *Pater noster. Sit nomen Domini benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius*, cum cæteris versibus vsque ad finem psalmi 75. *Gloria Patri.* Oratio. Psal. *Bonum est confiteri Domino*, Oratio Psalmi, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Te decet hymnus.* Oratio. Hymnus diebus dumtaxat ieiuniorum. Psalmus, *Deus Deus meus respice in me. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam*, vsque ad finem psalmi 142. *Eructauit cor meum. Deus in adiutorium meum intende.* Duo postremi versus Psalmi 85. *Gloria Patri*, Concio, Oratio, & *Pater noster*.

Ad Tertiam. *Pater noster*. Oratio ad Spiritum sanctum. Psalm. 50. *Miserere.* Canticum, & Concio. *Sectio sexta Psalterij*. Oratio iterum ad Spiritum sanctum. Psalm. 21. & 142. à versu octauo vsque ad finem. *Gloria Patri*. Concio, Oratio, & *Pater noster*.

Ad Sextam. *Pater noster*. Oratio ad Patrem. *Miserere.* Cōcio, & Oratio. *Sectio septima Psalterij*. Quatuor primi versus psalmi 40. psalm. *Qui habitat.* Concio, Oratio, & *Pater noster*.

Ad Nonam. *Pater noster*. Oratio ad Filium. *Miserere.* Cōcio, & Oratio. *Sectio octaua Psalterij*. Psalmi *Dilexi*, *Credidi*, & *Laudate Dominum omnes gentes*, Canticum, Concio, & *Pater noster*. Hic autem in conuentu dicitur Missa, siue Liturgia. Hac peracta, & extra Ecclesiam ea omissa sequitur Psalmus vnus diuersus pro varietate diei. Tum encomium, siue oratio panegyrica ad Sanctum cuius ea die recolitur memoria. Trisagion, Oratio, & Concio. Versus aliquot psalmorum. Lectio prolixa ex Prophetis, vel ex Apostolo, ita vt integra epistola perlegatur. *Alleluia* bis. Tres versus ex psalmis. Semel

Alleluia.

Alleluia. Lectio Euangelij. *Credo*. Concio, & Oratio. *Pater noster*, & finis.

Vesperæ sic celebrantur. *Pater noster. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluabit me. Vespere, & mane, & meridie narrabo, et annunciabo, et exaudiet vocem meam.* Sequuntur alij versus ab ipsis compositi. Tum *Gloria Patri.* Psalmus *Inclina Domine*. *Gloria Patri. Gloria tibi Domine*. psalm. 139. *Eripe me Domine ab homine malo*, cum duobus sequentibus. Preces vt supra in Laudibus, repetendo viginti tribus vicibus ad totidem orationes *Dominum oremus*: sed hæ preces dicũtur tantum die Dominico. Deinde oratio. Trisagion. Psalm. *Leuaui oculos meos in montes.* Canticum. Concio, & Oratio. Psalmi *Qui habitat*. *Ad te leuaui oculos meos*. *Deus in nomine tuo saluum me fac.* Concio, Oratio. *Pater noster*.

Completorium duplex est. Alterum dicitur in Ecclesia immediatè post Vesperas in ipso occasu solis. Alterum à singulis priuatim recitatur initio noctis post refectionem in fine crepusculorum, post quod nefas est quicquam cibi, vel potus capere, aut cum aliquo colloqui. Primum sic procedit. *Pater noster*. *Domine Deus salutis meæ in die clamaui, et nocte coram te: Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam*. *Gloria Patri.* Psalmi *Cum inuocarem. Domine ne in furore*. *Vsquequo Domine*. *Conserua me Domine. Exaudi Domine iustitiam meam*. *Quemadmodum desiderat ceruus*. *Deus in adiutorium*. Duo postremi versus psalmi 85. *Gloria Patri.* Canticum prolixum, quo faustam à Deo noctẽ precantur. Concio, & Oratio, psalm. *Dominus illuminatio mea.* Hymnus diebus dumtaxat ieiuniorum. Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Secundum sic recitatur. *Pater noster*. *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam*, & quæ sequuntur vsq; ad finem psalmi 42. *Gloria Patri* cum quibusdam versiculis. Ex psalmo *Beati immaculati in via* aliquot octonarij, videlicet, *Et veniat super me misericordia tua Domine*: *Memor esto verbi tui seruo tuo*: *Iniquos odio habui*: *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine*. Psalmi 35. quatuor postremi versus, *Quoniam apud te est fons vitæ, &c.* Ex Cantico Abacuc, *Ego autem in Domino sperabo* vsque ad finem Psalmi *Qui habitat*. *Ad te leuaui oculos meos*. *Deus in nomine tuo saluum me fac*. Initium Canti-

Cantici puerorum, *Benedictus es*, vsque ad *Benedicite aqua*. Psalmus postremus *Laudate*. *Nunc dimittis*. Ex psalmo 137. versus *si ambulauero* vsque ad finem. Ex psalm. 141. *Clamaui ad te Domine* vsque ad finem. *Magnificat*. Duo vltimi versus psalmi 85. Oratio, psalmus *Cum inuocarem*. Hymnus, Lectio Euangelij. Oratio prolixa. *Pater noster*, & finis.

4 In Armenia maiori est parua quædam prouincia quæ dicitur Nasciuanensis decem circiter oppida habens, in quorum maiori Abraner residet Episcopus Catholicus. Hæc ad veram, & catholicam fidem conuersa fuit tempore Ioannis XXII. Romani Pontificis à B.Bartholomæo Bononiensi Ordinis Prædicatorum illarum partium Episcopo: suntque in ea aliquot eiusdem Ordinis monasteria, in quibus diuinum recitatur officium lingua quidem Armena, sed iuxta consuetudinem fratrum Prædicatorum, quem ritum sequuntur etiã presbyteri seculares in prouincia degentes.

§. XVI.

De ritu Maronitarum.

1 CAesar Baronius in Notationibus ad Romanum Martyrologium ad diem vigesimã primam Octobris; Maronitæ, inquit, sunt illi Christiani qui proprios habentes Episcopos, degentes in monte Libano magna fidei sinceritate, & animi ardore communicant Romanæ Ecclesiæ. An verò Maronitarum nomen à Maronia ciuitate Syriæ, vel à sancto Marone Abbate sortiti sint, non audet definire. Ipsi autem Maronitæ in Romano Collegio degentes hac de re à me interrogati responderunt se primos esse Christi fideles, qui ab ipso Christo siue ab Apostolis ad fidem conuersi fuerunt, quã semper integram, & inuiolatam conseruarunt: atque ideò ipsi soli inter omnes Phœniciæ incolas Romanum Pontificem Christi vicarium esse, & Petri successorem confitentur. Nomen autem Maronitarum vel à S.Marone primo illarum gentium Patriarcha se accepisse existimant: vel quia Maronita voce Syriaca idem est ac Dominicus, vnde ipsi Maronitæ siue Dominici vocantur, quia fidem nunquam violarunt, quam à Domino acceperunt. Habent isti proprios ritus, & diuina

officia

officia lingua Syriaca persoluunt: cum vulgaris ipsorum Arabica sit.

Septem apud Maronitas sunt horæ canonicæ Media nox, siue Nocturnum, Matutinum, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium. Nocturnum eorum lingua dicitur *Lilio* hoc est nox, quia media nocte recitatur. Matutinum *Saphio* hoc est Aurora; Tertia *Tlot sciobin*, Sexta *Seet sciobin*, Nona *Tesa sciobin*, Vesperæ *Ramso*, Completorium *Sutro* hoc est protectio, seu destructio, quia dicitur post occasum, vel vt ita dicã post destructionem solis. Horam Primam non habent.

Psalterium nec per hebdomadam, nec per totum annum recitant, sed certos quosdam psalmos inuariabiliter singulis horis dicunt, nimirum media nocte, *Ecce nunc benedicite Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: ad Matutinum *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*, *Qui habitat*, *Miserere*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: ad Tertiam, & Nonam *Miserere*: ad Vesperas *Miserere*, *Domine clamaui ad te*, *Voce mea ad Dominum clamaui*, & ex psalmo 118. octo versus incipiendo à versu *Lucerna pedibus meis verbum tuum*: ad Completorium *Miserere*, *Qui habitat*, & *Laudate Dominum omnes gentes*.

In principio & fine cuiusque officij semper dicũt Trisagion, *Pater noster*, *Aue Maria*, *Credo in vnum Deum*, & aliam orationem. Deinde semper cum hymno recitant aliquem psalmum, vel aliquod canticum, vel aliquas inuocationes. Prius autem recitatur vna pars psalmi, vel cantici, siue aliqua inuocatio: postea dicitur vna pars hymni: sequitur alia pars psalmi, tum sequens pars hymni, & sic deinceps donec hymnus ex integro persoluatur.

Hora mediæ noctis continet sexdecim orationes, vndecim cantica, sex hymnos, duos psalmos, responsorium vnum, & alias inuocationes. Primò autem recitatur vna oratio, & vnum canticum cum secunda oratione: deinde primus hymnus cum primo psalmo, & duæ aliæ orationes, & secundus hymnus cum aliquibus inuocationibus: Tum quinta oratio, & duo alia cantica cum duabus orationibus, & tertius hymnus cum inuocationibus: octaua oratio, & duo cantica, & tres orationes: hymnus quartus cum inuocationibus, & vna oratio, & duo cantica: decimatertia oratio & quintus hymnus cum vno cantico: deinde vnum responsorium cum duabus oratio-

orationibus, & sextus hymnus cum secundo psalmo: demum oratio decima sexta, & reliqua cantica.

Matutinum vndecim habet orationes, septem hymnos, sex cantica, quatuor psalmos, & vnum responsorium, hoc pacto. Dicitur prima oratio, & primum canticum: secunda oratio, & secundum canticum, atque tertia oratio: primus hymnus cum tertio cantico, & quarta oratio: secundus hymnus cum primo psalmo, & quinta oratio: tertius hymnus cum secundo psalmo, sexta oratio: quartus hymnus cum tertio psalmo, & septima oratio: quintus hymnus cum quarto cantico, & octaua oratio: sextus hymnus cum inuocationibus, & nona oratio: septimus hymnus cum quarto psalmo: deinde responsorium, duæ orationes, quintum canticum, oratio, sextum canticum, & finis.

Tertia, Sexta, & Nona habent quinque orationes, & tria cantica, siue duo cantica, & vnum psalmum. Sexta habet tria cantica: Tertia, & Nona vnum psalmum, & duo cantica. Sic verò in his proceditur. Dicitur primò oratio, deinde psalmus, vel canticum: sequuntur tres orationes, vnum canticum, alia oratio, & aliud canticum, & finis.

Vesperæ orationes septem, duos hymnos, quatuor cantica; quatuor psalmos, & vnum responsorium continent hoc ordine. Psallitur vna oratio, & vnum canticum: secunda oratio, secundum canticũ, & tertia oratio; hymnus cum primo psalmo, & quarta oratio: secundus hymnus cum reliquis tribus psalmis: deinde responsorium, quinta, & sexta oratio, tertium canticum, septima oratio, & quintum canticum.

Completorium quinque orationibus constat, & tribus psalmis, duobus hymnis, & duobus canticis. Vna dicitur oratio, & vnus psalmus: deinde secunda oratio, & hymnus cum secundo psalmo: mox tertia, & quarta oratio, & vnum canticum: tum hymnus secundus cum tertio psalmo: demum quinta oratio, & secundum canticum.

§. XVII.

De ritu Illyricorum.

1 ILlyricum, seu Sclauonia propriè dicitur ea regio, quæ Drauum, Sauumque amnem interiacet, ab occasu Stiria, ab ortu Danubio clausa, à Septentrione perpetuis montium iugis, quibus à Pannonia discernitur. Sclauonia dicitur a gente Sclauonica, quæ olim circa Mæotidem paludem habitabat, & in has regiones descendit. Porrò lingua Sclauonica longè, lateque patet, atque ideò plurimæ gentes sacra peragunt hoc idiomate. Ritum verò sequuntur vel Græcum, vel Latinum. Nam in Dalmatia littorali, in Liburnia, & in Istria omnes Ecclesiastici tam seculares quam Regulares Romano ritu psallunt, habentque Breuiarium Romanum Illyrica lingua impressum. In cæteris autem regionibus, videlicet in Seruia, Mysia, Bosnia, Bulgaria, Russia minori Regi Poloniæ subdita, in Volhinia, Podolia, & parte quadam Lituaniæ, alijsque finitimis prouincijs ritu Græco diuinum peragitur officium trāslatis Græcorum Typicis in Sclauonicam linguam. Eosdem Græcos ritus eadem lingua seruant Moscouitæ, quorum Regio Russia maior, seu Roxolania nuncupatur & quicunque parent Moscouitici Ducis amplissimo imperio; Christiani quoque Tartari circa Tauricam Chersonesum, Circassi, & multæ Ponticę nationes. Aiunt quidam Historici Gregorium VII. vsum huius linguę in sacris Vladislao Bohemorum Duci noluisse concedere: sed concessum iampridem fuisse, anno scilicet 880. narrat Baronius.

§. XVIII.

De ritibus Aethiopum, siue Abassinorum, & Cophtorum.

1 DE rebus Abassinorum tres libros scripsit Nicolaus Godignus, ex quibus statum illius regionis curiosus lector intelliget. Est autem Abassia ea pars Africę, quam ve-

teres Aethiopiam sub Aegypto vocarunt, atque eius Principis imperio subiecta est, quem vulgò Europæi Preteiannem appellant. Ab ipso exordio Apostolicæ prædicationis Christi fidem susceperunt Aethiopes, prædicante ipsis Eunucho Candacis Reginæ, quem paulò post S. Matthæus Apostolus sequutus est. Vnicum habent Episcopum, quem Abunam id est Patrem vocant, missum illuc à Patriarcha Alexandrino. Schismaticos eos esse, & erroribus Dioscori, atque Eutychetis infectos notissimum est. His addiderunt quasdam Iudaicas superstitiones, quibus pertinaciter adhærent. In sacris lingua Aethiopica vtuntur, quæ tamen à populari diuersa est. Nocturnum officium vocant *Mansacbalelit*, Primam *Neg.* Tertiã *Seleslù*, Sextam *Sedaslù*, Nonam *Tasaatù*, Vesperas *Sare*, Completorium *Noam*. Cophti, seu Copti sunt quidam Christiani Aegyptij sic dicti à Copto celeberrima olim ciuitate, & Metropoli Thebaidis, de qua Strabo *lib.* 17. & Plutarchus *lib. de Osiride*. Habent quindecim monasteria, & proprium Patriarcham, qui residet in vrbe Cairo, vel in Monasterio S. Mercurij ad mare rubrum. Vernacula eorum lingua Arabica est. At verò in sacris lingua Cophtica vtuntur, quæ antiqua Aegyptiaca est, quam Monachi primi Thebaidis cultores ab interitu vindicarunt. Multi sunt codices hac lingua scripti in Bibliotheca Vaticana, multi item in Aegypto. Plura de hac gente curiosus lector inueniet in Prodromo Copto Athanasij Kircher. Horum ritus Athiopum ritibus similes esse asserit citatus auctor *cap.* 5. *Prodromi*. Aethiopes autem habent Romæ Ecclesiam S. Stephani propè Basilicam S. Petri, in qua tres viros reperi, duos presbyteros, & vnum Monachum, quos de ritibus suæ Ecclesiæ adhibito interprete non semel interrogaui; sed quod sacros Codices non habeant, nihil ab eis edíscere potui, præter ea quæ sequuntur. Omnia officia incipiunt ab oratione Dominica, & Angelica salutatione. Initio nocturnæ precis recitant psalmum, *Venite exultemus*. Legunt prolixè sacras Scripturas, scripta verò sanctorum Patrum nũquam legunt, nisi in hebdomada sancta. Singulæ horæ duodecim psalmis constant, quorum vnus semper est psalm. 50. *Miserere*. In monasterijs, in quibus magna multitudo monachorum est, semper ante prandium integrum psalterium percurrũt breuissimo spatio temporis diuisis per singulos mona-

chos psalmis, siue psalmorum sectionibus, cum longiores sunt. Hæc illi.

§. XIX.

De alijs quibusdam ritibus Ecclesiæ Orientalis.

1 INter mare Caspium, & Pontum Euxinum sitæ sunt Iberia, Colchis, & Albania. Albanenses ritum sequuntur Armenum in propriam linguam translatum. Sed aduertendum aliam esse Albaniam in Europa, sic dictam ab Albanis Asiaticis qui à Tartaris expulsi, istic consederunt. Est hæc illa pars Macedoniæ, quæ ad mare Ionicum vergit, & Illyrico siue Dalmatiæ iungitur, atque etiam Epirum complectitur, habetque propriũ idioma ab Illyrico, & Græco diuersum, quo sacra gentes illæ peragunt ritu Græco. Iisdem Græcis ritibus vtuntur Colchi, & Iberi suo quisque idiomate. Colchi nunc Mengrellenses vocantur, habitantque syluosos colles, & saltus horribiles sparsim more ferarum, absque vlla non solum vrbis, sed nec vici quidem frequentia. Huc Iasonem cum Argonautis nauigasse, aureumque vellus in Græciam transtulisse Poetæ fabulati sunt. Vix præter nomen quidpiam habent Christianæ Religionis. Iberi nunc Georgiani dicuntur. Circa diuinum officium in eo sunt errore, vt non omnes Ecclesiastici illud recitent, sed vnus tantum, vel duo, cæteris adstãtibus, & minimè attendentibus. Horum mores, & hæreses fusè describit, qui eas regiones peragrauit, Clemens Galanus in conciliatione Ecclesiæ Armenæ, & Romanæ *parte* 1. *cap.* 12. Chaldæi & Syri ritum Maronitarum sequuntur, sed hæretici Nestoriani, & Iacobitæ plerique sunt. Nestoriani in Babylonia, Persia, & alijs Asiæ regionibus degunt, & in Mesopotamia. Inuocant in diuinis officijs Nestorium, & Theodorum Mopsuestenum, & S. Cyrillum anathematizant. Residet vtplurimum eorum Patriarcha in ciuitate Mosal, quam dicũt esse Niniuem magnam. Iacobitæ à quodam Iacobo Syro Dioscori sectatore nomen acceperunt, suntque dispersi per ciuitates, & oppida Syriæ, Mesopotamiæ, & Babyloniæ. Horum Ecclesia Patriarchalis est in Mesopotamia extra ciuitatẽ Mardim.

dim in Monasterio Zafran. Verum Patriarcha residere solet in ciuitate Caramit, vt testatur Thomas à Iesu *lib.7. de Conuersione omnium gentium procuranda*. Alij sunt in Persia, & India Orientali solo nomine Christiani, qui se Christianos S.Ioannis Baptistæ nuncupant, sed hi nullum officium recitãt, carentque forma, & materia legitima sacramentorum. In Indijs item Orientalibus in prouincia Malauar propè insulã Zeilan est alia natio Christianorũ, qui dicuntur Christiani S.Thomæ. Hi olim Archiepiscopos ex Armenia habuerunt, qui lingua Syriaca diuina officia ritu Armeno celebrabãt, quo idiomate etiam nunc vtuntur. Ideo qui sacris initiari volunt, præter communem regionis linguam, etiam Syriacam, vt nos Latinam, ediscunt.

§. XX.

De Codicibus sacrarum Precationum.

1 COdices diuinorum officiorum, siue, vt loquitur Vigilius Papa *epist.1.ad Eutherium*, canonicæ precis textus apud Græcos multi sunt. Psalterium in 20.cathismata diuisum, vt supra dictum est. Lectiones veteris, & noui testamenti. Triodium, in quo sunt canones trium odarum, quæ tempore Quadragesimæ recitantur. Pentecostarium, in quo sunt officia à die Paschatis vsque ad Pentecosten. Mença in 12.tomos diuisa, quot sunt menses, & continent officia Sanctorum. Menologium, in quo nomina Sanctorum, & vitæ breuiter recensentur, fusius tamen quam in Latino Martyrologio. Euchologium continens orationes, & benedictiones pro diuersis functionibus Ecclesiasticis. Horologium, quod est officium diurnum. Anthologium, in quo multa sunt officia in varijs libris dispersa. Panegyricus habet diuersas orationes in varias festiuitates. Diaconicon de officio Diaconi. Paracleticus quotidiano vsui deseruiens. Octoechus de octo tonis, seu modis musicis, quo in libro sunt canones, & troparia diuersa. Hermolarium, siue Hirmologium rithmum indicans, siue tonum iuxta quem debet canonum cantus inflecti. Sunt denique Liturgiæ, & alij libri ad Missam spectantes.

2 Plu-

2 Plures quoque sunt Latinorum Ecclesiastici libri, videlicet Psalterium, Lectionarium, Collectaneum, Antiphonale, Hymnarium, Martyrologium, Rituale, Ceremoniale, Sacerdotale, Pontificale, Missale, Graduale, Diurnum, & Breuiarium. Omnia autem officia in Breuiario descripta sunt, qua voce ad significandum Codicem diuinorum officiorum vsos esse antiquos Patres constat ex epistola cuiusdam Presbyteri Aurelianensis ad Richardum Priorem S. Victoris, qua petit ab eo lectiones inserendas Breuiario. Habetur tomo 4. Scriptorū historiæ Francicæ. Est autem Breuiarium idem ac summarium, compendium, opus concisum. Seneca calumniatur hanc vocem tanquam minus latinam: Breuiarium, inquit, olim cum latinè loqueremur, summarium vocabatur. Sed Plinius, & Suetonius, quos latinè loquutos fuisse nemo negarit, hoc vocabulo vti non dubitarunt. Legi etiam apud Eginhardum in vita Caroli Magni eius testamentum breuiarium dici, quia scilicet compendio facultatum illius dispositionem continebat. Cur verò liber diuinorum officiorum hanc nomenclaturam sortitus sit, explicant viri docti Alardus Gazæus, & Leonardus Lessius. Continet enim omnes psalmos, qui sunt compendium totius scripturæ: tum selectissima quæque complectitur ex vtroque testamento, insigniorem sanctorum Patrum doctrinam, præcipua Sanctorum gesta, hymnos, & orationes. Addiderim ego Breuiarium dici, quod in eo concisè, ac sine musicalibus notis ea omnia conscripta sint, quæ in Antiphonarijs, alijsque libris Choralibus magnis characteribus ad vsum cantantium comprehenduntur.

Epist. 563.

Sen. epist 39.

Plin. lib. 18. c. 26.

Sueton. in Augusto.

Gaz. in notis ad Cassianum lib. 4. de inst. c. vlt.
Lessius de iust. l. 2 cap. 37. dub. 8.

CAP. XIX.

CAP. XIX.

De disciplina psallendi.

NVLLA actio religiosorum maioris momēti est, nulla maioris obligationis, quam recitatio diuini officij: dixit enim Abbas Theodorus, quia si nobis imputaret Deus negligentias temporis quo oramus, & captiuitates quas patimur dum psallimus, non possumus salui fieri. Ea tamen incuria nostrę salutis, vt plurimum laboramus, vt omnia negotia & studia secularia accuratissimè peragamus; Sacras verò precationes perfunctoriè omninò, mente distracta, ac prorsus aliud agendo persoluamus, omnem Dei cultum non sine magno æternæ vitæ discrimine negligentes. Nam, vt S. Simeon Monachus scribit, Væ talibus, cùm Deo laudes concinunt, væ, cùm Deum adorant, væ, cùm preces ad eum fundūt. Parum est sacerdotalis functionis exteriores duntaxat ritus, & ceremonias perspectas habere, si externis actibus internas spiritus operationes copulare nesciamus. Sanctus Benedictus ad hanc sapientiam certissimus magister, cum per multa capita cœlestis suæ regulæ nocturnæ diurnæque psalmodiæ ordinem accuratè digessisset, mox decimum nonum caput adtexuit de disciplina psallendi, vt quoties ad opus diuinum assistimus, consideremus, ait, qualiter oporteat nos in conspectu Diuinitatis, & Angelorum esse, & sic stemus ad psallendum, vt mens nostra concordet voci nostræ. Huius ego incomparabilis magistri exemplum & institutionem numerationis serie, titulique inscriptione sequutus post descriptas horarum canonicarum partes omnes, & symbolicas earum rationes, ad asceticam me confero tractationem, quæ si longior aliquantò fuerit, boni consulat lector; non enim simpliciter psallere; sed attentè, deuotè, & reuerenter psallere id Deo gratum, id animæ nostræ proficuum est.

Lib. 5. de vitis PP. libello 11. n. 11.

Sim. orat. 4. de fid. & morib.

§. I.

§. I.

De duplici præparatione ante officium, remota, & proxima. Remotam in rectitudine vitæ, in libertate animi, in oris taciturnitate: Proximam in puritate intentionis, in diuina præsentia consideratione, in diuini auxilij imploratione sitam esse.

1 A Præparatione incipio, siquidem scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum*. Quis enim audeat in conspectu Principis non præparatus orationem habere? Aut quis musicus, vel citharœdus coram Rege, & Magnatibus præsumat canere, nisi prius temperet fides, & probet instrumentum? Nos autem, ait Chrysostomus, quando ad Deum accedimus, id esse existimemus theatrum, sed ex vniuerso orbe terrarum, vel potius ex supernis populis cœlestibus collectum: & Regē in medio sedere, qui vult nostram audire orationem. Nullus sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat scenam ingressus timens ne quid insuaue, & inconcinnum canat, vt nos ingressuri theatrum Angelorum. Vetus parœmia est *Adoraturi sedeant*, qua paratum, purgatumque animum ad orationem afferre monemur. Sancti verò Patres præparationem duplicem faciunt remotam, & proximam. Primam sic explicat Laurentius Iustinianus: Præparatio remota est orantis vita laudabilis. Multum enim iuuat orationis puritatem, si in omni loco, actu, & tempore nos ab operibus temperemus illicitis, & diuinis obediamus præceptis: si semper ab otiosis sermonibus auditum pariter castigemus & linguam. Quæcū que enim sæpius agere, loqui, vel audire consueuimus, necesse est frequenter ad animum quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem. Rectè de eadem re Gregorius Magnus, si quod præcipit Deus facimus; id quod petimus obtinemus. Valdè namque apud Deum vtraque hæc sibi necessariò congruunt, vt & oratione operatio, & operatione fulciatur oratio. Propterea ait Propheta, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet*

Eccli. 18. 23.

Chrys. in psal. 4.

Iustin. de orat. c. 3

Greg. 18. moral. cap. 5.

Psalm. 65.

exaudiet Dominus. Remota etiam præparatio est non solum carere peccatis, sed & à prauis affectionibus, & ab externis tumultibus liberam habere mentem, & cor expeditum. Sententia cuiusdam Platonici est, optimam apud Deum oblationem esse mentem puram, & perturbationum vacuum animũ. Diadochus item Photicensis eleganter docet oportere eos qui certant animum semper extra perturbationum fluctus conseruare: mare enim cum tranquillum est vsque ad fundũ est piscatoribus perspicuum, cum verò ventis agitatur, tegit tempestate turbida, quæ in placida tranquillitate largiter facit perspici. Ad hanc animi libertatem assequendam nil vtilius silentio. Nam *in multiloquio non deerit peccatum: & qui custodit os suum, custodit animam suam*. Pythagoras, teste Apuleio, primus philosophiæ nuncupator & conditor nihil prius discipulos suos docuit, quam tacere, primaque apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coërcere: prorsus hoc erat primum sapientiæ rudimentum meditari condiscere, loquitari dediscere. Taciturnitas, ait Climachus, mater orationis est. Et Ioannes Abbas Raithu; Silentium, inquit, custodia virtutum. Tandem, vt verbo omnem remotam præparationem complectar, meminisse debemus sanctissimæ institutionis, quam tradit Cassianus, vt tales nimirum esse studeamus ante orationem, quales orantes volumus inueniri.

Porphyrius lib. 2 de abst. animal.

Diadoch. de perf. spirit. cap. 26.

Apul. Florid. l. 2.

Climac. gr. 11.

Ioan. Abb. ad gr. 27. Climachi.

Cass. col. 9. cap. 3.

2 Altera præparatio specialis, & proxima illa est, quę iam instante officij hora fieri debet. Scimus enim, ait Richardus Victorinus, quia intimè & deuotè nunquam mens orat, quæ se ad deuotionem studiosis præmeditationibus prius non excitat. Primò igitur, audito signo, quo ad sacram synaxim cõuocamur, oratio nostra recta intentione in suum finem dirigenda, qui Deus est, alioquin Deo placere nequaquam poterit, nisi eius ipse sit causa. Sincera vero, & rectissima intentio est Deum solum semper respicere, de præmio & mercede nihil solicitum esse, maiorem Dei gloriam, & beneplacitum eius quocunque alio respectu excluso obseruare. Optimè de hac re Augustinus in illum psalmi versiculum, *Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est*: Quare, inquit, voluntariè? quia gratis amo quod laudo. Laudo Deum, & in ipsa laude gaudeo, ipsius laude gaudeo, quo laudato non erubesco. Gratuitum sit & quod laudatur, & quod amatur. Quid est gratuitum? ipse propter

Rich. de erud. hom. int. l. 1. c. 7.

Aug. in psalm. 53.

se, non propter aliud. Contemne omnia, ipsum attende, ipsum gratis dilige, quia melius ab eo non inuenis quod des, quam seipsum. *Et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est*. Ob nihil aliud, nisi quia bonum est. Numquid ait, Confitebor nomini tuo, quia das mihi fructuosa prædia, quia das mihi aurum & argentum, quia das mihi latas diuitias, excellentissimam dignitatem? Non. Sed quid? quoniam bonum est. Melius nihil inuenio quam nomen tuum, ideò *Confitebor nomini tuo, quoniam bonum est*. Ergo laudare Deum propter solum Deum, hoc verè Deum laudare est. Oculus simplex ex sententia Saluatoris nostri totum corpus lucidum facit, quia, vt explicat Gregorius, per bonæ intentionis radiũ merita illustrantur actionis. Ideò sponsus in Canticis, Sponsę oculos præ cæteris membris collaudat, sequè mirificè captũ vnico eius oculo declarat dicens, *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum*. Nõ dicit in oculis, quasi in pluribus, quia vnica debet esse intentio, vnus oculus simplex, & directus in vnum. Qui plures oculos habet, diuisus est. non respicit Deum, non dicit cum Propheta *vnam petij à Domino, hanc requiram*: Ad summam, non quærit Deum, qui cum ipso Deo aliud à Deo quærere conuincitur. Porrò cum intentio duplex sit, actualis, cum quis Deo offert quod facit, dum facit, aut dum facere incipit; & virtualis, quæ fundatur in actu præterito, virtualiter tamen præsente; suadeo vt rectæ intentionis actus initio cuiusq; officij instauretur: tum quia matutinæ directionis impulsus ob varias humanæ vitæ occupationes interrumpi facilè potest: tum quia censent nobiliores Theologi apud Hieremiam Drexelium in aureo suo libello de recta intentione non sufficere virtualem intentionem ad promerendum singulis actionibus nouum gratiæ incrementum, quamuis sufficiat ad moralem operis integritatem. Narrat Ioannes Moschus in Prato spirituali venisse quemdam senem ad fratrem solitarium, atque illi dixisse. Dic mihi frater in tanto tempore solitariæ vitæ, & spiritualis exercitij quid lucratus es? Cui frater ait, Vade & post decimum diem veni ad me, & dicam tibi. Senex autẽ abiens post decimum diem redijt, inuenitq; fratrem migrasse ad Christum, & testam, in qua sic scriptum erat. Ignosce Pater, quia nunquam dum opus Dei agerem, aut horis constitutis psallerem, mentem meam dimisi in terram.

Matth. 6. 22.

Greg. lib. 28. mor. cap. 6.

Cant. 4. 9.

Psalm. 26.

Drex. l. 1. de rec. Intent. cap. 5.

Prat. spirit. c. 78.

3 Sic.

3 Sic mentis obtutu in Deum solum defixo sistere se debet oraturus ante conspectum diuinæ maiestatis, quę res magnum habet momentum ad preces rectè inchoandas, & attentè prosequendas. *In omnibus vijs tuis cogita illũ*, ait Sapiens, *& ipse diriget gressus tuos.* Docet fides Deum vbique esse, opera autem omnis carnis coram illo, & non est quidquam absconditum ab oculis eius. Ergo si ad orationem assistens Deũ esse præsentem verè crederem (verbis vtor D. Hieronymi) illud cor quo Deus videtur mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certè trunco crucis, nec prius omitterem, quam misericordiam impetrarem. Nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione etiã quæ dictu erubescenda sunt gero. Vbi est fides? Vbi timor Domini omnia videntis? Siccine putamus orasse Ioam? sic tres pueros? sic Danielem inter leones? sic latronem in cruce? Stoicus Philosophus nil vtilius ad omnem virtutem concepta animo viri grauioris præsentia existimauit. Accipe, ait ad suum Lucilium, & quidem vtilem & salutarem clausulam, quam te affigere animo volo. Aliquis bonus vir nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus. Hæc ille. Quod si hominibus id tribuendum videtur, vt ne quid eis præsentibus committamus, quod eorum oculos possit offendere, quo timore percelli debemus ante eius conspectũ, qui obseruat omnes semitas nostras, & vestigia pedum nostrorum cõsiderat: cuius oculi sole lucidiores sunt, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes? Idcircò Monachorum magister mysticæ scalæ, qua ad beatitudinem ascenditur primum gradum in continua Dei præsentis recordatione constituit, & de disciplina psallẽdi disserens, Vbiq; ait, diuinam credimus esse præsentiam, & oculos Domini in omni

Prou.3.6.

Hieron. in dial. adu. Luciferian.

Sen. epist. 11.

Bened. c.7. & 19.

loco ſpeculari bonos, & malos, maximè tamen hoc ſine aliqua dubitatione credamus, cum ad opus diuinum aſſiſtimus. Ideò ſemper memores ſimus quod ait Propheta, ***Seruite Domino in timore***, & iterum ***pſallite ſapienter***, ***& in conſpectu Angelorum pſallam tibi***. Eſt enim Eccleſia templum Dei, vt doctè ait Sāctus Germanus in rerum Eccleſiaſticarum contemplatione, delubrum ſanctum, domus orationis, terrenum cœlum, in quo Deus inhabitat. Denique Boëthius vir ſapientiſſimus Magna nobis eſt, inquit, neceſſitas indicta probitatis, quando ante oculos agimus iudicis cuncta cernentis.

Boeth. in fin. lib. vlt. de conſol.

METRVM XLVI.

SCande polum, medioque ſinu celſi abdere cœli,
Illic rotator ſiderum
Te Deus inueniet.
Turbida ſi incluſum caput inter nubila condas,
Latè patentes nubium
Diſgregat ille globos.
Fruſtra telluris gremio, ſtygijſque cauernis,
Aut rupe te caua teges;
Numine cuncta replet.
Fortè cupis nigro te noctis condere peplo?
At noctis vmbras intima
Rumpere luce ſolet.
Eia age præpetibus pennis ad littora Thules,
Extremam ad arcton euola,
Qua fera ſæuit hyems.
Decolor Eoo, qua cingitur India Gange,
Qua ſol fluente feruidas
Abluit amne rotas.
Quaque dies medius pallentes denegat vmbras,
Et ſolis vſtas ignibus
Torret ab axe plagas.
Seu terra, pelagoque fugam, cœloque capeſſas,
Iuſtus Deus te vindici
Prendet vbique manu.

4 Poſtquam verò Deum præſentem humiliter adorauerimus, eius gratiam ad dignè orandum implorare debemus: nam quid ***oremus ſicut oportet neſcimus***, & ***nemo poteſt dicere***

Domine

Domine Iesu, nisi in Spiritu sancto. Sententia fidei est, supernaturale auxilium gratiæ necessarium esse ad actus supernaturales eliciendos. At orationem actum esse supernaturalem docent Chrysostomus, & Augustinus. Accedit quod oratio simpliciter necessaria est ad salutem, vt ex multiplici Christi, & Apostolorum exhortatione ad orandum colligitur: nullum autem credimus salutem suam posse operari nisi Deo auxiliante, quia; Nemo potest ad me venire, ait Christus, nisi Pater meus traxerit eum. Quomodo ergo poterit quispiam conuenienter orare, nisi fuerit diuinæ gratiæ præuentus auxilio, eiusque assistentia, & efficacia roboratus? Stat quidem Dominus semper ad ostium, & pulsat, si fortè sit aliquis qui audiat, & aperiat; sed optat nihilominus instanter à nobis exorari, vt quod ab initio, & ante secula misericorditer tribuere decreuit, etiam precibus nostris solicitatus præbeat: & non solum secundum propositum eius, sed etiam secundum nostram cooperationem coronemur. Præclarè S. Prosper, Quãuis quod statuit Deus nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi, nec per electionis propositum liberi arbitrij deuotio relaxatur, cum implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus, vt per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum fiant incrementa meritorũ. Rectè dictũ est à Poëta, *Dimidium facti qui bene cœpit habet*, in singulis enim actionibus id in primis curandum est, vt benè ordiamur. E fundamento totius ædificij ratio conijcitur, & à præparatione futurum orationis statum dignoscimus. Ignis ergo deuotionis in præuia meditatione exardescat, qui fœnum & stipulam distrahentium cogitationum comburat, & sic fiet totius officij recitatio sacrificium acceptabile Domino in odorem suauitatis.

Chrys. lib. 2. de orando Deum. Aug passim in libris adu. Pelagianos.

Prosp. de vocat. gentium lib. 2. cap. vlt.

Horat. lib. 1. ep. 2.

§. II.

§. II.

Vtrum oratio ad intellectum, an verò ad voluntatem pertineat. Variæ orationis definitiones. Vtriusque potentiæ actus requiri ad benè orandum. Intellectum attentione, voluntatem deuotione componi. Actum prius de reuerentia, qua componitur externus homo. Ea quid sit, & quotuplex, & quæ eius incitamenta.

1 QVærunt Theologi pertineatne oratio ad intellectum, an verò ad voluntatem. Sunt autem qui existiment ad solam spectare voluntatem ea ducti ratione, quod oratio nihil aliud esse videatur, quam interni desiderij, quo quis tenetur, propriæque voluntatis, quam quis à Deo adimpleri vellet, expressio, & manifestatio. Fauet huic opinioni Augustinus ad illa verba psalmi, *Ante te omne desiderium meum*. Ipsum, inquit, desiderium tuum oratio tua est, & continuum desiderium continua oratio. Alij verò esse actum intellectus arbitrantur, tum quia orare teste Diuo Isidoro idem est ac dicere, dictio autem mentis actionem significat: tum quia ex Diuo Thoma deprecari ordinationem quandam denotat, & consequenter soli competit intellectui. Hæ dissidentium Theologorum sententiæ facilè poterunt conciliari, si dixerimus vtriusque potẽtiæ actus ad orationem requiri. Nam in primis necessarium est, vt illius rei quam petimus indigentiam, & Dei à quo petimus potentiam & benignitatem cognoscamus: tum rem illam conuenienter à Deo postulari dijudicemus, post quod iudicium sequitur in voluntate rei appetitus & desiderium, ac eiusdem insinuatio quædam, & declaratio. Sancti Patres, qui orationis naturam varijs diffinitionibus explicarunt, per actus vtriusque potentiæ eam solent sine discrimine diffinire Basilius magnus; Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à pijs effunditur. Damascenus; Oratio est ascensio mentis in Deum. Augustinus; Oratio est conuersio mentis in Deum per pium, & humilem affectum.

Aug. in ps. 37.

Isidor. l. 10. orig. cap. 14.

S. Tho. 2. 2. qu. 83. art 1.

Basil. orat. de S. Iulitta.
Damasc. l. 3. de fid. orthod. c. 24.
August. de spir. & an. cap. 5[illegible].

affectum. Iterum Damascenus; Oratio est petitio decentium à Deo: nam, vt ait Gabrias, *Deum rogare dedecet, quæ dedecent.* Hugo Victorinus, Oratio est pius affectus in Deũ. Gregorius Nyssenus, Oratio est conuersatio, & sermocinatio animæ nostræ cum Deo, inuisibilium contemplatio, eiusdem cum Angelis honoris conditio. Item oratio est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur. Ioannes Climachus; Oratio secundum qualitatem suam est coniunctio atque vnio hominum & Dei. Vnio autem fit per amorem. Rursum Augustinus; Quid est oratio nisi ascensio animæ de terrestribus ad cęlestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium? Simon de Cassia vir pius & doctus, Oratio est in terrestri corpore incorporea operatio, aspectus immotus animæ in fide Deum aspicientis, ordo rationalis animę ad Deum, cui se studio subdit, conscientia animæ ante Deum: allocutio diuinas aures pulsans, suauis clamor in sensu cordis, negatio dum agitur omnium corporalium actionum, præuentio ante aduentũ iudicis ad diuinum iudicium, verum animæ speculum, luminare splendidissimum, lux inuisibilis ad actionem inuisibilem, vmbra æstuantem refrigerans, iactatio sui in Deum nihil volendo, nisi quod illi fuerit gratum. Ex his descriptionibus (quamuis quædam earum sublimioris orationis genus respiciant) liquidò constat spiritum nostrum ad Deum orando ascendere duobus mysticis pedibus, cognitione scilicet, & affectu. Hi sunt pedes, de quibus Psalmista cecinit dicens, *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me.* Oportet itaque vtramque potentiam ordinari, vt diuini cursus officij perfectè impleatur. Debet autem homo secundum intellectiuam potentiam, attentionem, secundum affectiuam deuotionem exhibere. Hæc interni hominis compositio est. Sed quia totus homo totis viribus, totis præcordijs se totum cum Rege Iosaphat conferre debet ad orandum, & laudandum Deum: ideò externus, & animalis homo suam quoque exigit ordinationem secundum vires sensitiuas per actus reuerentiæ. Ergo de reuerentia, postea de attentione, & deuotione sigillatim tractabimus, vt prius quod animale, deinde quod spirituale est ædificetur.

Gabrias in fab.

Greg. Nyss. lib. de orat.

Climac. gr. 28.

Aug. serm. 230. de Temp.

Simon de Cass. l. 16. de gestis Saluat. cap. 26.

Psalm. 17.

2. Paral. 20.

2 Reuerentia apud Ciceronem in Rhetoricis est virtus aliqua prælatione sublimatis debitæ honorificationis cultum exhibens: erga Deum verò actus religionis est, & adoratio, quam

quam nos ſeruitutem, Græci latriam vocant. Eius neceſſitatem dum oramus elegantiſſima oratione explicat Bernardus. Nonnullos arbitror experiri interdum in oratione ariditatẽ, & hebetudinem quamdam mentis, pro eo quod velut ex cõſuetudine quadam cum minus digna reuerentia, & ſolicitudine acceſſerunt. Quid enim aliud cogitare debet frater intrans ad orationem, quam Propheticum illud, *Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei?* Omnino ſiquidem oportet nos orationis tempore curiam intrare cœleſtem, illam vtique curiam, in qua rex regum ſtellato ſedet ſolio circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum ſpirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude ſua procedens, & repens ranuncula vilis? Quam tremebundus, quam ſupplex, quam denique humilis, & ſolicitus, & toto intentus animo maieſtati gloriæ in præſentia Angelorum, in concilio iuſtorum, & congregatione aſſiſtere poterit miſer homuncio? Hic primus ſtimulus eſt orantes excitans ad reuerentiã, diuinę ſcilicet præſentię conſideratio. Nam ſi mortaliũ regũ miniſtri, cũ ſe dominorũ conſpectibus prębent, quicquid ſordidũ, quicquid deforme, quicquid incompoſitum eſt à ſe amouere ſummo ſtudio nituntur; quanto maiori tum grauitate vitæ, tum puritate cordis, tum morum elegantia æterno Regi aſſiſtere debent inutiles ſerui? &, vt ait regula Monachorum, ſi cum hominibus potẽtibus volumus aliqua ſuggerere, non præſumimus niſi cum humilitate, & reuerentia: quantò magis Domino Deo vniuerſorum cum omni humilitate, & puritatis deuotione ſupplicandum eſt? Ab ipſis quoque Angelis, quos orantibus aſſiſtere credimus pſallentium verba deſcribentes, teſte magno Baſilio, excitari debemus ad reuerentiam. Solent enim Angeli, inquit Bernardus, aſtare orantibus, & delectari in his, quos vident leuare puras manus in oratione: holocauſtum ſanctæ deuotionis gaudent ſe offerre Deo in odorem ſuauitatis. O ſi quis haberet oculos apertos, quos orando Propheta puero reuelauit, videret proculdubio quemadmodum præueniunt principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum tympaniſtriarum. Videret, inquam, qua curâ, quoue tripudio interſunt cantantibus, adſunt orantibus, inſunt meditantibus, ſuperſunt quieſcentibus, ordinantibus, & procurantibus præſunt. Agnoſcũt nimirum

Bern. ſer. de quatuor modis orandi.

Bened. reg. c. 20.

Baſil. in pſal. 28.

Bern. ſerm. 3. in Miſſus eſt, & ep. 28. itemq; ſer. 7. in Cant.

nimirum supernæ potestates conciues suos, & pro his qui hæreditatem capiunt salutis solicitè congaudent. Doleo proinde aliquos vestrum, fratres, graui in sacris vigilijs deprimi somno, nec cœli ciues reuereri, sed in præsentia Principum tanquam mortuos apparere, cum vestra ipsi alacritate permoti vestris interesse solemnijs delectantur. Vereor ne vestram desidiam quandoque abominantes cum indignatione recedant: & incipiat vnusquisque vestrum sero cum gemitu dicere Deo, *Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi*: & illud; *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria*: Item, *Qui iuxta me erant de longè steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam*. Pro certo enim, si se à nobis boni spiritus elongauerint, impetus malignorum quis sustinebit? Consonat cum Bernardo Venetorum Patriarcha Laurentius: Intersunt choris laudantium sancti Angeli, exultantque in laudibus psallentium; si tamen distinctè, si attentè, si vigilanter, si ardenter, si concorditer, si humiliter dicantur. Discurrunt namque inter illos, vtpotè ipsorum conciues, & consortes regni. Comprimunt & immundorum spirituum impetus, nec eos sæuire patiuntur tanquam fideles custodes. Nunc ascendunt, nunc descendunt semper ad illorum profectum. Vbique verò alacres sunt, vbique festiui, vbique soliciti, ne diuina interrumpatur laus, ne cœlestia cantica maculentur. At si vel ad momentum tepescat affectus, distrahatur animus, aut dormitet oculus, illicò indignantur sic oscitantes, & non inuenientes quid offerant, suam mox præsentiam subtrahunt. Verecundum igitur, & valdè perniciosum est in conspectu tantorum principum irreuerenter psallere, verba intercidere, inutiles cogitationes tractare, & corde torpescere. O si præsentiam suam propalare valerent! O si quantum congaudeant de puritate alacriter psallentium eis liceret ostẽdere! Prorsus omnis torpor abscederet, omnisque ignauia fugaretur.

Laur. Iustinian. de disc monast. conuer. cap. 17.

METRVM XLVII.

O Ego si possem rutilo fulgore micantes
Mortali aligeros cernere luce choros!
Ipsaque corporei detersa arugine sensus,
Obuia Cœlitaum se mihi castra darent.
Aut saltem posito terrena pondere molis,
Dent superi æthereas scandere posse plagas.
Et super astrorum, mundique volubilis arcem,
Quò nequeo ferri corpore, mente ferar.
Quam multis glomerata choris, distincta cateruis
Agmina conspicerem Numinis ante thronum!
Agmina tam numero, quàm maiestate decora,
Agmina diuinum psallere iusta melos.
Non tot sylua feras, tot pisces continet vnda,
Totque insculpta micant sidera clara polo:
Nec tot spumosum reiectat littus arenas,
Quot turma Aligerum cœlica templa colunt.
Hos opifex rerum mortali labe carentes
Edidit, æterni participesque boni.
Quos nec perpetuo labentia secula cursu,
Nec potis est gelida vis abolere necis.
Immunes senij tranquillos cœlico ab æuo
Dinumerant annos, sidereosque dies.
Tristia connubij non norunt iura, nec vllis
Vrget eos stimulis imperiosa fames.
Plurima quin etiam miro sermone loquuntur,
Nulla licet linguis mutua verba sonent.
Et iugiter summo noua pangunt carmina Regi,
Carmina mortali non referenda sono.
Festinantque sacras certatim currere ad ædes,
Cum gratas resono fundimus ore preces.
Hic ineunt placidas cœlo plaudente choreas,
Et miscent nostris verba canora modis.
O templum! ò templum! ò felicia limina cœli!
Solaque digna Deo, cœlicolisque domus!
Hic dulces resonant melicis concentibus hymni,
Hic colimus casta relligione Deum.
Mergimus hic vndis culpas, hic sanguinis haustum
Sumimus, hic algens pectus amore calet.

Hic

Hic volucres animæ, puræ sine corpore mentes
Occulta irradiant viscera nostra face.
Cernitis vt celeres liquidum per inane feruntur,
Et gaudent templi tecta subire sacri?
Vtque hilares inferre polo suspiria cordis,
Et gemitus satagunt, sollicitasque preces?
Scilicet vt Numen faciles admittat ad aures
Luctisonos gemitus, sollicitasque preces.
Sæpè etiam læsi compescunt Iudicis iram,
Cum foret æternis pœna luenda rogis.
O vos felices, diuinorumque capaces,
Vos quibus astrorum splendida regna patent.
Vos quibus arrisit cælum, iussitque tueri
Angelicos vultus, Angelicosque choros.
Dicite quam densæ properent ex æthere turmæ,
Dum pia festiuis personat aula choris.
Dicite quam lepido demulcent aëra cantu,
Dum pulsant patriæ dulcia fila lyræ.
O mihi si mentem, corpusque attollere cælo,
Et vestra liceat conditione frui!
Protinus Elysijs immiscens carmina turmis
Perpetua colerem laudis honore Deum.
Effundensque nouos succenso è pectore versus
Acciperem votis præmia digna meis.

3 Sed quid Angelos propono ad excitandam in psallentibus reuerentiam? Parum est hoc. Nam & ipse rex Angelorum, Dominus, & Saluator noster Christus Iesus corporaliter præsens adest Ecclesiæ in augustissimo Eucharistiæ Sacramento. Quàm terribilis est locus iste, & omni dignus reuerentia, quem non solum frequentant Angeli, sed sua quoque præsentia Dominus ipse dignatur! Considera teipsum ò homo, nã si multis maculatus criminibus æterni supplicij reus es, astas iudici tuo: quomodo non expauescis? Si dilatato corde viam mandatorum Dei currere incœpisti, magister tuus hic est: quantum ei honorem debes? Si ab omni terrena cõtagione mundatus iam summam cum eo vnionem appetere audes, hic est sponsus: quanta sollicitudine mores tuos, & actus componere te oportet, ne anima tua minima quauis labe indecora displiceat sponso? Ipsa verò reuerentia duplex est, interna, & externa. Interna in timore, & humilitate, in

puritate, & compunctione cordis consistit: vt, sicut docet S.Ephræm, orationis tempore quasi Angeli simus, sicque contendamus. vt oratio nostra sit sancta, pura, immaculata, & irreprehensibilis: vt cum illam sursum ascendere viderint portæ cœlestes gaudentes vltrò confestim ei aperiantur, vt ipsam cernentes Angeli, & Archangeli cuncti lætantes illicò occurrant, & coram sancto, atque excelso throno immaculati Domini offerant. Porrò ad externam reuerentiam pertinent sensuum exteriorum custodia, externi hominis compositio, vocis in cantu moderatio, grauitas morum, habitus decentia, omniumque ceremoniarum, & præscriptorum rituum obseruantia: vt nimirum flectant genua, stent, sedeant, surgant, inclinent omnes pro rei, & temporis exigentia: vt nil appareat in eis quod possit offendere intuentes. Hortor vos ait B.Theodorus Studita, decorè, riteque psallere, non obiter, non supinè, & confusè: Scriptum est enim, Psallite sapiēter. Sanctus quoque Macharius homilia sexta aduersus eos declamat, qui preces suas clamoribus parum decentibus, & confusione plenas effundunt. Inclinationes autem, genuflectiones, & alias huiusmodi exteriores obseruantias eleganti vocabulo orationem corporalem nuncupat B.Angela de Fulgineo sermone de oratione. Septimius Tertullianus non esse sedendum in oratione asserit his verbis: Siquidem irreuerens est assidere sub conspectu, contraque cōspectum eius quem cum maximè reuerearis, ac venereris: quanto magis sub conspectu Dei viui Angelo adhuc orationis astante factū istud irreligiosissimum est; nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigauerit. Idem asserunt Optatus Mileuitanus, Petrus Damianus, & alij Patres. Sedere tamen humiliter, & modestè non prohibent Ioannes Cassianus, & S.Benedictus: idq; confirmat consuetudo nostrorum temporum, solemus enim alternatim stare, & sedere.

Ephræm ser. de virginit.

Theod. cat. 99.

Tertull. de orat. cap. 12.

Opt. Mileuit. l.4. P.Dam.l.3 ep.8.

Cass. lib.2.cap.12. Bened. cap.9.

4 Verū enimuerò si sancti Patres nōn ab omnibus damnatam sessionem tanto zelo reprehendunt, quid agerent si quorumdam clericorum, atque Religiosorum deprauatam in omnibus psallendi disciplinam conspicerent? Quam acriter aduersus illos insurgerent, qui nec Deum timentes, nec hominibus reuerentiam habentes libertina oculorum iactatione, inconcinna corporis habitudine, licentiosa gestuum leuitate Ethnicorum, ac infidelium exprimunt mores? In sedili-

sedilibus suis lecti mollitiem quærentes iacent inciuiliter extensis tibijs, diuaricatis cruribus: tum obrepenti somno cedentes dimidiata proferunt verba, crebris oscitationibus psalmorum recitationem turbantes animum ibi non esse manifestant: pedibus vacillant, digitis exercent argutias, seriam aliorum grauitatem effusissimo risu contemnunt. Vocem in cantu vel deprimunt nimis, vel super alios attollunt: importuno garritu omnia miscent, tantoque impetu verba glomerant, & præcipitant, vt ne verbum quidem integrum sonet. De notula vna cantus, vel de aliqua antiphona lites quandoque mouent acerrimas. Ad ineptias, & fabulas semper prompti; ad comessationes, & ebrietates semper robusti, & beneualentes; in choro deinde languentes nec erecto corpore stare, nec genibus inniti, nec vocem possunt proferre. Diceres eos ad primum oratorij ingressum grauiori correptos infirmitate mox animam acturos esse. Heu miseros, & infelices! Siccine profanatis templum, sacerdotium confunditis, ordinem temeratis? Vbi religio est, vbi mores, vbi pudor, vbi lex, vbi fides, & disciplina? Quid Deo vestro respondebitis in die iudicij, cum vobiscum ponet rationem, quod opus suum feceritis fraudulenter? Quid dicetis animabus, quarum bona percepistis in vita vestra, vt earum peccata portantes indignationem Dei auerteretis ab illis? Quid Angelicis spiritibus respondere poteritis, quorum spreuistis præsentiã, contempsistis auxilia, officia neglexistis? An ignoratis quod scriptum est, *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*: itemque, *Solemnitates vestras odiuit anima mea, conuertam festiuitates vestras in luctum*: & *In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini*? Ipsa, ipsa Religio, quam profitemini, errores vestros accusat: Atrocius enim, vt Saluianus scribit, sub sancti nominis professione peccatis; & vbi sublimior est prærogatiua, maior est culpa. Sed de horum miserrima conditione melius est silere, quam loqui. Hugo Cluniacensis dictus de Folieto lib. 2. de claustro animæ inter opera Hugonis Victorini, abusiones claustri enumerans ponit vndecimo loco dissolutionem in choro, eosque perstringit acerrimè, qui mente vagi, attoniti oculis, habitu dissoluti aliud cantant, aliud cogitant: in choro sunt corpore, sed mente in foro. Eosdem reprehendunt, & damnant Ioannes Chrysostomus, & Potho Prumiensis; hic in fine libri tertij de domo Dei, ille homilia

1. Reg. 2. 30. Isai. 1. 14. Amos 8. 10. Isai. 26. 10.

Saluian. lib. 4. de gub. Dei.

prima

prima de verbis Isaiæ, *Vidi Dominum*. Omnes autem partes internæ, & externæ reuerentiæ Seraphicus Doctor Bonauentura in speculo disciplinæ diligenter edisserit: & Ioannes Cassianus antiquorum Monachorum reuerentiam in Ecclesia describens, Tantum, inquit, à cunctis silentium præbetur, vt præter illum qui psalmum decantat, nullus hominum penitus adesse credatur. Non sputum emittitur, non excreatio obstrepit, non tussis intersonat, non oscitatio somnolenta dissutis malis & hiantibus trahitur, nulli etiam gemitus, nulla suspiria astantes impeditura promuntur.

Bonauen. part. 2. cap. 9.
Cass. lib. 2. cap. 10.

§. III.

Ceremoniæ quid sint, & quæ huius nominis origo. Earum efficacia, & vtilitas ad diuinum cultum. Veræ à falsis, & superstitiosis discernendæ. Exteriores ceremonias sine interno spiritu parum prodesse.

1 IN publicè persoluendis diuinis officijs omnes Ecclesiasticæ ceremoniæ ad amussim seruari debent, in his enim exterior disciplina potissimum sita est. Sunt autem ceremoniæ, si propriè loqui velimus, ritus sancti in sacrificijs, & diuinis officijs ad Dei cultum adhibiti: sed migrauit vocabulum in vsus etiam profanos; nam cum homines instituissent sibi inuicem inclinare, genua flectere, manus osculari; hæ & aliæ honoris exhibitiones, cum proprio nomine carerent, cœptæ sunt etiam ceremoniæ dici. A nomine *Cerus*, quod veteri lingua sanctum significat, dictas ceremonias existimat Festus, vt à sanctus sanctimonia. Augustinus à carendo dici putat, quasi carimonias, eo quod obseruantes careant his rebus, à quibus abstinent. Idem alij tradiderunt apud Gellium, & Macrobium, quod res sanctæ remotæ ac sepositæ à nobis sint. Quidam ab oppido Cere deriuant; nam vrbe à Gallis capta virgines Vestales, sacerdotes, & simulachra Deorum agente L. Albino, vt Liuius scribit, vel L. Aluanco, vt placet Valerio Maximo, in id oppidum plaustro perducta sunt, in cuius rei memoriam omni diuino cultui ceremoniarum nomen

Aug. li. 2. retract. cap. 37.
Gell. lib. 4. c. 9.
Macrob. 3. Sat. c. 3.
Liuius l. 5. dec. 1.
Val. Max lib. 1.

men enatum est. Alij à Cerere deducunt quasi Cereris munia, quod sacra Cerealia omnium sanctissima, & antiquissima sint habita. Nonnulli à verbo Hebraico *Cherem* quod significat deuouere, consecrare Deo, & à communi vsu separare. Alij denique à verbo Græco *χαίρειν*, quod salutis sint causa, vel ad salutem spectent. Græci ceremonias τελετὰς vocant: est autẽ τελετὴ apud Suidam sacrificium plenum maximis mysterijs. In veteri testamento multæ erant ceremoniæ à Domino institutæ, sed facta per Iesum Christum gratia & veritate, cessauit earum obligatio. Asserit Augustinus nullam esse Religionem siue veram, siue falsam, quæ sine ceremonijs subsistere possit. Ideò apud antiquos nihil aliud erat esse Theologũ, quam scire quæ Numina quibus ceremonijs colerentur, vt ex Platone colligitur. Licet enim ipsæ ceremoniæ nullam secundum se perfectionem, nullam contineant sanctitatem: sunt tamen actus externi religionis, quibus quasi signis excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna eleuatur, nutritur pietas, fouetur charitas, crescit fides, deuotio roboratur, instruuntur simpliciores, Dei cultus ornatur, conseruatur religio, & veri fideles à pseudochristianis, & eterodoxis discernuntur. Christus ipse vix aliquod illustre miraculum patrauit, in quo ceremonias non adhibuerit: nam lutum fecit ex sputo, & liniuit oculos cæci nati: extendens manum tetigit leprosum, & mundauit eum: digito scribebat in terra: exspuens, & suspiciens in cœlum aures aperuit surdi, & linguæ vinculũm dissoluit. Axioma Zoroastris est sacris ceremonijs animam ad Deum reduci: sunt enim istæ, vt Psellus, & Pletho in scholijs docent, manuductrices ad supernas illuminationes, & vnionem cum Deo. Porrò Chaldæi sapiẽtes existimarunt non aliter posse nos ad Deum reduci, nisi animæ vehiculum materialibus ceremonijs aptũ reddamus, atque firmemus: his enim lustratur anima, & agilior redditur ad ascensum. Apud Ethnicos Numam Pompiliũ octo libros ceremoniarum scripsisse ad religionem pertinentium refert Dionysius Halicarnassæus. Iulianum quoque Apostatam in templis idolorum nostris consimiles ritus, & precationum alternatim canendarum formam instituisse scribunt Nicephorus, & Nazianzenus. Narrat item Baronius Valentem Imperatorem Arianũ visis in templo sacris ceremonijs maximam erga

Aug. lib. 19. contra Faustum. c. 11.

Plat. de Regno.

Zoroast. initio Magic. oraculorũ.

Dion. Halic. Ro. antiq. lib. 2.

Niceph. lib. 10. cap. 2.

Naz. in. orat. 1. in Iulianum.

Baro. an. 370. n. 46

tes

res Catholicorum reuerentiam concepisse. Tanta est earum vis, & efficacia.

2 Frustra Sectarij, atq; irrito prorsus conatu in illis euertendis laborãt. Dicunt enim ad Idololatras nos accedere, quod quædam ceremoniæ reperiantur, quæ nobis & illis communes sunt. Nam vt è multis pauca seligam, in sacris veste candida vtimur, vsi sunt & Gentiles testibus Valerio Maximo, & Philostrato Lemnio. Primitias offerri solitas Dijs gentium, vt & olim vero Deo auctor est Censorinus. Offerre decimas, & vota etiam apud Ethnicos obseruatum scribit Dionysius Halicarnassæus. Non licuisse Pontifici quempiam occidere Suetonius in Tito asserit, sicut nec Sacerdotibus veri cultus. Lustralem aquam, aspersionem sepulchrorum, cereorum, & lampadarum vsum, & alia multa, quę nobis in vsu sunt, inter Gentes viguisse prisci scriptores commemorant. Sed hæc omnia iam pridem questus est Tertullianus ex lege diuina in superstitionis cultum, agente diabolo, fuisse transfusa: præterquam quod multas gentium superstitiones ad cultum veri Dei à sãctis Patribus laudabiliter translatas Gregorius Nyssenus, & Theodoretus ostendunt. At omissis hæreticis, qui omnes ceremonias tollere conantur, contrarius aliorum error perstringendus est, qui declinantes in superstitionẽ nimio cultu onerant religionem. Horum mores graphicè pingit, vt solet, in Ethicis characteribus Theophrastus. Superstitiosus, inquit, is est, qui elotis manibus, & aqua lustrali aspersus è templo, folium lauri ore prehensum tenens integrum diem ita ambulet. Si viam eo ambulante mustela transcurrerit, non antè progreditur, quam alius prior transierit, aut ipse tres lapides trans viam miserit. Serpentes si viderit in ædibus, sacellum eo loco extruet. Lapides vnctos qui sunt in triuijs solet oleo ex ampulla perfundere: nec prius discedere, quam posito genu eos fuerit veneratus. Solet etiam domum crebrò purificare, sepulchrum nullum insistere, ad defunctorum iusta nullus accedere, neque item ad vllam vnquam puerperam. Insomnium porrò si viderit, pergere illicò ad diuinos, ad augures, suscitaturus cui Deo, cui Deæ vota sint facienda. Hæc & alia Theophrastus de superstitiosis infidelibus, quos in Euangelica luce nonnulli turpius errantes imitantur.

Valer. Max. lib. 1.
Philostr. lib. 2.
Censor. cap 1.
Dionys. Halic. l. 1.
Tertull de Præsc. cap. 40.
Greg. Nyss in vita Thaumaturgi.
Theodor. lib. 8. de Cur. Græc. affect.

3 Caueant autem Ecclesiastici, caueant animarum Pastores, ne Christianæ plebis ignorantiam ipsimet foueant, ne fia,

sicut

sicut populus, ita & Sacerdos. Semper ignarum vulgus procliue fuit ad superstitionem, plus in vanis quibusdam ineptijs, quam in vera pietate confidens. Sed prudentis Sacerdotis munus est docere populum, vt ceremonias quidem a maioribus nostris sanctè institutas accuratè custodiant; suspectas autem nouitates, & tumultuarias hominum adinuentiones radicitus amputent, & euellant. In ipsis verò exterioribus observantijs sitam non esse pietatem, & religionem animaduertant. Quidam enim Religiosi externis functionibus diligentissimè adimpletis, quasi iam salua sint omnia, magnam de seipsis sanctitatis opinionem concipiunt; cum tamen adhuc à vera perfectione longissimè distent, Christi Domini maledicto tanquam probrosæ arbores proximi, ni post frondes, & flores expectatos etiam in maturitate autumni fructus parturiant. Hominem intuere, ait Bernardus vanam istorum religionem describens, qui solas manus ad opera mandatorũ mouet corde penitus arido, ductus consuetudine quadam, planè quasi vitula Ephraim docta diligere trituram. Exteriorum quæ ad modicum valent, nec vnum iota præterit, sed camelum glutit, dum culicem liquat. In corde enim seruus est propriæ voluntatis, cultor auaritiæ, gloriæ cupidus, ambitionis amator, aut hæc omnia, aut singula quæque intus vitia fouens, & mentitur iniquitas sibi; sed Deus non irridetur. Videas enim interdum sic palliatum hominem, vt seducat etiam semetipsum penitus non attendens vermem, qui interiora depascitur. Manet enim superficies, & salua sibi omnia arbitratur. Comederunt alieni robur eius, & ignorauit. Dicit quia diues sum, & nullius egeo: cum sit pauper, & miser, & miserabilis. Nam & inuenta occasione ebullire saniem, quæ latebat in vlcere, & excisam non extirpatam arborem in Syluã, pullulare videas densiorem. Quod periculum si volumus declinare securim ponamus necesse est ad radices arborum, non ad ramos. Non sola inueniatur in nobis exercitatio corporalis ad modicum valens, sed inueniatur vtilis ad omnia pietas, & exercitium spirituale. Hæc doctor mellifluus, qui non dicit externum cultum nõ esse omnino inueniendum in nobis, sed cum interno coniunctum, sicut scriptum est, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum*. Et *si orem lingua*, *spiritus meus* (hoc est vox mea spiritu vitali & vocali prolata)

Bernar. ser. 2. de Assumpt.

Psal. 83.

1. Cor. 14. 14.

orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.

§. IIII.

De attentione. Eam triplicem esse ad verba, ad sensum verborum, ad finem qui Deus est. Quæ & quanta harum attentionum vis, & necessitas. De eo qui rapitur extra se dum psallit. Controuersiæ quædam tractantur, & soluuntur.

1. Ecclesiastica hymnodia, tametsi secundum se opus sit excellentissimum, si necessarijs tamen conditionibus careat, nequaquam altissimo Deo placere poterit, qui modum operis magis attendit, quam opus ipsum. *Iustè*, inquit, *quod iustum est persequeris*. è qua doctrina illud Gersonis pronunciatum à viris spiritualibus prouerbialiter vsurpatum

Deut. I. 16. 20. prodijt, Deum scilicet esse non verborum, sed aduerbiorum remuneratorem: hoc est Dominum non tam respicere ad actionis bonę substantiam, quam ad modum, & circumstantias, quas Grammatici solent aduerbialibus terminis explicare. Sunt autem tres conditiones necessarię, ne oratio nostra fiat nobis in peccatum: nimirum vt reuerenter, vt attentè, vt deuotè psallamus. Et de reuerentia quidem, ac ceremonijs, quæ ad vires pertinent sensitiuas, iam dictum est, nunc tractandum de attentione, vt dum psallimus, id versetur in corde quod ore profertur, & cum Deo loquentes tantam saltem attentionem adhibeamus, quantam cum huius mundi principibus de rebus terrenis tractantes adhibere solemus. Alioquin sugillabit nos prophetica obiurgatione Saluator noster dicens, *Hypocritæ benè de nobis prophetauit Isaias, populus*

Matth. 15. 7. *hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me*. Scitè Prosper Aquitanicus:

Laus vera in Dominum depromitur ore precantis,

Prosp. epist. 6. *Si qua voce fluunt intima cordis habent.*

Magna sunt arma preces, inquit Chrysostomus, dummodò sobrij, & vndequaque mente nostra collecti Dominum adea-

eamus, totique nitamur ita loqui, vt non solum verba, sed etiam mens verborum comes ad Deum accedat. Et quæ segnitia est, vt sanctus loquitur Cyprianus alienari & rapi ineptis cogitationibus cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod cum Deo loqueris? Quomodo te audiri à Deo postulas, cum te ipse non audias! Vis esse Deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis! Psalmodia, ait Laurentius, est quædam Dei ad hominem, atque hominis ad Deum dulcis, læta, & familiaris allocutio. Ideo indignum est, vt quamdiu anima cum Deo sermocinatur, aliò se diuertat. Intendere debet omnino illi, qui intendit sibi; & omnia verba sacri carminis suspensa debet audire mente, tanquam siipsi soli essent prolata. Quod autem voce clamat, concordet sensu, seseque coaptet intellectui Scripturarum. Nihil verò de ijs quæ foris sunt illo beato tempore cogitet, nihil appetat, sed sola ei sufficiat præsentia Redemptoris. Nam negligentes orationes vt rectè dictum est à Smaragdo Abbate, nec ab homine possunt impetrare quod volunt. Oaratio autem, teste Guilelmo Aluerno in sua diuina Rhetorica velut quidam nuntius est qui ad Deum mittitur, ad ipsum intrat, nec discedet, donec aspexerit Altissimus. Sed satius est videre quot sint gradus attentionis quæ necessitas, quæ adiumenta.

Chrys. hom. 50. in Genes.

Cypr. de orat.

Iustinian. de disc. mon. conu. c. 19.

Smarag. in diadem. Monach. c. 1.

Aluer. diu. Rhet. cap. 38.

2. Diuus Thomas, eiusque synchronus & amicus D. Bonauentura tres modos attentionis distinguunt. Prima attentio in materiali verborum pronunciatione consistit, quando quis attendit vt integrè, & rectè, ac sine errore cantet legat, psallat. Altera in sensu literali verborum sita est, cum quis obseruat eorum quæ recitantur significationem. Tertia circa mysticum sensum verborum, vt Seraphicus Doctor explicat, aut circa finem orationis qui est Deus, vel circa rem pro qua oratur ad mentem Doctoris Angelici versatur. Prima omnium infima simplicioribus competit, qui latinum idioma, non intelligunt. Secunda ad doctiores, & Theologos spectat, Tertia ad Religiosos pertinet, qui affectui maximè insistunt. licet doctrina, & literis careant. Prima dicitur materialis, secunda formalis, tertia finalis. Per primam attenditur ad verba, per secundam ad sensum, per tertiam ad affectum. Porrò hi modi attendendi non æqualiter obligant recitantes. Suppono autem aliquam attentionem saltem virtualem ad

Thom. 2. 2. qu. 83. art. 13

Bonau. l. 7. de procef. relig. c. 3.

orationis integritatem requiri: quo posito certum est in primis quamcumque ex tribus suprascriptis attentionibus ad orationis vocalis integritatem sufficere; est enim quęlibet actus humanus, & verum signum diuini cultus. Verum ad vitandam culpam primus attentionis modus quandoque non sufficit: ille enim qui maioris intelligentiæ omnino incapax ad sola verba superficialiter attendit, non peccat, cum peccatum esse non possit, nisi sit voluntarium. At vir doctus, qui verbalem duntaxat obseruans attentionem alias altiores voluntarijs distractionibus impedit, & negligit, peccat proculdubiò ob grauem Dei irreuerentiam, sacrique canonis transgressionem, quo Innocentius Papa districtè præcipit in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter, & diurnum, quantum eis Deus dederit, omnes studiosè celebrent, ac deuotè. Accedit quod non omnes effectus orationis consequi orantes possunt, quacunque adhibita attentione: effectus enim sunt quatuor, impetratio, meritum, satisfactio, & spiritualis animæ refectio. Ad impetrationem & satisfactionem sufficit primus modus cum virtuali proposito attendendi pro cuiusque viribus & ingenio: nam ex ipso opere pœnali crescit per se satisfactio; nec ad impetrationem aliquem actum exigit Deus qui vires hominum excedat, orare autem sine distractione nullus mortalium potest: tum fieri nequit vt ad altiores sensus indocti homines eleuentur. Meritum verò cum formaliter ac propriè totum sit in interiori actu, censent communiter Theologi cessante interna & actuali intentione, ipsius quoque augmentum cessare. Postremus denique effectus spiritualis refectionis tertium, vel secundum attentionis modum requirit cum *actuali* spiritus aduertentia, quæ res adeò certa est, vt nulla indigeat probatione.

C. Dolentes de celebr. missar.

3 De hac psallentium mentali dulcedine loquitur dulcissimus Bernardus in ea sententia, quam supra quoque commemorauimus. Cibus in ore, psalmus in corde sapit. Tantum illum terere non negligat fidelis & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ, ne si fortè integrum glutiat & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili, & dulciori super mel & fauum. Offeramus cum Apostolis in cœlesti conuiuio, & in dominica mensa fauum mellis. Mel in cera, deuotio in littera est. Alioquin littera occidit, si

Bern. ser. 7. In Cant.

si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis, quem dixit Iesus, *Verba quæ loquutus sum vobis spiritus, & vita sunt*. Hanc magistri doctrinam pari stylo, & spiritu sequitur Guerricus noster Abbas Igniacensis. *Beati* planè, ait, *qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Mirabilia testimonia tua Domine, ideò scrutata est ea anima mea.* Scrutinio quidem opus est non solùm, vt eruantur mystica, sed etiam vt sugantur moralia. Ideòq; vos qui perambulatis hortos scripturarum, nolite negligenter, & otiosè transuolare, sed scrutantes singula velut apes sedulæ mel de floribus, spiritum de sermonibus colligite. *Spiritus enim meus*, inquit Iesus, *super mel dulcis, & hæreditas mea super mel, & fauum*. Ita probantes quid sapiat manna absconditum eructabitis illud Dauidicum. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*. Ab his hortis in alios, vbi requies secretior, & voluptas beatior, & species mirabilior, sponsus ni fallor vos introducet, cum intentos laudibus suis in voce exultationis, & confessionis rapit in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, lucem scilicet inaccessibilem, vbi habitat, vbi pascit, vbi cubat in meridie. Si enim deuotio psallentium habet aliquid de illa pia curiositate quærentium, *Rabbi vbi habitas?* puto quia merentur audire, *Venite, & videte. Venerunt*, inquit, *& viderunt, & apud eum manserunt die illa*. Cęterum de hac mansione apud dilectum, ad quam nonnunquam introducuntur, qui hoc tertio attentionis genere vti solent, grauissima extat Theologorum disputatio. An attentio interior vocalem orationem impediat, ita vt ille, qui psallendo extra se rapitur per altissimam contemplationem, officij recitandi præcepto non satisfaciat.

Guerric. serm. de psalmodia.

4 Contingere solet aliquando non mihi, aut mei similibus, sed ijs, qui norunt educere mel de petra, oleumque de saxo durissimo, vt dum mysticæ Psalmorum intelligentiæ, vel diuinis mysterijs contemplandis inter psallēdum diligentius insistunt, extra se rapiantur, eleuatis in altum superioribus potentijs. Amor enim ecstasim facit, & rapit ad amatum. In hoc raptu constituta anima in abysso quadam lucis, & ardoris auocatur ab exterioribus, ita vt actus inferiorum potentiarum, vel cessent, & impediantur omnino, vel suspen-

suspendantur, & debilitentur. Hæc talis anima ad tantam sublimitatem singulariter producta, debetnè huiusmodi suspensionem impedire, vt vocaliter possit orare; an cessat tunc recitandi obligatio, vel postea ad se reuersa Ecclesiæ præcepto satisfaciet? Sed quid si raptus vltra tempus persoluendi officij duraret? In solutione harum difficultatum possem diutius immorari ob varios, & dissidentes Theologorum opiniones. Sed omissis controuersijs satius existimo, quid mihi probabilius videatur breuiter indicare. Dico igitur primò, quod si mentis suspensio vsum vocis impediat, non impletur præceptum; sed tenetur postea, qui talem raptum passus est, officium suum recitare: nec enim tollit obligationem præcepti singularis impulsus Spiritus sancti. Si verò mentis excessus linguæ vsum non tollat, sentio illum, qui sensui spirituali ita attendit, vt verba non consideret, verè orare vocaliter, & Ecclesiæ præcepto satisfacere, dummodò verba ipsa integrè, & sine errore pronunciet. Nam quid præcipit Ecclesia, nisi vt oremus, & laudemus Deum? Oratio autem quid est, nisi ascensio mentis in Deum? Ergo qui mente eleuatur in Deum, verissimè orat, licet attentionem reflexam ad verba non habeat. Nullus vnquam doctor tam rigidus exactor fuit, vt actualem ad verba attentionem necessariam ad orationis integritatem existimaret: Ergo si prima intentio integra verba proferendi, & vocaliter laudandi Deum nunquam voluntariè interrupta virtualiter durat, quis neget hanc veram esse orationem, Deoque gratissimam, qui non vocis clamorem, sed amorem respicit cordis? Dico tamen secundò, quod si tempus non superesset ad persoluendũ officium, idque orans præuideret ita futurum, tantam animi suspensionẽ impedire teneretur, ne preces horarias omitteret, alioquin nõ excusaretur à culpa, si priuatos affectus ecclesiasticę sãctioni præferret: nisi fortè suspensio, vel raptus tãto impetu fieret, vt vsum tolleret libertatis, quod fieri posse Theologi, Scholastici cum Mysticis asseuerant: tunc enim in omissione officij inuoluntaria peccatũ non esset, vt per se constat. Differunt de hac re Sancta Catharina Senensis in Dialogo cap. 67. Dionysius Cartusianus in tractatu de discernendis spiritibus, articulo 23 citatus à Consaluo Duranto Episcopo capite tertio libri de visionibus, quem præmisit Reuelationibus Sanctæ Brigittæ, Gabriel Biel in Canonem Missæ lectione

ctione 62. vbi multa de hac materia, & alij Recentiores.

5 Hæc verò doctrina ex parte displicet Ioanni Gersoni, quem sequuntur quidam Neoterici, displicet etiam Gabrieli loco citato. Isti enim sentiunt nullo pacto licere psallentibus talem meditationem admittere, quæ nec pertineat ad verba, nec in eis fundetur, aut quæ ipsorum verborum submoueat cõgitationem. Ratio est, inquiunt, quia non attendens ad verbalem prolationem, dum recitat, mentaliter tantum orat: quis enim afferat externam illam actionem esse humanã, cum careat omni aduertentia? At Ecclesia publicam orationem iubet esse vocalem, vt toti populo, pro quo profertur, innotescat: Ergo non obedit Ecclesiæ, qui voluntarijs contemplationibus orationis peruertit integritatem. Sic illi argumentantur. Sed vt veritas nostræ assertionis inconcussa permaneat, id quod assumnnt ad probationem, actum scilicet illum non esse humanum, omnino negandum est. Quoties enim in principio actionis actus voluntatis elicitur, quo quis vocaliter orare, atque integra verba proferre decernit, totus recitationis actus qui sequitur liber, voluntarius, ac proinde humanus dici debet, quamuis desit actualis attentio ad verba. Quod si actualis, ac nunquam interrupta attentio requireretur, profectò non saluaretur omnis caro, cum ob cordis humani instabilitatem, vix integram orationem dominicam liceat sine distractione proferre. Nec obstat D. Bernardus. Hoc enim ad confirmandam Gersonis sententiam quidam vtuntur, & locus quem obijciunt hic est. Nihil aliud dum psallitis, quam quod psallitis cogitetis. Nec solas dico vitandas cogitationes vanas, & otiosas: vitandæ sunt & illæ, illa dumtaxat hora, & illo loco, quas officiales fratres pro communi necessitate quasi necessariò frequenter admittere compelluntur. Sed ne illa quidem profectò recipere tunc consuluerim, quæ fortè pauld ante in claustro sedentes, in codicibus legeratis, qualia etiam nunc me viua voce disserente ex hoc auditorio Spiritus Sancti recentia reportatis. Salubria sunt, sed minimè illa salubriter inter psallendum reuoluitis. Spiritus enim Sanctus illa hora gratum non recipit, quicquid aliud quam debes, neglecto eo quod debes, obtuleris. Hæc illi à Bernardo, sed malo omine suæ opinionis. Istinc enim euidentissima ratione conficitur, eas tantum cogitationes tempore psalmodiæ abijciendas, quæ

Gerson. 3 parte tract. de orat. circa finem.

Bernard. serm 47 in Cantic.

quæ licet bonæ sint, nullo tamen pacto ad orationem pertinent: quales sunt curæ temporales, scientificæ speculationes, & alia eiusdem generis. Secus verò est, cum meditatio practica ad pios erga Deum affectus excitandos ordinatur: nam hic orationis finis est, hoc munus primarium, hæc vtilis exercitatio, aduersus quam non scribit Bernardus. Moneo tamen consultius fore verborum sensui insistere, quam temerè per alta cœlorum volare, ne audax, & inconsultum facinus celeri ruina castigetur, & temerarius maiestatis scrutator opprimatur à gloria. Quis enim audeat ad montem ascendere, nisi solus Moses? Quis amatoria cum Deo miscere colloquia, nisi cor purum, conscientia bona, fides non ficta? Talem animam, cui viuere Christus sit, & mori lucrum, non iudico indignã sublimiori ad Deum accessu. Mihi autem bonum est ponere in Domino Deo spem meam, & recogitare dies meos in amaritudine animæ meæ. Sic per infimos scalæ gradus peruenitur ad culmen: & per materialem, ac formalem attentionem ad finalem, quæ perfectissima est, paratur ascensus, de qua Hesychius Presbyter. Attentio, inquit, est continua cordis requies ab omnibus cogitationibus libera. Hæc quidem communiter de attentione. Eam verò plurimum iuuant illæ præparationes, quas officiorum recitationi præmittendas esse docuimus supra. Tum satagendum est, vt quæ ipsam attentionem impediunt, studiosè euitemus: ne videlicet euagationibus data opera ocasionem præbeamus, vel nimia oculorum licentia, vel præcipiti psalmorum pronunciatione, vel tardo ad chorum accessu, vel immodesta risus petulantia, vel stulta, ac puerili loquacitate. Sunt igitur duo singularia attentionis adiumenta, ante orationem præparare animam suam, & in ipsa oratione omnem euagationis occasionem euitare. Sed de euagationibus, & earum causis, atque remedijs seorsim tractandum est.

Hesych. cent. 1. de Temperantia

§. V.

§. V.

Multis euagationibus humanam mentem subiectam esse. Omnes euagationes è septem fontibus oriri: à curis, & solicitudinibus, à magna negotiorum mole, ab otio, à superfluis colloquijs, ab animi perturbationibus, à sensuum exteriorum libertate, & ab instabilitate imaginationis.

1 NOrunt omnes, qui orant quantis euagationibus subiecta sit mens humana non volens, quantas patiatur vel inuita difficultates, & ne putes ad pusillos duntaxat, & imbecilles in spiritu hoc vitium pertinere, audi magnum sanctitatis fastigium, audi eximium Dei cultorem Augustinum. Verè dicam, ait, tanquam homo in hominibus, & ex hominibus: attendat quisque, & videat, quanta agantur in corde humano, quemadmodum ipsæ plerumque orationes impediantur vanis cogitationibus, ita vt vix stet cor ad Deum suum, & vult se tenere, vt stet, & quodãmodo fugit à se, nec inuenit cancellos, quibus se includat, aut obices quosdam, quibus retineat auolationes suas, & vagos quosdam motus, & stet iucundari à Deo suo. Vix est vt occurrat stabilis oratio inter multas orationes. Diceret vnusquisque sibi contingere, & alteri non contingere, nisi inueniremus in scripturis Dei Dauid orantem, & dicentem, *Quoniam inueni Domine cor meum, vt orarem ad te.* Inuenire se dixit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugitiuũ, & non posse comprehendere, & clamare ad Dominum, Quoniam *cor meum dereliquit me*. Clamat quidem Dominus per Prophetam, *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*: & alibi, *omni custodia serua cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit*. Ego verò viciſſim cum Pſalmiſta clamabo, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis*: quia nisi Dominus custodierit nos, frustra nos ipsi ad nostri custodiam vigilamus. Sunt autem euagationum variæ origines, varij fontes, & riuuli mare magnum,

August. in pſalm. 75.
2. Reg. 7. 27.
Iſai. 1. 16.
Prou. 4. 23.
Pſalm. 50.

& spatiosũ continua accessione cõponẽtes, in quo reptilia perambulãt, quorũ non est numerus, animalia pusilla cũ magnis.

2 Primus fons è curis, & solicitudinibus oritur. Nimia enim anxietas ad res, studia, & occupationes externas, cum quis incipit orare, illicò suggerit expedienda negotia, componendas lites, fruges comparandas, conscribendas epistolas, pecuniam exigendam, curandam supellectilem, & alia eiusdem generis infinita. His curis maximè exęstuant, qui voluntatem suam diuinę non conformant, nec satis in eo confidũt omnem solicitudinem proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de nobis. Christus Iesus apud Matthæum superfluam temporalium curam multis argumentis prohibet, tandemque concludit: *Nolite ergò soliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.* Idem ingerens Apostolus, *Nihil*, inquit, *solicìti sitis, sed in omni oratione petitiones vestræ innotescant apud Deũ; Dominus propè est.* Olim Israëlitis præceperat Deus, vt ter in anno orationis causa Sanctuarium adirent, & ne solicitudo rei familiaris eos ab oratione diuerteret, omnem securitatẽ tempore absentiæ promisit dicens; *Nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.* Rectè S. Nilus: Non poteris orare purè rebus, ac negotijs terrenis implicatus, & assiduis curis onustus, quia oratio est depositio cogitationum. Quòd autem diuitiæ, & mundi facultates distrahant cor, mentemque perturbent, & anxiam reddant, his versibus eleganter edisserit venustissimus Poëta Cornelius Gallus.

Matth. 6. 31.
Philip. 4. 6.
Exod. 34. 24.
Nilus de orat. c. 65

Quid mihi diuitiæ, quarum si demeris vsum,
Quamuis largus opum, semper egenus ero?
Imò etiam pœna est partis incumbere rebus,
Quas cum possideas, est violare nefas.
Non aliter sitiens vicinas Tantalus vndas
Captat, & appositis abstinet ora cibis.
Efficior custos rerum magis ipse mearum,
Conseruans alijs, quæ periere mihi.
Sicut in auricomis pendentia plurimus hostis
Peruigil obseruat non sua poma draco.
Hinc me sollicitum torquent super omnia curæ,
Hinc requies animo non datur vlla meo.

3 Altera distractionum origo priori similis est, magna scilicet negotiorum moles. Sunt enim quidam magni ardeliones, qui non nisi terram, & carnem sapiunt, & quasi gigantes sub pondere negotiorum gementes, vel non orant omnino, vel tumultuaria celeritate suos psalmos deglutientes corpore in templo, mente in foro sunt, quibus illud profecto conuenit, quod scriptum est, *labor labiorum ipsorum operiet eos*. Hi tales ab hac voragine difficillimè emergent, nisi quotidie clament ad Dominum, *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, infixus sum in limo profundi, & non est substantia*: Nisi inquam illud sedulò cogitent, *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* aut cur turbamur erga plurima, quando vnum est necessarium? Mundus transit, & concupiscentia eius, atque ita rebus transitorijs incumbendum est, ne beata æternitas amittatur. Ps. 139. Ps. 68. Matth. 16. 26.

4 Tertius è contrario fons otium est. Nam dum dormit agricola inimicus homo superseminat zizania, & viæ nihil operantium replentur spinis. Otiositas mater nugarum est, nouerca virtutum, sentina malorum, rubigo sapientiæ, summa mentis malitia, viui hominis sepultura. Prosiliunt ab hac peste cum tædio spiritualium bonorum carnalia desideria, dicente scriptura, *Desideria occidunt pigrum*: quæ mala si versemus in animo, cum à precibus vacamus, quando mens ad orationis studium se postea erexerit, earum rerum imagines reuerberata patitur, vt benè notat Gregorius, quibus libenter prius otiosa premebatur. Prou. 21. 25. Greg. l. 10. mor. c. 11.

5 Quartus fons è superfluis colloquijs, & vanis confabulationibus emanat. Quam rem venerabilis Beda præclarè edisserens ait: Multum iuuat orationis puritatem, si in omni loco vel tempore nos ab actibus temperemus illicitis, si semper ab otiosis sermocinationibus auditum pariter castigemus, & linguam. Quæcunque enim sæpius agere, loqui, vel audire solemus, eadem necesse est sæpius ad animum quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem, & sicut volutabra sues palustria, columbæ limpida solent frequentare fluenta, ita cogitationes immundæ impuram mentem perturbant, castam verò spirituales sanctificant. Eleganter Poeta: Beda de templo Salomon. Corn. Gallus.

Crimen amare iocos, crimen conuiuia, cantus,
O miseri quorum gaudia crimen habent.

6 Quintum fontem longè, latèque diffusum animi perturbationes parturiunt. Amor enim, ira, odium, & reliquæ affectiones rationis solem obumbrant, oculum mentis obcæcant, intelligentiæ lumen obscurant, distrahunt animum, dilacerant cor, & deprimunt sensum multa cogitantem. Sicut sol obscuro nubium velamine circumseptus lucis suæ radios non spargit, ita mens perturbationum caligine confusa verę lucis splendore nequit in oratione perfundi. Et sicut non potest currere, ait S. Nilus, qui ligatus est, ita mens quæ perturbationibus seruit locum spiritualis orationis videre non potest: trahitur enim, & huc atque illuc à perturbatis cogitationibus agitatur. Si vis igitur puram offerre orationem, prius excute mentem tuam, vt sanctissimus Abbas Isaias docet, atque ita constitue, vt si dixeris, *Miserere mei,* ipse quoque precantis te miserearis: si dixeris, *Ignosce mihi,* tu item inimicis ignoscas tuis: si dixeris, *Ne reminiscaris delicta mea,* nec tu proximi tui delicta recorderis. Hæc nisi pręstiteris, frustra precaris.

Nilus de orat. c. 66.

Isaias Abb. orat. 18.

7 Sextus fons è sensuum exteriorum libertate nascitur, itemque ex vana, & puerili scurrilitate. Vulgaris parœmia est, *Incustoditum captat ouile lupus,* ita mentem non custoditam per apertas sensuum fenestras expugnat dæmon. Nullus autem sensus est, per quem citius intret mors, quam per oculos. *Oculus meus,* ait Propheta, *deprædatus est animam meam:* & quidam profanus, oculi sunt tota nostra luxuria, hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Rectè Propertius.

Thren. 3. 51. Quintilian. declam. 2.

proper. lib. 4. eleg. 13.

Qui videt is peccat, qui te non viderit ergo
Non cupiet, facti crimina lumen habet.

Propterea Græci eodem modo pupillam, & virginem nominarunt Κόρα enim & virgines & pupillæ sunt, vt pupulæ apud latinos. Atque huc respexit Demosthenes apud Plutarchum initio opusculi de vitioso pudore, cum dixit impudentem scorta in oculis habere non virgines siue Κόρας. Ideò virgines, inquit Cæsarius, esse debent oculorum pupulæ, quæ idem cum virginibus nominis ornamentum sortitæ sunt. Ioannes quoque cognomento Ieiunator, cuius est homilia

Cæsar. dial. 3. de fide interrog. 140

quæ-

quædam Chryſoſtomo perperam attributa, Pupilla, ait, vocatur oculus, vt ſicut ille duabus palpebris velut in quodam conclaui clauſus eſt, ita & virgo permaneat. Nihil autem frequentius legitur apud Ethnicos ſcriptores, quam per oculos ad cor introire omnes improbas cupiditates. Elias locuturus cum Deo vultum ſuum operuit pallio, vt clauſis exterioribus oculis internum Dei lumen clarius poſſet intueri. Priſcorum item Patrum dictum ſolemne erat oportere orantem cæcum eſſe, & mutum, & ſurdum: vt nihil ſcilicet videat, loquatur, vel audiat, quod orationis ſtudium interrumpere poſſit.

Hom 21. ad pop. Anthioch.

Apu eius lib. 10 Heliodor. lib. 3. Longus ſophiſta lib. 1. Pœmenic. Theophylact. Simocatta epiſt. 36. Ariſtenæt. lib. 1. ep. 10. Phoedrus fab. 3. alij apud Gaſp. Barthium in notis ad Claudianum.

8 Septimus tandem fons à nobis ipſis etiam non volentibus, & plerumque reſiſtentibus erumpit, ex varia nimirum, & inſtabili vi imaginationis, quæ nunquam in eodem ſtatu permanens varijs diſcurſibus per infinita vagatur. Hanc ego ſoleo mulieri meretrici comparare, quæ in prouerbijs à Salomone deſcribitur *garrula, vaga, quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians*. Richardus Victorinus eam Balæ aſſimilat, quæ fuit ancilla Rachelis. Imaginatio, inquit, cum tanta importunitate in auribus cordis perſtrepit, quatenus eius clamorem ipſa Rachel vix, vel omnino cohibere non poſſit. Hinc eſt quod ſæpè dum pſallimus, vel oramus, phantaſias cogitationum, vel quaſlibet imagines rerum ab oculis cordis amouere volumus, nec valemus. Quoniam ergo huiuſmodi perſtrepentium, cogitationũ tumultus quotidie etiã inuiti patimur, quali vel quanta ſit Balæ garrulitas quotidiano experimento docemur. Quæcunque enim viſa vel audita quandoque, quæ ipſi geſſimus vel diximus, ad memoriam reuocat, & quæ ipſa iam enarrando explicauerat, eadem iterum, atque iterum replicare non ceſſat. Sic Richardus. Quis autem valeat innumeros imaginationis motus, quæ quiſque omni momento ſentit, explicare? omni enim mobili mobilior irrequieta pernicitate in varias partes diſtracta circumuoluitur: ducitur à vanitate in vanitatem, nunc cum mente concordans, mox ab illa reſiliens. Quidquid illi occurrit, ſiue bonum, ſiue malum, ſine differentia diſcretionis amplectitur, & quia ſpiritualia non curat, in amore terreſtrium occupatur. Omnia tranſcurrit, & circumuolat, & dicto citius nunc in cælos euolat, nunc in abyſſis eſt, nunc vltra oceanum pergit, nunc orientem, & occidentem perluſtrat. Variat re-

Prou. 7. 10.

Rich. l. de præp. animi ad cõtempl. p. 1. c. 6.

rum

rum imagines, fingit species, vices alternat, ædificat noua, destruit vetera, destructa reparat, innouat amissa, mutat quadrata rotundis. Quam ridicula eius monstruositas est? Nunc præliantes milites repræsentat, nunc venatores tubicinantes, nūc fabros tractantes quæ sua sunt, nunc mercatores marinis vndis agitatos, nunc eosdem vltramarinas merces distrāhentes: mox res humanas perosa ad bestias, & portenta conuertitur. Humano corpori ceruicem iungit equinam, fabricat sub vno capite multa corpora, & rursus in vno corpore multa capita. Desinit leo in draconem, ceruus in vitulum, miraque celeritate tàm multas apparere facit formarum varietates, vt vel horæ momento quascumque Poetæ concinūt fabulosas transformationes quasi in tabella pictas exprimat, & proponat. Sic multigenis deformata illusionibus de nihilo infinita componit & nobiliorem hominis partem stuta curiositate seductam allicit, & perturbat.

9 Hi sunt ferè omnes euagationū fontes, quos oraturi obturare & obstruere debent, ne crescētes in immensū aquæ fluctuo sum efficiant mare, quod nulla valeat arte pertransiri. Vidit Ezechiel Propheta aquas descendētes in templū, dicitq; se per eas traductum primò vsq; ad talos, deinde vsque ad genua, postea vsque ad renes, tandem intumuerunt aquæ in modum torrentis, qui non potest transuadari. Templum Dei sumus nos, porrò aquæ euagationes sunt, si eis in principio non obuiamus, væ nobis, quia impetuosis vorticibus sepultos dæmonibus tradent sine vllo orationis fructu illudendos. Suprascriptæ autem euagationes, vel sunt voluntariæ, & culpabiles: vel, sic diuina disponente clementia, orantis mentem afficiunt, vt discamus non altum sapere, sed timere, sicut scriptum est, *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas*: vel sunt immissiones per Angelos malos, quibus hostili fraude decipimur: vel naturaliter animo ingeruntur ob naturæ nostræ imbecillitatem sine vlla culpa, & consensu.

Sed iam videamus quæ sint earum remedia, & curationes.

Ezech. c. 47.

§. VI.

§. VI.

Septem euagationum remedia sigillatim enumerantur. Euagationes inuoluntarias nullum orationi detrimentum inferre.

1 PRimum euagationis remedium est, cum quis se distractum animaduertit, diuinæ præsentiæ memoriam innouare, ipsumque imaginari obiurgantem, & dicentem; Discede à me qui operaris iniquitatem, festiuitates tuas odiuit anima mea, factæ sunt mihi molestæ. Vt quid cogitas malum in corde tuo? An ignoras quod se aufert spiritus à cogitationibus quæ sunt sine intellectu? Vir admirabiles Ioannes Climachus nil efficacius ad attentè orandum existimat quam formam rei iudici astantis assumere. Si vnquam, ait, visibili iudici obnoxius fuisti, non tibi alia forma iam opus erit, quam imitari debeas, dum orationi insistis. Quod si neque reus extitisti, neque alios examinari perspexisti, vel ex infirmorum precibus, quas medicis cum secandi vel vrendi sunt fundunt, huiusmodi aliquid addisce. Idem alibi, Memoria, inquit æterni ignis tecum singulis noctibus dormiat, tecumque euigilet, nec vnquam tempore psalmodiæ dominabitur tibi negligentia. Considera quoque Dei patientiam in tuis distractionibus tolerandis, & caue ne eum amplius irrites, sed dic ei cum Propheta, *Quoniam tu Domine suauis, & mitis es, & multa misericordia, & verax: lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui.*

Clim. gr. 28.

Idem gr. 7.

Ps. 85.

Alterum remediũ est duriori inuectiua seipsum arguere his vel huiusmodi verbis, quibus in simili casu S. Paphnutius vsus fuisse dicitur. Quid agis ô pretiosissima, & Deo digna anima, vt cœlestibus relictis terrenis occuperis? Væ tibi miseræ, quia sub conspectu Dei, & Angelorum ludibrium diaboli facta es fructum orationis amittens. Viderunt te hostes, & deriserunt Sabbata tua, & plauserunt super te manibus suis. Cleanthes Assius adolescenti cuidam disserens, cum sibi

sibi videretur parum attentus, rogauit an sentiret: illo affirmante, cur igitur, inquit, ego non sentio te sentire? Sic Dæmones, cum nullum attentionis signum exterius vident, planè sentiunt orantem non sentire.

Diog. Laertius lib. 7.

Tertium remedium præseruatiuum est, ante ingressum templi vel oratorij omnem cogitationum extranearum sarcinam deponere, eo modo quo Gulielmus Abbas auctor libelli de Amore Dei inter opera Bernardi vtebatur. Intentiones, cogitationes, voluntates, affectiones, & omnia interiora mea venite, ascendamus in montem vbi Dominus videt, & videtur. Curæ, solicitudines, anxietates, labores, pœnæ, seruitutes expectate me hic cum asino corpore isto, donec ego cum puero, ratio scilicet cum intelligentia vsque illuc properantes, postquam adorauerimus, reuertamur ad vos. Ad idem nos hortatur Eucherius Lugdunensis sermone in illud Euangelij, Oportet semper orare: Intraturus ædes sacras foris primum depone graues curarum catenas, & absoluto corde absoluendus ingredere. S Adelhardus Abbas vt narrat in eius vita Paschasius Ratbertus, cum ad diuinum intrabat officiũ mox omnes cogitationes,& causas rerum temporalium ante ostium reponebat, & secum totus ingrediebatur, vt totus Deo, ac sibi adesset. Eodem remedio quidam Monachus apud Ioannem Climacum gradu quarto vtebatur.

Quartum signis quibusdam externis constat, quæ phantasiam excitant & errantem in viam reducunt: qualia sunt carnem vnguibus stringere, digitos contorquere, pectus percutere, & dicere cum publicano *Deus propitius esto mihi peccatori:* orare cum Ezechia *Domine vim patior responde pro me*, vel cum sancta Iudith *Confirma me Deus in hac hora*. Iuuerit etiam ad lacrymas, & singultus interruptæ orationis vindices confugere. & fragilitatem suam ex vitiorum multitudine prodeuntem deflere, ob eamque causam se indignum attentione, & colloquio Dei iudicare: hæc enim humilitas expellit aduersarium, & supernum accersit auxilium.

Luc. 18. 13. Isai 38. 14. Iudith 13. 9.

Quintum est certis punctis, obiectis, & meditationibus ad tertium attentionis modum pertinentibus mentem ad Deum iugiter eleuare: quæ quidem puncta ex vita, & passione Christi alijsque mysterijs fidei desumi debent, de qua re agit diffusè Ioannes Mauburnus in Roseto exercitiorum spiritualium in Directorio horarum canonicarum. Sextum ex frequenti, & sæpius

sæpius renouata actuali intentione procedit, vt si initio cuiusque psalmi, vel quoties situs corporis in choro mutatur, feruentius psallere, & diligentius attendere proponamus.

2 Septimum tandem, atque efficacissimum remedium est ipsas quascunque inuoluntarias euagationes, quæ nolétibus, nihilque cooperantibus adueniunt, paruipendere, neque ob eas expellendas nimia solicitudine, quæ capitis dolorem pariat, laborare. Quid enim perturbaris, si cum sis homo, id pateris, quod humanum est, quod fortissimi quique experti sunt? Sed vereor, inquis, ne tam multæ euagationes immũdam reddant animam meam in conspectu Dei. Sanè illic trepidas timore, vbi non est timor. Audi Principem Theologorum: In spiritu, & veritate orat, qui ex instinctu spiritus ad orandum accedit, etiamsi ex infirmitate mens postmodũ euagetur. Mens enim humana propter infirmitatem naturę diu stare in alto non potest, quia pondere infirmitatis deprimitur anima ad inferiora: Euagatio verò mentis, quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Audi Magnum Basilium: Si debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes te ipsum cohibeas, & Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, vt oportet assistere coram eo. Audi denique scripturam: *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum: recordatus est, quoniam puluis sumus*. Sed forsitan meritoria non erit talis oratio? Nihil minus. Nam vt concludit Doctor Angelicus, ad meritum non requiritur ex necessitate, quod attentio adsit orationi per totum, sed vis primæ intentionis reddit totam orationem meritoriam: quamuis ad noui meriti incrementum actualis intentio sit necessaria, vt supra ostensũ est. Ego autem amplius dico. Mentis distractio præter voluntatem orantis eueniens, non solùm orationis salutares effectus non tollit, imò plerumque ob continuam luctam, ob cognitionem, & depressionem sui auget meritum, duplicat coronam. Beata Virgo Maria apud Blosium in Monili spirituali S. Brigittæ dixisse fertur. Quacunque tentatione pulseris inter orandum, persiste in bona voluntate, & conatu sancto, sicut commodè potes, quia desiderium, & conatus tuus pius reputabitur pro effectu orationis. Etiamsi prauas, ac sordidas cogitationes, quæ cordi tuo incidunt, eijcere non

Thom. 2. 2. q. 83. art. 13.

Basil. serm. de orando Deum.

Psalm. 102.

Blos. Monil. c 3.

Aaaa pote-

poteris, tamen pro illo conatu coronam in cęlo recipies: ita tibi proderit illa molestia, modò non consentias tentationi, & tibi displiceat, quod indecens est. Hæc de attentione; quæ ad intellectum pertinet, nunc voluntas deuotionis feruore excitanda est.

§. VII.

Quid sit deuotio; qui eius effectus, & efficacia. Tum nouem documenta ingeruntur, ad eam comparandam, & conseruandam.

1 DEuotionem à verbo *deuoueo* deduxere Latini, quod destinare, consecrare, vel dedicare significat. Virgilius, Quorum se deuouet aris. Priscianus, Tibi deuoueo hoc opus. Suetonius in Cæsare; Deuotissimos sibi milites reddidit. Legimus, & deuotorium carmen apud Liuium, & Macrobium, quale fuit illud Deciorum, qui se pro patria deuouerunt. Sed quocunque sensu hac olim voce vterentur Latini, iam ex vsu Christianorum profano vocabulo sanctitas, & venerario accessit, sumiturque deuotio pro peculiari quadã propensione animi ad Deum, & res diuinas. Auctor libri de spiritu; & anima inter opera Augustini, deuotio, inquit, est pius, & humilis affectus in Deum: humilis ex conscientia infirmitatis propriæ, pius ex consideratione diuinæ clementiæ. Affectus autem est spontanea quædam, ac dulcis ipsius animi in Deum inclinatio. D. Thomas verę sapientię Antistes, Deuotio, ait, nihil aliud esse videtur, quam voluntas quædam promptè se tradendi ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatũ. Richardus Victorinus; Quid aliud est deuotio, nisi feruida mentis in Deum directio? Hæ deuotionis descriptiones muliercularum, hominumque simplicium conuincunt errorem, existimantium in sensibili quadam dulcedine, & compunctione, ac teneritudine cordis veram consistere deuotionem, cum hæc omnia Doctor Angelicus inter effectus deuotionis enumeret; ipsa verò specialis quidam actus sit pertinens ad Religionem. Per deuotionem docet Seraphicus Doctor omne bonum in cor nostrum immitti. Per hanc enim zelus iustitiæ accenditur, pietas compassionis infunditur, patientia roboratur, exemplum bonum conditur, discretio clarificatur. Hæc

De spiritu, & anima cap. 5.

Th. 2. 2. q. 82. ar. 1

Rich. de erud. int. hom. lib. 2. c. 9

Bonau. de sex alis Seraph. cap. vlt.

Hæc est vnctio spiritus docens omnia, quæ expediunt saluti; hæc mentem illuminat, inflammat affectum, actiones ordinat ad virtutem, mores componit, firmat fidem, fiduciam erigit, accendit amorem, ad diuinam eleuat amicitiam, orationem impinguat, dat in aduersis constantiam, in prosperis humilitatem, delet peccata, sublimat merita, fugat dæmones, lætificat Angelos, ædificat proximos, instruit errantes. Arida est omnis religio, quæ aqua deuotionis non irrigatur: corruit omnis structura bonorũ operum, ni hoc munimine fulciatur: huius olei pabulo deficiente fatuarum virginum lampades extinguuntur. Ergo deuotioni studiosè incumbendum est, quæ cum difficilis acquisitu sit ob naturæ corruptionem, ob prauos habitus, & dæmonum peruicaciam, seligenda quædam adiumenta sunt, quæ præsidio nobis sint ad eam facilius comparandam, & tenacius possidendam.

2 Feruens autem, & efficax eiusdem deuotionis desiderium primo loco statuendum est. Initium enim sapientiæ concupiscentia eius, & inuenitur ab his, qui quærunt illam: præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostẽdat. Visitat Deus animã quærentẽ se, ait Bernar. quæ tamẽ ad quærendũ toto se desiderio, & amore deuouit. Et hoc signũ aduentus eius, sicut ab eo qui expertus est, edocemur. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit inimicos eius.* Oportet namque vt sancti desiderij ardor præueniat faciem eius ad omnẽ animam, ad quam est ipse venturus, qui omnem consumat rubiginem vitiorum, & sic præparet locum Domino. Et tunc scit anima, quoniam iuxta est Dominus, cum se senserit illo igne succensam, & dixerit cum Propheta, *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me*; & illud. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.* Tali animæ suspiranti frequenter, imò sine intermissione oranti, & affligenti se præ desiderio cum interdum desideratus ille, qui ita quæritur, miseratus occurrit, puto illi de propria experientia conuenire, vt dicat cum Sancto Hieremia, *Bonus es Domine sperantibus in te, animæ quærenti te.*

Bern. serm. 31. in Cant.

Thren. 1. 13.

Psalm. 38.

Thren. 3. 25.

3 Secundum adiumentum, custodia cordis est. Sic præcipit Sapiens, *Omni custodia serua cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Nempe res cordis est, ait rursum Bernardus, gratia deuotionis, & hoc munere se fraudat, qui internum ei dissimulat, receptaculum exhibere. Sed à quibus custo-

Prou. 4. 23.

Bern. serm. de tripl. custodia.

Rich. de erud. int. hom. lib. 1. c. 7. diendum est cor? Ab inutilibus cogitationibus, & ab affectibus terrenis. De cogitationibus hæc Richardus: Hi sunt veræ deuotionis socij inseparabiles circumspectæ, discretę, & prouidæ cogitationes. De affectibus sic Cassianus: Cassian. coll. 1. Non enim perfectio statim nuditate, aut priuatione omnium facultatum, seu dignitatum abiectione contingit, sed cordis puritate, hoc est corde intacto à cunctis perturbationibus. Item Prosp. sent. 334. Prosper in sententijs: Qui supplicaturus Deo locum aptum, & sanctum requiris, interiora tua munda, & omni inde mala cupiditate depulsa præpara tibi in cordis tui pace secretum. Volens in templo orare, in te ora: & ita age semper, vt Dei templum sis. Ibi enim Deus exaudit, vbi habitat.

Psalm. 76. Psalm. 15. 4 Tertium adiumentum, iugis Dei memoria, sicut scriptum est, *Memor fui Dei, & delectatus sum*. Et alibi, *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, propter hoc lætatum est cor meum*. Matth. 5. 8. Oritur hoc ex præcedenti Domino attestante, qui dicit, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* Ephr. lib. de virtute cap. 10. Beatus Ephræm hanc doctrinam stabiliens, ait, Continua Dei recordatione turpes animæ passiones recedunt, instar maleficorum prætore accedente: vbi verò memoria Dei abest, ibi tenebræ cum fœtore dominantur, omnisque res improba exercetur.

5 Quartum adiumentum, frequens vsus aspirationum, quibus tanquam subiectis lignis in altari cordis ignis deuotionis succenditur, & conseruatur. Sunt autem aspirationes crebræ quædam, sed breuissimæ orationes, quas nonnulli iaculatorias vocant, quia tanquam iacula velociter currunt, & Aug. epist. 121. subtiliter penetrant. De his Augustinus ad Probam sic scribit. Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem orationes habere, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio.

6 Quintum adiumentum præbet lectio spiritualis. *Quæcunque* enim *scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*: Isid. l. 3. Sent. c. 8. & vt ait Isidorus, qui vult semper esse cum Deo, frequenter debet orare, frequenter & legere: nam cum oramus cum Deo ipsi loquimur; cum verò legimus, Deus loquitur nobiscum. Aelred. in c. 15. Isai. serm. 26. Hanc sacrarum lectionum vtilitatem Sanctus Abbas Aëlredus his verbis confirmat; Sacra Scriptura ager est, in quem

San-

Sanctus Isaac inclinata iam die pergit ad meditandum, vbi ei occurrens Rebecca illum, qui aciderat, sua lenit suauitate dolorem. Quoties mihi, Iesu bone, dies vergit in vesperam, quoties paruæ alicui consolationi quasi diurnæ luci intolerabilis dolor velut nocturna caligo succedit, vertuntur in fastidium omnia, oneri sunt cuncta quæ video. In modum silicis cor obduratur, hæret lingua, oculorum vena siccatur. Quid tunc? exeo sanè ad meditandum in agro, sacrum reuoluo codicem, meditationes meas ceris imprimo, cum subitò mihi occurrens Rebecca, tua scilicet gratia, Iesu bone, sua luce tenebras discutit, pellit fastidium, duritiam frangit, mox suspirijs succedunt lacrymæ, lacrymas cœleste gaudium comitatur.

6 Sextum procedit è sensuum exteriorum custodia. Nam vt scribit Doctus, & antiquus Abbas Berengosius, nisi ad exemplum legalis Sacramenti primogenitum hominis redimamus quinque siclis argenti, hoc est quinque sensuum custodia, nihil nobis quinque vulnerum Christi profecere vibices, quibus in ara crucis quinque sensuum nostrorum voluit sanare cicatrices. Refert Pelagius inter dicta sanctæ Syncleticæ istud; Sobriè viuamus, quia per sensus corporis nostri fures ingrediuntur. Sic perimus miseri, & mortem per fenestras intrantem, voluptatis larua personatam excipientes, illud postea magno errore decepti cantillamus. Bereng. lib. 1. de Laude S. Crucis cap. 6.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error. Virg. ecl. 8.

Sed serò sapiunt Phryges. Semel enim amissa ob licentiosam sensuum euagationem gratia deuotionis nonnisi post longos labores, & continuum fletum, ac feruentissimas deprecationes recuperatur.

8 Septimum gignit solitudo. *Ducam eam in solitudinem*, dicit Dominus per Oseam, *& ibi loquar ad cor eius*. Hortatur ad hanc deuotissimus Bernardus: O' sancta anima sola esto, vt soli omnium serues te ipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge & ipsos domesticos: secede ab amicis, & intimis, etiam & ab illo qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere sponsum, & qui nequaquam suam velit tibi indulgere præsentiam præsentibus ceteris? Secede ergò, sed mente, non corpore, sed intentione, sed deuotione, sed spiritu. Idem alibi scribit solitudinem esse negotiorum cœlestium apothecam, per quã in Paradisum ingressi sunt quot- Osee 2. 14. Bern. serm. 40. in Cant.

quot

quot ad culmen perfectionis ascenderunt. Sanctus quoque Guerricus Abbas solitudinem vocat auditorium Spiritus Sancti. O' solitudo Deo dicata, exclamat Laurentius Iustinianus, quam amabilis es, & quam ardenti desiderio concupita ab his qui nouerunt te! Tu namque humilitatis es speculum, tu diuini amoris custos, tu propriæ cognitionis magistra, tu scientiæ schola, testis conscientiæ, futuræ felicitatis imago, accusatrix scelerum, vitiorum detectrix, veritatis amatrix, innocentiæ decus, secretorum cœlestium cognitrix, contemplationis præuentrix, origo compunctionis, cœli scala, latitudo maxima, orationis portus, tranquillitatis habitaculũ, passionum spiritualium interemptrix, peruigil mentis custodia, non dormitans affectio, prudentiæ comes, discretionis oculus, latens profectus, dulcedo cordis, spei fons, sponsi cœlestis receptaculum, Dei, & hominum mediatrix. O' quã præcelsa sunt præconia tua solitudo sancta, tutæ diuitiæ, laudabilis actio, successus lætus, secura possessio, conuiuium iuge, ac delicata cibaria! Frequentissimè sapientiæ illustraris radijs, gaudio perfunderis, eleuaris in cœlum, & pace repleris. Sinum quippe tuum dilatas, & iucundissimè suscipis humiles, mente pacificos, orationi instantes, deuotionis auidos, atque gustu sapido diuina gustantes.

Guer. ser. 4. de Aduentu.
Iust. n. n. lib. de Vita solit. c. vlt.

METRVM XLVIII.

O Solitudo mentibus
Orantium gratissima,
O' vera cordis suauitas
Ignota vulgi sensibus,
Vt te requiro, & expeto
Turbam perosus improbam!
Hic, hic serena spiritus
Aspirat aura pectori.
Hic nullus auditur fremens
Tumultuantium fragor.
Hic corda nullus inquinat
Vapor, vel vmbra criminis.
Campi sonant hic mellicis
Psallentium concentibus.
Hic Angelorum cœtibus

Immix-

Immixtus, & vindex sui
Sapiens quietam transigit
Vitam procul negotijs,
Curis procul nocentibus,
Solutus omni iurgio.
Hic alta vitans curiæ
Potentioris limina
Innoxios duc it dies
Inanis expers ambitus.
Hic lucra conscientiæ
Quadrante iusto computans
Studet mereri fletibus
Amissa Cœli gaudia.
Optet superba culmina,
Opes, domosque splendidas
Quicunque vult: me nescium
Fraudis iuuat silentium,
Me solitudo, me quies
Abscondat ignotum omnibus,
Deoque soli cognitum.
Hoc scire demum, hoc viuere est,
Sibi, Deoque viuere.

9 Octauò iuuant deuotionẽ opera misericordiæ, quia *Charitas operit multitudinem peccatorum*: & *qui inebriat, ipse quoque inebriabitur*. Iuuant corporales afflictiones, quia *caro concupiscit aduersus spiritum*: & *caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt*. Iuuat certum tempus quotidie seligere, quo quis deuotioni diligentius insistat. Iuuat, & ea omnia seuerissimo examine discutere, quæ vel ipsam deuotionem conseruare possunt, vel impedire. Quantum potes, te ipsum argue, ait quidam sapiens, deprehendas te oportet, antequam emendes.

1. Petr. 4.8. Prou. 11.25. Gal. 5.17. 1. Cor. 15.50. Seneca ep. 28.

10 Nonum denique adiumentum perseuerantia suppeditat. Perseuerantia inquam in spiritualibus exercitijs semel assumptis, vt non temere mutentur, vt sine causa non omittantur, ne vltra præscriptum tempus differantur. Fastidientis stomachi est multa degustare, & sæpius mutatum pharmacum non sanat, sed turbat: sæpius translata arbor non proficit, sed arescit. Nullum certum exercitium habere, sed quasi folium, quod vento rapitur, per diuersas operatio-

nes

nes diuagari, signum est animi ad vitam spiritualem prorsus inepti. Omnia quidem probanda, sed tenendum, quod bonum est. Nam quæ virtus coronam, quod opus laudem meretur, si desit perseuerantia? Dicam omnibus, quod suis Ianuensibus scripsit Bernardus. Absque perseuerantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Hæc ferè sunt, quæ deuotionem in nobis gignunt, & conferuant: sed eandem multa quoque sunt, qnæ impediant, & extinguant, de quibus consequenter agendum est.

Bern. epist. 129.

§. VIII.

Quæ sint impedimenta deuotionis. Interioris, & exterioris hominis pugna, & humanæ calamitatis deploratio. Oratio ad impetrandam gratiam deuotionis.

1 PRimum deuotionis impedimentum sunt peccata venialia, quia, vt Laurentius Iustinianus docet, prius vita commendabilis habenda est; deinde deuotio. Minuunt siquidem veniales culpæ charitatis feruorem, obscurant conscientię lumen, contristant Spiritum Sanctum.

Laur. Iust. de disc. mon. conuers. cap. 19.

Secundum ex conscientia scrupulosa oritur, gignit enim inconstantiam animi, mentis perturbationem, nebulas intellectus, cordis inquietudinem, omnemque deuotionis suauitatem confundit.

Tertium ex cordis amaritudine nascitur, quæ fontem dulcedinis exiccat, charitatis vnitatem scindit, hostis est concordiæ, inimica pacis, nutrix contentionum.

Quartum impedimentum præstant externæ consolationes: nec enim cęleste manna datum est Israëli, nisi postquam defecit

fecit farina Aegypti. Præoccupatum nempè secularibus recreationibus animum delectatio sancta declinat, nec misceri possunt vera vanis, æterna caducis, vt ijs pariter delectemur, quæ sursum sunt, & quæ super terram.

Quintum è curis superfluis oriri eloquentissimus Iustinianus testatur: nam cum animus per multa diffunditur, vtiq; minus in se validus est. Non enim interioribus, exterioribusque vacare perfectè potest; sed nec cuiquam intendere valet operi, nisi applicet affectum. Cum autem superflua cura animus occupatur, proculdubiò diaboli laqueis captiuus tenetur. Idem de casto Verbi connubio cap. 16.

Sextum è nimio sciendi appetitu, & continua intellectus occupatione in studijs speculatiuis procedit. Nam qui ardentius theoreticis scientijs incumbunt, ferè semper sunt aridi, distracti, indeuoti, ambulantes in mirabilibus super se, nihilque aliud animo reuoluentes, quam controuersias, syllogismos, sophismata, nugas, tricas, apanias. Non tamen dico, vt verbis vtar Bernardi, contemnendam, aut negligendam scientiam literarum, quæ ornat animam, & erudit eam, & facit etiam vt alios possit erudire. Sed cognitio sui, & cognitio Dei oportet, & expedit, vt præcedant, in quibus summa salutis constituitur. Et vide, si non docebat hunc ordinem, qui dicebat, ***Seminate vobis ad iustitiam, metite spem vitæ, & tunc demum illuminate vobis lumen scientiæ.*** Vltimā posuit scientiam, tanquam picturam, quæ statum habere nequeat super inane: & ideò illa duo præmisit, & subiecit illi, tanquam si solidum aliquid picturæ substerneret. Securus iam intendam scientiæ, si vitæ prius securitatem accepero. Hæc Bernardus. Bern. serm. 37. in Cant.

Septimum malesana curiositas producit, quæ multiplex est. Quidam enim disquisitores ingeniosi semper in malum aliorum indagare negotia, mores obseruare solent, vnde detractiones, suspiciones, maleuolentiæ, inquietudines generantur, quibus pax cordis amittitur, turbatur serenitas mentis, & perpetuis quibusdam fluctibus concutitur animus, & in varias partes agitatur. Alij inutilium librorum lectione dissipant spiritum, portentosis Poëtarum figmentis, profanis Ethnicorum historijs, confictis Heroum certaminibus, propudiosis Amadisiorum adinuentionibus, alijsque similibus otiosorum pabulis pascentes animum, quæ res, vix dici potest,

quanti sit detrimenti his, qui vitam spiritualem profitentur. Alij denique in vestibus, ædificijs, supellectili, & superfluis ornamentis curiositatem sectantur, non sine graui spiritus dispendio, dum fel draconum, & venenum aspidum vino sancti Spiritus dulciori super mel, & fauum insipienter præponunt.

Octauum impedimentum obijciunt sibi nonnulli, qui gratiam deuotionis iam habitam nulla cura, vel diligentia custodiunt. Non sic sponsa, non sic: nam inuento Dilecto, *Inueni*, inquit, *quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam*. Tenetur autem sponsus cordis custodia, orationis instantia, & nunquam interrupto deuotionis feruore.

Cant. 3. 4.

Rom. 7. 23.

2 Nonũ tandẽ impedimentũ explicat qui dixit, *Sentio aliã legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati.* Quandiu sumus in hac vita, caro cõcupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem: quæ quidem lucta cum sit perpetua, distrahit animũ, & peccati vinculis quasi captiuum religans, non finit eum iugiter rebus diuinis inhærere. Sic duplex in nobis homo reperitur, interior, & exterior. Interior gratia Dei plenus, præditus charitate, spiritu imbutus conuersatur in cœlis, suaui pace perfruitur, bonis operibus fœcundatur, nihil in conscientia fœdum, nihil in intentione admittit obliquum: ad spiritualia exercitia promptus, hilaris ad orationem, patiens ad contumelias, intrepidus in aduersis, ad fratrum obsequia indefessus, austerus ieiunijs, mutus silentio, nudus paupertate, simplicitate rectus, niueus innocentia, ardens amore, & per deuotum affectum diuino beneplacito semper subiectus. Homo exterior venundatus sub peccato, non percipiens quæ sunt spiritus Dei, amicus mundi, inimicus Christi, oneratus sceleribus, vitijs irretitus, oculos suos statuit declinare in terram, terram comedens, terram diligens, terræ adhærens omnibus diebus vitæ suæ. Aduersus istum si quis Christi est, armare se debet zelo vindictæ, & clamare cum Propheta, *Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.* Crucifigatur homo iste, reus est mortis, pereat, pereat qui nostrũ quærit interitum: destruatur corpus peccati, vt vltra ei non seruiamus, sed tentanti concupiscentiæ resistentes, interioris hominis vitam feruentis animi deuotione renouemus.

Psalm. 51.

3 Sed heu me miserum, & infelicem! Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis in tam duro certamine docebit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum? Quis dabit animæ meæ virtutem, vt inimicum domesticum, aduersarium propinquum, carnem peccatricem, & insurgentem in se supplantet subtus se, & confringat, donec deficiat? Quis, inquam, poterit soluere vincula captiuitatis meæ, nisi tu, qui solus es, Domine Deus, pater vitæ meæ, fortitudo mea, & refugium meum? Obsecro te igitur per Iesum Christum Filium tuum, virum dexteræ tuæ, Filium hominis, quem confirmasti tibi, attende mihi, & exaudi me clamantem de profundo, & misericordia tua exaudiat desiderium meum. Erraui sicut ouis quæ perierat, & derelicto te fonte aquæ viuæ, fodi mihi cisternas dissipatas, quæ aquas internæ deuotionis continere non valent. Nunquid non meliores sunt fontes Saluatoris omnibus aquis Aegypti? Et calix tuus inebrians, quam præclarus est? Ego tamen viam carnis ingressus sum, vt biberem aquam fluuij, quæ sitientem animam refocillare nunquam potuit: species enim creaturarum decepit me, & post eas ambulans, exterioris hominis hortamenta sequutus fontes pietatis, venas deuotionis in me ipso siccaui. Et ecce anima mea sicut terra sine aqua tibi. Iam peruersitatis meæ pœnas acerbissimas luo. Inuasit enim me languor animi, hebetudo mentis, inertia spiritus.

Nazianzen. in Carmine adu. carnem.

Exitiosa caro, Belial tenebrosa procella,
Exitiosa caro, qua fluit omne scelus.
Cœnum, massa grauis plumbi, limosa catena,
Bellua pugnaci prodita materia.
Pestifer æstus, heraque tua vinclum, atq; sepulchrũ
Formæ, quæ supera venit ab arce mihi.

Non sine causa dictum est de te, quod interficis diligentes te. Nam dum te foueo, dum te nutrio, dum scelerata tua desideria perficio, vita mea Dominus meus declinauit in ira à seruo suo: & ideò appropinquaui vsque ad portas mortis, & paulominus habitauit in inferno anima mea. Hinc ista sterilitas animæ, & deuotionis inopia, quam patior. Aruit sicut testa virtus mea, factum est cor meum sicut saxum durissimum: nec psalmus sapit, nec orare delectat, ad vigilias somnolentus, ad fabulas vigil, præceps ad iram, tardus ad patiẽtiam, gulę indulgens, & linguæ, segnis ad pietatem, nec

compungi ad lacrymas queo, nec solitas meditationes inuenio. In tantis miserijs constitutus, quid faciam miser, vbi fugiam, nisi ad te Deus meus? Miserere mei, & resuscita me: ne derelinquas me sicut montem Gelboë maledictum, in quem nec ros, nec pluuia descendunt. Da mihi irriguum superius, & irriguum inferius, vt sint mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Da mihi fontem perspicuum, in quo lauentur iniquitates meæ, & super niuem dealbetur anima mea. Loquere ad petram cordis mei, & percute virga virtutis tuæ, & fluent aquæ compunctionis, & inebriabor ab vbertate domus tuæ. Huius aquæ salutaris recreatus aspergine, dilatato corde viam mandatorum tuorum currere incipiam, frequentius orabo, meditabor attentius, donec ad montes excelsos perueniam, in quibus aquæ sunt salubriores, aquæ nimirum Diuinitatis, in cuius contemplatione requiescam in secula seculorum.

METRVM XLIX.

Absiste vulgus: cœlicos nunc me decet
Pangere versiculos
Amore perculsum graui.
Amore nempe, pura qui semper nouo
Vulnere corda secat
Mucrone diro sauiens.
Nam cor potentem armatus ille dexteram
Cuspide, & igne ferit,
Haretque telum vulneri.
O æstuans incendium; ò feruens rogus,
Siccine corda cremas,
Nec vlla speratur salus?
Vt sole nix tabescit, vt cera solet
Soluere flamma globum:
Sic mens calore absumitur.
Viuensque morte occumbo, & expers sensuum
Viuo in amore miser,
Dum pectus vstum liquitur.
Ah! nulla amoris asperum vulnus potest
Docta fouere manus
Sæuum dolorem leniens.

Tanti

Tanti est amoris ignis, vt eius faces
Nec maris vnda queat,
Nec vlla vis extinguere.
Vicisti amor: iam qua iacis ferociter
Ignea tela, pati
Cor penè mortuum nequit.
Sed vulnera me amans Amor, mihi in tuo
Vulnere vita manet,
Si amore me finas mori.

4 Sat dictum de psallendi disciplina. Poteram quidē multa adijcere, quæ praxim attētionis, ac deuotionis, & vsum eorū, quæ hactenus dicta sunt clarius explicarent. Sed hæc satius existimaui in alium librum reijcere, quo doceo, qua ratione omnes humanæ actiones sint obeundæ. Interim quod hic prætermissum est, inueniet pius lector in Roseto exercitiorum spiritualium Ioannis Mauburni, in Psalterio decachordo Ioannis Michaëlis Constantiensis, in Ioannis Gersonis libro de Canticis, & super *Magnificat*, & in Alphabeto Diuini amoris, quod tamen non est Gersonis, sed Ioannis Nyder; itemque epistola 37. Ioannis Lanspergij, atque in alijs spiritualibus opusculis scriptorum recentiorum, quæ omnium manibus teruntur. Omitto Chiropsalteria, Cantichorda, & alia huiusmodi exercitia, quæ vix possunt ab infirmioribus exerceri sine capitis offensione ob continuam, & nunquam interruptam attentionem ad signorum distinctiones, quam requirunt. Ioannes Cassianus formalem attentionem præ cæteris commendat his verbis. Monachus psallens omnes Psalmorum affectus in se recipiens, ita incipiet decantare, vt eos non tanquam à Propheta compositos, sed velut à se editos, quasi orationem propriam profunda cordis cōpunctione depromat; vel certè ad suam personam æstimet eos fuisse directos, eorumque sententias, non tunc tantummodo per Prophetam, aut in Propheta fuisse completas, sed in se quotidie geri, implerique cognoscat. Eumdem nāque recipientes cordis affectum, quo quisque decantatus, vel conscriptus est Psalmus, velut auctores eius facti, præcedemus magis intellectū ipsius, quam sequemur. Ad eamdē hortatur: August. dicens. Si orat Psalmus, orate; si gemit, gemite; & si gratulatur, gaudete; & si sperat, sperate; & si timet, timete: Omnia enim, quæ hic conscripta sunt, speculū nostrum sunt.

Cass. coll. 10. cap. 11.

Aug. in psal. 30. co. c. 3.

CAP.

CAP. XX.

De varijs Sanctorum exemplis ad Diuinum Officium pertinentibus.

§. I.

Exemplorum magnam esse vim ad vitam rectè instituendam.

1 HACTENVS Diuinæ Psalmodiæ originem, causas, partes, & disciplinam rudi penicillo malus pictor delineaui. Et quod operis initio non ausus fuissem me præstarurum polliceri, Deo vires subministrante, ipsaque materia vberius quotidie crescente, ipse quoque liber in hanc magnitudinem sensim excreuit. At supersuntnè alia? Imò verò, nec finis erit, si quæcunque curiosæ indaginis perscrutatione ad hanc rem spectantia adinueni, studiosè libeat amplecti. Sed cæteris omissis sola nobis restant Sanctorum exempla ad diuinum officium pertinentia, quibus extremum hoc caput dicatum sit. Nam quò pleniori obsequio ecclesiasticos homines demerear, quædam quasi per saturam sine ordine rerum, aut temporis è probatis Scriptoribus excerpere non grauabor: eritque hoc superpondium non inutile, nec iniucundum; quia vt celeberrimus historicus scribit: Aliorum erratis ad rectam vitæ institutionem pro exemplis vti, & quod rectè factum est imitari scitum, atque pulchrum est. Et facillimè, ait alter, quid prosit, aut obsit homines animaduertunt, cum multa multorũ exemplorum exẽpla intuentur. Ex vitio alterius, inquit Publius, sapiens emẽdat suum: estq; compendiosum felicitatis genus, vt docet Sanctus Zeno, alterius periculo discere, quid debeas deuitare. Sic vulnus aliorum nostra cautio fit, & veterum egregia facta in vtilitatem posterorum deriuantur. Sententia platonis est; Nihil

Diodor. Siculus lib. 1. cap. 1.

Dionys. Halicarn. initio lib. 11.

Publ. in Sententiis.

Zeno serm. 6. de Isaia.

rectè

rectè doceri, nihil rectè disci sine exemplo: & vt magnus Gregorius scribit, Non est in sermone laudabilis, qui hoc quod loquitur, opere non ostendit. Præclare de hac re illustris rei rusticæ Scriptor: Vsus, & experientia dominantur in artibus, neque est vlla disciplina, in qua non peccando discatur: & vbi quid perperam administratum cesserit improsperè vitatur quod fefellerat, illuminatque rectam vitam docentis magisterium. Exempla denique, teste Isidoro Pelusiota, dormientes animas ad virtutem capessendam exsuscitant, & ignauas, ac socordes excitatiores efficiunt, & vitijs indulgentes erubescere docent, atque ad pœnitentiam agendam inducunt. Cæterum à domesticis euentibus, à Cæsario scilicet nostro Heisterbachcensi scribendorum exẽplorum initium sumo, eius enim historiæ memorabiles datæ sunt mihi in manus, dum hæc scriberem. Stylum autem mutaui, quod & in cæteris obseruatum est.

Gregor. lib. 19. moral. cap. 12.

Columella lib. 1. de re rustica c. 1.

Isid. Pelus. lib. 4. epist. 172.

§. II.

Exemplorum Decades quatuor.

1 MOnachum quendam Ordinis nostri ita Princeps tenebrarum decipiebat, vt quoties ad nocturnas vigilias surgendum esset, magno statim sudore perfunderetur. Ille putans infirmitatem esse, quod erat diabolica fraus, iacere, vestibus se operire solebat, & sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger ille vertebat se in lectulo suo. Nocte quadam cum dato signo, cæteri surgerent, & ad diuinum officium festinarent, delicatulus noster tentare quidem, & aliquantulum moueri, vt surgeret; sed larga sudoris profusione præpeditus, iterum sopore languescere, iterum torpori succumbere. Et ecce incognita vox aures eius implacidè feriens, Noli surgere, inquit, noli interrumpere sudorem tuũ, quia non expedit tibi. Sensit tunc demum Monachus se fuisse deceptum, & phantastico sudore neglecto, vigil prosiliens è lecto aduersus acediæ spiritum fortius deinceps dimicauit. Sic illis illudit dæmon, qui corporis infirmitatem magis quam morbos animi timentes, hostium stratagemata celeri vigilantia anteuertere non student.

Cæsarius lib. 4. cap. 28.

2 Alius

Cæsar. lib. 4. c. 29. 2 Alius quidam Sacerdos cæteris post vigilias priuatis orationibus, & meditationi iuxta regulam nostram incumbētibus in sede aliqua oratorij se collocans inter verba orationis dormitare solebat. Cumque frequentius ab ingruente somno vinceretur, apparuit ei quadam vice Dominus in cruce verso ad illum dorso, & facie auersa, hac corporali visione patenter insinuans tepidos, & pigros Monachos à facie Domini proijciendos fore: sicut ipse per Prophetam Ieremiam testatur, dicens, *Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in vijs suis; dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum*. (Ierem. 18.)

Cæs. lib. 4. c. 30. 3 Et ne putet aliquis se excusatum iri, quod non omnis somnolentia à proprio vitio, vel ab hostili tentatione, sed à corporali quandoque infirmitate naturaliter oriatur: narrat Cæsarius Beatum Christianum Ordinis nostri Monachum, cū ob aduersam valetudinem post nocturnam synaxim inciperet debile caput in ipsa Ecclesia sopore reficere, à sanctissima Dei Genitrice Maria hac voce excitatum fuisse: Surge Christiane, non est hic locus dormiendi, sed orandi. Quoniam verò huius sancti viri semel mentio iniecta est, aliud eiusdem exemplum narrabo, quo ad frequentiam chori, & reuerentiam in eo habendam excitemur.

4 Infirmus erat, vt dixi, B. Christianus, ac propterea licentiam habuerat ab Abbate, ne surgeret ad vigilias. Ille tamen non nisi grauissima necessitate compulsus, hac facultate vtebatur. (Ibid.) Interrogatus autem à quodam, cur indulta sibi gratia perfrui nollet: Non possum, inquit, memor enim consolationum, quibus inter psallendum lætificat Deus animam meam, valde crucior, si à publica recitatione me contingat abesse: nam & beatos Angelos chorum circuire, ipsumque regem Angelorum multoties vidi, ipsum, inquam Christum Iesum, qui dixit, *Delitiæ meæ esse cum filijs hominum*: & *vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*.

Cæs. lib. 4. c. 32. 33. & 35. 5 Sed redeo ad somnolentiam, quam dæmonis astu orantibus immitti manifestum est. Nam B. Conradus conuersus noster in dorso cuiusdam fratris dormitantis, dum laudes recitarentur, diabolum vidit in forma serpentis retortis gyris complicari. Vidit alius in alterius capite eundem sedere domesticæ felis assumpta figura. Circa alium somnolentum

sæpè

ſæpè porci ſunt viſi, & porcorum grunnitus auditi, quia verba Pſalmorum ſemiplenè, ac ſine attentione prolata, quaſi ſiliquas porcis infernalibus diripienda proijciebat.

6 Dormiens nocte quadam Monachus ſenior nomine Fredericus, vir alioquin bonus, & iuſtus, hominem vidit procera magnitudine, turpique aſpectu deformem, nodum ſtramineum luto, ac fimo perlitum habentem in manu, qui cum ſomno ſepultum terribilibus oculis reſpexiſſet, quid hic dormitas, ait magnæ fili mulieris? Magnam ſcilicet mulierem B. Virginem appellauit, cui Ordo noſter ſpecialiter addictus eſt. Tum ſtramen illud immundum magno impetu faciei eius intentauit, qui cum vellet ferientis ictum declinare, caput parieti allidens non ſine proprio dolore, aliorumque ludibrio euigilauit. Cæſar. lib. 4. c. 34

7 Horribilius eſt quod ſequitur. Quidam enim in ſacris vigilijs dormiens, tantam Deo nauſeam prouocauit, vt veniens de altari Crucifixus, maxillam eius validiſſimo pugno percuſſerit, qui & poſt triduum mortuus eſt. Ibid. c. 38.

8 Illuſtris, & facetus miles lapidem oratorij ab Abbate Hemmerodenſi emere voluit, quod talis eum naturæ diceret, vt ſomnum confeſtim conciliaret. Nam quoties oraturus ſe ſuper eundem lapidem reclinabat, mox ei ſomnus tẽtante Sathana obrepere conſueuerat? vt vel inde cognoſcas plures in lecto vigiles, in choro ſomnolentos fieri, omnem priſtinam vigilantiam humani generis hoſte deſtruente. Ibid. c. 37.

9 Dictum eſt ſupra ſanctos Angelos, ipſumque Dominũ viſos fuiſſe pſallentium cœtibus intereſſe. Addo nunc, quod relatu iucundiſſimum eſt, Beatam quoque Dei Genitricem ſæpè oratorium perambulaſſe, deuotè cantantibus benedixiſſe, à tepidis, & dormientibus cum indignatione receſſiſse: quæ omnia B. Henricus conuerſus Clauſtrenſis, & S. Godefridus Vilarienſis Monachus, & alij non ſemel videre meruerunt. Sed in his memorabile eſt, quod cuidam carnali Monacho euenit. Hic, cum maiorem corporis curam, quam ſpiritus haberet, in ſolemni feſto B. Virginis pſallens noctu cum cęteris eandem manifeſtè intuitus eſt, quæ mira claritate perfuſa, pyxidem habebat in manu ſuauiſsimo electuario plenam, atque inde integrum cochlear hauriens, in os ſingulorum infundebat. Ad ipſum verò perueniens indignabunda receſſit dicens: Tu de meo electuario ſumere non in- Cæſ lib. 7. cap. 12. 18. 36. & 48.

Cccc diges,

diges, quia medicus es, & plures tibi impendis consolationes. Hac acerbissima animaduersione perstrictus ille mores emendauit, & in proxima Dominæ nostræ solemnitate eandem visionem videre, & electuarium de manu Virginis accipere dignus fuit, quo gustato tanta dulcedine, & deuotione repletus est, vt omnem terrenam consolationem prorsus respueret. Electuarium istud, inquit Cæsarius, gratia deuotionis intelligitur, cuius virtute psallentes confortantur, cuius dulcedine labor vigiliarum vertitur in delitias: huius species aromaticæ sunt memoria compunctiua Dominicæ conceptionis, natiuitatis, & reliquorum sacramentorum Christi, quæ omnia mellisflua spe futuræ retribut onis cōdiuntur, & meritis Beatæ Virginis psallentibus infunduntur.

Cæs.l.b.4.cap.8. 10 Ad cantum pertinent quæ sequuntur. Et quidem ex canora voce inanis gloriæ occasionē arripere quanti discriminis sit, docuit periculo suo quidam Monachus Casinensis; qui cum cereum in vigilia Paschatis voce dulcissima benediceret, essetque vox eius tanquam Musica in conuiuio, peracta benedictione subito in veste leuitica de medio raptus nusquam comparuit, nec vllibi inuentus est. Causam huiusmodi raptus elationis vitium fuisse, qui eius vitam nouerant, testati sunt.

Ibid.cap.9. 11 Dicit Propheta, *Circuibo, & immolabo in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo, & psalmum dicam Domino.* Si tamen exaltatio vocis non ex feruore, & abundantia cordis, sed ex inani iactantia procedat, iam Deo placere non potest, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. In Ecclesia quadam seculari cantantibus clericis, & tumultuosas voces in sublime tollentibus, vir religiosus, ac timens Deum qui fortè tunc adfuit, vidit in loco eminentiori dæmonem, sinistra manu saccum tenere, dextera verò cantantium voces colligere, ac in eundem saccum immittere. Post officium verò, cum illi de optimo cantandi genere gloriarentur, dixit, qui visionem viderat. Benè quidem cantastis, sed saccum implestis.

Cæs.lib.5.c.5. 12 In cœnobio quodam Ordinis nostri cum antiphonā Inuitatorij is ad quem spectabat, psalmumque sequentem voce mediocri inchoasset, & seniores eodem tenore cœptam melodiam prosequerentur, quidam ineptus iuuenis indignè ferens, depressiori voce psalmum incœptū fuisse, eum quin-

que

...rè vocum interuallis exaltauit. Cumque Seniores ar-...atiæ eius resisterent, pertinax Monachus cedere contē...; sed & alij ex opposito choro eum adiuuantes vocem in ...altatione obstinarunt. Cessere peruicacibus cęteri propter scandalum, & cacophoniam. At B. Hermannus dicti loci tunc Prior dęmonem vidit cum lætitia, & impetu prosilientem, & circa eos, qui cantum superbè exaltauerant, tripudiantem.

13 Idem Hermannus dęmones sæpè vidit discurrentes in choro, vt sciamus locum certaminis esse oratorium, & nō esse nobis colluctationem aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, & Potestates, aduersus mundi rectores tenebrarū harum, cōtra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Cū aliquando initio vigiliarū chorus Abbatis inciperet Psal. *Domine quid multiplicati sūt*, adeò multiplicari dęmones vidit, vt ex illorū concursu, & discursu turbati fratres nescirent prorsus, quid dicerent. Tandem breuissimo illo, & vsitatissimo Psalmo non sine labore, & confusione vtcumque expleto, discessit diabolus totius confusionis caput, & psallentibus Monachis pax, & serenitas restituta est. Ibid.

14 Alia vice cum Prior Monasterij secularia quædam negotia ante ingressum chori immediatè tractasset, vidit Hermannus dęmonem, tanquam viæ ducem ante illū ingredientem. Tanti detrimenti est ad opus diuinum, sine præscriptis præparationibus accedere. Ibid.

15 Idem cum errantes in aliqua officij parte, iuxta præscriptum regulæ nostræ, vel terram tangendo, siue deosculando, vel petendo veniam satisfacerent, dęmones aspexit ab illis, tanquam turbine impulsos, velocissimè discedentes. Non enim potest superbiæ spiritus humilitatis signū tolerare. Ibid.

16 Vt discamus quanto feruore hymnus *Te Deum laudamus*, cantari debeat, rem narro mirabilem, quam in Monasterio quodam Sanctimonialium accidisse scribit Cæsarius. Puella quædam cum dictus hymnus inceptus esset, vidit cęlos apertos, & chorum cum psallentibus in ipsos supernè eleuari, & introduci; Cumque versiculus ille *Tibi omnes Angeli* psalleretur, vniuersos ordines Angelorum, & singulos singulorum ordinum spiritus demissis capitibus, flexisque genibus, & expansis manibus Deum adorare. Quod & Apostoli, & Prophetæ, & omnis cælicus ordo similiter faciebant, cum Idem lib. 8. c. 90.

quanti sit detrimenti his, qui vitam spiritualem profitentur. Alij denique in vestibus, ædificijs, supellectili, & superfluis ornamentis curiositatem sectantur, non sine graui spiritus dispendio, dum fel draconum, & venenum aspidum vino sancti Spiritus dulciori super mel, & fauum insipienter præponunt.

Octauum impedimentum obijciunt sibi nonnulli, qui gratiam deuotionis iam habitam nulla cura, vel diligentia custodiunt. Non sic sponsa, non sic: nam inuento Dilecto, *Inueni*, inquit, *quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam*. Tenetur autem sponsus cordis custodia, orationis instantia, & nunquam interrupto deuotionis feruore. Cant. 3. 4.

2 Nonũ tandẽ impedimentũ explicat qui dixit, *Sentio aliã legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati*. Quandiu sumus in hac vita, caro cõcupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem: quæ quidem lucta cum sit perpetua, distrahit animũ, & peccati vinculis quasi captiuum religans, non sinit eum iugiter rebus diuinis inhærere. Sic duplex in nobis homo reperitur, interior, & exterior. Interior gratia Dei plenus, præditus charitate, spiritu imbutus conuersatur in cœlis, suaui pace perfruitur, bonis operibus fœcundatur, nihil in conscientia fœdum, nihil in intentione admittit obliquum: ad spiritualia exercitia promptus, hilaris ad orationem, patiens ad contumelias, intrepidus in aduersis, ad fratrum obsequia indefessus, austerus ieiunijs, mutus silentio, nudus paupertate, simplicitate rectus, niueus innocentia, ardens amore, & per deuotum affectum diuino beneplacito semper subiectus. Homo exterior venundatus sub peccato, non percipiens quæ sunt spiritus Dei, amicus mundi, inimicus Christi, oneratus sceleribus, vitijs irretitus, oculos suos statuit declinare in terram, terram comedens, terram diligens, terræ adhærens omnibus diebus vitæ suæ. Aduersus istum si quis Christi est, armare se debet zelo vindictæ, & clamare cum Propheta, *Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua*. Crucifigatur homo ille, reus est mortis, pereat, pereat qui nostrũ quærit interitum: destruatur corpus peccati, vt vltra ei non seruiamus, sed tentanti concupiscentiæ resistentes, interioris hominis vitam feruentis animi deuotione renouemus. Rom. 7. 23. Psalm. 51.

3 Sed

3 Sed heu me miserum, & infelicem! Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis in tam duro certamine docebit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum? Quis dabit animæ meæ virtutem, vt inimicum domesticum, aduersarium propinquum, carnem peccatricem, & insurgentem in se supplantet subtus se, & confringat, donec deficiat? Quis, inquam, poterit soluere vincula captiuitatis meæ, nisi tu, qui solus es, Domine Deus, pater vitæ meæ, fortitudo mea, & refugium meum? Obsecro te igitur per Iesum Christum Filium tuum, virum dexteræ tuæ, Filium hominis, quem confirmasti tibi, attende mihi, & exaudi me clamantem de profundo, & misericordia tua exaudiat desiderium meum. Erraui sicut ouis quæ perierat, & derelicto te fonte aquæ viuæ, fodi mihi cisternas dissipatas, quæ aquas internæ deuotionis continere non valent. Nunquid non meliores sunt fontes Saluatoris omnibus aquis Aegypti? Et calix tuus inebrians, quam præclarus est? Ego tamen viam carnis ingressus sum, vt biberem aquam fluuij, quæ sitientem animam refocillare nunquam potuit: species enim creaturarum decepit me, & post eas ambulans, exterioris hominis hortamenta sequutus fontes pietatis, venas deuotionis in me ipso siccaui. Et ecce anima mea sicut terra sine aqua tibi. Iam peruersitatis meæ pœnas acerbissimas luo. Inuasit enim me languor animi, hebetudo mentis, inertia spiritus.

Nazianzen. in Carmine adu. carnem.

Exitiosa caro, Belial tenebrosa procella,
Exitiosa caro, qua fluit omne scelus.
Cœnum, massa grauis plumbi, limosa catena,
Bellua pugnaci prodita materia.
Pestifer æstus, heraque tua vinclum, atq; sepulchrũ
Formæ, quæ supera venit ab arce mihi.

Non sine causa dictum est de te, quod interficis diligentes te. Nam dum te foueo, dum te nutrio, dum scelerata tua desideria perficio, vita mea Dominus meus declinauit in ira à seruo suo: & ideò appropinquaui vsque ad portas mortis, & paulominus habitauit in inferno anima mea. Hinc ista sterilitas animæ, & deuotionis inopia, quam patior. Aruit sicut testa virtus mea, factum est cor meum sicut saxum durissimum: nec psalmus sapit, nec orare delectat, ad vigilias somnolentus, ad fabulas vigil, præceps ad iram, tardus ad patiẽtiam, gulę indulgens, & linguæ, segnis ad pietatem, nec

compungi ad lacrymas queo, nec solitas meditationes inuenio. In tantis miserijs constitutus, quid faciam miser, vbi fugiam, nisi ad te Deus meus? Miserere mei, & resuscita me: ne derelinquas me sicut montem Gelboë maledictum, in quem nec ros, nec pluuia descendunt. Da mihi irriguum superius, & irriguum inferius, vt sint mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Da mihi fontem perspicuum, in quo lauentur iniquitates meæ, & super niuem dealbetur anima mea. Loquere ad petram cordis mei, & percute virga virtutis tuæ, & fluent aquæ compunctionis, & inebriabor ab vbertate domus tuæ. Huius aquæ salutaris recreatus aspergine, dilatato corde viam mandatorum tuorum currere incipiam, frequentius orabo, meditabor attentius, donec ad montes excelsos perueniam, in quibus aquæ sunt salubriores, aquæ nimirum Diuinitatis, in cuius contemplatione requiescam In secula seculorum.

METRVM XLIX.

Absiste vulgus: cœlicos nunc me decet
Pangere versiculos
Amore perculsum graui.
Amore nempe, pura qui semper nouo
Vulnere corda secat
Mucrone duro sæuiens.
Nam cor potentem armatus ille dexteram
Cuspide, & igne ferit,
Hæretque telum vulneri.
O æstuans incendium; ô feruens rogus,
Siccine corda cremas,
Nec vlla speratur salus?
Vt sole nix tabescit, vt cera solet
Soluere flamma globum:
Sic mens calore absumitur.
Viuensque morte occumbo, & expers sensuum
Viuo in amore miser,
Dum pectus vstum liquitur.
Ah! nulla amoris asperum vulnus potest
Docta fouere manus
Sæuum dolorem leniens.

Tanti

Tanti est amoris ignis, vt eius faces
Nec maris vnda queat,
Nec vlla vis extinguere.
Vicisti amor: iam quæ iacis ferociter
Ignea tela, pati
Cor penè mortuum nequit.
Sed vulnera me amans Amor, mihi in tuo
Vulnere vita manet,
Si amore me sinas mori.

4 Sat dictum de psallendi disciplina. Poteram quidē multa adijcere, quæ praxim attētionis, ac deuotionis, & vsum eorū, quæ hactenus dicta sunt clarius explicarent. Sed hæc satius existimaui in alium librum reijcere, quo doceo, qua ratione omnes humanæ actiones sint obeundæ. Interim quod hic prætermissum est, inueniet pius lector in Roseto exercitiorum spiritualium Ioannis Mauburni, in Psalterio decachordo Ioannis Michaelis Constantiensis, in Ioannis Gersonis libro de Canticis, & super *Magnificat*, & in Alphabeto Diuini amoris, quod tamen non est Gersonis, sed Ioannis Nyder; itemque epistola 37. Ioannis Lanspergij, atque in alijs spiritualibus opusculis scriptorum recentiorum, quæ omnium manibus teruntur. Omitto Chiropsalteria, Cantichorda, & alia huiusmodi exercitia, quæ vix possunt ab infirmioribus exerceri sine capitis offensione ob continuam, & nunquam interruptam attentionem ad signorum distinctiones, quam requirunt. Ioannes Cassianus formalem attentionem præ cæteris commendat his verbis. Monachus psallens omnes Psalmorum affectus in se recipiens, ita incipiet decantare, vt eos non tanquam à Propheta compositos, sed velut à se editos, quasi orationem propriam profunda cordis cōpunctione depromat; vel certè ad suam personam æstimet eos fuisse directos, eorumque sententias, non tunc tantummodo per Prophetam, aut in Propheta fuisse completas, sed in se quotidie geri, implerique cognoscat. Eumdem nāque recipientes cordis affectum, quo quisque decantatus, vel conscriptus est Psalmus, velut auctores eius facti, præcedemus magis intellectū ipsius, quam sequemur. Ad eamdē hortatur: August. dicens. Si orat Psalmus, orate; si gemit, gemite; & si gratulatur, gaudete; & si sperat, sperate; & si timet, timete: Omnia enim, quæ hic conscripta sunt, speculū nostrum sunt.

Cass. coll. 10. cap. 11.

Aug. in psal. 30. conc. 3.

CAP.

CAP. XX.

De varijs Sanctorum exemplis ad Diuinum Officium pertinentibus:

§. I.

Exemplorum magnam esse vim ad vitam rectè instituendam.

1 HACTENVS Diuinæ Psalmodiæ originem, causas, partes, & disciplinam rudi penicillo malus pictor delineaui. Et quod operis initio non ausus fuissem me præstaturum polliceri, Deo vires subministrante, ipsaque materia vberius quotidie crescente, ipse quoque liber in hanc magnitudinem sensim excreuit. At supersuntnè alia? Imò verò, nec finis erit, si quæcunque curiosæ indaginis perscrutatione ad hanc rem spectantia adinueni, studiosè libeat amplecti. Sed cæteris omissis sola nobis restant Sanctorum exempla ad diuinum officium pertinentia, quibus extremum hoc caput dicatum sit. Nam quò pleniori obsequio ecclesiasticos homines demerear, quædam quasi per saturam sine ordine rerum, aut temporis è probatis Scriptoribus excerpere non grauabor: eritque hoc superpondium non inutile, nec iniucundum; quia vt celeberrimus historicus scribit: Aliorum erratis ad rectam vitæ institutionem pro exemplis vti, & quod rectè factum est imitari scitum, atque pulchrum est. Et facillimè, ait alter, quid prosit, aut obsit homines animaduertunt, cum multa multorū exemplorum exēpla intuentur. Ex vitio alterius, inquit Publius, sapiens emēdat suum: estq; compendiosum felicitatis genus, vt docet Sanctus Zeno, alterius periculo discere, quid debeas deuitare. Sic vulnus aliorum nostra cautio fit, & veterum egregia facta in vtilitatem posterorum deriuantur. Sententia platonis est; Nihil rectè

Diodor. Siculus lib. 1. cap. 1.

Dionys. Halicarn. initio lib. 11.

Publ. in Sententiis.

Zeno serm. 6. de Maia.

rectè doceri, nihil rectè disci sine exemplo: & vt magnus Gregorius scribit, Non est in sermone laudabilis, qui hoc quod loquitur, opere non ostendit. Præclare de hac re illustris rei rusticæ Scriptor: Vsus, & experientia dominantur in artibus, neque est vlla disciplina, in qua non peccando discatur: & vbi quid perperam administratum cesserit improsperè vitatur quod fefellerat, illuminatque rectam vitam docentis magisterium. Exempla denique, teste Isidoro Pelusiota, dormientes animas ad virtutem capessendam exsuscitant, & ignauas, ac socordes excitatiores efficiunt, & vitijs indulgentes erubescere docent, atque ad pœnitentiam agendam inducunt. Cæterum à domesticis euentibus, à Cæsario scilicet nostro Heisterbachcensi scribendorum exēplorum initium sumo, eius enim historiæ memorabiles datæ sunt mihi in manus, dum hæc scriberem. Stylum autem mutaui, quod & in cæteris obseruatum est.

Gregor. lib. 19. moral. cap. 12.

Columella lib. 1. de re rustica c. 1.

Isid. Pelus. lib. 4. epist. 72.

§. II.

Exemplorum Decades quatuor.

1 Monachum quendam Ordinis nostri ita Princeps tenebrarum decipiebat, vt quoties ad nocturnas vigilias surgendum esset, magno statim sudore perfunderetur. Ille putans infirmitatem esse, quod erat diabolica fraus, iacere, vestibus se operire solebat, & sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger ille vertebat se in lectulo suo. Nocte quadam cum dato signo, cæteri surgerent, & ad diuinum officium festinarent, delicatulus noster tentare quidem, & aliquantulum moueri, vt surgeret; sed larga sudoris profusione præpeditus, iterum sopore languescere, iterum torpori succumbere. Et ecce incognita vox aures eius implacidè feriens, Noli surgere, inquit, noli interrumpere sudorem tuū, quia non expedit tibi. Sensit tunc demum Monachus se fuisse deceptum, & phantastico sudore neglecto, vigil prosiliens è lecto aduersus acediæ spiritum fortius deinceps dimicauit. Sic illis illudit dæmon, qui corporis infirmitatem magis quam morbos animi timentes, hostium stratagemata celeri vigilantia anteuertere non student.

Cæsarius lib. 4. cap. 28.

2 Alius

Cæsar. lib. 4. c. 29. 2 Alius quidam Sacerdos cæteris post vigilias priuatis orationibus, & meditationi iuxta regulam nostram incumbẽtibus in sede aliqua oratorij se collocans inter verba orationis dormitare solebat. Cumque frequentius ab ingruente somno vinceretur, apparuit ei quadam vice Dominus in cruce verso ad illum dorso, & facie auersa, hac corporali visione patenter insinuans tepidos, & pigros Monachos à facie Domini proijciendos fore: sicut ipse per Prophetam Ieremiam testatur, dicens, *Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in vijs suis; dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.* (Ierem. 18.)

Cæs. lib. 4. c. 30. 3 Et ne putet aliquis se excusatum iri, quod non omnis somnolentia à proprio vitio, vel ab hostili tentatione, sed à corporali quandoque infirmitate naturaliter oriatur: narrat Cæsarius Beatum Christianum Ordinis nostri Monachum, cũ ob aduersam valetudinem post nocturnam synaxim inciperet debile caput in ipsa Ecclesia sopore reficere, à sanctissima Dei Genitrice Maria hac voce excitatum fuisse: Surge Christiane, non est hic locus dormiendi, sed orandi. Quoniam verò huius sancti viri semel mentio iniecta est, aliud eiusdem exemplum narrabo, quo ad frequentiam chori, & reuerentiam in eo habendam excitemur.

4 Infirmus erat, vt dixi, B. Christianus, ac propterea licentiam habuerat ab Abbate, ne surgeret ad vigilias. Ille tamen non nisi grauissima necessitate compulsus, hac facultate vtebatur. Interrogatus autem à quodam, cur indulta sibi gratia perfrui nollet: Non possum, inquit, memor enim consolationum, quibus inter psallendum lætificat Deus animam meam, valde crucior, si à publica recitatione me contingat abesse: nam & beatos Angelos chorum circuire, ipsumque regem Angelorum multoties vidi, ipsum, inquam Christum Iesum, qui dixit, *Delitiæ meæ esse cum filijs hominum*: & *vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* (Ibid.)

Cæs. lib. 4. c. 32. 31. & 35. 5 Sed redeo ad somnolentiam, quam dęmonis astu orantibus immitti manifestum est. Nam B. Conradus conuersus noster in dorso cuiusdam fratris dormitantis, dum laudes recitarentur, diabolum vidit in forma serpentis retortis gyris complicari. Vidit alius in alterius capite eundem sedere domesticæ felis assumpta figura. Circa alium somnolentum

sæpè

ſæpè porci ſunt viſi, & porcorum grunnitus auditi, quia verba Pſalmorum ſemiplenè, ac ſine attentione prolata, quaſi ſiliquas porcis infernalibus diripienda proijciebat.

6 Dormiens nocte quadam Monachus ſenior nomine Fredericus, vir alioquin bonus, & iuſtus, hominem vidit procera magnitudine, turpique aſpectu deformem, nodum ſtramineum luto, ac fimo perlitum habentem in manu, qui cum ſomno ſepultum terribilibus oculis reſpexiſſet, quid hic dormitas, ait magnæ fili mulieris? Magnam ſcilicet mulierem B. Virginem appellauit, cui Ordo noſter ſpecialiter addictus eſt. Tum ſtramen illud immundum magno impetu faciei eius intentauit, qui cum vellet ferientis ictum declinare, caput parieti allidens non ſine proprio dolore, aliorumque ludibrio euigilauit. Cæſar. lib. 4. c. 34

7 Horribilius eſt quod ſequitur. Quidam enim in ſacris vigilijs dormiens, tantam Deo nauſeam prouocauit, vt veniens de altari Crucifixus, maxillam eius validiſſimo pugno percuſſerit, qui & poſt triduum mortuus eſt. Ibid. c. 38.

8 Illuſtris, & facetus miles lapidem oratorij ab Abbate Hemmerodenſi emere voluit, quod talis eum naturæ diceret, vt ſomnum confeſtim conciliaret. Nam quoties oraturus ſe ſuper eundem lapidem reclinabat, mox ei ſomnus tētante Sathana obrepere conſueuerat? vt vel inde cognoſcas plures in lecto vigiles, in choro ſomnolentos fieri, omnem priſtinam vigilantiam humani generis hoſte deſtruente. Ibid. c. 37.

9 Dictum eſt ſupra ſanctos Angelos, ipſumque Dominū viſos fuiſſe pſallentium cœtibus intereſſe. Addo nunc, quod relatu iucundiſſimum eſt, Beatam quoque Dei Genitricem ſæpè oratorium perambulaſſe, deuotè cantantibus benedixiſſe, à tepidis, & dormientibus cum indignatione receſſiſse: quæ omnia B. Henricus conuerſus Clauſtrenſis, & S. Godefridus Vilarienſis Monachus, & alij non ſemel videre meruerunt. Sed in his memorabile eſt, quod cuidam carnali Monacho euenit. Hic, cum maiorem corporis curam, quam ſpiritus haberet, in ſolemni feſto B. Virginis pſallens noctu cum cęteris eandem manifeſtè intuitus eſt, quæ mira claritate perfuſa, pyxidem habebat in manu ſuauiſſimo electuario plenam, atque inde integrum cochlear hauriens, in os ſingulorum infundebat. Ad ipſum verò perueniens indignabunda receſſit dicens: Tu de meo electuario ſumere non in- Cæſ lib. 7. cap. 12. 18. 36. & 48.

diges, quia medicus es, & plures tibi impendis consolationes. Hac acerbissima animaduersione perstrictus ille mores emendauit, & in proxima Dominæ nostræ solemnitate eandem visionem videre, & electuarium de manu Virginis accipere dignus fuit, quo gustato tanta dulcedine, & deuotione repletus est, vt omnem terrenam consolationem prorsus respueret. Electuarium istud, inquit Cæsarius, gratia deuotionis intelligitur, cuius virtute psallentes confortantur, cuius dulcedine labor vigiliarum vertitur in delitias: huius species aromaticæ sunt memoria compunctiua Dominicæ conceptionis, natiuitatis, & reliquorum sacramentorum Christi, quæ omnia mellifua spe futuræ retribut onis cōdiuntur, & meritis Beatæ Virginis psallentibus infunduntur.

Cæs.lib.4.cap.8. 10 Ad cantum pertinent quæ sequuntur. Et quidem ex canora voce inanis gloriæ occasionē arripere quanti discriminis sit, docuit periculo suo quidam Monachus Casinensis, qui cum cereum in vigilia Paschatis voce dulcissima benediceret, essetque vox eius tanquam Musica in conuiuio, peracta benedictione subito in veste leuitica de medio raptus nusquam comparuit, nec vllibi inuentus est. Causam huiusmodi raptus elationis vitium fuisse, qui eius vitam nouerant, testati sunt.

Ibid.cap.9. 11 Dicit Propheta, *Circuibo, & immolabo in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo, & psalmum dicam Domino.* Si tamen exaltatio vocis non ex feruore, & abundantia cordis, sed ex inani iactantia procedat, iam Deo placere non potest, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. In Ecclesia quadam seculari cantantibus clericis, & tumultuosas voces in sublime tollentibus, vir religiosus, ac timens Deum qui fortè tunc adfuit, vidit in loco eminentiori dæmonem sinistra manu saccum tenere, dextera verò cantantium voces colligere, ac in eundem saccum immittere. Post officium verò, cum illi de optimo cantandi genere gloriarentur, dixit, qui visionem viderat. Benè quidem cantastis, sed saccum implestis.

Cæs.lib.5.c.5. 12 In cœnobio quodam Ordinis nostri cum antiphonā Inuitatorij is ad quem spectabat, psalmumque sequentem voce mediocri inchoasset, & seniores eodem tenore cœptam melodiam prosequerentur, quidam ineptus iuuenis indignè ferens, depressiori voce psalmum incœptū fuisse, cum quin-

que ferè vocum interuallis exaltauit. Cumque Seniores arrogantiæ eius resisterent, pertinax Monachus cedere contẽpsit; sed & alij ex opposito choro eum adiuuantes vocem in exaltatione obstinarunt. Cessere peruicacibus cęteri propter scandalum, & cacophoniam. At B. Hermannus dicti loci tunc Prior dęmonem vidit cum lætitia, & impetu prosilientem, & circa eos, qui cantum superbè exaltauerant, tripudiantem.

13 Idem Hermannus dęmones sæpè vidit discurrentes in choro, vt sciamus locum certaminis esse oratorium, & nõ esse nobis colluctationem aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, & Potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, cõtra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Cũ aliquando iuitio vigiliarũ chorus Abbatis inciperet Psal. *Domine quid multiplicati sũt*, adeò multiplicari dęmones vidit, vt ex illorũ concursu, & discursu turbati fratres nescirent prorsus, quid dicerent. Tandem breuissimo illo, & vsitatissimo Psalmo non sine labore, & confusione vtcumque expleto, discessit diabolus totius confusionis caput, & psallentibus Monachis pax, & serenitas restituta est. Ibid.

14 Alia vice cum Prior Monasterij secularia quædam negotia ante ingressum chori immediatè tractasset, vidit Hermannus dęmonem, tanquam viæ ducem ante illũ ingredientem. Tanti detrimenti est ad opus diuinum, sine præscriptis præparationibus accedere. Ibid.

15 Idem cum errantes in aliqua officij parte, iuxta præscriptum regulæ nostræ, vel terram tangendo, siue deosculando, vel petendo veniam satisfacerent, dęmones aspexit ab illis, tanquam turbine impulsos, velocissimè discedentes, Non enim potest superbiæ spiritus humilitatis signũ tolerare. Ibid.

16 Vt discamus quanto feruore hymnus *Te Deum laudamus*, cantari debeat, rem narro mirabilem, quam in Monasterio quodam Sanctimonialium accidisse scribit Cæsarius. Puella quædam cum dictus hymnus incœptus esset, vidit cęlos apertos, & chorum cum psallentibus in ipsos supernè eleuari, & introduci; Cumque versiculus ille *Tibi omnes Angeli* psalleretur, vniuersos ordines Angelorum, & singulos singulorum ordinum spiritus demissis capitibus, flexisque genibus, & expansis manibus Deum adorare. Quod & Apostoli, & Prophetæ, & omnis cælicus ordo similiter faciebant, cum Idem lib. 8. c. 90.

eorum nomina in consequentibus versiculis recitarentur. Cum autem extremus versus decantaretur, tursum chorus in terram descendit, & cęli clausi sunt. Liquet hinc terrestrem hymnodiam cęlestis filiam esse. Stamus enim hic in atrijs supernæ Hierusalem, cuius participatio eius in idipsũ. Huic exemplo aliud subdo de cantico Domini *Alleluia*.

17 Solet hæc vox supernis ciuibus familiaris, magna vocum exaltatione, & longo notarum decursu cantari. Intolerabilis autem cuidam Nouitio Ordinis nostri hæc cantandi ratio videbatur, adeò vt vel hac de causa iam à sancto proposito discedere cogitaret. Nocte quadam, cum tentatio eum acrius infestaret, vidit se in somnis à militibus, quos olim hostes habuerat, omni ex parte circumdatum, & oppressum; nec effugij vlla spes erat: iam hostes eum capere, iam manus in eum violentas inijcere. Sic periclitanti adfuit candidatorum exercitus, quorum signifer cùm *Alleluia* ingēti vociferatione clamasset, eamdemque vocem crebrò repetisset, territi hostes in fugam dispersi sunt. At Nouitius expergefactus, omnique tentatione solutus tantò feruentius in posterum *Alleluia* cantauit, quantò maiorem eius vim ad effugandas contrarias potestates expertus fuerat.

Cæs.lib.4.c.55.

18 Hæc è Cæsarij flosculis delibasse sufficiat. Sed ne statim ab Ordine meo discedam, quod de dulcissimo Patre Bernardo memini me legisse, hic in primis enarrabo. Intererat aliquando nocturnis vigilijs Pater sanctus, cumque solito feruentius diuinas psallere laudes conaretur, singulis Monachis, singulos Angelos astare conspexit, qui psallentium verba, ne minima quidem syllaba prætermissa schedulis excipientes velocissimè conscribebant. Porrò quidam auro, alij argento, quidam communi atramento, nonnulli aqua, quod quisque psalleret, exarabant. Erant etiam, qui nihil scriberent. Intellexit protinus vir Dei, eodem qui reuelauerat spiritu edocente, quid scripturæ diuersitas indicaret. Aurum enim feruentissimum in Dei seruitio amorem, & alacritatem: argentum minorem quidem feruorem, purissimam tamen intentionem significabat. Atramentum bonam voluntatem denotabat, quamuis deuotionis, & vigilantiæ studium aliqua ex parte deesset. Per aquam verò eos Scribæ cęlestes exprimebant, qui somnolentia pressi, vanisque cogitationibus à se abducti voce, non corde psallebant. At qui nihil scribebant

Lib. de viris illustrib. ord. Cisterciensis.

bebant, illos indicabant, qui inter iustos scelerate viuentes, noxijsque cogitationibus voluntariè distracti contra legis præscriptum vacui apparebant in conspectu Domini: quorũ peruersæ operationes indignæ, quæ Angelicis codicibus exciperentur, à dæmonibus quibus seruiebant tenebrosis voluminibus consignabantur. Vtinam hoc exemplo edocti sic diuinis assistere laudibus studeamus, vt omnis psalmodia nostra auro, vel argento conscripta honorem Deo, gaudiũ Angelis, nobis salutem operetur.

19 Cum quædam cantantur, quæ maiorem exigunt attentionem, valdè soliciti sunt Angeli sancti, vt maiorem quoque in psallentium cordibus excitent deuotionem. Vidit eosdem S. Bernardus, qui cum hymnus *Te Deum laudamus* decantaretur, vtrumque chorum percurrentes nunc hos, nũc illos ad cantandum alacriter modis omnibus excitabant. Sed & ipse sanctus Abbas, cum dictum hymnum inciperet, visus est à quodam miro splendore circumfusus: Tum nitidissima flamma ab ore cantantis erumpere visa est, & in cęlum conscendere, quò eius intentio ferebatur. Exordium Ord. Cistercien.

20 Beatus Vuulfridus Monachus Ordinis nostri in Anglia cum canticum trium puerorum decantaretur, vidit Angelum Domini cum magnę claritatis fulgore in medium chori descendere, & thuribulo cęlesti thymiamate referto spiritualium aromatum viuificum vaporem psallentibus offerre. Cum autem ad illum versum psallentes peruenissent, quo sanctissima Trinitas collaudatur, idem Angelus carbonem ignitum de thuribulo tollens in os Vuulfridi proiecit, qui tantùm ardorem ferre non valens, exanguis corruit, & delatus in infirmitorium, tribus diebus quasi mortuus permansit. Sed regredior ad cantum, quem humilem, & deuotum esse debere, hoc item domestico exemplo edocemur. Chrysostom. Henriquez in Menol. Cistercien. ad diem 13. Febr.

21 In Abbatia quadam Monachus erat, qui peritia cantandi, & dono suauissimæ vocis instructus non ad Dei laudem, sed ad inanem sui gloriam tanto munere vtebatur. In communi psalmodia prorsus elinguis, in ijs quæ solus concinebat, vltra modum vocalis reperiebatur. In die autem solemni cum versum cuiusdam responsorij pro singulari vocis priuilegio sibi assignatum non in grauibus, sed in acutis, & superacutis vocibus, tinnulis modulis, flexilique lasciuia personasset; eo finito dæmunculus teter cunctis videntibus Lib. de viris illustr. Ord. Cister.

appa-

apparuit, qui plaudens manibus, & fœdis cachinnis exultans, protinus exclamauit. O', ò, benè, benè cantauit, optimè cantatum est. Hoc est videlicet superbi cantus præmium plausus diaboli, exultatio inimici, cantantis perditio. Sancta quædam Virgo primis Patribus nostris ruinam Ordinis euenturam prædixit ex agrorum multiplicatione, ex superfluitate ædificiorum, & ex vocum lasciuia. Quam prophetiam in nobis impletam, heu seris, & inutilibus lacrymis deflemus. Hæc in libro de viris illustribus Ordinis nostri dum legerem, ingesserunt se protinus duo exempla, quæ prætermittere nefas sit. Ea pertinent ad somnolentiam, quæ noctis vigilias custodientibus òbrepere solet.

22 Quidam Monachus Henricus nomine, ætate iuuenis, corpore robustus, sed carnis curam perficiens in desiderijs, cum in omni parte monasticæ disciplinæ cespitaret, tum maximè cum ad vigilias surgendum esset. Nam vel non surgere omninò, vel nondum peracta synaxi discedere, pigritiam verò infirmitatis velamine solebat obtegere. Sed Deus non irridetur, Nam qui posthabito timore Domini, neglecta regulari admonitione dixerat, vt delinqueret in semetipso, tandem relicto Ordine reuersus ad vomitum suscepti propositi impijssimus desertor interijt. Viderat eum sæpissimè Cœnobiarcha, dum exiret è choro diabolico impulsu abactum, eius enim collo insidebat visibiliter aduersarius, & extra castra pugnantium, & orantium impellebat, quò facilius solitarium opprimeret. Idem narrante in Dialogis Beato Gregorio cuidam Monacho accidisse didicimus, quem dæmon educebat ab oratorio, sed dissimili exitu: nam iste à S. Benedicto correctus culpam agnouit, & emendauit. Audiamus nunc rem iucundissimam, quæ vigilantes Monachos maximoperè corroboret, & consoletur.

Ibid.

23 Miles quidam virtute, & sanguine illustris, quē Corradum vocabant, in cœnobio Ordinis nostri præcipuas quasque solemnitates celebrare consueuerat. Aderat aliquando nocturnis vigilijs in die festo Purificationis B. Virginis, tantamque inuitus somnolentiam patiebatur, vt ei nullatenus resistere posset Cumque proprium torporem detestans, non cessaret Monachos admirari, qui ex eodem luto confecti, ac multis insuper ieiunijs afflicti singulas noctes ducebant insomnes, subito sopore oppressus vidit duos homines monastico

Ibid.

ſtico habitu venerabiles, quorum vnus iucundo vultu militem allocutus hunc verſum latinum pronunciauit: *Tale posse pati soli meruere beati*. At vir analphabetus verborum ſenſum non percipiens, manè carmen recitauit Priori, à quo eius explicationem audiuit. Beati ergo diuinitus nuncupantur, quibus datum eſt poſſe pati, & vigilare pro Chriſto: & admirabilis virgo Catharina Bononienſis inter Martyres computandum fore dicebat Religioſum, qui nocturnis ſemper vigilijs ſine vlla exemptione adeſſet. Pergo & ex vita S. Geltrudis alia haud diſſentanea adiungo.

Vita eius lib. 3. cap. 3.

24 Cum in feſto cuiuſdam Sancti horas canonicas puriſſima intentione ſancta virgo perſolueret, viſa ſunt omnia pſalmodiæ verba quaſi lanceæ acutiſſimæ, quę de corde eius ad cor Ieſu Chriſti procederent, idque medullitus penetrarent, & ſuauiſſima afficerent delectatione. De corde autem Chriſti exibant radij, qui nouæ gloriæ ſplendore Sanctos omnes exornabant, viuis quoque ſpeciales gratias, defunctis refrigerium ſubminiſtrabant. Hi videlicet attentæ pſalmodię ſunt effectus honor Dei, Sanctorum gloria, ſalus viuentium, & requies defunctorum.

Inſinuationum Diuinæ pietatis, ſiue vitæ S. Geltr. lib. 3. c. 23.

25 Alia vice dum ſingulas notas, & verba cum actuali intentione proferre ſtuderet, & ſæpius pro humana fragilitate deficeret, dixit intra ſe: & quæ vtilitas ex tali ſtudio, cui tanta ineſt inſtabilitas? At pius Dominus, vt eam conſolaretur, obtulit ei cor ſuum in ſimilitudinem lampadis ardentis: Ecce inquiens cor meum dulciſſimum organum ſemper venerandæ Trinitatis, cui omnia, quæ per te ſupplere non ſufficis, fiducialiter perficienda cõmendabis, & ſic omnia coram me ſummè perfecta apparebunt. Quemadmodum ſi tu vocem haberes dulciſſimam, & ſederes propè ſororem, cuius diſſona vox cunctis ingrata foret, valdè indignareris, ſi tibi ad cantandum aptiſſimæ illa inepta vices ſuas nollet committere: Sic ego ſoleo æſtuanti deſiderio præſtolari, vt mihi homines ea perficienda offerant, quæ ipſi vtpotè imperfecti adimplere, per ſeipſos non valent.

Ibid. c. 24.

26 Pręcipit S. Pater Benedictus in regula, vt Capitulum Laudum memoriter recitetur: Cum igitur hebdomadaria ſic Capitulum cantaſſet, reuelauit Deus Sanctæ Geltrudi tale ab illa præmium acquiſitum fuiſſe, ac ſi tot perſonæ pro illa orarent, quot verba protulerat. Tanti momenti eſt, vel

Ibid. c. 82.

vel in minimis rebus obedientia.

Ibid. cap 15.

27 Solent Prælati, & præcentores nostri psallentium cœtum circuire, vt dormientes in nocturna synaxi excitent, & in opere Dei omnem præcaueant negligentiam: cum autem quædam Sanctimonialis id ex more præstaret, dixit Dominus B. Geltrudi, si quis studet in diuinis tam in se, quam in alijs negligentias præcauere, ego pro illo suppleo omnem defectum perfectæ intentionis, & deuotionis. Alia multa ad diuinum officium pertinentia, libro quarto continentur, quæ breuitati consulens prætermitto. Hic autem tria exempla ex Laurentio Surio describam, quæ doceant operi Dei nihil esse præponendum.

Surius 26. Martii. Vitæ S. Ludod. l. 1. cap. 32.

28 Cum S. Ludgerus persoluendis diuinis officijs cum suis insisteret, à Carolo Magno Imperatore tertiò accitus ire tamen ad illum distulit, donec cęptam psalmodiam consummasset. Non defuere aulici, qui Sancti viri pietatem ad contemptum Cæsaris retorquerent: at ille interrogatus, cur toties accersitus venire contempsisset. Ego inquit, ò Imperator tuum semper præceptum ita in omnibus exequendum putaui, vt tamen Deum tibi, vbique præferendum non dubitarem: Ideò non ob contemptum regiæ potestatis, sed potius propter tuam salutem, quæ Deo debebam exoluere curaui, sicque expeditior ad tuum seruitium veni. Hanc Episcopi libertatem suspiciens optimus Princeps, Gratias habeo, Episcope ait, quia qualem, te semper credidi, talem te nunc esse, expertus sum.

Surius 19. Nouemb.

29 S. Hugo Lincolniensis Episcopus semper canonicas preces statuto tempore persoluebat Contigit illum aliquãdo cum Prælatis quibusdam, & Clericis per loca à latronibus obsessa iter agere. Surgunt omnes ante lucem, vrgentque socij discessum, vt ingentis periculi viam in tenebris pertransirent: At vir sanctus instabat, vt matutinas preces ante omnia persoluerent. Illi autem metuentes ne propter moram à grassatoribus caperentur, dilato in commodiorem horam officio iter aggressi sunt. Mira res. Isti prudentes secundum carnem inciderunt in latrones, Hugo verò cum suis expleto Matutino lætus, & incolumis ad constitutum locum peruenit.

Id. 4. Decembr. in vita S. Annonis lib. 1. cap. 36.

30 In quodam Monasterio Sanctimonialium puella quædam in extremo vitę discrimine versabatur: instante verò Cõpleto-

pletorij hora sorores in Ecclesia conuenerunt, vt diurnæ seruitutis pensum complerent. Vix autem primos cantauerant psalmos, cum subitò euocatæ virgines tactu signi ad transitũ morientis, diuinum officium imperfectum reliquerunt. Ad quarum ingressum infirma, quæ iam vltimum efflabat spiritum, repentino saltu è lecto prosiliens ad Abbatissam cucurrit, clamans, & dicens; Fer præsidium Domina, fer præsidium: At illa tremebunda. Quid habes, inquit, filia, quid habes? Respondit. Multitudo dęmonum, qui huc cum sororibus ingressi sunt, me ad inferos secum velle abducere minantur, quia propter me detrimentum seruitij sui Christus habet. Porrò sorores ad imperium matris protinus in Ecclesiam regressæ diuinæ laudis cursum deuotè peregerunt: quibus psallentibus puella lectulum repetens, omni horrore discusso, paulatim deficiens, mortua est.

31 Inter Canonicos Præmonstratenses eximia floruit sanctitate B. Hermannus. Hic quotidie, dum Canticum Zachariæ dicebatur, tam mirifico replebatur odore, vt omnium florum, & aromatum fragrantia naribus eius aspirare videretur. Eodem verò tempore duos Angelos videbat ab vtraque parte Ecclesiæ incensum psallentibus ministrantes, sed cum magno discrimine: nam quibusdam hilares sese ostendere, & coram illis reuerenter inclinare: alios præterire negligentius: & à nonnullis cum horrore quodam protinus resilire. Intellexit statim vir Deo plenus primos eos esse, qui Deum animo, & voce laudarent: Secundos, qui minus aduerterent, quod psallebant: Tertios illos, quorum vita mors erat. Conuenit hoc exemplum cum decimo octauo suprà descripto: Nunc alia adiungenda sunt ex Thoma Cantipratano. Idem 7. Aprilis.

32 Erat Suesfionensis ciuitas in Gallia, Ecclesiastico interdicto subiecta, quamobrem non nisi sub silentio, diuina ibidem mysteria celebrabantur. In vigilia igitur Assumptionis B. Virginis Prior Canonicorum regularium S. Ioannis in vineis, iuxta muros eiusdem ciuitatis assumptis secum tribus Canonicis deuotissimis viris in montem proximum secessit, vt in quodam oratorio solemnitatem Dei Genitricis celebrarent. Hora verò consueta ad nocturnam synaxim euigilant, cantant simpliciter, & deuotè. At vbi Prior nonam lectionem de more finiuit, subitò concentus mirabilis Ange- Cantipratan. lib. 2. de Apib. c. 40.

lorum insonuit,& responsorium *Felix namque es* altissimis vocibus cantauerunt: quo vsque ad versiculum dicto, quatuor tantum ex illa innumera multitudine versum, cum *Gloria* succinerunt, multitudine semper cum repetitione respondente. Post secundam verò repetitionem iteratò responsorium, iuxta morem Gallicum quatuor Angeli inchoarunt, & prosequentibus omnibus, alacriter finierunt. Porrò de cantu ecclesiastico, qualis esse debeat, relatu dignum est quod idem auctor commemorat.

33 In quadam Ecclesia Canonicorum secularium præcipua cuiusdam Sancti festiuitas agebatur: in completorio autem responsorium illud *In pace in idipsum dormiam, & requiescam*, clericis cantantibus, & discantantibus, facta est cunctis audientibus vox, de cœlo dicens, solus raucus exauditus est. Erat hic raucus despectus quidam, qui vocis cacophoniam morum consonantia compensans, cęteris in dulcedine vocis, absque cordis deuotione sine fructu exultantibus, solus exauditus est pro sua reuerentia.

Ibid.

34 Semper nititur dęmon diuinum officium impedire, quare sicut eodem auctore narrante didicimus. Venerabilis quædam Abbatissa Ordinis nostri, nocte quadam cum nulla Monialium ad nocturnum surrexisset officium, vidit diabolum, qui eas somno fallaciæ deluserat cachinnis singulas irridentem, & fusa ad Dominum prece, eum visibilem multis ostendit.

Ibid.

35 Sanctissimus Abbas Dorotheus vir sapientia, ac pietate insignis, rem mirabilem de nocturnis vigilijs scribit, quã ab eo cui accidit se audisse asseuerat. Nocturnam synaxim persoluebat, cum cęteris beatus senex Dioraticus, & ecce virum splendidis indutum vestibus initio psalmodiæ egredientem videt è sacrario paruum calicem cum sacrificio, & hostia habentem in manu: psallentibus autem appropians hostiam tingebat in calice, & ea fratres omnes obsignabat. Sedes autem quorumdam, qui ad vigilias non surrexerant, eo signo tangebat: aliquorum intacta loca pertransibat. Atque hoc ipsum in fine psalmodiæ è sacrario rursus egrediens repetebat. Hæc senex cum vidisset, rogat hominem humiliter, vt signorum mysterium edisserat. Respondet ille se esse Angelum Dei delegatum ad hoc, vt Monachos ab initio psalmodiæ vsque ad finem perseuerantes, eo signo notaret: nec prę-

Doroth. doctr. 11.

sentes

ſentes dumtaxat, ſed eos quoque, qui cum licentia, & benedictione Prælati aberant, iuſta de cauſa ſacro ſignaculo obfirmabat, eo quod animo, & voluntate cum pſallẽtibus adeſſent. At loca eorum, qui ob deſidiam, & ſomnolentiam diuinis noluerant intereſse ſolemnijs, iuſsu Dei ſummi nullo ſe ſigno notaſse dicebat, quoniam ipſi eo munere indigni erant.

36 Scribit Seraphicus Doctor in vita S. Franciſci, quod quamuis beatus Pater oculorum, ſtomachi, ſplenis, & hepatis ægritudine laboraret, nolebat tamen muro, aut ſedi dum pſalleret inhærere; ſed horas ſemper erectus, & ſtans cum ingenti reuerentia, & alacritate perſoluebat. Et ſi quando eſset in itinere conſtitutus, inſtante hora diuini officij ſtans, & greſsum figens in ipſa via, ſuas preces recitabat: nec ob ſolis ardorem, nec ob inundantes pluuias, nec ob frigoris aſperitatem, aliamue temporis, vel cęli iniuriam huiuſmodi conſuetudinem prætermittebat. Dicebat enim, ſi quietè comedit corpus cibum ſuum futurum cum ipſo eſca vermium, cum quanta pace, & tranquillitate accipere debet anima cibum vitæ? Bonau. de vita S. Franciſci c. 10.

37 Idem magno zelo omnem animi euagationem caſtigare ſolebat, vt ex ſubiecto conſtat exemplo. Fecerat aliquando otij vitandi gratia vaſculum quoddam non inelegãs, quod cum memoriæ eius occurrens, dum tertiam pſalleret, paululum ipſius animum diſtraxiſset, motus feruore ſpiritus dictum vaſculum igne conſumpſit, dicens, ſacrificabo illud Domino, cuius ſacrificium impediuit. Hæc de Seraphico patre narrat Seraphicus filius Bonauentura. Sed ecce in manibus vir Eminentiſſimus Petrus Damianus. Nil grauius, nil iucundius eius eloquio. Hic quædam memoratu digniſſima de diuinis officijs recenſet, quæ cum ſuauiſſimo eius ſermone deſcripſero, & exemplis, & libro finis erit. Ibid.

38 Clericus, inquit, Colonienſis Eccleſiæ vadum fluminis tranſibat, & ecce B. Seuerinus eiuſdem Eccleſiæ nuper Epiſcopus equi eius habenas apprehendit, eumque retinens ſiſtit. Cumque ille in ſtuporem verſus, & grauiter admiratus cur illic tam clarus, & tam celebris famæ vir moraretur, inquireret: da mihi, ait, manum tuam, & quæ circa me ſunt non auditu diſce, ſed tactu. Cumque datam manum fluctibus Epiſcopus impreſſiſset, tantus eam ardor abſorbuit, vt P. Damian. lib. 2. epiſt. 15. ad Deſiderium Abbatem.

vndique carnes eius resolutæ difflucrent, & ossa nuda vix hærentibus articulis remanerent. Ad quem Clericus,cum nomen tuum, inquit, in tanta benedictione sit apud nos, & fama tua consonis totius ecclesiæ præconijs celebretur, cur te pestilens hæc vorago constringit, tantoque, proh dolor! incendio cruciaris? Ad quem S. Episcopus; Nihil, ait, aliud in me remansit vltione plectendum, præter hoc tantum, quia dum in aula regia constitutus imperialibus me consilijs vehementer implicui, canonicæ synaxis officia per distincta horarum spatia non persolui. Mane quippè simul omnia coaceruans tota die negotijs ingruentibus secura libertate vacabam. Ob hanc itaque negligentiam horarum ardoris huius fero supplicium. Tu verò omnipotentis Dei clementiam humiliter implora, vt manum tuam in salutis pristinæ restituat statum. Quod cum factum fuisset: Vade, inquit, fili, obsecra fratres meos Ecclesiæ clericos, & alios spirituales viros, vt pro me preces fundant, indigentibus subsidia conferant, sacrificiorum votis insistant.His enim peractis ego mox de vinculo pœnæ huius indubitanter expediar, & expectantibus me beatorum ciuium choris lætus adiungar. Hoc certè magnam nobis debet inferre formidinem; quia cum sanctum virum vni culpæ dumtaxat obnoxium tam intolerabilis Purgatorij pœna constrinxerit; Væ, væ quæ mihi, meique similibus est inferenda sententia; quos tot reatuum prolixitas grauat? Distinguenda sunt ergo per momenta temporum ecclesiasticæ institutionis officia, & sub magna reuerentiæ disciplina dicenda sunt, ne dum psallimus, fructum spiritus cũ carnis desiderio misceamus. Hæc Damianus, qui ab Adraldo Abbate Bremensi ea se asserit didicisse. Verum Baronius ecclesiasticæ antiquitatis exactissimus indagator hanc historiam referens, mendum irrepsisse putat in Episcopi nomen, & pro Seuerino substituendum censet Peregrinum, vel Pilegrinum, alioquin temporis ratio non constaret. Sanctus enim Seuerinus Damiani tempora annis circiter septingentis antecessit: Pilegrinus autem in serie Coloniensium Episcoporum paulò ante S. Petri ætatem collocatur. Pergit idem Petrus, & ex eiusdem Abbatis relatione, dum simul per Burgundiam iter agerent, aliud subiungit exemplum.

Baron. Tom. 11. an. 1061. n. 34.

39 Frater quidam Cluniacensis cœnobij piæ mentis, & rectæ conuersationis vir hinc aliquando transibat; & ecce

crinitus quidam quasi ex Hierosolymitana peregrinatione deueniens palmam ferebat in manu. Cumque Peregrinus, & Monachus inuicem obuij sese altrinsecus pertransissent, ait ille: Completorium in lecto nec salus est, nec profectus. Quod frater audiens, admiratus expauit, ac repentè post terga respiciens, eum videre non potuit. Mox enim vt verbum protulit, omnino disparuit. Ille verò ad conscientiam mox reuersus inuenit, quia pridiano vespere lassus de via redierat, & fessa in lectulum membra proijciens, iacendo canonicas horas compleuerat. *Petr. Dam. vbi supra.*

40 Quiddam simile in eremo fontis Auellani, quam dum hæc scriberet, incolebat vir sanctus, narrat consequenter accidisse. Erat ibi Prior nomine Ioannes, qui lentis quibusdam infirmitatibus macilentus videbatur semper, & gracilis. Hac itaque sui corporis imbecilla tenuitate confisus, sæpè iacens in lecto, completorium decurrebat. Accidit autem, vt dęmoniacus quidam non procul abesset, qui multa hominum secreta, & obscœnos actus impudens propalaret. Cumque præfatus Ioannes dęmonem exire præciperet, & quibusdam exorcismi quæstionibus flagellaret: Tune, ait, ille es, qui sub cotto quotidie completorium insusurras, & modò me quasi Sanctus eijcere, & iuris mei vasculum de meo vis dominio liberare? Hoc audito frater erubuit, quia rei veritatem etiā per mendacij recognouit auctorem. Hactenus ille. *Ibid.*

§. IIII.

Operis clausula, & pro ea gratiarum actio.

HAec habui, quæ de Diuina Psalmodia non pro rei maiestate, sed pro virium mearum tenuitate proferrem. Plura sanè potuissem è Sanctorum patrum amœnissimis hortis colligere, quibus hoc sterile senticetum vberius exornaretur; sed præstabilius visum est in tanta rerum congerie seruare temperamentum, & posterorum industriæ multa relinquere. Cęterum quia hoc opus ex scriptis veterum Patrum orthodoxorum magna ex parte compactum est, illorum dicta haud inopportunè in hac meta vsurpabo. Et primò quidem illis verbis lectorem meum conueniam, quibus mode-

modestissimè alloquitur suum Timotheum Magnus Dionysius Areopagita in fine libri de ecclesiastica Hierarchia. Hæc à me, Fili, tam multa, tamque præclara Hierarchiæ nostræ spectacula, quæ vnum faciunt, aspecta, & animaduersa sunt. Ab alijs autem mentibus, quæ acrius cernunt, non modò hæc perspecta sunt, sed multò clariora, & diuiniora. Tibi etiã, vt opinor, planè collucebunt clariores, diuinioresque pulchritudines, si ijs, quos dixi gradibus ad superiorem radium contendas. Communica igitur tu quoque mecum maiorem, perfectioremque lucem, meisque oculis monstra præstantiores, & vnius speciem magis exprimentes formas quascunque cernere potueris. Confido enim me his quæ sunt commemorata insitas tibi diuini ignis scintillas excitaturum. Dicam & illud quod Maximus martyr in fine opusculi de ecclesiastica mystagogia scribit. Hæc ergo de his pro viribus exposui, ea quæ sunt magis mystica, & altiora attingere non ausus. Danda est autem venia imbecillitati meæ: & suscipiendum est potius, quam reprehendendum, si quod dari potest datur. Deo enim gratum, & acceptum est, quicquid pro viribus purè, & sincerè ex animo datur, etiamsi cum magnis collatum videatur exiguum. Clausulam quoque hic apponam, qua suum terminat Theophrastum Aeneas Gazæus Philosophus Christianus. Iam quoniam istuc venimus, sacrificium gratiarum actionis Deo offeramus, non Hecatomben, vt apud Athenienses Mineruæ, nec formicam, vt in Isthmo Soli, & Neptuno; sed perpurgatam mentem, quò Deo similes euadamus. O' Rex; & Pater, & Conditor omnium: ò prima sapientia Patris, & Verbum per quod is omnia produxit: ò Spiritus Sancte, per quem Deus omnibus aspirat, omnia comprehendit, & conseruat, & ad suam perfectionẽ addùxit: ò diuina Trinitas, & sancta Vnitas, des nobis supernæ illius pulchritudinis memoriam, des omnibus æternitatem. Nec verebor Iuuenci Poëtæ assumpta persona aliquid mihi de hoc qualicunque opere polliceri, cantans in hoc epilogo, quod ille in prologo euangelicæ historiæ cecinit.

Nec metuo vt mundi rapiant incendia secum
Hoc opus. Hoc etenim forsan me subtrahet igni,
Tunc cum flammiuoma descendet nube coruscans,
Iudex altithroni genitoris gloria Christus.

Denique hac oratiuncula Deum precabor, qua libros de Tri-
nitate

nitate concludit Augustinus. Domine Deus vnus, Deus Trinitas, quæcunque dixi hic de tuo, agnoscant & tui: Si quæ de meo, & tu ignosce, & tui. Amen.

METRVM L.

O Mihi iam plures multum vigilata per annos
Pagina, sat spatijs longum confecimus æquor.
Naufraga fluctiuago iactata carina profundo
Iam portum tranquilla tenet: iam dente tenaci
Anchora de prora iacitur, iam littore gaudet
Nauita, iam scyllæ monstrum, rabiemque charybdis,
Et syrtes, scopulosque, & venti euasimus iram.
Iam licet optatam saltu contingere terram,
Et superis meritas pro munere soluere grates.
Omnipotens Genitor, cœli suprema potestas,
Principium sine principio, sator vnice rerum,
Immensus, sine fine potens, sine tempore durans,
Absque loco loca cuncta replens, sine luce coruscans,
Cuncta simul sine voce loquens, sine robore fortis,
Mundum mente regens, sine motu cuncta gubernans:
Vnicus, & simplex, placidus seu parcis amanti,
Expectasque tacens, seu crimina vindice pœna
Corrigis iratus, seu iustis præmia reddis.
Haud opis humanæ est dignas tibi soluere grates;
Sed cœli dum luce fruar, te carmine semper,
Pectore te memori cantabo, nulla carebit
Laudibus hora tuis. Tuque ò sapientia Patris,
Principium de principio, de lumine lumen,
A vero verax, soboles æquæua Parenti,
Fons lucis, mentale iubar, Verbumque paternum;
Omnia cognoscens diuina notio mentis,
Ars summi Artificis, primique expressio veri,
Tu precor ignaro, maioraque viribus auso
Ignosce, & clemens audacibus annue scriptis.
Tu Bonitas, tu Patris Amor, tu mutuus ardor,
O' Patris, & Nati Flamen, qui compar vtrique
Imperium sine fine tenes, spirabile Numen,
Tu quoque, si potui per te tot adire labores,
Has licet exiguas pro munere suscipe laudes.

Auspice

Auspice te, quacunque fides Romana patebit,
Ore legar populi, nec me libitina sepulchro ,
Nec ventura dies tenebrosa condere nocte ,
Nec poterunt flammæ , nec edax abolere vetustas .
Candida posteritas, duce te, mihi digna laboris
Præmia , & immeritam statuet tum laude coronam.

FINIS.